

MEALİMU'L-MEDRESETEYN
EHL-İ SÜNNET VE EHL-İ
BEYT MEKTEBİ ÖĞRETİLERİ

ALLAME SEYYİD MUTRAZA ASKERİ

Çeviri:

Cafer BENDİDERYA

Kitabın Orijinal Adı: Mealimu'l - Medreseteyn

Yazan: Allame Seyyid Murtaza Askerî

Çeviren: Cafer Bendiderya

Tiraj: 3.000

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ KONU 12

İki Mektep Açısından İslam Şeriatının Kaynakları..... 12

GİRİŞ 13

ÖNSÖZ 13

BEŞ İSLAMİ KAVRAM 13

KUR'AN 13

Kur'an'ın Diğer İsimleri..... 14

SÜNNET VE BİD'AT 15

a- Sünnet 15

b- Bid'at 16

Sünnet İslam'ın Teşrii Kaynaklarından Biridir 16

FIKİH 17

İÇTİHAD 19

1. Lügatte İctihad:..... 19

2- Müslümanların Kavramında İctihat 20

1. Bölüm 22

İki Mektebin Kur'an-ı Kerim'e Karşı Tutumu 22

Hz. Fatıma (s.a)'in Mushafı Hakkında Koparılan Gürültü 24

2. Bölüm 25

Resulullah (s.a.a)'in Sünnetine Karşı İki Mektebin Tutumu 25

İki Mektebin Resulullah (s.a.a)'ten Hadis Nakleden Ravilere Karşı Tutumu 26

İki Mektebin Hicretin Birinci Asrında Resulullah (s.a.a)'in Hadislerinin Yazılması Konusunda Tutumu.....	27
Birinci Asrın Sonuna Kadar Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinin Yazılmasının Engellenişi	28
a- Ebubekir ve Ömer'in Döneminde	28
b- Osman'ın Hilafeti Döneminde	30
c- Muaviye'nin Döneminde	31
d- İsrailiyat Kapısının Açılışı	31
e- Ömer b. Abdulaziz'in Döneminde	34
f- Birbiriyle Çelişkili İki Hadis Nasıl Meydana Geldi?.....	35
3. Bölüm	39
İki Mektebin Fıkıh ve İçtihat Konusunda Tutumu.....	39
-1-.....	40
İçtihad Kavramının Hulefa Mektebinde Değişime Uğraması.....	40
İÇTİHADIN ADLANDIRILMASI	42
Lügatte ve Şeriatta Tevil.....	42
BİRİNCİ ASIRDA HULEFA MEKTEBİ MÜÇTEHİTLERİ VE ONLARIN İÇTİHATLARI.....	43
A- Elçilerin Efendisi Hatemu'l-Enbiyâ Hz. Resulullah (s.a.a).....	43
B- Birinci Halife Ebubekir.....	43
C- Müçtehid Sahabe Halid b. Velid	44
D- İkinci Halife Ömer b. Hattab	44
E- Üçüncü Halife Osman	44
F- Müçtehide Ümmü'l-Müminin Aişe	45
G- Müçtehit Muaviye b. Ebusüfyan.....	46
H- Muaviye'nin Veziri Amr b. As.....	46
I- Ammar Yasir'in Katili Ebu Gadiye	47
j- Müçtehitler Grubu	47
H) Tevilde Bulunmuş Müçtehid: Abdurrahman b. Mulcem	49
I) Halife İmam: Yezid b. Muaviye.....	49
BU MÜÇTEHİDLERİN İÇTİHATLARI.....	50
A- Resulullah (s.a.a):	50
B- Ebubekrin İçtihatları	51

C- Halife Ömer'in İctihatları	57
Humus Konusunda Ebubekir ve Ömer'in İctihadı	58
1- Zekat	59
2- Sadaka	59
3- Fey	61
4- Safi	61
5- Enfal	63
6- Ganimet ve Meğnem	64
A- Hadiste	64
B- Sirette	64
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti	66

3. Bölüm 68

İki Mektebin Fıkıh ve İctihat Konusunda Tutumu	68
-1-	69
İctihad Kavramının Hulefa Mektebinde Değişime Uğraması	69
İCTİHADIN ADLANDIRILMASI	71
Lügatte ve Şeriatta Tevil	72
BİRİNCİ ASIRDA HULEFA MEKTEBİ MÜÇTEHİTLERİ VE ONLARIN İCTİHATLARI	73
A- Elçilerin Efendisi Hatemu'l-Enbiyâ Hz. Resulullah (s.a.a)	73
B- Birinci Halife Ebubekir	73
C- Müçtehid Sahabe Halid b. Velid	73
D- İkinci Halife Ömer b. Hattab	73
E- Üçüncü Halife Osman	74
F- Müçtehide Ümmü'l-Müminin Aişe	75
G- Müçtehit Muaviye b. Ebusüfyan	76
H- Muaviye'nin Veziri Amr b. As	76
I- Ammar Yasir'in Katili Ebu Gadiye	77
j- Müçtehitler Grubu	77
H) Tevilde Bulunmuş Müçtehid: Abdurrahman b. Mulcem	78
I) Halife İmam: Yezid b. Muaviye	79
BU MÜÇTEHİDLERİN İCTİHATLARI	79
A- Resulullah (s.a.a):	79

B- Ebubekrin İctihatları	81
C- Halife Ömer'in İctihatları	87
Humus Konusunda Ebubekir ve Ömer'in İctihadı	88
1- Zekat	88
2- Sadaka	89
3- Fey	90
4- Safi	91
5- Enfal	92
6- Ganimet ve Meğnem	94
A- Hadiste	94
B- Sirette	94
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti	96
7- Humus	100
A- Cahiliye Döneminde	101
B- İslam'ın Zuhurundan Sonra	101
1- Kur'an-ı Kerim Humus:	101
2- Sünnette Humus:	102
Yukarıda Geçen Hadislerin Terimlerinin Açıklaması	103
Yukarıdaki Rivayetlerin Özeti	104
Resulullah (s.a.a)'in Mektup ve Sözleşmelerinde Humus	105
Kur'an-ı Kerim ve Sünnette Humsun Yeri	110
Kur'an-ı Kerim'de	110
1- Zu'l-kurba (Yakınlar)	110
Müslümanların Açısından ve Sünnette Humusun Yeri	111
Ehlibeyt (a.s) Mektebinde Humsun Yeri	113
Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Döneminde Humsun Harcandığı Yerleri Belirten Tek Rivayet	113
Resulullah (s.a.a) ve Yakınlarına Sadakanın Haram Oluşu	115
Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Mirası ve Fatıma (s.a)'nın Şikayeti	118
Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Emlakı ve Bu Emlakın Kaynağı	119
1- Muhayrik'in Vasiyeti	119
2- Ensarın Resul-i Ekrem (s.a.a)'e Bağışladığı Araziler	119
3- Benî Nezir'in Arazileri	120
4- Hayber Arazileri	120

5- Fedek	121
6- Vadi'l - Kurâ	122
Vadi'l - Kurâ'nın Fethi[475].....	122
7- Mehzur.....	122
Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hz. Fatıma (s.a)'nın Şikayeti	123
1- Ömer'in Rivayeti.....	123
2- Ümmü'l - Müminin Aişe'nin Rivayeti	124
Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın Hakim Güçle İhtilafı.....	125
1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Fatıma (s.a)'ya Bağışları.....	125
2) Hz. Fatıma (s.a)'nın Babası Resulullah (s.a.a)'in Mirasını Talep Etmesi.....	126
a) Ebu Tufeyl'in Rivayeti.....	126
b) Ebu Hureyre'nin Rivayeti	126
c) Ömer'in Rivayeti.....	127
3) Hz. Fatıma (s.a)'nın Yakınların Hissesi Konusunda Tartışması	128
-Hz. Fatıma (s.a)'nın Kendisine Reva Görülen Zulümden Yakınması-	130
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:.....	133
1- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Bağışları Hakkında.....	133
2- Resulullah (s.a.a)'in Mirası	133
3- Yakınların Hissesi	134
Halifelerin Humus, Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hayber'deki Tasarrufları	134
A) Ebubekir ve Ömer'in Döneminde	134
B- Halife Osman'ın Dönemi	136
Osman'ın Akrabalarının Özgeçmişleri	138
İmam Ali (a.s)'ın Humus ve Resulullah'ın (s.a.a) Mirası Konusundaki Tutumu	140
Emevi Halifeleri Döneminde Humus Ve Peygamber (s.a.a)'in Mirası	141
Muaviye'den Sonra Emevi Halifeleri Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	142
Ömer b. Abdulaziz Döneminde	143
Fedek ve Ömer b. Abdulaziz	143
Ömer b. Abdulaziz'den Sonra Fedek	144
Abbasîler Döneminde Fedek.....	144
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti.....	147
Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın Hakim Güçle İhtilafı.....	154
1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Fatıma (s.a)'ya Bağışları.....	154
2) Hz. Fatıma (s.a)'nın Babası Resulullah (s.a.a)'in Mirasını Talep Etmesi.....	155

a) Ebu Tufeyl'in Rivayeti.....	155
b) Ebu Hureyre'nin Rivayeti	155
c) Ömer'in Rivayeti.....	156
3) Hz. Fatıma (s.a)'nın Yakınların Hissesi Konusunda Tartışması	157
-Hz. Fatıma (s.a)'nın Kendisine Reva Görülen Zulümden Yakınması-	159
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:	162
1- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Bağışları Hakkında.....	162
2- Resulullah (s.a.a)'in Mirası	162
3- Yakınların Hissesi	163
Halifelerin Humus, Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hayber'deki Tasarrufları	163
A) Ebubekir ve Ömer'in Döneminde	163
B- Halife Osman'ın Dönemi	165
Osman'ın Akrabalarının Özgeçmişleri	167
İmam Ali (a.s)'ın Humus ve Resulullah'ın (s.a.a) Mirası Konusundaki Tutumu	169
Emevi Halifeleri Döneminde Humus Ve Peygamber (s.a.a)'in Mirası	170
Muaviye'den Sonra Emevi Halifeleri Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	171
Ömer b. Abdulaziz Döneminde	172
Fedek ve Ömer b. Abdulaziz	172
Ömer b. Abdulaziz'den Sonra Fedek	173
Abbasîler Döneminde Fedek.....	173
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti	176
Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten Sonra Sadaka	183
Ömer'in Hilafeti Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Yakınlarının Hakları	186
Osman'ın Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	186
Ali (a.s)'ın Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası	187
Muaviye'nin Hilafeti Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	187
Ömer b. Abdulaziz'in Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	187
Ömer b. Abdulaziz'in Döneminden Sonra Resulullah (s.a.a)'in Mirası.....	187
Ulemanın Halifelerin Humsun Harcanmasıyla İlgili Görüşleri	187
İki Mut'a Konusunda Halife Ömer'in İctihadı.....	190
Hac Mut'ası	190
1- Temettü Haccı:	190
2 ve 3- İftad ve Kıran Haccı.....	191
Bu Rivayetin Açıklaması:	192

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Umreyle İlgili Sünneti	192
Kur'an-ı Kerim'de Hac Mut'ası (Umre-i Temettü)	193
Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Hac Mut'ası (Temettü Haccı).....	193
Temettü Umresine Karşı Ashabın Tutumu	197
Aişe Hacdan Önce Umre Yapamayınca Resulullah (s.a.a) Hacdan Sonra Kaza Etmesini Emretti	199
Halife Ebubekir Döneminde Temettü Umresi	200
Halife Ömer'in Döneminde Temettü Umresi	200
Yukarıda Geçen Hadislerin Özeti	203
Halife Osman'ın Döneminde Temettü Umresi	204
İmam Ali (a.s) Döneminde Temettü Umresi.....	207
Muaviye'nin Hilafeti Döneminde Temettü Umresi	207
Abdullah b. Zübeyr Döneminde Temettü Umresi.....	210
Temettü Umresi Konusunda İbn-i Abbas ve İbn-i Zübeyr'in Delilleri	211
Urve b. Zübeyr[723] ve İbn-i Abbas'ın Delilleri.....	212
Urve b. Zübeyr'in Temettü Umresini Engelleyişi	213
Bu Rivayetle İlgili Bir Araştırma.....	213
Abdullah b. Ömer'in Temettü Umresiyle İlgili Görüşü.....	214
Halifelerin Görüşlerine Geçerlilik Kazandırmak İçin Uydurulan Hadisler	216
Bu Rivayetlerin Yetersizlikleri	218
İhtilafın Kökü ve Gidermenin Yolu	224
Hulefa-i Raşid'inin Sünnetini İzleme Hadisi.....	224
Hulefa-i Raşidini İzlemeyi Emreden Hadisin Kusurları	225
Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:	226
Bir Örnek, Bir İbret.....	231
GEÇİCİ EVLİLİK (MUT'A NİKAHI)	232
Hulefa Mektebi Kaynaklarında Geçici Evlilik.....	232
Ehlibeyt (a.s) Mektebinde Mut'a Nikahı	233
Kur'an-ı Kerim'de Mut'a Nikahı.....	233
Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Geçici Evlilik.....	235
Ömer Neden Geçici Evliliği Yasakladı?!.....	236
Ömer'in Hilafetinden Sonra Mut'a Nikahı	240
Ömer'in Mut'ayı Yasaklamasından Sonra Onun Helal Olduğunu Diretenler.....	241
Ömer'in Yasaklamasını İzleyenler	242

Mut'a Nikahını Helal Bilenlerle Haram Bilenler Arasındaki Tartışmalar.....	242
İbn-i Abbas'la Diğerleri Arasında Geçenler	243
İbn-i Abbas'la Abdullah b. Ömer Arasında Geçenler	244
Hulefa Mektebinin Diğer İzleyicilerinin Mut'a Nikahı Hakkında Geniş Çabaları	244
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	245
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	246
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	247
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	247
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	248
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	248
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	249
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	249
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	249
Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler	249
Birinci Hadis:	250
İkinci Hadis.....	250
Üçüncü Hadis.....	250
Dördüncü Hadis	251
Bu Hadise Yöneltilen Eleştiriler	251
A- Hayber Savaşında Mut'a Nikahının Yasaklanması.....	251
B- Hayber Savaşında Evcil Eşek Etinin Yasaklanması	252
Mut'a Nikahının Bir veya Birkaç Defa Neshedilişi.....	254
Buraya Kadar İşlediklerimizin Özeti	259
Kur'an-ı Kerim'de Mut'a Nikahı.....	259
Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Mut'a Nikahı	259
Resulullah (s.a.a)'in Rivayetlerinde Çelişki Nasıl Meydana Geldi?	262
İKİNCİ ASIRDAN İTİBAREN İÇTİHAD VE HÜKÜMLERİN SAHABENİN	
AMELLERİNDEN ÇIKARILIŞI	262
İçtihad:	262
Hulefa Mektebinin İctihadın Doğruluğuna Getirdiği En Önemli Deliller	263
1- Muaz'ın Hadisi.....	263
2- Amr-ı As'ın Hadisi.....	263
3- Halife Ömer'in Ebu Musa Eş'arî'ye Mektubu	263
İctihad Konusuna Eleştirimiz.....	264

Hükümlerin, Sahabenin Davranışından Elde Edilişi.....	265
Hanefi Önderi ve Rey'e Amel.....	268

4. Bölüm 274

EHLİBEYT (a.s) MEKTEBİNDE TEŞRİ KAYNAĞI KUR'AN VE SÜNNETTİR	274
Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hükümlerde Kişisel Görüşe Güvenmezler.....	275
Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hadislerinin Kaynağı	275
Ehlibeyt İmamları (a.s) İlimlerini Miras Almışlardır.....	275
Ehlibeyt İmamları (a.s) Hadislerini Resulullah (s.a.a)'e İsnat Etmektedirler	276
Resulullah (s.a.a) Hz. Ali (a.s)'a Diğer İmamlar İçin Yazmayı Emrediyor.....	278
Ahkam'da Ali (a.s)'ın Kitabının İsmi	281
Cefr Kitabı ve Fatıma (s.a)'nın Mushafı.....	282
Resulullah (s.a.a)'in Silahı ve Kitapları.....	283
Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Miras Hazinesi	285
Bu Hadisin Şerhi.....	286
İmam Ali, Hasan, Hüseyin, Seccad ve Bâkır (a.s).....	287
İmamet Mirasları ve İmam Seccad (a.s)	288
İmamet Mirasları ve İmam Bâkır (a.s).....	288
İmamet Mirasları ve İmam Sadık (a.s).....	289
İmamet Mirasları ve İmam Musa Kâzım (a.s)	290
İmamet Mirasları ve İmam Rıza (a.s)	290
Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Miras Aldıkları Kitaplara Müracaatı.....	290
İmam Sadık (a.s)'ın Hasanoğullarının Başına Gelecekleri Haber Verişinin Yaygınlaşması	293
İki Kardeşin Kıyamının Sonu	294
İmam Rıza (a.s)'ın Cefr'den Delil Getirişi	294
Ahitnamenin Sağ Tarafının Şahidleri.....	298
Ahitnamenin Sol Tarafının Şahidleri.....	298
Hulefa Mektebinde Cefr ve Câmia.....	299
Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Câmia Kitabına Müracaatı.....	301
Ehlibeyt İmamlarının Ashabından Ali (a.s)'ın Kitabını Görenler.....	302
A- Erkek Kardeşin Oğluya Dedenin Miras Hissesi	305
B- Ehlibeyt İmamları (a.s) "Avl"ı Batıl Biliyorlar.....	306

Ali (a.s)'ın Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinin Değiştirilmesinden Yakınışı.....309

5. Bölüm 316

İslam Dininin Kaynakları Konusunda İki Mektep Konusunun Özeti 316

Halifelerin Amellerine Geçerlilik Kazandırmak İçin Rivayet Uydurulması.....320

Müslümanların Sözbirliğine Varmalarının Yolu 323

Üstad Cezairî'nin Mektubu 323

Bismillahirrahmanirrahim

"Sözü dinleyen ve onun en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlardır aklîselîm sahipleri."

(Zümer, 17 - 18)

ÜÇÜNCÜ KONU

İki Mektep Açısından İslam Şeriatının Kaynakları

Önsöz: Beş İslamî Kavram

1. Bölüm: İki mektebe göre Kur'an'ın konumu

2. Bölüm: İki mektebe göre Resulullah'ın (s.a.a) sünnetinin konumu.

3. Bölüm: İki mektebe göre fıkıh ve içtihad

4. Bölüm: Ehlibeyt (a.s) Mektebi'ne göre Kuran ve Sünnet, teşri'in (şeriat açısından yasamanın) iki kaynağıdır.

5. Bölüm: İki mektebin İslam şeriatının kaynakları konusundaki yaklaşımının özeti

Bitiş: Okuyucuların Görüşü... İslam ümmetinin ileri gelenlerini vahdete davet.

GİRİŞ

Ehlibeyt (a.s) ve Hulefa Mekteplerinin İslam'ın teşriî kaynaklarını incelemeye ilk etapta bu beş kavramı (Kur'an, sünnet, bid'at, fıkıh, içtihad) ele alarak başlayacak, daha sonra her iki mektebin bu kavramlar hakkındaki görüşü incelenip konuyla ilgili diğer kavramları açıklayacağız.

ÖNSÖZ

BEŞ İSLAMİ KAVRAM

1. Kur'an-ı Kerim
2. Sünnet
3. Bid'at
4. Fıkıh
5. İchtihat

-1-

KUR'AN

Kur'an; Allah-u Teala'nın Hatemu'l - Enbiya Hz. Muhammed'e (s.a.a) tedricen nazil buyurduğu kelimadır ve Arap dilinde var olan şiir ve nesrin tam karşısında yer almaktadır. Dolayısıyla, Arap edebiyatında yazı konuşması Kur'an, şiir ve nesir diye üçe ayrılmaktadır.[1] Araplar bir şairin divanına "şiir" dedikleri gibi, kasideye, beyte ve hatta tek mısraya da "şiir" demekte; aynı şekilde tüm Kur'an'a da, Kur'an denildiği gibi, bir sureye, bir ayete ve hatta bir ayetin bir bölümüne bile "Kur'an" demektedir.[2] Örneğin, Bakara Suresinin "**Ve rızıklandırdığımız şeylerden...**" ayetine Kur'an denmektedir.

O halde "Kur'an" kelimesi İslamî bir kavram olup şerî bir terimdir. Çünkü bütün bu kullanımların kaynağı ve temeli Kur'an-ı Kerim ve Peygamber'in hadis-i şerifleridir.

Kur'an'ın Diğer İsimleri

Alimler Kur'an'ın kendisinden onun için daha başka bir takım isimler çıkarmışlardır; bu ise gerçekte bir şeyin, sıfatlarıyla tanıtılmasıdır. Bunların İçlerinde en meşhur olanı "el-Kitap"tır. Münezzehe olan Allah şöyle buyurmuştur: **"Bu, içinde şüphe olmayan Kitap..."** (Bakara, 2)

Burada kitaptan anlaşılan Müslümanların elindeki Kur'an'dır. Yahudilerdeki Tevrat ve Hıristiyanlardaki İncil gibi. Burada Kitap'tan maksadın ne olduğu ahit (belirginlik) ifade eden elif-lam kaydı ile de belirlenmiştir.

Kur'an'da "el-Kitap", kavramı Tevrat kastedilerek de kullanılmıştır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Ondan önce Musa'nın kitabı."** Burada kitaptan maksat, sahibi olan Musa'ya izafe edilerek belirlenmiştir.

Nahiv alimlerinin nezdinde Sibeveyh'in nahivle ilgili kitabı "el-Kitap" diye şöhret bulmuştur.

Keşfu'z - Zünun'un, el-Kitap bölümünde bu konuda şöyle denilmektedir:

"Nahiv ilminde Sibeveyh'in kitabı, nahiv alimleri nezdindeki şöhreti ve benzeri diğer kitaplara üstünlüğü sebebiyle "el-Kitap" diye meşhur olmuştur. Öyle ki eğer Basra'da "Filan kimse Kitab'ı okudu" denilecek olursa bu kitabın Sibeveyh'in kitabı olduğu anlaşılacak ve "Kitabın yarısını okudu" dendiğinde ise bunun Sibeveyh'in kitabı olduğu konusunda şüphe edilmemektedir."

İbn-i Huruf el-Nahvi el-Endülusi el-İşbili diye tanınan Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed (ö. 609 hk.) bu kitabı şerhederek onun "Tenkihu'l - Elbab Fi Şerh-i Gavamizi'l - Kitab" diye adlandırmıştır.

Yine Ebu'l Bekâ Abdullah b. Hüseyin Akbari Bağdadi Hanbeli (ö. 616 hk.), Sibeveyh'in kitabındaki beyitleri şerheredek "Lubab'ul Kitab" adını vermiştir.

Ebubekir Muhammed b. Hasan Zübeydi Endülusi de (ö. 380 hk.) Sibeveyh'in[3] söz konusu kitabına yazmış olduğu şerhini "Ebniyet'ül Kitab" olarak adlandırmıştır.[4]

Öyleyse "el-Kitap" Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an'a özgü ve Müslümanların geleneğinde sadece Kur'an'a verilen bir isim değildir.

Kur'an'ın adlandırıldığı isimlerden bir diğeri de, "en-Nur"dur. Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Sizlere apaçık bir nur indirdik."** (Nisa, 174) Bir diğeri ise, "el-Mev'iza"dır (öğüttür). Nitekim Kur'an'da şöyle yer almıştır: **"Size Rabb'inizden bir mev'iza (öğüt) geldi."** (Yunus, 59) Aynı şekilde, "el-Kerim"[5] olarak adlandırılmıştır. Nitekim Allah-u Teala şöyle buyurmuştur: **"O Kur'an-ı Kerim'dir"** (Zuhruf, 41).

Kur'an'da geçen bu isimler, alimlerin dediği gibi Kur'an'ın isimleri değildir. Bunlar Kur'an'ın sıfatlarını ifade ve tarif etmek için kullanılmıştır.

Hulefa Mektebi'ne (Ehl-i Sünnet'e) göre Kur'an'ın isimlerinden biri de "el-Mushaf"tır. Bu lafız ne Kur'an-ı Kerim'de, ne de Nebvî Sünnet'te geçmemiştir.

Zerekşî ve diğerleri şöyle rivayet etmişlerdir:

"Ebubekir Kur'an'ı tek bir cilt olarak topladığında etrafındakilere "buna bir ad verin!" dedi. Bazıları, "Onu "İncil" olarak adlandırınız" dediler. Ne var ki bunu beğenmediler. Diğer bazıları ise, "Onu "Es-Sifr" diye adlandırın", dediler. Bu Yahudi kökenli ismi de reddettiler. Sonunda İbn-i Mesud şöyle dedi: "Habeşiler nezdinde bir kitap gördüm; ona "el-Mushaf" diyorlardı" Sonunda bu adı beğendiler ve Kur'an'ı bu isimle adlandırdılar."[\[6\]](#)

Öyleyse Kur'an'ın 'Mushaf' diye adlandırılması da Müslümanların adlandırması türündendir ve Müslümanların kavramlarının kapsamına girer; İslamî kavram ve şer'î bir terim değildir. Bu adlandırmada mushafın konum ve makamı Hariciler nezdindeki "eş-şarî" kelimesinin makam ve konumu gibidir. Zira bu kelimeyi onlar, kendisini Müslümanlarla savaşmaya hazırlayan kimse hakkında kullanmışlardır. Ama bu kavram Haricilerin dışındakilerin nezdinde alış-veriş esnasında satıcının karşısında yer alan "müşteri" anlamında kullanılmaktadır. O halde eğer biz "eş-şarî" kelimesinin Hariciler dışındakilerin kullandığını görürsek, bunun, Hariciler nezdinde meşhur olan Müslümanlarla savaşmaya hazırlanan kimse anlamında değil, müşteri anlamına geldiğini anlarız.

Aynı şekilde "el-Mebhut" kelimesi de Suriye ve Irak halkı arasında iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Yani bu kavramı Iraklılar dayak yiyen kimse ve Suriye halkı ise sevinçli ve mutlu kimse hakkında kullanılmaktadır. Bu hesap üzere, eğer bu kavram Suriye halkının sözlerinde yer alırsa bundan maksadın sevinçli ve mutlu kimse olduğunu anlarız. Ve eğer aksine Irak halkının sözünde yer alırsa bundan maksadın da dayak yemiş kimse olduğunu anlarız.

O halde Hulefa Mektebinde de "mushaf" kavramı, bu mektebin takipçileri arasında kullanıldığı zaman, Kur'an-ı Kerim anlamındadır. Ama Ehlibeyt Mektebi takipçilerinin sözlerinde yer aldığı taktirde, örneğin, "Mushaf-ı Fatıma" ve "Sahife-i Seccadiye" denildiğinde, maksat sadece kitaptır; yani Hz. Fatıma'nın kitabı ve İmam Secad (a.s)'ın kitabıdır.

-2- ve -3-

SÜNNET VE BİD'AT

Sünnet ve bid'at iki İslamî kavram olup birinin anlamın bilmek diğerinin anlamını bilmeye anlamaya bağlıdır ve bu iki kavram bir arada kullanıldıklarında anlamları daha iyi anlaşılacaktır.

a- Sünnet

Sünnet lügatte, ister beğenilmiş olsun, ister kınanmış "gidişat ve metot" anlamındadır.[\[7\]](#) İslam şeriatında ise sünnet Kur'an-ı Kerim'in hiç bir açık beyanının olmadığı hususlarda Resulullah'ın (s.a.a) söz veya davranış yoluyla emir veya yasakları manasındadır.[\[8\]](#)

Peygamber'in (s.a.a) bazı hususlardaki onayına da sünnet denmektedir. Yani örneğin, Allah Resulü'nün (s.a.a) Müslümanlardan birinin bir davranışını gördüğünde, onu sakındırmaması

veya sessiz kalışıyla onun amelinin sıhhat ve doğruluğunu teyit etmesi de sünnetten sayılmaktadır.[9]

İşte bu yüzden kitap ve sünnet[10] veya Kur'an ve hadis şer'i deliller olarak adlandırılmaktadır.

b- Bid'at

el-Bid'e' kelimesi lügatte yeni çıkmış ve benzeri görülmemiş şey anlamındadır.[11]

Dinde bid'at ise bir insanın şeriat sahibine uymadan bir sözü söylemesi veya bir işi yapması anlamındadır.[12]

Sünnet İslam'ın Teşrii Kaynaklarından Biridir

Resulullah'ın (s.a.a) sünneti de İslam'ın teşrii kaynaklarından biridir. Zira Allah Teala şöyle buyurmuştur:

"Resul size ne verdiyse onu alın. Size neyi yasakladıysa ondan uzak durun." (Haşr, 7)

Yine şöyle buyurmuştur: **"O kendi hevasından konuşmaz. O, ancak vahyolunan bir vahiydir."** (Necm, 3 - 4)

Bir başka yerde ise şöyle buyurmuştur: **"Resulullah'ta (s.a.a) sizin için güzel örnekler vardır; Allah'ı ve kıyamet gününü isteyen ve Allah'ı çokça anan için."** (Ahzap, 21)

Bir başka yerde ise şöyle buyurmuştur: **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun. Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."** (Âl-i imrân, 31)

Yine şöyle buyurmuştur: **"Allah'a ve Ümmi Peygamberine iman ediniz. O ki Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona itaat ediniz."** (Araf, 158) ve diğer benzeri ayetler...

Resulullah'tan (s.a.a) da Müslümanları kendi sünnetini takip etmeye sevk eden, buna muhalefetten meneden çokça hadisler nakledilmiştir. Şu mübarek sözünde buyurduğu gibi: *"Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*[13]

O halde bütün bu söylenenler ışığında sünnet, İslamî bir kavram ve şer'i bir terimdir. Resulullah'ın (s.a.a) sünnetine yani "davranışına, sözlerine ve onayına" ulaşmanın tek yolu kendisinden nakledilen ve günümüzde ise hadis, siret, tefsir kitaplarında ve diğer İslamî kaynaklarda nakledilip kaydedilen rivayetlerdir. Tıpkı şu rivayetler gibi:

Aişe'nin, Resulullah (s.a.a)'ten naklettiği bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Evlenmek benim sünnetimdir. Benim sünnetime amel etmeyen, benden değildir."*[14] Veya Amr b. Muzeniyy Allah Resulünün (s.a.a) şöyle buyurduğunu söylemiştir: *"Her kim benim sünnetimden bir sünneti ihya eder ve insanlar o sünnetle amel ederse, onun için, onunla amel edenlerin sevaplarından bir şey eksiltmeksizin, onların ecri gibi bir ecri vardır ve her kim de bir bid'at çıkarır ve insanlar onunla amel ederse, onun için de, onunla amel edenlerin günahından hiç bir şey eksiltmeksizin, onunla amel edenlerin günahları vardır."*

Başka bir yerde ise şöyle yer almıştır: *"Her kim benden sonra ölmüş bir sünneti ihya ederse..."*[15] Bundan maksat ise unutulmuş sünnetleri ihya etmektir.

Cabir de Resulullah (s.a.a)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Şüphesiz işlerin en hayırlısı Allah'ın kitabı, hidayetin en hayırlısı Muhammed'in hidayeti, işlerin en kötüsü bid'at olanıdır; her bid'at ise sapıklıktır."*

Başka bir rivayette ise şöyle yer almıştır: *"Şüphesiz en üstün hidayet Muhammed'in hidayetidir..."*[\[16\]](#) İbn-i Mes'ud'dan ise Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Benden sonra işlerinizin dizginlerini sünnetimi öldüren, kendi bid'atleriyle amel eden ve namazını vaktinde kılmayan kimseler ele geçirecektir."* Ben, (ravi), "Ey Allah'ın Resülü (s.a.a)! Eğer onların zamanına ulaşacak olursam ne yapayım?" diye sordum. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) şöyle, *"Ey Ümm-ü Abdin çocuğu! Ne yapacağını bana mı soruyorsun? Allah'a isyan eden kimseye itaat olmaz."* buyurdu.[\[17\]](#)

İbn-i Abbas'tan ise Allah Resulünün (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. *"Allah, hiç bir bid'at sahibinin amelini bid'atından el çekmedikçe kabul etmez."*[\[18\]](#)

Huzeyfe'den de Allah Resulünün (s.a.a) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Allah bid'at sahibinin ne orucunu, ne namazını, ne sadakasını, ne haccını, ne umresini, ne cihadını, ne hiç bir nafilesini, ne de farzını kabul eder. Bid'at sahibi, kılın yağdan çıktığı gibi (kolay bir şekilde) İslam'dan çıkar."*[\[19\]](#)

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de bid'ati şöyle zikretmiştir: **"Üzerlerine bizim gerekli kılmadığımız fakat kendilerinin ortaya attıkları rahbaniyete bile..."** (Hadid, 27)

Kısaca; İslam şeriatı, Kitap (Kur'an) ve sünnette yer alan veya onlardan istinbat edilen şeylerdir. Bid'at ise, her ne kadar içtihat, istihsan ve günümüz insanların deyimiyle, "Elastikiyetli İslam ve toplumun ihtiyaçlarıyla uyumlu İslam" olarak adlandırılabilirse bile, insanın Kur'an ve sünnette geçmeyen veya onlardan anlaşılmayan, kendi isteği ve zevki uyarınca dine soktuğu şey anlamındadır. Resulullah (s.a.a)'in hadislerinde bid'at ve bid'ati çıkaran kimse hakkında geçen şeylerin tümü bunlarla bağdaşmaktadır.

-4-

FIKİH

a) Fıkıh lügatte, kitaplarda da yer aldığı gibi anlayış ve kavrama demektir.

b) Fıkıh, Kitap ve Peygamber'in (s.a.a) sünnetinde ise şu anlamdadır:

Allah Teala şöyle buyuruyor: **"İman edenler toptan sefere çıkmamalıdır. Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmeleri ve topluluklarına geri döndüklerinde onları uyarmaları gerekli olmaz mı? Böylece belki (Allah'ın yasaklarından) çekinirler."** (Tevbe, 122)

Resulullah (s.a.a) da şöyle buyurmuştur: *"Allah benim bu sözlerimi duyup da tebliğ edeni mutlu kılsın. Fakih olmadığı halde nice fıkıh taşıyıcısı vardır; kendisinden daha fakih olana fıkıh taşıyan nice kimseler vardır."* [\[20\]](#)

Yine şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Bir fakih şeytan için bin abidden daha şiddetlidir."*[\[21\]](#)

Hakeza şöyle buyurmuştur: *"Her kim Allah'ın dininde fakih olur ve Allah'ın beni gönderdikleri şeylerden faydalanırsa, öğrendiği şeyleri başkalarına da öğretmesi gerekir."*[\[22\]](#)

Yine şöyle buyurmuştur: *"En hayırlınız, fakihleştiğinde en ahlaklı olanınızdır."*[\[23\]](#)

Aynı şekilde buyurmuştur ki: *"Cahiliye döneminde hayırlı olanınız, fakihleşirse İslam'da da en hayırlınızdır."*[\[24\]](#)

Yine şöyle buyurmuştur: *"İki haslet münafikta birleşmez: Güzel davranış ve dinde fakih olmak."*[\[25\]](#)

Hakeza şöyle buyurmuştur: *"Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih kılar."*[\[26\]](#)

Hakeza şöyle buyurmuştur *"Sizlere dünyanın çeşitli yerlerinden dinde fakihleşmek için geleceklerdir. Sizlere geldiklerinde onlara iyi davranınız."*[\[27\]](#)

Resulullah (s.a.a), İbn-i Abbas hakkında duada bulunup, *"Allah'ım! Onu dinde fakihleştir"* diye buyurmuşlardır.[\[28\]](#)

c) Ehlibeyt (a.s) ve sahabenin sözlerinde fıkıh:

İmam Ali (a.s), *"Sizlere gerçek fakihin kim olduğunu haber vermeyeyim mi?"* diye buyurunca, "Haber ver; ey Müminlerin Emiri!" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Şüphesiz, gerçek fakih insanları Allah'ın rahmetinden umutsuzluğa düşürmeyen, Allah'ın azabından emin kılmayan ve Allah'a isyan hususunda ruhsat vermeyen kimsedir."*[\[29\]](#)

Yahya b. Said-i Ensarî şöyle demiştir: "Bizim topraklarımızın fakihlerini günün ikişer rekatlarında selam verirken gördüm. (Öğlen namazının nafilelerini ikişer rekat halinde kılarlardı.)"[\[30\]](#)

Ömer b. Hattab şöyle demiştir: "Yönetici olmadan önce fakihleşiniz."[\[31\]](#)

Hakeza Ömer b. Hattab şöyle demiştir: "Her kim fikha sahip olarak kavmine yönetici olursa kendisi ve onlar için hayat vardır. Kim de kavmine fikha sahip olmadan yönetici olursa; bu hem ona, hem de onlara helak (nedeni) olur."[\[32\]](#)

İbn-i Abdurrahman, İbn-i Abbas'ı vasfederken şöyle demiştir: "O Allah'ın kitabını okuyan, Allah'ın dininde fakih olandır."[\[33\]](#)

Sünen-i Daremî'nin, "Fukaha'nın İhtilafı" babında şöyle yer almıştır: "Ömer b. Abdulaziz bütün İslam ülkelerine mektup yazarak bütün kavim ve millet arasında fakihlerinin ittifak ettiği hükümlerle hükmedilmesini istemiştir."[\[34\]](#)

Yine Sünen-i Daremi'de şöyle yer almıştır: "(Ashab) gecenin son saatlerine kadar oturduklarında fıkıh için otururlardı."[\[35\]](#) Aynı şekilde: "Fıkıh için gece sohbetlerinde bir sakınca yoktur."[\[36\]](#) Yine: "(Ashab) geceleyin oturup fıkhi meseleleri konuşuyorlardı."[\[37\]](#)

Sahih-i Buhari'de "Semr fil Fikh" babında[\[38\]](#) Şa'bi'nin şöyle dediği yer almıştır: "Adiy b. Hatem Kufe'ye yaklaştığında Kufe ehlinin bir gurup fakih ile onu karşıladık."[\[39\]](#)

İmam Menkari'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bir gün Hasan'a bir şey hususunda görüşünü belirtirken şöyle dedim: "Ey Eba Said! Fakihlerin bu konudaki görüşü böyle değildir.." O şöyle cevap verdi: "Yazıklar olsun sana! Sen şimdiye kadar hiç fakih gördün mü? Gerçekten fakih, dünya için zahid olan, ahireti arzulayan, dininde basiret sahibi olan ve sürekli olarak Rabbine ibadet eden kimsedir." [40]

Bunlar Hulefa Mektebi kitaplarında geçen hadislerden bazılarıdır. Ehlibeyt Mektebi kitaplarında yer alanlar ise şöyledir:

a) Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet edilmiştir: "*Fakihler dünyaya yönelmedikleri müddetçe peygamberlerin eminleridir.*" [41]

Hakeza şöyle buyurmuştur: "*Ümmetimden her kim, ümmetin dini işlerinde faydalandıkları, diniyle ilgili 40 hadis ezberlerse, Allah onu kıyamet günü alim ve fakih olarak diriltir.*" [42]

b) İmam Ali (a.s), Nehcu'l - Belaga'da şöyle buyuruyor: "*Kim fıkıh bilmeksizin ticaret yapmaya kalkarsa, faize düşer.*" [43] Hakeza Kur'an hakkında ise şöyle buyurmuştur: "*(Kur'an) Fakihlerin kalplerinin baharıdır.*" [44] Yine İmam Hasan (a.s)'a yaptığı vasiyetinde de şöyle buyurmuştur: "*Dinde fakih ol...*" [45]

c) İmam Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir: "Keşke haram ve helalde fakihleşinceye kadar ashabımın başında kırbaç eksik olmasaydı!" [46]

Yine İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: "*Fakihlerden kim nefsini korur, dinini muhafaza eder, hevasına muhalefet edip mevlasının emrine itaat ediyorsa, halka onu taklit etmek (onun fetvalarına uymak) düşer.*" [47]

Bütün bunlar fıkıh ve fakih kavramlarının kitap ve sünnette geçen örnekleridir. Bu kelime daha sonra Ehlibeyt Mektebinin alimlerinin nezdinde özel bir terim haline gelerek, "Tafsilatlı deliller esasınca şeri hükümler hakkında ilim sahibi olmak" anlamında kullanıldı.

Cemaleddin Hasan b. Zeynuddin'in (ö. h. 1011) "Mealimu'l-Usul" adıyla meşhur olan "Mealimu'd-Din" adlı eserinde şöyle der: "Fıkıh lügatte anlayış; terminolojide ise detaylı deliller esasınca fer'i din hükümleri hakkında ilim sahibi olmak anlamındadır." [48]

Bu büyük fakihin buradaki terminolojiden maksadı ise Ehlibeyt Mektebinin alimlerinin terminolojisidir.

-5-

İÇTİHAD

1. Lügate İctihad:

İbn-i Esir şöyle yazmaktadır: "İctihad, konuyu anlama hususunda çaba sarf etmek anlamında olup "cehd" fiilinin "İftial" babındandır." [49]

Peygamber (s.a.a) ve sahabesi döneminden birinci asrın sonlarına kadar içtihat bu manada kullanılmıştır.

Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet edilmiştir:

a) *"Secdeye gidince... Secdede gücünüz yettiğince dua ediniz ki bu icabet edilmeye daha yakındır."* [50]

b) *"Bana selam gönderin ve gücünüz yettiğince dua ediniz."* [51]

c) *"Alimin müçtehide (ibadet hususunda çaba sarfeden kişiye) üstünlüğü yüz kattır."* [52]

Muhammed Karzi'den şöyle nakledilmiştir: "İsrailoğulları'nda fakih, alim, abid ve müçtehid bir kimse vardı." [53] Aişe'den ise şöyle nakledilmiştir: "Resulullah (s.a.a) her ayın son on gününde büyük bir cehd içine giriyordu" [54] (yani ibadet hususunda büyük bir çaba harcıyordu).

Talha'nın Resulullah (s.a.a) dönemindeki iki adamla ilgili bir sözünde şöyle yer almıştır: "Biri diğerinden daha fazla içtihat yapıyordu (daha çok ibadet ediyordu). Daha fazla içtihat edeni savaşa katılarak şehid oldu." [55]

Ebu Said Hudrî şöyle diyor: "Resulullah (s.a.a) yemin edip yemini hususunda içtihat ettiğinde (çaba gösterdiğinde) şöyle derdi..." [56]

Hakeza Beni Mustalik gazvesinde Abdullah b. Ubey'in rivayetinde de, "Böyle bir şey yapmadığına dair yemininde içtihat etti (büyük bir yemin etti)" diye yer almıştır. [57]

Hakeza savaşta şehit olan oğlunun akıbetini Resulullah (s.a.a)'e soran Haris'in annesi de şöyle demiştir: "Eğer cennetteyse sabrederim; cennette değilse ağlamak için içtihat ederim (çaba harcarım)." [58]

Sayıları çok olan bütün bu örneklerden anlaşıldığı üzere "içtihat" ifadesi birinci asırda "çaba harcamak" anlamında kullanılıyordu. Daha sonra içtihadın mana ve mefhumu değişmiş, sonunda Müslümanlar nezdinde detaylı delilleriyle şeri hükümlerin (çıkarılması) istinbat edilmesi anlamını kazanmıştır.

2- Müslümanların Kavramında İçtihat

Gazalî "içtihat"ın tarifinde şöyle der: "İçtihat, herhangi bir iş için çaba harcamak ve o iş için yoğunlaşmaktır. Çaba ve zorluğu olmayan eylemler için kullanılmaz... Ancak bu kelime din alimlerinin örfünde, sadece şer'i hükümlerin ilmini elde etme hususunda çaba harcamak ve yoğunlaşmak anlamında kullanılmıştır..." [59]

Dehlevî de içtihadın anlamı hakkında şöyle diyor: "İçtihad gerçek anlamda, detaylı delillerden şeriat hükümlerine ulaşılması için çaba harcanmasıdır; bu da dört temel esas üzere kuruludur: Kitab, sünnet, icma', kıyas." [60]

Muhammed Emin de hükümlerin delillerini Teysiru't - Tahrir adlı kitabında aynı şekilde tarif etmiştir. [61]

Hulefa Mektebinde içtihadın terimsel anlamı böyledir. Bu kavram h. 5 asırdan sonra Ehlibeyt alimleri arasında da yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı. Nitekim Allame Hillî (ö. h. 726) de "Mebadiu'l-Usul" adlı eserinde, içtihadta birinci konunun on ikinci bölümünde bir açıklamada bulunmuştur ki özeti şudur:

"İçtihat, zanna dayalı şer'î hükümlerde insanın tüm gayret ve çabasını harcanmasıdır.

Peygamber (s.a.a) hakkında içtihat terimini kullanmak doğru değildir. Çünkü Allah-u Teala da şöyle buyurmaktadır: "**O hevadan konuşmaz.**" (Necm, 53/4) Çünkü içtihat zanla alakalıdır. Oysa ki Peygamber (s.a.a) vahiy kanalı ile kesin hükümlere ulaşabilme imkanına sahipti. Nitekim Peygamber bir çok konuda hüküm vermez ve vahyin gelmesini beklerdi. Eğer kendisinin içtihat izni olsaydı, bunu uygular, vahiy beklemezdi.

Eğer Peygamber (s.a.a)'in içtihat izni olsaydı hiç şüphesiz bu konuda Cibril (a.s)'ın de izni olurdu. Böylece de Hz. Muhammed (s.a.a)'in getirdiği hükümlerin Allah'tan olduğu hususunda yakin ortadan kalkar, güven kapısı kapanırdı.

Zira içtihat bazen isabet etmek ve bazen de yanılmak vardır. Bu yüzden Peygamber'in bunu gözü kapalı uygulaması uygun değildi. Çünkü bu onun sözüne güveni sarsardı.

Aynı şekilde bize göre Ehlibeyt İmamların (a.s)'ın da içtihat etmeleri caiz değildir. Çünkü onlar masumdur. Hükümleri Resulullah (s.a.a)'ın talimiyle almışlardır. Alimlere gelince; onlar için içtihat etmek, Kur'an ve sünnetin umumiyetlerinden hükümleri istinbat etmek ve muarız deliller arasından tercih etmek câizdir.

Kıyas ve istihsandan hüküm çıkarmak ise caiz değildir."[\[62\]](#)

* * *

Gördüğünüz gibi, Ehlibeyt Mektebi uleması 'İçtihat' ve 'müçtehit' kavramını kullandıkları zaman 'fıkıh' ve 'fakih' kavramlarını da terk etmemiş, aksine el-Mealim'in sahibi Cemaleddin'in yaptığı gibi bu iki kavramı birleştirerek bir arada kullanmıştır. -Daha önce de değindiğimiz gibi-Cemaleddin, kitabının başlarında şöyle demiştir:

"Fıkıh, lügat açısından anlayış, ıstılahta da şer'î ve fer'î hükümleri detaylı delillerle bilmek anlamını ifade etmektedir."

Daha sonra da içtihadı tarif etmek için bir bölüm açmış ve son bölümünde de şöyle demiştir:

"İçtihat, lügatte çaba göstermeye tahammül etmek... ıstılahta olarak da fakihin, şer'î bir hükümle ilgili zan ve kanaatini elde etmek için bütün çabasını sarfetmesidir..."[\[63\]](#)

* * *

Bütün bunların yanı sıra, Allah'ın izniyle ileride de açıklayacağımız gibi, bir çok konuda iki mektebin şeriat hükümlerinin bazı delillerinde de ihtilaf ettiklerini görmekteyiz.

* * *

Bu beş kavramın tanımından sonra Allah'ın izniyle gelecek hususlarda da her iki mektebin tavır ve konumunu ele almaya çalışacağız.

1. Bölüm

İki Mektebin Kur'an-ı Kerim'e Karşı Tutumu

Resulullah (s.a.a) ve Ashab'ın ve Kur'an'ın Bir Araya Toplanmasına Özen Göstermeleri

Hz. Fatıma (s.a)'nın Mushaf'ı Hakkında Koparılan Gürültü

Resulullah (s.a.a) ve Ashabın ve Kur'an'ın Bir Araya Toplanmasına Özen Göstermeleri

Resulullah (s.a.a) ne zaman Kur'an-ı Kerim'den ayetler inseydi, onları hazır bulunan bütün Müslümanlara okuyor ve tefsirine ihtiyaç duyduklarını tefsir ediyordu. Onları özellikle İmam Ali (a.s)'a bildiriyor, -inşallah kitabın ilerleyen bölümlerinde açıklayacağımız gibi- ona Kur'an'ı yazmasını emrediyordu.

Resulullah (s.a.a), Medine'ye hicret ettikten sonra Müslümanları okuma-yazmayı öğrenmeye teşvik etti; onlar da hemen öğrenmeye koyuldu. Onları, Kur'an'ı yazmaya ve ezberlemeye teşvik edince, bu alanda adeta birbiriyle yarıştılar. Duydukları Kur'an ayetlerini yanlarında bulunan derilere ve başka şeylerin üzerine yazıyorlardı.

Allah Resülü (s.a.a) surelerin adını ve ayetlerin surelerdeki yerini Allah Teala'nın kendisine öğrettiği şekilde Müslümanlara öğretiyordu.

Peygamber (s.a.a) vefat ettiği zaman Medine'de Kur'an'ın tümünü ezberlemiş onlarca sahabi vardı. Bunların bir çoğu Kur'an'ın tamamını yazmışlardı. Ancak bu yazı dağınık bir şekilde çeşitli parçaların üzerindeydi; günümüzde olduğu gibi derlenmiş bir kitap değildi. Resulullah (s.a.a) vefat ettikten sonra İmam Ali (a.s) Kur'an'ı tek bir kitap şeklinde derlemeye başladı. İmam'ın haricinde bir çok sahabi de -örneğin İbn-i Mesud- Kur'an'ın tedvinine ve onu tek bir kitapta toplamaya başlamışlardı. Ancak halife Ebubekir bu nüshalara önem vermeyerek bir grup sahabeye Kur'an'ı tek bir kitap halinde derlemelerini emretti. Sonra bu tedvin edilen nüshayı emanet olarak Ümmü'l-Müminin Hafsa'nın yanına bıraktı. Üçüncü halife Osman'ın döneminde fetihler çoğalıp Müslümanlar dört bir yana dağılıncaya Halife, Hafsa'nın yanındaki nüshaya göre Kur'an'ın çoğaltılmasını emrederek bunları Müslüman beldelere dağıttı. Müslümanlar da bu nüshayı çoğaltarak günümüze kadar nesilden nesle aktarmışlardır. Hiç bir Müslümanların elinde başka bir nüsha da yoktur. Sünnî, Şîî, Eş'arî, Mu'tezilî, Hanefî, Şafiî, Hanbelî, Malikî, Zeydî, Caferî, Vahhabî ve Haricîsine varıncaya dek hiç bir Müslüman'ın yanında söz konusu nüshadan bir kelime fazla yahut bir kelime az olan başka bir nüsha, hiç bir zaman olmamıştır. Hiç bir firkada mevcut nüshadan farklı olarak bir kelime fazla veya az ya da sure ve ayetlerinin tertibi günümüzde Müslümanlar arasında yaygın olan Kur'an'dan farklı olan bir nüshaya tarih boyunca rastlanmamıştır.

Hadis kitaplarında geçen ve hayal üzere Kur'an-ı Kerim'in eksik olduğunu bildiren bazı rivayetler ise öylece hadis kitaplarındaki yerinde kalmış, hiç bir zaman yeni bir Kur'an nüshasına sızmamıştır. Tıpkı Kutub-i Sitte'de; yani Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, İbn-i Mâce, Daremî ve diğer kitaplarda geçen şu rivayet gibi:

Halife Ömer (r.a) minberde şöyle demiştir:

"Allah Muhammed'i (s.a.a) hak ile göndermiş, ona Kitab'ı indirmiştir. Allah'ın indirdikleri arasında "recm ayeti" de vardı. Biz bunu okuduk, anladık, aklımıza yerleştirdik. Resulullah (s.a.a) recmetti; ondan sonra biz de recmettik. Korkarım ki insanlar için zaman uzayacak da birileri; "Vallahi biz Allah'ın kitabında recim ayetini görmedik" diyecekler ve Allah'ın inzal ettiği bir emri terk ederek sapacaklardır. Oysa ki recmetmek, Allah'ın kitabında evli olduğu halde zina edenler için bir haktır." [64]

İbn-i Mâce'nin Ömer'den naklettiği rivayette, Kur'an'da var olduğu sanılan ayet şöyledir: "Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ederlerse onları kesin olarak recmedin."

Malik'in Muvatta'sında da ise şöyle yer almıştır: "(Zinakâr) yaşlı erkek ve yaşlı kadını kesin olarak recmedin. Biz de ayeti şüphesiz böyle okurduk."

Sahih-i Buhari'de de söz konusu hadiste şöyle geçmiştir: "Sonra Allah'ın kitabında: "Babalarınızdan yüz çevirmeyin! Babalarınızdan yüz çevirmeniz sizin için küfürdür" ayetini okuyorduk."

Ümmü'l-Mü'minin Aişe'den (r.a) rivayet edilen bir hadiste ise şöyle yer almıştır: "Kur'an'da nazil olan ayetler arasında süt vermeye ilgili, "bilinen on emzirme" de vardı ve bu ayet Resulullah (s.a.a) vefat edinceye kadar Kur'an ayetleri arasında okunmaktaydı." [65]

Sahih-i İbn-i Mâce'de, Aişe'den şöyle rivayet edilmektedir: "Recm" ve "büyüğün on defa süt emmesi" ayetleri indi. Bu ayetler yatağımın altında bir sahifedeydi. Resulullah (s.a.a) vefat ettiğinde, biz hazretin cenazesine uğraşırken bir evcil hayvan içeri girerek onu yedi!

Sahih-i Müslim'de de Ebu Musa Eş'arî'nin, sayıları üç yüze varan Basralı karilerine mektup yollayarak şöyle dediği rivayet edilir: "Biz, uzunluğu ve şiddetiyle Beraat (Tevbe) Suresine benzettiğimiz bir sure okuyorduk; ama daha sonra onun, "Eğer ademoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı, o bir vadi daha isterdi; onun karnını ancak toprak doyurur" ayeti dışındaki bölümünü unuttum.

Yine Müsebbehat ("yusebbihu" ile başlayan) surelerinden birine benzettiğimiz bir sure okuyorduk; ondan da aklımda sadece, "Ey iman edenler!. . Yapmadıklarınızı neden söylüyorsunuz; bu boyunlarınızda bir şahitlik olarak yazılacak ve kıyamet günü bundan sorulacaksınız." miktarı kalmış.[66]

* * *

Hulefa Mektebinin Sihahlarında bu tür rivayetler olmasına rağmen Ehlibeyt Mektebinden hiç kimse, Hulefa Mektebi izleyicilerini Kur'an'ın eksikliğine inandıklarını veya ona kendi yanlarından sure veya cümleler eklediklerini söylememiştir. Oysa bazı Hulefa Mektebi yazarları, bazı Ehlibeyt Mektebi kitaplarında, bu gibi sözlerle karşılaştıklarında, Ehlibeyt Mektebinin izleyicileri üzerine var güçleriyle bağırarak, "onlar Kur'an'ın eksikliğine inanıyor ve kendi yanlarından Kur'an'a bazı cümleler bağlıyorlar" diye kıyameti koparmakta ve buna delil olarak da Şia'nın bazı hadis kitaplarında geçen ifadeleri göstermektedirler. Halbuki Ehlibeyt Mektebi izleyicileri Allah'ın Kitabı dışında hiç bir kitabı mutlak şekilde sahih kabul etmemelerine rağmen, Hulefa Mektebi izleyicileri Buhari ve Müslim'de geçen bütün

rivayetlerin sahih olduğunu kabul etmekte ve yukarıdaki hadisleri de, 'tilaveti nesholundu' şeklinde yorumlayarak düzeltmektedirler.[67]

Hız. Fatıma (s.a)'in Mushafı Hakkında Koparılan Gürültü

Yine bazı yazarlar, Ehlibeyt (a.s) mektebi izleyicilerinin, "Fatıma (s.a)'in Mushafı' adı verilen başka bir Kur'anları olduğunu belirterek diğerk bir iftirada bulunmuşlardır. Çünkü Fatıma'nın kitabına 'mushaf' denildiğı gibi, geçmişte bazı Müslümanlar Kur'an'a da 'mushaf' adını vermişlerdi. Halbuki bununla ilgili rivayetler açıkça, Fatıma'nın mushafında Kur'an'dan herhangi bir şey olmadığını, bu kitapta İslam ümmetini kimlerin yöneteceğiyle ilgili haberler olduğunu vurgulamışlardır. Hatta İmam Hasan (a.s)'ın torunlarından Muhammed ve İbrahim, Ebu Cafer-i Mansur'a karşı kıyam ettiklerinde, İmam Cafer-i Sadık (a.s) onlar hakkında, "Anneleri Fatıma'nın kitabında bu ümmeti yöneltecek olanlar arasında onların isimleri yoktur" buyurmuştur.[68]

Hulefa Mektebinde, Ehlibeyt Mektebi izleyicilerine böyle bir ithamda bulunurken kendileri Sibeveyh'in nahiv kitabına "el-kitap"[69] demekteler. Ayrıca "el-mushaf" kelimesi ne Kur'an-ı Kerim'de ve ne de Peygamber (s.a.a)'in hadis-i şeriflerinde Kur'an'ın isimlerinden biri olarak geçmemektedir. Ama Kur'an-ı Kerim 'el-Kitap' diye adlandırılmıştır. Örneğın:

"Bu Kitap; kendisinde hiç şüphe yoktur; muttakiler için yol göstericidir." (Bakara, 2)

"Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp da bir kısmını inkar mı ediyorsunuz?" (Bakara, 58)

"Onlara Allah katından yanlarında olanı tasdik eden bir Kitap geldi..." (Bakara, 89)

"Onlara Kitap ve hikmeti öğretecek..." (Bakara, 129)

"Size Kitabı, hikmeti ve bilmediklerinizi öğreten bir elçi gönderdik." (Bakara, 151)

Bunun gibi onlarca diğerk ayetler mevcuttur. Şimdi birileri 'Sibeveyh'in kitabının hacmi Allah'ın kitabından iki kat büyüktür' dese, Sibeveyh'in kitabının Allah'ın kitabından büyük bir Kur'an olduğunu kastetmiş olmaz. Bu adlandırmaya da Ehlibeyt (a.s) mektebinden hiç kimse itiraz etmiş değil.

* * *

Evet, son zamanlarda, İslam düşmanları bu gibi sözleri saldırmak için bir malzeme etmişlerdir ki, Allah Teala'dan bazı yazarların gözü önündeki perdeyi kaldırmasını ve dillerini böyle saçmalıklardan korumaları için onlara basiret vermesini niyaz ediyoruz.

Günümüzde Müslümanların elinde bulunan bu Kur'an kesinlikle, Allah Teala'nın, son peygamberine inişini hayatının son günlerine kadar tamamladığı buyruklardır; Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra da ashap onu bir araya toplamış, onu üzerinden nüsha alınarak Müslümanlara sunulmuştur. Bu Kur'an, **"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hamd alemlerin rabbi Allah'a hastır"** ayetiyle başlamakta ve **"cinlerin ve insanların şerrinden"** ayetiyle bitmektedir.

Sadr-ı İslam'dan günümüze kadar hiçbir zaman hiçbir Müslüman'ın elinde, bugün elimizde bulunan Kur'an'dan bir kelime fazla veya eksik olan bir Kur'an olmamıştır. Ve bu konuda

Müslümanlar arasında da en küçük bir ihtilaf yoktur; onlar arasındaki tek ihtilaf sadece hadislerden kaynaklanan Kur'an-ı Kerim'in tefsiri ve müteşabih ayetlerinin tevili hakkındadır. İnşallah biz bu konuyu Resulullah (s.a.a)'in hadisi konusunda iki mektebin görüşü bölümünde inceleyeceğiz.

2. Bölüm

Resulullah (s.a.a)'in Sünnetine Karşı İki Mektebin Tutumu

1- Resulullah (s.a.a)'ten Hadis Nakleden Ravilere Karşı İki Mektebin Tutumu

2- Hicretin Birinci Asrında Resulullah (s.a.a)'in Hadislerinin Yazılması Hakkına İki Mektebin Tutumu

3- Birinci Asrın Sonuna Kadar Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinin Yazılmasının Engellenişi

a- Ebubekir ve Ömer'in Döneminde

b- Osman'ın Hilafeti Döneminde

c- Muaviye'nin Döneminde

d- İsrailiyat Kapısının Açılışı

e- Ömer b. Abdulaziz'in Döneminde

f- Birbiriyle Çelişkili İki Hadis Nasıl Meydana Geldi?

Her iki mektep de, İslam dininin yasama kaynaklarından biri olarak Resulullah (s.a.a)'in sünnetine uymanın farz oluşunda ittifak etmiştir. Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünneti de, hazretten rivayet kanalıyla bize ulaşan sireti, hadisi ve onay olduğundan her iki medrese aşağıdaki konularda ihtilafa düşmüşlerdir:

a- Resulullah (s.a.a)'ten bazı rivayet nakli kanallarında.

b- Hicretin birinci asrında Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasına izin verilisinde.

Şimdi, bunların her birini ayrı ayrı inceleyeceğiz.

-1-

İki Mektebin Resulullah (s.a.a)'ten Hadis Nakleden Ravilere Karşı Tutumu

Sahabe ve İmamet konusunda dediğimiz gibi, Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicileri Resulullah (s.a.a)'ten sonra dini öğretilerini On İki Ehlibeyt İmamların (a.s)'dan, Hulefa Mektebi izleyicileri ise bunu, aralarında bir fark gözetmeksizin hazretin ashabından almışlardır.

Hulefa Mektebi izleyicileri Resulullah (s.a.a)'in ashabının tümünü adil bilmekte, Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicileri ise Cemel'de Hz. Ali (a.s)'la savaştan Talha,[\[70\]](#) Abdullah b. Zübeyr[\[71\]](#) veya Sıffin'de ona karşı savaştan Muaviye[\[72\]](#) ve Amr-ı As[\[73\]](#) veya Nehrevan'da ona kılıç çeken Zulhuveysare[\[74\]](#) ve Abdulah b. Veheb[\[75\]](#) gibi sahabilere itimat etmemekte ve Ali (a.s)'ın düşmanlarından sayılan böyle kişilere ister sahabeden olsun, ister tabiinden, ister tabiinin öğrencilerinden veya diğer tabakalardan[\[76\]](#) olan ravilere müracaat etmemekteler.

Oysa muhaddislerin imamı Buharî, Ehlibeyt İmamları (a.s) izleyicilerinden binlerce muhaddisin kendisinden binlerce hadis rivayet ettiği Ehlibeyt (a.s) Mektebi imamlarının altıncısı İmam Cafer-i Sadık (a.s)'dan[\[77\]](#) hatta bir tek rivayet bile nakletmemiştir! Oysa harici İmran b. Hattan'dan[\[78\]](#) Guharî, Ebu Davud ve Nesâî kendi Sahihlerinde hadis rivayet etmişlerdir; ki İmran b. Hattan, Abdurrahman b. Mulcem'in Emirülmüminin Ali (a.s)'ı öldürmesini şu şekilde övmüştür:

Bu, takvalı birinden öyle bir vuruştur ki,

Bununla ancak Allah'ın rızasını istedi.

Bir gün anlatarak öveceğim onu her an,

Sayacağım Allah'ın katında, varlıklar içinde terazisi en ağır olan.

Veya Nesâî kendi Sahih'inde, İmam Hüseyin (a.s)'ın katili Ömer b. Sa'd'dan rivayet etmektedir; oysa rical alimleri onun hakkında şöyle yazmaktadırlar: "O, doğru konuşan bir kişidir; fakat Hüseyin b. Ali (a.s)'ı öldüren orduya komutanlık yaptığı için halk ondan nefret etmektedir." [79] Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicileri ise ona lanet yağdırmaktadırlar.

Gördüğünüz gibi, bu iki mektep arasında görüş ihtilafı buradan ve Resulullah (s.a.a)'in hadisini kimden almak gerektiği konusunda ortaya çıkmaktadır.

-2-

İki Mektebin Hicretin Birinci Asrında Resulullah (s.a.a)'in Hadislerinin Yazılması Konusunda Tutumu

Yukarıda dediklerimiz dışında, bu iki mektebin öğretileri, ileri gelenlerinin, Resulullah (s.a.a)'in hadisini yayma konusunda faaliyetleri çerçevesinde tecelli etmektedir. Çünkü halifeler, Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını ve yayılmasını önlerlerken, Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicileri onların bu çalışmalarına karşı bu hadisleri yaymak için çok ciddi bir faaliyet başlattılar.

Bu birbirine zıt iki hareket, apaçık bir şekilde, Resulullah (s.a.a), hayatının son anlarında etrafındakilere dönerek, "*Bana bir kağıt getirin de, benden sonra asla sapmamamız için size bir şey yazayım*" buyurması üzerine, "Resulullah sayıklıyor!!" dedikleri andan itibaren baş gösterdi.[80]

Buharî, İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği diğer bir hadiste, bu sözü kimin söylediğini açıklıyor:

Resulullah'ın ölüm vakti gelip çatınca, aralarında Ömer b. Hattab'ın da olduğu birkaç kişi hazretin evinde olduğu bir sırada, "*Gelin benden sonra asla sapmamamız için size bir şey yazayım*" buyurdu. Ömer, "Resulullah'ı ağıri kuşatmış; sizin yanınızda Allah'ın Kitabı var; Allah'ın Kitabı bize yeter!" dedi.

Ömer'in bu sözüyle Resulullah (s.a.a)'in emrini yerine getirme konusunda orada bulunanlar arasında ihtilaf yaşandı. Bazıları Ömer'in sözünü tekrarladılar. Sesler yükseldi ve her taraftan anlaşılmasız sözler duyuldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), "*Dışarı çıkın! Benim yanımda birbirinize bağırmanız yakışmaz*" buyurdu.[81]

Başka bir rivayete göre de, Ömer'in kendisi olayı şöyle anlatıyor: Biz Resulullah'ın yanında oturmuştuk. Kadınlarla aramızda bir perde vardı. O sırada Resulullah bir ara, "*Beni yedi kırba*

suyla gusledin ve benden sonra asla sapmayasınız diye bize bir şey yazmam için kağıt kalem hazırlayın."

Resul-i Ekrem'in eşleri,[82] "Resulullah (s.a.a)'in emrini yerine getirin" dediler. Ben engel olarak, "Siz konuşmasanız daha iyi olur! Siz Resulullah'ın eşleri peygamber hasta olunca gözünüzden yaş çıkması için gözlerinizi sıkar, fakat hazret iyileşir iyileşmez yakasını tutarsınız" dedim. Bunun üzerine Resulullah, "*Onlar sizden daha iyidir!*" buyurdu.[83]

Bir rivayette şöyle geçer: Resulullah'ın eşlerinden Zeybep, "Peygamberin size ne emrettiğini duymadınız mı?" dedi. Bunun üzerine oradakiler arasında tartışma yükseldi ve her taraftan anlaşılma sözler çıktı. Peygamber, "*Dışarı çıkın*" buyurdu. Onlar dışarı çıkınca da hazret vefat etti.[84]

Bazı diğer rivayetlerden, onların bu olaydan çok daha önce, Resulullah (s.a.a)'in hayatı döneminde hazretin hadislerinin yazılmasını engelledikleri anlaşılmaktadır. Abdullah b. Amr-ı As şöyle diyor:

Ben Resulullah'tan duyduğum her şeyi yazıyordum; nihayet Kureyş muhacirleri beni bu işten alıkoyarak dediler ki: "Sen Resulullah'tan duyduğum her şeyi yazıyorsun; oysa Resulullah da bir beşerdir; öfkelendiği ve sevindiği zaman konuşmaktadır!" Onların bu sözünden sonra artık bir şey yazmadım ve konuyu Resulullah'a aktardım. Hazret parmağıyla mübarek dudağına işaret ederek, "*Yazı; vallahi ondan, haktan başka bir şey çıkmaz*" buyurdu.[85]

Kureyş muhacirleri, Abdullah b. Amr-ı As'la konuşmalarında, Resulullah'ın hadislerinin yazılmasına engel oluşlarının nedenine açıklık getirmişlerdir. Çünkü onlar, Abdullah'ın Resulullah (s.a.a)'ten, hazretin bir veya birkaç kişiden hoşnutluğunu veya öfke ve nefretini açıklayan bir hadisi rivayet etmesinden endişeleniyorlardı.

İşte buradan, Resulullah (s.a.a)'in hayatının son anlarında vasiyetinin yazılışının engellenmesinin, gürültü çıkararak o sözleri söylemelerinin nedeni anlaşılmaktadır; ve nihayet Resul-i Ekrem (s.a.a) vasiyetini yazmadan vefat etti.

Ve yine onların hükümeti ele geçirip gücü ellerinde bulundurduktan sonra yine Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını engelledikleri anlaşılmaktadır.

-3-

Birinci Asrın Sonuna Kadar Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinin Yazılmasının Engellenişi

a- Ebubekir ve Ömer'in Döneminde

Zehebî bu konuda şöyle rivayet eder: Ebubekir, Peygamber'in vefatından sonra insanları toplayarak dedi ki: "Sizler Resulullah'tan üzerinde ihtilaf etmekte olduğunuz hadisleri rivayet ediyorsunuz. Bu durumda sizden sonra gelecek olan insanlar onlar hakkında sizlerden daha fazla ihtilaf edeceklerdir. O halde hiçbir şekilde Resulullah'tan bir şey anlatmayın. Kim de size soracak olursa deyin ki, bizimle sizin aranızda Allah'ın kitabı vardır. O kitabın helallerini helal, haramlarını haram bilin!"[86]

Tabakat-ı İbn-i Sa'd'da şöyle geçer: Ömer b. Hattab'ın hilafeti döneminde, Resulullah (s.a.a)'in hadisleri arttı. İşte bu nedenle Ömer halktan herkesin Resulullah (s.a.a)'ten yazıp yanlarında bulduklarını hadisleri getirmelerini istedi. Halk itaat ederek onları Ömer'in yanına götürünce tümünün yakılmasını emretti![\[87\]](#)

Hulefa Mektebi hicretin birinci yüzyılın başına kadar Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını öylece engellediler; keşke bununla yetinseydiler; fakat onlar bununla da yetinmeyip onu rivayet etmeyi de yasakladılar.

Yine Kurza b. Ka'b'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Ömer Irak'a gönderince, bizimle beraber şehrin dışına kadar yürüdü. Sonra bize, "Neden sizinle beraber geldim biliyor musunuz?" diye sordu. "Bizi yolcu etmek ve onurlandırmak içindir" dedik. Ömer, "Bunun dışında bir sebebi daha var. Sizler öyle bir bölgenin insanlarına gidiyorsunuz ki Kur'an okuyuşları arı kovanının vızıltısı gibidir. Sakın onları Resulullah (s.a.a)'ten hadisler söyleyerek onları bu işlerinden alıkoymayınız. Şunu iyi bilin ki bu konuda ben sizi sıkı bir şekilde gözetmekteyim" dedi!

Kurza der ki, "Ben bu açık emirden sonra Resulullah (s.a.a)'ten hiçbir hadis anlatmadım."

Bir başka rivayette de şöyle geçer: Karza b. Ka'b -ve beraberindekiler Kufe'ye- girince, "Bize Resulullah (s.a.a)'in hadislerini anlat!" dediler. Ama o, "Ömer bizi bundan alıkoymuştu" dedi![\[88\]](#)

Sahabe arasında Kurza b. Ka'b gibi halifelerin sünnetine uyararak Resulullah (s.a.a)'in sünnetini yaymaktan sakınan kişiler vardı; Abdullah b. Ömer ve Sa'd b. Ebi Vakkas da bunlardandı. Daremî bu konuda kendi Sünen'inde "İlim" kitabının "men habe'l-feteya" babında c. 1, s. 84 - 85'te şöyle yazıyor:

Şa'bî'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir yıl boyunca Abdullah b. Ömer b. Hattab'la bir yerdedim; bu süre içerisinde ondan, Resulullah (s.a.a)'ten bir hadis bile rivayet ettiğini duymadım!

Ondan naklettiği diğer bir rivayette ise şöyle geçer: Ben bir buçuk veya iki yıl Abdullah b. Ömer'le birlikteydim; bu süre içerisinde ondan şunun dışında bir hadis duymadım:

Saib b. Yezid şöyle rivayet etmiştir: Sa'd b. Ebi Vakkas'la Mekke'ye gittik; dönüp Medine'ye gelinceye kadar ondan bir hadis bile duymadım.

Ve yine sahabe arasında halifelerin sünnetine muhalefet edip Resulullah (s.a.a)'in sünnetini rivayet eden, bu yolda tehdit, eziyet ve işkence edilen kişiler de vardı. Onlardan bazı örnekler şöyledir:

Kenzu'l-Ummal'da, Abdurrahman b. Avf'tan[\[89\]](#) şöyle rivayet edilir: Ömer ölmeden önce Abdullah b. Huzeyfe,[\[90\]](#) Ebu Derda,[\[91\]](#) Ebuzer ve Ukbe b. Amir[\[92\]](#) gibi Resulullah (s.a.a)'in bazı ashabını dört bir yandan çağırarak onlara, "Resulullah'tan her tarafa yaydığımız bu hadisler de nedir?" dedi. Onlar, "Yoksa bizi bundan engelliyor musun?" dediler. Ömer, "Hayır" dedi, "Yanımda kalın. Hayır vallahi; yaşadığım sürece benden ayrılmayın. Biz sizden daha bilgiliyiz; sizden alır, cevabını veririz." Onlar da Ömer ölünceye kadar onun yanında ayrılmadılar.[\[93\]](#)

Zehebî, Ömer'in şu üç kişiyi hapsedtiğini rivayet eder: İbn-i Mesud, Ebu Derdâ ve Ebu Mesud el-Ensari. Ömer onlara dedi ki: "Resulullah'ın hadislerini rivayet etmekte çok ileri gittiniz."[\[94\]](#)

Ömer, Sahabelere diyordu ki: "Resulullah'tan hadis rivayet etmeyi azaltınız. Ancak kendisiyle amel edilenleri söyleyin!"[\[95\]](#)

Bu rivayet, Meğazi'de geçen, Kureyş'in, Abdullah b. Amr b. As'ı Resulullah (s.a.a)'ten duyduğu her şeyi yazmasını engellemesi rivayetine uyum sağlamaktadır.

Halife Ömer ve Ebubekir dönemi böyleydi.

b- Osman'ın Hilafeti Döneminde

Osman dönemine gelince; o, bu konuda daha da ileri giderek minberde şöyle diyordu: "Hiç kimsenin, Ebubekir ve Ömer döneminde duyulmayan bir hadisi rivayet etmesi caiz değildir."[\[96\]](#)

Böylece, Daremî ve diğerlerinin getirdikleri şu rivayetin o döneme ait olduğu anlaşılmaktadır: Ebuzer bir toplulukta oturuyordu. İnsanlar etrafını sararak ondan soru soruyorlardı. Bir adam gelip başında dikilerek, "Sen fetva vermektен men edilmemiş miydin?" dedi. Ebuzer başını kaldırıp adama baktı ve dedi ki: "Yoksa sen benim casusluğumu mu yapıyorsun? -Eliyle boynuna işaret ederek- eğer buraya kılıcınızı koyarsanız ve ben sizin infaz etmenizden evvel Resulullah (s.a.a)'ten duyduğum bir hadisi nakledebileceğimi anlasam yine de bunu yapacağım."[\[97\]](#)

Ahnef b. Kays[\[98\]](#) da bu alanda şöyle diyor: Şam'a gittiğimde Cuma namazı kılmak için mescide gittim. Orada bir adam gördüm ki, hangi topluluğun yanına varacak olsa oradakiler yerlerini değiştiriyorlardı! Namazını çabukça kılıyordu. Yanına oturarak ona, "Sen kimsin?" dedim. "Ben Ebuzer'im" dedi. Sonra da bana, "Peki sen kimsin?" diye sordu. Ben de Ahnef b. Kays olduğumu söyledim. Bunun üzerine, "Yanımdan kalk, benden sana şer bulaşmasın" dedi. "Bana nasıl şer ulaştırırsın ki?" diye sorunca, dedi ki: Şu adam -Muaviye- habercisiyle, hiçbir kimsenin benimle oturmamasını haber saldı.[\[99\]](#)

Ebuzer, egemen güçlere muhalefet etmesinden dolayı bir beldeden bir beldeye sürülmüş sonunda h. 31'de Rebeze'de ölünceye kadar yalnız ve sürgün olarak yaşadı.

Bu olay Osman'ın hilafetinin ilk yarısına aittir; ancak Osman'ın güç ve ihtişamı kırılıp Aişe, Talha, Zübeyr, Amr-ı As gibi önde gelen sahabeler ve tabiinin ileri gelenleri karşısında durup açıkça ona muhalefet edince, artık Resulullah (s.a.a)'in sünnetini rivayet etmek isteyenlerin karşısında bir engel yoktu. İşte bu nedenle, bu dönemde Resulullah (s.a.a)'in hadislerinden bir kısmı rivayet edildi; şu farkla ki, rivayet edilen bu miktar hadis Emirülmüminin Ali (a.s)'in döneminde yazılmadı.

Sahabeler Hz. Ali (a.s)'in döneminde geçmişte ifşa etmeye cüret edemedikleri ve anlatmaları yasaklanan Resulullah (s.a.a)'in hadisleri daha fazla rivayet edebildiler.

Bunun üzerine ashap tarafından Resulullah (s.a.a)'den rivayet edilen sünnetlerle ilk üç halifenin içtihatları arasında apaçık bir ihtilaf ortaya çıktı; inşallah bu farklara kitabımızın dördüncü bölümünün sonunda değineceğiz.

Bu, ilk üç halife döneminde Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yaymaya çalışan sahabelerin karşı karşıya kaldıkları tehlikelerden sadece bir örnektir.

Elbette şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, ilk üç halife Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadis ve sünnetinin yazılmasını, anlatılıp yayılmasını açıkça engellemiyorlardı; bunu dolaylı olarak yapıyor ve Muaviye gibi maksat ve amaçlarını açıkça dile getirmiyorlardı. Şimdi Muaviye'nin döneminde hadislerin başına gelenleri inceleyelim.

c- Muaviye'nin Döneminde

Abdullah b. Amir-i Yahsu şöyle nakleder: Şam'da Muaviye'nin minberin üstünde olduğu halde şöyle dediğini duydum: Ey cemaat! Sakın Resulullah'tan hadis nakletmeyin. Sadece Ömer zamanında nakledilen hadisleri nakledin. Ömer halkı Allah'tan korkutuyordu.[\[100\]](#)

Rece b. Ebu Selme şöyle diyor: Bana, Muaviye'nin şöyle dediğini haber verdiler: Sadece Ömer zamanındaki hadisleri nakledin. Ömer'in kendisi de halkı hadis nakletmekten sakındırmıştı."[\[101\]](#)

Taberî şöyle rivayet etmektedir: Hicretin 41. yılında Muaviye, Muğire b. Şu'be'yi[\[102\]](#) Kufe valiliğine gönderince, onu yanına çağırarak şöyle dedi: Sana bir çok şey hakkında tavsiyede bulunmak istiyordum. Fakat onların tümünü kendi iş bilirliliğine bırakıyor ve değinmiyorum. Ancak şunu hatırlatmadan geçemeyeceğim: Ali'yi kötülemekten ve hakkında çirkin şeyler söylemekten, Osman hakkında ise rahmet ve mağfiret dilemekten gaflet etme. Ali dostlarının kişiliğini kırmayı, Osman taraftarlarını ise yüceltmeyi ve onları kendine yaklaştırmayı unutma.

Muğire, "Ben tecrübeli ve denenmiş biriyim; senden önce de başkaları için çalıştım da bana bir kusur bulamadılar. Şimdi de övülmeye mi yoksa kınanmaya mı layık olduğumu anlamak için sen beni dene" dedi.

Muaviye, "Öveceğiz inşallah" şeklinde karşılık verdi.[\[103\]](#)

Medainî, "Ehdas" adlı kitabında şöyle yazıyor: Muaviye, "Amu'l-cemaa"den sonra bütün valilerine ve amillerine şöyle yazdı:

"Ben, Ebu Turab (Ali -a.s-)'ın faziletiyle ilgili hadis rivayet edenlerden beriyim ve onları düşman bilmekteyim."

Muaviye'nin bu emri uygulanırken Kufe halkı büyük felaketlere uğradılar.[\[104\]](#) Bu emir üzerine Hucr b. Adiy[\[105\]](#) ve arkadaşlarını ellerini bağlayarak boyunlarını vurdular, Reşid-i Hicrî[\[106\]](#) ve Meysem-i Temmar'ı[\[107\]](#) dara çekerek öldürdüler!

Böylece Hulefa Mektebi, sahabe ve tabiinin itiraz seslerini kursaklarında kestiler ve kafalarında kendilerine karşı gelmeyi tasarlayanları ortadan kaldırdılar. Bu davranış karşısında, Müslümanlara istedikleri kadar hadis uydurmak ve rivayet etmek fırsatı kollayanların üzerine diğer bir kapı daha açıldı; biz aşağıda bu konu etrafında bahsedeceğimiz inşallah.

d- İsrailiyat Kapısının Açılışı

Daha önce de değindiğimiz gibi, Hulefa Mektebi, Resulullah (s.a.a)'in hadisleri üzerine kapıyı kapatınca Müslümanlar üzerine israiliyat kapılarını açtı ve bu işe İslam'ın yayılmasından sonra kendilerini Müslüman gösteren ve Resulullah (s.a.a)'ten sonraki halifelere yaklaştıran Hıristiyan rahip Temim-i Darî[\[108\]](#) ve Ka'bu'l-Ahbar[\[109\]](#) gibi kişilerin inançlarını anlatmaya müsaade etmekle başladı!

Hulefa Mektebi, bu ve benzeri kişilerin Müslümanlar arasında ellerinden geldiği kadar israiliyatı yaymalarına müsaade etti!

İlk önce Ömer, Temim-i Darî'nin Mescid-i Nebi'de haftalık Cuma namazından önce bir saat konuşma yapmasına müsaade etti. Fakat Osman[110] kendi hilafeti döneminde bu konuşmayı haftada iki güne ve iki saate çıkardı!

Ömer, Osman ve Muaviye gibi halifeler Ka'bu'l-Ahbar'dan yaratılışın başlangıcı, kıyamet gününde vuku bulacak olaylar ve hatta Kur'an-ı Kerim tefsiri ve diğer konular hakkında ondan soru soruyorlardı! Enes b. Malik, Ebu Hureyre,[111] Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zubeyr ve Muaviye b. Ebusüfyan gibi sahabeler ve tabiin Ka'b ve Temim-i Darî'den rivayet etmişlerdir!

İsrailiyatın nakli bu iki Yahudi ve Hıristiyan alimlerine ve onların öğrencileriyle sınırlanmamaktadır; onlarla birlikte ve hatta onlardan sonra diğer bir grup da bu işi sürdürmüş, -bunları masalcı olarak niteleyip mescitten dışarı çıkaran- Emirulmüminin Ali (a.s)'ın kısa süren hükümeti hariç, Abbasiler'in hilafetine kadar faaliyet göstermişlerdir!

Bunlar Hulefa Mektebi'de İslami düşünce tarzında ve Müslümanların inançlarında çok ciddi bir etki bırakmış, İslam'da İsrailiyat kültürünün baş göstermesine neden olmuşlar ve belli bir yere kadar onu kendine benzetmeyi başarmışlardır. Allah'ın cisim olduğuna, peygamberlerin günah işlediklerine inanmak, yaratılış ve kıyamet hakkında özel algılamalar ve diğer israiliyat düşünceleri Hulefa Mektebine buradan sızmıştır.

Bunlar, Ümeyyeoğulları, özellikle Muaviye'nin hükümeti döneminde nüfuzları oldukça büyüdü; öyle ki Muaviye'nin kendisi katibi Sercun veya Sircan,[112] özel doktoru İbn-i Asal,[113] saray şairi Ahtel[114] gibi bir grup Hıristiyanları kendine sırdaş edinmiş, onlarla düşüp kalkıyordu. Açıktır ki bunlar Emevi Hanedan'ının saray erkanı olurken Hıristiyan inanç, adap ve gidişatlarını terk etmemiş, onları kendileriyle birlikte hilafet sarayına götürmüşlerdir.

Ayrıca, Muaviye'nin başkenti olan Şam daha önce halkı Hıristiyan olan Doğu Rum (Bizans)'ın başkenti sayılmakta olup Hıristiyanlık dünyasında köklü ve asil bir medeniyete sahipti ve yeni Müslüman olan Muaviye ise vali olarak böyle bir ortama girmişti.

Muaviye, kılıç zoruyla İslam dinini kabul etmek zorunda kalan ve Müslüman olduğu son ana kadar İslam ve İslam maarifiyle savaştan kabile cahiliyeti ocağında dünyaya gözlerini açmış biriydi. O, böyle bir ortamda yetişmiş, nam ve ün kazanmış ve şimdi yaşlanınca Mekke Müslümanlar tarafından fethedilince oradan Medine'ye ve kabile cahiliyetinden İslam dünyasına ayak basmıştı.[115] O, hiç olmazsa İslamî bir renge bürünmek ve tarihte büyük bir medeniyete sahip olan Bizans ortamında etki bırakıp onu İslam'a çekebilme için ilahî kanunlarla tanışmak amacıyla Medine'nin İslamî toplumunda da pek fazla kalmamıştı; aksine, Şam'daki Bizans ortamından etkilenen Muaviye'nin kendisiydi.

İşte bu nedenle Muaviye, arzu ve emelleri karşısında engel oluşturan tamamen İslamî bir kültür ve renge sahip olan Ebuzer, Ebu Derdâ gibi sahabeleri ve Kufeli Kur'an karilerini[116] kendi hükümet ortamından uzaklaştırıyordu.

Bütün bunlar, Muaviye'nin iş başına geldiği andan itibaren Hulefa Mektebini ehl-i kitabın düşünce ve kültürüne sokan etkenlerdir. Bu etkenler, bu mektepte ne kadar etki bıraktıkları anlaşılması için bugüne kadar tek başına incelenmiş değildir.

Ayrıca, cahiliye yapısına sahip olan Muaviye kabile taassubu örf ve anelerine oldukça bağlı olup onları korumaya ve canlı tutmaya özen gösteriyordu.[\[117\]](#)

Ve yine o, girişimlerinde başka hedefleri amaçlıyordu. Hilafeti kendi ailesinde miras haline getirmek, karşısında yer alan ve sürekli Resulullah (s.a.a)'in siret ve gidişatını başına kakan muhaliflerinin güç ve kudretlerini yok etmek onun amaçladığı bu hedeflerdendi. O, bu cahiliye hedef ve emellerine ulaşmak için bir şeyler yapmak ve bir çare bulmak zorundaydı; işte bu nedenle Amr-ı As, Semeret b. Cundeb,[\[118\]](#) Ebu Hureyre gibi dinlerinde gevşeklik ve nefislerinde zaaf olan kişilerden yardım istedi. Onlar da Muaviye'nin bu isteğine olumlu karşılık vererek onu hedeflerine ulaştırmak, yolu üzerindeki engelleri kaldırmak için Resulullah (s.a.a)'e nispet verdikleri hadisler uydurup yaydılar!

Örnek olarak, Medainî'nin "Ehdas" adlı kitabında kaydetmiş olduğu şu konuya dikkat edin:

Muaviye, Amu'l-Cemae'den* sonra valilerine yazdığı bir genelgede onlara şöyle bildirdi: "Ben, Ebuturab (Hz. Ali -a.s-) ve ailesinin fazileti hakkında konuşan ve bu konuda bir hadis rivayet eden kimseden beriyim; onların can ve mallarına güvence yoktur..."

Ve yine onlara şöyle yazdı: "Osman taraftarlarını ve onu sevenleri arayıp bularak onlara ilgi gösterip bağışta bulunmalarını emredin; onun faziletiyle ilgili hadis rivayet edenleri kendinize yaklaştırıp ihsanda bulunun. Onların rivayet ettiği şeyi, kendisinin, babasının ve aşiretinin ismini yazıp bana gönderin."

Onlar da Muaviye'nin emrini yerine getirdiler; böylece Osman'ın faziletiyle ilgili rivayetler her şehirde arttıkça arttı. Çünkü Muaviye bu hizmet karşısında onları elbise, parça ve diğer istekleriyle ödüllendirerek kendine yaklaştırıyor, rivayet ettikleri hadisleri halk arasında yayıyordu! İşte bu nedenle dünyaperest kişiler mal ve makama ulaşmak için Osman'ın faziletinde aslı olmayan hadisler uydurmada birbirleriyle yarıştılar!

Bu rekabet meydanında Muaviye'nin valilerinden birinin yanına gidip Osman'ın faziletinde bir rivayet naklederek eli boş geri dönen kimse yoktu! Böyle yapanların ismi hakim düzene en yakın kişiler arasında kaydediliyor ve diğerleri hakkında aracılığı kabul ediliyordu. Nihayet Muaviye başka bir genelgesinde valilerine şöyle yazdı: Osman hakkında çok hadis nakledildi; bütün şehir ve diyarlarda insanların diline düştü. Şimdi bu genelgem elinize ulaşınca halktan sahabe ve ilk iki halife hakkında beceribildikleri kadar hadis rivayet etmelerini, Ebuturab hakkında nakledilen her hadisin karşısında diğer sahabeler hakkında hadis uydurup bana getirmelerini isteyin. Bunun benim yanımda ne kadar sevimli olduğunu ve gözümü aydınlattığını, bunun Ebuturab ve Şiilerine karşı en güçlü delil olduğunu ve onlar için Osman'ın faziletlerini yaymadan daha acı olduğunu unutmayın!

Muaviye'nin bu emri sokak sokak halka okunarak duyuruldu. Bu emir nedeniyle, ashabin faziletinde bir çok rivayetler uydurdular; bu yolda büyük bir çaba sarfettiler. Hatta Müslümanların minberinde anlatıldı ve oradan da medreselerin öğretmenleri alarak çocuklarına ve kölelerine öğretiler. Onlar da Kur'an'ı öğrenir gibi bu uydurma rivayetleri öğrendiler; hatta kızlarına, kadınlarına, hizmetçilerine ve çevrelerindeki kişilere de anlatmaktan kalmadılar ve uzun zaman da böyle geçti.

Böylece uydurma hadisler çok yaygınlaştı; iftira tam anlamıyla yaygınlaştı. Kadılar, fakihler ve valiler bu uydurma hadisler üzerine fetva verdiler.

Bu arada alçak, şahsiyetsiz, takvalı ve dindar görünen riyakâr kariler bu zor imtihana diğerlerinden daha fazla tutuldular. Çünkü bu görünümü insanları aldatan vali ve yöneticilere yaklaşılarak onların bahşış ve bağışlarından yararlanmak, mal, makam ve mevki edinmek için çok sayıda hadisler uydurup Muaviye ve onun valilerine götürdüler; bu konuda tüm çabalarını harcadılar; nihayet bu uydurma hadisler yalan ve iftirayı reva görmeyen dindarların eline geçti. Onlar bu hadislerin tümünün doğru olduğu düşüncesiyle kendi paylarına onları yaymaya çalıştılar. Eğer onların uydurma ve yalan olduklarını bilselerdi, kesinlikle kabul etmez ve onları ağızlarına bile almazlardı.[\[119\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, Muaviye'nin, istediği konularda hadis uydurmaları için kiraladığı[\[120\]](#) sahabe ve tabiinden bir grubun ismini kaydetmiştir.[\[121\]](#) Biz de onlardan bazılarının isimlerini "Ehadis-i Ummu'l-Muminin Aişe" adlı kitabımızda kaydettik.

Sonra bu uydurma hadislere Resulullah (s.a.a)'in sünneti adını verdiler. Vay bu hadisleri inkâr eden, iman edip doğrulamayanın haline!![\[122\]](#)

e- Ömer b. Abdulaziz'in Döneminde

Ömer b. Abdulaziz-i Emevî,[\[123\]](#) kendi hilafeti döneminde Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasının serbest olduğunu ilan ederek Medine halkına şöyle yazdı:

"Resulullah (s.a.a)'in hadislerine dikkat edin ve onları yazın; ben, bu ilmin, ilim sahiplerinin ölmesiyle yok olmasından endişeleniyorum."

İbn-i Şehab-i Zuhri, hicretin birinci yüz yılında Ömer b. Abdulaziz'in emriyle hadisi yazmaya girişen ilk kişidir.[\[124\]](#)

Fakat hicretin 101 yılında halifenin zehirlenerek öldürülmesi nedeniyle onun bu işi tamamlanmadı ve yazdığı hadisler de yok olup gitti. İbn-i Hacer'in, bu konuda Ebubekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın (ö: hicri 117) biyografisinde kaydettiği rivayet özet olarak şöyledir:

Ömer b. Abdulaziz, İbn-i Şehab'a bir mektup yazarak Resulullah (s.a.a)'in hadislerini bir araya toplamasını emretti. Fakat İbn-i Şehab'ın ölümünden bir süre sonra oğlu, "Babamın yazdıkları yok olup gitti" dedi.[\[125\]](#)

İbn-i Şehab dışında, hadisleri toplayıp yazan diğer kişiler de vardı; fakat onların yazdıkları da yok olup gitti. Nihayet Abbasi halifelerinin ikincisi olan Mensur-i Devaniki hilafete geçince, ulemayı hadisleri toplamaya teşvik etti. Zehebî, hicri 143. yılın olaylarını anlatırken bu konuda şöyle yazıyor:

"Bu yılda İslam uleması hadisleri, fıkıh ve tefsiri yazmaya koyuldular. İbn-i Cureyc[\[126\]](#) Mekke'de kendi eserlerini yazdı; Said b. Ebi Arvebe, Hamad b. Selemme[\[127\]](#) ve diğerleri Basra'da hadisleri yazmaya başladılar. Evzaî[\[128\]](#) Şam'da kendi kitabını, Malik de Medine'de Muvatta'sını yazdı. İbn-i İshak "Meğazi" kitabını, Muammer[\[129\]](#) Yemen'de, Ebu Hanife ve diğerleri Kufe'de fıkıh ve kendi görüşlerini yazdılar. Süfyan-i Surî[\[130\]](#) "el-Câmi" kitabını yazdı. Ondan kısa bir süre sonra Haşim de kendi kitaplarını derledi. Mısır'da, Leys[\[131\]](#) ve İbn-i Luhey'a[\[132\]](#) yazmaya başladılar ve yine İbn-i Mübarek,[\[133\]](#) Ebu Yusuf ve İbn-i Vehab[\[134\]](#) de yazmaya koyuldular. Böylece din kitaplarının yazılışı ve onların çeşitli bölümlere ayrılması artmaya başladı. Çok sayıda Arapça kitapları, lügat ve tarih kitapları yazıldı. Halbuki daha önce

ileri gelen ulema kendi hafızalarına veya ellerindeki doğru yazılmayan küçük yazılara müracaat ederek konuşuyorlardı. Allah'a şükür böylece ilim edinmek kolaylaştı; ezberlemek ve akla yerleştirmek metodu gittikçe azaldı; bundan dolayı tüm işleri elinde bulunduran Allah'a hamdolsun.[\[135\]](#)

Siyutî de bu konuyu "Tarihu'l-Hulefa" adlı kitabının 261. sayfasında ondan nakletmiştir.

Yine Mevsiati'l - Fikhi'l - İslamî'de şöyle geçmiştir. Mensur-i Devanikî, hicretin 143. yılında hac yapınca, Malik'i "Muvatta" kitabını yazmaya teşvik etti. Mensur ve valileri ulemayı telif ve yazmaya teşvik ediyorlardı; bunun üzerine İbn-i Cureyc, İbn-i Arvebe, İbn-i Uyyayne, diğer fakihler ve onların öğrencileri çeşitli kitaplar telif ettiler.[\[136\]](#)

Bizim burada kaydettiklerimiz, bu tarihten önce de hadis yazıldığını bildiren rivayetlerle, örneğin, Abdullah b. Amr-ı As'ın "Sahife-i Sadıka" veya tabiinden olan Zuhrî'nin hadis alanında ayrı bir kitabı olduğunu bildiren rivayetlerle çelişmemektedir. Çünkü bu gibi kitapların sadece isimleri hadis yazılımına izin verilen asrın ulemasına ulaşmıştır, kendileri değil.

Mensur-i Abbasî'nin döneminde, Hulefa Mektebinde muhaddisler Resulullah (s.a.a)'in sünnetinden akıllarında kalanı yazmakta yarıştılar ve aynı zamanda Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında halifelerin içtihatlarını teyit olarak rivayet edilen şeyleri de yazdılar! İlerideki bölümlerde onları da inceleyeceğiz inşallah.

Yine bu hadis ve sünnetlerle birlikte, hadis diye bir takım israiliyatı kaydetmişlerdir. Biz bunları, "Eseru'l-Eimme fi İhyai's-Sünnet" adlı kitabımızın on birinci ve on ikinci ciltlerinde inceledik. Ve yine bu dönemde Resulullah (s.a.a)'in sünnetini gizlemeye de çalışmışlardır; biz bunlardan on tanesini bu kitabın birinci cildinin vasiyet bölümünde inceledik ve inşallah bu kitabın üçüncü cildinin sonunda hadis kitaplarının değerlendirmesinde kaydedeceğiz.

Elbette bu arada Muaviye'nin hilafeti döneminde, hadis uydurma girişiminden sonra ve halifelerin siyasetini teyit etmek için uydurulan çelişkili hadisler de bulduk. Örneğin:

f- Birbiriyle Çelişkili İki Hadis Nasıl Meydana Geldi?

Muaviye'nin hilafeti döneminde Resulullah (s.a.a)'in hadisleri arasında rivayet edilen ve o hazretin sünnetinden sayılan hadislerin şu hadislerden ibaret oldukları sanılmaktadır:

Sahih-i Müslim, Sünen-i Daremî ve Sünen-i Ahmed b. Hanbel'de Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğu geçer:

"Benden bir şey yazmayın; benden Kur'an dışında bir şey yazan onu yok etsin!"[\[137\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: "Resulullah (s.a.a)'ten sözlerini yazmak için izin istediler; fakat hazret izin vermedi!"[\[138\]](#)

Yine Müsned-i Ahmed ve Sünen-i Ebu Davud'da Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivayet edilir: "Resulullah (s.a.a) bizi hadislerini yazmaktan alıkoydu ve bizim yazdığımız hadisleri yok etti."[\[139\]](#)

Müsned-i Ahmed b. Hanbel'de Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz Resul-i Ekrem (s.a.a)'den duyduklarımızı yazıyorduk. O sırada hazret yanımızdan geçerken, "Ne

yazıyorsunuz?" diye sordu. Biz, "Sizden duyduklarımızı" diye cevap verdik. Hazret, "Kur'an-ı Kerim karşısında bir kitap mı?!" dedi. "Bizim sizden duyduklarımızdır!" dedik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "Allah'ın Kitabı'nı yazın, yalnız Allah'ın Kitabı'yla uğraşın; Allah'ın Kitabı karşısında başka bir kitap mı yazıyorsunuz?! Yalnız Allah'ın Kitabı'nı yazın."

Resulullah (s.a.a)'in bu buyruğu üzerine yazdığımız şeyleri bir yere toplayıp yaktık. [\[140\]](#)

Eğer bu gibi hadisler doğru iseler, bu durumda Müslümanların, tüm İslam kaynaklarını ve özellikle Resulullah (s.a.a)'in hadislerini kapsayan veya hatta Sihahlar, Müsnetler, Sünenler, tefsirler ve siretler gibi hazretin hadislerinin hatta az bir bölümünü içeren kitapları toplayıp yakmak veya denize dökmekten başka bir vazifeleri yoktur! Ve eğer böyle bir şey yapılacak olursa, kim bilir İslam dininin kanun ve kurallarından ne kalır geriye? Onların tümünü denize dökerek yok edecek olursak, Resulullah (s.a.a)'in sünnetinden kaynak olarak elimizde ne kalır artık?! Hayır, kesinlikle doğru değil bu; Resul-i Ekrem (s.a.a) böyle bir şeyi ağzına bile almamıştır; aksine veda haccında Mina'daki hutbesinde şöyle buyurmuştur:

"Allah, sözlerimi duyup öğrenen ve onları duymayanlara ulaştıran kişiyi mutlu etsin. Nice fıkıh taşıyanlar var ki onu kendilerinden daha bilgine taşır." [\[141\]](#)

Başka bir hadiste şöyle vurgulanmıştır: *"Nice fıkıh taşıyıcısı vardır ki kendisi hükmü çıkarma gücüne sahip değildir ve nice fıkıh taşıyıcısı da vardır ki onu kendisinden daha bilgine ulaştırır."* [\[142\]](#)

Resulullah (s.a.a)'den rivayet edilen diğer bir hadiste ise şöyle geçer: *"Allah, bizden hadis duyan ve onu duyduğu gibi başka birine ulaştıran kişiyi mutlu kılsın. Nice kendisine ulaştırılan var ki anlayışı onu duyardan daha iyidir!"* [\[143\]](#)

Diğer bir rivayette ise, *"Hazır olan olmayana duyursun; nice hazır olanlar var ki onu kendisinden daha iyi anlayana ulaştırır."* [\[144\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a), üç defa, *"Allah'ım! Halifelerime rahmet et; Allah'ım! Halifelerime rahmet et; Allah'ım! Halifelerime rahmet et"* buyurdu. "Ya Resulullah! Sizin halifeleriniz kimlerdir?" diye sorduklarında, *"Benim peşimden gelip hadis ve sünnetimi ezberleyenlerdir"* buyurdu. [\[145\]](#)

Buharî, "İlim" kitabında şöyle yazıyor: Yemen halkından bir kişi Resulullah (s.a.a)'in hadisini duyunca, "Ya Resulullah! Onu benim için yaz" dedi. Bunun üzerine o hazret, *"Bunu falanca için yazın"* buyurdu. [\[146\]](#)

Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden şöyle rivayet edilmiştir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'e, "Ya Resulullah! Senden duyduğum her şeyi yazayım mı?" diye sorunca, *"Evet"* buyurdu. "Öfkeli ve sevinçliyken söylediklerinizi de mi?" diye sorduğumda da, *"Evet"* buyurdu; *"Çünkü ben hiçbir durumda haktan başka bir şey söylemem."*

Başak bir rivayette bu konu şöyle geçmiştir: Ben, "Sizden duyduğum şeyleri yazmama müsaade ediyor musunuz?" diye sordum. Hazret, *"Evet"* buyurdu. [\[148\]](#)

Abdullah b. Amr-ı As'tan şöyle rivayet edilmiştir: Ben Resulullah (s.a.a)'ten duyduğum her şeyi yanımda buldurmak için yazıyordum; nihayet Kureyş muahcirleri beni bu işten sakındırarak, "Sen Resulullah (s.a.a)'dan duyduğun her şeyi yazıyorsun; oysa Peygamber de bir beşerdir; öfke veya sevinç üzerine bir şey söyleyebilir!" dediler. Bu nedenle Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yazmaktan sakınarak olayı Hazrete aktardım. Hazret ağzına işaret ederek bana, "*Canım elinde olan Allah'a andolsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz*" buyurdu. [149] Başka bir rivayette bundan sonra şöyle geçer:

Abdullah, Resulullah (s.a.a)'ın huzuruna gelerek, "Ya Resulullah! Hadislerinizi diğerlerine anlatmak için onları yazıp aklıma yerleştirmek istiyorum. Buna izin veriyor musunuz?" diye sordu. Hazret, "*Eğer benim hadisimse yazarak aklına yerleştir*" buyurdu. [150]

Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden şöyle rivayet eder: Ben Resulullah (s.a.a)'e, "Ya Resulullah! Sizden duyduğumuz hadisler aklımızda kalmıyor; onları yazalım mı?" diye sorunca, "*Yazın*" buyurdu. [151]

Şimdi şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Sahih hadislerde geçtiği gibi Resulullah (s.a.a) halkı hadislerini yazıp yaymaya teşvik ve emretmişse, daha önce değindiğimiz sözde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadisleri yazmayı yasakladığını bildiren rivayetler o hazretten nasıl rivayet edilmişlerdir?

Bu sorunun cevabı şudur: Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını engelleyen Kureyş, yani muhacirlerin, o hazretin vefatından önce de vasiyetinin yazılmasını engellediklerini görmekteyiz; Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra da ikinci halife var gücüyle hazretin hadislerinin yazılmasını engelledi; yazılan hadisleri de bir araya toplayarak yaktı. Böylece Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yayılmasını engelledi ve Medine'de buna karşı çıkan sahabeleri tutukladı!

Ondan sonra, Kureyş'in üçüncü halifesi Osman b. Affan da onun bu metodunu sürdürdü. İşte bu yüzden bir grup sahabenin hakim gücü takip etmesi tamamen doğal bir şeydir.

Ve yine sahabeden Ebuzer-i Gaffarî gibi bir grubunun bu harekete karşı çıkarak Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yaydıklarını ve bundan dolayı ıstırap ve şiddete maruz kaldıklarını görmekteyiz. Bu kitabımızın ilerideki konularında Emirülmüminin Ali (a.s)'ın Ebuzer'i bu tutuma teşvik ettiğine değineceğiz. Doğal olarak Hz. Ali (a.s), Resulullah (s.a.a) hadislerinin yazılmasına kendi hilafeti döneminde teşvik etmiştir; Hz. Ali (a.s), ibadet mihrabında şehadet şerbetini içtikten sonra Muaviye hilafete geçince yayılmasını istemediği Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını engellemesi çok zordu. Dolayısıyla, emellerine ulaşmak için bazı kişilerin düşüncelerinden yardım almak zorundaydı. İşte bu nedenle kendi taraftarlarından yardım aldı; onlar da onun hükümeti döneminde, peygamberin, hadislerinin yazılmasını engellediği doğrultusundaki -uydurma- rivayetleri yaydılar ki bu da Resulullah (s.a.a)'in hadislerinde çelişki görünmesine neden oldu. Tıpkı Resulullah (s.a.a)'in, "*Benim hadislerimi yazın*" rivayeti karşısında nakledilen, "*Benim hadislerimi yazmayın*" hadisi gibi. Evet, Resulullah (s.a.a)'ten böyle çelişkili rivayetler nakledilmiştir.

Dolayısıyla, birbiriyle çelişkili hadislerle karşılaştığımızda, zamanın hakim gücünün siyasetleriyle bağdaşan hadisleri kabul etmememiz yeterlidir.

Şunu da söyleyelim ki, hadis rivayet ve naklinin yasaklanmasının yegane sebebi Müslümanlar arasında Emirülmüminin Ali (a.s)'ın faziletlerinin yayılmasını engellemektir. Özellikle halkı

Cuma hutbelerinde Müslümanların minberlerinde Hz. Ali (a.s)'a lanet etmeye zorlayan Muaviye'nin hilafeti döneminde! Nitekim kitabımızın birinci cildinde, Hz. Ali (a.s)'ın faziletlerinin gizlenmesi ve o hazrete lanet etmenin yaygınlaşması bölümünde buna değindik.

* * *

Daha önce, Muaviye açısından hükümet ve yönetim siyaseti, halkın dikkatini Ehlibeyt (a.s) Mektebinden Hulefa Mektebine çevirmeyi gerektiriyordu. Nitekim onun, Müslümanların imam ve rehberleri hakkındaki görüşlerini değiştirmeye çok ihtiyacı vardı. Çünkü Müslümanlar, önderlik için Resulullah (s.a.a)'in en mükemmel örnek biliyorlardı ve o hazretin varlığı onlar için insanın varabileceği kemalin timsaliydi; o günah işlemez ve heveslerinin isteği doğrultusunda hareket etmezdi.

Bu sebepler sapık kişiler dışında Müslümanları Muaviye'yi izlemekten ve onu imam ve önder olarak ve daha kötüsü, sürekli sarhoş olup gününü Allah'a karşı günah işlemekle geçiren Yezid gibi bir kişinin veliahtlığını kabul etmekten alıkoyuyordu.

İşte bu nedenle Muaviye, Müslümanları görüşünü Resulullah (s.a.a) gibi apaçık bir örnekten saptırmak zorundaydı. Dolayısıyla onun emriyle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı eşleri ve bazı sahabenin dilinden o hazreti Yezid ve Muaviye gibi nefsanî heveslerini izleyen bir kişi olarak tanıtan hadisler uydurdular![\[152\]](#)

Bunun yanı sıra, ehl-i kitap ulemasının yalan yere geçmiş peygamberlerden naklederek Müslümanlar arasında yaydıkları israiliyat, kendi payınca Muaviye'nin hedeflerini teyit eden apaçık delillerdi. Ayrıca, Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasının engellenişi ve onların ravilerinin hafızalarında bulundurdıklarına güven, suyu daha bir bulandırıp şartları daha da zorlaştırdı, israiliyat ve uydurma rivayetleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in gerçek rivayetleriyle iyice karıştırdı!

Böylece Muaviye'nin hükümeti döneminde onun isteğiyle Hulefa Mektebinde İslamî düşünce özel bir görünüm kazandı ve o zamandan itibaren bu düşünce tarzı Hulefa Mektebinde resmî İslam sayıldı! Böyle bir İslam'a karşı gelenler ise tardedilip uzaklaştırıldılar. Muaviye'nin planladığı bu resmî İslam veya İslamî düşünce günümüze kadar hayatını sürdürdü. Muaviye'den sonra, Resulullah (s.a.a)'in ciğer pasesi İmam Hüseyin (a.s) ve ehlibeytinin şehadeti bu sapmanın sınırını belirlemiş, Yezid ve girişimlerinin gerçeğini ortaya çıkarmış, gerçek çehrelerini arkasında gizledikleri hilafet makamını kutsallıktan çıkarmıştır. Ondan sonra da hükümetle saltanat bir tarafta, dinle diyanet de diğer tarafta yer almıştır.

* * *

Buraya kadar, Hulefa Mektebi'nin Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadisleri karşısında tutumunu inceledik. Resulullah (s.a.a)'in hadisleri konusunda Ehlibeyt (a.s) Mektebinin tutumunu incelemeden önce, fıkıh ve içtihat konusunda iki mektebin tutumunu incelemek istiyoruz.

Geçmişe dönelim:

Hulefa Mektebinde, hicretin ikinci asrının başlarına kadar Resulullah (s.a.a)'in sünnetinin yazılma ve yayılmasını engellenişi, ahkam ve müçtehitlerin görüşlerine uygun davranma konusunda ve bazı durumlarda Resul-i Ekrem (s.a.a)'in gerçek sünneti karşısında içtihat

kapısının açılışının en önemli sebeplerindendi. İlerideki konumuza bu konuyu inceleyeceğiz inşallah.

3. Bölüm

İki Mektebin Fıkıh ve İctihat Konusunda Tutumu

1- Hulefa Mektebinde İctihat Kavramının Değişime Uğraması

2- İctihadın Adlandırılışı

3- Hicretin Birinci Asrında Hulefa Mektebinin Müctehitleri ve Onların İctihatları -Halifeler, Sahabe ve Tabiinden Olan Müctehitler-

4- Bu Müctehitlerin İctihat Konuları:

a- Resulullah (s.a.a)'in İctihat Konuları

b- Ebubekir ve Ömer'in İctihat Konuları

5- Humus Konusunda Ebubekir ve Ömer'in İctihadı

6- İki Mut'a Konusunda Ömer'in İctihadı

7- Hicretin İkinci Yılından Sonra İctihat

İctihadın Gerçeği, Değişime Uğraması ve İctihada Uygun Davranmanın Delilleri

İslam toplumunda içtihat ve fıkıh kavramları birbirine karışmış, ayrılması mümkün olmayan bir hale gelmiştir. Önce Hulefa Mektebinde içtihat kavramını ele alacak; sonra da Ehlibeyt Mektebinin bu konudaki tutumu değerlendireceğiz -İnşallah-.

-1-

İçtihad Kavramının Hulefa Mektebinde Değişime Uğraması

İçtihat ve müçtehit kavramları sahabe ve tabiin döneminden uzun bir süre sonra kullanılmaya başladı. Çünkü sahabe ve tabiin, daha önce kendi yanından hükümlerin değiştirilmesini "tevil" diye adlandırıyorlardı. Halid b. Velid'in, Resulullah (s.a.a)'in temsilcisi Malik b. Nuveyra'yı öldürmesi olayında olduğu gibi... Halid bu davranışından dolayı halife Ebubekir'e: "Ey Resulullah (s.a.a)'in halifesi! Ben tevil ettim; ama isabet etmeyip yanıldım" diye mazeret getirmiştir.

Ömer'in Halid için; "O zina etti, onu recmet", demesi üzerine Ebubekir, "Onu recmedemem. O tevil etti ve yanıldı" şeklinde cevap vermiştir.[\[153\]](#)

Zührî'nin Urve kanalıyla Aişe'den rivayet ettiği şu rivayette de böyledir:

"Namaz ilk farz olduğunda iki rekatti; bu namaz seferî namazı oldu; sefer dışında kılınan namaz ise tamamlandı (dört rekata oldu)."

Zührî der ki: Urve'ye; "O halde neden Aişe seferde namazı tam kılıyordu?" diye sordum. Urve, "O, Osman gibi tevil ediyordu" cevabını verdi.[\[154\]](#)

İbn-i Hazm 'el-Fasl' adlı kitabında şöyle diyor: "Ebu'l-Gadiye, Ammar (r.a)'i öldürdü. O, Rıdvân Biati'ne katılmış, Allah'ın, temizliğine şahitlikte bulunduğu; kalbinde olanları bildiği, kendisine sükunet indirdiği ve ondan razı olduğu kişidir. Ebu'l-Gadiye tevilde yanılarak Ammar'a haksızlıkta bulunmuş içtihadında hatalı bir müçtehittir. Ona Allah katında ancak bir sevap vardır. Osman'ın (r.a) katilleri ise böyle değildir. Çünkü onu öldürmeleri için içtihat yapmaya hakları yoktu.[\[155\]](#)

İbn-i Hacer, Ebu'l-Gadiye'nin biyografisinde şöyle diyor: Bütün o savaşlarda sahabelerle ilgili güçlü ihtimal şudur: Onların hepsi tevilde bulunmuşlardır. Yanılan müçtehide ise Allah katında bir sevap vardır. Tevil ve içtihat hakkına tüm insanlar sahipse, sahabenin buna sahip olması daha önceliklidir.[\[156\]](#)

İbn-i Hazm, 'Muhalla' adlı kitabında, İbn-i Türkmenî de 'Cevheri'n-Nakî'de şöyle demişlerdir: İslam ümmetinden hiç kimse, Abdurrahman b. Mulcem'in Ali'yi öldürürken hak yolda olduğunu sanan, tevilde bulunan bir müçtehit olduğunda konusunda ihtilafa düşmemiştir. İşte bu yüzden İmran b. Hattan onun hakkında şöyle demiştir:

Bu, takvalı birinden öyle bir vuruştur ki,

Bununla ancak Arş'ın sahibinin rızasını istedi.

Ben o günde Allah'ın katında onun,

Terazisinin herkesten ağır olacağını sanıyorum.[\[157\]](#)

Şeyh Abdullatif 'Savaik'e yazdığı dipnotta şöyle diyor: Ali dönemindeki bütün sahabeler; ister yanında yer alsın, ister karşısında; isterse savaşı her iki ordudan çekilip gitmiş olsun; hepsi tevil etmişlerdir. Onlar bu hareketlerinden dolayı da adaletten düşmüş olmazlar![\[158\]](#)

İbn-i Kesir, Yezid hakkında şöyle der: Onun yaptığı kötülükleri ve işlediği günahları, "Tevil etti ve yanıldı" diye yorumlamışlar ve hakkında şöyle demişlerdi: "O, bütün bunlarla birlikte azledilmez fasık bir imamdı!... Ona karşı isyan etmek de caiz değildir. Onun, Hirre günü Medine ehlinin başına gelen habere pek çok sevinmesinin sebebi de, kendisini imam görmesi, Medine halkının ise kendisine karşı isyan edip başlarına başka bir emir getirmesidir. Dolayısıyla, onun kendisine itaat etmeleri ve cemaatin yoluna dönmeleri için onlarla savaşmaya hakkı vardı.[\[159\]](#)

Yukarıda zikrettiğimiz birinci rivayette de sahabe Halid b. Velid ve halife Ebubekir, Malik b. Nuveyre'yi öldürmeyi ve onun eşiyle bulunmayı 'tevil' diye adlandırmışlardır.

İkinci rivayette de, tabiinden olan Urve b. Zübeyr, Aişe'nin seferî namazı kendisinin rivayet ettiğinin aksine tam olarak kılmasını Osman'ın tevili gibi bir tevil diye adlandırmaktadır.

Ondan yıllar sonra h. 456'da ölen İbn-i Hazm'ın, Ammar b. Yasir'i öldüren Ebu-l Gadiye'yi, tevil ederek hataya düşen ve bir sevap alan müçtehid olarak tanımlamaktadır.

Yine görüyoruz ki, o ve h. 750'de yaşayan İbn-i Türkmenî-i Hanefî de onunla aynı görüşe sahip olup İbn-i Mulcem'i, İmam Ali (a.s)'ı öldürmek hususunda (tevil eden) bir müçtehit saymaktadırlar.

Yine görüyoruz ki, İbn-i Hacer (ö. h. 852) Hz. Ali (a.s)'a karşı yapılan savaşlara katılan bütün sahabelerin tevil ettiklerini söylemekte ve tevilinde hataya düşen müçtehidin ise bir sevap kazanacağını vurgulamaktadır!...

* * *

Böylelikle kendi reyine göre amel etmeye önce tevil, sonra da içtihat adı verilmiştir. Sonra Hulefa Mektebi uleması sahabe ve halifeleri bu konuda örnek alarak, kendi reyleriyle amel için içtihat kapısını açtılar. Ancak onlar buna ilaveten kendi reyine göre amel etmek için buna bir takım ilkeler ve kurallar koydular; bir takım isimler takarak usul ilminde buna geniş şekilde yer verdiler. Bu koydukları ilkelere başvurarak, bu şekilde hükümleri çıkarmayı 'ıçtihat' ve bunu yapanları da 'müçtehit' diye adlandırdılar. Oysa şer'î ıstılahta din ilimlerine 'fıkıh', din alimine de 'fakih' denmektedir. Onun için burada şu üç konu üzerinde durmamız icap edecektir:

1- Adlandırma (tanımlama).

2- Birinci asırda müçtehitler ve içtihatları.

3- İkinci asır ve sonrasında içtihat ve sahabenin amellerinden hükümlerin istinbatı (çıkarılması).

-2-

İÇTİHADIN ADLANDIRILMASI

Lügatte ve Şeriatta Tevil

Sa'leb olarak bilinen Ebu Abbas Ahmed b. Yahya (ö. 291 hk.) şöyle der: "Tevil, mana ve tefsir aynı anlama gelirler."[\[160\]](#)

Cevherî (ö. 396 hk.) şöyle der: "Tevil, mananın kendisine döndüğü şeyin tefsiri ve açıklanmasıdır."[\[161\]](#)

Ragıp (ö. 502 hk.) der ki: "Tevil 'evl' kökünden olup bir şeyin asla dönüşüdür. 'Mev'il' ise kendisine dönülen yere denmektedir. Lügate te'vilin anlamı; bir şeyi, o şeyden kastedilen asıl amacına döndürmektir. Kur'an-ı Kerim'de de bu anlamda geçer:

1- **"Onun tevilini (maksadını), ancak Allah bilir; ilimde derinleşenler de..."**[\[162\]](#)

2- **"Onlar tevilinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onun tevili geldiği gün..."**[\[163\]](#) Ve yine, acaba onun "tevilinden", yani maksadını açıklamasından başka bir şey mi bekliyorlar?[\[164\]](#)

Kur'an ve sünnette te'vil, rüyanın tabiri için de kullanılmıştır. Nitekim Hz. Yusuf'un kıssasında, **"Bize onun tevilinin haberini ver!.."** (Yusuf, 36) şeklinde geçmiştir. Hayber savaşına Resulullah (s.a.a) de rüyasının tabirinde şöyle buyurmuştur: "Rüyamda gördüğüm zırhı, Medine şehri olarak tevil ettim."[\[165\]](#)

Lügatte tevilin manası budur; bu örnekler de kullanılış şeklini göstermektedir. Sahabe ve tabiin tevil ifadesini istiare etmiş ve hükümlerin değiştirilmesine tevil adını vermişlerdir. Böylece Hulefa Mektebinde 'te'vil' yeni bir anlam kazandı.

İbn-i Esir şöyle der: Tevil; bir şeyin bir şeyden intikal ederek ona rücu edilmesi ve ona gidilmesidir. Tevilden maksat; sözcüğün zahirinin vaz olan asıl manasından delile ihtiyaç duyulan bir manaya aktarılmasıdır; şöyle ki, eğer o delil olmazsa, sözcüğün zahiri manası terk edilmez.[\[166\]](#)

Sözcüğün anlam ve delaletini böylelikle değiştirdiler; bu değişiklik de hadis kitaplarında yayıldı. Öyle ki Buharî kendi Sahih'inde, 'Edep' kitabında, "bab-u men ekfere ehahu min gayri tevilin fe huve kema kale" ve "bab-u men lem yere ikfare men kale zalike müteevilen ve cahilen" başlığında bir bölüm açmıştır.[\[167\]](#)

İbn-i Hacer, Buharî'nin, Fethu'l-Barî şerhinde, "mâ câe muteevvilin" bölümünde şöyle demektedir: Velhasıl; Müslüman'ı tekfir eden, tevilde de bulunmuyorsa, yerilmeyi hakketmiştir. Belki de kafir kendisidir. Eğer bunu tevil ederek yapıyorsa, tekfir etmesi de doğru olmaz; tekfir eden kişi küfre ulaşmaz; ancak zemmedilir, uyarılır, hatası gösterilir, gerekirse cezalandırılır. Ama fakihlerin çoğunluğunun görüşüne göre birinci şıka ilhak edilmez. Eğer

tekfiri câiz olan bir tevile olursa, o zaman zemmedilmez, bilakis doğruya gelinceye kadar ona delil getirilir.

Alimler demişlerdir ki: Her tevil eden, teviliyle mazurdur. Eğer tevili Arap dilinde câizse, o zaman suçlu değildir. Onun (bu şekilde tevil ve tevilin) ilimde yeri vardır.[\[168\]](#)

İşte tevil kavramını bu şekilde değiştirdiler ve son zamanlarda örflerinde tevillerini 'içtihat' diye adlandırdılar. Şimdi de birinci yüzyıldaki müçtehitler ve onların içtihatlarını inceleyeceğiz.

-3-

BİRİNCİ ASIRDA HULEFA MEKTEBİ MÜÇTEHİTLERİ VE ONLARIN İÇTİHATLARI

A- Elçilerin Efendisi Hatemu'l-Enbiyâ Hz. Resulullah (s.a.a)

İbn-i Ebu'l-Hadid-i Mu'tezilî, Ebubekir ve Ömer'in, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emrine itaatsizlik ederek Usame'nin ordusuyla gitmeyişi konusunda mazeret getirerek, "Resulullah (s.a.a)'in orduları dört bir yana, itaatsizlik edilmesi haram olan ilahî vahiy üzere değil, kendi içtihadıyla gönderiyordu!"[\[169\]](#) diyor ve daha sonra bu konuda geniş bir şekilde Resulullah (s.a.a)'in içtihatlarından bahsediyor.

Ömer'in içtihadı konusunda ise, Resulullah (s.a.a)'in hükmünü 'içtihat' diye nitelendirdikleri başka bir yer daha var; biz orada Resulullah (s.a.a)'in içtihadı konusunda onların delilini geniş bir şekilde açıklayıp bu konuda kendi görüşümüzü açıklayacağız inşallah.

İşte bu nedenle, içtihadı tamamen Resulullah (s.a.a)'ten nefyeden İmamiye Mektebi inancının tam aksine, Resulullah (s.a.a)'in ismini, Hulefa Mektebinde birinci asrın müçtehitlerinin başında getirdik.

B- Birinci Halife Ebubekir

Kuşçî, Hâce Nasruddin Tusî'nin "Tecrid" adlı kitabına yazmış olduğu şerhinde, Ebubekir'in Fucaet-i Selemî'yi diri diri yakışını, üvey kardeş ve büyükannenin mirastan ne kadar aldığı konusunu bilmeyişini eleştiren Şeyh Tusî'ye cevaben şöyle diyor:

Ebubekir, Fucaet-i Selemî'yi yakmak konusunda içtihat etmiş ve içtihadında yanılmıştır; onun gibi müçtehitlerin sayısı oldukça fazladır. Üvey kardeş ve büyükannenin mirastan aldığı pay konusunda ihtilaf ise müçtehitler arasında vuku bulan yeni bir şey değildir; çünkü müçtehitler şerî hükmü ahkam kaynaklarından çıkarır ve o konuda daha bilgili olan kimseden sorarlar...[\[170\]](#)

Yine Ebubekir'in neden Halid b. Velid'e hadd uygulamadığı ve ona kısas yapmadığı konusunda şöyle diyor: Halid b. Velid savaş meydanında Malik'in karısını nikahlamıştı ve bu da müçtehitlerin içtihat konularındadır!

Yine diyor ki: Ömer'in Ebubekir'e öfkelenmesi, onun Ebubekir'in imametini eleştirmesi anlamına gelmez; onun böyle bir niyeti yoktu; Ömer'in itirazı, bazı müçtehitlerin birbirlerini eleştirmeleri türündendir![\[171\]](#)

C- Müçtehid Sahabe Halid b. Velid

İbn-i Kesir şöyle yazıyor: Halid b. Velid, Malik b. Nuveyre'yi öldürme konusunda içtihat etmiş ve içtihadında yanılmıştır; buna rağmen Ebubekir, Halid'i ordusunun komutanı yapmıştır.[\[172\]](#)

D- İkinci Halife Ömer b. Hattab

İbn-i Ebi'l-Hadid, Ömer'e yöneltilen, "O, beytülmalın yersiz bağışlarında bulunuyor, Ehlibeyt'e humus verilmesini önlediği halde Aişe ve Hafsa'ya her yıl on bin dirhem veriyordu!..." şeklindeki beşinci eleştirinin cevabında şöyle diyor: Beytulmal, toplanan malları yerinde harcanması içindir; onun için zamanın önderi onu az veya çok ödenmesinde içtihat edebilir. Humus konusu ise içtihadî bir mevzudur...!

Yine diyor ki: Ömer, hüküm verdiği hiçbir konuda içtihat dairesinin dışına çıkmamıştır. Eğer birileri bu gibi konularda onu eleştirip kınayacak olursa gerçekte sahabenin gidişatı olan içtihadı eleştirmiş olur.[\[173\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, İbn-i Cevzî'nin "Humus içtihat konularındandır" dediğini naklediyor.[\[174\]](#)

Verdiği hüküm ve emirlerde çelişkiye düşen, öyle ki, büyükbabanın mirasta aldığı pay konusunda yetmiş ve bir rivayete göre de yüz çeşit hüküm veren(!) veya Allah Teala bütün insanlar arasında eşit davranılmasını emrettiği halde bazılarını diğerlerine tercih eden, hükümlerde kendi tahmin ve sanısına ve kişisel görüşüne göre konuşan Ömer'e yöneltilen yedinci eleştirinin cevabında, "İçtihadî konularda deliller ve zannın galip gelmesi nedeniyle görüş farklılığı ve görüş değiştirmek câizdir" söyleyenlerin sözünü getirmiş ve sonra da şöyle demiştir:

"Asıl problem bu konuda yapılan kıyas ve içtihatdır; eğer bu ikisi kabul edilecek olursa artık böyle bir eleştiri anlamsız olur."[\[175\]](#)

Kuşçî de Hacı Nasiruddin Tusî'nin, "O, Resulullah (s.a.a)'in eşlerine bağışta bulunup onlara maaş bağlandığı halde Fatıma ve Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyt'ini humuslarını almaktan mahrum etmişti; büyükbabanın mirasta payına düşen şey konusunda yüz farklı hüküm vermiş, beytülmalın alınan hak ve bağış konusunda bazı kişileri diğerlerine tercih etmişti; oysa Resulullah (s.a.a)'in döneminde böyle bir şey yoktu" şeklinde Ömer'i eleştirilerine karşı şöyle diyor: Bu dört eleştirinin cevabı şudur: Bunlarda hiçbir türlü eleştiriye yer yoktur; çünkü bunlar bir müçtehidin diğer bir müçtehitle ihtilaf ettiği içtihadî konulardandır![\[176\]](#)

Gerçekte Kuşçî şöyle diyor: Halife Ömer'in bu gibi şeylerde Resulullah (s.a.a)'e muhalefeti, Ömer gibi bir müçtehidin Resul-i Ekrem (s.a.a)' gibi başka bir müçtehitle muhalefeti türündendir ve bu açıdan hiçbir şekilde Ömer'i eleştirmek doğru değildir!!![\[177\]](#)

E- Üçüncü Halife Osman

Kuşçî, "Osman, cinayet işleyen Ubeydullah b. Ömer'i serbest bıraktı" eleştirisine karşı şöyle diyor: "Osman, bu cinayet, kendisinin hilafete ulaşmasından önce gerçekleştiği için içtihat ederek bu konuda hüküm vermenin kendi üzerine düşmediğini gördü."[\[178\]](#)

İbn-i Teymiye de bu alanda, "Bu mevzu içtihadî bir konudur" diyor.[\[179\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, "Osman Resulullah (s.a.a)'in emriyle Medine'den çıkarılan Mervan b. Hekem'i geri getirdi" eleştirisine verdikleri cevabı şöyle kaydetmiştir: Hatta Resulullah (s.a.a) Mervan b. Hekem'in Medine'ye döndürülmesini emretmemiş olsa ve Osman kendi içtihadıyla bu sonuca varsa bile, yine de onu geri döndürme hakkına sahipti; çünkü zamanın şartları sürekli değişir![\[180\]](#)

İbn-i Teymiye ise, "Bu içtihadî bir konudur!" diyor.

Osman'ın, İbn-i Mes'ud'a karşı eleştirilen davranışı hakkında ise şöyle diyor: Eğer onların her biri söz ve davranışlarında içtihat etmiş iseler, Allah onların iyi işlerini mükafatlandırarak, kötü ve çirkinleşlerini ise affedecektir.

Daha sonra diyor ki: İmam içtihat yoluyla bir cezalandırma yapacak olursa Allah katında ecir ve mükafatı vardır. Onlar da yaptıkları işlerde müçtehitlerdi; bir günah işlemiş değillerdir. Aksine, içtihatları nedeniyle sevap da almışlardır; aynen Ebubikre'nin Muğire aleyhine tanıklığı gibi. Ebubikre seçkin Müslümanlardan, iyi ve temiz bir kişi olup tanıklığında bilinçli biriydi; o tanıklığının ecir ve mükafatı olduğuna inanıyordu.[\[181\]](#) Osman'ın İbn-i Mes'ud ve Ammar'ı cezalandırması konusunda davranışı da bu doğrultudadır. Birbirlerini öldüren o kişiler müçtehit olup günahları bağışlanacaksa,[\[182\]](#) birbirleriyle savaşanlar bu bağışlanmaya daha layıktırlar.[\[183\]](#)

Osman'ın Cuma gününde üçüncü ezanı eklemesi eleştirisine, "Bu da içtihat konularındandır" cevabını veriyor.[\[184\]](#)

İbn-i Hacer-i Heytemî "Sevaik" adlı kitabında şöyle yazıyor: İbn-i Mes'ud, Osman hakkında oldukça fazla kötü konuşuyor, onu eleştiriyordu; azledilmesi onun çıkarıncıydı.[\[185\]](#) Her ne kadar içtihat yaptığı konularda eleştirilmezse de; ancak bu melun eleştiricilerin akıl ve idrakleri yoktur.[\[186\]](#)

İbn-i Mes'ud'un hakkının engellenmesi konusunda da şöyle diyor: İbn-i Mes'ud'un haklarının engellenmesi ve onun devlet erkanından uzaklaştırılmasına hakkında tembih edilmesini gerektiren raporlarını aldığı zaman emretti. Ayrıca bunların her biri müçtehit oldukları için birinin diğerine karşı davranışı eleştirilmez.[\[187\]](#)

"Osman halkla birlikte hac yapınca neden Mina'da namazını tam kıldı" eleştirisine de şöyle cevap veriyor: Bu içtihadî bir konu olduğundan bunu eleştirmek cahilliktir, çirkin ve açık bir aptallıktır. Çünkü ulemanın çoğu yolculukta namazı seferî kılmak farz değil, câiz bir ameldir" diyor.[\[188\]](#)

F- Müçtehide Ümmü'l-Müminin Aişe

İbn-i Teymiyye, Alleme'nin[\[189\]](#) Aişe'ye itirazını şöyle cevaplandırıyor: Alleme'in, "Aişe Allah Teala'nın **"Uslu uslu evlerinizde oturun; cahiliye dönemindeki gibi (toplumda) kendinizi göstermeyin"** ayetine karşı çıkmıştır, sözüne gelince; şunu demek gerekir ki Aişe

cahiliye dönemindeki gibi dışarı çıkmamıştır; evde uslu uslu oturmak, bir maslahat için evden çıkmakla çelişmez..."

Daha sonra şöyle diyor: "Eğer onların (Peygamber'in eşlerinin) seferî bir maslahat içindiyse; bu durumda Aişe'nin bu sefere çıkması câizdi. Çünkü Aişe seferinin Müslümanların maslahatına olduğuna inanıyordu; nitekim o böyle tevil etmişti...!"

Yine, "İçtihadında hata yapan müçtehidin, hatası bağışlanır" diyor.

Sonra da, "Aişe evinde oturmadığı için bağışlanır; çünkü o müçtehit ve tevil eden bir kadındı" diyor ve peşinden şöyle ekliyor:

"Aişe -r.a- evinden çıkmıştır" eleştirisine şu şekilde cevap verilir: Eğer müçtehit hataya düşerse, Kitap ve sünnet gereğince hatası bağışlanır."[\[190\]](#)

Kurtubî de Aişe'nin bu davranışına şu mazereti getiriyor: Aişe müçtehit ve içtihadına isabetli olan bir kadındı; yaptığı tevilde mükafatı ve içtihadında ecri olan bir kadındı; çünkü her müçtehid verdiği hükümde isabetlidir.[\[191\]](#)

G- Müçtehit Muaviye b. Ebusüfyan

İbn-i Hacer-i Heytemî, Tathiru'l-Lisan adlı kitabında Muaviye'yi şöyle tanıtıyor: "Eşsiz fakih ve müçtehit, emsalsiz alim Muaviye b. Ebusüfyan!"[\[192\]](#)

H- Muaviye'nin Veziri Amr b. As

İbn-i Hamz'ın "el-Fasl" adlı kitabında bu konudaki sözü özetle şöyledir: "Muaviye ve onunla birlikte olanlar içtihatlarında hata eden ve bu yüzden sadece bir mükafatı hakkeden müçtehitlerdir."[\[193\]](#)

Yine diyor ki: "Muaviye -Allah ona rahmet etsin- hataya düşmüş ve müçtehit olması hasebiyle bir mükafatı hakketmiştir."[\[194\]](#)

Muaviye ve Amr b. As'tan bahsettiği başka bir yerde ise şöyle diyor: "Bu ikisi, kan dökme meselesinde içtihat etmişlerdir. Nitekim müftüler de içtihat eder ve bazen bir müftü sihirbazın öldürülmesini gerekli görürken diğer biri buna karşı çıkar. O halde cehalet, bilinçsizlik ve konu karıştırılması olmazsa böyle içtihatlarla Muaviye ve Amr-ı As ve diğerlerinin içtihadı arasında ne fark olabilir ki?!"[\[195\]](#)

İbn-i Teymiyye de Muaviye'nin işlerini, "O, müçtehitti" diyerek mazur görmüş ve "O, bu konuda Ali b. Ebutalib gibidir" demiştir.[\[196\]](#)

İbn-i Kesir ise, Muaviye müçtehitti ve ecri vardır inşallah" demiştir.[\[197\]](#)

Amr-ı As'la Ebu Musa arasında gerçekleşen hakemiyet olayını anlattıktan sonra şöyle diyor: "Amr-ı As maslahat gördüğü için Muaviye'yi hilafete atadı; bazen müçtehit içtihadında hataya düşebileceği gibi bazen de isabetli olabilir..."[\[198\]](#)

İbn-i Hacer-i Heytemî, Savaik adlı kitabında şöyle diyor: "Ehl-i Sünnet ve cemaat mektebinin inançlarından biri de şudur: Muaviye Ali'nin döneminde halife değildi; aksine padişah

sayılıyordu; onun içtihadına bir ecir vardır; Ali'nin ise biri içtihadı ve diğer ise içtihadında isabetli olması nedeniyle iki ecir vardır..."[199]

İbn-i Hacer, "Tathiru'l-Cenan-i ve'l-Lisan ani'l-Hutur-i ve't-Tefevvuh bi selb-i seyyidina Muaviye b. Ebusüfyan" adlı kitabında şöyle yazıyor:

"Muaviye'nin içtihadı nedeniyle ecir vardır. 'O, müçtehit içtihat eder de içtihadında isabetli olursa iki ecir ve eğer yanılırsa bir ecir vardır" hadisi gereğince içtihat etmiş ve ecir almıştır. Şüphesiz Muaviye müçtehit ve eğer içtihadında yanılmışsa mükafat alır; onun yaptığı işlerin hiç bir sakıncası da yoktur."[200]

Daha sonra uzun uzadıya Muaviye'nin içtihadını ispatlamaya çalışıyor.[201]

Yine "Savaik" adlı kitabında "bağî" sözcüğünün anlamını açıklarken şöyle yazıyor: Son dönemdeki imamlarımızdan birinin kitabı olan "Envar" kitabında şöyle geçmiştir: "Bağî" fasık ve kafir anlamında değildir; bağiler, görüş ve davranışlarından hatalı olan kişilerdir. Dolayısıyla, Muaviye'nin kınanması doğru olmaz; çünkü o sahabenin ileri gelenlerindedir![202]

Şeyh Abdulvahhab Abdullatif,[203] İbn-i Hacer'in Tathiru'l - Cinan adlı kitabının haşiyesinde, "Sahabeden bir çoğu Muaviye'nin girişimlerini eleştirmişlerdir" diyen "Derasetu'l - Lebib" kitabının bazı konularını naklettikten sonra şöyle yazıyor: "Bu gibi şeyler, görüş farklılığı veya nasstan haberi olmayışı gibi sebeplerle bütün müçtehitlerin başına gelmiştir. Böyle şeyler ister sahabe olsun, ister olmasın herkesin başına gelmiştir. Bunlar Muaviye'nin müçtehitler kategorisinden çıkmasına neden olmaz!"

I- Ammar Yasir'in Katili Ebu Gadiye

İbn-i Hazm, "el-Fasl" adlı kitabında şöyle yazıyor: "Ammar (r.a), Ebu Gadiye Yesar b. Seb-i Selamî tarafından öldürüldü. O, Rıdvan biatına katılmış ve Allah Teala'nın, kalbinde geçenleri bildiği için lehine tanıklık yaptığı, kalbine huzur indirdiği ve kendisinden razı olduğu kimselerdendi. Ebu Gadiye, tevil edip içtihadında hataya düşerek Ammar'a zulmeden (onu öldüren) ve bu açıdan bir mükafat alan bir müçtehit. O, Osman (r.a)'ın katilleri gibi değildi; çünkü Osman'ın katillerinin içtihat yapmaya hakları yoktu..."[204]

İbn-i Hacer de "İsabe" adlı kitabında Ebu Gadiye'nin hayatı bölümünde böyle demiş ve ileride değineceğimiz gibi onu müçtehit sahabelerden saymıştır.

j- Müçtehitler Grubu

İbn-i Teymiyye, Allame'nin "Eleştiriler -sadece bir iki kişi hakkında değil- bir grubu kapsıyordu; Ehl-i Sünnet'in cumhuru da onlara yöneltilen bir çok eleştiriyi nakletmişlerdir; öyle ki Kelbî,[205] bu konuda "Mesalibu's-Sahabe" adını verdiği müstakil bir kitap yazmıştır ki bu kitapta Ehlibeyt'ten bir tek eleştiriyi bile kaydetmemiştir!" sözüne cevaben şöyle demiştir:

"Bunların çoğu, onları günah olmaktan çıkarıp içtihat konularına sokan mazeretlerdir; eğer müçtehit bu içtihatlarda isabetli olursa iki ecir ve yanılırsa da bir ecir alır; hulefa-i raşidin hakkında nakledilenler de bu türdendir."

Daha sonra Minhacu's-Sünne" kitabının üçüncü cildinde, sayfa 19'dan 30'a kadar bu konuda bahsetmiş ve sonunda Allame'nin Ehl-i Sünnet'in ileri gelenlerine eletştirilerinin bir çoğunu "içtihat" diye nitelendirmiştir.[206]

İbn-i Hacer, isabe adlı kitabında İbn-i Gadiye'nin hayatı bölümünde şöyle yazıyor: "O, savaşlarda sahabe hakkındaki büyük ihtimal şudur: Onlar tevil etmişlerdir; yanılan müçtehit ise bir ecir alır. Eğer halkın genelinin içtihat hakkı varsa, sahabenin buna daha fazla hakkı vardır." [207]

Şeyh Abdulvahhab Abdullatif, "İsabe" kitabının haşiyesinde şöyle diyor: "Ali'nin döneminde ister onun safında ve ister ona karşı savaşanlar ve ister tarafsız davranıp her iki ordudan uzak duranlar, örneğin Saad b. Ebi Vakkas ve İbn-i Mes'ud'un ashabi veya tarafsız davrananlardan Huzeyfe, İbn-i Müslime, Ebuzer, İmran b. Hasin ve Ebu Musa Eş'arî gibi sahabelerin tümü işlerini tevil eden müçtehitlerdi; yaptıkları işler onları adaletten düşürmez." [208]

Yine Hulefa Mektebi izleyicileri, hicretin ikinci asrından bu güne -on beşinci asrın başlarına" kadar sahabelerin tümünün müçtehit olduğuna ve Allah Teala'nın onların tüm işlerine, yaptıkları düşmanlıklara ve döktükleri kanlara karşılık günah yazmayacağı gibi bu günahlarına karşılık onları mükafatlandıracağı konusunda icma etmişlerdir!

Ve eğer onların iddia ettikleri gibi olur da Kahhar ve Hakim Allah bizi günahlarımızdan dolayı cezalandırıp onları mükafatlandırarak olursa; bilmem artık Allah'ın adaleti kalır mı?!!

Onlar, Muaviye'nin dönemine kadar sahabe hakkındaki bu sanılarında görüş birliği içerisindeydiler; geçmiş ulemadan bazıları daha ileri giderek içtihat meselesinin Yezid'in zamanına kadar devam ettiğini söylemekte; nitekim İbn-i Haldun kendi döneminde yaşayanlardan şöyle bahsetmektedir:

Onlardan bazıları Yezid'e itiraz edilmesi gerektiğine ve bazıları ise onunla savaşılması gerektiğine inanmaktaydılar... Öyle ki, "Tüm Müslümanlar böyleydi; onların tümü müçtehit ve tarafların hiç birisi eleştirilemez; çünkü hepsinin niyeti hayır, hak ve hakikate uymaktı. Allah bizi onları izlemeye muvaffak kılsın" diyorlar. [209]

Gerçekten anlayamıyorum bir türlü, eğer bunlar sadece Resulullah (s.a.a)'le aynı döneminde yaşayıp hazreti görmeye içtihat makamına ulaşmışlarsa o halde neden Osman'ı öldüren ashap onlardan istina edilerek müçtehit sayılmamışlardır?! İbn-i Hazm-ı Ensulusî'nin Ammar'ın katili Ebu Gadiye hakkındaki, "O, Osman (r.a)'in katilleri gibi değildir; çünkü Osman (r.a)'in katillerinin içtihat edece fırsatları yoktu; zira Osman (r.a) ne birini öldürmüştü ve ne de biriyle savaş halindeydi, ne birinin sanına kastetmiş, ne birinin kanını dökmüş, ne muhsine zinası işlemiş ve ne de Allah'ın dininden çıkmıştı ki onu öldürmek tevil edilebilirdi; onun katilleri kasıtlı olarak ve tevil etmeksizin suçsuz kişilerin kanını haksız yere döken azgın bir gruptu. Onların tümü fasık ve melundurlar" şeklindeki sözünü unutmuş değiliz!! [210]

İbn-i Hacer-i Heytemî de şöyle diyor: Ulemanın çoğu Osman'ın katillerinin sadece isyancı kişiler olmadıklarını, bununla birlikte zalim, azgın ve kendilerinin değersiz şüpheleriyle uğraşıp duran kişiler olduklarını kabul etmekte. Onlar hakkı bildikten sonra yine inat ve batıl gidişatlarından vazgeçemediler; bir şüpheyi söz konusu eden herkese müçtehit değildir; çünkü şüphe, içtihat derecesine ulaşamayan kişilere arız olur. [211]

Yine anlamış değilim; Kufe mescidi mihrabında namaz kılarken İmam Ali (a.s)'a saldıran katili nasıl oluyor da tevilde bulunmuş bir müçtehid olabiliyor?! Bu konuyu aşağıda inceleyeceğiz.

H) Tevilde Bulunmuş Müçtehid: Abdurrahman b. Mulcem

İbn-i Hazm, 'Muhalla'da, İbn-i Türkmenî de 'Cevheru'n - Nakiy'de -ifade İbn-i Hazm'ındır- şöyle demektedirler:

"Ümmetten hiç kimse Ali'yi öldüren Abdurrahman b. Mulcem'in Ali'yi öldürmesinde tevil edip işinin doğruluğuna inanan bir müçtehid olduğunda ihtilaf etmemiştir. Bu nedenle Safriye şairi İmran b. Hattan onu şöyle tavsif ediyor:

Bu, takvalı birinden öyle bir vuruştur ki,

Bununla ancak Allah'ın rızasını istedi.

Bir gün anlatarak öveceğim onu her an,

Sayacağım Allah katında, varlıklar içinde terazisi en ağır olan.[\[212\]](#)

Abdurrahman b. Mulcem sahabe olmadığı halde nasıl müçtehid olduğunu anlamış değiliz!...

Yine Yezid b. Muaviye'nin de sahabe olmadığı halde nasıl da müçtehid olduğunu anlamış değiliz. Aşağıda buna değineceğiz.

I) Halife İmam: Yezid b. Muaviye

Ebu-l Hayr-i Şafî, Yezid hakkında: "O müçtehid bir imamdır" der.[\[213\]](#)

İbn-i Kesir Ebu-l Ferec'in[\[214\]](#) Yezid'in lanetlenmesine cevaz vermesini naklettikten sonra şöyle der: "Diğerleri ise bundan men etmişler; Yezid'e lanet etmenin babasının (Muaviye'nin) veya sahabelerden bir başkasının lanetlenmesine[\[215\]](#) vesile olmaması için kitap yazmışlardır." Onlar Yezid'in kötü amelleri ve onun çirkin işlerini teville mal ederek ve içtihadında yanıldı şeklinde değerlendirmiş ve şöyle demişlerdir: "O bütün bunlarla birlikte Yezid fasık bir imamdı; ulemanın en doğru görüşüne göre de imam, sırf fiskından ötürü azledilemez; hatta fitnelere sebebiyet vereceği, anarşi ve fitne meydana getireceği ve haksız kanların akıtılmasına neden olacağı için ona karşı isyan ve kıyam da edilemez..."

Bazılarının; Müslim b. Ukbe'nin[\[216\]](#) Harre'de Medine halkının başına getirdiği belaları Yezid'e haber verdiklerinde pek çok sevindiğini yönündeki sözlerine gelince; Yezid kendisinin imam olduğunu, Medine halkının kendisine isyan ederek başkasını başlarına geçirdiklerini, bundan ötürü kendisine itaat edip cemaate uyuncaya kadar onlarla savaşmaya hakkı olduğunu düşünüyordu."[\[217\]](#)

İbn-i Hacer, Sevaik'te Gazalî ve Mütevellî'den şöyle nakletmektedir: "Yezid'e lanet okumak ve tekfir etmek câiz değildir; çünkü o müminlerdendi biriydi; onun durumu Allah'a kalmıştır, isterse azab eder, isterse affeder."[\[218\]](#)

-4-

BU MÜÇTEHİDLERİN İÇTİHATLARI

A- Resulullah (s.a.a):

Resulullah (s.a.a) Hulefa Mektebinde "müçtehit" olarak tanıtılan ilk kişidir. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi, onlar, Usame ordusu hakkında, "Resulullah (s.a.a) şahsî içtihadıyla savaşa gönderiyordu" demişlerdir. Acaba Usame ordusunun kıssası nedir ve ilk iki halife Usame ordusuna katılmaktan neden sakındılar?

İbn-i Sa'd'ın Tabakat'ında, Ensabu'l-Eşraf'ta, Uyunu'l-Eser'de ve diğer kaynaklarda (biz Tabakat'tan rivayet ediyoruz) şöyle geçer:

Hicretin on birinci yılında, Safer ayına dört gün kala, Pazartesi günü Resulullah (s.a.a) genel seferberlik vererek halkın Rumlarla savaşa hazırlanmasını emretti. O günün sabahı, Hazret, Usame'yi çağırarak ona şöyle buyurdu: Babanın şehadete ulaştığı yere doğru hareket ederek emrin altındaki atlılarla Rumlara saldır; ben seni bu ordunun komutanı seçtim..." Çarşamba günü Resulullah (s.a.a)'i şiddetli bir ateş bastı ve baş ağrısına yakalandı. Fakat Perşembe günü mübarek eliyle Usame'nin komutanlık bayrağını bağladı... Usame Resulullah (s.a.a)'ın bağladığı bayrakla hazretin huzurundan çıkarak Medine dışında, "Cerf"[\[219\]](#) denilen bölgede karargahını kurdu. İlk muhacirler ve ensarın başlarından o orduda toplanmayan kimse kalmadı. Ebubekir-i Sıddık, Ömer b. Hattab, Ebu Ubeyde-i Cerrah, Said b. Zeyd ve... de bu cümledendiler.

Bu arada, "bir grup, yeni yetme bir gencin ilk muhacirlere komutanlık yapması doğru mu?!" diye şikayet etmeye başladılar. Bu söz Resulullah (s.a.a)'i çok öfkeliendirdi; bunun üzerine başına bir bez bağlayıp omuzlarına da bir cüppe attığı halde dışarı hareket ederek minbere çıkıp şöyle buyurdu:

"Usame'nin komutanlığı hakkından nedir sizden bana ulaştırılanlar?! Sizler daha önce de Usame'nin babasına vermiş olduğum komutanlık emrinden dolayı beni eleştirmiştiniz! Oysa Allah'a andolsun o komutanlığa layıktı. Ondan sona oğlu da komutanlığa layıktır."

Resulullah (s.a.a) minberden inince Usame'yle birlikte hareket eden Müslümanlar huzuruna gelerek Hazret'le vedalaşarak Cerf karargahına döndüler.

Resulullah (s.a.a)'ın hastalığı şiddetlenince sürekli, "*Usame ordusunu hareket ettirin*" buyuruyordu. Pazar günü Hazret'in hastalığı oldukça şiddetlenmiş ve ağrı tüm vücudunu kapsamıştı. Usame karargahtan dönerek, eğilip baygın olan Resulullah (s.a.a)'ın yüzünü öptü. Hazret (s.a.a) bir şey söylemedi ve Usame karargahına döndü. Pazartesi günü tekrar Resulullah (s.a.a)'ın huzuruna gelince Hazretin durumu iyiydi. Usame'ye, "*Allah'ın adıyla hareket et*" buyurdu. Bunun üzerine Usame vedalaşarak karargahına koştu ve hemen hareket emrini verdi.

Fakat ayağını atının eğerine bıraktığı sırada, annesinin elçisi Ümmü Eymen gelerek, Resulullah (s.a.a) ölüm halindedir! dedi. Bu nedenle Usame, Ömer ve Ebu Ubeyde'yle birlikte Hazret'in yanına döndüler ve onu ihtizar halinde buldular. Rabiulevvel ayının on ikisi Pazartesi gününün güneşi tamamen yükseldiği bir sırada Resul-i Ekrem (s.a.a) ahiret yurduna göçtü.[\[220\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, Nehcu'l-Belağa şerhinde şöyle yazıyor:

Resulullah (s.a.a) uyanınca, Usame ve ordusunu sordu. Onların hareket etmeye hazırlandıklarını söylediler. Bunun üzerine sürekli, "Usame'nin ordusunu hareket ettirin; Allah, Usame'nin ordusundan ayrılanı lanet etsin" söylüyor ve bu sözü defalarca tekrarladı.

Bunu üzerine Usame, komutanlık bayrağı başının üzerinde dalgalandığı ve ashap da önünde hareket ettiği bir halde hareket edip Cırf'de karargah kurdu. Bu görevde, Ebubekir, Ömer, muhacirlerin çoğunluğu ve ensardan Useyd b. Huzeyr, Beşir b.Sa'd ve diğer önde gelenler onunla birlikteydi, o sırada Ümmü Eymen'in elçisi geldi...[\[221\]](#)

Resulullah (s.a.a)'in hayattayken Usame ordusunun savaşa gönderilmesi bu şekilde anlatılmıştır. Urve, bu ordunun Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra başına gelenlerini şöyle anlatıyor:

Biat işini tamamladıktan sonra halk sakinleşince Ebubekir, Usame'ye, Resulullah (s.a.a)'in emrettiği görevine doğru hareket et, dedi.[\[222\]](#)

Böylece Usame emri altındaki orduyla hareket etti ve iki halife Ebubekir ve Ömer hilafet işleriyle meşguliyetleri nedeniyle onunla birlikte gitmekten sakındılar.

Halife Ömer, sürekli Usame'ye, Resulullah vefat edince sen benim emirimdin, diyordu. Hatta hilafete geçince, her zaman Usame'yi görünce emir diye ona selam edip, Allah'ın selamı senin üzerine olsun, ey emir! diyordu. Usame ise, Allah rahmet etsin sana ey müminlerin emiri! Sen bana hala böyle mi hitap ediyorsun?! diyor, Ömer ise, evet, hayatta olduğum sürece seni emir diye çağıracağım; Resulullah vefat edince sen benim emirimdin, karşılığını veriyordu![\[223\]](#)

Evet, ilk iki halife Ebubekir ve Ömer'i Usame'nin ordusuna katılmamaları nedeniyle eleştirmişler. Hulefa Mektebi ulemasının onları mazur göstermek için verdikleri ve daha önce de değindiğimiz cevaplardan biri şöyleydi: Resulullah (s.a.a) savaş emirlerini kendi içtihiyatıyla veriyordu.[\[224\]](#) Dolayısıyla, müçtehid olan sahabeler kendi içtihatlarıyla Resulullah (s.a.a)'in savaş konusundaki emirlerine karşı gelebilirler![\[225\]](#)

B- Ebubekrin İçtihatları

Ebubekr'in içtihatlarından biri, Fucaet-i Selemi'yi yakmasıdır. Taberî ve İbn-i Esir olayı şöyle anlatmaktadırlar:

Beni Selim kabilesinden Fucae, Buceyr b. Eyas b. Abdullah b. Abdulyalil b. Umeyre b. Hifaf[\[226\]](#) isminde bir kişi Ebubekr'in yanına gelerek ona, "Ben Müslümanım ve kafir olan mürtetlerle savaşmak istiyorum; fakat ne atım var ve ne de silahım. Beni at ve silahla donatın" dedi. Ebubekir de onun isteğini yerine getirdi. Fakat o karif ve mürtetlerle savaşmak yerine yol kesmeye, Müslüman ve mürtetlerin canına kıymaya, mallarını yağmalamaya başladı. Karşısında direnenleri ise öldürüyordu. Bu işte, Beni Şerid kabilesinden Nucbe b. Ebi'l-Meysa

isminde bir kişi de ona yardım ediyordu. Bu haber Ebubekir'e ulaşınca Tureyfe b. Hacir'e[227] şöyle yazdı:

"Allah düşmanı Fucae, yanıma gelerek Müslüman olduğunu söyledi ve benden, İslam'dan çıkılmalara savaşmak için kendisini donatmamı istedi. Ben de ona at ve silah verdim; fakat o Allah düşmanının Müslüman ve kafirlerinin yolunu keserek mallarını yağmaladığına ve karşısında direnen herkesi öldürdüğüne dair kesin haber ulaştı! Şimdi sen emrin altındaki Müslümanlarla saldırarak onu öldür veya yakalayarak bana gönder."

Tureyfe, Fucae'nin üzerine yürüdü. Fucae'ye ulaşınca birbirlerine ok attılar; bu arada Necbe b. Ebu'l-Meysa aldığı ok yarasıyla öldü. Fucae, Müslümanların kendisini öldürmeye veya yakalamaya kararlı olduklarını görünce Tureyfe'ye, "Senin bana karşı hiçbir üstünlüğün yoktur; seni Ebubekir görevlendirdiyse beni de o görevlendirdi!" dedi. Tureyfe, "Eğer doğru söylüyorsan silahımı bırak da birlikte Ebubekre gidelim" dedi.

Böylece Fucae, Tureyfe'yle birlikte Ebubekir'e gittiler. Ebubekir onu görünce Tureyfe'ye, "Onu Baki'ye götür, orada yak!" dedi. Tureyfe de Ebubekir'in emrine itaat ederek Fucae'yi Baki'de ateşe atarak yaktı.

Taberî diğer bir rivayette şöyle yazmaktadır: Tureyfe, Medine musellasında çok miktarda odun toplayarak yaktı. Sonra Fucae'yi ipe sararak ateşe atıp yaktı!

Fakat İbn-i Kesir bu konuda şöyle diyor: Tureyfe, Fucae'nin ellerini arkadan bağladı. Sonra onu ipe sararak ateşe atıp yaktı.[228]

Ebubekir, daha sonra Fucae hakkında verdiği emre çok pişman oldu ve ölüm yatağında şöyle diyordu: Ben üç şey yaptım ki keşke onları hiç yapmasaydım: Keşke Fatıma'nın kapısını savaş için benim yüzüme kapanmış olsaydı bile hiç açmasaydım. Keşke Fucae'yi ateşte yakmayıp normal bir şekilde idam etmelerini veya zindana atmalarını emretseydim. Keşke Beni Saide Sakife'sinde hilafet işini o iki kişiden (Ömer veya Ebu Ubeyde) birine bıraksaydım.[229]

Bu konuda Ebubekir'i, Fucae gibi bir fasık hükmü Kur'an-ı Kerim'de geçmiştir diye eleştirmişlerdir. Maide, 33'te buyuruyor ki: **"Allah ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası, (ya) öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin, ayaklarının çarpaz kesilmesi veya buldukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilciliktir. Ahirette ise onlara büyük azab vardır."**

Resulullah (s.a.a)'den de suçluların yakılmasını nehyeden rivayetler nakledilmiştir; bu cümleden Buharî kendi Sahih'inde ve Ahmet b. Hanbel Müsned'inde Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:[230] *"Ateşin Rabbi olan Allah'tan başka hiç kimsenin birini ateşle cezalandırmaya hakkı yoktur."* Ve: *"Allah'tan başka hiç kimse ateşle cezalandıramaz."* Ve: *"Ateşin Rabbinden başka hiç kimse ateşle cezalandıramaz."*

Ve yine Hazretin, *"Dini değiştireni öldürün"* buyurduğu rivayet etilmiştir.[231]

Ve yine, *"Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir, diye şahadet getiren bir Müslümanın kanı şu üç şey dışında helal değildir: Muhsine zinası; cezası, taşlanmaktır. Allah ve Resulü'yle savaşan kimse; cezası, öldürülmek veya asılmak veya şartları göz önünde bulundurularak sürgün edilmektir. Birini öldüren kimse; cezası idam edilmektir."*[232]

Fakat buna rağmen, Hulefa Mektebi uleması, Ebubekr'in bu olayda apaçık naslara aykırı hareketini şöyle savunmuşlardır: Fucae-i Selemî'yi ateşte yakmak, Ebubekr'in içtihatı yapmış olduğu bir hatadır; içtihatlarında yanılan onun gibi müçtehitlerin sayısı çoktur!

Halife Ebubekr'in içtihatlarından bir de, kelale (varis olacak babası veya çocuğu olmayan kişi ve onun mirasçısı) hakkında verdiği fetvadır.[\[233\]](#)

Kur'an-ı Kerim'in Nisa Suresinin 12. ayetinde kelale hakkında şöyle geçer: **"Eğer miras bırakan erkek veya kadının evladı ve ana babası olmayıp bir erkek veya bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bunlardan fazla iseler, üçte bire ortaklırlar."**[\[234\]](#)

176. ayette ise şöyle geçer: **"Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o (kız karedeşi)nindir. Fakat kendisi, (ölen) kızkardeşinin çocuğu yoksa, onun mirasını (tamamen) alır. Eğer (ölenin) iki kızkardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Ve eğer (varisler) erkek kadın birçok kardeş olursa, erkeğe, iki kadının payı kadar (pay) verilir. Şaşırırsınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, herşeyi bilendir."**[\[235\]](#)

Ebubekir'e kelalenin hükmü sorulunca şöyle cevap verdi: "Ben kendi görüşümü söylüyorum. Doğru çıkarsa Allah'tan ve yanlış çıkacak olsa da benden ve şeytandandır; Allah ve Resulü bundan beridirler. Bence kelale insanın çocuğu ve babasının dışındadır."

Hilafete Ömer geçince, "Ben Ebubekr'in söylediği sözü reddetmeye utanıyorum!" dedi.[\[236\]](#) Bir defasında da, "Kelale çocuğu olmayan kimsedir" demiştir.[\[237\]](#)

Ebubekr'in diğer bir içtihadı da büyük annenin mirastan aldığı payı konusundadır. Ebubekr'in bu içtihadı, İmam Malik'in Muvatta 'sında, Sünen-i Daremî, Sünen-i Ebu Davud ve Sünen-i İbn-i Mâce'de kaydedilmiştir. (Biz Malik'in sözünü naklediyoruz) Diyor ki:

Bir büyükanne Ebubekr-i Sıddık'ın yanına giderek kendisinin mirastan alacağı pay miktarını sordu. Ebubekir, "Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'de senin için bir pay belirtilmemiştir. Resulullah'ın sünnetinde de senin hakkında bir şey olduğunu bilmiyorum. Şimdi sen git de ben bunu halktan bir sorayım" dedi ve daha sorna konuyu halka açtı. Bunun üzerine Muğayre, "Bir büyükanne Resulullah'ın huzuruna geldi de hazret onun için altıda bir verdi" dedi. Ebubekir, "Buna bir şahidin var mı?" diye sorunca Muhammed b. Muslime-i Ensari ayağa kalkarak Muğayre gibi tanıklık yaptı. Böylece Ebubekir de büyükanne için bu miktarı belirtti...[\[238\]](#)

İstiyab, Usdu'l-Gabe, İsabe ve özetle Malik'in Muvatta'sında Sehl b. Abdurrahman'ın biyografisinde şöyle geçmektedir: İki büyük anne (anne anne ve baba anne) mirastan paylarına düşeni almak için Ebubekr'e müracaat ettiler. Ebubekir mirası anne anneye verdi; fakat baba anneye bir şey vermedi.. Abdurrahman b. Sehl, Ebubekr'e, "Ey Resulullah'ın halifesi, sen mirası öyle birine verdin ki, ölecek olursa miras bırakan ondan miras almaz" dedi. Ebubekir bunu duyunca miras olan altıda biri o iki kişi arasında bölüştürdü.[\[239\]](#)

Ebubekr'in içtihatlarından biri de, Malik b. Nuveyre'nin Halid b. Velid tarafından öldürülmesi ve aynı akşam Halid'in Malik'in eşiyle zina etmesidir! Olay özetle şöyledir: Ebu Hanzala diye bilinen Malik b. Nuveyre-i Temimî-i Yerbuî cahiliye döneminde bu kabilenin ileri gelenlerinden sayılmaktaydı.

Malik Müslüman olunca Resulullah (s.a.a) onu kabilesinden zekatları toplaması için görevlendirdi. Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Malik toplamış olduğu zekatları saklayıp sahiplerine geri vererek şöyle dedi:

Dedim ki: Alın mallarınızı korkmadan

Yarın olacaklardan bir endişe duymadan

Eğer bu din için bir korkutucu çıkarsa

Deriz: Din, Muhammed'in dinidir.[\[240\]](#)

Taberî, Abdurrahman b. Ebubekir'den şöyle rivayet etmektedir: Halid b. Velid, Bitah'ta[\[241\]](#) inince Zırar b. Evzer'i,[\[242\]](#) aralarında Ebu Kutade'nin[\[243\]](#) de bulunduğu ordusundan birkaç kişiyel birlikte bir göreve gönderdi. Onlar da geceleyin Malik'in ordusuna baskın yaptılar. Ebu Kutade daha sonraları şöyle diyordu:

Berberimizdekiler, Malik'in kabilesini araya alıp tüm yolları onlara kapayınca Malik'le beraberindekiler kendilerini korumak için silahlandılar. "Biz Müslümanız" dedik. Onlar da, "Biz de Müslümanız" dediler. "Öyleyse neden silahlandınız?" dedik. Onlar, "Ya siz neden silahlanmışsınız?" dediler. Biz, "Eğer gerçekten Müslüman iseniz silahlarınızı bırakın" dedik. Onlar bu önerimizi kabul ederek silahlarını bırakıp namaza durdular. Biz de namaza durduk.[\[244\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid Nehcu'l-Belaga Şerhi'nde şöyle yazmaktadır: Malik'le beraberindekiler silahlarını bırakır bırakmaz, Zırar'la beraberindekiler onlara saldırarak hepsini bağlayıp Halid'in yanına götürdüler.

İsabe'de ise şöyle geçmektedir: Halid b. Velid'in gözü Malik'in güzel karısını takıldı; Malik bunu farkedince eşine dönerek, "Beni ölüme verdin!" dedi. Yani Halid senin için beni öldürecektir.[\[245\]](#)

Tarih-i Yakubî'de ise şöyle geçer: Halid'in gözü Malik'in eşine takılınca, ona hayran kaldı; sonra Malik'e dönerek, "Vallahi artık evine dönmeyeceksin; seni öldüreceğim!" dedi.[\[246\]](#)

Kenzu'l-Ummal'da şöyle kaydedilmiştir: Halid b. Velid, Malid b. Nuveyre'nin söylediği ve kendisine ulaştırılan bir sözle mürted olduğunu iddia ediyordu. Malik, bu iddayı reddederek, "Ben Müslüman'ım ve İslam'ın hiçbir kuralını değiştirmiş değilim" dedi. Ebu Kutade ve Abdullah b. Ömer de onun leyihe tanıklık yaparak sözlerini onalyadılar; fakat Halid kabul etmeyerek Malik'i getirtip Zırar'a boynunu vurmasını emretti. Daha sonra Halid aynı gece Malik'in eşini (Ümm-ü Temim) ele geçirdi ve onunla ilişkide bulundu![\[247\]](#)

Vefayatu'l-A'yan, Fevatu'l-Vefayat, Tarih-u Ebu'l-Fida ve İbn-i Şuhne'de ise şöyle geçmektedir (biz Vefayatu'l-A'yan'dan naklediyoruz): Olaya tanık olan Abdullah b. Ömer ve Ebu Kutade-i Ensarî, Halid b. Velid'le Malik b. Nuveyre hakkında konuşup onu medhettiler. Fakat Halid onların sözünden hoşlanmadı. Bunun üzerine Malik şöyle dedi: "Sen bizi hakkımızda kendisi

bir karara varması için Ebubekr'e gönder. Sen suçları bizden çok daha büyük olan kişileri Ebubekr'e göndermişsin!" Fakat Halid, "Senin boynunu vurmazsam Allah canımı alsın" şeklinde karşılık verdi ve sonra boynunu vurmaması için onu Zırar'a teslim etti. Bunu üzerine Malik güzel eşine dönerek ona işaret edip Halid'e, "Bu kadın mı beni ölüme verdi?" dedi. Halid, "Hayır; seni mürtet olduğun için Allah öldürüyor" dedi. Malik, "Ben Müslümanım!" dedi. Fakat Halid sabırsızca Zırar'a, "Boynunu vur!" diye bağırınca Zırar'ın kılıcı Malik'in itiraz sesini kesiverdi. Halid daha sonra Malik'in uzun saçlı başını,[\[248\]](#) kazan için destek yapmalarını emretti! Ve aynı akşam Malik'in dul karısı Umm-u Temim'le ilişkide bulundu![\[249\]](#) Ebu Zuheyr-i Sa'dî bu konuda şu beytleri okumuştur:

At koşturan şu süvarilere söyle ki

Malik'ten sonra karanlık gecemiz son bulmayacak

Halid, Malik'in karısına gönül kaptırmıştı eskiden beri

O kadın için acımadan öldürmüştü Malik'i

Böylece Halid şehvet ateşini söndürdü de

Nefsinin yularını elinde bulunduramadı

Halid, Malik'in karısını ele geçirerek sabahlarken

Malik o kadın için kanlar içinde toprağa yığılmıştı.[\[250\]](#)

Sonra Minhal akrabalarından biriyle Malik b. Nuveyre'nin cenazesinin yanından geçerken dağarcığından bir gömlek çıkarıp Malik'in bedenini onunla kefenleyip defnetti.[\[251\]](#)

Yakubî kendi Tarih'inde şöyle yazmaktadır: Ebu Kutade Ebubekr'e giderek olayı raporlayıp Müslüman olan Malik'i hiçbir suçu yokken öldürdüğü için bir daha Halid'in sancağı altında savaşa gitmeyeceğine dair yemin etti.

Taberi de Abdurrahman b. Ebubekir'den naklen şöyle yazmaktadır: Malik'in Müslüman olduğuna tanıklık edenlerden biri de artık hiçbir savaşta Halid'in yanında yer almamaya yemin eden Ebu Kutade'ydi!

Yakubî de yazıyor ki: Ömer b. Hattab, Ebubekir'e, "Ey Resulullah (s.a.a)'in halifesi! Halid Müslüman bir kişiyi öldürerek aynı gece karısıyla ilişkide bulundu" dedi. Bunun üzerine Ebubekir, Halid'i çağırttı. Halid Ebubekir'in yanına gelince yapmış olduğu işe, "Ey Resulullah'ın halifesi! Ben tevil (içtihad) ettim;[\[252\]](#) niyetim hayırdı; fakat yanıldım" şeklinde mazeret getirdi.

Vefayatu'l-A'yan, Tarih-i Ebu'l-Fida, Kenzu'l-Ummal ve diğer kitaplarda şöyle geçer: Halid b. Velid'in Malik b. Nuveyre ve eşine yaptıklarını Ebubekir ve Ömer'e haber verdiklerinde, Ömer, Ebubekir'e, "Halid zina etmiştir; onu taşla" dedi. Fakat Ebubekir, "Ben onu taşıyamam; o,

içtihat etmiş, ama içtihadında yanılmıştır!" karşılığını verdi. Ömer, "O halde onu ordunun komutanlığından al" dedi. Ama bu defa da Ebubekir, "Ben Allah'ın çekilen kılıcını kınına sokmam" dedi![\[253\]](#)

Taberî, Abdurrahman b. Ebubekir'den şöyle nakletmektedir:

Malik'le beraberindekilerinin ölüm haberi Ömer'e ulaşınca Ebubekir'le konuştu ve bu konuşmasında ona, "Bu Allah düşmanı haksız yere Müslüman bir kişiye saldırarak onu öldürmüş ve karısına tacavüz etmiştir" dedi!

Sonunda Ebubekir, Halid'in çağrılmasını emretti. Halid Medine'ye gelerek halifenin huzuruna çıktı. Halid, üzerine demir pası konan bir cüppe giymiş, sarıkları arasına İslam mücahitleri gibi birkaç ok geçirdiği bir emame bırakmıştı. Ömer'in gözü Halid'e takılınca yerinden fırlayarak onun emamesindeki okları çıkarıp öfkeyle dizlerinde kırarak, "Riyakâr adam!" dedi, "Bir Müslümanı haksız yere öldürerek karısına tecavüz mü ediyorsun? Vallahi bu suçundan dolayı seni taşıyarak öldüreceğim."

Halid, Ömer'in bu beklenmedik hareketi karşısında hiçbir tepki göstermedi. Çünkü Ebubekir'in Ömer'le aynı görüşte olduğuna ve onu sözlerini onaylayacağına emindi. Fakat Ebubekir'in yanına gidip olayı ona anlatarak yapmış olduğu işten dolayı özür dileyince Ebubekir'de mazeretini kabul ederek bu savaştaki hatasını bağışladı.

Ravi diyor ki: Halid, Ebubekir'in gönlünü aldıktan sonra onun yanından ayrılınca hala mescidde oturmuş olan Ömer'e bağırarak, "Gel bakayım ey Ümm-ü Şemle'nin oğlu! Ne diyorsun sen?" dedi.

Ebubekir'in Halid'i bağışladığını anlayan Ömer bir şey söylemeden direkt kendi evine gitti. Vefayatu'l-A'yan ve Tarih-i Yakubî'de şöyle geçmektedir:

Malik b. Nuveyre'nin kardeşi şair Ebu Nehşel Mutemmim b. Nuveyre kardeşinin mateminde bir çok yürek yakıcı şiirler okumuştur. Bir gün Medine'de Ebubekir'in yanına giderek sabah namazını onun arkasında kıldı. Halife namazını bitirince Mutemmim ayağa kalkarak Ebubekir'in yanında durdu; sonra yayına yaslanarak şu beyitleri okudur:

Rüzgar evlerin arkasında ağıt yakınca

Ey Evzer'in oğlu! İyiler iyisi bir kişiyi kana boyadın

Sen (Ebubekir) Allah'ın adıyla onu çağırıp sığınak verdin; sözleştin; sonra da ona ihanet edip hile yaptın

Oysa o seni çağıracak olsaydı ihanet etmezdi asla.

Ebubekir, "Allah'a yemin ederim ben onu çağırmadım, sığınak vermedim ve ona hile de yapmadım" dedi.

Evet, Malik b. Nuveyre böyle öldürüldü ve Halid'in onun öldürüldüğü gece eşiyle böyle zina yaptı.

Halid b. Velid, namaz kılan bir Müslüman'a karşı içtihad ederek onu esir alıp bağlıyor. Sonra da içtihad ederek öldürüyor! Ve peşinden de Malik'in öldürüldüğü gece onun eşiyle evleniyor!!!

İçtihat sırası Ebubekir'e gelince, o da bu olayda içtihad ederek Halid'i bu çirkin amelinden dolayı tutuklamıyor ve daha sonra yine tevil ve içtihad ederek ona şerî haddi uygulamayı uygun görmüyor!!

Nihayet bu iki müçtehit sahabe içtihad ettiler de içtihatlarında yanıldılar ve içtihatlarındaki bu yanılmadan dolayı amel defterlerine bir ecir ve sevap yazılıyor!!

Fakat sahabe Ömer'in, içtihad ederek Halid'in taşlanması istediği ve bu tevil ve içtihadının da isabetli olduğu için iki ecri vardır!

Ancak bu arada zavallı sahabe ve Resulullah (s.a.a)'in memuru Malik b. Nuveyre'nin ordunun baş kumandanı Halid b. Velid'in emriyle esir ve idam edildiği için ne esir edilmesinin bir ecri var ve ne de öldürülmesinin!

C- Halife Ömer'in İçtihatları

Taberî, kendi Tarih'inde, "hicretin yirmi üçüncü yılı olayları" bölümünde Ömer'in siretiyle ilgili şöyle yazmaktadır: Ömer, İslam dininde, beytulmaldan maaş alanları kabilelerine göre sınıflandırıp bu esas üzerine onlara maaş bağlayan ilk kişidir.

Taberî daha sonra şöyle yazıyor: Ömer b. Hattab gelir ve giderlerin, verilen maşların muhasebesi konusunda diğer Müslümanlarla istişare etti. Ali b. Ebutalib (a.s), "Her yıl yanında biriken tüm malları hiçbir şey bırakmadan halk arasında bölüştür" buyurdu.

Osman, "Halkı refaha çıkaracak çok miktarda mal biriktiğini görüyorum. Bundan kimlerin yararlanıp, kimlerin mahrum olduğu incelenip kaydedilmezse bu konunun genellik kazanıp diğerlerinin haklarının zayi olmasından endişeleniyorum" dedi.

Velid b. Hişam b. Muğire ise şöyle dedi: Ey müminlerin emiri! Şam'a gittiğimde Şam padişahlarının isim defteri tuttuklarını, savaş için de hazırda bir ordu tuttuklarını gördüm. Sen de öyle yap; mali defterler tut ve savaş için her zaman hazırda bir ordu bulundur.

Ömer, Velid'in sözünü kabul ederek Kureyş'in meşhur soy bilimcilerinden sayılan Akil b. Ebutalib, Muhrime b. Nevfel ve Cubeyr b. Mut'im'i çağırarak halkı makam ve mevkilerine göre sınıflandırmalarını istedi...[\[254\]](#)

İbn-i Cevzî de Ömer'in rivayet ve siretinde, onun beytülmal ödemelerinde koyduğu kuralları genişçe kaleme alarak haklarda bazılarını diğerlerinden üstün tuttuğuna yer verip şöyle diyor:

O, Abbas b. Abdulmuttalib'e on iki bin dirhem, Resulullah (s.a.a)'in eşlerinden her birine on bin dirhem tayin etmiş, fakat Aişe'yi onlardan öne geçirerek ona iki bin dirhem fazla maaş bağlamıştı! Bedir savaşına katılan muhacirlerin her birine beş bin, ensara dört bin dirhem tayin etmişti. Ve yine Bedir savaşına katılanların her birine, hangi kabileden olursa olsun beş bin dirhem bağladığı söylenmiştir. Uhud ve Hudeybiyye'ye kadar ondan sonraki savaşlara

katılanlara dört bin dirhem tayin etmişti. Yine Resulullah (s.a.a)'ten sonraki savaşlara katılanlara iki bin, bin beş yüz ve bin dirhemden iki yüz dirheme kadar maaş bağlanmasını emretmişti.

Ravi diyor ki, mer hayatta olduğu müddetçe maaşlar bu Şekilde deniyordu. Ve yine diyor ki: Ömer, Bedir savaşına katılan erkeklerin eşlerine beş yüz, Bedir savaşından Hudeybiyye'ye kadar diğer savaşlara katılan savaşçıların eşlerine dört yüz, Hudeybiyye'den sonraki savaşlara katılan kişilerin eşlerine  yüz, Kadisiye savaşı erlerinin eşlerine iki yüz dirhem ve diğer İslam askerlerinin eşlerine ise eşit olarak maaş bağlamıştı.[\[255\]](#)

Fakat Tarih-i Yakubî'deki rivayetle, bu rivayetin arasındaki fark Şudur:

Ömer Mekke'nin Ebusfyân b. Harb ve Muaviye b. Ebusfyân gibi Kureys'ten olan ileri gelenlerine beş bin tayin etmişti.[\[256\]](#)

Halife mer, bağış ve beytulmaldan verdiği maaşta bu Şekilde bazılarını diğerlerinden ne geçiriyordu; öyle ki hatta bazıları diğerlerinden altmış kat fazla maaş alıyorlardı; diğer Müslüman kadınların aldığı iki yüz dirhem karşısında Aişe'nin aldığı on iki bin dirhem bunun apaçık bir örneğidir.

Halife Ömer, Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı hareket ederek İslam toplumunda tabaka düzeni oluşturdu ve sonuçta bir taraftan havadan gelen servet oluşurken, diğer taraftan da fakirlik ve yoksulluk baş gösterdi ve İslam toplumunda çalışıp zahmete katlanmaktan kaçan tembel ve refah talep tabaka oluştu.

Sanki mer hayatının son günlerinde bu açıdan İslam toplumunu tehdit eden tehlikeyi fark etmiş olacak ki, Taberî'nin rivayetine göre Şöyle demiştir:

"İşimin sonucunu daha önce bilecek olsaydım, servette eşitliği sağlar, zenginlerin fazla servetlerini fakir ve zavallı muhacirler arasında blştrrdm![\[257\]](#)

Elbette, mer'in fakir muhacirleri yoksul ensardan ne geçiren bu arzusunda da ayrımcılık olduğunu gözden ırak tutmamak gerekir![\[258\]](#)

Yine, beytulmalın yıllık bağışlar Şeklinde blştrlmesinin zararlarından biri de Müslümanların o tarihten itibaren valilerin direkt baskısına maruz olmalarıdır. Çünkü, istedikleri kişilere bağışta bulunan, muhaliflerine ise bağışı kesen valilerdi. Osman'ın hilafeti döneminde vuku bulan olaylar veya Ziyad b. Ebih'in[\[259\]](#) ya da oğlu Ubeydullah b. Ziyad'ın[\[260\]](#) Kufe'de yaptıkları bunun açık bir örneğidir.[\[261\]](#)

-5-

Humus Konusunda Ebubekir ve mer'in İçtihadı

Daha önce de dediğimiz gibi, Ebubekir ve mer'in içtihatlarından biri de Ehlibeyt (a.s)'ı humuslarını almalarıdır; özellikle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma-i Zehra'nın hakkını engellemeleridir. Biz onların bu konuda nasıl içtihat ettiklerini anlamak için aşağıdaki konuları incelemek zorundayız.

İlk iki halifenin genel olarak humus konusunda ve özellikle Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkıyla ilgili içtihatlarını kolay bir şekilde inceleyebilmek için önce zekat, sadaka, fey, safiy, enfal, ganimet ve humus terimlerinin lügat ve şeriattaki anlamlarını inceleyecek, daha sonra humus konusu ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde kızı Hz. Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın hakkını ele alacağız.

1- Zekat

A- Zekat, lügatte olgunlaşmak, temizlik, bereket ve övgü anlamına gelmiştir.[262] "Zeka'z-zer" yani, mahsül olgunlaştı; yetişti.[263] Allah Teala şöyle buyuruyor: "**...Hangi yiyecek daha temizse...** (Kehf, 19)

İmam Muhammed Bâkır (a.s), "*Yerin temizlenmesi kurumasıyla olur*" buyurmuştur.[264] Veya Emirülmüminin Ali (a.s), "*İlim diğerlerine öğretmekle artar*" buyurmuştur.[265] Yine Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "**Kendilerini övenler...**"[266]

B- Zekat şeriatte, kişinin kendi malındaki Allah Teala'nın hakkını müstahakka vermesine denir; bu işe bu ismin verilmesinin nedeni ise, bu amelle kişinin malına bereket gelmesi, kendini yetiştirmesi, hayır ve bereketler veya bunların tümü umulduğu içindir. Çünkü bunların tümü, yani dünya ve ahiret hayırları zekatta vardır ve "zekka", yani malının zekatını verdi.[267]

Lügatçilerin, "zekat"ın anlamında kaydettikleri özet olarak bundan ibarettir.[268]

2- Sadaka

Ragıb-ı İsfahanî kendi Müfredat'ında şöyle yazıyor:

İnsanın, Allah rızası için kendi malından ayırarak verdiği şeye sadaka denir. Bu aynen zekat gibidir; fakat sadaka, insanın kendi isteğiyle yaptığı müstehap bir ameldir; oysa zekat verilmesi farz bir ameldir.[269]

Tabersî, Mecmau'l-Beyan adlı tefsirinde şöyle yazıyor: Zekatla sadakanın arasındaki fark şudur: Zekat farz bir ameldir; fakat sadaka farz olabileceği gibi bağış şeklinde de olabilir.[270]

Gördüğümüz gibi zekat farz bir anlam içerip Allah Teala'nın insanın malındaki hakkı göz önünde bulundurulurken sadakada Allah rızası için ve kurbet kastıyla yapılan mal bağışı dikkate alınmıştır ve bunda bağışta bulunanın lütuf ve merhamet duygusu göze çarpmaktadır; Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yusuf (a.s)'ın kardeşlerinin şöyle dediği geçer: "**Bize merhamet ederek bağışta bulun.**"[271]

Zekatta, farz olma veya Allah Teala'nın maldaki hakkı göz önünde bulundurulmasından bu sözcüğün, her türlü farz sadaka, humus ve Allah Teala'nın insanın mallarında farz kıldığı her şeyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Bunun en açık delili, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Humeyr padişahlarına yazdığı mektubundaki şu buyruğudur:

"...*Ganimetler, Allah'ın humusu, peygamberin ve onun kendine has kıldığı payından ibaret olan elde ettiklerinizin zekatını ve Allah'ın müminlere farz kıldığı sadakayı ödediğiniz.*"[272]

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu buyruğunda geçen "min = den" edatı zekatın şu kısımlarını beyan etmektedir:

1- Allah'ın humsundan elde ettikleriniz.

2- Peygamber (s.a.a) ve onun kendine has kıldığı kimsenin payı.

3- Allah Teala'nın müminlere farz kıldığı her türlü sadaka veya farz sadakalar.

Resulullah (s.a.a) böyle bir farz sadakayı zekat kısımlarından kılmış ve Allah Teala açıkça sadakanın sekiz yerde harcanmasını vurgulamıştır:

"Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde (toplamaya) çalışan memurlara, kalpleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, zarar görmüşlere, Allah yoluna ve yolda kalmış olana mahsustur. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." [\[273\]](#)

Zekat Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde tek başına geçmemiş, yirmi beş ayette namazla birlikte gelmiştir. [\[274\]](#) Ve Allah Teala'nın buyruğunda ve Resulullah (s.a.a)'in sözünde nerede "zekat" sözcüğü "namaz"la birlikte geçmişse genel olarak Allah Teala'nın maldaki hakkı göz önünde bulundurulmuştur. Farz sadaka olan nisap haddine varmış altın ve gümüş, hayvanlar ve ürünler ve yine humus denilen insanın kazançtan elde ettiği Allah'ın hakkı veya Allah Teala'nın bunların dışındaki hakkı bu cümledendir.

Bu sözcük Allah Teala ve Resülü (s.a.a)'in sözünde "humus" sözcüğüyle birlikte geçtiğinde, maksat sadece farz sadakalardır. Koyunun veya altınla gümüşün zekatı gibi zekat kısımlarının biriyle geçtiğinde de, yine maksat onların farz sadakalarıdır.

Hadislerde, sadakayı toplama memuruna "muzakkî" değil, "musaddik" [\[275\]](#) denilmektedir. Sadaka verenlere de "muzekkî" veya "mutezekkî" değil, "mutesaddik" [\[276\]](#) denilmektedir.

Haşimoğullarına haram olan, sadakadır; zekat değil. [\[277\]](#) Müslim, bu konuyu kavrayamamış olacak ki kendi Sahih'inde "Resulullah (s.a.a) ve Ehlîbeyt'ine zekatın haram oluşu..." diye bir bölüm açmıştır! [\[278\]](#) Oysa kendisi, kitabının sekizinci bölümünde onlara zekatın değil, açıkça sadakanın haram olduğunu bildiren bir takım hadisler rivayet etmiştir.

Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'de, **"Namazı kılın ve zekatı verin"** [\[279\]](#) şeklinde geçen ayetler birincisi, günlük namazlar ve ayat namazı gibi diğer namazları kılmaya emretmekte, ikincisi, ister farz sadakalarda olsun, ister humus ve benzerlerinde, mallardaki Allah Teala'nın hakkını ödemeyi buyurmaktadır.

Ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten nakledilen, *"Malının zekatını ödersen üzerinde olan sorumluluğu yerine getirmiş olursun."* [\[280\]](#) sözünden de maksat ise şudur: Allah Teala'nın senin mallarında olan tüm haklarını ödersen, borcunu ödemiş ve vazifesini yerine getirmiş olursun. Resulullah (s.a.a)'ten nakledilen, *"Kim bir malı kullanırsa üzerinden bir yıl geçinceye kadar onun zekatı yoktur"* [\[281\]](#) hadisinden de maksat budur. Yani Allah Teala'nın onda hakkı yoktur. Ehlîbeyt İmamları (a.s)'dan rivayet edilen hadislerde ise şöyle geçer: *"Mallardaki hak zekattır."* [\[282\]](#)

Bu konunun halka gizli kalmasının nedeni, halifeler Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra humus mevzusunu ortadan kaldırdıkları için, amelde de zekatın sadakadan başka bir örneği kalmamış olması olabilir. Ve böylece tedricen humus konusu unutulmuş; öyle ki, son zamanlarda "zekat" sözcüğünden sadaka anlamından başka bir şey anlaşılmamıştır.

3- Fey

Fey, lügatte dönüş anlamına gelir. Güneşin başın üstünden batıya doğru kaymasından sonraki gölge dönüşüne "fey" denir. Şeriatte ise, Lisanu'l-Arab'da geçtiğine göre, savaşmadan kafirlerden alınan mallara denir. Ve yine Allah Teala'nın dindarlara bağışladığı muhaliflerinin mallarına da "fey" denmektedir. Savaşmada elde edilen mallar, ister vatanlarından çıkararak Müslümanlara verdikleri mallar olsun, ister canlarını korumak için cizye olarak ödedikleri mallar olsun, tümü "fey" kapsamına girer.[283]

Allah Teala Haşr Suresinde şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın, o kent halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah'a, Elçisine, (ona) akraba olanlara, yetimlere, yoksullara (yolda kalan) yolcuya aittir."**[284]

Bu ayet-i şerife ve Haşr süresinin tamamı Beni Nezir hakkında nazil olmuştur. Benî Nezir Yahudileri Resul-i Ekrem (s.a.a)'le anlaşmalarını bozup hileyle, evin damından, ashabından on kişiyle birlikte duvara yaslanarak oturmuş müzakere etmekte olan Hazret'in üzerine taş yuvarlayarak onu öldürmek isteyince vahiy gelerek onların hilesini ifşa etti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) acele bir işi varmış gibi oradan ayrılarak direkt Medine'ye döndü. Dönüşü gecikince, ashap Hazret'in dönüşünden ümit keserek kalkıp Medine'de Resulullah (s.a.a)'e ulaştılar. Daha sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) birini Yahudilere göndererek onlara yapmaya yeltendikleri hileyi haber verdi ve hepsinin Medine'den çıkıp gitmelerini emretti.

Fakat Benî Nezir kabul etmeyerek kapıyı üzerlerine kapatarak kalelerinde kaldılar. İslam ordusu on beş gün boyunca onları kuşattı; nihayet sonunda Hazret'in emrine uymak zorunda kaldılar ve yanlarına silah almaksızın bir deve yükü eşyalarını ve yaşam gereçlerini alıp gitmelerine izin verildi.

Böylece Benî Nezir kabilesi altı yüz deve yüküyle kaleden çıkıp Hayber ve diğer yerlere göçtüler ve Allah Teala onların geri bıraktıkları tüm silah, tarla ve hurmalıkları Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has kıldı. Bunun üzerine Ömer Hazret'e dönerek, "Bu ganimetlerin humusunu alarak geri kalanını Müslümanlar arasında bölüştürmeyecek misin?" dedi. Resulullah (s.a.a), *"Allah Teala'nın bana has kıldığı ve diğer Müslümanları mahrum ettiği şeyi "Allah'ın elçisine verdiği şey" gereğince bölüştürmeyeceğim"* buyurdu.

Vakidî ve diğerleri şöyle yazmaktalar:

Resulullah (s.a.a), Benî Nezir'den ele geçirdiği kendine has olan malları ailesine infak ediyor ve ondan istediği kişiye bağışlıyor, istemediğine de bir şey vermiyordu. Benî Nezir'in mallarının idaresini kendisinin azad ettiği kölesi olan Ebu Rafi'e[285] bıraktı.[286]

4- Safi

Çoğulu "safaya" olan "safi", cahiliye döneminde, ordu komutanının, düşmandan ele geçirilen mallardan, ordu arasında bölüştürülmeden önce kendisine aldığı mallara denirdi. Fakat İslam'ın zunurundan sonra, humustan Peygamber'in payına düşen dışında, diğer Müslümanlara ait olmayıp Hazret'in şahsına has olan menkul ve gayri menkul arazi, ev ve diğer eşyalara denir.[287]

Ebu Davud, kendi Sünen'inde[288] Ömer b. Hattab'tan şöyle nakletmektedir:

a- Resulullah (s.a.a)'in üç safisi vardı: Benî Nezir, Hayber ve Fedek...

b- Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: Allah Teala, Resulullah (s.a.a)'e, hiç kimseye vermediği bir özellik vermiş ve buyurmuştur ki: **"Allah'ın onlardan Elçisine verdiği ganimetlere gelince siz (onu elde etmek için) onun üzerine ne at ne de deve sürmediniz. Fakat Allah elçilerini, dilediği kimselerin üzerine salar (onlara üstün gelir). Allah her şeyde kadirdir.**[\[289\]](#) Benî Nezir'in mallarını Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has kılan da Allah Teala'ydı.

c- Başka bir rivayette, yukarıdaki ayetten sonra şöyle geçmektedir: Bunlar, yani Fedek'in Arap kasabaları, falan ve filan yerler Resulullah (s.a.a)'a has yerlerdendir.

Ebu Davud, Zuhri'den şöyle rivayet etmektedir: Resulullah (s.a.a) diğer kasabaları kuşattığı halde kendisine sulh önerisinde Fedek halkıyla anlaşarak şöyle buyurdu: Allah Teala'nın, **"Allah'ın onlardan Elçisine verdiği ganimetlere gelince siz (onu elde etmek için) onun üzerine ne at ne de deve sürmediniz..."** buyruğu gereğince ve Müslümanlar onu ele geçirmek için at koşturmayıp deve sürmedikleri, savaşılıp ve kan dökülmeden tasarruf edildiği için Fedek Resulullah (s.a.a)'a has yerlerden sayıldı. Nitekim savaşmadan ve sulh ederek ele geçirilen Benî Nezir malları da Hazret'e has şeylerden sayılmıştı.

Yukarıda söylediklerimizden anlaşılıyor ki, İbn-i Esir gibi bir araştırmacının, Nihayetu'l-Lügat adlı eserinde, "safa" sözcüğünde yanılarak şöyle yazıyor:

"Safa", ordu komutanının elde edilen ganimet bölüştürülmeden önce ondan kendine aldığı şeydir ve buna "safıyye" denmektedir; onun çoğulu "safaya"dır. Bunun en açık örneği Aişe'nin sözüdür. Aişe diyor ki, Safıyye (r.a) Resulullah (s.a.a)'a has olan şeylerdendi; yani Hayber ganimetlerinden sayılan Hay kızı Safıyye'yi Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisi için seçmiştir, ona has olmuştur. "Safiy ve safaya" rivayetlerde çok geçmiştir.

Ve yine diyor ki: Rivayette şöyle geçiyor: "Ali ile Abbas Allah Teala'nın Benî Nezir mallarından Peygamber'e has kıldığı safiler hakkında tartışarak Ömer'in yanına gittiler." İbn-i Esir burada bu sözcüğün anlamını inceleyerek, "savafi" sahipleri başka bir yere göçen veya mirasçı bırakmadan ölen emlak ve yerlere denir; bunun tekili ise "safıyye"dir.

Ezherî ise şöyle diyor: "Savafi" ordu komutanının kendi yakınlarına has kıldığı mallara denir.

Ezherî ve İbn-i Esir'den sonra gelen lügatçılar bu konuları onlardan alarak lügat kitaplarında kaydetmişlerdir; örneğin İbn-i Menzur'un, Lisanu'l-Arab kitabının "safa" maddesinde.

Bu lügatçıların sözleri özet olarak şöyledir:

Çoğulu "safaya" olan "Safi", ordu komutanının savaş ganimetlerinden kendisine aldığı gayr-i menkul mallara denir. Çoğulu "savafi" olan, ordu komutanının kendine has kıldığı arazi ve mallara denir.

Bilmem nasıl oluyor bu iş; oysa Ömer'in, Fedek, Hayber ve diğer Arap kasabalarını Resulullah (s.a.a)'in kendisine has olan "safaya"sı olarak tanıttığını gördük?!

Ve görüyoruz ki Ebu Davud[\[290\]](#) (ö: 275 hicri) kendi Sünen'inde "Resulullah (s.a.a)'in safileri" diye bir bölüm açmış ve orada Ömer ve diğerlerinin değindikleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kasabalarından bahsetmiştir.

Ve yine görüyoruz ki, bu taksim, hicretin 370. yılında veya Ebu Davud'dan yaklaşık bir asır sonra ölen Ezherî'den[291] kaynaklanmıştır. Şayet o da bu algılamayı kendi zamanının örfünden ve özellikle uzun yıllar boyunca ellerinde esir olup sözlerinden yararlandığı Kıramite'den almış olabilir.

Kısacası; tekili "safı" olan "safaya", Ebu Davud'un dönemine kadar Resulullah (s.a.a)'a has olan eşya, mülk ve her türlü mal varlığına deniyordu.

5- Enfal

Enfal, "nefel" in çoğulu olup lügatta bağış anlamındadır. "Nefl" ise fazlalık ve farz olan miktarın fazlası demektir.

İslam dininde "enfal" sözcüğü ilk olarak Enfal Suresinde, şu şekilde geçmiştir: **"Sana enfalden (savaş ganimetleri) sorarlar; de ki: Ganimetler, Allah'ın ve Elçi(sî)nindir. Siz, (gerçekten) inanan insanlar iseniz, Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah'a ve Elçisine itaat edin!"**[292]

Bu surenin nüzul sebebi şudur: Müslümanlar, hicretin ikinci yılında büyük önderleri Hz. Muhammed (s.a.a)'in bayrağı altında Bedir savaşına katıldılar ve bu savaşta Kureyş'lere karşı büyük galibiyetlerinden sonra düşmanla savaştan elde ettikleri ganimet hakkında birkaç gruba ayrılarak ihtilafa düştüler. Bunun üzerine hakemlik yapması için Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidince Enfal Suresi'nin ilk ayetleri nazil oldu: **"Sana enfalden (savaş ganimetleri) sorarlar..."**

Sire-i İbn-i Hişam, Tarih-i Taberî, Sünen-i Ebu Davud'da[293] ve diğer kaynaklarda şöyle geçmiştir (biz İbn-i Hişam'dan naklediyoruz):

Resulullah (s.a.a), ordusuna elde ettikleri ganimetleri bir araya toplamalarını emretti. Ordu itaat etti; fakat onların kime verilmesi gerektiği konusunda ihtilafa düştüler.

Onları toplayanlar, "Ganimetler bizimdir!" diyorlardı. Savaş meydanında düşmanla karşılaşmış savaşımlar, "Biz olmasaydık siz bu ganimetleri toplayamazdınız. Onlarla savaşmış kendimizle uğraştıran bizdik. Onun için sizinle uğraşmaya fırsat bulamadılar. O halde bu ganimetler bize aittir!" diyorlardı. Fakat düşmanın Resulullah (s.a.a)'e yaklaşmasından endişelenerek Hazret'i korumaya alanlar da, "Sizler bu ganimetleri almaya bizden daha layık değilsiniz; çünkü biz Allah'ın karşımızda alçalttığı düşmanla savaşabilir ve onların sahipsiz kalan mallarını rahat bir şekilde ele geçirebilirdik. Fakat düşmanın Resul-i Ekrem (s.a.a)'e saldırmasından endişelenerek bu işi yapmayı Hazret'in korumaya aldık; o halde sizler bu ganimetleri ele geçirmek için bizden üstün bir yanınız yoktur" diyorlardı.

İbade b. Samit[294] şöyle rivayet etmiştir:

Enfal Suresi, biz Bedir savaşçıları hakkında nazil olmuştur. Biz bu savaşın ganimetleri konusunda şiddetli bir ihtilafa düşüp çirkin davranışlar sergileyince Allah Teala onları bizden alıp Resulullah (s.a.a)'e verdi. Sonunda Hazret onları eşit olarak aramızda bölüştürdü.

Ebu Useyd-i Saidî'den[295] şöyle rivayet edilmiştir: Ben Bedir savaşında, kendisine "sınır bekçisi" söylenen Beni Aiz-i Mahzumî'nin[296] kılıcını ganimet aldım. Fakat Resulullah

(s.a.a), herkesin aldığı ganimeti vermesini emredince, bende ileri çıkararak o kılıcı ganimetler arasına bıraktım.

İbn-i Hişam daha sonra şöyle devam ediyor:

Resulullah (s.a.a) Bedir savaşının müşrik esirleriyle birlikte Medine'ye döndü. Sefra boğazından[297] geçince, bir tepeye inerek orada, müşriklerle savaşta Allah Teala'nın Müslümanlara verdiği ganimetleri Müslümanlar arasında eşit olarak bölüştürdü.[298]

Buraya kadar söylenenlerden, Allah Teala'nın bu ayette "enfal" sözcüğünü kullanırken onun lügat anlamı olan bağış anlamını kastettiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Savaşta düşmandan elde ettiğiniz malları cahiliye örf ve kuralları (garet etme veya yağmalama) gereğince sahiplenemezsiniz; bunların tümü Allah'ın bağışları olup Allah ve Resulü'nündür ve onları kendi görüşüne göre kullanması için Resulullah (s.a.a)'e vermeniz gerekir.

Ayrıca buradan, Ehlibeyt (a.s) hadislerinde "enfal" sözcüğünün nerede kullanıldığını da anlıyoruz: "Enfal, savaş meydanında, savaşın kan dökmeden elde edilen şeyler ve sahipleri savaşmadan terkettileri yerler, baskı uygulamadan elde edilen padişahların emlak ve arazileri ve yine kamışlıklar, meşelikler, çöller, bayındırlaşmayan ölü yerler vb.leridir." [299] Çünkü bunların tümü Allah Teala'nın Peygamber'e ve o hazretten sonra da ondan sonraki imamlara bağışlarıdır. Böyle bir kullanımla, İslam dininde ve Ehlibeyt İmamları (a.s)'a göre enfal, tırnak içinde açıkladığımız şeye denmektedir.

6- Ganimet ve Meğnem

Ganimet ve meğnemin anlamı, cahiliye döneminden sonra iki defa değişikliğe uğradı: Biri İslam yasamasında ve diğeri ise Müslümanlar tarafından. Öyle ki bu iki sözcük Müslümanlar açısından yağma ve savaşla aynı anlama geldi. Örneğin dili Arapça olan bir kişi, "selebehu selben" dediğinde, savaşığı kişiyi soyarak onun elbise, silah, binek ve beraberine olan her şeyi aldığını kastetmektedir. Bunun çoğulu da "eslab"dır. "Harebehu harben" dediğinde ise, sahip olduğu her şeyi aldığı ve ona bir şey bırakmadığı kastetmektedir. Horibe'r-rical-u maleh" dediğinde ise, sahip olduğu her şeyin yağmalandığı anlamına gelir. Fakat "nehebehu" bir mal birinden zorla alındığı zaman kullanılır.

Yukarıda geçen sözcükler lügat kitaplarında[300] bu şekilde açıklanmış, hadis ve siretlerde de bu anlamda kullanılmış ve sahabe tarafından da aşağıdaki şekilde kullanılmıştır:

A- Hadiste

Hadiste, "Öldürülenin beraberindeki mallarını selbetmek onu öldürene düşer." [301]

Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisinden Medine'de şarkı söylemek için izin isteyen bir şarkıcıya, "Medine gençlerine tüm mal varlığını yağmalamaların için izin veriyorum" buyurdu. [302]

B- Sirette

Resulullah (s.a.a), Huneyn savaşında Ebusüfyan b. Harb, [303] Safvan b. Ümeyye, [304] Uyeyne b. Hisn, [305] Akra b. Habis'e [306] yüz deve ve Abbas b. Mirdas'a [307] daha az verince Abbas itirazını şu beyitlerle dile getirdi:

E tecelu nehbî ve nehbe'l Ubeyd

Beyne Uyeynet-i ve'lakra'

Yani;

Ganimetten benimle Ubiyd'in payını

Uyeyne ve Ekra'dan az mı yapıyorsun?!

Yine Kureyş Bedir savaşında diyordu ki: "Uhrucu ila hirabikum", yani düşmanın mal varlığını ele geçirmek için ileri![\[308\]](#)

Veya Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "*Ve in kaadu kaedu mevturine mehrubin.*" Yani, "*Eğer oturacak olursanız varınızı yoğunuzu kaybedersiniz.*"[\[309\]](#)

Veya Ömer'in şu sözü gibi: İyyakum ve'd-deyn. Fe inne evvelihi hemmun ve ahirihi harbun" Yani, "Borç almaktan sakının; çünkü onun başı üzücü ve sonu ise zavallılıktır."[\[310\]](#)

Ve sahabe dönemi tarihinde ise şöyle geçmiştir: Muaviye, Şam sınırları dışındaki Müslüman bölgelere saldırmak için görevlendirdiği Süfyan b. Avf-i Ğamidî'ye[\[311\]](#) şöyle tavsiyede bulundu: "Seninle aynı görüşte olmadığını gördüğün herkesi öldür, yolun üzerindeki şehirlerin sakinlerinin tüm mallarını yağmala (ve ihribi'l-emval); çünkü mallarını yağmalamak onları öldürmek gibi yürek yakıcıdır."[\[312\]](#)

Burada Muaviye'nin maksadı, onların mal varlıklarını ellerinden almaktır.

Ve bir hadiste de şöyle geçmiştir: Resulullah (s.a.a)'in ashabı birkaç koyun yağmalayarak kesip pişirdiler. Fakat Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara, "*Yağmalanmış malı yemek haramdır; o halde kazanları devirin ve bu eti yemeyin*" buyurdu.[\[313\]](#)

Kabil savaşında ise, İslam ordusu gördükleri birkaç koyunu yağmaladılar. Abdurrahman[\[314\]](#) münadinin şöyle bağırmasını emretti: Ben Resulullah (s.a.a)'ten, "*Kim bir malı yağmalarsa bizden değildir*" buyurduğunu duydum. Koyunları geri verin. Onlar da kabul ederek koyunları geri verince Abdurrahman koyunları onlar arasında eşit bir şekilde bölüştürdü.[\[315\]](#)

"Selb, nehb ve harb"ın anlamı budur. "Ganimet ve muğnim"e gelince, Ragıb ve Ezherî "ğunm" sözcüğüyle ilgili şöyle yazmaktadırlar:

"Ğunm" elde edilen şeye denilmekteydi; daha sonra düşman ve diğerlerinden elde edilen her şey için kullanıldı. Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer: "**Bilin ki elde ettiğiniz (ğanimtum) şeylerin...**" veya "**Elde ettiğiniz (ğanimtum) helal ve temiz şeylerden yiyin.**" "Muğnim", elde edilen şeylere (kâr, yarar) denir; onun çoğulu ise "meğanim"dir. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "**Allah katında çok yararlar, ganimetler (meğanim) vardır.**"[\[316\]](#)

İbn-i Menzur'un Lisanu'l-Arab'ında, Ezherî'nin Tehzibu'l-Lügat'ında, İbn-i Kesir'in Nihayetu'l-Lügat'ında ve Mu'cemu'l-Elfazi'l-Kur'an'da "Ğunm"un bir fayda ve ganimet elde etmek olduğu geçer. Daha sonra düşman ve diğerlerinden elde edilen her şeye "ğunm" denmiştir.

Ve yine "ğunm", zahmetsiz elde edilen bir şeye denmektedir.

Yine İbn-i Esir'in Nihayetu'l-Lügat'ında, "İpotek bırakılan mal, ipotek bırakan kimsenindir, kârı da onundur zararı da" hadisinin açıklamasını yaparken, hadiste geçen "ğunmuhu"nun onun fazlalık, kâr ve fiyat artışı anlamında olduğu vurgulanmıştır.

Sihah-i Cevherî'de ise "muğnim" ve "ganimet" in bir anlamda olduğu geçer. [\[317\]](#)

Bu sözcük hadiste elde edilen kar anlamında geçmiştir. Sünen-i İbn-i Mâce'nin "mâ yukalu inde ihraci'z-zekat" bölümünde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şöyle dua ettiği geçer: "Allahumme'c-elha muğnimen ve la tec'elha muğrimen", yani; *"Allah'ım! Onu yarar sebebi kıl, zarar nedeni değil."* [\[318\]](#)

Müsned-i Ahmed'de Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Ğanimetu mecalisi'z-zikri, el-cenne", yani; *"Zikir meclisleirnin yararı cennettir."* [\[319\]](#)

Mübarek Ramazan ayının tavsifinde ise, "Huve ğunmun lil mu'min", yani; *"O, mümin için bir yarardır."* [\[320\]](#)

Kur'an-ı Kerim'de ise şöyle geçmektedir: **"Allah'ın yanında çok ganimetler var."** (Nisâ, 94)

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti

Araplar cahiliye döneminde ve İslam dininin zuhurundan sonra "selb" sözcüğünü, galip olan kişi mağlup düşen rakibinin elbise, savaş araçları, bineği gibi her şeyini aldığı zaman kullanıyorlardı. "Harb" sözcüğünü ise onun varı-yoku her şeyini sahiplendiği zaman kullanıyorlardı. "Nuheybe" ve "Nuhbi" de o dönemde onlar için günümüzde "ganimet" ve muğnim" sözcüklerinin ifade ettiği anlamı ifade ediyordu.

Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden şöyle rivayet edilmiştir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'e, "Ya Resulullah! Senden duyduğum her şeyi yazayım mı?" diye sorunca, *"Evet"* buyurdu. "Öfkeli ve sevinçliyken söylediklerinizi de mi?" diye sorduşumda da, *"Evet"* buyurdu; *"Çünkü ben hiçbir durumda haktan başka bir şey söylemem."*

Başak bir rivayette bu konu şöyle geçmiştir: Ben, "Sizden duyduğum şeyleri yazmama müsaade ediyor musunuz?" diye sordum. Hazret, *"Evet"* buyurdu. [\[148\]](#)

Abdullah b. Amr-ı As'tan şöyle rivayet edilmiştir: Ben Resulullah (s.a.a)'ten duyduğum her şeyi yanımda bulundurmak için yazıyordum; nihayet Kureyş muahcirleri beni bu işten sakındırarak, "Sen Resulullah (s.a.a)'dan duyduğun her şeyi yazıyorsun; oysa Peygamber de bir beşerdir; öfke veya sevinç üzerine bir şey söyleyebilir!" dediler. Bu nedenle Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yazmaktan sakınarak olayı Hazrete aktardım. Hazret ağzına işaret ederek bana, *"Canım elinde olan Allah'a andolsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz"* buyurdu. [\[149\]](#) Başka bir rivayette bundan sonra şöyle geçer:

Abdullah, Resulullah (s.a.a)'ın huzuruna gelerek, "Ya Resulullah! Hadislerinizi diğerlerine anlatmak için onları yazıp aklıma yerleştirmek istiyorum. Buna izin veriyor musunuz?" diye sordu. Hazret, "*Eğer benim hadisimse yazarak aklına yerleştir*" buyurdu.[150]

Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden şöyle rivayet eder: Ben Resulullah (s.a.a)'e, "Ya Resulullah! Sizden duyduğumuz hadisler aklımızda kalmıyor; onları yazalım mı?" diye sorunca, "*Yazın*" buyurdu.[151]

Şimdi şöyle bir soruyla karşılaşmaktayız: Sahih hadislerde geçtiği gibi Resulullah (s.a.a) halkı hadislerini yazıp yaymaya teşvik ve emretmişse, daha önce değindiğimiz sözde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadisleri yazmayı yasakladığını bildiren rivayetler o hazretten nasıl rivayet edilmişlerdir?

Bu sorunun cevabı şudur: Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını engelleyen Kureyş, yani muhacirlerin, o hazretin vefatından önce de vasiyetinin yazılmasını engellediklerini görmekteyiz; Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra da ikinci halife var gücüyle hazretin hadislerinin yazılmasını engelledi; yazılan hadisleri de bir araya toplayarak yaktı. Böylece Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yayılmasını engelledi ve Medine'de buna karşı çıkan sahabeleri tutukladı!

Ondan sonra, Kureyş'in üçüncü halifesi Osman b. Affan da onun bu metodunu sürdürdü. İşte bu yüzden bir grup sahabenin hakim gücü takip etmesi tamamen doğal bir şeydir.

Ve yine sahabeden Ebuzer-i Gaffarî gibi bir grubunun bu harekete karşı çıkarak Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yaydıklarını ve bundan dolayı ıstırap ve şiddete maruz kaldıklarını görmekteyiz. Bu kitabımızın ilerideki konularında Emirülmüminin Ali (a.s)'ın Ebuzer'i bu tutuma teşvik ettiğine değineceğiz. Doğal olarak Hz. Ali (a.s), Resulullah (s.a.a) hadislerinin yazılmasına kendi hilafeti döneminde teşvik etmiştir; Hz. Ali (a.s), ibadet mihrabında şahadet şerbetini içtikten sonra Muaviye hilafete geçince yayılmasını istemediği Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını engellemesi çok zordu. Dolayısıyla, emellerine ulaşmak için bazı kişilerin düşüncelerinden yardım almak zorundaydı. İşte bu nedenle kendi taraftarlarından yardım aldı; onlar da onun hükümeti döneminde, peygamberin, hadislerinin yazılmasını engellediği doğrultusundaki -uydurma- rivayetleri yaydılar ki bu da Resulullah (s.a.a)'in hadislerinde çelişki görünmesine neden oldu. Tıpkı Resulullah (s.a.a)'in, "*Benim hadislerimi yazın*" rivayeti karşısında nakledilen, "*Benim hadislerimi yazmayın*" hadisi gibi. Evet, Resulullah (s.a.a)'ten böyle çelişkili rivayetler nakledilmiştir.

Dolayısıyla, birbiriyle çelişkili hadislerle karşılaştığımızda, zamanın hakim gücünün siyasetleriyle bağdaşan hadisleri kabul etmememiz yeterlidir.

Şunu da söyleyelim ki, hadis rivayet ve naklinin yasaklanmasının yegane sebebi Müslümanlar arasında Emirülmüminin Ali (a.s)'ın faziletlerinin yayılmasını engellemektir. Özellikle halkı Cuma hutbelerinde Müslümanların minberlerinde Hz. Ali (a.s)'a lanet etmeye zorlayan Muaviye'nin hilafeti döneminde! Nitekim kitabımızın birinci cildinde, Hz. Ali (a.s)'ın faziletlerinin gizlenmesi ve o hazrete lanet etmenin yaygınlaşması bölümünde buna değindik.

* * *

Daha önce, Muaviye açısından hükümet ve yönetim siyaseti, halkın dikkatini Ehlibeyt (a.s) Mektebinden Hulefa Mektebine çevirmeyi gerektiriyordu. Nitekim onun, Müslümanların imam

ve rehberleri hakkındaki görüşlerini değiştirmeye çok ihtiyacı vardı. Çünkü Müslümanlar, önderlik için Resulullah (s.a.a)'in en mükemmel örnek biliyorlardı ve o hazretin varlığı onlar için insanın varabileceği kemalin timsaliydi; o günah işlemez ve heveslerinin isteği doğrultusunda hareket etmezdi.

Bu sebepler sapık kişiler dışında Müslümanları Muaviye'yi izlemekten ve onu imam ve önder olarak ve daha kötüsü, sürekli sarhoş olup gününü Allah'a karşı günah işlemekle geçiren Yezid gibi bir kişinin veliahtlığını kabul etmekten alıkoyuyordu.

İşte bu nedenle Muaviye, Müslümanları görüşünü Resulullah (s.a.a) gibi apaçık bir örnekten saptırmak zorundaydı. Dolayısıyla onun emriyle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı eşleri ve bazı sahabenin dilinden o hazreti Yezid ve Muaviye gibi nefsanî heveslerini izleyen bir kişi olarak tanıtan hadisler uydurdular![\[152\]](#)

Bunun yanı sıra, ehl-i kitap ulemasının yalan yere geçmiş peygamberlerden naklederek Müslümanlar arasında yaydıkları israiliyat, kendi payınca Muaviye'nin hedeflerini teyit eden apaçık delillerdi. Ayrıca, Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasının engellenişi ve onların ravilerinin hafızalarında bulundurdıklarına güven, suyu daha bir bulandırıp şartları daha da zorlaştırdı, israiliyat ve uydurma rivayetleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in gerçek rivayetleriyle iyice karıştırdı!

Böylece Muaviye'nin hükümeti döneminde onun isteğiyle Hulefa Mektebinde İslamî düşünce özel bir görünüm kazandı ve o zamandan itibaren bu düşünce tarzı Hulefa Mektebinde resmî İslam sayıldı! Böyle bir İslam'a karşı gelenler ise tardedilip uzaklaştırıldılar. Muaviye'nin planladığı bu resmî İslam veya İslamî düşünce günümüze kadar hayatını sürdürdü. Muaviye'den sonra, Resulullah (s.a.a)'in ciğer paresi İmam Hüseyin (a.s) ve ehlibeytinin şehadeti bu sapmanın sınırını belirlemiş, Yezid ve girişimlerinin gerçeğini ortaya çıkarmış, gerçek çehrelerini arkasında gizledikleri hilafet makamını kutsallıktan çıkarmıştır. Ondan sonra da hükümetle saltanat bir tarafta, dinle diyanet de diğer tarafta yer almıştır.

* * *

Buraya kadar, Hulefa Mektebi'nin Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadisleri karşısında tutumunu inceledik. Resulullah (s.a.a)'in hadisleri konusunda Ehlibeyt (a.s) Mektebinin tutumunu incelemeyen önce, fıkıh ve içtihat konusunda iki mektebin tutumunu incelemek istiyoruz.

Geçmişe dönelim:

Hulefa Mektebinde, hicretin ikinci asrının başlarına kadar Resulullah (s.a.a)'in sünnetinin yazılma ve yayılmasını engellenişi, ahkam ve müçtehitlerin görüşlerine uygun davranma konusunda ve bazı durumlarda Resul-i Ekrem (s.a.a)'in gerçek sünneti karşısında içtihat kapısının açılışının en önemli sebeplerindendi. İlerideki konumuza bu konuyu inceleyeceğiz inşallah.

3. Bölüm

İki Mektebin Fıkıh ve İctihat Konusunda Tutumu

1- Hulefa Mektebinde İctihat Kavramının Değişime Uğraması

2- İctihadın Adlandırılması

3- Hicretin Birinci Asrında Hulefa Mektebinin Müctehitleri ve Onların İctihatları -Halifeler, Sahabe ve Tabiinden Olan Müctehitler-

4- Bu Müctehitlerin İctihat Konuları:

a- Resulullah (s.a.a)'in İctihat Konuları

b- Ebubekir ve Ömer'in İctihat Konuları

5- Humus Konusunda Ebubekir ve Ömer'in İctihadı

6- İki Mut'a Konusunda Ömer'in İctihadı

7- Hicretin İkinci Yılından Sonra İctihat

İctihadın Gerçeği, Değişime Uğraması ve İctihada Uygun Davranmanın Delilleri

İslam toplumunda icthad ve fıkıh kavramları birbirine karışmış, ayrılması mümkün olmayan bir hale gelmiştir. Önce Hulefa Mektebinde icthad kavramını ele alacak; sonra da Ehlibeyt Mektebinin bu konudaki tutumu değerlendireceğiz -İnşaallah-.

-1-

İctihad Kavramının Hulefa Mektebinde Değişime Uğraması

İçtihat ve müçtehit kavramları sahabe ve tabiin döneminden uzun bir süre sonra kullanılmaya başladı. Çünkü sahabe ve tabiin, daha önce kendi yanından hükümlerin değiştirilmesini "tevil" diye adlandırıyorlardı. Halid b. Velid'in, Resulullah (s.a.a)'in temsilcisi Malik b. Nuveyra'yı öldürmesi olayında olduğu gibi... Halid bu davranışından dolayı halife Ebubekir'e: "Ey Resulullah (s.a.a)'in halifesi! Ben tevil ettim; ama isabet etmeyip yanıldım" diye mazeret getirmiştir.

Ömer'in Halid için; "O zina etti, onu recmet", demesi üzerine Ebubekir, "Onu recmedemem. O tevil etti ve yanıldı" şeklinde cevap vermiştir.[\[153\]](#)

Zührî'nin Urve kanalıyla Aişe'den rivayet ettiği şu rivayette de böyledir:

"Namaz ilk farz olduğunda iki rekatti; bu namaz seferî namazı oldu; sefer dışında kılınan namaz ise tamamlandı (dört rekata oldu)."

Zührî der ki: Urve'ye; "O halde neden Aişe seferde namazı tam kılıyordu?" diye sordum. Urve, "O, Osman gibi tevil ediyordu" cevabını verdi.[\[154\]](#)

İbn-i Hazm 'el-Fasl' adlı kitabında şöyle diyor: "Ebu'l-Gadiye, Ammar (r.a)'i öldürdü. O, Rıdvan Biati'ne katılmış, Allah'ın, temizliğine şahitlikte bulunduğu; kalbinde olanları bildiği, kendisine sükunet indirdiği ve ondan razı olduğu kişidir. Ebu'l-Gadiye tevilde yanılarak Ammar'a haksızlıkta bulunmuş içtihadında hatalı bir müçtehittir. Ona Allah katında ancak bir sevap vardır. Osman'ın (r.a) katilleri ise böyle değildir. Çünkü onu öldürmeleri için içtihat yapmaya hakları yoktu.[\[155\]](#)

İbn-i Hacer, Ebu'l-Gadiye'nin biyografisinde şöyle diyor: Bütün o savaşlarda sahabelerle ilgili güçlü ihtimal şudur: Onların hepsi tevilde bulunmuşlardır. Yanılan müçtehide ise Allah katında bir sevap vardır. Tevil ve içtihat hakkına tüm insanlar sahipse, sahabenin buna sahip olması daha önceliklidir.[\[156\]](#)

İbn-i Hazm, 'Muhalla' adlı kitabında, İbn-i Türkmenî de 'Cevheri'n-Nakî'de şöyle demişlerdir: İslam ümmetinden hiç kimse, Abdurrahman b. Mulcem'in Ali'yi öldürürken hak yolda olduğunu sanan, tevilde bulunan bir müçtehit olduğunda konusunda ihtilafa düşmemiştir. İşte bu yüzden İmran b. Hattan onun hakkında şöyle demiştir:

Bu, takvalı birinden öyle bir vuruştur ki,

Bununla ancak Arş'ın sahibinin rızasını istedi.

Ben o günde Allah'ın katında onun,

Terazisinin herkesten ağır olacağını sanıyorum.[\[157\]](#)

Şeyh Abdullatif 'Savaik'e yazdığı dipnotta şöyle diyor: Ali dönemindeki bütün sahabeler; ister yanında yer alsın, ister karşısında; isterse savaşan her iki ordudan çekilip gitmiş olsun; hepsi tevil etmişlerdir. Onlar bu hareketlerinden dolayı da adaletten düşmüş olmazlar![\[158\]](#)

İbn-i Kesir, Yezid hakkında şöyle der: Onun yaptığı kötülükleri ve işlediği günahları, "Tevil etti ve yanıldı" diye yorumlamışlar ve hakkında şöyle demişlerdi: "O, bütün bunlarla birlikte azledilmez fasık bir imamdı!... Ona karşı isyan etmek de caiz değildir. Onun, Hirre günü Medine ehlinin başına gelen habere pek çok sevinmesinin sebebi de, kendisini imam görmesi, Medine halkının ise kendisine karşı isyan edip başlarına başka bir emir getirmesidir. Dolayısıyla, onun kendisine itaat etmeleri ve cemaatin yoluna dönmeleri için onlarla savaşmaya hakkı vardı.[\[159\]](#)

Yukarıda zikrettiğimiz birinci rivayette de sahabe Halid b. Velid ve halife Ebubekir, Malik b. Nuveyre'yi öldürmeyi ve onun eşiyle bulunmayı 'tevil' diye adlandırmışlardır.

İkinci rivayette de, tabiinden olan Urve b. Zübeyr, Aişe'nin seferî namazı kendisinin rivayet ettiğinin aksine tam olarak kılmasını Osman'ın tevilini gibi bir tevil diye adlandırmaktadır.

Ondan yıllar sonra h. 456'da ölen İbn-i Hazm'ın, Ammar b. Yasir'i öldüren Ebu-l Gadiye'yi, tevil ederek hataya düşen ve bir sevap alan müçtehid olarak tanımlamaktadır.

Yine görüyoruz ki, o ve h. 750'de yaşayan İbn-i Türkmenî-i Hanefî de onunla aynı görüşe sahip olup İbn-i Mulcem'i, İmam Ali (a.s)'ı öldürmek hususunda (tevil eden) bir müçtehit saymaktadırlar.

Yine görüyoruz ki, İbn-i Hacer (ö. h. 852) Hz. Ali (a.s)'a karşı yapılan savaşlara katılan bütün sahabelerin tevil ettiklerini söylemekte ve tevilinde hataya düşen müçtehidin ise bir sevap kazanacağını vurgulamaktadır!...

* * *

Böylelikle kendi reyine göre amel etmeye önce tevil, sonra da içtihat adı verilmiştir. Sonra Hulefa Mektebi uleması sahabe ve halifeleri bu konuda örnek alarak, kendi reyleriyle amel için içtihat kapısını açtılar. Ancak onlar buna ilaveten kendi reyine göre amel etmek için buna bir takım ilkeler ve kurallar koydular; bir takım isimler takarak usul ilminde buna geniş şekilde yer verdiler. Bu koydukları ilkelere başvurarak, bu şekilde hükümleri çıkarmayı 'ıçtihat' ve bunu yapanları da 'müçtehit' diye adlandırdılar. Oysa şer'î ıstılahta din ilimlerine 'fıkıh', din alimine de 'fakih' denmektedir. Onun için burada şu üç konu üzerinde durmamız icap edecektir:

1- Adlandırma (tanımlama).

2- Birinci asırda müçtehitler ve içtihatları.

3- İkinci asır ve sonrasında içtihat ve sahabenin amellerinden hükümlerin istinbatı (çıkarılması).

-2-

İÇTİHADIN ADLANDIRILMASI

Lügatte ve Şeriatta Tevil

Sa'leb olarak bilinen Ebu Abbas Ahmed b. Yahya (ö. 291 hk.) şöyle der: "Tevil, mana ve tefsir aynı anlama gelirler."[\[160\]](#)

Cevherî (ö. 396 hk.) şöyle der: "Tevil, mananın kendisine döndüğü şeyin tefsiri ve açıklanmasıdır."[\[161\]](#)

Ragıp (ö. 502 hk.) der ki: "Tevil 'evl' kökünden olup bir şeyin asla dönüşüdür. 'Mev'il' ise kendisine dönülen yere denmektedir. Lügatte te'vilin anlamı; bir şeyi, o şeyden kastedilen asıl amacına döndürmektir. Kur'an-ı Kerim'de de bu anlamda geçer:

1- **"Onun tevilini (maksadını), ancak Allah bilir; ilimde derinleşenler de..."**[\[162\]](#)

2- **"Onlar tevilinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onun tevili geldiği gün..."**[\[163\]](#) Ve yine, acaba onun "tevilinden", yani maksadını açıklamasından başka bir şey mi bekliyorlar?[\[164\]](#)

Kur'an ve sünnette te'vil, rüyanın tabiri için de kullanılmıştır. Nitekim Hz. Yusuf'un kıssasında, **"Bize onun tevilinin haberini ver!.."** (Yusuf, 36) şeklinde geçmiştir. Hayber savaşına Resulullah (s.a.a) de rüyasının tabirinde şöyle buyurmuştur: "Rüyamda gördüğüm zırhı, Medine şehri olarak tevil ettim."[\[165\]](#)

Lügatte tevilin manası budur; bu örnekler de kullanılış şeklini göstermektedir. Sahabe ve tabiin tevil ifadesini istiare etmiş ve hükümlerin değiştirilmesine tevil adını vermişlerdir. Böylece Hulefa Mektebinde 'te'vil' yeni bir anlam kazandı.

İbn-i Esir şöyle der: Tevil; bir şeyin bir şeyden intikal ederek ona rücu edilmesi ve ona gidilmesidir. Tevilden maksat; sözcüğün zahirinin vaz olan asıl manasından delile ihtiyaç duyulan bir manaya aktarılmasıdır; şöyle ki, eğer o delil olmazsa, sözcüğün zahiri manası terk edilmez.[\[166\]](#)

Sözcüğün anlam ve delaletini böylelikle değiştirdiler; bu değişiklik de hadis kitaplarında yayıldı. Öyle ki Buharî kendi Sahih'inde, 'Edep' kitabında, "bab-u men ekfere ehahu min gayri tevilin fe huve kema kale" ve "bab-u men lem yere ikfare men kale zalike müteevilen ve cahilen" başlığında bir bölüm açmıştır.[\[167\]](#)

İbn-i Hacer, Buharî'nin, Fethu'l-Barî şerhinde, "mâ câe muteevvilin" bölümünde şöyle demektedir: Velhasıl; Müslüman'ı tekfir eden, tevilde de bulunmuyorsa, yerilmeyi hakketmiştir. Belki de kafir kendisidir. Eğer bunu tevil ederek yapıyorsa, tekfir etmesi de doğru olmaz; tekfir eden kişi küfre ulaşmaz; ancak zemmedilir, uyarılır, hatası gösterilir, gerekirse cezalandırılır. Ama fakihlerin çoğunluğunun görüşüne göre birinci şika ilhak edilmez. Eğer tekfiri câiz olan bir teville olursa, o zaman zemmedilmez, bilakis doğruya gelinceye kadar ona delil getirilir.

Alimler demişlerdir ki: Her tevil eden, tevilıyla mazurdur. Eğer tevili Arap dilinde câizse, o zaman suçlu değildir. Onun (bu şekilde tevil ve tevilin) ilimde yeri vardır.[\[168\]](#)

İşte tevil kavramını bu şekilde değiştirdiler ve son zamanlarda örflerinde tevillerini 'içtihat' diye adlandırdılar. Şimdi de birinci yüzyıldaki müçtehitler ve onların içtihatlarını inceleyeceğiz.

BİRİNCİ ASIRDA HULEFA MEKTEBİ MÜÇTEHİTLERİ VE ONLARIN İÇTİHATLARI

A- Elçilerin Efendisi Hatemu'l-Enbiyâ Hz. Resulullah (s.a.a)

İbn-i Ebu'l-Hadid-i Mu'tezilî, Ebubekir ve Ömer'in, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emrine itaatsizlik ederek Usame'nin ordusuyla gitmeyişleri konusunda mazeret getirerek, "Resulullah (s.a.a)'in orduları dört bir yana, itaatsizlik edilmesi haram olan ilahî vahiy üzere değil, kendi içtihadıyla gönderiyordu!"[\[169\]](#) diyor ve daha sonra bu konuda geniş bir şekilde Resulullah (s.a.a)'in içtihatlarından bahsediyor.

Ömer'in içtihadı konusunda ise, Resulullah (s.a.a)'in hükmünü 'ıctihat' diye nitelendirdikleri başka bir yer daha var; biz orada Resulullah (s.a.a)'in içtihadı konusunda onların delilini geniş bir şekilde açıklayıp bu konuda kendi görüşümüzü açıklayacağız inşallah.

İşte bu nedenle, içtihadı tamamen Resulullah (s.a.a)'ten nefyeden İmamiye Mektebi inancının tam aksine, Resulullah (s.a.a)'in ismini, Hulefa Mektebinde birinci asrın müçtehitlerinin başında getirdik.

B- Birinci Halife Ebubekir

Kuşçî, Hâce Nasruddin Tusî'nin "Tecrid" adlı kitabına yazmış olduğu şerhinde, Ebubekir'in Fucaet-i Selemî'yi diri diri yakışını, üvey kardeş ve büyükannenin mirastan ne kadar aldığı konusunu bilmeyişini eleştiren Şeyh Tusî'ye cevaben şöyle diyor:

Ebubekir, Fucaet-i Selemî'yi yakmak konusunda içtihat etmiş ve içtihadında yanılmıştır; onun gibi müçtehitlerin sayısı oldukça fazladır. Üvey kardeş ve büyükannenin mirastan aldığı pay konusunda ihtilaf ise müçtehitler arasında vuku bulan yeni bir şey değildir; çünkü müçtehitler şerî hükmü ahkam kaynaklarından çıkarır ve o konuda daha bilgili olan kimseden sorarlar...[\[170\]](#)

Yine Ebubekir'in neden Halid b. Velid'e hadd uygulamadığı ve ona kısas yapmadığı konusunda şöyle diyor: Halid b. Velid savaş meydanında Malik'in karısını nikahlamıştı ve bu da müçtehitlerin içtihat konularındadır!

Yine diyor ki: Ömer'in Ebubekir'e öfkelenmesi, onun Ebubekir'in imametini eleştirmesi anlamına gelmez; onun böyle bir niyeti yoktu; Ömer'in itirazı, bazı müçtehitlerin birbirlerini eleştirmeleri türündendir![\[171\]](#)

C- Müçtehid Sahabe Halid b. Velid

İbn-i Kesir şöyle yazıyor: Halid b. Velid, Malik b. Nuveyre'yi öldürme konusunda içtihat etmiş ve içtihadında yanılmıştır; buna rağmen Ebubekir, Halid'i ordusunun komutanı yapmıştır.[\[172\]](#)

D- İkinci Halife Ömer b. Hattab

İbn-i Ebi'l-Hadid, Ömer'e yöneltilen, "O, beytülmalda yersiz bağışlarda bulunuyor, Ehlibeyt'e humus verilmesini önlediği halde Aişe ve Hafsa'ya her yıl on bin dirhem veriyordu!..." şeklindeki beşinci eleştirinin cevabında şöyle diyor: Beytulmal, toplanan malları yerinde harcanması içindir; onun için zamanın önderi onu az veya çok ödenmesinde içtihat edebilir. Humus konusu ise içtihadî bir mevzudur...!

Yine diyor ki: Ömer, hüküm verdiği hiçbir konuda içtihat dairesinin dışına çıkmamıştır. Eğer birileri bu gibi konularda onu eleştirip kınayacak olursa gerçekte sahabenin gidişatı olan içtihadî eleştirmiş olur.[\[173\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, İbn-i Cevzî'nin "Humus içtihat konularındandır" dediğini naklediyor.[\[174\]](#)

Verdiği hüküm ve emirlerde çelişkiye düşen, öyle ki, büyükbabanın mirasta aldığı pay konusunda yetmiş ve bir rivayete göre de yüz çeşit hüküm veren(!) veya Allah Teala bütün insanlar arasında eşit davranılmasını emrettiği halde bazılarını diğerlerine tercih eden, hükümlerde kendi tahmin ve sanısına ve kişisel görüşüne göre konuşan Ömer'e yöneltilen yedinci eleştirinin cevabında, "İçtihadî konularda deliller ve zannın galip gelmesi nedeniyle görüş farklılığı ve görüş değiştirmek câizdir" söyleyenlerin sözünü getirmiş ve sonra da şöyle demiştir:

"Asıl problem bu konuda yapılan kıyas ve içtihatdır; eğer bu ikisi kabul edilecek olursa artık böyle bir eleştiri anlamsız olur."[\[175\]](#)

Kuşçî de Hacı Nasiruddin Tusî'nin, "O, Resulullah (s.a.a)'in eşlerine bağışta bulunup onlara maaş bağlandığı halde Fatıma ve Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyt'ini humuslarını almaktan mahrum etmişti; büyükbabanın mirasta payına düşen şey konusunda yüz farklı hüküm vermiş, beytülmalda alınan hak ve bağış konusunda bazı kişileri diğerlerine tercih etmişti; oysa Resulullah (s.a.a)'in döneminde böyle bir şey yoktu" şeklinde Ömer'i eleştirilerine karşı şöyle diyor: Bu dört eleştirinin cevabı şudur: Bunlarda hiçbir türlü eleştiriye yer yoktur; çünkü bunlar bir müçtehidin diğer bir müçtehitte ihtilaf ettiği içtihadî konulardandır![\[176\]](#)

Gerçekte Kuşçî şöyle diyor: Halife Ömer'in bu gibi şeylerde Resulullah (s.a.a)'e muhalefeti, Ömer gibi bir müçtehidin Resul-i Ekrem (s.a.a)' gibi başka bir müçtehitte muhalefeti türündendir ve bu açıdan hiçbir şekilde Ömer'i eleştirmek doğru değildir!!![\[177\]](#)

E- Üçüncü Halife Osman

Kuşçî, "Osman, cinayet işleyen Ubeydullah b. Ömer'i serbest bıraktı" eleştirisine karşı şöyle diyor: "Osman, bu cinayet, kendisinin hilafete ulaşmasından önce gerçekleştiği için içtihat ederek bu konuda hüküm vermenin kendi üzerine düşmediğini gördü."[\[178\]](#)

İbn-i Teymiye de bu alanda, "Bu mevzu içtihadî bir konudur" diyor.[\[179\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, "Osman Resulullah (s.a.a)'in emriyle Medine'den çıkarılan Mervan b. Hekem'i geri getirdi" eleştirisine verdikleri cevabı şöyle kaydetmiştir: Hatta Resulullah (s.a.a) Mervan b. Hekem'in Medine'ye döndürülmesini emretmemiş olsa ve Osman kendi içtihadıyla bu sonuca varsa bile, yine de onu geri döndürme hakkına sahipti; çünkü zamanın şartları sürekli değişir![\[180\]](#)

İbn-i Teymiye ise, "Bu içtihadî bir konudur!" diyor.

Osman'ın, İbn-i Mes'ud'a karşı eleştirilen davranışı hakkında ise şöyle diyor: Eğer onların her biri söz ve davranışlarında içtihat etmiş iseler, Allah onların iyi işlerini mükafatlandırarak, kötü ve çirkinliklerini ise affedecektir.

Daha sonra diyor ki: İmam içtihat yoluyla bir cezalandırma yapacak olursa Allah katında ecir ve mükafatı vardır. Onlar da yaptıkları işlerde müçtehitlerdi; bir günah işlemiş değillerdir. Aksine, içtihatları nedeniyle sevap da almışlardır; aynen Ebubikre'nin Muğire aleyhine tanıklığı gibi. Ebubikre seçkin Müslümanlardan, iyi ve temiz bir kişi olup tanıklığında bilinçli biriydi; o tanıklığının ecir ve mükafatı olduğuna inanıyordu.[\[181\]](#) Osman'ın İbn-i Mes'ud ve Ammar'ı cezalandırması konusunda davranışı da bu doğrultudadır. Birbirlerini öldüren o kişiler müçtehit olup günahları bağışlanacaksa,[\[182\]](#) birbirleriyle savaşımlar bu bağışlanmaya daha layıktırlar.[\[183\]](#)

Osman'ın Cuma gününde üçüncü ezanı eklemesi eleştirisine, "Bu da içtihat konularındandır" cevabını veriyor.[\[184\]](#)

İbn-i Hacer-i Heytemî "Sevaik" adlı kitabında şöyle yazıyor: İbn-i Mes'ud, Osman hakkında oldukça fazla kötü konuşuyor, onu eleştiriyordu; azledilmesi onun çıkarınaydı.[\[185\]](#) Her ne kadar içtihat yaptığı konularda eleştirilmezse de; ancak bu melun eleştiricilerin akıl ve idrakleri yoktur.[\[186\]](#)

İbn-i Mes'ud'un hakkının engellenmesi konusunda da şöyle diyor: İbn-i Mesud'un haklarının engellenmesi ve onun devlet erkanından uzaklaştırılmasına hakkında tembih edilmesini gerektiren raporlarını aldığı zaman emretti. Ayrıca bunların her biri müçtehit oldukları için birinin diğerine karşı davranışı eleştirilmez.[\[187\]](#)

"Osman halkla birlikte hac yapınca neden Mina'da namazını tam kıldı" eleştirisine de şöyle cevap veriyor: Bu içtihadî bir konu olduğundan bunu eleştirmek cahilliktir, çirkin ve açık bir aptallıktır. Çünkü ulemanın çoğu yolculukta namazı seferî kılmak farz değil, câiz bir ameldir" diyor.[\[188\]](#)

F- Müçtehide Ümmü'l-Müminin Aişe

İbn-i Teymiyye, Alleme'nin[\[189\]](#) Aişe'ye itirazını şöyle cevaplandırıyor: Alleme'in, "Aişe Allah Teala'nın **"Uslu uslu evlerinizde oturun; cahiliye dönemindeki gibi (toplumda) kendinizi göstermeyin"** ayetine karşı çıkmıştır, sözüne gelince; şunu demek gerekir ki Aişe cahiliye dönemindeki gibi dışarı çıkmamıştır; evde uslu uslu oturmak, bir maslahat için evden çıkmakla çelişmez..."

Daha sonra şöyle diyor: "Eğer onların (Peygamber'in eşlerinin) seferî bir maslahat içindiyse; bu durumda Aişe'nin bu sefere çıkması câizdi. Çünkü Aişe seferinin Müslümanların maslahatına olduğuna inanıyordu; nitekim o böyle tevil etmişti...!"

Yine, "İçtihadında hata yapan müçtehidin, hatası bağışlanır" diyor.

Sonra da, "Aişe evinde oturmadığı için bağışlanır; çünkü o müçtehit ve tevil eden bir kadındı" diyor ve peşinden şöyle ekliyor:

"Aişe -r.a.- evinden çıkmıştır" eleştirisine şu şekilde cevap verilir: Eğer müçtehit hataya düşerse, Kitap ve sünnet gereğince hatası bağışlanır."[\[190\]](#)

Kurtubî de Aişe'nin bu davranışına şu mazereti getiriyor: Aişe müçtehit ve içtihadına isabetli olan bir kadındı; yaptığı tevilde mükafatı ve içtihadında ecir olan bir kadındı; çünkü her müçtehid verdiği hükümde isabetlidir.[\[191\]](#)

G- Müçtehit Muaviye b. Ebusüfyan

İbn-i Hacer-i Heytemî, Tathiru'l-Lisan adlı kitabında Muaviye'yi şöyle tanıtıyor: "Eşsiz fakih ve müçtehit, emsalsiz alim Muaviye b. Ebusüfyan!"[\[192\]](#)

H- Muaviye'nin Veziri Amr b. As

İbn-i Hamz'ın "el-Fasl" adlı kitabında bu konudaki sözü özetle şöyledir: "Muaviye ve onunla birlikte olanlar içtihatlarında hata eden ve bu yüzden sadece bir mükafatı hakkeden müçtehitlerdir."[\[193\]](#)

Yine diyor ki: "Muaviye -Allah ona rahmet etsin- hataya düşmüş ve müçtehit olması hasebiyle bir mükafatı hakketmiştir."[\[194\]](#)

Muaviye ve Amr b. As'tan bahsettiği başka bir yerde ise şöyle diyor: "Bu ikisi, kan dökme meselesinde içtihat etmişlerdir. Nitekim müftüler de içtihat eder ve bazen bir müftü sihirbazın öldürülmesini gerekli görürken diğer biri buna karşı çıkar. O halde cehalet, bilinçsizlik ve konu karıştırılması olmazsa böyle içtihatlarla Muaviye ve Amr-ı As ve diğerlerinin içtihadı arasında ne fark olabilir ki?!"[\[195\]](#)

İbn-i Teymiyye de Muaviye'nin işlerini, "O, müçtehitti" diyerek mazur görmüş ve "O, bu konuda Ali b. Ebutalib gibidir" demiştir.[\[196\]](#)

İbn-i Kesir ise, Muaviye müçtehitti ve ecir vardır inşallah" demiştir.[\[197\]](#)

Amr-ı As'la Ebu Musa arasında gerçekleşen hakemiyet olayını anlattıktan sonra şöyle diyor: "Amr-ı As maslahat gördüğü için Muaviye'yi hilafete atadı; bazen müçtehit içtihadında hataya düşebileceği gibi bazen de isabetli olabilir..."[\[198\]](#)

İbn-i Hacer-i Heytemî, Savaik adlı kitabında şöyle diyor: "Ehl-i Sünnet ve cemaat mektebinin inançlarından biri de şudur: Muaviye Ali'nin döneminde halife değildi; aksine padişah sayılıyordu; onun içtihadına bir ecir vardır; Ali'nin ise biri içtihadı ve diğer ise içtihadında isabetli olması nedeniyle iki ecir vardır..."[\[199\]](#)

İbn-i Hacer, "Tathiru'l-Cenan-i ve'l-Lisan ani'l-Hutur-i ve't-Tefevvuh bi selb-i seyyidina Muaviye b. Ebusüfyan" adlı kitabında şöyle yazıyor:

"Muaviye'nin içtihadı nedeniyle ecir vardır. 'O, müçtehit içtihat eder de içtihadında isabetli olursa iki ecir ve eğer yanılırsa bir ecir vardır" hadisi gereğince içtihat etmiş ve ecir almıştır. Şüphesiz Muaviye müçtehitti ve eğer içtihadında yanılmışsa mükafat alır; onun yaptığı işlerin hiç bir sakıncası da yoktur."[\[200\]](#)

Daha sonra uzun uzadıya Muaviye'nin içtihadını ispatlamaya çalışıyor.[\[201\]](#)

Yine "Savaik" adlı kitabında "baği" sözcüğünün anlamını açıklarken şöyle yazıyor: Son dönemdeki imamlarımızdan birinin kitabı olan "Envar" kitabında şöyle geçmiştir: "Baği" fasık

ve kafir anlamında değildir; bağiler, görüş ve davranışlarından hatalı olan kişilerdir. Dolayısıyla, Muaviye'nin kınanması doğru olmaz; çünkü o sahabenin ileri gelenlerindedir![\[202\]](#)

Şeyh Abdulvahhab Abdullatif,[\[203\]](#) İbn-i Hacer'in Tathiru'l - Cinan adlı kitabının haşiyesinde, "Sahabeden bir çoğu Muaviye'nin girişimlerini eleştirmişlerdir" diyen "Derasetu'l - Lebib" kitabının bazı konularını naklettikten sonra şöyle yazıyor: "Bu gibi şeyler, görüş farklılığı veya nasstan haberi olmayışı gibi sebeplerle bütün müçtehitlerin başına gelmiştir. Böyle şeyler ister sahabe olsun, ister olmasın herkesin başına gelmiştir. Bunlar Muaviye'nin müçtehitler katogorisinden çıkmasına neden olmaz!"

I- Ammar Yasir'in Katili Ebu Gadiye

İbn-i Hazm, "el-Fasl" adlı kitabında şöyle yazıyor: "Ammar (r.a), Ebu Gadiye Yesar b. Seb-i Selemî tarafından öldürüldü. O, Rıdvan biatına katılmış ve Allah Teala'nın, kalbinde geçenleri bildiği için lehine tanıklık yaptığı, kalbine huzur indirdiği ve kendisindne razı olduğu kimselerdendi. Ebu Gadiye, tevil edip içtihadında hataya düşerek Ammar'a zulmeden (onu öldüren) ve bu açıdan bir mükafat alan bir müçtehit. O, Osman (r.a)'ın katilleri gibi değildi; çünkü Osman'ın katillerinin içtihat yapmaya hakları yoktu..."[\[204\]](#)

İbn-i Hacer de "İsabe" adlı kitabında Ebu Gadiye'nin hayatı bölümünde böyle demiş ve ileride değineceğimiz gibi onu müçtehit sahabelerden saymıştır.

j- Müçtehitler Grubu

İbn-i Teymiyye, Allame'nin "Eleştiriler -sadece bir iki kişi hakkında değil- bir grubu kapsıyordu; Ehl-i Sünnet'in cumhuru da onlara yöneltilen bir çok eleştiriye nakletmişlerdir; öyle ki Kelbî,[\[205\]](#) bu konuda "Mesalibu's-Sahabe" adını verdiği müstakil bir kitap yazmıştır ki bu kitapta Ehlibeyt'ten bir tek eleştiriye bile kaydetmemiştir!" sözüne cevaben şöyle demiştir:

"Bunların çoğu, onları günah olmaktan çıkarıp içtihat konularına sokan mazeretlerdir; eğer müçtehit bu içtihatlarda isabetli olursa iki ecir ve yanılırsa da bir ecir alır; hulefa-i raşidin hakkında nakledilenler de bu türdendir."

Daha sonra Minhacu's-Sünne" kitabının üçüncü cildinde, sayfa 19'dan 30'a kadar bu konuda bahsetmiş ve sonunda Allame'nin Ehl-i Sünnet'in ileri gelenlerine eletştirilerinin bir çoğunu "içtihat" diye nitelendirmiştir.[\[206\]](#)

İbn-i Hacer, isabe adlı kitabında İbn-i Gadiye'nin hayatı bölümünde şöyle yazıyor: "O, savaşlarda sahabe hakkındaki büyük ihtimal şudur: Onlar tevil etmişlerdir; yanılan müçtehit ise bir ecir alır. Eğer halkın genelinin içtihat hakkı varsa, sahabenin buna daha fazla hakkı vardır."[\[207\]](#)

Şeyh Abdulvahhab Abdullatif, "İsabe" kitabının haşiyesinde şöyle diyor: "Ali'nin döneminde ister onun safında ve ister ona karşı savaşanlar ve ister tarafsız davranıp her iki ordudan uzak duranlar, örneğin Saad b. Ebi Vakkas ve İbn-i Mes'ud'un ashabı veya tarafsız davrananlardan Huzeyfe, İbn-i Müslime, Ebuzer, İmran b. Hasin ve Ebu Musa Eş'arî gibi sahabelerin tümü işlerini tevil eden müçtehitlerdi; yaptıkları işler onları adaletten düşürmez."[\[208\]](#)

Yine Hulefa Mektebi izleyicileri, hicretin ikinci asrından bu güne -on beşinci asrın başlarına" kadar sahabelerin tümünün müçtehit olduğuna ve Allah Teala'nın onların tüm işlerine, yaptıkları düşmanlıklara ve döktükleri kanlara karşılık günah yazmayacağı gibi bu günahlarına karşılık onları mükafatlandıracağı konusunda icma etmişlerdir!

Ve eğer onların iddia ettikleri gibi olur da Kahhar ve Hakim Allah bizi günahlarımızdan dolayı cezalandırıp onları mükafatlandırarak olursa; bilmem artık Allah'ın adaleti kalır mı?!!

Onlar, Muaviye'nin dönemine kadar sahabe hakkındaki bu sanılarında görüş birliği içerisindeydiler; geçmiş ulemadan bazıları daha ileri giderek içtihat meselesinin Yezid'in zamanına kadar devam ettiğini söylemekte; nitekim İbn-i Haldun kendi döneminde yaşayanlardan şöyle bahsetmektedir:

Onlardan bazıları Yezid'e itiraz edilmesi gerektiğine ve bazıları ise onunla savaşılması gerektiğine inanmaktaydılar... Öyle ki, "Tüm Müslümanlar böyleydi; onların tümü müçtehit ve tarafların hiç birisi eleştirilemez; çünkü hepsinin niyeti hayır, hak ve hakikate uymaktı. Allah bizi onları izlemeye muvaffak kılsın" diyorlar.[\[209\]](#)

Gerçekten anlayamıyorum bir türlü, eğer bunlar sadece Resulullah (s.a.a)'le aynı döneminde yaşayıp hazreti görmeye içtihat makamına ulaşmışlarsa o halde neden Osman'ı öldüren ashap onlardan istina edilerek müçtehit sayılmamışlardır?! İbn-i Hazm-ı Ensulusî'nin Ammar'ın katili Ebu Gadiye hakkındaki, "O, Osman (r.a)'in katilleri gibi değildir; çünkü Osman (r.a)'in katillerinin içtihat edece fırsatları yoktu; zira Osman (r.a) ne birini öldürmüş ve ne de biriyle savaş halindeydi, ne birinin sanına kastetmiş, ne birinin kanını dökmüş, ne muhsine zinası işlemiş ve ne de Allah'n dininden çıkmıştı ki onu öldürmek tevil edilebilirdi; onun katilleri kasıtlı olarak ve tevil etmeksizin suçsuz kişilerin kanını haksız yere döken azgın bir gruptu. Onların tümü fasık ve melundurlar" şeklindeki sözünü unutmuş değiliz!![\[210\]](#)

İbn-i Hacer-i Heytemî de şöyle diyor: Ulemanın çoğu Osman'ın katillerinin sadece isyancı kişiler olmadıklarını, bununla birlikte zalim, azgın ve kendilerinin değersiz şüpheleriyle uğraşıp duran kişiler olduklarını kabul etmekte. Onlar hakkı bildikten sonra yine inat ve batıl gidişatlarından vazgeçemediler; bir şüpheyi söz konusu eden herkese müçtehit değildir; çünkü şüphe, içtihat derecesine ulaşamayan kişilere arız olur.[\[211\]](#)

Yine anlamış değilim; Kufe mescidi mihrabında namaz kılarken İmam Ali (a.s)'a saldıran katili nasıl oluyor da tevilde bulunmuş bir müçtehid olabiliyor?! Bu konuyu aşağıda inceleyeceğiz.

H) Tevilde Bulunmuş Müçtehid: Abdurrahman b. Mulcem

İbn-i Hazm, 'Muhalla'da, İbn-i Türkmenî de 'Cevheru'n - Nakiy'de -ifade İbn-i Hazm'ındır- şöyle demektedirler:

"Ümmetten hiç kimse Ali'yi öldüren Abdurrahman b. Mulcem'in Ali'yi öldürmesinde tevil edip işinin doğruluğuna inanan bir müçtehid olduğunda ihtilaf etmemiştir. Bu nedenle Safriye şairi İmran b. Hattan onu şöyle tavsif ediyor:

Bu, takvalı birinden öyle bir vuruştur ki,

Bununla ancak Allah'ın rızasını istedi.

Bir gün anlatarak öveceğim onu her an,

Sayacağım Allah katında, varlıklar içinde terazisi en ağır olan.[\[212\]](#)

Abdurrahman b. Mulcem sahabe olmadığı halde nasıl müçtehid olduğunu anlamış değiliz!...

Yine Yezid b. Muaviye'nin de sahabe olmadığı halde nasıl da müçtehid olduğunu anlamış değiliz. Aşağıda buna değineceğiz.

I) Halife İmam: Yezid b. Muaviye

Ebu-l Hayr-i Şafiî, Yezid hakkında: "O müçtehid bir imamdır" der.[\[213\]](#)

İbn-i Kesir Ebu-l Ferec'in[\[214\]](#) Yezid'in lanetlenmesine cevaz vermesini naklettikten sonra şöyle der: "Diğerleri ise bundan men etmişler; Yezid'e lanet etmenin babasının (Muaviye'nin) veya sahabelerden bir başkasının lanetlenmesine[\[215\]](#) vesile olmaması için kitap yazmışlardır." Onlar Yezid'in kötü amelleri ve onun çirkin işlerini tevile mal ederek ve içtihadında yanıldı şeklinde değerlendirmiş ve şöyle demişlerdir: "O bütün bunlarla birlikte Yezid fasık bir imamdı; ulemanın en doğru görüşüne göre de imam, sırf fiskından ötürü azledilemez; hatta fitnelere sebebiyet vereceği, anarşi ve fitne meydana getireceği ve haksız kanların akıtılmasına neden olacağı için ona karşı isyan ve kıyam da edilemez..."

Bazılarının; Müslim b. Ukbe'nin[\[216\]](#) Harre'de Medine halkının başına getirdiği belaları Yezid'e haber verdiklerinde pek çok sevindiğini yönündeki sözlerine gelince; Yezid kendisinin imam olduğunu, Medine halkının kendisine isyan ederek başkasını başlarına geçirdiklerini, bundan ötürü kendisine itaat edip cemaate uyuncaya kadar onlarla savaşmaya hakkı olduğunu düşünüyordu."[\[217\]](#)

İbn-i Hacer, Sevaik'te Gazalî ve Mütevellî'den şöyle nakletmektedir: "Yezid'e lanet okumak ve tekfir etmek câiz değildir; çünkü o müminlerdendi biriydi; onun durumu Allah'a kalmıştır, isterse azab eder, isterse affeder."[\[218\]](#)

-4-

BU MÜÇTEHİDLERİN İÇTİHATLARI

A- Resulullah (s.a.a):

Resulullah (s.a.a) Hulefa Mektebinde "müçtehit" olarak tanıtılan ilk kişidir. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi, onlar, Usame ordusu hakkında, "Resulullah (s.a.a) şahsî içtihadıyla savaşa

gönderiyordu" demişlerdir. Acaba Usame ordusunun kıssası nedir ve ilk iki halife Usame ordusuna katılmaktan neden sakındılar?

İbn-i Sa'd'ın Tabakat'ında, Ensabu'l-Eşrafta, Uyunu'l-Eser'de ve diğer kaynaklarda (biz Tabakat'tan rivayet ediyoruz) şöyle geçer:

Hicretin on birinci yılında, Safer ayına dört gün kala, Pazartesi günü Resulullah (s.a.a) genel seferberlik vererek halkın Rumlarla savaşa hazırlanmasını emretti. O günün sabahı, Hazret, Usame'yi çağırarak ona şöyle buyurdu: Babanın şehadete ulaştığı yere doğru hareket ederek emrin altındaki atlılarla Rumlar'a saldır; ben seni bu ordunun komutanı seçtim..." Çarşamba günü Resulullah (s.a.a)'i şiddetli bir ateş bastı ve baş ağrısına yakalandı. Fakat Perşembe günü mübarek eliyle Usame'nin komutanlık bayrağını bağladı... Usame Resulullah (s.a.a)'ın bağladığı bayrakla hazretin huzurundan çıkarak Medine dışında, "Cerf"[\[219\]](#) denilen bölgede karargahını kurdu. İlk muhacirler ve ensarın başlarından o orduda toplanmayan kimse kalmadı. Ebubekir-i Sıddık, Ömer b. Hattab, Ebu Ubeyde-i Cerrah, Said b. Zeyd ve... de bu cümledendiler.

Bu arada, "bir grup, yeni yetme bir gencin ilk muhacirlere komutanlık yapması doğru mu?!" diye şikayet etmeye başladılar. Bu söz Resulullah (s.a.a)'i çok öfkeliendirdi; bunun üzerine başına bir bez bağlayıp omuzlarına da bir cüppe attığı halde dışarı hareket ederek minbere çıkıp şöyle buyurdu:

"Usame'nin komutanlığı hakkında nedir sizden bana ulaştırılanlar?! Sizler daha önce de Usame'nin babasına vermiş olduğum komutanlık emrinden dolayı beni eleştirmiştiniz! Oysa Allah'a andolsun o komutanlığa layıktı. Ondan sona oğlu da komutanlığa layıktır."

Resulullah (s.a.a) minberden inince Usame'yle birlikte hareket eden Müslümanlar huzuruna gelerek Hazret'le vedalaşarak Cerf karargahına döndüler.

Resulullah (s.a.a)'ın hastalığı şiddetlenince sürekli, "*Usame ordusunu hareket ettirin*" buyuruyordu. Pazar günü Hazret'in hastalığı oldukça şiddetlenmiş ve ağrı tüm vücudunu kapsamıştı. Usame karargahtan dönerek, eğilip baygın olan Resulullah (s.a.a)'ın yüzünü öptü. Hazret (s.a.a) bir şey söylemedi ve Usame karargahına döndü. Pazartesi günü tekrar Resulullah (s.a.a)'ın huzuruna gelince Hazretin durumu iyiydi. Usame'ye, "*Allah'ın adıyla hareket et*" buyurdu. Bunun üzerine Usame vedalaşarak karargahına koştu ve hemen hareket emrini verdi. Fakat ayağını atının eğrine bıraktığı sırada, annesinin elçisi Ümmü Eymen gelerek, Resulullah (s.a.a) ölüm halindedir! dedi. Bu nedenle Usame, Ömer ve Ebu Ubeyde'yle birlikte Hazret'in yanına döndüler ve onu ihtizar halinde buldular. Rabiulevvel ayının on ikisi Pazartesi gününün güneşi tamamen yükseldiği bir sırada Resul-i Ekrem (s.a.a) ahiret yurduna göçtü.[\[220\]](#)

İbn-i Ebi'l-Hadid, Nehcu'l-Belağa şerhinde şöyle yazıyor:

Resulullah (s.a.a) uyanınca, Usame ve ordusunu sordu. Onların hareket etmeye hazırlandıklarını söylediler. Bunun üzerine sürekli, "Usame'nin ordusunu hareket ettirin; Allah, Usame'nin ordusundan ayrılanı lanet etsin" söylüyor ve bu sözü defalarca tekrarladı.

Bunu üzerine Usame, komutanlık bayrağı başının üzerinde dalgalandığı ve ashap da önünde hareket ettiği bir halde hareket edip Cerf'de karargah kurdu. Bu görevde, Ebubekir, Ömer, muhacirlerin çoğunluğu ve ensardan Useyd b. Huzeyr, Beşir b.Sa'd ve diğer önde gelenler onunla birlikteydi, o sırada Ümmü Eymen'in elçisi geldi...[\[221\]](#)

Resulullah (s.a.a)'in hayattayken Usame ordusunun savaşa gönderilmesi bu şekilde anlatılmıştır. Urve, bu ordunun Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra başına gelenlerini şöyle anlatıyor:

Biat işini tamamladıktan sonra halk sakinleşince Ebubekir, Usame'ye, Resulullah (s.a.a)'in emrettiği görevine doğru hareket et, dedi.[\[222\]](#)

Böylece Usame emri altındaki orduyla hareket etti ve iki halife Ebubekir ve Ömer hilafet işleriyle meşguliyetleri nedeniyle onunla birlikte gitmekten sakındılar.

Halife Ömer, sürekli Usame'ye, Resulullah vefat edince sen benim emirimdin, diyordu. Hatta hilafete geçince, her zaman Usame'yi görünce emir diye ona selam edip, Allah'ın selamı senin üzerine olsun, ey emir! diyordu. Usame ise, Allah rahmet etsin sana ey müminlerin emiri! Sen bana hala böyle mi hitap ediyorsun?! diyor, Ömer ise, evet, hayatta olduğum sürece seni emir diye çağıracağım; Resulullah vefat edince sen benim emirimdin, karşılığını veriyordu![\[223\]](#)

Evet, ilk iki halife Ebubekir ve Ömer'i Usame'nin ordusuna katılmamaları nedeniyle eleştirmişler. Hulefa Mektebi ulemasının onları mazur göstermek için verdikleri ve daha önce de değindiğimiz cevaplardan biri şöyleydi: Resulullah (s.a.a) savaş emirlerini kendi içtihadıyla veriyordu.[\[224\]](#) Dolayısıyla, müçtehid olan sahabeler kendi içtihatlarıyla Resulullah (s.a.a)'in savaş konusundaki emirlerine karşı gelebilirler![\[225\]](#)

B- Ebubekrin İçtihatları

Ebubekr'in içtihatlarından biri, Fucae-i Selemi'yi yakmasıdır. Taberî ve İbn-i Esir olayı şöyle anlatmaktadırlar:

Beni Selim kabilesinden Fucae, Buceyr b. Eyas b. Abdullah b. Abdulyalil b. Umeyre b. Hifaf[\[226\]](#) isminde bir kişi Ebubekr'in yanına gelerek ona, "Ben Müslümanım ve kafir olan mürtetlerle savaşmak istiyorum; fakat ne atım var ve ne de silahım. Beni at ve silahla donatın" dedi. Ebubekir de onun isteğini yerine getirdi. Fakat o karif ve mürtetlerle savaşmak yerine yol kesmeye, Müslüman ve mürtetlerin canına kıymaya, mallarını yağmalamaya başladı. Karşısında direnenleri ise öldürüyordu. Bu işte, Beni Şerid kabilesinden Nucbe b. Ebi'l-Meysa isminde bir kişi de ona yardım ediyordu. Bu haber Ebubekir'e ulaştınca Tureyfe b. Hacir'e[\[227\]](#) şöyle yazdı:

"Allah düşmanı Fucae, yanıma gelerek Müslüman olduğunu söyledi ve benden, İslam'dan çıkılma ile savaşmak için kendisini donatmamı istedi. Ben de ona at ve silah verdim; fakat o Allah düşmanının Müslüman ve kafirlerinin yolunu keserek mallarını yağmaladığına ve karşısında direnen herkesi öldürdüğüne dair kesin haber ulaştı! Şimdi sen emrin altındaki Müslümanlarla saldırarak onu öldür veya yakalayarak bana gönder."

Tureyfe, Fucae'nin üzerine yürüdü. Fucae'ye ulaştınca birbirlerine ok attılar; bu arada Necbe b. Ebu'l-Meysa aldığı ok yarasıyla öldü. Fucae, Müslümanların kendisini öldürmeye veya yakalamaya kararlı olduklarını görünce Tureyfe'ye, "Senin bana karşı hiçbir üstünlüğün yoktur; seni Ebubekir görevlendirdiyse beni de o görevlendirdi!" dedi. Tureyfe, "Eğer doğru söylüyorsan silahımı bırak da birlikte Ebubekre gidelim" dedi.

Böylece Fucae, Tureyfe'yle birlikte Ebubekr'e gittiler. Ebubekir onu görünce Tureyfe'ye, "Onu Baki'ye götür, orada yak!" dedi. Tureyfe de Ebubekr'in emrine itaat ederek Fucae'yi Baki'de ateşe atarak yaktı.

Taberî diğer bir rivayette şöyle yazmaktadır: Tureyfe, Medine musellasında çok miktarda odun toplayarak yaktı. Sonra Fucae'yi iple sararak ateşe atıp yaktı!

Fakat İbn-i Kesir bu konuda şöyle diyor: Tureyfe, Fucae'nin ellerini arkadan bağladı. Sonra onu iple sararak ateşe atıp yaktı.[\[228\]](#)

Ebubekir, daha sonra Fucae hakkında verdiği emre çok pişman oldu ve ölüm yatağında şöyle diyordu: Ben üç şey yaptım ki keşke onları hiç yapmasaydım: Keşke Fatıma'nın kapısını savaş için benim yüzüme kapanmış olsaydı bile hiç açmasaydım. Keşke Fucae'yi ateşte yakmayıp normal bir şekilde idam etmelerini veya zindana atmalarını emretseydim. Keşke Beni Saide Sakife'sinde hilafet işini o iki kişiden (Ömer veya Ebu Ubeyde) birine bıraksaydım.[\[229\]](#)

Bu konuda Ebubekr'i, Fucae gibi bir fasık hükmü Kur'an-ı Kerim'de geçmiştir diye eleştirmişlerdir. Maide, 33'te buyuruyor ki: **"Allah ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası, (ya) öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin, ayaklarının çarpaz kesilmesi veya buldukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilciliktir. Ahirette ise onlara büyük azab vardır."**

Resulullah (s.a.a)'den de suçluların yakılmasını nehyeden rivayetler nakledilmiştir; bu cümleden Buharî kendi Sahih'inde ve Ahmet b. Hanbel Müsned'inde Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet etmişlerdir:[\[230\]](#) *"Ateşin Rabbi olan Allah'tan başka hiç kimsenin birini ateşle cezalandırmaya hakkı yoktur."* Ve: *"Allah'tan başka hiç kimse ateşle cezalandıramaz."* Ve: *"Ateşin Rabbinden başka hiç kimse ateşle cezalandıramaz."*

Ve yine Hazretin, *"Dini değiştireni öldürün"* buyurduğu rivayet etilmiştir.[\[231\]](#)

Ve yine, *"Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir, diye şehadet getiren bir Müslümanın kanı şu üç şey dışında helal değildir: Muhsine zinası; cezası, taşlanmaktır. Allah ve Resulü'yle savaşan kimse; cezası, öldürülmek veya asılmak veya şartları göz önünde bulundurularak sürgün edilmektir. Birini öldüren kimse; cezası idam edilmektir."*[\[232\]](#)

Fakat buna rağmen, Hulefa Mektebi uleması, Ebubekr'in bu olayda apaçık naslara aykırı hareketini şöyle savunmuşlardır: Fucae-i Selemî'yi ateşte yakmak, Ebubekr'in içtihatı yapmış olduğu bir hatadır; içtihatlarında yanılan onun gibi müçtehitlerin sayısı çoktur!

Halife Ebubekr'in içtihatlarından bir de, kelale (varis olacak babası veya çocuğu olmayan kişi ve onun mirasçıları) hakkında verdiği fetvadır.[\[233\]](#)

Kur'an-ı Kerim'in Nisa Suresinin 12. ayetinde kelale hakkında şöyle geçer: **"Eğer miras bırakan erkek veya kadının evladı ve ana babası olmayıp bir erkek veya bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bunlardan fazla iseler, üçte bire ortaklırlar."**[\[234\]](#)

176. ayette ise şöyle geçer: **"Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o (kız karedeşi)nindir. Fakat kendisi, (ölen) kızkardeşinin çocuğu yoksa, onun mirasını (tamamen) alır. Eğer (ölenin) iki kızkardeşi**

varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Ve eğer (varisler) erkek kadın birçok kardeş olursa, erkeğe, iki kadının payı kadar (pay) verilir. Şaşırsınız diye Allah size (hükümünü) açıklıyor. Allah, herşeyi bilendir."[\[235\]](#)

Ebubekir'e kelalenin hükmü sorulunca şöyle cevap verdi: "Ben kendi görüşümü söylüyorum. Doğru çıkarsa Allah'tan ve yanlış çıkacak olsa da benden ve şeytandandır; Allah ve Resulü bundan beridirler. Bence kelale insanın çocuğu ve babasının dışındadır."

Hilafete Ömer geçince, "Ben Ebubekir'in söylediği sözü reddetmeye utanıyorum!" dedi.[\[236\]](#) Bir defasında da, "Kelale çocuğu olmayan kimsedir" demiştir.[\[237\]](#)

Ebubekir'in diğer bir içtihadı da büyük annenin mirastan aldığı payı konusundadır. Ebubekir'in bu içtihadı, İmam Malik'in Muvatta 'sında, Sünen-i Daremi, Sünen-i Ebu Davud ve Sünen-i İbn-i Mâce'de kaydedilmiştir. (Biz Malik'in sözünü naklediyoruz) Diyor ki:

Bir büyükanne Ebubekir-i Sıddık'ın yanına giderek kendisinin mirastan alacağı pay miktarını sordu. Ebubekir, "Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'de senin için bir pay belirtilmemiştir. Resulullah'ın sünnetinde de senin hakkında bir şey olduğunu bilmiyorum. Şimdi sen git de ben bunu halktan bir sorayım" dedi ve daha sorna konuyu halka açtı. Bunun üzerine Muğayre, "Bir büyükanne Resulullah'ın huzuruna geldi de hazret onun için altıda bir verdi" dedi. Ebubekir, "Buna bir şahidin var mı?" diye sorunca Muhammed b. Muslime-i Ensari ayağa kalkarak Muğayre gibi tanıklık yaptı. Böylece Ebubekir de büyükanne için bu miktarı belirtti..."[\[238\]](#)

İstiyab, Usdu'l-Gabe, İsabe ve özetle Malik'in Muvatta'sında Sehl b. Abdurrahman'ın biyografisinde şöyle geçmektedir: İki büyük anne (anne anne ve baba anne) mirastan paylarına düşeni almak için Ebubekir'e müracaat ettiler. Ebubekir mirası anne anneye verdi; fakat baba anneye bir şey vermedi.. Abdurrahman b. Sehl, Ebubekir'e, "Ey Resulullah'ın halifesi, sen mirası öyle birine verdin ki, ölecek olursa miras bırakan ondan miras almaz" dedi. Ebubekir bunu duyunca miras olan altıda biri o iki kişi arasında bölüştürdü.[\[239\]](#)

Ebubekir'in içtihatlarından biri de, Malik b. Nuveyre'nin Halid b. Velid tarafından öldürülmesi ve aynı akşam Halid'in Malik'in eşiyle zina etmesidir! Olay özetle şöyledir: Ebu Hanzala diye bilinen Malik b. Nuveyre-i Temimî-i Yerbuî cahiliye döneminde bu kabilenin ileri gelenlerinden sayılmaktaydı.

Malik Müslüman olunca Resulullah (s.a.a) onu kabilesinden zekatları toplaması için görevlendirdi. Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Malik toplamış olduğu zekatları saklayıp sahiplerine geri vererek şöyle dedi:

Dedim ki: Alın mallarımızı korkmadan

Yarın olacıklardan bir endişe duymadan

Eğer bu din için bir korkutucu çıkarsa

Deriz: Din, Muhammed'in dinidir.[\[240\]](#)

Taberî, Abdurrahman b. Ebubekir'den şöyle rivayet etmektedir: Halid b. Velid, Bitah'ta[241] inince Zırar b. Evzer'i,[242] aralarında Ebu Kutade'nin[243] de bulunduğu ordusundan birkaç kişiyel birlikte bir göreve gönderdi. Onlar da geceleyin Malik'in ordusuna baskın yaptılar. Ebu Kutade daha sonraları şöyle diyordu:

Berberimizdekiler, Malik'in kabilesini araya alıp tüm yolları onlara kapayınca Malik'le beraberindekiler kendilerini korumak için silahlandılar. "Biz Müslümanız" dedik. Onlar da, "Biz de Müslümanız" dediler. "Öyleyse neden silahlandınız?" dedik. Onlar, "Ya siz neden silahlanmışsınız?" dediler. Biz, "Eğer gerçekten Müslüman iseniz silahlarınızı bırakın" dedik. Onlar bu önerimizi kabul ederek silahlarını bırakıp namaza durdular. Biz de namaza durduk.[244]

İbn-i Ebi'l-Hadid Nehcu'l-Belaga Şerhi'nde şöyle yazmaktadır: Malik'le beraberindekiler silahlarını bırakır bırakmaz, Zırar'la beraberindekiler onlara saldırarak hepsini bağlayıp Halid'in yanına götürdüler.

İsabe'de ise şöyle geçmektedir: Halid b. Velid'in gözü Malik'in güzel karısını takıldı; Malik bunu farkedince eşine dönerek, "Beni ölüme verdin!" dedi. Yani Halid senin için beni öldürecektir.[245]

Tarih-i Yakubî'de ise şöyle geçer: Halid'in gözü Malik'in eşine takılınca, ona hayran kaldı; sonra Malik'e dönerek, "Vallahi artık evine dönmeyeceksin; seni öldüreceğim!" dedi.[246]

Kenzu'l-Ummal'da şöyle kaydedilmiştir: Halid b. Velid, Malid b. Nuveyre'nin söylediği ve kendisine ulaştırılan bir sözle mürted olduğunu iddia ediyordu. Malik, bu iddayı reddederek, "Ben Müslüman'ım ve İslam'ın hiçbir kuralını değiştirmiş değilim" dedi. Ebu Kutade ve Abdullah b. Ömer de onun leyihe tanıklık yaparak sözlerini onayladılar; fakat Halid kabul etmeyerek Malik'i getirtip Zırar'a boynunu vurmasını emretti. Daha sonra Halid aynı gece Malik'in eşini (Ümm-ü Temim) ele geçirdi ve onunla ilişkide bulundu![247]

Vefayatu'l-A'yan, Vefatu'l-Vefayat, Tarih-u Ebu'l-Fida ve İbn-i Şuhne'de ise şöyle geçmektedir (biz Vefayatu'l-A'yan'dan naklediyoruz): Olaya tanık olan Abdullah b. Ömer ve Ebu Kutade-i Ensarî, Halid b. Velid'le Malik b. Nuveyre hakkında konuşup onu medhettiler. Fakat Halid onların sözünden hoşlanmadı. Bunun üzerine Malik şöyle dedi: "Sen bizi hakkımızda kendisi bir karara varması için Ebubekr'e gönder. Sen suçları bizden çok daha büyük olan kişileri Ebubekr'e göndermişsin!" Fakat Halid, "Senin boynunu vurmazsam Allah canımı alsın" şeklinde karşılık verdi ve sonra boynunu vurması için onu Zırar'a teslim etti. Bunu üzerine Malik güzel eşine dönerek ona işaret edip Halid'e, "Bu kadın mı beni ölüme verdi?" dedi. Halid, "Hayır; seni mürtet olduğun için Allah öldürüyor" dedi. Malik, "Ben Müslümanım!" dedi. Fakat Halid sabırsızca Zırar'a, "Boynunu vur!" diye bağırınca Zırar'ın kılıcı Malik'in itiraz sesini kesiverdi. Halid daha sonra Malik'in uzun saçlı başını,[248] kazan için destek yapmalarını emretti! Ve aynı akşam Malik'in dul karısı Umm-u Temim'le ilişkide bulundu![249] Ebu Zuheyr-i Sa'dî bu konuda şu beytleri okumuştur:

At koşturan şu süvarilere söyle ki

Malik'ten sonra karanlık gecemiz son bulmayacak

Halid, Malik'in karısına gönül kaptırmıştı eskiden beri

O kadın için acımadan öldürmüştü Malik'i

Böylece Halid şehvet ateşini söndürdü de

Nefsinin yularını elinde bulunduramadı

Halid, Malik'in karısını ele geçirerek sabahlarken

Malik o kadın için kanlar içinde toprağa yığılmıştı.[\[250\]](#)

Sonra Minhal akrabalarından biriyle Malik b. Nuveyre'nin cenazesinin yanından geçerken dağarcığından bir gömlek çıkarıp Malik'in bedenini onunla kefenleyip defnetti.[\[251\]](#)

Yakubî kendi Tarih'inde şöyle yazmaktadır: Ebu Kutade Ebubekr'e giderek olayı raporlayıp Müslüman olan Malik'i hiçbir suçu yokken öldürdüğü için bir daha Halid'in sancağı altında savaşa gitmeyeceğine dair yemin etti.

Taberi de Abdurrahman b. Ebubekir'den naklen şöyle yazmaktadır: Malik'in Müslüman olduğuna tanıklık edenlerden biri de artık hiçbir savaşta Halid'in yanında yer almamaya yemin eden Ebu Kutade'ydi!

Yakubî de yazıyor ki: Ömer b. Hattab, Ebubekir'e, "Ey Resulullah (s.a.a)'in halifesi! Halid Müslüman bir kişiyi öldürerek aynı gece karısıyla ilişkide bulundu" dedi. Bunun üzerine Ebubekir, Halid'i çağırttı. Halid Ebubekir'in yanına gelince yapmış olduğu işe, "Ey Resulullah'ın halifesi! Ben tevil (içtihad) ettim;[\[252\]](#) niyetim hayırdı; fakat yanıldım" şeklinde mazeret getirdi.

Vefayatu'l-A'yan, Tarih-i Ebu'l-Fida, Kenzu'l-Ummal ve diğer kitaplarda şöyle geçer: Halid b. Velid'in Malik b. Nuveyre ve eşine yaptıklarını Ebubekir ve Ömer'e haber verdiklerinde, Ömer, Ebubekir'e, "Halid zina etmiştir; onu taşla" dedi. Fakat Ebubekir, "Ben onu taşıyamam; o, içtihat etmiş, ama içtihadında yanılmıştır!" karşılığını verdi. Ömer, "O halde onu ordunun komutanlığından al" dedi. Ama bu defa da Ebubekir, "Ben Allah'ın çekilen kılıcını kınına sokmam" dedi![\[253\]](#)

Taberî, Abdurrahman b. Ebubekir'den şöyle nakletmektedir:

Malik'le beraberindekilerinin ölüm haberi Ömer'e ulaşınca Ebubekir'le konuştu ve bu konuşmasında ona, "Bu Allah düşmanı haksız yere Müslüman bir kişiye saldırarak onu öldürmüş ve karısına tacavüz etmiştir" dedi!

Sonunda Ebubekir, Halid'in çağrılmasını emretti. Halid Medine'ye gelerek halifenin huzuruna çıktı. Halid, üzerine demir pası konan bir cüppe giymiş, sarıkları arasına İslam mücahitleri gibi birkaç ok geçirdiği bir emame bırakmıştı. Ömer'in gözü Halid'e takılınca yerinden fırlayarak onun emamesindeki okları çıkarıp öfkeyle dizlerinde kırarak, "Riyakâr adam!" dedi, "Bir Müslümanı haksız yere öldürerek karısına tecavüz mü ediyorsun? Vallahi bu suçundan dolayı seni taşıyarak öldüreceğim."

Halid, Ömer'in bu beklenmedik hareketi karşısında hiçbir tepki göstermedi. Çünkü Ebubekir'in Ömer'le aynı görüşte olduğuna ve onu sözlerini onaylayacağına emindi. Fakat Ebubekir'in yanına gidip olayı ona anlatarak yapmış olduğu işten dolayı özür dileyince Ebubekir'de mazeretini kabul ederek bu savaştaki hatasını bağışladı.

Ravi diyor ki: Halid, Ebubekir'in gönlünü aldıktan sonra onun yanından ayrılınca hala mescidde oturmuş olan Ömer'e bağırarak, "Gel bakayım ey Ümm-ü Şemle'nin oğlu! Ne diyorsun sen?" dedi.

Ebubekir'in Halid'i bağışladığını anlayan Ömer bir şey söylemeden direkt kendi evine gitti. Vefayatu'l-A'yan ve Tarih-i Yakubî'de şöyle geçmektedir:

Malik b. Nuveyre'nin kardeşi şair Ebu Nehşel Mutemmim b. Nuveyre kardeşinin mateminde bir çok yürek yakıcı şiirler okumuştur. Bir gün Medine'de Ebubekir'in yanına giderek sabah namazını onun arkasında kıldı. Halife namazını bitirince Mutemmim ayağa kalkarak Ebubekir'in yanında durdu; sonra yayına yaslanarak şu beyitleri okudur:

Rüzgar evlerin arkasında ağıt yakınca

Ey Evzer'in oğlu! İyiler iyisi bir kişiyi kana boyadın

Sen (Ebubekir) Allah'ın adıyla onu çağırıp sığınak verdin; sözleştin; sonra da ona ihanet edip hile yaptın

Oysa o seni çağırarak olsaydı ihanet etmezdi asla.

Ebubekir, "Allah'a yemin ederim ben onu çağırmadım, sığınak vermedim ve ona hile de yapmadım" dedi.

Evet, Malik b. Nuveyre böyle öldürüldü ve Halid'in onun öldürüldüğü gece eşiyle böyle zina yaptı.

Halid b. Velid, namaz kılan bir Müslüman'a karşı içtihad ederek onu esir alıp bağlıyor. Sonra da içtihad ederek öldürüyor! Ve peşinden de Malik'in öldürüldüğü gece onun eşiyle evleniyor!!!

İçtihat sırası Ebubekir'e gelince, o da bu olayda içtihad ederek Halid'i bu çirkin amelinden dolayı tutuklamıyor ve daha sonra yine tevil ve içtihad ederek ona şerî haddi uygulamayı uygun görmüyor!!

Nihayet bu iki müçtehit sahabe içtihat ettiler de içtihatlarında yanıldılar ve içtihatlarındaki bu yanılmadan dolayı amel defterlerine bir ecir ve sevap yazılıyor!!

Fakat sahabe Ömer'in, içtihad ederek Halid'in taşlanması istediği ve bu tevil ve içtihadının da isabetli olduğu için iki ecri vardır!

Ancak bu arada zavallı sahabe ve Resulullah (s.a.a)'in memuru Malik b. Nuveyre'nin ordunun baş kumandanı Halid b. Velid'in emriyle esir ve idam edildiği için ne esir edilmesinin bir ecri var ve ne de öldürülmesinin!

C- Halife Ömer'in İçtihatları

Taberî, kendi Tarih'inde, "hicretin yirmi üçüncü yılı olayları" bölümünde Ömer'in siretiyle ilgili şöyle yazmaktadır: Ömer, İslam dininde, beytulmaldan maaş alanları kabilelerine göre sınıflandırıp bu esas üzerine onlara maaş bağlayan ilk kişidir.

Taberî daha sonra şöyle yazıyor: Ömer b. Hattab gelir ve giderlerin, verilen maaşların muhasebesi konusunda diğer Müslümanlarla istişare etti. Ali b. Ebutalib (a.s), "Her yıl yanında biriken tüm malları hiçbir şey bırakmadan halk arasında bölüştür" buyurdu.

Osman, "Halkı refaha çıkaracak çok miktarda mal biriktiğini görüyorum. Bundan kimlerin yararlanıp, kimlerin mahrum olduğu incelenip kaydedilmezse bu konunun genellik kazanıp diğerlerinin haklarının zayı olmasından endişeleniyorum" dedi.

Velid b. Hişam b. Muğire ise şöyle dedi: Ey müminlerin emiri! Şam'a gittiğimde Şam padişahlarının isim defteri tuttuklarını, savaş için de hazırda bir ordu tuttuklarını gördüm. Sen de öyle yap; mali defterler tut ve savaş için her zaman hazırda bir ordu bulundur.

Ömer, Velid'in sözünü kabul ederek Kureyş'in meşhur soy bilimcilerinden sayılan Akil b. Ebutalib, Muhrime b. Nevfel ve Cubeyr b. Mut'im'i çağırarak halkı makam ve mevkilerine göre sınıflandırmalarını istedi...[\[254\]](#)

İbn-i Cevzî de Ömer'in rivayet ve siretinde, onun beytülmal ödemelerinde koyduğu kuralları genişçe kaleme alarak haklarda bazılarını diğerlerinden üstün tuttuğuna yer verip şöyle diyor:

O, Abbas b. Abdulmuttalib'e on iki bin dirhem, Resulullah (s.a.a)'in eşlerinden her birine on bin dirhem tayin etmiş, fakat Aişe'yi onlardan öne geçirerek ona iki bin dirhem fazla maaş bağlamıştı! Bedir savaşına katılan muhacirlerin her birine beş bin, ensara dört bin dirhem tayin etmişti. Ve yine Bedir savaşına katılanların her birine, hangi kabileden olursa olsun beş bin dirhem bağladığı söylenmiştir. Uhud ve Hudeybiyye'ye kadar ondan sonraki savaşlara katılanlara dört bin dirhem tayin etmişti. Yine Resulullah (s.a.a)'ten sonraki savaşlara katılanlara iki bin, bin beş yüz ve bin dirhemden iki yüz dirheme kadar maaş bağlanmasını emretmişti.

Ravi diyor ki, Ömer hayatta olduğu müddetçe maaşlar bu şekilde ödeniyordu. Ve yine diyor ki: Ömer, Bedir savaşına katılan erkeklerin eşlerine beş yüz, Bedir savaşından Hudeybiyye'ye kadar diğer savaşlara katılan savaşçıların eşlerine dört yüz, Hudeybiyye'den sonraki savaşlara katılan kişilerin eşlerine üç yüz, Kadisiye savaşı erlerinin eşlerine iki yüz dirhem ve diğer İslam askerlerinin eşlerine ise eşit olarak maaş bağlamıştı.[\[255\]](#)

Fakat Tarih-i Yakubî'deki rivayetle, bu rivayetin arasındaki fark şudur:

Ömer Mekke'nin Ebusüfyan b. Harb ve Muaviye b. Ebusüfyan gibi Kureyş'ten olan ileri gelenlerine beş bin tayin etmişti.[\[256\]](#)

Halife Ömer, bağış ve beytulmaldan verdiği maaşta bu şekilde bazılarını diğerlerinden öne geçiriyordu; öyle ki hatta bazıları diğerlerinden altmış kat fazla maaş alıyorlardı; diğer Müslüman kadınların aldığı iki yüz dirhem karşısında Aişe'nin aldığı on iki bin dirhem bunun apaçık bir örneğidir.

Halife Ömer, Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı hareket ederek İslam toplumunda tabaka düzeni oluşturdu ve sonuçta bir taraftan havadan gelen servet oluşurken, diğer taraftan da fakirlik ve yoksulluk baş gösterdi ve İslam toplumunda çalışıp zahmete katlanmaktan kaçan tembel ve refah talep tabaka oluştu.

Sanki Ömer hayatının son günlerinde bu açıdan İslam toplumunu tehdit eden tehlikeyi fark etmiş olacak ki, Taberî'nin rivayetine göre şöyle demiştir:

"İşimin sonucunu daha önce bilecek olsaydım, servette eşitliği sağlar, zenginlerin fazla servetlerini fakir ve zavallı muhacirler arasında bölüştürdüm! [257]

Elbette, Ömer'in fakir muhacirleri yoksul ensardan öne geçiren bu arzusunda da ayrımcılık olduğunu gözden ırak tutmamak gerekir! [258]

Yine, beytulmalın yıllık bağışlar şeklinde bölüştürülmesinin zararlarından biri de Müslümanların o tarihten itibaren valilerin direkt baskısına maruz olmalarıdır. Çünkü, istedikleri kişilere bağışta bulunan, muhaliflerine ise bağışı kesen valilerdi. Osman'ın hilafeti döneminde vuku bulan olaylar veya Ziyad b. Ebih'in [259] ya da oğlu Ubeydullah b. Ziyad'ın [260] Kufe'de yaptıkları bunun açık bir örneğidir. [261]

-5-

Humus Konusunda Ebubekir ve Ömer'in İçtihadı

Daha önce de dediğimiz gibi, Ebubekir ve Ömer'in içtihatlarından biri de Ehlibeyt (a.s)'ı humuslarını almalarıdır; özellikle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma-i Zehra'nın hakkını engellemeleridir. Biz onların bu konuda nasıl içtihat ettiklerini anlamak için aşağıdaki konuları incelemek zorundayız.

İlk iki halifenin genel olarak humus konusunda ve özellikle Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkıyla ilgili içtihatlarını kolay bir şekilde inceleyebilmek için önce zekat, sadaka, fey, safiy, enfal, ganimet ve humus terimlerinin lügat ve şeriattaki anlamlarını inceleyecek, daha sonra humus konusu ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde kızı Hz. Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın hakkını ele alacağız.

1- Zekat

A- Zekat, lügatte olgunlaşmak, temizlik, bereket ve övgü anlamına gelmiştir. [262] "Zeka'z-zer" yani, mahsül olgunlaştı; yetişti. [263] Allah Teala şöyle buyuruyor: "...Hangi yiyecek daha temizse... (Kehf, 19)

İmam Muhammed Bâkır (a.s), "Yerin temizlenmesi kurumasıyla olur" buyurmuştur. [264] Veya Emirülmüminin Ali (a.s), "İlim diğerlerine öğretmekle artar" buyurmuştur. [265] Yine Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "Kendilerini övenler..." [266]

B- Zekat şeriatte, kişinin kendi malındaki Allah Teala'nın hakkını müstahakka vermesine denir; bu işe bu ismin verilmesinin nedeni ise, bu amelle kişinin malına bereket gelmesi, kendini yetiştirme, hayır ve bereketler veya bunların tümü umulduğu içindir. Çünkü bunların tümü, yani dünya ve ahiret hayırları zekatta vardır ve "zekka", yani malının zekatını verdi.[267]

Lügatçilerin, "zekat"ın anlamında kaydettikleri özet olarak bundan ibarettir.[268]

2- Sadaka

Ragıb-ı İsfahanî kendi Müfredat'ında şöyle yazıyor:

İnsanın, Allah rızası için kendi malından ayırarak verdiği şeye sadaka denir. Bu aynen zekat gibidir; fakat sadaka, insanın kendi isteğiyle yaptığı müstehap bir ameldir; oysa zekat verilmesi farz bir ameldir.[269]

Tabersî, Mecmau'l-Beyan adlı tefsirinde şöyle yazıyor: Zekatla sadakanın arasındaki fark şudur: Zekat farz bir ameldir; fakat sadaka farz olabileceği gibi bağış şeklinde de olabilir.[270]

Gördüğümüz gibi zekat farz bir anlam içerip Allah Teala'nın insanın malındaki hakkı göz önünde bulundurulurken sadakada Allah rızası için ve kurbet kastıyla yapılan mal bağışı dikkate alınmıştır ve bunda bağışta bulunanın lütuf ve merhamet duygusu göze çarpmaktadır; Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Yusuf (a.s)'ın kardeşlerinin şöyle dediği geçer: "**Bize merhamet ederek bağışta bulun.**"[271]

Zekatta, farz olma veya Allah Teala'nın maldaki hakkı göz önünde bulundurulmasından bu sözcüğün, her türlü farz sadaka, humus ve Allah Teala'nın insanın mallarında farz kıldığı her şeyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Bunun en açık delili, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Humeyr padişahlarına yazdığı mektubundaki şu buyruğudur:

"...Ganimetler, Allah'ın humusu, peygamberin ve onun kendine has kıldığı payından ibaret olan elde ettiklerinizin zekatını ve Allah'ın müminlere farz kıldığı sadakayı ödediğiniz."[272]

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu buyruğunda geçen "min = den" edatı zekatın şu kısımlarını beyan etmektedir:

- 1- Allah'ın humusundan elde ettikleriniz.
- 2- Peygamber (s.a.a) ve onun kendine has kıldığı kimsenin payı.
- 3- Allah Teala'nın müminlere farz kıldığı her türlü sadaka veya farz sadakalar.

Resulullah (s.a.a) böyle bir farz sadakayı zekat kısımlarından kılmış ve Allah Teala açıkça sadakanın sekiz yerde harcanmasını vurgulamıştır:

"Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde (toplamaya) çalışan memurlara, kalpleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, zarar görmüşlere, Allah yoluna ve yolda kalmış olana mahsustur. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." [273]

Zekat Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde tek başına geçmemiş, yirmi beş ayette namazla birlikte gelmiştir.[274] Ve Allah Teala'nın buyruğunda ve Resulullah (s.a.a)'in sözünde nerede "zekat" sözcüğü "namaz"la birlikte geçmişse genel olarak Allah Teala'nın maldaki hakkı göz önünde bulundurulmuştur. Farz sadaka olan nisap haddine varmış altın ve gümüş, hayvanlar ve ürünler ve yine humus denilen insanın kazançtan elde ettiği Allah'ın hakkı veya Allah Teala'nın bunların dışındaki hakkı bu cümledendir.

Bu sözcük Allah Teala ve Resülü (s.a.a)'in sözünde "humus" sözcüğüyle birlikte geçtiğinde, maksat sadece farz sadakalardır. Koyunun veya altınla gümüşün zekatı gibi zekat kısımlarının biriyle geçtiğinde de, yine maksat onların farz sadakalarıdır.

Hadislerde, sadakayı toplama memuruna "muzakkî" değil, "musaddik"[275] denilmektedir. Sadaka verenlere de "muzekkî" veya "mutezekkî" değil, "mutesaddik"[276] denilmektedir.

Haşimoğullarına haram olan, sadakadır; zekat değil.[277] Müslim, bu konuyu kavrayamamış olacak ki kendi Sahih'inde "Resulullah (s.a.a) ve Ehlibeyt'ine zekatın haram oluşu..." diye bir bölüm açmıştır![278] Oysa kendisi, kitabının sekizinci bölümünde onlara zekatın değil, açıkça sadakanın haram olduğunu bildiren bir takım hadisler rivayet etmiştir.

Dolayısıyla, Kur'an-ı Kerim'de, "**Namazı kılın ve zekatı verin**"[279] şeklinde geçen ayetler birincisi, günlük namazlar ve ayat namazı gibi diğer namazları kılmaya emretmekte, ikincisi, ister farz sadakalarda olsun, ister humus ve benzerlerinde, mallardaki Allah Teala'nın hakkını ödemeyi buyurmaktadır.

Ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten nakledilen, "*Malının zekatını ödersen üzerinde olan sorumluluğu yerine getirmiş olursun.*"[280] sözünden de maksat ise şudur: Allah Teala'nın senin mallarında olan tüm haklarını ödersen, borcunu ödemiş ve vazifesini yerine getirmiş olursun. Resulullah (s.a.a)'ten nakledilen, "*Kim bir malı kullanırsa üzerinden bir yıl geçinceye kadar onun zekatı yoktur*"[281] hadisinden de maksat budur. Yani Allah Teala'nın onda hakkı yoktur. Ehlibeyt İmamları (a.s)'dan rivayet edilen hadislerde ise şöyle geçer: "*Mallardaki hak zekattır.*"[282]

Bu konunun halka gizli kalmasının nedeni, halifeler Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra humus mevzusunu ortadan kaldırdıkları için, amelde de zekatın sadakadan başka bir örneği kalmamış olması olabilir. Ve böylece tedricen humus konusu unutulmuş; öyle ki, son zamanlarda "zekat" sözcüğünden sadaka anlamından başka bir şey anlaşılmamıştır.

3- Fey

Fey, lügatte dönüş anlamına gelir. Güneşin başın üstünden batıya doğru kaymasından sonraki gölge dönüşüne "fey" denir. Şeriatte ise, Lisanu'l-Arab'da geçtiğine göre, savaşmadan kafirlerden alınan mallara denir. Ve yine Allah Teala'nın dindarlara bağışladığı muhaliflerinin mallarına da "fey" denmektedir. Savaşmada elde edilen mallar, ister vatanlarından çıkarak Müslümanlara verdikleri mallar olsun, ister canlarını korumak için cizye olarak ödedikleri mallar olsun, tümü "fey" kapsamına girer.[283]

Allah Teala Haşr Suresinde şöyle buyurmaktadır: "**Allah'ın, o kent halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah'a, Elçisine, (ona) akraba olanlara, yetimlere, yoksullara (yolda kalan) yolcuya aittir.**"[284]

Bu ayet-i şerife ve Haşr süresinin tamamı Beni Nezir hakkında nazil olmuştur. Benî Nezir Yahudileri Resul-i Ekrem (s.a.a)'le anlaşmalarını bozup hileyle, evin damından, ashabından on kişiyle birlikte duvara yaslanarak oturmuş müzakere etmekte olan Hazret'in üzerine taş yuvarlayarak onu öldürmek isteyince vahiy gelerek onların hilesini ifşa etti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) acele bir işi varmış gibi oradan ayrılarak direkt Medine'ye döndü. Dönüşü gecikince, ashab Hazret'in dönüşünden ümit keserek kalkıp Medine'de Resulullah (s.a.a)'e ulaştılar. Daha sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) birini Yahudilere göndererek onlara yapmaya yeltendikleri hileyi haber verdi ve hepsinin Medine'den çıkıp gitmelerini emretti.

Fakat Benî Nezir kabul etmeyerek kapıyı üzerlerine kapatarak kalelerinde kaldılar. İslam ordusu on beş gün boyunca onları kuşattı; nihayet sonunda Hazret'in emrine uymak zorunda kaldılar ve yanlarına silah almaksızın bir deve yükü eşyalarını ve yaşam gereçlerini alıp gitmelerine izin verildi.

Böylece Benî Nezir kabilesi altı yüz deve yüküyle kaleden çıkıp Hayber ve diğer yerlere göçtüler ve Allah Teala onların geri bıraktıkları tüm silah, tarla ve hurmalıkları Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has kıldı. Bunun üzerine Ömer Hazret'e dönerek, "Bu ganimetlerin humusunu alarak geri kalanını Müslümanlar arasında bölüştürmeyecek misin?" dedi. Resulullah (s.a.a), "*Allah Teala'nın bana has kıldığı ve diğer Müslümanları mahrum ettiği şeyi "Allah'ın elçisine verdiği şey" gereğince bölüştürmeyeceğim*" buyurdu.

Vakidî ve diğerleri şöyle yazmaktalar:

Resulullah (s.a.a), Benî Nezir'den ele geçirdiği kendine has olan malları ailesine infak ediyor ve ondan istediği kişiye bağışlıyor, istemediğine de bir şey vermiyordu. Benî Nezir'in mallarının idaresini kendisinin azad ettiği kölesi olan Ebu Rafi'e[285] bıraktı.[286]

4- Safi

Çoğulu "safaya" olan "safi", cahiliye döneminde, ordu komutanının, düşmandan ele geçirilen mallardan, ordu arasında bölüştürülmeden önce kendisine aldığı mallara denirdi. Fakat İslam'ın zünurundan sonra, humustan Peygamber'in payına düşen dışında, diğer Müslümanlara ait olmayıp Hazret'in şahsına has olan menkul ve gayri menkul arazi, ev ve diğer eşyalara denir.[287]

Ebu Davud, kendi Sünen'inde[288] Ömer b. Hattab'tan şöyle nakletmektedir:

a- Resulullah (s.a.a)'ın üç safisi vardı: Beni Nezir, Hayber ve Fedek...

b- Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: Allah Teala, Resulullah (s.a.a)'e, hiç kimseye vermediği bir özellik vermiş ve buyurmuştur ki: "**Allah'ın onlardan Elçisine verdiği ganimetlere gelince siz (onu elde etmek için) onun üzerine ne at ne de deve sürmediniz. Fakat Allah elçilerini, dilediği kimselerin üzerine salar (onlara üstün gelir). Allah her şeye kadirdir.**[289] Benî Nezir'in mallarını Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has kılan da Allah Teala'ydı.

c- Başka bir rivayette, yukarıdaki ayetten sonra şöyle geçmektedir: Bunlar, yani Fedek'in Arap kasabaları, falan ve filan yerler Resulullah (s.a.a)'a has yerlerdendir.

Ebu Davud, Zuhri'den şöyle rivayet etmektedir: Resulullah (s.a.a) diğer kasabaları kuşattığı halde kendisine sulh önerisinde Fedek halkıyla anlaşarak şöyle buyurdu: Allah Teala'nın,

"Allah'ın onlardan Elçisine verdiği ganimetlere gelince siz (onu elde etmek için) onun üzerine ne at ne de deve sürmediniz..." buyruğu gereğince ve Müslümanlar onu ele geçirmek için at koşturmayıp deve sürmedikleri, savaşılıp ve kan dökülmeden tasarruf edildiği için Fedek Resulullah (s.a.a)'a has yerlerden sayıldı. Nitekim savaşmadan ve sulh ederek ele geçirilen Benî Nezir malları da Hazret'e has şeylerden sayılmıştı.

Yukarıda söylediklerimizden anlaşılıyor ki, İbn-i Esir gibi bir araştırmacının, Nihayetu'l-Lügat adlı eserinde, "safa" sözcüğünde yanılarak şöyle yazıyor:

"Safa", ordu komutanının elde edilen ganimet bölüştürülmeden önce ondan kendine aldığı şeydir ve buna "safıyye" denmektedir; onun çoğulu "safaya"dır. Bunun en açık örneği Aişe'nin sözüdür. Aişe diyor ki, Safıyye (r.a) Resulullah (s.a.a)'a has olan şeylerdendi; yani Hayber ganimetlerinden sayılan Hay kızı Safıyye'yi Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisi için seçmiştir, ona has olmuştur. "Safiy ve safaya" rivayetlerde çok geçmiştir.

Ve yine diyor ki: Rivayette şöyle geçiyor: "Ali ile Abbas Allah Teala'nın Benî Nezir mallarından Peygamber'e has kıldığı safiler hakkında tartışarak Ömer'in yanına gittiler." İbn-i Esir burada bu sözcüğün anlamını inceleyerek, "savafi" sahipleri başka bir yere göçen veya mirasçı bırakmadan ölen emlak ve yerlere denir; bunun tekili ise "safıyye"dir.

Ezherî ise şöyle diyor: "Savafi" ordu komutanının kendi yakınlarına has kıldığı mallara denir.

Ezherî ve İbn-i Esir'den sonra gelen lügatçılar bu konuları onlardan alarak lügat kitaplarında kaydetmişlerdir; örneğin İbn-i Menzur'un, Lisanu'l-Arab kitabının "safa" maddesinde.

Bu lügatçıların sözleri özet olarak şöyledir:

Çoğulu "safaya" olan "Safi", ordu komutanının savaş ganimetlerinden kendisine aldığı gayr-i menkul mallara denir. Çoğulu "savafi" olan, ordu komutanının kendine has kıldığı arazi ve mallara denir.

Bilmem nasıl oluyor bu iş; oysa Ömer'in, Fedek, Hayber ve diğer Arap kasabalarını Resulullah (s.a.a)'in kendisine has olan "safaya"sı olarak tanıttığını gördük?!

Ve görüyoruz ki Ebu Davud[290] (ö: 275 hicri) kendi Sünen'inde "Resulullah (s.a.a)'in safileri" diye bir bölüm açmış ve orada Ömer ve diğerlerinin değindikleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kasabalarından bahsetmiştir.

Ve yine görüyoruz ki, bu taksim, hicretin 370. yılında veya Ebu Davud'dan yaklaşık bir asır sonra ölen Ezherî'den[291] kaynaklanmıştır. Şayet o da bu algılamayı kendi zamanının örfünden ve özellikle uzun yıllar boyunca ellerinde esir olup sözlerinden yararlandığı Kırımite'den almış olabilir.

Kısacası; tekili "safi" olan "safaya", Ebu Davud'un dönemine kadar Resulullah (s.a.a)'a has olan eşya, mülk ve her türlü mal varlığına deniyordu.

5- Enfal

Enfal, "nefel" in çoğulu olup lügatta bağış anlamındadır. "Nefl" ise fazlalık ve farz olan miktarın fazlası demektir.

İslam dininde "enfal" sözcüğü ilk olarak Enfal Suresinde, şu şekilde geçmiştir: **"Sana enfalden (savaş ganimetleri) sorarlar; de ki: Ganimetler, Allah'ın ve Elçi(si)nindir. Siz, (gerçekten) inanan insanlar iseniz, Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah'a ve Elçisine itaat edin!"**[\[292\]](#)

Bu surenin nüzul sebebi şudur: Müslümanlar, hicretin ikinci yılında büyük önderleri Hz. Muhammed (s.a.a)'in bayrağı altında Bedir savaşına katıldılar ve bu savaşta Kureyş'lere karşı büyük galibiyetlerinden sonra düşmanla savaştan elde ettikleri ganimet hakkında birkaç gruba ayrılarak ihtilafa düştüler. Bunun üzerine hakemlik yapması için Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidince Enfal Suresi'nin ilk ayetleri nazil oldu: **"Sana enfalden (savaş ganimetleri) sorarlar..."**

Sire-i İbn-i Hişam, Tarih-i Taberî, Sünen-i Ebu Davud'da[\[293\]](#) ve diğer kaynaklarda şöyle geçmiştir (biz İbn-i Hişam'dan naklediyoruz):

Resulullah (s.a.a), ordusuna elde ettikleri ganimetleri bir araya toplamalarını emretti. Ordu itaat etti; fakat onların kime verilmesi gerektiği konusunda ihtilafa düştüler.

Onları toplayanlar, "Ganimetler bizimdir!" diyorlardı. Savaş meydanında düşmanla karşılaşp savaşıyorlar, "Biz olmasaydık siz bu ganimetleri toplayamazdınız. Onlarla savaşp kendimizle uğraştıran bizdik. Onun için sizinle uğraşmaya fırsat bulamadılar. O halde bu ganimetler bize aittir!" diyorlardı. Fakat düşmanın Resulullah (s.a.a)'e yaklaşmasından endişelenerek Hazret'i korumaya alanlar da, "Sizler bu ganimetleri almaya bizden daha layık değilsiniz; çünkü biz Allah'ın karşımızda alçalttığı düşmanla savaşabilir ve onların sahipsiz kalan mallarını rahat bir şekilde ele geçirebilirdik. Fakat düşmanın Resul-i Ekrem (s.a.a)'e saldırmasından endişelenerek bu işi yapmayp Hazret'in korumaya aldık; o halde sizler bu ganimetleri ele geçirmek için bizden üstün bir yanınız yoktur" diyorlardı.

İbade b. Samit[\[294\]](#) şöyle rivayet etmiştir:

Enfal Suresi, biz Bedir savaşçıları hakkında nazil olmuştur. Biz bu savaşın ganimetleri konusunda şiddetli bir ihtilafa düşüp çirkin davranışlar sergileyince Allah Teala onları bizden alıp Resulullah (s.a.a)'e verdi. Sonunda Hazret onları eşit olarak aramızda bölüştürdü.

Ebu Useyd-i Saidî'den[\[295\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: Ben Bedir savaşında, kendisine "sınır bekçisi" söylenen Beni Aiz-i Mahzumî'nin[\[296\]](#) kılıcını ganimet aldım. Fakat Resulullah (s.a.a), herkesin aldığı ganimeti vermesini emredince, bende ileri çıkarak o kılıcı ganimetler arasına bıraktım.

İbn-i Hişam daha sonra şöyle devam ediyor:

Resulullah (s.a.a) Bedir savaşının müşrik esirleriyle birlikte Medine'ye döndü. Sefra boğazından[\[297\]](#) geçince, bir tepeye inerek orada, müşriklerle savaşta Allah Teala'nın Müslümanlara verdiği ganimetleri Müslümanlar arasında eşit olarak bölüştürdü.[\[298\]](#)

Buraya kadar söylenenlerden, Allah Teala'nın bu ayette "enfal" sözcüğünü kullanırken onun lügat anlamı olan bağış anlamını kastettiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki: Savaşta düşmandan elde ettiğiniz malları cahiliye örf ve kuralları (garet etme veya yağmalama) gereğince sahiplenemezsiniz; bunların tümü Allah'ın bağışları olup Allah ve Resulü'nündür ve onları kendi görüşüne göre kullanması için Resulullah (s.a.a)'e vermeniz gerekir.

Ayrıca buradan, Ehlibeyt (a.s) hadislerinde "enfal" sözcüğünün nerede kullanıldığını da anlıyoruz: "Enfal, savaş meydanında, savaşın kan dökmeden elde edilen şeyler ve sahipleri savaşmadan terkettiler yerler, baskı uygulamadan elde edilen padişahların emlak ve arazileri ve yine kamışlıklar, meşelikler, çöller, bayındırlaşmayan ölü yerler vb.leridir."[\[299\]](#) Çünkü bunların tümü Allah Teala'nın Peygamber'e ve o hazretten sonra da ondan sonraki imamlara bağışlarıdır. Böyle bir kullanımla, İslam dininde ve Ehlibeyt İmamları (a.s)'a göre enfal, tırnak içinde açıkladığımız şeye denmektedir.

6- Ganimet ve Meğnem

Ganimet ve meğnemin anlamı, cahiliye döneminden sonra iki defa değişikliğe uğradı: Biri İslam yasamasında ve diğeri ise Müslümanlar tarafından. Öyle ki bu iki sözcük Müslümanlar açısından yağma ve savaşla aynı anlama geldi. Örneğin dili Arapça olan bir kişi, "selebehu selben" dediğinde, savaşta kişiyi soyarak onun elbise, silah, binek ve beraberine olan her şeyi aldığını kastetmektedir. Bunun çoğulu da "eslab"dır. "Harebehu harben" dediğinde ise, sahip olduğu her şeyi aldığı ve ona bir şey bırakmadığı kastetmektedir. Horibe'r-rical-u maleh" dediğinde ise, sahip olduğu her şeyin yağmalandığı anlamına gelir. Fakat "nehebehu" bir mal birinden zorla alındığı zaman kullanılır.

Yukarıda geçen sözcükler lügat kitaplarında[\[300\]](#) bu şekilde açıklanmış, hadis ve siretlerde de bu anlamda kullanılmış ve sahabe tarafından da aşağıdaki şekilde kullanılmıştır:

A- Hadiste

Hadiste, "Öldürülenin beraberindeki mallarını selbetmek onu öldürene düşer."[\[301\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisinden Medine'de şarkı söylemek için izin isteyen bir şarkıcıya, "*Medine gençlerine tüm mal varlığını yağmalamaların için izin veriyorum*" buyurdu.[\[302\]](#)

B- Sirette

Resulullah (s.a.a), Huneyn savaşında Ebusüfyan b. Harb,[\[303\]](#) Safvan b. Ümeyye,[\[304\]](#) Uyeyne b. Hisn,[\[305\]](#) Akra b. Habis'e[\[306\]](#) yüz deve ve Abbas b. Mirdas'a[\[307\]](#) daha az verince Abbas itirazını şu beyitlerle dile getirdi:

E tecelu nehbi ve nehbe'l Ubeyd

Beyne Uyeynet-i ve'lakra'

Yani;

Ganimetten benimle Ubeyd'in payını

Uyeyne ve Ekra'dan az mı yapıyorsun?!

Yine Kureyş Bedir savaşında diyordu ki: "Uhrucu ila hirabikum", yani düşmanın mal varlığını ele geçirmek için ileri![\[308\]](#)

Veya Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "*Ve in kaadu kaedu mevturine mehrubin.*" Yani, "*Eğer oturacak olursanız varınızı yağunuzu kaybedersiniz.*"[\[309\]](#)

Veya Ömer'in şu sözü gibi: İyyakum ve'd-deyn. Fe inne evvelihi hemmun ve ahirihi harbun" Yani, "Borç almaktan sakının; çünkü onun başı üzücü ve sonu ise zavallılıktır."[\[310\]](#)

Ve sahabe dönemi tarihinde ise şöyle geçmiştir: Muaviye, Şam sınırları dışındaki Müslüman bölgelere saldırmak için görevlendirdiği Süfyan b. Avf-i Ğamidî'ye[\[311\]](#) şöyle tavsiyede bulundu: "Seninle aynı görüşte olmadığını gördüğün herkesi öldür, yolun üzerindeki şehirlerin sakinlerinin tüm mallarını yağmala (ve ihribi'l-emval); çünkü mallarını yağmalamak onları öldürmek gibi yürek yakıcıdır."[\[312\]](#)

Burada Muaviye'nin maksadı, onların mal varlıklarını ellerinden almaktır.

Ve bir hadiste de şöyle geçmiştir: Resulullah (s.a.a)'in ashabı birkaç koyun yağmalayarak kesip pişirdiler. Fakat Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara, "*Yağmalanmış malı yemek haramdır; o halde kazanları devirin ve bu eti yemeyin*" buyurdu.[\[313\]](#)

Kabil savaşında ise, İslam ordusu gördükleri birkaç koyunu yağmaladılar. Abdurrahman[\[314\]](#) münadinin şöyle bağırmasını emretti: Ben Resulullah (s.a.a)'ten, "*Kim bir malı yağmalarsa bizden değildir*" buyurduğunu duydum. Koyunları geri verin. Onlar da kabul ederek koyunları geri verince Abdurrahman koyunları onlar arasında eşit bir şekilde bölüştürdü.[\[315\]](#)

"Selb, nehb ve harb"ın anlamı budur. "Ganimet ve muğnim"e gelince, Ragıb ve Ezherî "ğunm" sözcüğüyle ilgili şöyle yazmaktadırlar:

"Ğunm" elde edilen şeye denilmekteydi; daha sonra düşman ve diğerlerinden elde edilen her şey için kullanıldı. Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer: "**Bilin ki elde ettiğiniz (ğanimtum) şeylerin...**" veya "**Elde ettiğiniz (ğanimtum) helal ve temiz şeylerden yiye.**" "Muğnim", elde edilen şeylere (kâr, yarar) denir; onun çoğulu ise "meğanim"dir. Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "**Allah katında çok yararlar, ganimetler (meğanim) vardır.**"[\[316\]](#)

İbn-i Menzur'un Lisanu'l-Arab'ında, Ezherî'nin Tehzibu'l-Lügat'ında, İbn-i Kesir'in Nihayetu'l-Lügat'ında ve Mu'cemu'l-Elfazi'l-Kur'an'da "Ğunm"un bir fayda ve ganimet elde etmek olduğu geçer. Daha sonra düşman ve diğerlerinden elde edilen her şeye "ğunm" denmiştir.

Ve yine "ğunm", zahmetsiz elde edilen bir şeye denmektedir.

Yine İbn-i Esir'in Nihayetu'l-Lügat'ında, "İpotek bırakılan mal, ipotek bırakan kimsenindir, kârı da onundur zararı da" hadisinin açıklamasını yaparken, hadiste geçen "ğunmuhu"nun onun fazlalık, kâr ve fiyat artışı anlamında olduğu vurgulanmıştır.

Sihah-i Cevherî'de ise "muğnim" ve "ganimet" in bir anlamda olduğu geçer.[\[317\]](#)

Bu sözcük hadiste elde edilen kar anlamında geçmiştir. Sünen-i İbn-i Mâce'nin "mâ yukalu inde ihraci'z-zekat" bölümünde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şöyle dua ettiği geçer: "Allahumme'c-elha

muğnimen ve la tec'elha muğrimen", yani; *"Allah'ım! Onu yarar sebebi kıl, zarar nedeni değil."*[\[318\]](#)

Müsned-i Ahmed'de Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet edilmiştir: *"Ğanimetu mecalisi'z-zikri, el-cenne",* yani; *"Zikir meclisleirnin yararı cennettir."*[\[319\]](#)

Mübarek Ramazan ayının tavsifinde ise, *"Huve ğunmun lil mu'min",* yani; *"O, mümin için bir yarardır."*[\[320\]](#)

Kur'an-ı Kerim'de ise şöyle geçmektedir: **"Allah'ın yanında çok ganimetler var."** (Nisâ, 94)

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti

Araplar cahiliye döneminde ve İslam dininin zuhurundan sonra "selb" sözcüğünü, galip olan kişi mağlup düşen rakibinin elbise, savaş araçları, bineği gibi her şeyini aldığı zaman kullanıyorlardı. "Harb" sözcüğünü ise onun varı-yoku her şeyini sahiplendiği zaman kullanıyorlardı. "Nuheybe" ve "Nuhbi" de o dönemde onlar için günümüzde "ganimet" ve muğnim" sözcüklerinin ifade ettiği anlamı ifade ediyordu.

Demişlerdir ki: Ğunm, aslında ganimet elde etmek anlamındaydı; daha sonra düşmanla savaşta ve diğer yerlerde elde edilen her şeye dendi.

Bizce, "ğunm" sözcüğünün bu anlamda, yani ister savaşta olsun ve ister olması elde edilen her şey anlamında kullanılışı İslam'ın zuhurundan sonraki döneme tesadüf eder ve daha önce bu anlamda kullanılmıyordu. Bunun neden ise şudur: Müslümanlar, ilk defa Resulullah (s.a.a)'in bayrağı altında Bedir savaşına katılarak zafer elde edince, düşmandan elde ettikleri mallar konusunda ihtilafa düştüler. Bunun üzerine Allah Teala, düşmandan aldıkları şeylerin malikiyetini onlardan alarak kendisi ve Resulullah (s.a.a)'in malikiyetine geçireip ona "Enfal" adını verdi. Enfal süresinden bu hüküm inince İslam savaşçıları savaşlarda elde ettikleri her şeyi kendi görüşüne göre kullanması için komutanlarına veriyorlardı. Böylece hiçbir İslam askerinin bir şeyi açıkça yağmalamaya veya gizlice ihanet etmeye hakkı yoktu; çünkü İbn-i Mace ve Ahmed b. Hanbel'in naklettikleri rivayet gereğince Resulullah (s.a.a) yağmalamayı haram kılmıştı. İbn-i Mâce Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten şöyle rivayet ediyor: *"Yağmalanan mal helal değildir."* Ve yine buyurmuştur ki: *"Yağma yapan kimse bizden değildir."*[\[321\]](#)

Sahih-i Buharî ve Müsned-i Ahmed'de İbade'den, *"Biz hiçbir malı yağmalamayacağımıza dair Peygamber (s.a.a)'e söz verdik"* dediği rivayet edilmiştir.[\[322\]](#)

Sahih-i Buharî'de Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet edilmiştir: *"Şerefli hiçbir mümin bir şeyi yağmalamaz."*[\[323\]](#)

Sünen-i Ebu Davud'da "en-neh-yu ani'n-nuhbe" bölümünde ensardan olan bir kişiden şöyle rivayet edilmiştir. Biz bir yolculukta Resulullah (s.a.a)'in yanındaydık. Azığımız bitince beraberimizdekilere açlık musallat olunca araştırıp bir koyun yağmaladılar. Yemek kazanlarımız kaynıyordu; Resul-i Ekrem (s.a.a) yayına yaslandığı halde gelerek elindeki yayla yemek kazanlarımızı devirip etlerimizi yere döktü ve peşinden, *"Yağma malı, meyleden daha helal değildir"* buyurdu.[\[324\]](#)

Allah ve Resulü hıyaneti haram kılmıştır. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"Kim emanete hıyanet eder, aşırırsa kıyamet günü aşırıldığını boynuna yüklenip getirilir."** (Âl-i İmrân, 161)

Resulullah (s.a.a) bir hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Ne yağmalama, ne hıyanet, ne aşırma, ne de hırsızlık helaldir. Kim hıyanet eder de gizlice bir şey çalarsa, kıyamet günü -mahşere- onunla gelir."*[\[325\]](#)

Bu hadiste, yağmalama, aşırma ve gizlice hırsızlık yapmak, bunların tümü hırsızlıkla aynı ölçüdedir. Yağmalama, gizlice hırsızlık ve aşırma da hırsızlıktır.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten diğer bir hadiste ise şöyle geçer: İğne ve ipliği; bundan fazlasını veya daha azını bile iade edin. Çünkü gizlice hırsızlık, kıyamet günü onu yapanın rezil, rüsva ve başı aşağı olmasına neden olur."[\[326\]](#)

İbn-i Esir, Nihayetu'l-Lügat adlı kitabında şöyle yazmaktadır: "Ğulul" ganimette ihanet etmek ve bölüştürülmeden önce onda hırsızlık yapmak, "şenar" ise ar ve rezilliktir.

Abdullah b. Amr b. As'tan şöyle rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.a), bir ganimet elde edildiğinde, humusunu alıp geri kalanını halk arasında bölüştürmek için Bilal'a, bağırarak herkesin topladıkları ganimetleri kendi huzuruna getirmelerini emrederdi. Bir savaşta ganimetler bölüştürüldükten sonra bir kişi elinde bir at yuları olduğu halde Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gelerek, "Ya Resulullah (s.a.a)! Biz ganimet olarak bunu aldık!" dedi. Resul-i Ekrem (s.a.a), "Bilal'in üç defa bağırdığını duydun mu?" buyurdu. Adam, "Evet" dedi. Hazret, "O halde neden hemen getirmedin?" diye sordu. Adam özür dileyince Resulullah (s.a.a) ona, "Hiçbir zaman onu kabul etmem; onu kıyamet günü getirirsin" buyurdu.[\[327\]](#)

Sünen-i Ebu Davud, "cihad" kitabının "el-Ğulul" bölümünde şöyle geçmektedir: Hayber'de Eş'ce' kabilesinden bir kişi öldü. Resulullah (s.a.a), *"Arkadaşınıza kendiniz namaz kılın"* buyurdu. Halk Resulullah (s.a.a)'in bu sözüne üzümlü yüzlerinin rengi değişti. Hazret onların bu durumunu görünce, *"Sizin bu arkadaşınız gizli bir hırsızlık yapmıştır"* buyurdu.[\[328\]](#)

Seyr-i Sünen-i Daremî, kitabının "Müsned-i Ahmed, cae fi'l ğulul-i min şidde" bölümünde, Ömer b. Hattab'tan şöyle rivayet edilmiştir: Hayber savaşında İslam savaşçılarından birkaçı öldürüldü. Askerler kendi aralarında birbirlerine, falanca ve filanca şehittir dediler. Nihayet birinin de adını getirerek, o da şehit oldu! dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), *"Hayır öyle değil; ben onu gizlice aşırıldığı ateşten bir cüppe veya örtünün içinde görüyorum"* buyurdu.[\[329\]](#)

Sünen-i İbn-i Mâce'de, "cihad" kitabının "el-ğulul" bölümünde şöyle geçer:

Resulullah (s.a.a)'in ordusu arasında "Kerkere" denilen bir kişi vardı. Bu adam ölünce Resulullah (s.a.a), *"O, ateştedir!"* buyurdu. Halk araştırınca onun üzerinde diğerlerinden gizlice aldığı cüppe olduğunu gördüler.[\[330\]](#)

Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim ve Sünen-i Ebu Davud'da bu hadis diğer sözcüklerle geçmiştir ve sonunda ise şöyle kaydedilmiştir: O topluluktan bir kişi bunu görünce bir veya iki ayakkabı bağını Resulullah (s.a.a)'in huzuruna getirdi. Hazret -onu görünce- *"Ateşli bağ veya bağlar"* dedi.[\[331\]](#)

* * *

Evet, İslam dini, askerlerini, savaş ve zorbalıkla elde ettikleri malları açıkça yağmalamaktan engellemiştir. Resulullah (s.a.a), yağmaladıkları koyunları pişiren açların kazanlarını devirerek etleri yere dökmüştür. İster açıkta olsun, ister gizlice diğerlerinin malını kullanmayı yasaklayarak onu hıyanet ve açık bir hırsızlık diye adlandırmış, iğneyi, ipliği ve hatta ondan az bile olsa sahibine geri verin, buyurmuş, hıyanet ve gizli hırsızlık yapan kimsenin cenazesine namaz kılmamış ve bir cüppe yağmalayan ihanetkâr kişinin ölüsünü şehit saymamıştır. Allah Teala, savaş kanalıyla elde edilen malların mülkiyetini, ister açık olsun, ister gizli ne olursa olsun, hatta bir ayakkabı bağı olsa bile İslam askerlerinden alarak Kur'an-ı Kerim ona "enfal" ismini vermiş, Resulullah (s.a.a) uygun gördüğü şekilde kullansın diye Allah ve Resulü'nün emrine bırakmıştır.

Şimdi, Resulullah (s.a.a)'in düşmanla savaşarak elde edilen malları ne yaptığına bakalım:

Resulullah (s.a.a) savaşlardaki ganimetlerden, ister ganimetlerin toplanmasına doğrudan katılsın ve ister katılmasın, uygun gördüğü miktarını piyade askerlere, uygun gördüğü kadarını süvarilere ve bir miktarını da kadınlara veriyordu.[\[332\]](#)

Dahası; bazen Resul-i Ekrem (s.a.a) hiçbir şekilde savaşa katılmayanlara ganimetten bir pay veriyordu; nitekim Bedir savaşında Osman'a ve Hayber savaşında da Cafer b. Ebutalib'in arkadaşlarına bu şekilde vermiştir. Bu konu Sahih-i Buharî, Müsned-i Tayalesî, Müsned-i Ahmed ve Tabakat-ı İbn-i Sa'd'da şu şekilde geçer:

Resul-i Ekrem (s.a.a), Osman'ı Bedir savaşına katmayıp hasta olan eşi, peygamberin kızı Rukiyye'ye bakmak için Medine'de bırakmıştı. Savaştan sonra, Resulullah (s.a.a) ona, savaş meydanındaki bir askerın aldığı kadar bir pay verdi.[\[333\]](#)

Ve yine Sahih-i Buharî'nin aynı sayfasında Ebu Musa Eş'arî'den şöyle rivayet edilmiştir:

Yemen'deyken Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hayber'e doğru hareket ettiğini öğrenince o hazrete katılmak için kabilemizden elli küsur kişiyle birlikte Yemen'den hareket edip gemiyle Habeş'e ve oradan Cafer b. Ebutalib ve arkadaşlarıyla birlikte Medine'ye gittik. Resulullah (s.a.a)'in huzuruna vardığımızda Hazret Hayber'i fethetmişti. Sonra Resul-i Ekrem (s.a.a) bizimle gemideki arkadaşlarımıza ve yine Cafer'le arkadaşlarına Hayber ganimetlerinden bir pay verdi.[\[334\]](#)

Daha önce de dediğimiz gibi, Resul-i Ekrem (s.a.a) Huneyn savaşında gönüllerini almak, sevgi ve muhabbetlerini kazanmak ve İslam'a yönelmelerini sağlamak amacıyla Kureyş'in ileri gelenlerine, o savaşa katılan İslam savaşçılarının payından kaç kat fazlasını verdi.

Böylece İslam dini savaş yoluyla elde edilen malların mülkiyetini onu ele geçiren kişilerden alarak Allah ve Resulü'nün yetkisine bırakmış, Resul-i Ekrem (s.a.a) de onu ele geçirerek uygun gördüğü şekilde harcamıştır. O halde, buna göre, savaş ganimetlerinden bir pay alan kimse, ister savaşa katılsın, ister katılmasın, bu ganimeti hiçbir zahmet çekmeden ve meşakkat görmeden ele geçirmiştir, söyleyebiliriz. Çünkü o ganimeti düşmanla savaşarak değil, Peygamber'den almıştır.

Ve yine Arapların ganimet ve muğnimi, düşmanla savaşarak değil, hiçbir zahmet ve zorluk görmeden elde edilen mal bildiklerini göz önünde bulundurarak bu malları ganimet ve muğnim de sayabiliriz; çünkü savaş yoluyla elde edilen şeyin, daha önce de değindiğimiz gibi başka bir ismi vardır.

Ve yine, "**Bilin ki kazandığımız şeylerden...**" ayeti, bu savaşta veya Uhud savaşında, Enfal Suresinin inişinden sonra, bu Surenin başında nazil olmuş ve bu ayet nazil olduktan sonra "ganimet" sözcüğü iki ayrı anlam kazanmıştır:

1- Lügat anlamı: Hiçbir zahmete maruz kalmadan bir şeye ulaşmak. Bu anlam savaş ganimetlerini kapsamaz. Çünkü bu şekildeki kazancın "selb, nuhb ve harb" gibi özel isimleri vardır.

2- Şerî anlamı: Ragıb'ın dediği gibi, savaş yoluyla veya savaş olmaksızın düşmandan elde edilen şeyler.

Ve işte bu nedenle İslam dini, düşmanla savaştan elde edilen her şeyi ganimet saymıştır; oysa geçmişte bu kelimenin böyle bir manası yoktu.

Ve yine gördük ki, bazen "ganimet ve muğnim" hadis ve sirette, gerçek anlamında kullanılmış gibi hiçbir karineye gerek kalmadan lügat anlamında kullanılmıştır. Ve bazen de bu sözcükler şerî anlamlarında kullanılmış, sözdeki veya konuşmada geçen bir karine nedeniyle onun şerî anlamı anlaşılmıştır.

Böylece bu sözcükler, Ömer b. Hattab'ın hilafeti döneminde fütihat alanı genişleyinceye kadar bu iki anlama geliyorlardı. O zamandan itibaren çok kullanım nedeniyle "ğunm" sözcüğünün türevleri, özellikle durum ve sözdeki karineler olunca düşmanla savaştan elde edilen şeyler anlamını veriyordu. Ve lügatçılar iş başına geçip "ğunm" sözcüğü ve onun kendi zamanı ve daha önceki zamanlarda Araplar arasında kullanıldığı yerler incelendikten sonra, bu sözcüğün şu yerlerde kullanıldığını gördüler:

a- Cahiliye döneminde ve sadr-ı İslam'da tüm Arapların yanında, bir şeyi zahmetsiz elde etmek anlamında.

b- Humus ayeti nazil olduktan sonra, Müslümanların yanında, özellikle Resulullah (s.a.a)'in zamanından sahabenin dönemine kadar, düşmanla savaşta ve diğer durumlarda bir şey elde etmek anlamında.

c- Fütihat döneminde, daha sonra dikkate alınmayan karinelerle düşmandan savaş ganimetleri almak anlamında kullanılmış, tedricen lügatçıların dönemine kadar karine olmaksızın İslamî toplumlarda bu anlamda kullanılmıştır.

Lügatçıların bu sözcüğü kaydettikleri zaman da bu sözcüğün (ğunm) anlamında meydana gelen değişikliklere dikkat etmemişler ve sonuçta Ragıb-ı İsfahanî gibi bazıları humsun yasanmasından sonra Medine'de onun anlamını inceleyerek şöyle demişlerdir: Düşmanla savaşta ve diğer yollarla elde edilen her şeye "ğunm" denir.

Fakat İbn-i Menzur ve diğerleri, bazen onun cahiliye dönemindeki kullanımını göz önünde bulundurarak, "ğenume-ş şey", "onu ele geçirdi", "iğtinam" ise, "ganimete ulaşmak" anlamındadır demişlerdir. Ve bazen de fütihat döneminde onun karinelerle kullanıldığını göremedikleri için ondan sonra da bu sözcüğü karinesiz olarak söz konusu ederek şöyle demişlerdir: Ganimet, savaş meydanında düşmandan alınan mallardır.

Fakat bu arada, Kamusu'l-Lügat kitabının yazarı, bu sözcüğün bir şey elde etmek ve fey anlamında mı,[\[335\]](#) yoksa ganimet "fey" ve "fazlalık" anlamında, onun diğer türevleri ise "bir şey elde etmek" anlamında olduğunda şüphe etmiştir.[\[336\]](#)

Böylece "ğunm" sözcüğünün anlamını karıştırmışlardır; oysa bu konuda doğru olan bizim söylediğimizdir ve bu hususta sözcüğün anlamının kazandığı değişiklikleri de göz önünde bulundurmak gerekir.

Dolayısıyla, "ğunm" sözcüğü şu anlamlardadır:

1- Cahiliye döneminde ve sadr-ı İslam'da: Hakiki anlamı olan, bir şeyi zahmetsiz olarak ele geçirmek.

2- İslam dininde, humus ayetin nazil olduktan sonra hakiki anlamında, düşmanla savaşta elde edilen şey; bunun yanı sıra o dönemde daha unutulmamış olan lügat anlamında kullanılıyordu.

3- Lügat kitapları yazıldığı asırdan sonra bu sözcük hakiki lügat anlamının yanı sıra Müslümanlar yanında düşmandan savaş ganimetleri ele geçirmek anlamında kullanılmaya başlandı.

Dolayısıyla, eğer sadr-ı İslam'a kadar bir yerde bu sözcüğün türevlerinden biriyle karşılaşacak olursak onu lügat anlamı vererek zahmet ve sıkıntı çekmeden bir şey elde etmek şeklinde mana etmemiz uygun olacaktır.

Ve eğer bu sözcüğün humsun yasanmasından sonra Müslümanlar tarafından veya İslami yasanmada kullanıldığını görürse, bu durumda, bu iki anlam kullanılan ortak bir sözcük olduğundan onu lügat anlamında algılamakla şerî anlamında (savaş ve diğer yollarla bir şey elde etmek) algılamak arasında ortaktır ve birinin tayini için belirti şarttır.

Ve eğer bu sözcüğün, lügatçiler ve lügat kitaplarının yazıldığı dönemde ve ondan sonraki zamanlarda kullanıldığını görürsek, bu sözcük o dönemde onlar için hangi anlamı taşıyorsa, o anlamda kullanılması, yani sadece düşmandan savaş ganimetleri almak anlamında algılanması daha doğrudur.

Buraya kadar söylediklerimizden anlaşılan şudur: Eğer Resulullah (s.a.a)'in döneminde humsun yasanmasından sahabenin dönemine kadar hadis ve hadis dışında bu sözcüğün türevlerinden birine rastlarsak bu iki anlamdan birine geldiğini kabullenmek zorundayız: Ya lügat anlamında algılayarak, zahmet ve zorluğa düşmeden bir şeyi elde etmek anlamına geldiğini ya da şerî anlamında algılayarak savaş ganimetleri ve diğer kazançlar elde etmek anlamına geldiğini kabul etmeliyiz. Elbette bu durumda maksadımıza delalet eden bir karine bulmak zorundayız.

Bu sözcüğün o dönemde kullanıldığı yerler hakkında yapmış olduğumuz uzun araştırmalarda onun daha fazla şerî anlamı bildiren söz ve durumdaki karinelerle kullanıldığını gördük. Fakat bunun yanı sıra bir çok yerde bu sözcüğün hiçbir karine ve belirti olmaksızın lügat anlamında kullanıldığını da unutmamak gerek.

7- Humus

Humus, lügatta beşte bir anlamındadır. "Hamestu'l-kavme" yani, o kavmin mallarının humsunu aldım. Fakat bu sözcüğün şerî anlamını öğrenmek için önce cahiliye Arabı döneminin örfüne

müracaat ederek bu konuda onların toplumsal sistemlerini öğrenmemiz gerekir. Daha sonra İslam yasamasına dönerek humus meselesi ve onun Müslümanlar arasındaki geçmişini geniş bir şekilde incelememiz icab ediyor. Şimdi bu husustaki konumuz:

A- Cahiliye Döneminde

Cahiliye döneminde, komutanlar ganimetlerin dörtte birini kendilerine alıyor ve "Onların mallarının dörtte birini aldı" ve "Ordudan ganimetlerin dörtte biri alındı" deniliyordu.

Ordu komutanının aldığı bu dörtte bire, "el-merba" söylüyorlardı. Hadiste ise Resulullah (s.a.a)'in Adiy b. Hatem'e, Müslüman olmadan önce, "*Sen merba alıyorsun; oysa bu iş senin dininde helal değildir.*"[\[337\]](#)

Şair bu konuda şöyle diyor:

Leke'l merba' minha ve's-safaya

Ve hukmuke ve'n neşitetu ve'l fuzul

(Ganimetin dörtte biri senin, safaya da

Neşit de senin, fuzul da.)

Bu şiirde "safaya" başta gelen kişinin kendine seçip ayırdığı şeydir. "Neşite" askerler dönüp kabileye gelmeden önce reislerine verilen ganimete denir. Ve nihayet "fuzul" bölüştürülmeyecek kadar az olup ordu komutanına verilen ganimete denir.[\[338\]](#)

Nihayetu'l-Lügat kitabında şöyle geçmektedir: "İnne fulanen kad irtefea emre'l kavm), (yani; falanca onlara komutanlık yapmayı beklemekte.) Veya, "Ve huve ala rubaet-i kavmih" (yani; o, onların efendisidir).

"Humus" sözcüğü hakkında ise Adiy b. Hatem'den[\[339\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: "Cahiliye döneminde rub' (dörtte bir), İslam'da ise humus (beşte bir) alıyordum." Adiy'nin maksadı şudur: Ben her iki dönemde de ordu komutanıyım. Cahiliye döneminde ganimetlerin dörtte biri ordu komutanıydı. İslam zuhur ettikten sonra ise onu beşte bire düşürdü ve harcanması gereken yerleri de belirtti.[\[340\]](#)

B- İslam'ın Zuhurundan Sonra

Buraya kadar söylediklerimiz İslam'ın zuhurundan önce ve cahiliye dönemiyle ilgiliydi. Fakat İslam'ın zuhurundan ve İslam dini tarafından humusun yasanmasından sonra humus farz bir şey haline geldi, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ondan şöyle bahsedilmiştir:

1- Kur'an-ı Kerim Humus:

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"Eğer Allah'a ve ayrılma gününde, o iki topluluğun karşılaştığı günde kulumuz (Muhammed)e indirdiğimiz şeye inanmışsanız bilin ki kazandığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve yakına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalana aittir. Allah her şeye kadirdir."** [341]

Bu ayet, her ne kadar özel bir konuda nazil olmuşsa da genel bir hükmü beyan etmektedir ki o da her türlü kazançtan müstahak olan kişilere humus ödemenin farz oluşudur. Çünkü eğer bu ayet sadece savaş ganimetlerini kapsayacak olsaydı, Allah Teala'nın, "Bilin ki savaşta elde ettiğiniz şeylerden..." şeklinde veya "Düşmandan elde ettiğiniz ganimetler" diye buyurması ve "kazandığınız şeylerin..." şeklinde buyurmaması daha uygundu.

Bu yasamada, İslam dini, cahiliye dönemindeki dörtte bir yerine önderlik hakkını beşte bir olarak tayin ederek miktarı azaltırken diğer taraftan da humus alanların sayılarını çoğaltmıştır. Şöyle ki, onun bir payını Allah'a, bir payını Resulüne ve bir payını da onun yakınına, üç payını da Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarından yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara tayin etmiştir. Ve humusu, savaş ganimetlerine has kılmayıp elde edilen her türlü kazançta farz kılmış, cahiliye dönemindeki "merba" karşısında onu "humus" diye adlandırmıştır.

Ve zekat kavramı, daha önce de dediğimiz gibi Allah Teala'nın mallardaki hakkıyla eşit olduğundan, Kur'an-ı Kerim'de nerede zekat ödemeye teşvik edilmişse, insanın kazandığı her şeyden farz sadaka ve humusu ödemeyi de emretmiş ve Allah Teala, mallardaki hakkını sadaka ve humus ayetlerinde tam olarak açıklamıştır.

Humus hakkında Kur'an-ı Kerim'de bulduklarımız bunlardan ibarettir.

2- Sünnette Humus:

Resulullah (s.a.a) savaş ganimetlerinden ve define, hazine ve maden gibi savaş ganimetleri dışındaki gelirlerden humus ödenmesini emretmiştir. Bu konuyu İbn-i Abbas, Ebu Hureyre, Cabir b. Abdullah, İbade b. Samit, Enes b. Malik rivayet etmişler ve Ahmet b. Hanbel kendi Müsned'inde, İbn-i Mace kendi Sünen'inde kaydetmişlerdir. Biz burada Ahmet b. Hanbell'in İbn-i Abbas'tan naklettiği rivayeti zikrediyoruz:

"Resulullah (s.a.a), define, hazine ve madenden humus verilmesini emretti." [342]

Sahih-i Müslim, Sahih-i Buharî, Sünen-i İbn-i Mâce, Tirmizî, İbn-i Mace, Muvatta-i Malik ve Müsned-i Ahmed b. Hanbel'de Ebu Hureyre'den Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Hayvanın vurduğu yaranın diyeti yoktur; maden de böyledir; rukaza (define ve madende) ise hums vardır."*

Fakat Müsned-i Ahmed'de geçen bazı rivayetlerde hadisin baş tarafı şöyledir: *"Hayvanın yaralamasının diyeti yoktur..."* [343]

Ebu Yusuf, [344] bu hadisi Harrac kitabında genişçe açıklayarak şöyle demiştir: Cahiliye döneminde bir kişi bir kuyuya düşerek ölseydi, gelenekleri gereğince o kuyu onun kan parası sayılırdı. Eğer bir hayvan onun öldürseydi o hayvanı ve eğer ölmesine bir maden neden olsaydı kan pahası olarak o madeni alırlardı. Dolayısıyla, bir kişi Resulullah (s.a.a)'e bunun hükmünü sorunca Hazret şöyle buyurdu: *"Hayvanın açtığı yaranın diyeti yoktur; maden ve kuyunun da yoktur; rukaza (defineye) ise hums lazım gelir."* Daha sonra Hazret'ten, "rukaz"ın ne olduğunu

sordular. Hazret, "Allah Teala'nın yaratışın tâ başından beri yerde kıldığı altın ve gümüştür" cevabını verdi.

Müsned-i Ahmed'de Şa'bî[345] kanalıyla Cabir b. Abdullah'ın Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet ettiği nakledilmektedir: "Evcil havan, kuyu ve madenin kan pahası yoktur; fakat defineye humus lazım gelir." [346] Şa'bî, bu hadiste geçen "rukaz"ın define anlamına geldiğini söylemiştir.

Müsned-i Ahmed'de İbade b. Samit'ten şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı kurallar şunlardır: İnsanın ölmesine neden olan maden, su kuyusu ve hayvanın diyeti yoktur. Bu hadiste geçen "ucema" dört ayaklı hayvan ve benzerleri, "cubar" ise karşılıksız ve heder olmak anlamındadır. Resul-i Ekrem (s.a.a) define ve maden için humus tayin etmiştir. [347]

Müsned-i Ahmed'de Enes b. Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'le birlikte Hayber'e doğru hareket ettik. Yanımızdakilerden biri def-i hacet için bir harabeye gitti ve kendini temizlemek için harabenin duvarından bir parça kesek koparıncı oradan altın döküldü. Adam altınları alarak Resul-i Ekrem (s.a.a)'in huzuruna getirip olanları anlattı. Resulullah (s.a.a), onları tartmasını emretti. Adam itaat ederek onları tartınca iki yüz dirhem olduğunu gördü. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a), "Bu definedir ve buna humus lazım gelir." [348]

Yine Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: Medine'den bir kişi Resulullah (s.a.a)'e bir takım sorular sordu. Bu sorulardan biri şöyleydi: Bir harabeden bir define bulacak olursak vazifemiz nedir? Resulullah (s.a.a), "Ona, define ve madene humus taalluk eder" buyurdu. [349]

Nihayetu'l-Lügat, Lisanu'l-Arab, Nihayetu'l-Ereb, Ikdu'l-Ferid ve Usdu'l-Gabe'de "seyebe" sözcüğünde şöyle geçer, (biz Nihayetu'l-Lügat'tan naklediyoruz):

Resulullah (s.a.a), Vail b. Hacer'e[350] şöyle yazdı: "Suyubda humus vardır." Suyub ise, define anlamındadır. Daha sonra açıklamada bulunarak şöyle yazdı: Suyub, madende bulunup çıkarılan altın ve gümüş damarlarıdır; suyum "seyebe"nin çoğuludur. Resul-i Ekrem (s.a.a)'in "suyub" sözcüğünü kullanmaktan maksadı, cahiliye döneminde defnedilen mallar veya Allah Teala'nın onu elde eden kişiye lütuf ve bağışı olan madeni kastettiğini bildirmektir.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu mektubunun tamamı Kalkaşendi'nin Nihayetu'l-İreb kitabında geçmiştir. [351]

Yukarıda Geçen Hadislerin Terimlerinin Açıklaması

Sünen-i Tirmizî kitabında şöyle geçmiştir: Ucema, sahibinden kaçan hayvandır; sahibinden kaçınca bir şeye veya bir kimseye zarar veren bu hayvandan dolayı sahibi zarar ödemez.

Madenden dolayı da diye ödenmez. Yani bir kişi bir madeni kazar da diğer bir kişi ona düşerse, maden sahibi bundan dolayı zarar ödemez. Birinin yoldan geçenler için kazdığı su kuyusuna da biri düşerse, sahibinin üzerine bir şey gelmez.

Fakat rukazda humus vardır. Rukaz ise cahiliye döneminin definelerini ele geçirmektir. O halde, eğer bir kişi böyle bir define bulursa onun humsunu şerî hakime verdikten sonra geri kalanı onun kendisinin olur. [352]

İbn-i Esir'in Nihayetu'l - Lügat kitabında "irem" sözcüğünde şöyle geçer: "Aram", "a'lam" anlamında olup yolu göstermek için çöllerde üst-üste bırakılan taşlara denir. Onun tekili, "ineb" vezninde, "irem"dir. Cahiliye dönemi insanları yolda, beraberlerinde götürmeyecekleri bir şey bulsalardı, dönüştürme rahatça bulup götürmek için üzerine nişane olsun diye bir taş bırakırlardı.

Lisanu'l - Arab ve diğer lügat kitaplarında şöyle geçmiştir:

Bir şeyi toprağa sakladıkları zaman "Rekezehu, yerkezuhu" denir. "Rukaz" yer veya madenden çıkarılan altın veya gümüş parçaları olup tekili "rukze"dir.

Nihayetu'l - Lügat kitabında ise şöyle geçer: "Rukaz"ın çoğulu olan "Rukze, yere gömülen doğal mücevherlere denir.

Yukarıdaki Rivayetlerin Özeti

Yukarıda geçen rivayetlerden özetle şunlar anlaşılmaktadır: Resulullah (s.a.a), ister hazine olsun, ister maden yerden çıkarılan her türlü altın ve gümüşe humus verilmesini emretti. Bunların hiç birinin, ileri sürülenin tam aksine savaş ganimetleriyle hiçbir ilgisi olmayıp onlardan sayılmamaktadır. Dolayısıyla, humusun savaş ganimetlerinde olduğunu söylemek tamamen yersiz bir söz olur. Humus ayetindeki "ğanimtum" sözcüğünden maksat da budur. Ve yukarıdaki delilleri ve geçen rivayetlerin de teyit ettiğini göz önünde bulundurarak İslam'ın yasamasında "ğanimtum" sözcüğü, insanın hem savaşta ve hem savaş dışında elde ettiği kazancı kapsamaktadır.

O halde, buraya kadar söylediklerimizden, İslam dininde humusun savaş ganimetlerine has olmadığı anlaşılmaktadır. Hulefa mektebi ulemasından Kadı Ebu Yusuf da el-Harac[353] adlı kitabında bu rivayetlerden bu sonuca varmıştır. Kadı Ebu Yusuf, savaş ganimetleri dışında diğer şeylerde humusun farz olduğu hükmünü istinbat ederek diyor ki:

Çıkarılan her türlü madene ister az olsun, ister çok humus taalluk eder. Hatta eğer insan madenden iki yüz dirhem ağırlığından az gümüş veya yirmi dirhem ağırlığından az altın çıkarırsa onun humusunu vermesi gerekir. Ve bunun zekatla hiçbir ilgisi yoktur.[354] Aksine, bu ganimetlerle ilgilidir. Toprağa ise bir şey taalluk etmez; humus sadece halis altın, gümüş, demir, bakır ve kurşuna taalluk eder. Onları çıkarmak için yapılan masraflara ise humus yoktur. Eğer yapılan masraflar çıkarılan şeylerin değerinde olursa yine onlara humus lazım gelmez; yapılan masraflar ister az olsun, ister çok, çıkarılan şeylerin değerinden düşüldükten sonra humus lazım gelir. Metaller dışında yakut, firuze, sürme, civa, kükürt, kızıl toprak gibi taş türlerinden elde edilen her şeye humus lazım gelmez;[355] çünkü onlar toprak ve çamur cinsindedir.

Daha sonra diyor ki: O halde, eğer bir kişi (maden türlerinden) bir miktar altın veya gümüş veya demir veya kurşun ya da bakır çıkarırsa, çok fazla borçlu olursa bile onların humusu üzerinden düşmez. Eğer bir asker savaş meydanında düşmandan savaş ganimeti alırsa, ister borçlu olsun ister olmasın onun humusunun vermesi gerektiğini görmüyor musun?!

Daha sonra şöyle yazıyor: Rukaza gelince; rukaz, Allah Teala'nı yaratılışın başından yerin derinliklerinde yarattığı humusu farz olan altın ve gümüşdür. O halde eğer biri, başkasına ait olmayan bir yerde altın veya gümüş hazine veya tesadüfen elbise bulursa onun beşte birini humus olarak vermeli, beşte dördü ise bulan kişinin olur. Çünkü o da humusu verilmesi gereken ve geri kalanı kişinin kendisine ait olan ganimet gibidir.

Sona şöyle devam ediyor: Eğer Müslümanlarla savaş halinde olan bir kafir Müslüman topraklarında bir hazine bulursa, İslam hükümetinin güvencesine girmiş olursa, onun tümünü ondan alır ve ona bir şey vermezler. Fakat eğer o kişi kafir-i zimmî olursa, Müslümanlardan aldıkları gibi ondan da onun humsunu alır, dörtte birini ona verirler. Anlaşmalı köle de (sahibiyle serbestlik sözleşmesi yapan köle) Müslüman topraklarında bir hazine bulursa, humsu alındıktan sonra geri kalanı ona verilir...

Ebu Yusuf, "denizden çıkarılan şeyler" bölümünde Harun Reşid'e hitaben şöyle yazıyor: Müminlerin emirinin sorduğu denizden çıkarılan şeylere gelince; bilinmesi gerekir ki, denizden çıkarılan ziynet eşyaları ve ambere humus lazım gelir.[\[356\]](#)

* * *

Buraya kadar, Resulullah (s.a.a)'in, savaş ganimetleri dışındaki şeylerin humsunun verilmesini emrettiğini apaçık ortaya koyan rivayetleri ve bu rivayetlerden anlaşılana inceledik. Şimdi ise Resul-i Ekrem (s.a.a)'in humus verilmesine dair emrini içeren rivayetleri inceleyelim:

Resulullah (s.a.a)'in Mektup ve Sözleşmelerinde Humus

A- Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesaî ve Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer (biz Buharî'den naklediyoruz): Abdulkays kabilesinin[\[357\]](#) temsilcileri Resul-i Ekrem (s.a.a)'e, "Muzar müşrikleri bizimle sizlin aranızda engel oluşturdular ve biz haram aylar dışına size ulaşamıyoruz. Bize, yerine getirdiğimizde cenneti kazanmamıza neden olacak ve kabilemizin diğer insanlarını davet edeceğimiz kolay emirler ver" dediler. Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara şöyle buyurdu:

"Size dört şeyi yapmayı emrediyor ve dört şeyi yapmaktan sakındırıyorum. Size Allah'a iman etmenizi emrediyorum. Allah'a iman etmenin ne olduğunu biliyor musunuz hiç? Allah'a iman etmek şunlardan ibarettir: O'nun birliğine tanıklık etmek, namaz kılmak, zekat vermek, kazançlarınızdan humsu ödemek ve..."[\[358\]](#)

Resulullah (s.a.a), Abdulkays kabilesinin temsilcilerine, kazançlarından humus ödemelerini emredince, müşriklerin korkusundan haram aylar dışında kabilelerinin sınırından dışarı çıkamayan onlardan düşmandan aldıkları savaş ganimetlerinin humusunu ödemelerini istemiyor! Aksine o hazretin "ganimet"ten, bu sözcüğün Arapça'daki, zahmet ve sıkıntı çekmeden bir kazanç sağlamak olan hakiki anlamını kastetmiştir. Veya başka bir tabirle, onlar kâr ve kazançlarının humusunu vermekle görevlendiler ya da en azından Resulullah (s.a.a)'in maksadı bu sözcüğün, "savaş ve savaş dışı gelirler"den ibaret olan şer'î hakikatidir.

Bu konu, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Arap kabilelerinin temsilcilerine yazmış olduğu sözleşmelerde, elçileri ve onlara tayin ettiği valiler vasıtasıyla gönderdiği mektuplarda apaçık bellidir.

Belazurî, Futuhu'l-Buldan adlı eserinde şöyle yazmaktadır: Yemen halkı, Resulullah (s.a.a)'in zuhur ettiğini ve şanınin yüceliğini duyunca, onlardan Hazret'in huzuruna temsilciler geldiler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) onlara bir mektup yazarak Müslüman oldukları ana kadar sahip oldukları mallar, arazi ve defineleri onlara bıraktı. Onlar da itaat ederek Müslüman oldular. Sonra Hazret (s.a.a), İslam dininin kanun ve kurallarını ve kendi sünnetlerini öğretmeleri, sadakalarını almaları, Yaduhilik, Hıristiyanlık ve Mecisiliklerinde kalanlardan ise cizye almaları için onlara kendi vali ve elçilerini gönderdi.

Belazurî, İbn-i Hişam, Taberî ve İbn-i Kesir bunların peşinden şöyle eklemişlerdir (biz Belazurî'den naklediyoruz): Resul-i Ekrem (s.a.a) Amr b. Hizam'ı[359] Yemen'e gönderdiği zaman onun için şöyle bir şey yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah ve Resulünün sözüdür: "Ey iman edenler! Ahitlerinize vefa edin."[360]

b- *"Bu Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.a)'in Amr b. Hizam'ı Yemen'e gönderdiği zaman ona tavsiyeleridir. Ona bütün işlerinde Allah'ı göz önünde bulundurup takvalı olmasını, kazançlardan Allah'ın humsunu almasını ve Allah'ın müminlere farz kıldığı sadakaları teslim almasını emrediyor. Şöyle ki, su verilmeyip kökleri yerin rutubetinden veya yağmur suyundan su alan tarlaların mahsullerinden onda bir, büyük su kırbası ve kovalardan sulanan tarlaların mahsullerinden ise onda birin yarısı (yirmide bir) zekat almasını bildiriyor."*[361]

c- Resulullah (s.a.a)'in Kazae kabilesinden Sa'd b. Huzeym'e ve Cizam'a yazdığı bir mektupta sadaka vermenin farz olduğu yerleri onlara bildirmiş, sakada ve humuslarını Ubey ve Anbese isimindeki iki elçisi veya onların memurları vasıtasıyla kendisine göndermelerini istemiştir.[362]

Resul-i Ekrem (s.a.a), Sa'd ve Cizam kabilelerinden sadaka ve humuslarını kendi elçilerine veya onların memurlarına vermelerini isteyince, onlardan savaş ganimetlerinin humsunu değil, kazançlarının humsunu ve mallarına farz olan sadakaları göndermelerini kastetmiştir.

d- Resul-i Ekrem (s.a.a), Malik b. Ahmer-i[363] Cizamî'ye ve onun izleyicisi olan diğerlerine yazdığı amannamede, namaz kılmalarını, diğer Müslümanları izlemelerini, müşriklerden sakınmalarını, kazançlarının humsunu, zarara uğrayanlarının payını, falan ve filan payı vermelerini emretmiştir.[364]

e- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, Fucey[365] ve izleyicilerine yazdığı bir mektupta şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.a)'den Fucey ve izleyicilerine. Eğer Müslüman olup namaz kılar, mallarının zekatını öder, Allah ve Resulü'ne itaat eder, kazançlarından Allah'ın humsunu verir, Peygamber ve yardımcılara yardım eder, Müslüman olduklarını izhar eder de müşriklerden ilişkilerini keserlerse Allah ve Muhammed'in amanında olurlar."*[366]

f- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Umman ordu komutanlarına yazdığı mektupta şöyle geçer:

"Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.a)'den Behreyn'de yaşayan Umman padişahları ordu komutanları olan Allah kullarına. Eğer iman edip namaz kılacak, zekat verecek, Allah ve Resulü'ne iman edecek, Peygamberin hakkını verecek ve Müslümanlar gibi ibadet edecek olurlarsa Allah'ın amanında olup, Allah ve Resulü'ne ait olan ateşkede malları dışında sahip oldukları şeylerden yararlanacak ve onlar kendilerine bırakılacaktır. Hurmada onda bir tahıllarda onda birin yarısı (yirmide bir) zekat farzdır. Müslüman onlara yardımcı olmaları ve kılavuzluk etmeleri düşer. Sahip oldukları değerli şeyleri öğütmeleri için onların kendilerininindir."[367]

Bu mektupta Resulullah (s.a.a)'in "peygamberin hakkı"ndan maksadı humus veya humus ve o hazretin kendine has olan şeydir. Daha önce safiy ve peygamberin şahsına has olan mal hakkında bahsetmiştik.

g- Ve yine mektuptaki, "Allah'ın payı ve Resulün payı"ndan maksat, Hads ve Lehm bölgesinden Müslüman olan kişiler için humustur. Resulullah (s.a.a) bu mektupta şöyle buyurmaktadır:

"...Namazı kılacak, mallarının zekatını verecek, Allah ve Resulü'nün payını verecek ve müşriklerden sakınacak olurlarsa Allah ve Muhammed'in güvencesinde olacaklardır. Kim dininden yüz çevirirse Allah ve Resulü'nün koruma ve güvencesi de onun üzerinden kalkar."[368]

h- Resulullah (s.a.a)'in Cünade-i Ezdî, onun akrabaları ve izleyicilerine yazmış olduğu şu mektupta da aynı konu işlenmektedir:

"Namaz kılıp mallarının zekatını verecek olur, Allah ve Resulü'ne itaat edip kazançlarının humusunu ve peygamberin payını verecek olur da müşriklerden uzak dururlarsa Allah'ın ve Allah kulu Muhammed'in güvencesinde olurlar."[369]

ı- Resulullah (s.a.a), Tay kabilesinden Beni Muaviye b. Cerul'a[370] yazdığı bir mektupta şöyle buyurmuştur: *"Onlardan Müslüman olan namaz kılan, zekat veren, Allah ve Resulü'ne itaat eden, kazançlarından Allah'ın humusu ve peygamberin payını veren, müşriklerden uzak duran ve Müslüman olduğunu açığa vuran, itaat ettiği sürece Allah ve peygamberinin güveninde olur."*[371]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Benî Cuveyn-i Taî'ye yazmış olduğu bir mektup daha var; bu mektup da kullanılan sözcüklerdeki bazı cüzî farklılıklara rağmen yukarıdaki mektupla aynı olabilir.[372]

j- Resulullah (s.a.a), Cuheyne b. Zeyd'e[373] yazmış olduğu mektubunda şöyle buyurmaktadır: *"Geniş yer ve çölleri, nehir yatakları ve otlaklar, humus karşılığında bitkilerinden yararlanmanız ve sularından içmeniz için size aittir.*

Tia ve Sarime bir arada olurlarsa, iki koyun ve eğer aralarına mesafe düşerse her birine bir koyun zekat verin. Mesir halkına ise sadaka yoktur..."[374]

İbn-i Esir, Nihayetu'l-Lügat adlı eserinde şöyle yazmaktadır: Tia, zekatın farz olduğu en az miktardır. Sarime ise koyun ve deve sürüsüdür. Bu hadiste geçen "Sarime"den maksat, yüz yirmi bir baş koyundan iki yüz baş koyuna kadar olan miktardır ve bir arada olduklarında iki koyun ve birbirlerinden ayrı iki kişiye ait olduklarında ise her biri bir koyun zekat vermelidir. Mesir halkı ise, tarla süren öküzleri bulunan kişilerdir; ona zekat farz değildir.

k- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı mektuplarında Peygamber'in payı zikredildikten sonra Hazrete has olan "safi" de zikredilmiştir. Örneğin Resulullah (s.a.a)'in Humeyr padişahlarına yazdığı mektupta şöyle geçer:

"Ama sonra; Rabb'iniz sizi özel hidayetine yöneltti; Allah ve Peygamber'ine itaat edin, namaz kılın, zekatı verin, kazançlarınızdan Allah'ın humusunu ödeyin, Resulullah (s.a.a)'in payını ve onun kendisine has kılınanı verin ve Allah'ın müminlere farz kıldığı sadakayı ödeyin..."[375]

l- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, Benî Sa'lebe b. Amir'e yazmış olduğu mektupta şöyle geçmektedir: *"Onlardan kim İslam getirir, namaz kılar, zekatı öder, kazançlarının humusunu, peygamberin payını ve onun kendisine has kılınanı verirse Allah'ın güvencesine girmiş olur."*[376]

m- Benî Zuheyri-i Akliin'e[377] yazmış olduğu mektupta ise şöyle buyurmaktadır: "... Eğer Allah'ın birliğine ve Muhammed (s.a.a)'in onun peygamberi olduğuna tanıklık eder, namaz kılar, zekatı verir, kazandıklarınızdan humus, peygamberin payı ve onun safisini verirseniz Allah ve Resulü'nün güvencesinde olursunuz." [378]

n- Cuheyne kabilesinin bazı ileri gelenlerine yazdığı mektup ise şöyledir: "Onlardan kim Müslüman olur, namaz kılar, zekat verir, Allah ve Resulü'ne itaat eder, kazançlarından humus, peygamberin payı ve onun safisini verirlerse..." [379]

Bu mektuplarda geçen çoğulu "safaya" olan "safî" (halis mal), daha önce de dediğimiz gibi, Resulullah (s.a.a)'in humus dışında kendine has olan mal ve mülküne denir.

Ayrıca; "humus" sözcüğü, Resul-i Ekrem (s.a.a)'e nispet verilen bunların dışındaki iki mektupta da geçmiş; fakat onlar bizim açımızdan güvenilir değildir. Çünkü onlardan birinde Bulharis[380] kabilesinden Abduyağus ismi geçmektedir. Oysa "Yağus" bir put adıdır ve Resulullah (s.a.a)'in putun kuluna mektup yazmış olması imkansızdır. Çünkü Hazret (s.a.a), Abduluzza, Abdulhacer,[381] Abdulamr-i Asem gibi isimleri Abdurrahman veya Abdullah isimlerine çeviriyordu.[382] Bu mektuplardan diğer ise Resulullah (s.a.a)'in Neşhel b. Malik-i Vaili'ye[383] yazmış ve ona "bismike Allahumme" (senin adınla Allah'ım!" diye başlamıştır; oysa Resulullah (s.a.a)'in mektupları "bismillahirrahmanirrahim" diye başlamaktaydı.

* * *

Yukarıda geçen mektup ve sözleşmelerde, Resul-i Ekrem (s.a.a), Sa'd-ı Huzeym'e sadaka, zekat ve humuslarını kendisinin iki elçisine veya onların gönderdiği kimselere vermelerini emretmiştir: katıldıkları savaş ganimetlerinin humsunu vermelerini istemeyip mallarına lazım gelen humus ve sadakaları talep etmiştir. Aynı şekilde Cuheyne'ye yazdığı mektupta yerin otlak ve sularından yararlanma karşısında humus ve zekatlarını vermelerini istemiştir. Bunda da humus ödemeleri için onların savaşa katılıp savaş ganimetleri elde etmeleri şart koşulmamış, aksine humus ve sadaka ödemek için yer gelirlerinden yararlanmak şart koşulmuş, onlara kazandıkları şeylerde İslam'ın hükmünü öğretmiştir.

Yine Abdulkays'ın temsilcilerine kazançlarından nasıl humus ödeyeceklerini öğrettiği zaman, onları yerine getirecek olurlarsa cennete gideceklerini buyurdu ve müşriklerin korkusundan haram aylar dışında kabilelerinden dışarı çıkmayan onlardan, müşriklerle savaşıp zafere ulaşarak onlardan elde ettikleri savaş ganimetlerini ödemelerini istememiş, sadece onlardan kazançlarının karının humsunu vermelerini istemiştir.

Ve yine valisi Amr b. Hazm'a verdiği emirde Yemen kabilelerinin sadaka ve humuslarını almasını istemiş, fakat bu kabilelerin katıldıkları savaşlardaki ganimetlerin humsunu alıp kendisine göndermesini istememiştir.

Veya bu kabilelere humuslarını ödemeleri için şahsen yazmış olduğu mektuplar veya kabilelerin humuslarını almaları için Amr b. Hazm dışında diğer memurlarına yazdığı mektupları da aynı doğrultudadır.

Bütün bu mektup ve emirnamelerde humsun, sadaka konumundadır; her ikisi de Allah Teala'nın koyduğu kurallar gereğince insanların mallarındaki Allah'ın hakkıdır.

Bu mektuplarda geçen "humus" sözcüğünün savaş ganimetlerinin humsu olmadığını vurgulayan ve açığa çıkarıcı konu, İslam dinindeki savaş hükmünün cahiliye dönemi ve ondan önceki zamanların kurallarından farklı oluşudur; o dönemlerde herkes veya her grup kendi kabilesi veya antlaşma içerisinde oldukları kişiler dışındakilere saldırarak onların mal varlıklarını istediği şekilde yağmalama hakkını kendine veriyor ve herkes, kabile reisine has olan dörtte biri dışında yağmalayıp elde ettiği her şeyi kendine alıyordu. Fakat İslam dininde böyle değildir; dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) onlardan dörtte bir yerine beşte bir olan savaş ganimetlerinin humsunu isteyemez; hatta hiçbir Müslüman veya Müslüman bir grup kendi yanından Müslüman olmayan kişilere karşı savaş ilan edip canı istediği gibi onların mallarını yağmalayamaz. Çünkü:

Birincisi; böyle bir hakka sadece şerî hakim sahiptir; o da İslam kanun ve kurallarına uygun olarak; bu durumda tüm Müslümanlar onun emrine itaat etmek zorundadır.

İkincisi; fetih ve zaferden sonra savaş ganimetlerinin tümünde sadece İslam ordusu komutanı veya onun temsilcisi tasarruf hakkına sahiptir. Dolayısıyla, savaşçılar düşmana galip geldikten sonra ele geçirdikleri şeyleri komutanlarına veya onun temsilcilerine vermelidirler; aksi durumda aldıkları şey gizlice yapılan hırsızlık ve diğerlerinin gözünden irak aşırmaq sayılır ve onun ar, mahcubiyet ve vebali kıyamet gününde yakasına yapışıp cehenneme götürür.

Humsu aldıktan sonra atlı ve piyade askerlerin payını tayin eden, biraz da kadınlara ayıran, bazen savaşta olmayanlara da alınan ganimetlerden pay veren ve savaşan müminlerin payından kat kat fazlasını muallafetil kulub (Müslüman olmayanların gönlünü kazanmak) için harcama yetkisi olan İslam'ın hakimidir.

Eğer Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde savaş ilan etmek ve savaş ganimetlerinin humsunu almak Hazret'in kendi vazifelerinden ise, Hazret'in arka arkaya yazdığı mektup ve sözleşmelerde humus, muhatapların mallarındaki farz sadaka menzilesinde değildiyse ve savaş ganimetleriyle bir ilgisi de yoktuysa, o halde bu mektup ve sözleşmelerde halktan humus istemenin ve bunu vurgulamanın anlamı ne olabilirdi ki?!

Dolayısıyla, bu mektup ve sözleşmelerdeki "ganaim" ve muğnim" sözcüklerinden lügat anlamı olan, "zahmet ve sıkıntı görmeden bir şeyi elde etmek" anlamında veya "savaş yoluyla ve diğer yollarla elde edilen şey" anlamındaki şerî anlamında olduğunu söylemek zorundayız.

Burada, konumuzun başında "ganimet" sözcüğünün açıklamasıyla ilgili söylediklerimizi ekleyerek "ganimet" sözcüğünün sözlükler yazıldıktan sonra İslam toplumunda savaş ganimetlerinde kullanılan bir hakikat olarak kabul edildiğini ve İslam'dan önce bu anlamda kullanılmadığını ve yine Resulullah (s.a.a)'in hadislerinde geçen bir şeyi, o hazretten yaklaşık iki asır sonra halk arasında yaygın olan başka bir şeye yüklemenin doğru olmadığını söylemek gerek.

Bu mektup ve sözleşmelerde "Allah'ın payı", "Resulullah (s.a.a)'in payı" veya "Peygamberin hakkı" veya "peygamberin payı" şeklinde geçen şeylerin tefsiri, **"Bilin ki kazandığımız şeylerin humsu Allah'ın ve Resul'ündür..."** ayetinde ve bu ayetin açıklayıcısı olan Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetinde geçmektedir. Humus ayeti ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde, "muğnim" sözcüğündeki Allah ve Peygamberin payının ve yine onların hak ve hisselerinin humus olduğu bildirmişlerdir.

Buraya kadar söylediklerimizden, savaş ganimetleri ve onun dışındaki şeylerin humsunu Resul-i Ekrem (s.a.a)'in şahsen kendisinin aldığı ve Müslüman olanlardan sadaka ve zekat lazım gelen yerler dışında kazançlarının humusunu vermelerini istediği anlaşılmaktadır. Şimdi ise humsun harcanması gereken yerleri inceleyelim.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnette Humsun Yeri

Kur'an-ı Kerim'de

Kur'an-ı Kerim'de humus ayeti humsun Allah, Resulü, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışların olduğunu vurgulamaktadır.

Şimdi ayette geçen "zu'l-kurba" (yakınlar)ın ve ondan sonra zikredilenlerin kimler olduğunu inceleyelim.

1- Zu'l-kurba (Yakınlar)

Bir sözde geçen "zu'l-kurbâ", "kurbâ" ve "ûlî kurbâ" sözcükleri de baba ve anne gibidir; bir sözde nerede "ebeveyn" sözcüğü geçerse, ister apaçık bir şekilde, ister zamirle ve ister kinaye ve imayla olsun maksat, kişinin kendisinden önce gelen baba ve annesidir.

Aynı şekilde açık örneği, "Akraba (ûlî kurbâ) bile olsalar, cehennem halkı oldukları belli olduktan sonra (Allah'a) ortak koşanlar için mağfiret dilemek, ne peygamberin, ne de inananların yapacağı bir iş değildir" [\[384\]](#) ayetinde geçen "kurbâ", "uluhu" ve "zu hu" sözcükleri de aynı şekildedir. Bu ayette geçen "ulî kurbâ"dan maksat, açıkça "ulî kurbâ"dan önce geçen Resulullah (s.a.a) ve müminlerdir.

Bunun zamirle geçen örneği ise, "**Söylediğiniz zaman akrabanız (zâ kurbâ) da olsa adaleti gözetin**" [\[385\]](#) ayetinde geçmektedir. Bu ayette geçen "za kurbâ"dan maksat "kultum" ve "i'dilu" sözcüklerinin zamirlerinin merciidir.

Takdirde olan örneği ise, "**Akrabalar (za'l kurbâ) da (miras) taksim(in)de hazır bulunursa...**" [\[386\]](#) Burada "za'l kurbâ"dan maksat, ölen kişinin bir önceki ayette işaret edilen akrabalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de "kurbâ" ve "ûlî'l kurbâ" sözcükleri geçen diğer yerlerde böyledir.

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'in iki yerinde "valideyn" ve "zi'l-kurbâ" kelimelerini bir arada zikretmiştir. Biri, "**Ana babaya, akrabaya iyilik edin.**" [\[387\]](#) ve diğeri, "**Ana babaya, akrabaya iyilik edin.**" [\[388\]](#) Birinci ayette, apaçık ve daha önce geçen İsrailoğullarının babalarıyla anneleri ve akrabaları dikkate alınmıştır; ikinci ayette ise, ayetin baş tarafında geçen bu ümmetin müminleri olan "ve'budu" ve "lâ tuşrikû" sözcüklerindeki zamirin merci olan müminler ve onun yakınları kastedilmiştir.

Dolayısıyla, Allah Teala humus ayetinde: "**Bilin ki kazandığınız şeylerin humsu Allah, Resulü ve yakınlar içindir...**" buyurunca, ister istemez "za'l-kurbâ"dan maksat, Resulullah (s.a.a)'in yakınlarıdır; bu ayette o hazretin ismi onlardan önce geçmiştir. Yani Resulullah

(s.a.a)'in ismiyle onların arasına mesafe düşmemiştir. Eğer böyle değilse, o halde Allah Teala bu ayette kimin "yakınlar"ından bahsetmektedir?

"Allah'ın, o kent halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah'a, Elçiye ve yakınlarla... aittir" [389] ayetindeki "zu'l-kurbâ"dan maksat da açıkça ondan önce zikredilen Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarıdır.

Ve yine, **"De ki: Ben ona karşılık sizden yakınlarla sevgiden başka bir ücret istemiyorum"** ayetindeki akrabalarından maksat da, "istemiyorum" (la es'elukum) fiilindeki failin, yani peygamberin akrabalarıdır ve "kurbâ" o hazrete mensuptur. Şimdi humus ayetindeki diğer kelimeleri inceleyelim:

2- **Yetim:** Yetim, buluş çağına ermeden önce babasını kaybeden çocuğa denir.

3- **Miskin:** Hacetini giderecek şeye muhtaç olana miskin denir.

4- **İbn-i Sebil:** İbn-i sebil, maddi bakımdan yolculuğunu sürdürmeye gücü olmayan yolda kalmış yolcuya denir. [390]

Humus ayetinin akışı, yetim, miskin ve yolda kalmıştan maksadın, bu kişilerin Resulullah (s.a.a)'in akrabaları olduğunu göstermektedir. Humus ayetindeki bu sözcükler, daha önce açıkladığımız "zi'l-kurbâ" sözcüğü makamındadırlar.

Diğer taraftan, Allah Teala, **"Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere,... yolda kalmışlara"** (Tevbe, 60) ayetinde sadakaların harcanacağı yerleri belirtmiş, onun bir payını Haşimoğullarından olmayan miskinlere ve yolda kalmışlara has kılmıştır. Fakat Haşimoğullarına sadakayı haram kılmış ve onun yerine onlar için humustan bir pay ayırmıştır.

Müslümanların Açısından ve Sünnette Humusun Yeri

Resul-i Ekrem (s.a.a) kendi hayatında humusu altı kısma ayırıyordu. Onun iki payı Allah ve Resulünün, bir payı yakınlarını. [391]

Ebu Aliye-i Riyahî'den [392] şöyle rivayet edilmektedir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bir ganimet getirecek olsalardı, Hazret onu beş kısma ayırırdı. Dört payını İslam askerlerine verir, beşte birini de kendisine alırdı ve o miktardan Allah'ın hakkı olarak bir avuç alıp Ka'be'ye ayırır, geri kalanını beş kısma ayırırdı: Bir payı peygambere, bir payını yakınlarına, bir payını yetimlere, bir payını miskinlere ve son payını da yolda kalmışlara ayırırdı. Ka'be'ye has kıldığı hisse ise Allah'ın payıydı. [393]

Bu iki hadis açıkça humusun altı kısma ayrıldığını bildirmektedir ve bu da humus ayetiyle uyum içerisindedir. Ebu'l-Aliye'nin rivayetinde geçen Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bir payı Ka'be'ye ayırdığı konusuna gelince, bu iş sadece bir defa yapılmış olabilir. Bu konuda doğru olanı, Ata b. Ebi Ribah'ın [394] şu rivayetinde görmekteyiz: Allah'ın humusuyla Resulü'nün humusu birdi ve Resulullah (s.a.a) ondan istediği kadarını alıyor veya bağışlıyor ya da affediyordu. Ona karşı istediği gibi muamele yapıyordu. [395]

İbn-i Cerih[396] de şöyle demiştir: ...Onun dört payı savaşa katılanların ve geri kalan beşte biri ise Allah ve Resulü'nündü; Resul-i Ekrem (s.a.a) ondan istediği kadarını alıyor veya bağışlıyor ya da affediyordu ve onu istediği gibi kullanıyordu.[397]

Bu iki rivayette anlaşılan, Allah'ın payıyla Resulü'nün payının bir oluşudur. Bu ise humusu altı kısma ayıran humus ayetine ters düşmektedir. Ancak Allah'ın payıyla Resulullah (s.a.a)'in hissesinin bir oluşundan, iki hissenin bir pay sayılması değil, her ikisinin de bir ölçüde olduğu kastedilirse sorun çıkmaz.

Ve yine bu, Katade'nin[398] şu rivayetiyle de bağdaşmıyor: Resul-i Ekrem (s.a.a) bir ganimet ele geçirince, onu beşe bölüyordu. Beşte biri Allah ve Resulü'nün, geri kalanını da Müslümanların arasında bölüştürüyordu. Allah ve Resulü adına aldığı beşte biri ise, Resulullah (s.a.a) ve Hazretin yakınları, yetimleri, miskinleri ve yolda kalmışlarına veriliyordu. Ve bu beşte bir beşe bölüyordu ve onun beşte biri Allah ve Resulü'nündü.[399]

İbn-i Abbasi'nin Tarih-i Taberî'de geçen rivayetinden, iki payın bir paya dönüştürülüşünün Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. İbn-i Abbas şöyle demiştir:

Allah'ın payıyla Resulü'nün payını birleştirdiler ve yakınlarına da bir pay ayırdılar ve her iki payı at ve savaş araçları temin etmek için harcadılar.[400]

Taberî, Mücahid'den şöyle rivayet etmiştir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'in soyuna sadaka haram olduğu için onlar için humsun beşte biri tayin edilmişti.[401] Ve yine demiştir ki: Allah Teala, Haşimoğulları arasında fakir ve yoksul kişiler olacağını bildiğinden sadaka yerine onlara humus tayin etti.[402]

Ve yine şöyle demiştir: Onlar, kendilerine sadaka haram olan Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarıdır.[403]

İmam Seccad (a.s) ise Şam halkından bir kişiye şöyle buyurmuştur: "Acaba Enfal suresinde **"Kazandığınız şeylerden Elçiye ve yakınlarına ... humus verin"** şeklinde geçtiğini okumuş değil misin?" Adam, "Okudum; onlar sizler misiniz?" diyince. Hazret, "Evet" buyurdu.[404]

Buraya kadar geçenler humus ayetinde ve diğer yerlerde geçen "zu'l-kurba" (yakınlar) kelimesinin tefsiriydi. Şimdi yetimlerle miskinlerin kimler olduğunu inceleyelim. Nişaburî, bu ayetin tefsirinde şöyle yazmaktadır:

Ali b. Hüseyin (a.s)'dan, ayette geçen, "yetimler ve miskinler" in kimler olduğunu sorduklarında Hazret'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *"Yetimler ve miskinlerden maksat, bizlerin yetimleri ve miskinleridir."*[405]

Taberî, Minhal b. Amr'dan[406] şöyle nakletmiştir: Abdullah b. Muhammed b. Ali[407] ve Ali b. Hüseyin'den[408] humsu sorduğumda onlar, *"Humus bize aittir"* dediler. Ali b. Hüseyin (a.s)'a, Allah Teala, ayetin sonunda, "yetimler, miskinler ve yolda kalmışlarıdır, buyuruyor" dedim. Hazret, *"Bizim yetimlerimizle miskinlerimizdir"* buyurdu.[409]

Buraya kadar humus hakkında kaydettiklerimiz, tümünü Hulefa Mektebi'nin hadis, siret ve tefsir kitaplarından naklettik. Şimdi Ehlibeyt Mektebi açısından humus ve onun harcanması gereken yerleri inceleyelim.

Ehlibeyt (a.s) Mektebinde Humsun Yeri

Ehlibeyt İmaları (a.s)'dan gelip humsu altı kısma bölen rivayetler mütevatirdirler. Şöyle ki, onun bir payı Allah'ın, bir payı Resulü'nün, bir hissesi Resulullah (s.a.a)'in döneminde Ehlibeyt (a.s)'a has olan, o hazretten sonra da onlara verilen ve daha sonra diğer Ehlibeyt İmamları (a.s)'a ait olan peygamberin yakınlarındı. Bu üç Allah, Resulü ve yakınlarının payı, onların makamına aitti ve Allah'ın payı da Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ulaşıyor, Hazret onu dilediği gibi harcıyordu.

Allah ve Resulü'ne ait olan pay, Resulullah (s.a.a)'ten sonra onun halifesi olan imama ulaşır ki bu hesaba göre humsun yarısı zamanın imamı Hz. Mehdi (a.s)'a aittir; iki pay miras olarak ve bir pay da yakınların payı hasebiyle Allah Teala tarafından o hazrete has kılınmıştır. Ve bu üç pay imamet karşılığında o hazrete ulaşmıştır; diğer üç pay ise Resul-i Ekrem (s.a.a)'in soyundan gelen Haşimoğullarının yetimleri, miskinleri ve yolda kalmışlarıdır. Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de onlardan şöyle bahsetmiştir: "**Yakın akrabalarını korkut.**" Bu yakınlar, Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyt (a.s)'i dışında, Ebutalip oğullarının erkek ve kadınlarıdır. Bu üç grubun humus alma ölçüsü ise iki şeydir:

1- Resulullah (s.a.a)'in yakınları ve akrabalarından olmak.

2- Geçimlerini sağlamak için humus almak zoruna kalmak. Fakat ilk üç pay böyle değildir; onlar humustan bu hakkı sahip oldukları makam için amlaktalar.

Humsun yarısı Haşimoğullarından olan bu üç grup arasında, şanlarına göre yıllık masraflarına yetecek şekilde bölüştürülmelidir. Geri kalanı ise şerî hakimindir. Eğer bu paylar onların yıllık geçimlerine yetmezse, fazlası şerî hakime ulaştığı gibi bu durumda da şerî hakim, kendi malından onların yıllık masrafına yetecek kadar vermelidir.

Bu üç grubun baba tarafından Abdulmuttalib'e nispet verilmesi humus almasının şartlarından. Çünkü eğer sadece anne tarafından nispetleri olsa humustan onlara bir şey verilmez ve sadaka alma hakkına sahip olurlar. Çünkü Allah Teala, "**Onları babalarıyla çağırın**" buyuruyor.

İmam Cafer-i Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Humusta, Abdulmuttalib oğulları Haşimoğullarıyla ortaklıklar."

Diğer bir hadiste ise, "Hakka uyulacak olursa Abdulmuttalib ve Haşimoğullarından hiç biri sadaka almaya ihtiyaç duymaz. Çünkü Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de onlara yetecek kadar hisse tayin etmiştir" buyurmuş ve daha sonra şöyle devam etmiştir: "Bir şey bulamayan kimseye leş helaldir. Sadaka da Haşimoğulları ve Abdulmuttaliboğullarına ancak kendilerine leş helal olan kimselerin seviyesinde olduklarında helal olur!"

Bu üç gruptan her birinin humus olarak alıp sahiplendiği her şey, vefatından sonra kişinin diğer mirasları gibi onun mirasçılara intikal eder. Humus ayetine göre değil, miras ölçülerine göre Peygamber (s.a.a) ve önceki imamın kendisine ait olan üç paydan aldığı şeyler de böyledir; onların vefatından sonra mirasçılara geçer.[\[410\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Döneminde Humsun Harcandığı Yerleri Belirten Tek Rivayet

Sünen-i Ebu Davud, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Tarih-i Taberî, Sünen-i Nesaî ve Sahih-i Buharî'de (Biz Sünen-i Ebu Davud'dan naklediyoruz), "harac" kitabında, "mevaziu kısmi'l-humus ve sehm-i zi'l-kurba" bölümünde Cubeyr b. Mut'im'den şöyle geçer:

Resulullah (s.a.a) Hayber savaşında zi'l-kurba (yakınlar)ın payını Haşimoğulları ve Abdulmuttaliboğulları arasında bölüştürdü; Benî Nevfel ve Benî Abdüşşems'e bir şey vermedi. Ben, Osman b. Affan'la birlikte Resul-i Ekrem (s.a.a)'in huzuruna giderek şöyle dedik:

Ya Resulullah (s.a.a)! Biz Haşimoğullarının fazilet ve üstünlüğünü ve Allah Teala'nın onlar arasında sana verdiği makam ve mevki inkâr etmiyoruz; fakat neden kardeşlerimiz Abdulmuttaliboğulları'na -bu ganimetten- bir pay verdiğin halde bize bir şey vermedin? Oysa sana karşı onlarla biz aynı yakınlıkta mıyız?

Resul-i Ekrem (s.a.a), "Benle Abdulmuttalip arasında ayrılık yoktur" buyurdu. Nesaî'nin rivayetine göre ise, "Abdulmuttalimoğulları, ister cahiliye döneminde ve ister İslam'ın zuhurundan sonra benden ayrı değillerdi" buyurdu ve iki elinin parmaklarını birbirine kenetleyerek "bizimle onlar biriz" dedi.[\[411\]](#)

Müsned-i Ahmed'deki başka bir rivayete göre de bu olay Huneyn savaşında gerçekleşmiştir.[\[412\]](#)

Sünen-i Ebu Davud, Sünen-i Nesaî ve Müsned-i Ahmed b. Hanbel'de geçen üçüncü rivayette ise o savaşın adı belirtilmemiştir.[\[413\]](#)

Osman ve Cubeyr'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'e böyle bir soruyu sormalarının ve o hazretin yukarıdaki şekilde onlara verdiği cevabın nedeni ise şudur: Abdulmenaf'ın Haşim (Amr), Muttalib, Abdüşşems ve Nevfel adında dört oğlu vardı.[\[414\]](#) Bu arada, Haşimoğullarıyla Abdulmuttaliboğulları Resulullah (s.a.a)'e yardım etmek görüşünde birleşirken Kureyş onlarla savaşıp onlara karşı sözleşmeler yaptılar; onlarla ilişkilerini kesip her türlü muameleyi yasakladılar. Onlar da Ebutalib deresinde toplanıp Resulullah (s.a.a)'e karşı Kureyş'le birleşen Abdüşşems ve Nevfeloğullarının tam aksine ilişkinin kesildiği zor yılları orada geçirdiler.

İbn-i Ebi'l-Hadid bu konuda şöyle yazıyor: Nevfeloğullarının İslam'ı kabullenmede gecikmesine neden olan şey, Abdüşşemsoğullarına İslam'ı kabullenmenin ağır geliyordu. Sonuçta onlardan hiç kimse Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yanında yer alıp o hazretin fetihle sonuçlanan hiçbir savaşına katılmadılar!

Bunun tam aksine; Muttaliboğullarının, Haşimoğullarına karşı duydukları şiddetli ilgi, İslam'ı kabul etmelerinde neden oldu. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a)'in peygamberliği onlara apaçık belliydi ve onun hak üzere olduğunda en küçük bir şüphe bile etmiyorlardı. Çünkü bu tanımaya ancak haset ve kin engel olabilirdi ve böyle bir hastalığı olmayan kimse de İslam dinini kabul etme konusunda hiç bir engelle karşılaşmaz.

Muttaliboğullarından, Ubeyde, Tufeyl, Hasin, Musattah b. İbad b. Muttalib gibi Haris b. Muttalib'in tüm oğulları[\[415\]](#) Bedir savaşına katıldılar.

Kureyş, Resul-i Ekrem (s.a.a)'e karşı birleştiği zaman Ebutalib, Mutim b. Adiy b. Nevfel'e şöyle dedi:

Allah bizden yana Abduşsemse ve Nevfel'e

Kötülere verilen acil bir ceza versin.[\[416\]](#)

Yukarıdaki rivayetin ravisi Cubeyr b. Mut'im diyor ki: Resulullah (s.a.a), "zi'l-kurba"nın payını Haşimoğullarıyla Muttaliboğulları arasından bölüştürmüştür.

Bizce, ravi Cubeyr'in tanık olduğu şey, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onlara humustan paylarına düşeni verip, Ümeyyeoğulları ve Nevfeloğullarına vermeyişidir.

Fakat Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onlara hangi paydan verdiği, ravinin kendi teşhisidir; Resulullah (s.a.a)'in buyruğu değil.

Öyle sanılıyor ki Resul-i Ekrem (s.a.a) onlardan bazılarına bir miktar Allah ve Resulü'nün payından vermiştir; çünkü daha önce de dediğimiz gibi, Resulullah (s.a.a) onu istediği gibi harcıyordu ve bazılarına ise miskinlerin ve yoksuların payından veriyordu. Çünkü, yukarıda genişçe bahsettiğimiz gibi, Resulullah (s.a.a)'in soyundan olan fakir ve miskinlere sadaka haramdır.

Resulullah (s.a.a) ve Yakınlarına Sadakanın Haram Oluşu

Resul-i Ekrem (s.a.a) ve yakınlarına sadakanın haram olduğuna dair çok sayıda hadis vardır. Bunlardan birini Müslim kendi Sahih'inde şöyle naklediyor:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'e yemek getirdiklerinde, Hazret önce onu getiren kişiden yemeği soruyordu. Eğer hediye olduğunu söyleselerdi ondan yer, fakat sadaka olduğu söylenseydi ona elini sürmezdi.[\[417\]](#)

Buharî ve Müslim kendi Sahih'lerinde, Ebu Davud ve Daremi ise kendi Sünen'lerinde şöyle rivayet etmişlerdir: Resulullah (s.a.a) yola bir hurma düştüğünü görünce, "*Sadaka olmasaydı onu yerdim*" buyurdu. Hasan b. Ali, sadaka olan bir hurma tanesini alarak ağzına bıraktı. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) ona, "*Kıh, kıh; onu ağzından çıkar; Bizim sadaka yemediğimizi bilmiyor musun?*" ve başka bir rivayete göre de, "*Sadaka bize haramdır*" buyurdu.[\[418\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a), Haşimoğullarından birini, sadakadan yararlanmasın diye sadaka toplamak için görevlendirmekten sakınıyordu.

Müslim, Ahmed b. Hanbel, Edu Davud, Nesaî, Tirmizî, Ebu Ubeyde ve diğerleri bu konuda şöyle bir rivayet nakletmekte (biz Sahih-i Müslim'den naklediyoruz):

Rabia b. Haris[\[419\]](#) b. Abdulmuttalib ve Abbas b. Abdulmuttalib kendi aralarında konuşarak bir yolunu bulup Abdulmuttalim b. Rabia[\[420\]](#) ve Fazl b. Abbas'[\[421\]](#), kendilerini sadakaları toplamak üzere görevlendirmesini istemeleri ve sadakaları toplayarak teslim edip bu yolla bir maaş almaları için Resul-i Ekrem (s.a.a)'a göndermeye karar verdiler.

Ravi diyor ki: Onlar bu mevzuu konuşurken o sırada Ali b. Ebutalib gelerek yanlarında durdu. Rabia ve Abbas da aralarında geçen konuşmayı ve aldıkları kararı Ali'ye açtılar. Ali b. Ebutalib onlara, "Bu işi yapmayın; vallahi Resulullah (s.a.a) kabul etmeyecektir" dediyse de Rabia onu

kendisinden uzaklaştırarak, "Vallahi bizi kıskandığın ve çekemediğin için böyle söylüyorsun. Sen peygamberin damadı olmakla şereflenirken biz seni kıskanmayalım mı!" dedi. Ali, "O zaman onları gönderin" dedi. Onlar gittiler. Ali ise oracıkta uzandı.

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Ali, cüppesini yere sererek onun üzerine uzanıp, "Ben zeki Ebu'l-Hasan'ım. Andolsun oğullarınız gönderdiğiniz görevden eli boş dönünceye kadar buradan ayrılmayacağım" dedi.

Abdulmuttalib b. Rabia diyor ki: Resul-i Ekrem (s.a.a) öğle namazını bitirince biz Hazretten önce gidip odasının kapısında bekledik. Nihayet Hazret gelerek kulaklarımızdan tutup, "İçinizden geçenleri söyleyin" buyurdu. Sona içeri girince biz de girdik.

O gün Resul-i Ekrem (s.a.a), Cahş kızı Zeyneb'in yanındaydı. Biz, gözümüzü birbirimizin ağzına dikmiş her birimiz diğerinin konuşmaya başlamasını bekliyorduk. Nihayet birimiz dedik ki, ya Resulullah (s.a.a)! Sen insanların en cömerdi ve insanlara karşı en merhametli olanısın. Biz evlilik çağına vardık. Bizi sadaka memuru yapman, diğerleri gibi bizi de topladığımız sadakaları sana getirerek bu yolla bir maaş almak için huzuruna geldik.

Resul-i Ekrem (s.a.a) uzun bir zaman sessiz durdu; nihayet isteğimizi tekrarlamak isteyince perde arkasından Zeyneb bir şey söylememizi işaret etti. Sonunda Resulullah (s.a.a) bize şöyle buyurdu:

Muhammedoğullarına sadaka helal değildir. Çünkü o, insanların kir ve artığıdır" buyurdu ve daha sonra, "Söyleyin Muhammiyye[422] ve Nevfel b. Haris[423] b. Abdulmuttalib gelsinler, dedi. O dönemde Muhammiye Humus işlerine bakıyordu.

Bu iki kişi Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidince Hazret, Muhammiyye'ye dönerek, Fazl b. Abbas'a işaret edip, "*Kızını bu gençle evlendir*" buyurdu. Sonra Nevfel b. Haris'e dönerek, Abdulmuttalib b. Rabi'e işaret ederek, "*Kızını bu gençle evlendir*" buyurdu. Daha sonra Muhammiyye'ye hitaben, "*Humustan bunlara filan miktarda ver*" buyurdu.[424]

Böylece, Resul-i Ekrem (s.a.a) Haşimoğullarından hiç birini sadakaları toplamak için görevlendirmemiştir. İşte buradan, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, Ali (a.s)'ın Yemen sadakalarını toplamakla görevlendirdiğini sanan kimsenin ne kadar yanıldığı anlaşılmaktadır. Olayın gerçeği İbn-i Kayyim-ı Cevzî'nin[425] "Zadu'l - Mead"[426] adlı eserinde (o hazretin komutanları bölümünde) şöyle kaydetmiştir: Resulullah (s.a.a) Yemen kadılığı ve humusları toplama görevini Ali b. Ebutalib'e verdi.

İbn-i Kayyim bu konudan önce "faslu fi kutubihî ve rusulihî ile'l mluk" başlığı altında şöyle yazıyor:

Resul-i Ekrem (s.a.a), Tebuk savaşından dönüşte veya hicretin onuncu yılının Rabiulevvel ayında Ebu Musa Eş'arî ve Meaz b. Cebel'i İslam dinini tebliğ etmeleri için Yemen'e gönderdi. Bunun üzerine Yemen halkı savaş ve kan dökülmeden büyük bir şevkle kendi irade ve istekleriyle Müslüman oldular. Daha sonra oraya Ali b. Ebutalib'i gönderdi. Ali b. Ebutalib Yemen'deki görevini yerine getirdikten sonra veda haccında Mekke'de Resulullah (s.a.a)'e ulaştı.[427]

Şayet bazılarının böyle bir saniya kapılışları, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra ve halifelerin humusun farz oluşunu kaldırışlarından sonradır (ileride buna değineceğiz inşallah).

Çünkü, bu durumda sadaka dışında Müslümanlardan alınması farz olan bir şey kalmamıştı! İşte bu nedenle bazı bilginler, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde de durumun kendi dönemlerindeki gibi olduğunu sanmış ve böylece, "Resulullah (s.a.a) Ali (a.s)'ı da sadakaları toplamak için görevlendirmiştir" deme hatasına düşmüşler ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, değil amcası oğlu, damadı, tertemiz soyunun babası Ali b. Ebutalib'i, hatta kendisinin azat ettiği kölesini bile sadaka toplama memurlarıyla yardımlaşmasını engellediğine dikkat etmemişlerdir.

Ebu Dabud, Nesaî ve Tirmizî kendi Sünen'inde şöyle kaydetmişlerdir:

Resul-i Ekrem (s.a.a), Benî Mahzum kabilesinden Erkam b. Ebi Erkam[428] adında bir kişiyi sadakaları toplamakla görevlendirdi. Erkam, Ebu Rafi'e -Resulullah (s.a.a)'in azat ettiği kölesi-, "Bu görevde bana yardımcı ol ki sen de bir ücret alasın" dedi. Fakat Ebu Rafi, "Hayır;" dedi, "Bu iş için Resulullah (s.a.a)'e gidip ondan izin almam gerekir." Böylere Resulullah (s.a.a)'e gidip olayı Hazret'e anlattı. Resul-i Ekrem (s.a.a) ise, "Her kavmin azat ettiği kişi o kavimden sayılır; sadaka ise bize haramdır" buyurdu.

Resul-i Ekrem (s.a.a), Ebu Rafi'in sadaka görevlilerinin maaşından almaması için sadaka toplama görevlisiyle yardımlaşmasını böyle engelledi. Çünkü o, Hazret'in azat ettiği kölesiydi. Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten sonra Ehlibeyt İmamları (a.s) da bunu sürdürdüler; kendileri sadaka almadıkları gibi Haşimoğullarını da sadaka almaktan sakındırdılar.

Deaimu'l - İslam kitabında şöyle geçer: İmam Cafer Sadık (a.s)'a, "Size humus verilmeyen bu dönemde sadaka helal midir?" diye sorulduklarında, "*Hayır vallahi;*" buyurdu, "*Zalimler vasıtasıyla hakkımızın gasp edilmesi nedeniyle Allah'ın bize haram kıldığı şey helal olmaz ve onların, Allah Teala'nın bize has kıldığı şeyi engellemeleri Allah'ın haram ettiği şeyi helal olmasına neden olmaz.*"[429]

Yine Hisal kitabında İmam Sadık (a.s) kanalıyla babası İmam Muhammed Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "*İki durum dışında sadaka Haşimoğullarına haramdır: Biri çok susayıp içmek için su bulamayınca ve diğeri ise onların birbirlerine sadakası.*"[430]

Buradan, Ehlibeyt İmamları (a.s)'ın kendi dönemlerindeki vali ve yöneticiler tarafından beytülmalden aldıkları şeyleri, diğerlerinin sandıkları gibi farz sadaka olarak değil, fey, enfal, zimmi kafirlerin ödemesi gereken cizye ve fuhatlardaki ganimetlerin humusu gibi kendilerinin gasbetilen hakları olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Akarsular ve içme suları ise, aynen yol üzerinde yapılan evler, dinlenme yerleri ve mescitler gibi daha fazla asıl sahiplerinin bütün Müslümanların yararlanmaları için vakfetmiş oldukları vakıflardandı; her ne kadar sahipleri kurbet kastı ve Allah rızası için masraflarını vermeyi üstlenmiş oldukları için onlara "sadaka" dense bile, bunlar, -Haşimoğullarından olmayıp fakir de olmayan kişilerce- yararlanılması caiz olmayan söz konusu sadakalarla farklı olup bahis konumuz kişilere verilen sadaka türünden değildirler.

* * *

Buraya kadar, İslam aşırma kaynaklarında humus hakkında bulduklarımızı getirip Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde humustan pay alanları belirttik ve Haşimoğullarına, onların kölelerine sadakanın haram olduğunu, onları Hazret'in döneminde ve ondan sonra sadaka kabul etmekten sakındıklarını açıkladık. Fakat halifelerin humus konusundaki tutumlarını, onların bu konudaki içtihatlarını, özellikle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in ciğer paresi olan kızı Fatıma (s.a)'nın

hakkına karşı davranışlarını anlayabilmek için Resulullah (s.a.a)'tan kalan mal, mülk ve Hazret'e has kılınan şeyleri ve daha sonra halifeler tarafından onların başına neler geldiğini ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma (s.a.)'nın babasının mirası ve humus konusundaki onlardan şikayetinin nereye vardığını incelememiz gerekecek.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Mirası ve Fatıma (s.a.)'nın Şikayeti

Kadı Maverdî (ö: 450 hk.) ve Kadı Ebu Ya'la, (ö: 458 hk.) şöyle diyorlar:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in iki hakkından biri olarak aldığı sadakalardan biri fey ve ganimetlerden humsu olarak hakkı ve diğeri ise Allah Teala'nın, Müslümanların ele geçirmek için at koşturmayıp savaşmadan peygamberine has kıldığı fey ve bağışın beşte dördündeki hakkıdır...

Daha sonra şöyle devam ediyor: Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sadakaları sekiz şeyi kapsıyordu:

- 1- Birinci sadaka, Yahudi Muhayrik'in vasiyetiyle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mülkiyetine geçen yedi arazi ve bostandır.
- 2- İkinci sadaka, Benî Nezir'in Medine'de sahip oldukları arazilerdir.
- 3- Üçüncü, dördüncü ve beşinci sadaka, üç Hayber kalesidir.
- 4- Altıncı sadaka, Fedek'in yarısıdır.
- 5- Yedinci sadaka, Vadi'l - Kura arazisinin üçte birdir.
- 6- Sekizinci sadaka, Medine'deki Mehzur isimindeki bir pazardır. [\[431\]](#)

Kadı İyaz (ö: 544 hicri kameri) [\[432\]](#) bu sadakaların şu üç hak kanalıyla Resulullah (s.a.a)'e ulaştığını söylemiştir:

Biri, hediye kanalıyla Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ulaşan sadakalardır; örneğin Yahudi Muhayrik'in Uhud savaşında Müslüman olunca vasiyet ettiği Benî Nezir'deki yedi bostan bunlardan biridir. Diğer biri ise, ensarın o hazrete bağışladığı, su ulaşmayan arazilerdir; bunların tümü Resul-i Ekrem (s.a.a)'in malı sayılıyordu.

İkincisi, Resulullah (s.a.a)'ın hakkı olan fey ve Allah Teala'nın Benî Nezir'in kendisine bağışladığı arazilerdir; Benî Nezir bu arazilerden göçünce, Müslüman onları ele geçirmek için at koşturup savaşmadıkları için Resulullah (s.a.a)'e kaldı. Benî Nezir'in, silah ve savaş araç ve gereçleri dışında bir deve yükü miktarınca götürüp geriye bıraktıkları malları ise Resulullah (s.a.a) tarafından Müslümanlar arasında bölüştürdü. Fakat onların arazileri, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in gelirlerini Müslümanlara harcadığı kendisine has olan şeylerden sayılıyordu. Yine Hayber arazilerinin yarısı da aynı durumdaydı. Hayber'in fethinden sonra, Hayber halkı arazilerinin yarısını Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bırakarak Hazretle sulh yaptılar; bu araziler de Peygambere has olan şeylerdendir. Ve yine bölgede oturan Yahudilerle yapılan anlaşma üzerine Hazretin sahip olduğu Vadi'u - Kura arazisinin üçte biri de böyledir. Ve yine sulh ve barış yoluyla ele geçirilip Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has şeylerden sayılan Hayber'in "Tiyh" ve "Selalim" adlarındaki iki kalesi de böyledir.

Üçüncüsü; Resulullah (s.a.a)'in payına düşen Hayber humsu ve savaş ve zor uygulanarak elde edilen mallar; bunların tümü Resulullah (s.a.a)'in özel mallarındandır ve Hazretten başka hiç kimsenin onda bir hakkı yoktu.[\[433\]](#)

Bu üç kadının sözleri burada son buluyor. Şimdi onların bu konudaki sözlerinin açıklamasını inceleyelim:

a- Sözlerinde geçen, "Resulullah (s.a.a)'in sadakaları" tabiri, muhaddisler, tarihçiler, fakihler, lügatçılar gibi Hulefa Mektebi ulemasının Resul-i Ekrem (s.a.a)'den geriye kalan mal ve mülkler hakkında kullanmaktadırlar. Onların bu konuda dayandıkları şey, ravisi sadece Ebubekir olan bir rivayettir. Rivayette şöyle geçer: Resulullah'ın, "Bizim geriye bıraktıklarımız sadakadır" buyurduğunu duydum.

b- Bahsettikleri Resulullah (s.a.a)'in mallarına gelince; bu malların her birinin kaynağı ve açıklaması şöyledir:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Emlakı ve Bu Emlakın Kaynağı

1- Muhayrik'in Vasiyeti

Muhayrik, Benî Kaynka'nın en zengin kişisi ve Tevrat hakkında bilgisi olan Yahudi bir alimdi.[\[434\]](#) Resulullah (s.a.a) Medine'ye hicret edip ilk kez Kuba mescidine gidince Hazret'in huzuruna çıkararak Müslüman oldu.[\[435\]](#)

Muhayrik Uhud savaşında kendi kavmine hitaben şöyle dedi: "Ey Yahudiler! Vallahi sizler Muhammed'in peygamber olduğunu ve ona yardım etmenin üzerinize farz olduğunu çok iyi biliyorsunuz. O halde hareket edin. Fakat onlar, "Bugün Cumartesidir!" dediler. Mahayrik, "Başka bir Cumartesi gelmeyecektir" dedi ve savaş araçlarını alarak Resulullah (s.a.a)'e ulaşip şehid oldu. Resul-i Ekrem (s.a.a) onun hakkında, "*Muhayrik Yahudilerin en iyisiydi*" buyurmuştur.

Muhayrik savaşa gidince, "Öldürülürsem sahip olduğum her şey Muhammed (s.a.a)'indir" diye vasiyet etti.[\[436\]](#)

Mihayrik'in malları yedi bostan ve E'vaf, Safiye, Dellal, Meyseb, Burka, Husna ve Resulullah (s.a.a)'in cariyesi Mariye'nin[\[437\]](#) oturduğu Meşrebe-i Ümm-ü İbrahim isimlerindeki tarlalardı.

Bu yerler hakkında Vefau'l - Vefa, Mâverdî ve Ebu Ya'lâ'nın Ahkami's - Sultaniyye'si ve İktifâ kitaplarına genişçe bilgi verilmiştir.[\[438\]](#)

Semhudî, Vakidî'den şöyle rivayet etmektedir: Resul-i Ekrem (s.a.a) hicretin yedinci yılında E'vaf, Burka, Meyseb, Dellal, Husna ve Meşrebe-i Ümm-ü İbrahim isimlerindeki altı bostanı vakfetmiştir.[\[439\]](#)

2- Ensarın Resul-i Ekrem (s.a.a)'e Bağışladığı Araziler

İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.a) Medine'ye gelince, ensar su ulaşmayan tüm arazileri istediği gibi yararlanması için o hazrete verdi."[\[440\]](#)

3- Benî Nezir'in Arazileri

Yahudiler Medine'ye girince, Benî Nezir, Bethan-ı Aliye ve Benî Kureyze ise Mehzum noktasında indiler. Bu iki nokta taşsız ve çukur ovaydı; bu arazilerin tatlı bir suyu vardı.[441] Allah Teala bu arazileri Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bağışladığı zaman Ömer Hazret'in yanına gelerek, "Onun humsunu kendinize alıp geri kalanını Müslümanlar arasında bölüştürmeyecek misiniz?" dedi. Resulullah (s.a.a), *"Allah Teala'nın "Allah'ın Peygamber'e bağışladığı şey..." ayeti gereğince bana has kıldığı bir şey Müslümanlar arasında bölüştürmeyeceğim"* buyurdu.[442]

Tarih,[443] hadis[444] ve tefsir[445] yazarları, Benî Nezir[446] arazilerinin Resul-i Ekrem (s.a.a)'e has kılınan yerlerden olduğunda ve Hazret'in mülk sahiplerinin kendi mülklerinde yaptıkları tasarruf gibi onda tasarruf ettiğinde, onların mahsullerinden kendi Ehlibeyt'ine verdiğinde, bazı kişiler için onlardan aylık bağladığında, onlardan istediği kişiye, istediği kadar verdiğinde ittifak etmişlerdir.

Resul-i Ekrem (s.a.a) o arazilerin bir bölümünü hicretin dördüncü yılında Ebubekir, Abdurrahman b. Avf, Ebu Ducane, Semak b. Hurşe-i Saidi ve diğerlerine bağışladı.[447]

4- Hayber Arazileri

Hayber, Medine'nin sekiz menzillik (yaklaşık 90 km.) uzaklığında, Şam yolu üzerinde yer almıştır. "Hayber Vilayeti"[448] denen bu bölgede yüksek surları, çok miktarda tarla ve hurmalıkları olan sekiz kale vardı.[449] Yahudi azgınları orasını sığınak edinip Arap kabileleriyle yardımlaşma sözleşmesi yapmışlardı.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Hudeybiyye'den döndükten sonra, hicretin yedinci yılının Safer ayında veya o yılın Rabiulevvel ayının birinci günü bir orduyla Hayber üzerine yürüdü[450] ve Cabir b. Abdullah dışında Hudeybiyye'ye katılmayanların hiç birine Hayber savaşına katılmasına müsaade etmedi.[451] Çünkü onlar Hudeybiyye'de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yanında yer almaktan sakınmış ve yaygara çıkararak Müslümanları korkutmuşlardı.[452]

Resul-i Ekrem (s.a.a), Yahudileri bir ayı boyu Hayber'deki kalelerinde kuşatmış ve her gün kaleden çıkan on binlerce Yahudi'yle savaşıyordu;[453] nihayet bazı Yahudi kalelerini zorla ve diğer bazılarını da sulh ve barışla ele geçirdi.[454]

Resul-i Ekrem (s.a.a) savaşarak ele geçirdiği savaş ganimetlerinin humsunu alıp geri kalan beşte dördünü Hudeybiyye ve Hayber savaşına katılan Müslümanlar arasında bölüştürdü.[455] Fakat toprağı işleyecek elamanları olmadığı için o arazilerde çiftçilik yapıp mahsullerinin yarısını kendisine vermeleri şartıyla Yahudilere bıraktı.[456]

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hayber'i 36 hisseye bölüp her hisseyi de 100 hisseye ayırdığı, on sekiz bölümünü kendisine ve on sekiz bölümünü de aralarında bölüştürmeleri için diğer Müslümanlara verdiği ve Resulullah (s.a.a) payının onlardan birinin payı kadar olduğu söyleniyor.[457]

Ve yine denilmiştir ki, Müslümanların hissesi olan iki payı Hudeybiyye'ye katılanlarla Cafer b. Ebutalib'le birlikte Habeşe'den dönenler arasında bölüştürdü.[458]

Yine onun humus payının "el-Ketibe", Müslümanlara ulaşan ise, "Şekka, Nutah, Selalim ve Vetih" olduğu, Resulullah (s.a.a)'in onları mahsulünün yarısı karşısında Yahudilere bıraktığı söylenmektedir.

Oradan elde edilen mahsul Ömer'in hilafetine kadar Müslümanlar arasında bölüştürülüyordu; fakat Ömer ekilen tarlaları her birinin hissesine göre onlar arasında bölüştürdü.[459]

Sire-i İbn-i Hişam, İktifâ ve diğer kaynaklarda şöyle geçmiştir (biz İbn-i Hişam'dan naklediyoruz):

Ketibe, Allah'ın humsu, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hissesi, zevi'l-kurba ve miskinlerin payı, Resulullah (s.a.a)'in eşlerinin masrafları ve sulh için Resul-i Ekrem (s.a.a)'le Fedek ahali arasında vasıta olanların hissesidir.[460]

Futuhu'l - Buldan'da da şöyle geçer: Resulullah (s.a.a)'in eşlerinin de onda hisseleri vardı; Resul-i Ekrem (s.a.a) buyurmuştur ki: (s.a.a) buyurmuştur ki: *"Sizden isteyeniniz onun meyvesinden ve isteyeniniz de ziraatından alsın; hatta isterse onu miras bıraksın."*[461]

Meğazi-i Vakidî'de, iki ketibe payına bu ismin nasıl verildiği de genişçe açıklanmıştır.[462]

Vefau'l - Vefâ'da ise şöyle geçer: Vetih ve Selalim halkı Resul-i Ekrem (s.a.a)'le sulh yapınca bu ikisi Hazrete has yerlerden oldu ve Ketibe Hazretin humsunun bir parçası sayıldı. Ketibe, Vetih ve Selalim tarafında yer aldığı için onlarla bir sayılıp Resulullah (s.a.a)'in geriye bıraktığı sadakalarından sayıldı![463] Bunun nedeni ise Hayber kalelerinin bir kısmının savaşla ve bir kısmının ise sulh ve barışla fethedilmesidir.

Bu konuda nakledilen çeşitli rivayetleri bu şekilde toplayabiliriz.[464]

Kadı Maverdî ve Ebu Ya'la demişlerdir ki: "Resulullah (s.a.a) Hayber'in sekiz kalesinden üç tanesini mülk edinmiş, bunlar; Ketibe, Vetih ve Selalim kaleleridir.

Ketibe'yi humus ganimetinden almış, Vetih ve Selalim'i ise savaşmadan ele geçirildiği için Allah Teala "fey" olarak Resulullah (s.a.a)'e vermiştir. Böylece bu üç kale Resulullah (s.a.a)'e has fey ve humus olmuştur. [465]

Müellif der ki: Onların sözünü teyit eden bir nokta da şudur: Onlar demişlerdir ki, Resulullah (s.a.a) Hayber'de 18 hisse almıştır. Bu ise Hayber'e katılan diğer savaşçıların hisselerinin toplamına eşittir. Bu ise Allah Teala'nın, Hayber'in bir bölümünü, fethi için at koşturulup savaşmadan Resul-i Ekrem (s.a.a)'e vermiş olmasını gerektiriyor. Böylece bu da Resulullah (s.a.a)'in savaşarak ele geçirdiği humus hissesine eklenerek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in toplam hissesi diğer Müslümanların hissesinin toplamıyla eşit duruma getirmiştir.

5- Fedek

Yakut Hamevî şöyle yayıyor: Fedek, kaynak suyu ve çok sayıda hurmalıkları olan Hicaz'da, Medine'ye iki veya üç günlük yol uzaklığındaki bir köydür.[466]

Resul-i Ekrem (s.a.a) Hayber'de veya Hayber'e doğru hareket ederken Fedek'e bir elçi göndererek halkı İslam dinini kabul etmeye davet etti; fakat onlar bu öneriyi kabul etmediler.[467]

Fakat Resulullah (s.a.a) Hayber'i fethettikten sonra Allah Teala onların cesaret ve yiğitliği alarak içlerine korku düşürdü. Bunun üzerine birini Resul-i Ekrem (s.a.a)'e göndererek Fedek'in yarısı karşısında barış önerisinde bulundular; Resulullah (s.a.a) de onların bu önerisini kabul etti.[\[468\]](#)

Ebu Ubeyde'nin "Emval" adlı eserinde şöyle geçer: Fedek ahalisinin Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bir elçi gönderip kendi özgürlükleri, arazi ve hurmalıkların yarısının karşısında arazi ve hurmalıklarının yarısını Hazrete vererek sulh ettiler.[\[469\]](#)

Futuhu'l - Buldan'da ise şöyle kaydedilmiştir: Müslümanlar fedek'i fethetmek için at koşturup savaşmadıkları için Fedek'in yarısı Resulullah (s.a.a)'e has yerlendendi. İşte bu yüzden Resul-i Ekrem (s.a.a) orandan elde edilen mahsulleri kendisi harcıyordu.[\[470\]](#)

Haskanî'nin Şevahidu't - Tenzil'inde, Zehebî'nin Mizanu'l - İ'tidal'inde, Heysemî'nin Mecmau'z - Zevaid'inde, Siyutî'nin Durru'l - Mensur'unda ve Muntehab-u Kenzi'l - Ummal'de Ebu Said-i Hudrî'den şöyle rivayet edilmektedir (Biz Haskanî'den naklediyoruz): "**Yakınlara haklarını ver**" ayeti nazil olunca Resul-i Ekrem (s.a.a) kızı Fatıma (s.a)'yı çağırarak Fedek'i ona bağışladı.[\[471\]](#)

Rum Suresinin 36. ayetinin tefsirinde de İbn-i Abbas'tan böyle nakledilmiştir.[\[472\]](#)

6- Vadi'l - Kurâ

Vadi'l - Kurâ, Medine ve Şam arasında yer alan Timâ ve Hayber arasında geniş bir çöldü. Timâ,[\[473\]](#) Şam yakınlarında bir köydü. Ona "Vadi'l - Kurâ" denilmesinin sebebi, bu vadinin başından sonuna kadar çok sayıda köyün yan yana yer alması ve Şam hacılarının yolu üzerinde Yahudilerin yaşadığı çok sayıda kasabanın bulunmasıdır.[\[474\]](#)

Vadi'l - Kurâ'nın Fethi[\[475\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a) hicretin yedinci yılının Cemadiulahir ayında Hayber'den dönüşte Vadi'l - Kurâ bölgesine girip bölge halkını İslam'a davet etti. Fakat onlar kabul etmeyip Hazret'le savaşa girdiler. Sonunda Resulullah (s.a.a) savaşarak orayı fethetti ve Müslümanlar onlardan çok miktarda ganimet aldılar. Resul-i Ekrem (s.a.a) de onların humsunu alıp arazi ve hurmalıklarını Hayber ahaliyle yapmış olduğu anlaşma üzerine oradaki Yahudilere bıraktı. Onun humsu da Hazret'in kendisine ayrıldı. Bir ok mesafesi kadarını da Hamza b. Nu'man-i Uzrî'ye bağışladı.[\[476\]](#)

İşte bu nedenledir ki Kadı Mâverdî ve Kadı Ebu Ye'lâ, "Vadi'l - Kurâ'nın yarısı Resulullah (s.a.a)'indi" demişlerdir. Çünkü onun üçte biri Benî Uzre'nin, üçte ikisi Yahudilerin'di ve Resul-i Ekrem (s.a.a) onun yarısı karşısında Yahudilerle sulh etti ve böylece onun tamamı üç kısma ayrıldı ve bir bölümü Resulullah (s.a.a)'e ait oldu...[\[477\]](#)

7- Mehzur

Kadı Mâverdî ve Kadı Ebu Ye'la diyorlar ki, Resul-i Ekrem (s.a.a)'a ait olan sekizinci sadaka Medine pazarında "Mehzur" denen yerd. Osman, kendi hilafeti döneminde orayı Mervan'a vermesi sonucu halkın itirazıyla karıştı.[\[478\]](#)

Yazar der ki: Mehzur, Benî Kureyze Yaduhileri'nin yaşadığı yüksek bölgedeki geniş bir yerdir; orası, Medine genişledikten sonra pazar haline gelmiş olabilir.

Ayrıca, Resul-i Ekrem (s.a.a), annesi Amene bint-i Veheb'den kendisinin içinde dünyaya geldiği Şib-i Benî Ali'de yer alan Mekke'deki evini miras almıştır.

Yine eşi Huveylid kızı Ümmü'l Müminin Hatice'den Attaran çarşısının arkasında, Safa'yla Merve arasında yer alan evini miras almış; Resulullah (s.a.a) Medine'ye hicret ettikten sonra Akil b. Ebutalib orayı satmıştır. Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccında Mekke'ye gelince kendisine, "Hangi evinize ineceksiniz?" diye sorduklarında, "Akil bana bir ev bıraktı mı ki?" buyurdu.[\[479\]](#)

Hişam-i Kelbî, Avanet b. Hekem'den şöyle nakleder: Ebubekir-i Sıdık, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in özel eşyalarını, bineğini ve ayakkabısını Ali'ye (r.a) vererek, "Bunların dışındakiler sadakadır" dedi![\[480\]](#)

* * *

Bunlar Resul-i Ekrem (s.a.a)'in humus, hibe, ilahî bağış yoluyla edindiği -menkul ve gayrî menkul- mal ve mülkleri bildiren rivayetlerdir. Resul-i Ekrem (s.a.a) kendi hayatında onların bir kısmını bazı ashabına, bir kısmını yakınlarına bağışlamış ve bir kısmını da kendi mülkiyetinde tutmuştu.

Şimdi Resulullah (s.a.a)'in mirasıyla ilgili rivayetleri inceleyelim.

Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hz. Fatıma (s.a)'nın Şikayeti

Sahabeden olan halife Ebubekir ve Ömer, bir defa Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendisinden geriye bırakmış olduğu tüm mal ve mülküne el koydular ve kendi hayatında kızı Fatıma-ı Zehra (s.a)'ya vermiş olduğu Fedek dışında diğer Müslümanlara bağışladığı şeylere dokunmadılar!

Ebubekir ve Ömer, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mal ve mülkünden ibaret olan mirasını bir defada ele geçirince Hazretin mirası konusunda Hz. Fatıma-ı Zehra (s.a) ile bu iki halife arasında ihtilaf çıktı. Aşağıdaki rivayetler bu konuyu açıklamaktadırlar.

1- Ömer'in Rivayeti

Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

Resulullah (s.a.a) vefat edince Ebubekir'le birlikte Ali'ye giderek ona, "Resulullah (s.a.a)'in mirası konusunda ne yapmayı düşünüyorsun?" dedik.

Ali, "Resulullah (s.a.a) mirası konusunda bizim herkesten daha fazla hakkımız var" dedi.

Ben, "Hayber'le ilgili olanlar konusunda da mı?" dedim.

Ali, "Evet; Hayberle ilgili olanlar konusunda da" dedi.

Ben, "Fedek konusunda da mı?" dedim.

Ali, "Fedek konusunda da" dedi.

Ben, "Şunu bil ki vallahi eğer kılıçla boynumuzu da vursan böyle bir şey olmayacaktır!" dedim.[\[481\]](#)

2- Ümmü'l - Müminin Aişe'nin Rivayeti

Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed, Sünen-i Ebu Davud, Nesâî, Tabakat-i İbn-i Sa'd'da (biz Buharî'den naklediyoruz) Ümmü'l - Müminin Aişe'den şöyle rivayet edilmektedir: Fatıma, birini Ebubekir'e göndererek ondan Allah Teala'nın Resulullah (s.a.a)'e bağışladığı şeyden mirasını ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Medine ve Fedek sadakalarını[\[482\]](#) ve Hayber humusundan geri kalanları[\[483\]](#) istedi.

Fakat Ebubekir, "Resulullah (s.a.a), bizim geri bıraktıklarımız miras olarak alınmaz; onlar sadakadırlar. Muhammed'in Ehlibeyt'i bu maldan, yani Allah'ın malından yiyebilirler ve ondan yiyeceklerinden fazla alamazlar buyurmuştur. Vallahi ben Resulullah (s.a.a)'in hayatında elinde bulundurduğu hiçbir şeyi değiştirmeyeceğim ve onlar hakkında Resulullah (s.a.a)'in davrandığı gibi davranacağım" dedi.[\[484\]](#)

Ebubekir bu sözünde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasını "sadaka" diye adlandırmıştır; bunun delili ise sadece kendisinin naklettiği bir rivayettir. O, bu sözünde Resulullah (s.a.a)'in, "Bizim geri bıraktıklarımız sadakadır!" buyurduğunu iddia etmektedir. Ve o zamandan bu güne kadar Resulullah (s.a.a)'in mirası "sadaka" diye adlandırılmıştır.

Ebubekir'in, "Onlar hakkında Resulullah (s.a.a)'in davrandığı gibi davranacağım" sözünden maksat nedir? Bu da Ümmü'l - Müminin Aişe'nin rivayetinden anlaşılmaktadır.

Aişe'nin rivayetinin baş tarafı da yukarıdaki gibidir. Bu rivayetin diğer bölümünde şöyle geçer: "Bunun üzerine Resulullah (s.a.a)'ın kızı Fatıma öfkelenerek yüzünü Ebubekir'den çevirdi ve ölünceye kadar da ondan uzak durdu. Fatıma, Resulullah (s.a.a)'ten sonra altı ay yaşadı."

Fakat Ömer, Resulullah (s.a.a)'in Medine'deki sadakasını Ali ve Abbas'a geri vermesine rağmen Hayber ve Fedek'i onlara vermeyip kendi elinde tutarak dedi ki: "Hayber ve Fedek Resulullah (s.a.a)'in ihtiyaç ve sıkıntılarını giderdiği sadaka ve haklarındandı. Onlarla yapılması gerekeni yönetimde olan kişi belirler."

Ravi der ki Hayber ve Fedek günümüze kadar Ömer'in yasadığı şekilde kullanıldı.[\[485\]](#)

Ümmü'l - Müminin Aişe'nin ikinci rivayetinde Ömer apaçık bir şekilde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mal ve mülkünün geçinimi karşılamak ve sıkıntılarını gidermek için kullandığı haklarından olduğunu ve ondan sonra da onların yönetimde olan kişiye geçtiğini vurguluyor. Dolayısıyla, sadece onları kendi haklarından bilen Ömer onları geçim masrafları için kullanıyor ve sıkıntılarını onlarla gideriyordu. Ümmü'l - Müminin Aişe'nin birinci rivayetinde naklettiği Ebubekir'in sözlerinden anlaşılan da aynen budur: "Ben onları Resulullah (s.a.a)'in kullandığı gibi kullanacağım veya onları kesin hakkım gibi geçim masraflarımda kullanıp sıkıntılarımı onunla gidereceğim!"

Bu konuda Ümmü'l - Müminin Aişe'den Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim'de nakledilen üçüncü bir rivayet daha var. Aişe diyor ki:

Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma, birini Ebubekir'e göndererek ondan Allah Teala'nın, Medine ve Fedek'te Resul-i Ekrem (s.a.a)'e verdiklerinden ve Hayber humsunun geriye kalanlarından kendine yetişen mirası istedi. Fakat Ebubekir, Resulullah (s.a.a), "Biz miras bırakmayız; bizden geri kalanlar sadakadırlar; Muhammed'in Ehlibeyt'i ancak bu maldan yiyebilirler" buyurmuştur. Şimdi ben Resulullah (s.a.a)'in sadakasını kendi hayatında nasıl idiyse hiç değiştirmeden onun kullandığı gibi kullanacağım, dedi!

Böylece Ebubekir onların birini bile Fatıma'ya vermektten sakındı. Fatıma da Ebubekir'e öfkelenerek ondan yüzünü çevirdi ve bir daha onunla konuşmadı. Fatıma Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten sonra sadece altı ay yaşadı. Vefat edince de eşi Ali, Ebubekir'e haber vermeksizin onu geceleyin defnetti. Fatıma'nın cenazesine Ali'nin kendisi namaz kıldı.

Fatıma hayatta olduğu sürece halk arasında Ali saygındı; fakat Fatıma vefat edince Ali kavmin ileri gelenlerinin baskısı sonucu Ebubekir'le uzlaşarak ona biat etmek zorunda kaldı. Fakat Fatıma hayattayken, o birkaç ay içerisinde Ali Ebubekir'e biat etmedi...[\[486\]](#)

* * *

Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın Hakim Güçle İhtilafı

Ümmü'l - Müminin Aişe uzunca rivayetlerinde Hz. Fatıma (s.a)'nın Ebubekir'e itirazlarından sadece babası Resulullah (s.a.a)'in mirasını istemesini zikretmekle yetinmiştir; oysa Fatıma (s.a) onlarla şu üç alanda tartışmıştır:

- 1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendisine yapmış olduğu bağışlar konusunda tartışması.
- 2) Resulullah (s.a.a)'in mirası konusunda tartışması.
- 3) Yakınların hissesini konusunda tartışması.

Şimdi bunların her birini ayrı ayrı inceleyelim:

1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Fatıma (s.a)'ya Bağışları

Futuhu'l - Buldan kitabında şöyle geçer:

Fatıma, Ebubekir-i Sıddık'a, "Resulullah (s.a.a)'in bana bağışlamış olduğu Fedek'i bana bırak" dedi. Ebubekir ondan tanık istedi. Fatıma Ümm-ü Eymen'i[\[487\]](#) ve Resulullah (s.a.a)'in azat ettiği Ribah'ı[\[488\]](#) getirdi. Onlar Fatıma (s.a)'nın sözlerinin doğruluğuna tanıklık ettiler. Fakat Ebubekir bu iş için bir erkek ve iki kadının tanıklık etmesi gerektiğini söyledi!

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: Ali b. Ebutalib, Zehra'nın iddiasını doğruluğuna tanıklık etti. Fakat Ebubekir, Fatıma'dan başka bir tanık getirmesini istedi. Bunun üzerine Ümm-ü Eymen, Fatıma lehine tanıklıkta bulundu.[\[489\]](#)

Açıktır ki bu tanık isteme olayı Ebubekir'in, Resulullah (s.a.a)'in diğer mal varlığı gibi Fedek'e de el koymasından sonra gerçekleşmiştir.

Ebubekir Hz. Fatıma (s.a)'nın Fedek hakkındaki tanıklarını reddettikten sonra Hz. Fatıma (s.a) başka bir davaya baş vurarak babası Resulullah (s.a.a)'in mirasını söz konusu etti. Ümmü'l - Müminin Aişe'nin yukarıda zikrettiğimiz rivayetleri dışında aşağıdaki rivayetler de bunu açık bir şekilde ifade etmektedirler.

2) Hz. Fatıma (s.a)'nın Babası Resulullah (s.a.a)'in Mirasını Talep Etmesi

a) Ebu Tufeyl'in Rivayeti

Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Sünen-i Ebu Davud, Tarih-i Zehebî, Tarih-i İbn-i Kesir, Şerh-u Nehci'l - Belaga-i İbn-i Ebi'l - Hadid'de Ebu Tufeyl Amir b. Vasile'den[490] şöyle rivayet edilmiştir (biz Müsned-i Ahmed'ten naklediyoruz):

Resulullah (s.a.a)'ın vefatından sonra Fatıma (s.a) Ebubekir'e, "Sen mi Resulullah (s.a.a)'ten miras alırsın, yoksa onun ailesi mi?" diye bir mesaj gönderdi.

Ebubekir, "Ben almam; ailesi alır" şeklinde cevap verdi.

Fatıma, "O halde Resulullah (s.a.a)'in hissesi nerededir?" dedi.[491]

Ebubekir, "Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Allah Teala bir peygambere bir rızık verdiği zaman ondan sonra o rızık yerine geçene verir' buyurduğunu duydum ve ben de onu Müslümanlara çevirmeyi uygun gördüm" dedi.

Bunun üzerine Fatıma (s.a), "Sen Resulullah (s.a.a)'ten duyduklarını daha iyi bilirsin" dedi.[492]

Şerh-u Nehci'l - Belaga'da ise bu cevaptan sonra Hz. Fatıma (s.a)'ın şöyle buyurduğu geçer: "Bundan sonra senden bir şey istemeyeceğim!"

b) Ebu Hureyre'nin Rivayeti

1- Sünen-i Tirmizî'de Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir:

Fatıma, Ebubekir ve Ömer'in yanına giderek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in terekesinden kendi mirasını istedi. Fakat onlar dediler ki: Biz Resulullah (s.a.a)'in, "Ben miras bırakmam!" buyurduğunu duyduk. Fatıma ise onlara, "Vallahi artık sizinle konuşmayacağım" cevabını verdi. Fatıma sözünde durdu ve ölünceye kadar Ebubekir ve Ömer'le konuşmadı.[493]

Yine Müsned-i Ahmed, Sünen-i Tirmizî, Tabakat-i İbn-i Sa'd ve Tarih-i İbn-i Kesir'de Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmektedir:

Fatıma, Ebubekir'e, "Sen öldükten sonra miraşın kim olacaktır?" diye sordu.

Ebubekir, "Çocuklarım ve ailem" cevabını verdi.

Bunun üzerine Fatıma, "O halde neden biz Resulullah (s.a.a)'ten miras almayalım?!" dedi.

Ebubekir, ben Resulullah (s.a.a)'ten, "Peygamber miras bırakmaz!" buyurduğunu duydum. Ben de Resulullah (s.a.a)'in geçimlerini karşılamakla sorumlu olduğum kişilerin geçimlerini

karşılama ile sorumluyum; ben de onun bağışta bulunduğu kişilere bağışta bulunacağım! dedi.[\[494\]](#)

c) Ömer'in Rivayeti

Tabakat-i İbn-i Sa'd'da Ömer b. Hattab'tan şöyle rivayet edilmektedir:

Resulullah (s.a.a)'in vefat ettiği gün Ebubekir'e biat edildi. Ertesi gün Fatıma, Ali'yle birlikte Ebubekir'in yanına giderek, "Babam Resulullah (s.a.a)'in terekkesinden kendi hakkımı istiyorum" dedi. Ebubekir, "Ev eşyalarını mı, yoksa velayet ve hükümetin mi?" diye sordu. Fatıma, "Sen öldüğünde kızların senden nasıl miras alacaklarsa ben de Fedek, Hayber ve Medine sadakalarından miras olarak bana ulaşanları istiyorum" dedi.

Ebubekir, "Vallahi baban benden ve sen de benim kızlarımdan üstünsün. Fakat Resulullah (s.a.a), 'Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz (yani bu mallar) sadakadır!' buyurmuştur" dedi.[\[495\]](#)

Gördüğümüz gibi, Ömer b. Hattab kendi rivayetinde Fatıma (s.a.)'nın Ebubekir'in yanına gelişini Resulullah (s.a.a)'in vefatının ertesi günü olarak belirtmektedir; oysa bu tarih Sakife olaylarından sonraki vakıalarla bağdaşmamaktadır; bu konuda doğru olan İbn-i Ebi'l - Hadid'in şu sözleridir:

"Fedek olayının söz konusu edilişi ve Fatıma'nın Ebubekir'in yanına gelişi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından on gün sonrasına tesadüf eder."[\[496\]](#)

Bu konunun ne zaman söz konusu edildiği pek önemli değil aslında; asıl önemli olan Ebubekir'in sadece kendisinin Resulullah (s.a.a)'ten naklettiği, "Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz sadakadır" şeklindeki bir rivayete dayanarak Hz. Fatıma (s.a.)'i babası Resulullah (s.a.a)'in mirasından mahrum etmesidir. Bu konuyu Ümmü'l - Müminin Aişe kendi rivayetinde apaçık bir şekilde dile getirmektedir:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasında ihtilafa düştüler ve bu konuda hiç kimseden faydalı bir bilgi alamadılar. Nihayet Ebubekir, "Ben Resulullah (s.a.a)'ten, 'biz peygamberler miras bırakmayız; bizim geri bıraktıklarımız sadakadır!' buyurduğunu duydum" dedi.[\[497\]](#)

Yine İbn-i Ebi'l - Hadid, Şerh-u Nehci'l - Belaga'da şöyle yazıyor:

Meşhur görüşe göre, "Peygamberler miras bırakmaz" hadisini Ebubekir'den başka kimse rivayet etmemiştir.[\[498\]](#)

Bu kitabın başka bir yerinde ise şöyle geçmektedir:

Rivayetlerin çoğu bu hadisi Ebubekir'den başkasının rivayet etmediğini ortaya koymaktadır. Bunu mahaddislerin büyük bir çoğunluğu da kaydetmişlerdir; hatta fakihler usul-i fıkhıta istidlallerinde, ravisi bir sahabe olduğu halde kabul edilen tek rivayetin sadece Ebubekir'in rivayeti olduğunda ittifak etmişlerdir. Şeyh Ebu Ali diyor ki: "Şehadette olduğu gibi rivayette de ancak en az iki kişinin naklettiği rivayet kabul edilir." Fakat tüm mütekellimler ve fakihler buna karşı çıkararak bir sahabe tarafından nakledilen rivayetin kabul edilmesine delil olarak Ebubekir'in, "Biz peygamberler miras bırakmayız" rivayetini göstermektedirler.[\[499\]](#)

Siyutî de Tarihu'l - Hulefâ adlı eserinde, Ebubekir'in rivayetlerini sayarken şöyle yazmaktadır: Yirmi dokuzuncu: "Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz sadakadır!"[\[500\]](#)

Fakat bütün bunlara rağmen, bu konuda hadisler uydurup Ebubekir'den başkalarına nispet vermiş ve bu hadisi onların da Resulullah (s.a.a)'ten rivayet ettiklerini söylemişlerdir.[\[501\]](#)

3) Hz. Fatıma (s.a)'nın Yakınların Hissesi Konusunda Tartışması

Ebubekir'in rivayetine dayanarak Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızını babasının mirasından mahrum edince Hz. Fatıma (s.a) bu kez yakınların hissesini istedi. Ebubekir-i Cevherî bunu üç rivayette kaydetmektedir:

a) Enes b. Malik'ten şöyle rivayet edilir: Fatıma, Ebubekir'in yanına gelerek, "Sen de çok iyi biliyorsun ki sadakalar[\[502\]](#) ve Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'de yakınların hissesi olarak bize bağısladığı ganimet ve kazançlar konusunda biz Ehlibeğe zulmettin" dedi ve peşinden, "**Bilin ki kazandığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve yakınlarına... aittir.**"[\[503\]](#) ayetini okudu.

Fakat Ebubekir ona şöyle cevap verdi: "Babam, anam sana ve evlatlarına feda olsun. Bize Allah'ın Kitabı, peygamber ve yakınlarının hakkına itaat etmek düşer. Ben Allah'ın Kitabında senin okuduğun bu ayeti çok okudum; fakat ayetteki bu beşte bir hissesinin tümünün sizin hakkınız olup olmadığını anlayamadım!"

Fatıma, "Onun senin ve akrabalarının mı hakkı olduğunu sanıyorsun?!" dedi.

Ebubekir, "Hayır; onun bir bölümünü de size vereceğim ve geri kalanını ise Müslümanların genel maslahatlarında harcayacağım" cevabını verdi.

Fatıma, "Fakat Allah'ın hükmü böyle değil..." buyurdu.

b) Urve'den şöyle rivayet edilmektedir: "Fatıma, Fedek ve yakınların hakkı için Ebubekir'e müracaat etti. Fakat Ebubekir onu bunlardan mahrum ederek tümünü beytülmale kattı!"

c) Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebutalip (a.s)'dan şöyle rivayet edilmektedir: Ebubekir, Fatıma ve Haşimoğullarını yakınların hakkından mahrum edip onları Allah yolunda, silah, savaş aletleri ve binek satın almak için harcadı![\[504\]](#)

Kenzu'l - Ummal'de ise Ümm-ü Hanî'den[\[505\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: Fatıma, Ebubekir'e giderek ondan yakınların hakkını istedi. Fakat Ebubekir ona, "Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Ben hayatta oldukça yakınlarımın hisseleri vardır; fakat benim vefatımdan sonra ondan hisse almazlar!' buyurduğunu duydum" dedi.[\[506\]](#)

Ümm-ü Hanî'den nakledilen diğer bir rivayette, Hz. Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın onlarla miras ve yakınların hissesi konusundaki tartışması bir arada zikredilmiştir.

Futuhu'l - Buldan-i Belazurî, Tabakat-i İbn-i Sa'd, Tarih-i İslam-i Zehebî ve Şerh-u Nehci'l - Belaga-i İbn-i Ebi'l - Hadid-i Mu'tezilî'de Ümm-ü Hanî'den şöyle rivayet edilmiştir:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma, Ebubekir'in yanına giderek ona, "Sen ölünce, senden kim miras alacak?" diye sordu.

Ebubekir, "Çocuklarım ve ailem" cevabını verdi.

Fatıma, "O halde nasıl oluyor ki bizim yerimize Resulullah (s.a.a)'ten sen miras alıyorsun?!" dedi.

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben senin babandan altın ve gümüş miras almış değilim" dedi.

Fatıma, "O halde bizim Hayber'den hissemiz ve Fedek'ten sadakalarımız[507] ne oldu?!" diye sordu.

İbn-i Sa'd'ın, Tabakat'ındaki sözü şöyledir:

Ebubekir, "Ben senin babandan miras olarak bir yer, altın, gümüş, köle ve bir mal almış değilim" dedi.

Fatıma, "O halde neden Allah Teala'nın bize has kıldığı hissesinin[508] tümü senin elindedir?" dedi.

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Allah Teala, ben yaşadıkça bunu benim geçim masraflarım için kılmıştır; ben öldükten sonra da Müslümanların olur' buyurduğunu duydum" cevabını verdi.[509]

İbn-i Ebi'l - Hadid'in Şerh-u Nehci'l - Belaga'sında ve Zehebi'nin Tarih-i İslam'ında şöyle geçer:

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben böyle bir iş yapmış değilim!" dedi.

Bunun üzerine Fatıma (s.a), "Evet, sen Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ait olan ve benim elimde bulunan Fedek'i benden alarak Allah Teala'nın gökten (bizim hakkımızda) nazil ettiği hükmü önemsemedi ve bizi ondan mahrum etti!" dedi.

Ebubekir buna şöyle cevap verdi: "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben böyle yapmadım; Resulullah (s.a.a) bana, 'Allah Teala peygamberi hayatta olduğu sürece rızıklandırır, peygamber ölünce artık onu keser' buyurdu."

Fatıma, "Bunu sen ve Resulullah (s.a.a) daha iyi bilirsiniz; bundan böyle senden bir şey istemeyeceğim" dedi ve sonra oradan ayrıldı.

Hz. Fatıma (s.a)'nın "Allah'ın hissesi"nden maksadı, humustan hisseleri ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ait olan şeylerdir.

Hz. Fatıma (s.a)'nın, "Allah Teala'nın gökten bizim (gizim hakkımızda) indirdiği hükmü önemsemedi ve bizi ondan mahrum etti" buyruğundan maksadı, hükmü Kur'an-ı Kerim'de geçen "yakınların hissesi" ve ister peygamber olsun, ister olmasın her Müslüman'ı kapsayan miras hükmüdür.

Bazı rivayetlerde de Abbas b. Abdulmuttalib'in, Fatıma-ı Zehra (s.a.)'yla birlikte Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasını istediği geçer. İbn-i Sa'd'ın Tabakat'ında geçen rivayet bunun açık bir örneğin; Muttakî Hindî de Kenzu'l - Ummal'de onu izlemiştir.

İbn-i Sa'd yazıyor ki: Fatıma, Ebubekir'in yanına gelerek ondan mirasını istedi. Aynı zamanda Abbas b. Abdulmuttalim de Ali'yle birlikte miraslarını almak için Ebubekir'e müracaat ettiler. Ebubekir şöyle dedi: "Resulullah (s.a.a), 'Biz miras bırakmayız; bizim bıraktıklarımız sadakadır' buyurmuştur. Resulullah (s.a.a)'in diğerlerine yaptığı ödemelerden ben sorumluyum."

Bunun üzerine Ali dedi ki, "Fakat Kur'an-ı Kerim, "Süleyman (babası) Davud'dan miras aldı" buyuruyor; ve yine: "(Zekeriyya evlat arzusuyla dedi ki:) Benden ve Yakuboğullarından miras alsın" buyuruyor."

Ebubekir, "Elbette ki öyledir ve sen de bizim gibi biliyorsun bunu" dedi!

Ali, "Bunları Allah'ın Kitabı buyuruyor!" dedi ve sonra susarak kalkıp gitti.[\[510\]](#)

Bu rivayette, raviler bir yerde yanılmışlardır; çünkü Abbas ve Ali miras istemek için değil, Fatıma (s.a.)'ya hakkını almasına yardımcı olmak için gitmişlerdi Ebubekir'in yanına.

Veya belki de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in amcası Abbas, Ebubekir'den humustan kendi hissesini istemiş ve raviler de yanılarak onun kendi mirasını istemek için Ebubekir'e müracaat ettiğini söylemişlerdir.

* * *

-Hz. Fatıma (s.a.)'nın Kendisine Reva Görülen Zulümden Yakınması-

Ebubekir, Hz. Fatıma (s.a) hakkını istemek için getirdiği tüm delil ve şahitlerini reddedip Resulullah (s.a.a)'in terekesinden, ona yapmış olduğu hibe ve bağıştan hiçbir şey ona vermeyince Hz. Fatıma (s.a) davasını tüm Müslümanlara söz konusu edip babası Resulullah (s.a.a)'in ashabından yardım istemeye karar verdi. Muhaddis ve tarihçilerin dediğine göre işte bu hedefle Resulullah (s.a.a)'in mescidine doğru hareket etti. Bu mevzu İbn-i Ebi'l - Hadid-i Mu'tezilî'nin rivayetine göre Ebubekir-i Cevherî'nin "Sakife" adlı eserinde ve Ahmed b. Ebu Tahir-i Bağdadî'nin Belağeti'n - Nisâ adlı kitabında kaydedilmiştir, (biz Ebubekir-i Cevherî'den naklediyoruz):

Fatıma, Ebubekir'in Fedek'i ona vermek istemediğini anlayınca, başına bir başörtüsü bağlayıp bir çarşafa sarıldıktan sonra, gömleğinin eteği ayaklarını örttüğü halde Resulullah (s.a.a) gibi adımlarını alarak akrabalarının kadınlarından bir grubuyla birlikte mescide gelerek muhacir, ensar ve diğerlerinden oluşan kalabalık bir grubun arasında oturmuş olan Ebubekir'in yanına çıktı. Karşısına bir perde çektikten sonra içten bir feryat etti. Fatıma'nın feryadı oradakileri içten etkiledi; şiddetle ağlamaya başladılar ve böylece meclis karıştı.

Fatıma, ortalığın yatışması, bağrıışma ve feryatların kesilmesi için biraz bekledikten sonra Allah'a hamd ve senâ edip Resul-i Ekrem (s.a.a)'e salat ve selam ederek sözüne başladı:

"Ben Muhammed kızı Fatıma'yım. Şimdi söylediklerimi göz önünde bulundurarak söylüyorum ki: "Andolsun, içinizden size öyle bir Elçi geldi ki sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; size

düşkün, müminlere şefkatli, merhametlidir." [\[511\]](#) Ona ve Ehlibeytine bakacak olur da soyunu gözden geçirirseniz, onun sizin değil, benim babam olduğunu, sizin erkeklerinizin değil, benim amcamın oğlunun kardeşi olduğunu görürsünüz...

Siz şimdi bizim Resulullah (s.a.a)'ten miras almayacağımızı mı sanıyorsunuz?! **"Yoksa cahiliyye hükmünü mü arıyorlar? İyice bilen bir toplum için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?"** [\[512\]](#) Ey Ebu Kuhafe'nin oğlu! Sen babandan miras alıyorsun da ben babamdan miras alamaz mıyım?! Gerçekten ne kadar şaşırtıcı ve dehşet verici bir iddiadır bu!

Şimdi Fedek dizginlenmiş ve eyerlenmiş bir deve gibi afiyet olsun sana; kıyamet günü göreceksin onu; gerçekten Allah en güzel hükmeden, Muhammed (s.a.a) en güzel en üstün davacı ve kıyamet en güzel mahkeme zamanıdır. O günde zalimler zarara uğrayacaklardır."

Sonra babasının mezarına doğru dönerek şöyle dedi:

"Senden sonra olaylar oldu; fitneler çıktı

Eğer sen olsaydın tüm bunlar çıkmazdı

Biz, susuz yerin yağmuru kaybettiği gibi kaybettik seni

Şahid ol ki ümmetin hile yaparak senin Ehlibeytine ihanet etti."

Ravi şöyle diyor: O güne kadar kadınlı - erkekli o halkın öyle ağlayıp feryat ettiklerini görmemişim! Sonra Fatıma-ı Zehra Ensar'a dönerek şöyle dedi: "Ey seçilmişler grubu! Ey dinin destekçileri ve İslam'ın koruyucuları! Neden bana yardım etmekte gevşeklik gösteriyor, yardım etmiyorsunuz? Neden benim hakkımı görmezden geliyor, onu istemekten gaflet ediyorsunuz?!"

Resulullah (s.a.a), 'Evlada saygı göstermek, babaya saygı göstermek hükmündedir' buyurmamış mıdır? Ne kadar çabuk Allah'ın dinini değiştirip aceleyle bidat çıkardınız? Şimdi Resulullah (s.a.a) ölünce dinini de yok mu ettiniz?!"

Kendi canıma andolsun ki onun ölümü çok büyük bir musibet, sürekli genişleyen ve hiçbir zaman bitişmeyen çok derin bir yarıktır. Ondandır ümitler kesildi, yeryüzü zifiri karanlık oldu ve dağlar dağılıverdi. Ondandır had ve sınırlar kalktı, saygınlık perdesi yırtıldı, güvenlik ortadan kalktı; Ve bütün bunları Kur'an-ı Kerim onun vefatından önce bildirip size haber verdi: **"Muhammed, sadece bir elçidir. Ondandır önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse siz topuklarınızın üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim topuklarınızın üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiçbir ziyan veremez. Allah, şükredenleri mükafatlandıracaktır."** [\[513\]](#)

Ey Kiyloğulları! Gözlerinizin önünde babamın mirasını gasp ederlerken benim imdada çağırdığımı duyduğunuz halde neden bir şeyler yapmıyorsunuz?! Oysa sizin gücünüz var, kişileriniz var ve saygınlığa sahipsiniz. Allah'ın seçip çıkardığı ileri gelenler ve seçkin kişilersiniz. Araplara ters düşüp zorlukları kabullendiniz; nihayet İslam değirmeninin taşı sizin

çabanızla dönmeye başladı, zaferler kazanıldı, savaş ateşi söndü, şirk ve putperestlik hareketleri yatıştı, karışıklık ortadan kalktı ve din düzeni sağlamlaştı. Şimdi tüm bu ilerlemelerden sonra geri çekildiniz, o kadar direnişten sonra yenilgiye uğradınız, o kadar cesaret ve kahramanlıklardan sonra sadık kalacakları yönünde ahitleştikten sonra imanlarını geriye atıp, din ve inancınıza dil uzatan gerisin geriye yönelen bir avuç kişiden korkup kabuklarınıza çekildiniz?! **"O küfür önderleriyle savaşın. Çünkü onların andları yoktur; belki (böylece küfürden) vazgeçerler."** [\[514\]](#)

Fakat görüyorum ki alçaklık ve kendinize bakmaya yönelmiş, keyif ve rahatlığınıza düşkün olmuş ve inançlarınızı yalanlamaya başlamışsınız; rahat ve kolay bir şekilde elde ettiğiniz tüm şeyleri bir arada kaybetmişsiniz; fakat şunu bilin ki eğer siz ve yeryüzündeki tüm insanlar kafir olursa da, şüphesiz Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

Ben alçaklık ve düşüklüğünüzü bildiğim halde söylenmesi gerekenleri size söyledim. Şimdi bu size afiyet olsun; Allah'ın alevleri kalplerden yükselen ateşiyle bozulmaz bir ilişkisi olan onu tüm alçaklık ve utancıyla alın; yapmakta olduğunuz Allah'ın gözü önündedir ve yakında zulmedenler nereye döneceklerini göreceklerdir."

Ravi diyor ki: Muhammed b. Zekeriyya, Muhammed b. Zehhak'tan, o da Hişam b. Muhammed'den, o da Avane b. Hekem'den şöyle nakleder: Fatıma, söylemek istediklerini Ebubekir'e söyledikten sonra Ebubekir Allah'a hamd ve senâ edip Resulullah (s.a.a)'e salat ve selam edip peşinden şöyle dedi:

Ey kadınların en üstünü ve babaların en üstününün kızı! Vallahi ben Resulullah (s.a.a)'in görüşünün aksine davranmış ve onun emri dışında bir iş yapmış değilim. Öncü kafiledekilere yalan söylemez. Sen söyleyeceklerini söyledin, maksadını ulaştırdın, öfkeni dile getirdin ve sonra yüz çevirdin. O halde Allah bizi ve seni bağışlasın. Fakat sonra; ben Resulullah (s.a.a)'in savaş aletlerini, bineğini ve ayakkabılarını Ali'ye teslim ettim! Fakat bunun dışındaki şeylere gelince; ben Resulullah (s.a.a)'ten şöyle duydum: 'Biz peygamberler miras olarak kendimizden geriye altın, gümüş, yer, mal-mülk ve ev bırakmayız; bizim mirasımız iman, hikmet, ilim ve sünnettir!' Ben de Resulullah (s.a.a)'in bana emrettiği işi yaptım; bu konuda muvaffakiyetim ancak Allah'tandır; Ben O'na tevekkül ettim ve hacetimi O'na götürüyorum!"

Belagatu'n - Nisâ kitabında ise şöyle rivayet edilmektedir: Ebubekir'in bu sözlerinden sonra Fatıma şöyle dedi:

"Ey insanlar! Ben Fatıma'yım ve babam ise Muhammed (s.a.a)'dir. Daha önce de dediğim gibi **"Size kendi aranızdan bir peygamber gelmiştir..."** -Yukarıda kaydettiklerimizi söyledikten sonra şöyle devam etti:- Siz kasıtlı olarak Allah'ın Kitabını arkanıza attınız, emirlerini görmezden geldiniz. Oysa Allah Teala buyuruyor ki: **"Süleyman (babası) Davud'dan miras aldı"** buyuruyor; ve Yaya b. Zekeriyya'nın kıssasında ise şöyle buyuruyor: **"Rabb'im! Bana kendi katından bir çocuk ver de benden ve Yakuboğullarından miras alsın."** Ve yine buyuruyor ki: **"Allah'ın Kitabında yakınlardan bazıları bazılarına daha üstündür."** Ve de şöyle buyuruyor: **"Allah çocuklarınız hakkında size tavsiye ediyor: Erkeğe iki kadının payı verilir."** Ve yine buyuruyor ki: **"Eğer geriye bir hayır bırakırsa, baba ve anneye ve akrabalara güzel bir şekilde vasiyet etmek muttakiler üzerine bir haktır."** Bütün bunlara rağmen benim babamdan bir hak ve miras alamayacağımı, bizim aramızdan hiçbir bağın olmadığını mı söylüyorsunuz?!"

Acaba Allah size özel bir ayetle bir seçkinlik ve ayrıcalık verip peygamberini ondan müstesna mı etmiştir?! Veya bizim birbirinden miras almayan iki millet ve dinin kişileri olduğumuzu mu söylüyorsunuz?! Acaba ben ve babam bir dinden değil miyiz?! Şayet de sizler Kur'an'ın umun ve hususlarını peygamberden (s.a.a) daha iyi biliyorsunuz! **"Acaba cahiliyye hükmünü mü istiyorsunuz"...**"[\[515\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle diyor: "Fedek olayı ve Fatıma'nın Ebubekir'in yanına gidişi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından on gün sonra vuku buldu ve doğru görüşe göre Fatıma'nın o meclisten döndükten sonra ister erkek olsun ister kadın hiç kimse Resulullah (s.a.a)'in mirasından bir kelime bile bahsetmedi!"[\[516\]](#)

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:

Bu konuda geçen tüm hadisler, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma (s.a.)'nın hilafet düzeninin yönetmenlerine karşı itiraz ve davasının şu üç konuda sınırlandırıldığını bildirmektedirler:

1- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Bağışları Hakkında

Resul-i Ekrem (s.a.a), **"Yakınlara hakkını ver"** ayeti nazil olduktan sonra Fedek'i Fatıma'ya bağışladı. Fakat Resulullah (s.a.a) vefat edince Hazretin diğer terekeleri gibi Fedek'i de ele geçirdiler. İşte bu yüzden Hz. Fatıma (s.a) bu konuda onlarla tartışıp Fedek'te yaptığı tasarrufun doğruluğuna tanık olarak bir kadın ve bir de erkeği şahit getirdi. Onlar da Resulullah (s.a.a)'in kendi hayatı döneminde Fedek'i Fatıma'ya bağışladığına tanıklık ettiler. Fakat, gerekli sayıda şahit olmadığı bahanesiyle onların şahitliklerini kabul etmediler!

Ayrıca, Emirülmüminin Ali b. Ebutalib (a.s)'in Basra valisi Osman b. Hanif'e yazmış olduğu mektup da Fedek'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hayatı döneminde Hz. Fatıma (s.a.)'nın tasarrufunda olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Ali (a.s) bu mektubunda şöyle yazıyor:

"Evet; gökyüzünün üzerine gölge düşürdüğü şeylerden sadece Fedek bizim elimizdeydi; fakat bazılarını cimrilik ve kıskançlıkları ve bazılarını da hırs ve tamahları onu da bizden almaya sevk etti. Ve Allah ne de güzel hakemdir!"

2- Resulullah (s.a.a)'in Mirası

Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten mirasları şunlardan ibarettir:

- a) Yahudi Muhayrik'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bağışladığı yedi bağ.
- b) Ensar'ın Resulullah (s.a.a)'e verdiği su ulaşmayan araziler.
- c) Benî Nezir kabilesinin ziraat tarlaları ve hurmalıkları.
- d) Yemyeşil ve verimli Hayber arazilerininin 36 hissesinden on sekizi.
- e) Vadi'l - Kurâ'nın ziraat arazisi ve hurmalıkları.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra Ebubekir sadece kendisinin naklettiği, "Biz miras bırakmayız; bizim bıraktıklarımız sadakadır!" ve "Allah Teala peygamberin geçimi için bir

rızık verirse, ondan sonra onu sonraki yöneticiye verir!" rivayetine dayanarak bunların tümüne el koydu!

Ve bu bahaneyle Ali ve Fatıma'nın (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) peygamberlerin miras bıraktıkları ve miras ayetlerinin genel olduğu yönünde getirdikleri delilleri kabul etmedi. Hz. Fatıma (s.a)'nın Ensar'ı tahrik etmesi de bir yarar sağlamadı. Bunun üzerine Hz. Fatıma (s.a) Ebubekir ve Ömer'e öfkeleni ve ölünceye kadar da onlarla konuşmayı onlardan incinerek vefat etti.

3- Yakınların Hissesi

Hz. Fatıma (s.a) Ebubekir'den yakınların hissesini isteyerek, "Sen de çok iyi biliyorsun ki bize zulmettin" buyurdu ve peşinden "**Biliniz ki kazandığımız şeylerden beşte biri, Allah'a, Elçisine ve yakınlarına... aittir.**" ayetini okudu. Fakat Ebubekir Fatıma'yı ondan mahrum etti ve yakınların hissesini savaş teçizatı ve binek hazırlamak, yani kendisine zekat vermekten çekinenlerle savaşmak için harcadı. Bunun üzerine Fatıma (s.a) dedi ki: "Allah'ın gökten (bizim hakkımızda) indirdiğini görmezden geldin ve onu bizden engelledin."

Buraya kadar geçen konuların özeti böyledir. Şimdi olayı geniş bir şekilde inceleyelim:

Halifelerin Humus, Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hayber'deki Tasarrufları

A) Ebubekir ve Ömer'in Döneminde

Ebu Yusuf'un "Harac" adlı kitabında, Sünen-i Nesaî, Ebu Ubeyde'nin "Emval" adlı kitabında, Sünen-i Beyhakî, Tefsir-i Taberî ve Cessas'ın Ahkamu'l - Kur'an'ında (biz "Harac" kitabından rivayet ediyoruz) Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye'den şöyle rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra halk şu iki hissede ihtilafa düştü: Biri Resulullah (s.a.a)'in hissesi ve diğeri ise yakınların hissesi. Bir grup, Resulullah (s.a.a)'in hissesinin ondan sonraki halifenin olduğunu iddia etti. Diğeri bir grup, yakınların hissesinin Resulullah (s.a.a)'in yakınlarının olduğunu vurguladı. Bir başka grup ise, yakınların hissesinin, Resulullah (s.a.a)'ten sonraki halifenin yakınlarının olduğunu iddia etti. Nihayet görüş birliğiyle bu iki hisseyi savaş teçizatı ve binek almak için harcamaya karar verdiler!

Sünen-i Nesaî ve Ebu Ubeyde'nin Emval'inde şöyle geçer: Bu karara Ebubekir ve Ömer'in döneminde uyuldu.[\[517\]](#)

Fakat İbn-i Abbas'ın rivayetinde şöyle geçer: Allah ve Resulünün hissesini bir ederek onu yakınların hissesiyle birlikte savaş teçizatları ve binek hazırlamak için harcadılar. Yetimler, yoksullar ve yolda kalmışların hissesini ise onlardan başkalarına verilmesine karar verdiler.[\[518\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle demiştir: Allah Teala, Resulünü bizden alınca Ebubekir yakınların hissesini Müslümanlara geri çevirdi ve onu hayır işlerde harcadı.[\[519\]](#)

Katade'ye "yakınların hissesi"ni sorduklarında dedi ki:

Yakınların hissesi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in geçimi için tahsis edilen bir maaş konumundaydı. Fakat Resulullah (s.a.a) vefat edince Ebubekir ve Ömer onu Müslümanların hayır işlerinde harcadılar.[520]

Şayet Cubeyr b. Mut'im'in de, "Resulullah (s.a.a)'in yakınlarına verdiği şeyi Ebubekir onlara vermekten sakındı" şeklindeki sözünden maksadı bu olabilir.[521]

* * *

Başından beri, özellikle Ebubekir'in hilafet döneminde bu rivayetlerde geçenler, hilafet düzeni yöneticilerinin Malik b. Nuveyre[522] gibi zekatlarını hakim güce vermekten sakınarak muhalefetlerini ortaya koyan kişileri bastırmak veya zekat görevlileriyle bazı konularda problem yaşayan ve bu nedenle mürtet ilan edilen Kinde kabilesi[523] gibi muhaliflerle savaşmak için ordu gönderme yönündeki gidişat ve siyasetlerini ortaya koymaktadır.

Bu muhalifleri bastırdıktan sonra hilafet düzeni ordusu fütuhât için teçhizatlanarak sınırlardan geçip fütuhatları genişletip servetlerini artırmaları peşinden humsu Haşimoğulları ve diğer Müslümanlar arasında bölüştürdüler ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı terekelerini de o hazretin sadakaları olarak dağıtma sorumluluğunu üstlenmeleri için Haşimoğullarına verdiler.

Cabir'den şöyle rivayet edilir: Humsu Allah yolunda (hayır işlerde) kullandılar, fakirlere ve yoksullara verdiler; ancak servet artınca onu bunların dışında harcadılar.[524]

Çoğu rivayetlerden bu değişimin Ömer'in hilafeti döneminde vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Ömer humusun bir miktarını Haşimoğullarına vermek istiyordu; fakat Haşimoğulları kabul etmeyip hisselerinin tümünü istediler. Bunu İbn-i Abbas'ın, yakınların hissesinin kime ait olduğunu soran Necd-i Harurî'ye verdiği cevapta apaçık bir şekilde görmekteyiz: "Biz diyorduk ki, yakınlar bizleriz; fakat kavmimiz (Kureyş) bunu kabul etmedi[525] ve dedi ki, 'Kureyş'in tümü Resulullah (s.a.a)'in yakınlarıdır.'"[526]

Başka bir rivayette İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Zevi'l - Kurbâ (yakınlar)ın hissesi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarına aittir. Resulullah (s.a.a) bu hisseyi şahsen onların arasında bölüştürüyordu. Fakat Ömer bu hisselerin bir bölümünü bize sundu. Biz ise bunu kendi hakkımızdan az olduğu için ona kabul etmekten sakınıp Ömer'e geri çevirdik."[527]

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: "O, biz Ehlibeyt'e aittir. Ömer onunla bizden eşî olmayanları evlendirmek, çıplaklarımızı giydirmek, yoksullarımızı borç sıkıntısından kurtarmak istedi. Biz ise onun tümünü vermedikçe kabul etmeyeceğimizi bildirdik. O kabul etmeyince biz de onu bıraktık.[528]

İbn-i Abbas'ın diğer bir rivayetinde şöyle geçmektedir: Ömer, humustan bizim hakkımız olduğunu sandığı miktarını bize önderdi. Fakat biz kabul etmeyerek yakınların hakkı humsun beşte biridir dedik. O, "Allah humsu belli tabakalara ve belli unvanlarla tayin etmiştir. Fakat nüfus ve geçim sıkıntısı bakımından yüksek seviyede olanlar diğerlerinden önceliklidir, dedi."

İbn-i Abbas konuşmasına devam ederek, "Aramızdan bazıları onu kabul ettiler ve bazıları ise kabul etmediler."[529]

Yine Beyhakî kendi Sünen'inde Abdurrahman b. Ebi Ya'la'dan şöyle rivayet eder: Ahcar'üz Zeyt denilen yerde Ali ile karşılaştım. Ona, "Babam - anam sana feda olsun; Ebubekir ve Ömer siz Ehlibeytin humusunu ne yaptılar?" diye sordum. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

"Ömer, 'Şüphesiz sizin hakkınız vardır; fakat bilmem humus miktarı çok olunca da tamamı sizin olur mu? Eğer isterseniz yeterli gördüğüm kadarını size vereyim' dedi. Ancak biz onun bize vermek istediği miktarı almaktan sakınıp hepsini istedik. O da hepsini vermektan çekindi."[\[530\]](#)

Bazı rivayetlerden halife Ömer'in kendi hilafeti döneminde Medine'de Peygamber'in mirasından bir miktarını sorumluluğunu üstlenmeleri için Peygamber'in amcası Abbas'a ve Ali'ye teslim ettiği anlaşılmaktadır.[\[531\]](#)

B- Halife Osman'ın Dönemi

Osman, Afrika fetihlerinden elde edilen humusu bir defasında Abdullah b. Sad b. Ebu Serh'e verdi.[\[532\]](#) İkinci kez Mervan b. Hakeme verdi.

İbn-i Esir kendi Tarih'inde der ki: Abdullah'a birinci gazvenin humusunu verdi. Mervan'a bütün Afrika'nın fethedildiği ikinci gazvenin humusunu verdi.[\[533\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle diyor: Osman, Trablusgarb'tan Tanca'ya kadar Batı Afrika fethinden elde edilen ganimetlerin tamamını hiçbir Müslüman'ı ortak etmeden Abdullah b. Ebi Serh'e verdi.[\[534\]](#)

Taberi der ki: Osman, Abdullah b. Sa'd'ı Afrika'ya gönderdiğinde onun Afrika'da yaptığı anlaşmalardan biri, iki milyon beş yüz yirmi bin dinar karşılığında "Cercir"le yaptığı uzlaşmaydı.

Ve der ki: Abdullah b. Sa'd 300 kintar* altın karşılığında sulh etti.. Osman onun tamamını Hakem veya Mervan ailesine verilmesini emretmiştir.[\[535\]](#)

İbn-i Abdülhakem, Futuh-i Afrika adlı kitabında şöyle rivayet eder: Muaviye b. Hüdeyc Afrika'da üç savaş yapmıştır. Bunların ilki Osman'ın öldürülmesinden önce, hicri 34 senesinde gerçekleşti. Ve Osman bu savaşın humusunu Mervan'a verdi. Bu savaşı halkın çoğu bilmez bile.[\[536\]](#)

Belazurî, halkın Osman'ın gidişatına itirazları konusunda ve Siyutî de Tarih-i Hulefa adlı kitabında şöyle rivayet etmişlerdir: Osman Afrika'nın humusunun Mervan'a verilmesini yazıldı.[\[537\]](#)

Abdullah b. Zübeyr şöyle rivayet eder: Osman hicretin 27. yılında bizi savaşmak için Afrika'ya gönderdi. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh büyük ganimetler ele geçirdi. Osman bu ganimetlerin humsunu Mervan b. Hakem'e verdi.[\[538\]](#)

Yine şöyle rivayet edilir: Mervan, Medine'de evini yapıp bitirince bir grup halkı yemeğe davet etti. Davet edilen kişiler arasında Musavver de vardı. Mervan onlarla konuşurken söz arasında dedi ki: "Vallahi bu evim için Müslümanların malından hatta bir dirhem veya bir dirhemden ziyade harcamadım" dedi. Bunun üzerine Müsevver dedi ki: "Susup yemeğini yemen senin için daha hayırlı olur. Zira sen bizimle beraber Afrika savaşına katılırken bizden daha az mal-mülk ve köleye sahiptin; hepimizden daha fakirdin. Sonra Osman b. Affan sana Afrika'nın humusunu

verdi; halktan sadaka toplamayla da görevlendirince Müslümanların mallarını da kendine aldın...."[539]

Osman'ın Baki'de defnedilmesini engelleyen Hazrec kabilesinden Eslem b. Evs b. Bucret-i Saidî bu konuda şöyle demiştir:

"Halkın Rabbi olan Allah'a yemin ederim /
Allah Teala hiçbir mahluku boş bırakmamış,
Sen geçmişlerin sünnetine aykırı davranıp /
Lanetli (Hakem'i) davet edip kendine yakınlaştırdın."

"Haksız yere Mervan'a halkın humusunu verdin /
Umumî otlakları kendi otlağın ettin." [540]

Eğânî'de şöyle geçer: Mervan 500 bini aşkın ganimet humsuyla bir alış - veriş yaptı. Osman onun tamamını Mervan'a bıraktı. Bu da halkın Osman'a itiraz konularından biri oldu. Abdurrahman b. Hanbel b. Mulil de bu konuda şiirler söylemiştir. [541]

Halife Osman'ın humusla ilgili içtihadları bunlardır.

Fakat Osman'ın Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı mirasındaki içtihadı konusunda ise Ebu-l Fedâ ve İbn-i Abdurrabihi -ifade Ebu-l Fedâ'nındır- şöyle demişlerdir: Osman Fedek'i Mervan'a vermiştir. Oysa o da Fatıma'nın Ebubekir'den talep ettiği Resullah (s.a.a)'in bıraktığı sadakasıydı. [542]

İbn-i Ebi'l - Hadid der ki: Osman Fedek'i Mervan'ın mülkiyetine geçirmiştir. Oysa Fatıma babasının vefatından sonra onu gerek miras yoluyla, gerekse de hibe yoluyla talep etmiş, ancak, kendisine bir şey verilmemişti. [543]

Ebu Davud ve Beyhakî kendi Sünenlerinde, Ömer b. Abdulaziz'in Fedek konusunda şunları dediğini kaydetmişlerdir: Ömer halife olunca Fedek'te, kendisinden öncekiler (Resulullah ve Ebu Bekir) gibi tasarrufta bulunmuş, o şekilde devam edilmiştir. Sonra Osman onu Mervan'ın mülkiyetine geçirmiştir. [544]

Beyhakî hadisın tamamını zikrettikten sonra demiş ki: Fedek, Osman b. Affan döneminde Mervan'ın mülkiyetine geçmiştir. Sanki Osman, Resulullah (s.a.a)'den bu konuda nakledilen, "Allah bir Peygamber'i bir rızıkla rızıklandırır, o rızık Peygamber'den sonra onun makamına geçen kişiye kalır" rivayetini tevil etmiş ve kendisi bu rızka ihtiyacı olmadığı için onu akrabalarına tahsis ederek onlarla sıla-i rahim etmiştir!

İbn-i Abdurrabbih ve İbn-i Ebi'l - Hadid -ifade İbn-i Abdurrabbih'indir- şöyle demişlerdir: Resulullah (s.a.a) Medine çarşısındaki Mehzur'u Müslümanlara tasadduk etti. Sonra Osman onu Haris b. Hakem'in (Mervan'ın kardeşinin) mülkiyetine geçirdi.[\[545\]](#)

* * *

Bunlar, halife Osman'ın humus ve Resulullah'ın (s.a.a) mirası konusundaki içtihadından bize ulaşanlardır. Ancak halkın Osman'ı eleştirip, ona karşı kıyam etmesinin iki sebebi vardır:

Birincisi; ondan önceki halifeler bu malları genel kamunun giderlerine harcıyorlardı. Osman ise bu malları kendi yakınlarına tahsis etmişti.

İkincisi; Osman'ın akrabaları ve aile fertlerinin İslam'ın nezdindeki konumlarıdır. Şöyle ki:

Osman'ın Akrabalarının Özgeçmişleri

A- Osman'ın halasıoğlu[\[546\]](#) ve süt kardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh-i Amiriy-i Kurşî.[\[547\]](#)

Hakim bu konuda şöyle demiştir: Abdullah, Resulullah (s.a.a)'in vahiy katibi idi. Yazılarında vahye ihanetleri açıkça ortaya çıkınca Resulullah (s.a.a) onu azletti.[\[548\]](#) O da mürted olup Mekke ehline katıldı.[\[549\]](#)

O, Mekkeliler'e şöyle diyordu: Ben Muhammed'i istediğim gibi yönlendiriyorum. Bana "Azizun, Hakimun" yazdırıyordu ve ben ise veya, "Alimun, Hakimun" diyordum. O da "Evet, ikisi de doğrudur" diyordu.[\[550\]](#) Onun hakkında şu ayet nazil olmuştur:

"Allah'a karşı yalan uydurup iftira eden veya kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken 'Bana da vahy geldi' diyen ve 'Allah'ın indirdiğinin bir benzerini de ben indireceğim' diyenden daha zalim kimdir? Sen bu zalimleri, ölümün 'şiddetli sarsıntıları' sırasında meleklerin ellerini uzatarak onlara: 'Canlarınızı (bu kısıvrak yakalanıştan) çıkarın, bugün Allah'a karşı haksız olanı söylediğiniz ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek (yüz çevirmeniz) dolayısıyla alçaltıcı bir azapla karşılık göreceksiniz' (dediklerinde) onların halini bir görsen..." (En'am Suresi, 94)[\[551\]](#)

Resulullah (s.a.a) onun kanını helal kıldı. Mekke fethedilince bütün Mekke halkına eman verilmişti. Yalnız dört erkek ve iki kadın Ka'be'nin perdesinin altında bile bulunsalar bu güvenceden müstesnaydılar. Bunlardan biri olan Abdullah b. Sa'd, kaçarak Osman'a sığındı, Osman da onu sakladı. Nihayet Mekke'de durumlar sakinleşince Osman onu alıp Resulullah (s.a.a)'e getirerek onun için güvence vermesini istedi. Resulullah (s.a.a) uzun süre sessiz kaldı. Sonra, "Olsun" buyurdu. Osman geri dönünce Resulullah (s.a.a) yanındakilere, "Sizden biriniz kalkarak onun boynunu vursun diye susmuştum" buyurdu. Ensar'dan bir adam, "Ya Resulullah! O halde neden bana işaret etmediniz?!" diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), "Peygambere gözleriyle işaret etmek yakışmaz" buyurdu.[\[552\]](#)

Evet; Abdullah b. Sa'd böyle bir kişiydi.[\[553\]](#) Osman halife olunca, Mısır valisi olan Amr b. As'ı oranın haraç ve vergisini toplamaktan azledip ordu komutanlığıyla cemaat imamlığını Amr'a bıraktı, haraç ve vergi toplamak için de Abdullah'ı görevlendirdi. Fakat bir süre sonra bu ikisi anlaşamayınca Osman Amr'ı azledip namazı kıldırmayı da Abdullah b. Ebi Sarh'a bıraktı. Osman'ın öldürülmesinden sonra Abdullah bu makamından geri çekildi. Muaviye'den nefret ediyor ve Osman'ın ölümüne sevinen bir kişi ile çalışmam, diyordu. Abdullah Hz. Ali'nin

hilafeti döneminde Remle'de (Mekke'de) vefat etti. Zehebî, "Ondan bir hadis rivayet edilmiştir" diyor.

B, C- Osman'ın amcası Hakem b. Ebi'l As'ın oğulları Mervan ve Haris:

Belazurî şöyle rivayet eder: Hakem b. Ebi'l As cahiliyye döneminde Resulullah (s.a.a)'le komşu idi. İslam'ın zuhurundan sonra Resulullah (s.a.a)'e en çok eziyet edenlerdendi. Medine'ye gelişi Mekke'nin fethinden sonradır. Dininden dolayı en çok ayıplanan kişilerdendi. Resulullah'ın arkasında yürür, ağız, borun hareketleri yapardı. Resulullah (s.a.a) namaz kılarken arkada durur, parmaklarıyla işaretler yapardı. Nihayet şek ve tereddüt ile kapıldığı deliliği ve cinneti üzere kaldı. Bir gün Resulullah (s.a.a)'i eşlerinden birinin yanındayken gizliden gözetlemeye çalışırken Hazret onu görüp tanıdı. Resulullah (s.a.a) bir sopayla onun üzerine yürüyerek, "Bu melun kertenkeleyi benden uzaklaştıracak kimse yok mu? Bundan böyle o ve çocukları benim olduğum yerde durmasınlar" buyurdu ve onların hepsini Taife sürgün etti. Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Osman, Ebubekir'le onların durumunu görüşüp geri getirilmelerini istedi. Fakat Ebubekir kabul etmeyerek, "Ben Resulullah (s.a.a)'in kovduklarını barındırmam" dedi. Sonra Ömer halife olunca onunla da onların durumunu görüştü. Ömer de Ebubekir'in verdiği cevabı verdi. Nihayet Osman'ın kendisi halife olunca onları Medine'ye getirdi. [\[554\]](#)

Hakem Medine'ye döndüğünde üstünde yağlı ve eski bir elbise vardı; önüne bir keçi salmış sürerek gelmişti. Beraberindekilerle birlikte halifenin evine varıncaya kadar halk, onların kötü durumlarını seyrediyordu. Bir süre sonra halifenin evinden; üstünde halis ipek kumaştan bir cübbe ile çıktı. [\[555\]](#)

Müslümanların sadakalarını toplamakla görevli memur akşamüzeri çarşıya indiğinde Osman da çarşıya gelerek, "Onları Hakem"e ver, dedi. [\[556\]](#)

Bir müddet sonra Kazâa'nın sadakalarının sorumluluğunu ona bıraktı. Toplanan zekatın meblağı 300.000 (üç yüz bin) dirheme ulaştı. Hakem bunları toplayıp Osman'a getirdiğinde hepsini kendisine hibe etti. [\[557\]](#) Hakem ölünce de Osman onun mezarının üstüne bir çadır kurdurup ona matem tuttu. [\[558\]](#)

Mervan b. Hakem Osman'ın kızı Ümm-ü Eban'ı ve kardeşi Haris de kızı Aişe'yi almaları nedeniyle Osman'ın enişteriydi.

Onları lanetleme, yerme konusunda Resulullah (s.a.a)'ten birçok hadis rivayet edilmiştir. Resulullah (s.a.a) Hakem'i ve evlatlarını lanetleyerek, [\[559\]](#) *"Bunların soyundan gelecek olanların ellerinden çekecekleri beladan ötürü ümmetime eyvahlar olsun"* [\[560\]](#) buyurmuştur.

Yine buyurmuş ki: *"Allah'ın laneti ona ve onun soyundan gelenlere olsun. Ancak onlardan sayıları çok az olan iman edenleri hariç."* [\[561\]](#)

Yine şöyle buyurmuştur: Ebu Ass oğullarının sayısı otuza ulaştınca Allah'ın dinini aldatma vesilesi edecekler. Allah'ın kullarını kendilerine köle edecekler ve Allah'ın malını kendilerine has kılacaklar. [\[562\]](#)

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Ben rüyamda, Ebu'l As oğlu Hakem'in oğullarının minberimin üzerinde maymunlar gibi zıplayıp düştüklerini gördüm."* O günden sonra da Resulullah (s.a.a) vefat edinceye kadar halk arasında güldüğü görülmedi. [\[563\]](#)

Hakim, Abdurrahman b. Avf'tan şöyle rivayet eder: Birisinin çocuğu olunca mutlaka Resulullah'a (s.a.a) getirir, Resulullah (s.a.a) da onun hakkında hayır duada bulunurdu. Bu maksatla -daha yeni dünyaya gelen- Mervan b. Hakem'i onun huzuruna getirdiklerinde Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "O, kertenkele oğlu kertenkele, melun oğlu melundur."[\[564\]](#)

Bunlar, Resulullah (s.a.a)'ten onlar hakkında nakledilen bazı rivayetlerdir; daha önce Osman'ın onlara yaptığı bazı bağışları zikretmiştik.

* * *

Buraya kadar İmam Ali (a.s)'dan önceki halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasıyla ilgili içtihatlarını inceledik. Şimdi ise bu konuda İmam Ali (a.s)'ın kendi döneminde neler yaptığını inceleyeceğiz.

İmam Ali (a.s)'ın Humus ve Resulullah'ın (s.a.a) Mirası Konusundaki Tutumu

İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a) döneminde humus beş hisse idi. Allah'a ve Resulü'ne bir hisse, yakınlarla bir hisse, yetimlere, miskinlere ve yolda harçsız kalan yolculara üç hisse verilirdi.

Sonra Ebubekir, Ömer ve Osman onu üç bölüme ayırarak Resulullah (s.a.a) ve yakınlarının hisselerini düşürüp geri kalanını yukarıdaki üç yerde harcıyorlardı. Sonra Ali (kerremellahu vecheh) de Ebubekir, Ömer ve Osman'ın yaptıkları gibi taksim etti.[\[565\]](#)

Ebu Ca'fer İmam Bâkır (a.s)'a, "Ali'nin (k.v) humusla ilgili görüşü ne idi?" diye sorulunca şöyle buyurdu: "Onun humus hakkındaki görüşü Ehlibeyti'nin görüşü gibiydi. Lakin o, Ebubekir ve Ömer'e muhalefet etmekten çekindi."[\[566\]](#)

Muhammed b. İshak der ki: Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali'den (İmam Muhammed Bâkır) "Ali b. Ebutalip halkın yönetimini ele geçirince yakınların hissesini ne yaptı?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: "Ebubekir ve Ömer'in yolunu izledi." Ben, "Nasıl olur bu? Halbuki siz bunun tersini söylüyorsunuz?" dedim. İmam Bâkır (a.s), "Ailesi de onun görüşündedir; onun görüşünün aksine bir şey söylemezler onlar" dedi. Ben, "Onu Ebubekir ve Ömer'in yaptığına uymamaktan alıkoyan neydi?" diye sorunca, "Vallahi, Ebubekir ve Ömer'in hilafına davrandı diye aleyhinde çıkabilecek söylentilerden çekindi" buyurdu.[\[567\]](#)

Beyhakî'nin Sünen'indeki bir diğer rivayette de şöyle geçer: "Lakin Ebubekir ve Ömer'e muhalefet ettiği söylenmesinden çekindi."[\[568\]](#)

Bütün bu rivayetler şunu ortaya koyuyor ki, İmam Ali (a.s) kendinden öncekilerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasında yaptıkları uygulamada hiç bir değişiklik yapmamış ve daha doğrusu, bir değişiklik yapmaya gücü yetmemiştir.

Sünen-i Beyhakî'de Cafer b. Muhammed (İmam Bâkır) kanalıyla babasından şöyle rivayet edilmiştir: Hasan, Hüseyin, İbn-i Abbas ve Abdullah b. Cafer Hz. Ali'den humustan kendi paylarını istediler. Ali (a.s) onlara şöyle dedi: "Bu sizin hakkınızdır. Fakat şimdi ben, Muaviye ile savaşmaktayım; eğer dilerseniz bir süre için hakkınızdaki vazgeçin."[\[569\]](#)

Müellif: Bu rivayet İmam Ali (a.s)'ın humusu Muaviye'yle savaşmak amacıyla orduyu teçhizatlandırmak için harcadığını gösteriyor.

Emevi Halifeleri Döneminde Humus Ve Peygamber (s.a.a)'in Mirası

Elimizdeki rivayetlerden anlaşılın şudur: Muaviye'nin Haşimoğullarını humustan ve Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytini o hazretin mirasından menetmesi konusundaki içtihadı, kendisinden önceki ilk üç halifenin içtihadı gibidir.

Ancak onların içtihadına ilaveten kendi özel içtihadını da uyguluyordu. Fakat onları humustan menedişi şu iki rivayetten apaçık bir şekilde anlaşılıyor:

Tabakat-ı İbn-i Sa'd'da şöyle geçmektedir: Ömer b. Abdulaziz, Haşimoğulları'na humustan bir şey verilmesini emredince, Haşimoğulların'dan bir grup toplanarak ona bir mektup yazdılar. Bu mektupta kendilerine karşı akrabalık görevini yerine getirdiği için ona teşekkür edip Muaviye başa geçtiği andan itibaren kendilerine çok zulmedildiğini dile getirdiler...[\[570\]](#)

Yine bu mektupta Ali b. Abdullah b. Abbas ve Ebu Cafer Muhammed b. Ali, "Muaviye döneminden bugüne kadar bize humus dağıtılmamıştı" yazdılar.[\[571\]](#)

Muaviye'yi böyle bir eyleme sevkeden özel içtihadı ise şu rivayette yansımaktadır: Müstedrek-i Hakim, Talhis-i Zehebî, Tabakat-i İbn-i Sa'd, İsti'ab-ı İbn-i Abdulberr ve Usdu'l - Gabe-i İbn-i Esir'de, Taberî, İbn-i Esir, Zehebî ve İbn-i Kesir kendi Tarih'lerinde[\[572\]](#) hicretin ellinci yılının olaylarında, Hakim b. Amr'in biyografisinde şöyle rivayet etmişlerdir:

Hakim şöyle diyor: Ziyad b. Ebih, Hakem b. Amr-ı Gaffari'yi Horasan üzerine gönderdi. Hakem ve beraberindekiler bu savaştan büyük ganimetler elde ettiler. Bunun üzerine Ziyad ona şöyle yazdı: "Ama sonra; Emiru'l - Müminin (Muaviye) beyazlar (gümüş) ve sarıların (altınlar) kendisi için ayrılmasını ve Müslümanlar arasında taksim edilmemesini yazmıştır."

Bu mektup Tarih-i Taberî'de şöyle geçmektedir: "Emiru'l - Müminin (Muaviye) bana; bütün altın, gümüş ve ziynet eşyalarını kendisine ayırmamı ve bunları ayırmadan onları yerinden oynatmamamı yazmıştır."

Hakem, Ziyad'a şöyle yazdı: Mektubun ulaştı. Mektubunda müminlerin emirinin bana bütün altın, gümüş ve ziynet eşyalarını kendisi için ayırmamı ve hiçbir şeyi yerinden oynatmamamı emrettiğini hatırlatmışsın! Fakat Allah'ın Kitabı müminlerin emirinin mektubundan önce ulaşmıştır. Vallahi eğer gökler ve yer bir kul için dar gelse ve kul Allah'tan çekinse, Allah onun için bir çıkış yolu gösterecektir.

Sonra ordusunu toplayarak, "Sabahleyin gelip ganimetlerden hakkınızı alın" dedi. Ertesi gün ordusu toplanınca ganimetlerin humsunu aldıktan sonra geri kalanını onlar arasında bölüştürdü. Bu davranışından dolayı Ziyad ona şöyle yazdı: "Vallahi sana acımayacağım; seni alçaltacağım!"

Hakim diyor ki, "Hakem'in yaptıkları Muaviye'nin kulağına ulaşınca birini göndererek onun ellerini bağlatıp zindana attı. Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı ve ödlükten sonra oradan çıkarılarak defnedildi.

Tehzibu't - Tehzib kitabında Hakem'in hakkında şöyle geçer:... Muaviye onun yerine başka birini atadı. O Hakem'i bağlayarak zindana attın; Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı.[\[573\]](#)

Taberî ve diğerkleri şöyle rivayet ederler: Hakem tutuklanınca, "Allah'ım! Eğer senin yanında benim için bir hayır varsa canımı al benim" dedi ve Horasan'ın Merv şehrinde vefat etti.

Bazı alimler bu rivayetten hoşlanmadıkları için onu eksiltmiş ve tahrif etmişlerdir; örneğin Zehebî kendi Tarihîn'de şöyle yazıyor: Ona, "Altın ve gümüşleri bölüştürme" diye yazdı. Fakat o, "Vallahi eğer gökler..." dedi.

İbn-i Kesir de şöyle yazmaktadır: Ziyd'in, Muaviye'nin emrini içeren şu mektubu ona ulaştı: "Ganimetler içindeki altın ve gümüşleri Muaviye'in beytulmalı için ayır!"

İbn-i Hacer de Tehzib ve İsabe adlı kitaplarında Hakem'in biyografisinde şöyle yazmıştır: Muaviye, Hakem b. Amr'ı görevlendirerek Horasan'a gönderdi. Bir süre sonra bir konuda onu kınayıp yerine başka birini seçerek Horasan'a gönderdi. O da Hakem'i tutuklayarak bağladı. Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı.

Hakem b. Amr'ın kıssası böyleydi. Fakat bu kıssayı Rabi' b. Ziyad-i Harisî'ye isnat eden hayale kapılmıştır. Çünkü Rabi' b. Ziyad, Hucr b. Adiy'in öldürüldüğünü haber alınca, "Allah'ım! Eğer Rabi'nin senin yanında bir hayrı varsa, canımı al!" dedi ve o meclisten çıkmadan öldü. [574]

Muaviye döneminde humsun durumu böyleydi. Onun döneminde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirası konusuna gelince; İbn-i Ebi'l - Hadid Fedek'le ilgili olarak şöyle yazıyor:

Muaviye, Hasan b. Ali (a.s)'in ölümünden sonra Fedek'in üçte birini Mervan b. Hakem'a, üçte birini Amr b. Osman'a ve üçte birini de oğlu Yezid b. Muaviye'ye verdi. Fedek onların tasarrufundaydı; nihayet daha sonra tamamı Mervan b. Hekem'e verildi. [575]

İbn-i Sa'd kendi Tabakat'ında şöyle kaydeder: Muaviye Mervan b. Hakem'e öfkelenip onu Medine hükümetinden alınca, Mervan'ın temsilcisi tarafından idare edilen Fedek'i de ondan geri aldı. Velid b. Utbe onu Muaviye'den istedi; fakat Muaviye Fedek'i ona vermedi. Sonra Said b. As talep etti, fakat Muaviye onunla da muvafakat etmedi. Fakat Mervan'ı tekrar Medine valiliğine atayınca, Mervan istemeden Fedek'i ona verdiği gibi geçmişteki mahsullerinin değerini de ona vermelerini emretti! [576]

Fakat bazı yazarları Muaviye'nin Fedek'i Mervan'a bağışlayan ilk kişi olduğunu sanmışlardır; oysa bu işi daha önce Osman yapmıştı. Bu yanlışlığın nedeni Muaviye'nin ikinci defada Fedek'i Mervan'a vermesi olabilir.

Muaviye'den Sonra Emevi Halifeleri Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası

Ömer b. Abdulaziz [577] dışında diğerk Benî Ümeyye halifeleri humusta kendi mallarıymış gibi tasarruf ediyorlardı. Onu istedikleri gibi bağışlıyor, bazen de kendi ellerinde tutup gelirini kendi servetlerine ekliyorlardı; örneğin Velid b. Abdulmelik onu oğlu Ömer b. Velid'e bağışlamıştır. [578]

Nesaî bu konuda şöyle söylemiştir: Ömer b. Abdulaziz, Ömer b. Velid'de şöyle bir mektup yazmıştır:

Baban humsun tümünü sana verdi; oysa babanın payı Müslümanlardan birinin payı kadardı. Ayrıca onun içinde Allah'ın, Resulünün, yakınlarının, yetimlerin, yoksulların ve yolda kamışların hakkı da var. Babanın bu zulmünden dolayı ne kadar da çok düşmanı var; bu kadar

düşmanın elinden kurtulmak nasıl mümkün olur? Oysa onun oğlu olan sen açıkça şarkı söylüyor, kaval çalıyor ve diğer çalgı aletleriyle uğraşip İslam dininde bidatlar çıkarıyorsun! Şimdi ben, içinde bulunduğun bütün o kötülüklerden seni kurtarması için birini göndermeye karar verdim.[\[579\]](#)

Biz bu hadis dışında başka bir yerde Muaviye'den sonra humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasından bahsedildiğini veya Muaviye'nin dönemindeki durumda bir değişiklik yapıldığını görmedik.

Ömer b. Abdulaziz Döneminde

Ömer b. Abdulaziz, Medine kadısı Ebubekir b. Muhammed'd b. Amr b. Hazm'a[\[580\]](#) bir mektup yazarak Hayber'in Resulullah (s.a.a)'in Hayber'den kendisine ulaşan humsu mu yoksa o hazretin kendisine has bir yer mi olduğunu araştırmasını istedi. Ebubekir araştırdıktan sonra onun Resul-i Ekrem (s.a.a)'in humsu olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Ömer b. Abdulaziz, Ebubekir b. Muhammed'e dört veya beş bin dinar gönderdi ve beş veya altı bin dinar da Fedek gelirinden alıp on bin dinarı tamamlayarak kadın erkek, küçük büyük demeden eşit olarak Haşim oğulları arasında bölüştürmesini emretti. Ebubekir de onun emrini yerine getirdi.[\[581\]](#)

İbn-i Sa'd kendi Tabakat'ında İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Abdulaziz yakınların hissesini Abdulmuttalib oğulları arasında bölüştürdü; fakat Abdulmuttalib boyundan olmayan kadınlara bir şey vermedi.

Ve yine şöyle diyor: Ömer b. Abdulaziz'in, humsu Haşim oğulları arasında bölüştürmesine yönelik mektubu Medine valisine ulaşınca vali Muttalib oğullarına bir şey vermeyip onları humustan mahrum etmeye karar verdi. Fakat Abdulmuttalib oğulları itiraz ederek, onlar da kendi hisselerini almadıkça biz bir dirhem bile almayız dediler. Medine valisi Ömer b. Abdulaziz'e bir mektup yazarak durumu bildirdi. Ömer b. Abdulaziz, onlar arasında bir fark yoktur. Onların hepsi eskiden beri Abdulmuttalib oğullarındandırlar. Dolayısıyla, Abdulmuttalib oğulları gibi humustan onlara da ver.[\[582\]](#)

Ebu Yusuf, "Harac" adlı kitabında şöyle yazmaktadır: Ömer b. Abdulaziz Resulullah (s.a.a) ve yakınların hissesini Haşim oğullarına gönderdi.[\[583\]](#)

İbn-i Sa'd da şöyle rivayet etmiştir: Hüseyin kızı Fatıma Ömer b. Abdulaziz'e bir mektup yazarak bu davranışından dolayı ona teşekkür etti ve dedi ki: "Sen bakıcısı olmayanlara hizmet ettin, çıplak olanları giydirdin." Ömer b. Abdulaziz bu mektuptan dolayı memnun oldu.[\[584\]](#)

İbn-i Sa'd daha sonra şöyle yazıyor: Ömer b. Abdulaziz Fatıma bint-i Hüseyin'e, "Sağ kalacak olursam sizin tüm haklarınızı vereceğim" şeklinde yazdı.[\[585\]](#)

Fedek ve Ömer b. Abdulaziz

Yakut Hamevî şöyle yazmaktadır: Ömer b. Abdulaziz hilafete geçince Medine'deki valisine bir mektup yazarak Fedek'i Fatıma (s.a) oğullarına geri verdi.[\[586\]](#)

Şerh-u Nehci'l - Belaga'da bunun hemen peşinden şöyle geçer: Ebubekir b. Hazm, Ömer b. Abdulaziz'e şöyle cevap yazdı: Fatıma'nın Osman oğullarında, falan ve filan oğullarında da çocukları vardır; maksadınız bunlardan hangisidir?"

Ömer b. Abdulaziz ona şöyle yazdı: Sana, "Bir koyun kes" diye yazacak olursam sen bana, "Boynuzlu mu olsun boynuzsuz mu?" yazacaksın veya sana, "Bir buzağı kes" diye yazacak olursam, sen bana, "Ne renkte olsun?!" diye mi yazacaksın. Bu mektubumu alınca Fedek'i Fatıma (s.a) ve Ali (a.s) evlatları arasında bölüştür. Vesselam.

İbn-i Ebi'l - Hadid daha sonra şöyle yazıyor:

Bu emir yüzünden Ümeyye oğulları Ömer b. Abdulaziz'i kınayarak, "Sen bu hareketinle Ebubekir ve Ömer'in girişimlerinin çirkin bir hareket olduğunu ortaya koydun!" dediler ve Kufe halkından bir grup da ayaklandılar. Bu grup Ömer b. Abdulaziz'i kınayınca onlara şöyle dedi: Sizler çok cahil ve unutkan kişilersiniz. Ben sizden daha iyi bilmekteyim. Ebubekir b. Ömer b. Hazm bana babası kanalıyla dedesinden Resulullah (s.a.a)'in, "Fatıma benim vücudumun bir parçasıdır; onu öfkelen diren şey beni öfkelen dirir, onu razı eden şey beni razı eder" buyurduğunu rivayet etmiştir. Fedek Ebubekir ve Ömer döneminde Resulullah (s.a.a)'a has bir yerdi. Daha sonra Mervan'a ulaştı. O da onu babam Abdulaziz'e bağışladı; nitekim Fedek'in hepsi benim malım oldu. Ben de onu Fatıma'nın evlatlarına vermeyi uygun gördüm.

Onlar, "Eğer bu kararında ciddiyisen Fedek'i kendi elinde tut ve onun gelirini onlar arasında bölüştür" dediler. Bunun üzerine Ömer b. Abdulaziz de öyle yaptı.[\[587\]](#)

Başka bir rivayette şöyle geçer: Ömer b. Abdulaziz hilafete geçince Fedek asıl sahiplerine iade edilen zorla alınmış ilk maldı. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebutalib bir rivayete göre Ali b. Hüseyin (a.s)'ı çağırarak Fedek'i ona bıraktı. Ömer b. Abdulaziz'in hilafeti boyunca Fedek Fatıma (s.a)'in evlatlarının elinde kaldı.[\[588\]](#)

Ömer b. Abdulaziz'den Sonra Fedek

Ömer b. Abdulaziz'den sonra artık humustan bahsedilmedi; fakat Fedek hakkında Yakut-i Hamevî ve İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle yazmaktalar: Yezid b. Atike[\[589\]](#) hilafete ulaştınca Fedek'i Fatıma evlatlarından geri alınca tekrar Mervan oğullarının eline geçti. Onlar da hilafetlerinin sonuna kadar onu elden ele gezdirdiler.

Abbasîler Döneminde Fedek

Ebu'l Abbas Seffah[\[590\]](#) hilafete ulaştınca Fedek'i Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali'ye verdi. Fakat Ebu Cafer Mensur Hasan oğullarının kıyıamları nedeniyle onu geri aldı! Daha sonra oğlu Medi Abbasî onu Fatıma oğullarına verdi. Fakat onun çocukları Musa ve Harun onu geri alarak kendi ellerinde bulundurdular. Fakat Me'mun hilafete geçince onu tekrar Fatıma (s.a) evlatlarına verdi.

Ebubekir şöyle diyor: Muhammed b. Zekeriyya, Mehdi b. Sabik'ten bana şöyle rivayet etti: Me'mun haksız yere alınan malları incelediğinde kendisine verilen ilk mektubu açıp okuyunca şiddetli bir şekilde ağladı. Sonra başının üstünde duran adama, "Fatıma'nın vekili nerededir?" diye sordu. Bunun üzerine cüppe, başında emame ve ayağında yırtık bir ayakkabı olan yaşlı bir adam ayağa kalkarak Fedek hakkında Me'mun'la tartışmaya başladı. Me'mun onun için delil getiriyor ve o da bunun karşısında delil sunuyordu. Nihayet Me'mun Fedek'i Fatıma evlatlarının adına geçirmelerini emretti. Fedek senedini hazırlanıp Me'mun'a getirdiler. Me'mun onu imzalayınca şair De'bel ayağa kalkarak bu beyitle başlayan şiirler okudu:

Zamanenin çehresi ne kadar da gülünç olmuş

Me'mun Haşim'e Fedek'i vermiş!

Bu fermanın tafsilatı Belazuri'nin Futuh-u Buldan adlı kitabında şöyle geçer: Hicretin iki yüz onuncu yılında müminlerin emiri Me'mun Abdullah b. Harun-i Reşid Fedek'in Fatıma evlatlarına verilmesini emretti ve Medine'deki valisi Kusem b. Cafer'e şöyle yazdı:

Ama sonra; müminlerin emiri Allah'ın dinine ilgi duyması, Resulullah (s.a.a)'in halifesi ve onun akrabası olması hasebiyle onun sünnetini izleyip, emrini yerine getirmesi, bağışlarını bağışladığı kimselere iade etmesi, sadakalarını yerlerinde harcaması daha evladır ve o böyle de yaptı. Bu konuda müminlerin emirine başarı vermek, sürçmelerden korumak ve kendisine Allah'a yaklaştıracak işleri yapmaya meyillendirmek Allah'a düşer.

Şüphesiz Resulullah (s.a.a) Fedek'i kızı Fatıma'ya bağışlamıştır ve bu herkesçe bilinen, Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytince üzerinde ihtilaf olmayan bir konudur. Onlar sürekli onda tasarruf etmede kendilerinin hak sahibi olduklarını iddia etmişlerdir. İşte bu nedenle müminlerin emiri onu Allah rızası, hak ve adaleti uygulamak ve Resulullah (s.a.a)'in emrini yerine getirmek için Fatıma'nın mirasçılara vermeye karar verdi ve bu konunun emlak ve hesap defterlerine işlenmesini ve bütün valilere bildirilmesini emretti.

Şimdi eğer Resulullah (s.a.a)'ten sonra her mevsimde (hac günlerinde) zulme uğrayan bir kişi bağırıp sadaka, hibe veya bunlardan belli bir miktarından zulme maruz kalan hakkını isterse sözleri kabul edilip iddiası dinlenecektir. Fatıma, Resulullah (s.a.a)'in kendisine bağışladığı şeyler konusunda sözleri dinlenen ve teyit edilen ilk kişidir.

İşte bu yüzden müminlerin emiri kölesi Mübarek Taberi'ye Fedek'i tümüyle ve bütün haklarıyla, mülkü, tahılı vs. tüm mahsulleriyle Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma'nın mirasçılara vermelerini ve müminlerin emirinden taraf onun yönetimini üstlenmeleri ve sahiplerinin lehine onu idare etmeleri için Muhammed b. Yahya b. Hüseyin b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'e ve Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'e vermesini emretti.

Şimdi sen (Kusem b. Cafer) de bunun emiralmüminin görüşü olduğunu ve Allah Teala'nın onun kalbine kendisine itaat etmesini ilham ettiğini, onu kendisi ve peygamberine yaklaştırmaya muvaffak kıldığını bil ve senden taraf işlerin idaresini üstlenenleri de bilinçlendir; Muhammed b. Yahya ve Muhammed b. Abdullah'a kendi görevlin Muhammed Taberî gibi davran; o ikisine Fedek'i bayındırlaştırma, düzeltme, mahsullerini artırma konusunda yardım et. Vesselam.

Bu emirname hicretin 210. yılının Zilkade ayının ikisinde, Çarşamba günü düzenlenmiştir. Fakat Mütevekkil al'allah (Allah ona rahmet etsin!-) hilafete geçince Fedek'i geri alarak Me'mun'dan -Allah ona rahmet etsin -!) önce olduğu gibi idare edilmesini emretti![\[591\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid bu rivayetin devamında şöyle yazıyor: Fedek Mütevekkil'in dönemine kadar onların (Fatıma oğullarının) elindeydi; fakat Mütevekkil onu alarak Abdullah b. Ömer-i Baziyyar'a verdi. O dönemde Fedek'te Resulullah (s.a.a)'in mübarek eliyle diktiği on bir hurma ağacı vardı; Fatıma evlatlarının o ağaçların hurmalarını toplayarak hac mevsiminde teberrük olarak hacılara hediye ediyorlardı; onlar da bunun karşısında Fatıma evlatlarına ikramda

bulunup bağış yapıyorlardı; ve onlar bu yolla büyük bir servet elde ediyorlardı. Fakat sonunda Abdullah b. Ömer onları kesti. Abdullah b. Ömer bu iş için Bişran b. Ebi Ümmeyye-i Sakafi'yi Medine'ye gönderdi. Bişran bu hurma ağaçlarını kesip Basra'ya dönünce felç oldu.[592]

Bu, Fedek ve humus hakkında Müslümanların halifeleri tarafından elimize ulaşan son rivayettir; fakat bu konuda Hulefa Mektebi ulemasının görüşleri şöyledir:

* * *

Daha önce humus konusunda halifelerin görüşlerine ve nesilden nesle yaptıklarına değindik ve onların görüşlerinin birbirleriyle nasıl çeliştiğini, humus konusunda Hulefa Mektebi ulemasının görüşlerinin de halifelerin davranışı gibi birbiriyle zıt olduğunu gördük.

İbn-i Rüşd diyor ki: Humus konusunda fakihler dört gruba ayrılmışlardır:

1- Kur'an-ı Kerim'in açık nassıyla humus beş kısma bölünür; Şafî de böyle diyor.

2- Humus dört kısma ayrılır...

3- Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Resulullah (s.a.a) ve akrabalarının hissesi düştüğü için humus bugün üç kısma ayrılır.

4- Humus hem zengine ve hem de fakire verilen fey ve bağış hükmündedir.

Ancak humsun dört veya beş kısma ayrıldığını söyleyenler Resulullah (s.a.a)'ten sonra o hazretin ve yakınların hissesinin harcanması konusunda iki gruba ayrılmışlardır. Bazıları, onların hisselerinin humus alan diğer sınıflara eklendiğini söylerken, bazıları da Resulullah (s.a.a)'in hissesinin imama ve yakınlarının hissesinin de imamın yakınlarına verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Üçüncü bir grup da her iki hisselerin silah ve savaş araç-gereçleri temin etmek için kullanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Hulefa Mektebi uleması yakınlık ve yakınların kimler olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.[593]

İbn-i Kudame, el-Muğnî adlı kitabında Ebubekir'in humsu üç kısma ayırdığı rivayeti kaydettikten sonra şöyle yazıyor:

Bu Ebu Hanife ve izleyicileri gibi rey sahiplerinin görüşüdür. Onlar diyorlar ki, humus üç kısma bölüştürülür: Yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar. Peygamber ve yakınlarının hissesi ise o hazretin vefatıyla düşmüştür.

Fakat Malik fey ve humsun bir olduklarına ve her ikisinin de beytulmala ait olduğuna inanmaktadır.

Ancak Surî ve Hasan, "Humsu imam Allah Teala'nın gösterdiği şekilde harcar" diyorlar.

Fakat Ebu Hanife'nin sözleri humus ayetinin zahiriyle çelişmektedir; çünkü Allah Teala, peygamber ve yakınları için bir şey tayin etmiş ve humusta onlara kesin bir hak belirtmiştir; nitekim diğer üç gruba da belli bir hak belirtmiştir. O halde kim buna muhalefet ederse Kur'an-ı Kerim'in açık nassına muhalefet etmiş olur.

Fakat, "Ebubekir ve Ömer (Allah onlardan razı olsun) yakınların hissesini hayır işlerde harcıyorlardı" sözünü Ahmed b. Hanbel'e naklettiklerinde Ahmet susup başını sallayarak bunu kabul etmemiş, İbn-i Abbas ve onunla aynı görüşte olanların sözlerinin Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle daha çok uyum içerisinde olduğu için onun daha evla olduğunu belirtmiştir...[\[594\]](#)

Ebu Ye'la ve Mâverdî ise humsun masraf yerinin halifenin içtihiadıyla tayin edileceğini söylemişlerdir.[\[595\]](#)

* * *

Halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkı konusunda içtihadlarıyla ilgili bahsimiz oldukça uzadı ve bu konuda her ikisi sözkonusu edildi. Şimdi buraya kadar değinilen görüşleri toparlayıp sonuç almak ve daha fazla açıklama için ona bazı noktalar eklemek zorundayız.

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti

Halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkı konusundaki içtihadlarından maksadın asırlar buyu örtülü bırakıldıktan sonra ne olduğunu anlamak için ilk önce "zekat", "fey", "safa", "enfal", "ganimet" ve hums kavramlarını incelemek zorunda kaldık ve bu incelemede şunları gördük:

a- İslam dininde "Zekat" genel anlamıyla Allah'ın maldaki hakkıdır.

b- "Sadaka" altın, gümüş, tahıl ve hayvanlardan her biri nisap haddine ulaştığında onlardan ayrılması veya Ramazan bayramında ödenmesi gereken şeye verilen isimdir. Bunun delillerinden biri, Resulullah (s.a.a)'in mektuplarında humus, sadaka ve safiy sözcüklerinin zekat çeşitlerini beyan etmek için geçmiş olmasıdır. O halde sadaka zekat anlamında değil, aksine zekat çeşitlerinden biridir. Ayrıca, zekatın Kur'an-ı Kerim'in Mekki ayetlerinde ve Medine'den sadaka yasanmadan önce geçtiğini göz önüne bulundurarak onun sadaka anlamında olduğu nasıl söylenebilir?[\[596\]](#)

Buraya kadar söylediklerimizin ışığında Resulullah (s.a.a)'in, "Malının zekatını verince Allah'ın maldaki hakkını vermiş olursun" şeklindeki hadisi şöyle anlamlandırılmaktadır: Malında ödenmesi farz olan şeyi ödeyince, Allah'ın hakkını ödemiş olursun; fakat malın müstehap olarak ödenişi farz değil, "nafîle"dir. "Kim bir mal elde ederse üzerinden bir yıl geçmedikçe onda zekat yoktur" hadisi de şu anlamdadır: Üzerinden bir yıl geçmedikçe Allah Teala'nın bir kimsenin malında bir hakkı yoktur. Bunun benzerleri de aynı şekildedir.

Sadaka da bu söylediğimiz şeyle, yine insanın Allah rızası için kendi malından müstehap veya farz olarak ödediği şey arasında ortaktır ve bu ikisi arasındaki fark şudur: Altın, gümüş, tahıllar ve hayvanlardaki farz hakkı şerî hakim zor uygulayarak alırsa ona farz zekat ve sadaka denir; insanın sadece Allah rızası için ödediği şey ise farz sadaka değildir.

c- "Fey" savaşmadan düşmandan elde edilen mala denir. Benî Nazire mallarının fey olduğunda ve Resulullah (s.a.a)'in kendi malında tasarruf eden bir malik gibi onda tasarruf ettiğinde ittifak vardır.

d- "Enfal", "fey" sözcüğünün çoğulu olup bağış ve yine haddinden fazlalık anlamındadır. Dolayısıyla, "enfelehu", "ona daha fazla verdi" anlamındadır.

Kur'an-ı Kerim'de "enfal" kavramı Bedi savaşı hakkında kullanılmıştır; Allah Teala Müslümanların Bedir savaşında kafirlerden elde ettikleri malların sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Bu sözcük Ehlîbeyt İmamları (a.s)'ın hadislerinde de geçmiş olup savaşmadan düşman topraklarından elde edilen her şey veya sahiplerinin savaşmadan göç ettikleri topraklar anlamındadır; yine padişahların verdikleri mal ve topraklar, kaleler, surlar, işlenmemiş topraklar vb. şeyler anlamına da gelir.

e- Ganimet ve muğnim; Araplar cahiliye döneminde ve İslam'ın zuhurundan sonra bir şeyi zahmete katlanmadan ve meşakkat görmeden elde etselerdi ona, "ganimet" ve "muğnim" diyorlardı. İğtinam, ganimet toplamak için diğerlerinden öne geçmek anlamındadır. Fakat Araplar savaşta kendilerine mağlup düşen kimseden zahmet ve meşakkatle elbise, silah, merkep ve yanındaki diğer şeyleri aldıkları zaman "selebehu = yağmaladı" diyorlardı; o da kendisine. Fakat eğer onu tüm mal ve mülkünden mahrum etseydi, bu işe "harbe" denirdi. Onlarında yanında, yağmalama ise günümüzdeki ganimet ve muğnim anlamındaydı.

"Ğenem" sözcüğü ilk defa, meşakkat ve zahmeti göz önünde bulundurmaksızın düşmanda alınan mal kazancı anlamında Kur'an-ı Kerim'de, Bedir savaşı hakkında kullanılmıştır; Allah Teala ondan kişisel sahiplenme hakkını kaldırıp "enfal" diye adlandırarak tümünü Allah ve Resulüne has kılmış ve daha sonra onu ganimet ve kazanç olarak o savaşçılara bırakmıştır. Bu ayette genel olarak ganimet ve kazancın humsunu Allah, Resulü ve o hazretin yakınlarına has kılmıştır; oysa cahiliye döneminde onun dörtte biri sadece reise veriliyordu.

Allah Teala genel olarak kazançtan humus alınmasını yasamış ve dörtte biri beşte bire düşürmüş ve onun altı yerde eşit olarak harcanmasını emretmiştir; oysa cahiliye döneminde reisin hissesi sadece kendisine ulaşır ve hiç kimse ona ortak olmazdı.

Ayrıca, humsun genel olarak her türlü kazançta farz olduğunun başka bir delili ise Resulullah (s.a.a)'in maden, define ve hazine gelirlerinden humus aldığı konusunda bütün Müslümanlar ittifak içerisindedirler; oysa Müslümanlar bu gibi gelirleri savaş yoluyla elde etmemişlerdi.

Yine sünnette Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Abdulkays temsilcilerine kazançlarının humsunu vermelerini emrettiği geçmektedir. O hazret bu emri, İslam hükümlerini kabilenin diğer fertlerine öğretmeleri için onlara öğretince vermiştir. Çünkü onlar "Muzirr" kabilesinin korkusundan haram aylar dışında kendi kabilelerinden çıkamıyorlardı; böyle bir kabilenin savaş halinde olduğu ve dolayısıyla burada ganimetten, savaş ganimetlerinin kastedildiği düşünülemez. Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) "ganimetler" sözcüğünden maksadı, o kabilenin tüm malî gelir ve kazançları olması gerekiyor.

Ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Müslüman olan diğer Arap kabilelerine yazdığı mektuplarda da bu konu apaçık bir şekilde görünmektedir. Yine valilerine yazdığı mektuplarda; örneğin Yemen halkı Müslüman olduktan sora Yemen'e gönderdiği valilerine yazmış olduğu genelgede şöyle geçer: "Müminlere farz olan sadaka ve kazançlarının humsu onlardan alınsın."

Yine Resulullah (s.a.a)'in Sa'd kabilesine yazdığı mektupta humus ve sadakaları kendisinin iki elçisine vermelerini bildirmiştir. Bu kabile savaştan dönmediği için Resulullah (s.a.a)'in onlardan savaş ganimetlerinin humsunu istediği düşünülemez; dolayısıyla o hazret onlarda ilgili konularda sadakalarını ve kazançlarının humsunu vermelerini istemişti. Buna binaen, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Müslüman olan Arap kabilelerine yazdığı diğer mektuplarda geçen "humus" sözcüğünden maksat onların kazançlarının beşte biriydi.

Bu söylediklerimizi destekleyen bir nokta da şudur: İslam dininde savaş hükmü cahiliye döneminde Arapların yaptığı savaşlarla tamamen farklıdır. Cahiliye döneminde her kabile kendisiyle sözleşmesi olmayan kabilelere saldırıp her yolla onların mallarını yağmalama hakkını kendisine veriyordu; bu durumda saldırgan kabilenin fertleri kabile reisine has olan dörtte bir dışında yağmaladıkları şeylere sahipleniyorlardı; Oysa İslam dininde böyle değildir; dolayısıyla Resulullah (s.a.a)'in reislik hakkı olarak dörtte bir yerine beşte bir aldığı kabul edilemez. Aksine İslam kuralları dahilinde savaş ilan etme hakkına sadece İslam'ın en büyük hakimi sahiptir ve Müslümanlar onun emrine itaat ederler ve savaş sonunda o hakimin kendisi veya temsilcisi savaş ganimetlerini alır ve ordudaki savaşçılardan hiç birinin savaşta kendisinin öldürdüğü kişiden aldığı eşyalar dışında o ganimetlerde bir hakkı yoktur. Aksine her savaşçı bir iğne ve iplik bile olsa elde ettiği şeyi savaş hazinesine teslim etmelidir; aksi durumda ihanet etmiş ve insana utanç vesilesi ve kötü isim kazanmış olurlar ve kıyamette de aldığı o şey cehennem ateşi olarak kendisine verilir. Dolayısıyla, hakim ve baş kumandan bütün savaş ganimetlerini ele geçirdikten sonra onun humsunu alıp geri kalanını ordudakiler arasında bölüştürür.

O halde İslam dininde savaş ilan etme, savaş ganimetlerini teslim alıp humsunu çıktıktan sonra geri kalanını ordudaki askerler arasında bölüştürme hakkına ancak hakim sahiptir ve başka birinin böyle bir şeye hakkı yoktur.

İslam dininde böyle olduğu ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde humus alma o hazretin bu ümmetteki vazifelerinden olduğu için o hazretin kişilerden humus talep etmesi ve yazdığı çeşitli mektuplarda defalarca bunu vurgulamasının, bu mektupların muhataplarına sadaka gibi mallarının humsunu vermeleri de farz bir amel olduğu ve bunun savaş ganimetlerine has olmadığı dışında bir anlam ifade etmez.

Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) Müslüman olanlardan farz sadaka dışında bütün kazançlarının humsunu da vermelerini istiyordu. O dönemde "ganimet" sözcüğü genel olarak "kazanç" anlamında kullanılıyordu. Fakat Müslümanlar fütihat yaptıktan, halifeler humusta hisse sahiplerine humus vermekten sakındıktan sonra ve Müslümanlar da bu hükmü unuttunca humus kavramı Müslümanlar arasında değişti.

Ancak humsun harcanması gereken yerlere gelince; ayet-i kerime humsun Allah, Resülü, peygamberin yakınları ve o hazretin soyundan olan yetimler, miskinler ve yolda kalmışlara verilmesi gerektiğini apaçık bir şekilde vurgulamaktadır. Dolayısıyla, humus altı eşit hisseye bölünür.

Bazı rivayetlerde Allah ve Resulünün hissesinin bir hisse sayılışı ise, eğer bu ikisinin bir yönde harcanması gerektiği ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onda tasarruf ettiği kastedilmişse; bu doğrudur; aksi durumda ayetin zahirine aykırıdır.

Ehlibeyt İmalarından (a.s) nakledilen mütevatir rivayetlerde yakınların hissesi Resulullah (s.a.a)'in döneminde ve o hazretten sonra Ehlibeyt ve diğer Ehlibeyt İmamlarına (a.s) verildiği, Allah, peygamber ve peygamberin yakınlarının hisselerine gelince, Allah'ın hissesinin Resulullah (s.a.a)'e verildiği ve o hazretin onu uygun gördüğü bir şekilde harcadığı ve diğer iki hissenin de o hazretten sonra yerine geçen imama verildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, günümüzde humsun yarısı imam olması hasebiyle Hz. Mehdi (a.f)'e ve diğer yarısı ise, Resul-i Ekrem (s.a.a)'le akrabalıkları nedeniyle ihtiyaçlarını gidermeleri için humus almayı hakkeden o hazretin yakınlarından olan yetimler, miskinler ve yolda kalmışlara verilir. Bundan bir şey

artarsa valinin kendisine taalluk eder ve az gelecek olursa vali onu telafi eder. Humus alan kişilerden biri ölünce de aldıkları şey kendilerinden sonra mirasçılarına ulaşır.

Şu noktayı da unutmamak gerekir ki Ehlibeyt dışında fakir olmaları nedeniyle humsun yarısına hak kazanan Resulullah (s.a.a)'in yakınları, Allah Teala'nın sadakayı kendilerine haram ettiği Abdulmuttalib ve Muttalib'in erkek çocuklarıdır. Resulullah (s.a.a) bu yakınlarının hiç birini ve hatta onların kölelerini bile sadakaları toplayarak ondan bir ücret hakkı almamaları için sadakaları toplamakla görevlendirmemiştir. Nitekim o hazret kendisinin azad ettiği kölesini sadaka memurlarıyla iş birliği yaparak bu yolla bir şey almaması için bu işten alıkoymuştur.[\[597\]](#) Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyti de bu konuda o hazreti izlemişlerdir.

İşte buradan İbn-i Hişam gibi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, amcası oğlu Ali (a.s)'ı sadaka toplaması için Yemen'e gönderdiğini sanan kimselerin ne kadar yanıldıkları anlaşılmaktadır. Çünkü diğerlerinin de tasrih ettikleri gibi Resulullah (s.a.a) Ali (a.s)'ı humus alması için oraya göndermiştir.

İbn-i Hişam kendi Sire'sinde Resulullah (s.a.a) tarafından sadaka toplamak için görevlendirilenler babında şöyle yazıyor:

Resulullah (s.a.a) memurlarını sadaka toplamaları için görevlendirdi... Ali b. Ebutalib'i de onların sadakalarını toplaması ve cizyelerini alması için Necran'a gönderdi.

Daha sonra Ali'nin (Allah ondan razı olsun) hacda Resulullah (s.a.a)'e ulaşması babında şöyle diyor: Ali (Allah ondan razı olsun) Yemen'den gelince emir altındaki ahabından birini kendi yerine geçirerek Resulullah (s.a.a)'le görüşmek için beraberindekilerden öne geçti. Bu adam ordudaki herkese giymeleri için Ali'nin beraberinde getirdiği elbiselerden bir tane verdi. Ordu yaklaşınca Ali onları görmek için dışarı çıktığında üzerlerindeki elbiseleri görüp ona, "Eyvahlar olsun sana! Nedir bu haliniz?!" diye sordu. Adam, "Ben ordunun halkın gözünde güzel görünmesi için böyle yaptım!" dedi. Ali, "Eyvahlar olsun sana! Resulullah (s.a.a)'in huzuruna varmadan hepsini çıkar" dedi. O da elbiseleri geri alarak yerlerine bırakınca askerler itiraz ederek Ali'yi Resulullah (s.a.a)'e şikayet ettiler.

Ravi diyor ki: Bu şikayetten sonra Resulullah (s.a.a) ayağa kalkarak şöyle buyurdu: "Ey insanlar Ali'den şikayet etmeyiniz. Vallahi Ali Allah için ve Allah yolunda hiçbir şikayetten çekinmez."[\[598\]](#)

İbn-i Hişam kitabının başka bir yerinde, "es-seraya ve'l buus" bölümünde Ali b. Ebutalib (a.s)'ın Yemen'deki savaşla ilgili görevi hakkında şöyle yazıyor:

Ali orada iki defa savaşmıştır... Resulullah (s.a.a) Ali b. Ebutalib'i Yemen'e gönderdi Halid b. Velid'i ise başka bir orduya verdi ve "İki ordu buluşursa baş kumandan Ali'dir" buyurdu...[\[599\]](#)

Buna binaen, İmam Ali (a.s)'ın iki defa savaş için ve bir defa da vergileri toplamak üzere Yemen'de toplam üç defa görev aldığı söylenmiştir. Bu görevlerin rivayetleri ulemaya ulaşmamış ve onlar işi karıştırmışlardır. Şimdi gerçeğin anlaşılması için bu rivayetleri aşağıda özetle naklediyoruz:

Sahih-i Buhari'de Berra b. Azib'den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a) bizi Halid b. Velid'le birlikte Yemen'e gönderdi ve bir müddet sonra onun yerine Ali b. Ebutalib'i göndererek ona, "Halid'in askerlerine, isteyenlerin senin orduna geçmelerini öner" buyurdu.[\[600\]](#)

Beyhakî bu rivayetin ayrıntılı bir şekilde Berra b. Azib'den şöyle rivayet etmektedir:

Resulullah (s.a.a), Halid b. Velid'i halkı İslam'a davet etmesi için Yemen'e gönderdi. Ben de bu görevde onunla birlikteydim. Biz altı ay kadar orada kalıp halkı İslam'a davet ettik; fakat hiç kimse kabul etmedi. Bu yüzden Resulullah (s.a.a) bu işe Ali b. Ebutalib'i görevlendirdi ve ona Halid b. Velid'in geri dönmesini; ancak Halid b. Velid'le olup da kendisiyle kalmak isteyenlerin kalabileceklerini emretti.

Berra diyor ki: Ben de Ali'ye katılanların arasındaydım. Yemen'e yaklaşıncaya Yemen halkı bizi karşılamak için dışarı çıkmışlardı. Sonra Ali öne geçti; biz de onun arkasında namaza durduk. Daha sonra hepimizi bir sıraya geçirdi. Kendisi de önümüze geçerek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mektubunu onlara okudur. Bunun üzerine Hemdan kabilesinin hepsi Müslüman oldu. Ali durumu Resulullah (s.a.a)'e raporlayıp onların Müslüman olduklarını bildirdi. Ali'nin mektubu Resulullah (s.a.a)'e ulaşıncaya onu okuduktan sonra secdeye kapandı. Başını secdeden kaldırıncaya, "Selam olsun Hemdan'a, selam olsun Hemdan'a" buyurdu.[\[601\]](#)

Uyunu'l - Eser ve Emtau'l - Esmâ kitaplarında bu olayın devamında şöyle geçer -ifade Emtau'l - Esmâ'nındır:- Resulullah (s.a.a) "Selam olsun Hemdan'a" buyurdu ve bu cümleyi üç defa tekrarladı. Daha sonra diğer Yemenliler de Müslüman oldular.[\[602\]](#)

Bu olayı, Buharî bazı bölümlerini sansür ederek naklederken, başkaları tamamını naklettiği Hz. Ali (a.s)'in Yemendeki iki savaşından biridir. Buharî'nin bu rivayeti sansür ederek rivayet etmesinin nedeni, bu rivayetin devamında Ali b. Ebutalib'in makamı karşısında Halid b. Velid gibi meşhur bir sahabe'nin faziletini düşürecek konuların yer almasıdır. İmam-ı - Muhaddisin Buhari (r.a) şiddetli taassubundan dolayı ve onlara yediremediği için kitabında Hulefa sisteminde yüce bir makama sahip olan bir sahabe'nin makam ve faziletini düşürecek konulara yer vermekten sakınmıştır.

İmam Ali (a.s)'ın Vakidî, Mukrizî ve İbn-i Side'nin söyledikleri şey açısından değil, sadece sayı bakımından Yemendeki ikinci savaşı ise özetle şöyledir:

Resul-i Ekrem (s.a.a), Ali (a.s)'ı üç yüz kişiyle birlikte Mezhaç'a gönderdi. İmam'ın emrindeki askerler o bölgeye giren ilk askerlerdi. İmam (a.s) askerlerini gruplara ayırarak çeşitli yerlere yerleştirdi ve onlar yağmaladıkları bir miktar mal ve esirlerle geri döndüler. Sonra onların savaşçılarından bir grupla karşılaşarak onları İslam'a davet ettiler. Fakat onlar kabul etmeyip savaştılar ve İmam'ın ordusunu ok yağmuruna tuttular. Bunun üzerine İmam Ali (a.s)'ın ordusu onlara saldırıp yirmisini öldürünce kaçmaya başladılar. Fakat İmamın ordusu onları takip etmedi. Onları tekrar İslam'a davet ettiler. Bu defa kabul ettiler ve onların başlarından bir kaçı İslam adına Ali (a.s)'a biat ettiler. Daha sonra Hz. Ali (a.s) ganimetlerin humsunu alıp geri kalan beşte dördünü ordusu arasında bölüştürdü. Sonra geri döndüler. İmam Ali (a.s) Ebu Rafi'yi ordunun başına geçirip kendisi Resulullah (s.a.a)'le bir an önce görüşmek için önde gitti. İmam Ali (a.s) gittikten sonra askerler Ebu Rafi'den humsun beşte birinden kendilerini giydirmesini istediler. Ebu Rafi' de onlardan her birine iki elbise verdi. İmam Ali (a.s) geri dönüp onları o halde görünce bu elbiseleri onlardan aldı. Onlar da Ali (a.s)'ı Resul-i Ekrem (s.a.a)'e şikâyet ettiler![\[603\]](#)

Bu iki savaşta geçenler özetle bunlardı. Ali (a.s)'ın malî vergileri almak için görevlendirilişine gelince; Buharî ve İbn-i Kayyim bu konuda, "Bu memuriyet humus almak içindi" demişlerdir.[\[604\]](#)

Fakat İbn-i Hişam ve onu izleyenler, "Bu memuriyet sadakaları toplamak ve Necran halkından cizye almak içindi" demişlerdir.

İmam Ali (a.s)'ın Yemen'e gidişiyle ilgili Sihah, Müsnet ve Sire kitaplarında dağınık bir şekilde nakledilen diğer rivayetler de vardır; fakat bu rivayetlerin hiç birisinde İmam Ali (a.s)'ın neden Yemen'e gittiği belirtilmemiştir. Örneğin Buharî, Nesâî ve Ahmed -ifade Buharî'nindir-, "Ali Yemen'de olduğu zaman Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bir miktar altına bulaşmış toprak gönderdi" demişlerdir.[\[605\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Resul-i Ekrem (s.a.a)'e temizlenmiş bir deride altını daha ayrılmamış bir miktar toprak gönderdi."[\[606\]](#)

Bazı rivayetler Resulullah (s.a.a)'ın Ali (a.s)'ı kadı olarak Yemen'e gönderdiğini bildirmiş ve İmam Ali (a.s)'ın bazı hükümlerini açıklamışlardır. Örneğin Ahmed kendi Müsned'inde ve Ebu Davud kendi Sünen'inde "keyfe'l - kaza" babında Ali (a.s)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

Resulullah (s.a.a) beni kadı olarak Yemen'e gönderdi. Ben, "Ya Resulullah! Ben hakimlikle ilgili bir şey bilmediğim halde beni aralarında olaylar çıkacak insanlara gönderiyorsun" diye arzettim. Resul-i Ekrem (s.a.a), "Allah senin kalbini hidayet edecek, dilin haktan sürçmeyecektir" buyurdu.

Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) elini göğsüme bırakarak şöyle buyurdu: "Allah seni sabit kılsın ve doğruya yöneltsin. Dava tarafları karşında oturduklarında diğerinin de sözlerini dinlemeden onlar arasında hükmetme; hüküm verme konusunda bu en güzel metottur." İmam Ali (a.s), "Ondan sonra hüküm vermede asla şek ve şüpheyeye düşmedim" buyuruyor.[\[607\]](#)

İmam Ali (a.s)'ın bu yolculukta verdiği bazı eşsiz ve göz alıcı hükümlerini getirmiş, örneğin demişlerdir ki: Yemenli üç kişi o hazrete müracaat ederek her biri babası olduğunu idda ettiği bir çocuk hakkında hüküm vermesini istemişlerdir. Onlar bir kadınla bir temizlenmede münasebette bulduklarını ve bu çocuğu o ilişkiden meydana geldiğini ileri sürüyorlardı!

Ali (a.s) onların ikisinden çocuğu üçüncü kişiye bırakmalarını istedi. Fakat onlar kabul etmediler. Ali (a.s) sonra onların diğer ikisinde aynı şeyi istedi, onlar da kabul etmediler. Üçüncü defasında bu öneriyi onların başka ikisine sundu; onlar da kabul etmeyince Ali (a.s) onlara, "Sizler kötü ahlaklı ortaklırsınız; ben sizin aranızda kur'a çekeceğim; kur'a kimin adına çıkarsa çocuk ona verilecektir. Bu durumda çocuğu alan kişi diğer iki kişiye diyetin üçte birini vermelidir" buyurdu. Sonra onlar arasında kur'a çekti ve kur'a kimin adına çıktıysa çocuğu ona verdi. Bu üç kişiden biri Medine'ye giderek durumu Resulullah (s.a.a)'e bildirdi. Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali (a.s)'ın bu hükmünden memnun kalarak azı dişleri görülecek şekilde güldü.[\[608\]](#)

İmam Ali (a.s)'dan rivayet edilen diğer bir olay özetle şöyledir: Ali (a.s) şöyle diyor: Resul-i Ekrem (s.a.a) beni Yemen'e gönderdi. O zaman bir grup aslan avlamak için hazırlık yaparak bir kuyu kazmış ve kendileri de pusuya yatmışlardı. Onların kazdığı o kuyuya bir aslan düşünce halk aslanı görmek için kuyunun etrafına toplandılar. İzdiham nedeniyle onlardan biri kuyuya düştü. Kuyuya düşen adam kendisini kurtarmak için ikinci kişiden, ikincisi üçüncüsünden ve üçüncüsü de dördüncüsünden tuttu ve her dört kişi kuyuya düştüler ve aslan onları öldürücü bir şekilde yaraladı. Nihayet biri cüretlenerek aslana bir darbe indirerek öldürdü. Aslanın yaraladığı o dört kişi de öldüler. Bunun üzerine kan sahipleri gelip kan pahasını isteyince birbirlerine karşı kılıç çektiler. Tam birbirlerini öldürmeye girişecekleri vakit İmam Aslı (a.s) gelerek buna bir

çözüm bulmaya çalışıp, "Resulullah (s.a.a) hayatta olduğu halde sizleri birbirinizin canına mı düşmüşsünüz?" buyurdu. Başka bir rivayete göre de, "Dört kişi için iki yüz kişiyi mi öldürmek istiyorsunuz?!" buyurdu ve şöyle ekledi: "Ben sizin aranızda hükmedeceğim; kabul ederseniz ne güzel; aksi durumda hükmetmesi için Resulullah (s.a.a)'in yanına gidin ve ondan sonra hiç kimsenin kabul etmemeye hakkı yoktur."

Daha sonra kuyuyu kazan kabileden bir tane dördte bir, bir tane üçte bir, bir tane ikide bir ve bir tane de tam diyet almalarını, sonra dördte bir diyeti birinci adamın kan sahiplerine, üçte birini ikinci kişinin, ikide birini üçüncü kişinin ve tam diyeti ise dördüncü kişinin kan sahiplerine vermelerini emretti.

Fakat kan sahipleri bu hükmü kabul etmeyerek Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidip Makam-ı İbrahim'de o hazretle görüşerek olayı kendisine anlattılar. Resulullah (s.a.a), "Ben sizin aranızda hükmedeceğim" buyurdu ve hüküm vermeye hazırlandı. O sırada onlardan biri, "Aramızda Ali hüküm vermiştir" dedi. Resulullah (s.a.a) de Ali'nin verdiği hükmü teyit etti.[\[609\]](#)

Bunlar Ali (a.s)'in Yemen'e görevlendirilmesiyle ilgili rivayetlerdir; ulema bu olayları yanlışlıkla birbirine nispet vermişlerdir. Bazıları da bu üç Yemen yolculuğunu bir yerde,[\[610\]](#) bazıları iki yerde nakletmiş,[\[611\]](#) bu yüzden ve benzeri nedenlerle[\[612\]](#) İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki göreviyle ilgili rivayetler birbirine karışmıştır. Ancak nakledilen olaylara dikkat ederek İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki görevleriyle ilgili gerçeklere aydınlık kazandırmak mümkündür. Örneğin Muzhaclılarla savaş İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki ilk görevi ve Hemdan'la savaşı ikinci göreviydi; üçüncü görevinde ise vali, hakim ve humusları toplamak için Yemen'e gitmiştir. Bunun delilleri ise şunlardır:

1- Muzhac kabilesiyle savaşıyla ilgili olarak, "Ali (a.s)'in askerleri Yemen'e giren ilk askerlerdi" söylenmiştir.

2- Muzhaclılarla savaş, Hemdanlılarla yapılan savaştan önce gerçekleşmiştir; onun için onların teslim olup İslam'ı kabul etmelerinden önce vuku bulmuş olması gerekiyor. Çünkü, "Hemdan kabilesinin tüm elemanları Müslüman oldular" söylemişlerdir ve yine, "ondan sonra tüm Yemen halkı Müslüman oldu" söylenmiştir.

Dolayısıyla, bu olaydan sonra Yemen'de savaş olmamış ve Resulullah (s.a.a) sadaka, vergi ve humus memurlarını oraya göndermiştir. Onlar arasında İmam Ali (a.s) da Yemen halkından humus toplama memuru olmuştur. Ve bu üçüncü görevinde Resul-i Ekrem (s.a.a) onu valisi ve kadı olarak ve yine humus alması için Yemen'e göndermiştir.

Fakat Ömer, Resulullah (s.a.a)'in Medine'deki sadakasını Ali ve Abbas'a geri vermesine rağmen Hayber ve Fedek'i onlara vermeyip kendi elinde tutarak dedi ki: "Hayber ve Fedek Resulullah (s.a.a)'in ihtiyaç ve sıkıntılarını giderdiği sadaka ve haklarındandı. Onlarla yapılması gerekeni yönetimde olan kişi belirler."

Ravi der ki Hayber ve Fedek günümüze kadar Ömer'in yasadığı şekilde kullanıldı.[\[485\]](#)

Ümmü'l - Müminin Aişe'nin ikinci rivayetinde Ömer apaçık bir şekilde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mal ve mülkünün geçinimi karşılamak ve sıkıntılarını gidermek için kullandığı haklarından olduğunu ve ondan sonra da onların yönetimde olan kişiye geçtiğini vurguluyor. Dolayısıyla, sadece onları kendi haklarından bilen Ömer onları geçim masrafları için kullanıyor ve

sıkıntılarını onlarla gideriyordu. Ümmü'l - Müminin Aişe'nin birinci rivayetinde naklettiği Ebubekir'in sözlerinden anlaşılabilir da aynen budur: "Ben onları Resulullah (s.a.a)'in kullandığı gibi kullanacağım veya onları kesin hakkım gibi geçim masraflarımda kullanıp sıkıntılarımı onunla gidereceğim!"

Bu konuda Ümmü'l - Müminin Aişe'den Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim'de nakledilen üçüncü bir rivayet daha var. Aişe diyor ki:

Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma, birini Ebubekir'e göndererek ondan Allah Teala'nın, Medine ve Fedek'te Resul-i Ekrem (s.a.a)'e verdiklerinden ve Hayber humsunun geriye kalanlarından kendine yetişen mirası istedi. Fakat Ebubekir, Resulullah (s.a.a), "Biz miras bırakmayız; bizden geri kalanlar sadakadırlar; Muhammed'in Ehlibeyt'i ancak bu maldan yiyebilirler" buyurmuştur. Şimdi ben Resulullah (s.a.a)'in sadakasını kendi hayatında nasıl idiyse hiç değiştirmeden onun kullandığı gibi kullanacağım, dedi!

Böylece Ebubekir onların birini bile Fatıma'ya vermekten sakındı. Fatıma da Ebubekir'e öfkelenerek ondan yüzünü çevirdi ve bir daha onunla konuşmadı. Fatıma Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten sonra sadece altı ay yaşadı. Vefat edince de eşi Ali, Ebubekir'e haber vermeksizin onu geceleyin defnetti. Fatıma'nın cenazesine Ali'nin kendisi namaz kıldı.

Fatıma hayatta olduğu sürece halk arasında Ali saygındı; fakat Fatıma vefat edince Ali kavmin ileri gelenlerinin baskısı sonucu Ebubekir'le uzlaşarak ona biat etmek zorunda kaldı. Fakat Fatıma hayattayken, o birkaç ay içerisinde Ali Ebubekir'e biat etmedi...[\[486\]](#)

* * *

Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın Hakim Güçle İhtilafı

Ümmü'l - Müminin Aişe uzunca rivayetlerinde Hz. Fatıma (s.a)'nın Ebubekir'e itirazlarından sadece babası Resulullah (s.a.a)'in mirasını istemesini zikretmekle yetinmiştir; oysa Fatıma (s.a) onlarla şu üç alanda tartışmıştır:

- 1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendisine yapmış olduğu bağışlar konusunda tartışması.
- 2) Resulullah (s.a.a)'in mirası konusunda tartışması.
- 3) Yakınların hissesini konusunda tartışması.

Şimdi bunların her birini ayrı ayrı inceleyelim:

1) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Fatıma (s.a)'ya Bağışları

Futuhu'l - Buldan kitabında şöyle geçer:

Fatıma, Ebubekir-i Sıddık'a, "Resulullah (s.a.a)'in bana bağışlamış olduğu Fedek'i bana bırak" dedi. Ebubekir ondan tanık istedi. Fatıma Ümm-ü Eymen'i[\[487\]](#) ve Resulullah (s.a.a)'in azat ettiği Ribah'ı[\[488\]](#) getirdi. Onlar Fatıma (s.a)'nın sözlerinin doğruluğuna tanıklık ettiler. Fakat Ebubekir bu iş için bir erkek ve iki kadının tanıklık etmesi gerektiğini söyledi!

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: Ali b. Ebutalib, Zehra'nın iddiasını doğruluğuna tanıklık etti. Fakat Ebubekir, Fatıma'dan başka bir tanık getirmesini istedi. Bunun üzerine Ümm-ü Eymen, Fatıma lehine tanıklıkta bulundu.[489]

Açıktır ki bu tanık isteme olayı Ebubekir'in, Resulullah (s.a.a)'in diğer mal varlığı gibi Fedek'e de el koymasından sonra gerçekleşmiştir.

Ebubekir Hz. Fatıma (s.a)'nın Fedek hakkındaki tanıklarını reddettikten sonra Hz. Fatıma (s.a) başka bir davaya baş vurarak babası Resulullah (s.a.a)'in mirasını söz konusu etti. Ümmü'l - Müminin Aişe'nin yukarıda zikrettiğimiz rivayetleri dışında aşağıdaki rivayetler de bunu açık bir şekilde ifade etmektedirler.

2) Hz. Fatıma (s.a)'nın Babası Resulullah (s.a.a)'in Mirasını Talep Etmesi

a) Ebu Tufeyl'in Rivayeti

Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Sünen-i Ebu Davud, Tarih-i Zehebî, Tarih-i İbn-i Kesir, Şerh-u Nehci'l - Belaga-i İbn-i Ebi'l - Hadid'de Ebu Tufeyl Amir b. Vasile'den[490] şöyle rivayet edilmiştir (biz Müsned-i Ahmed'ten naklediyoruz):

Resulullah (s.a.a)'ın vefatından sonra Fatıma (s.a) Ebubekir'e, "Sen mi Resulullah (s.a.a)'ten miras alırsın, yoksa onun ailesi mi?" diye bir mesaj gönderdi.

Ebubekir, "Ben almam; ailesi alır" şeklinde cevap verdi.

Fatıma, "O halde Resulullah (s.a.a)'in hissesi nerededir?" dedi.[491]

Ebubekir, "Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Allah Teala bir peygambere bir rızık verdiği zaman ondan sonra o rızık yerine geçene verir' buyurduğunu duydum ve ben de onu Müslümanlara çevirmeyi uygun gördüm" dedi.

Bunun üzerine Fatıma (s.a), "Sen Resulullah (s.a.a)'ten duyduklarımı daha iyi bilirsin" dedi.[492]

Şerh-u Nehci'l - Belaga'da ise bu cevaptan sonra Hz. Fatıma (s.a)'ın şöyle buyurduğu geçer: "Bundan sonra senden bir şey istemeyeceğim!"

b) Ebu Hureyre'nin Rivayeti

1- Sünen-i Tirmizî'de Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir:

Fatıma, Ebubekir ve Ömer'in yanına giderek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in terekesinden kendi mirasını istedi. Fakat onlar dediler ki: Biz Resulullah (s.a.a)'in, "Ben miras bırakmam!" buyurduğunu duyduk. Fatıma ise onlara, "Vallahi artık sizinle konuşmayacağım" cevabını verdi. Fatıma sözünde durdu ve ölünceye kadar Ebubekir ve Ömer'le konuşmadı.[493]

Yine Müsned-i Ahmed, Sünen-i Tirmizî, Tabakat-i İbn-i Sa'd ve Tarih-i İbn-i Kesir'de Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmektedir:

Fatıma, Ebubekir'e, "Sen öldükten sonra miraşın kim olacaktır?" diye sordu.

Ebubekir, "Çocuklarım ve ailem" cevabını verdi.

Bunun üzerine Fatıma, "O halde neden biz Resulullah (s.a.a)'ten miras almayalım?!" dedi.

Ebubekir, ben Resulullah (s.a.a)'ten, "Peygamber miras bırakmaz!" buyurduğunu duydum. Ben de Resulullah (s.a.a)'in geçimlerini karşılamakla sorumlu olduğu kişilerim geçimlerini karşılamakla sorumluyum; ben de onun bağışta bulunduğu kişilere bağışta bulunacağım! dedi.[\[494\]](#)

c) Ömer'in Rivayeti

Tabakat-i İbn-i Sa'd'da Ömer b. Hattab'tan şöyle rivayet edilmektedir:

Resulullah (s.a.a)'in vefat ettiği gün Ebubekir'e biat edildi. Ertesi gün Fatıma, Ali'yle birlikte Ebubekir'in yanına giderek, "Babam Resulullah (s.a.a)'in terekkesinden kendi hakkımı istiyorum" dedi. Ebubekir, "Ev eşyalarını mı, yoksa velayet ve hükümetin mi?" diye sordu. Fatıma, "Sen öldüğünde kızların senden nasıl miras alacaklarsa ben de Fedek, Hayber ve Medine sadakalarından miras olarak bana ulaşanları istiyorum" dedi.

Ebubekir, "Vallahi baban benden ve sen de benim kızlarımdan üstünsün. Fakat Resulullah (s.a.a), 'Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz (yani bu mallar) sadakadır!' buyurmuştur" dedi.[\[495\]](#)

Gördüğümüz gibi, Ömer b. Hattab kendi rivayetinde Fatıma (s.a)'nın Ebubekir'in yanına gelişini Resulullah (s.a.a)'in vefatının ertesi günü olarak belirtmektedir; oysa bu tarih Sakife olaylarından sonraki vakıalarla bağdaşmamaktadır; bu konuda doğru olan İbn-i Ebi'l - Hadid'in şu sözleridir:

"Fedek olayının söz konusu edilişi ve Fatıma'nın Ebubekir'in yanına gelişi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından on gün sonrasına tesadüf eder."[\[496\]](#)

Bu konunun ne zaman söz konusu edildiği pek önemli değil aslında; asıl önemli olan Ebubekir'in sadece kendisinin Resulullah (s.a.a)'ten naklettiği, "Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz sadakadır" şeklindeki bir rivayete dayanarak Hz. Fatıma (s.a)'i babası Resulullah (s.a.a)'in mirasından mahrum etmesidir. Bu konuyu Ümmü'l - Müminin Aişe kendi rivayetinde apaçık bir şekilde dile getirmektedir:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasında ihtilafa düştüler ve bu konuda hiç kimseden faydalı bir bilgi alamadılar. Nihayet Ebubekir, "Ben Resulullah (s.a.a)'ten, 'biz peygamberler miras bırakmayız; bizim geri bıraktıklarımız sadakadır!' buyurduğunu duydum" dedi.[\[497\]](#)

Yine İbn-i Ebi'l - Hadid, Şerh-u Nehci'l - Belaga'da şöyle yazıyor:

Meşhur görüşe göre, "Peygamberler miras bırakmaz" hadisini Ebubekir'den başka kimse rivayet etmemiştir.[\[498\]](#)

Bu kitabın başka bir yerinde ise şöyle geçmektedir:

Rivayetlerin çoğu bu hadisi Ebubekir'den başkasının rivayet etmediğini ortaya koymaktadır. Bunu mahaddislerin büyük bir çoğunluğu da kaydetmişlerdir; hatta fakihler usul-i fıkıhta

istidlallerinde, ravisi bir sahabe olduğu halde kabul edilen tek rivayetin sadece Ebubekir'in rivayeti olduğunda ittifak etmişlerdir. Şeyh Ebu Ali diyor ki: "Şehadette olduğu gibi rivayette de ancak en az iki kişinin naklettiği rivayet kabul edilir." Fakat tüm mütekellimler ve fakihler buna karşı çıkarak bir sahabe tarafından nakledilen rivayetin kabul edilmesine delil olarak Ebubekir'in, "Biz peygamberler miras bırakmayız" rivayetini göstermektedirler.[\[499\]](#)

Siyutî de Tarihu'l - Hulefâ adlı eserinde, Ebubekir'in rivayetlerini sayarken şöyle yazmaktadır: Yirmi dokuzuncu: "Biz miras bırakmayız; bizim terekemiz sadakadır!"[\[500\]](#)

Fakat bütün bunlara rağmen, bu konuda hadisler uydurup Ebubekir'den başkalarına nispet vermiş ve bu hadisi onların da Resulullah (s.a.a)'ten rivayet ettiklerini söylemişlerdir.[\[501\]](#)

3) Hz. Fatıma (s.a)'nın Yakınların Hissesi Konusunda Tartışması

Ebubekir'in rivayetine dayanarak Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızını babasının mirasından mahrum edince Hz. Fatıma (s.a) bu kez yakınların hissesini istedi. Ebubekir-i Cevherî bunu üç rivayette kaydetmektedir:

a) Enes b. Malik'ten şöyle rivayet edilir: Fatıma, Ebubekir'in yanına gelerek, "Sen de çok iyi biliyorsun ki sadakalar[\[502\]](#) ve Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'de yakınların hissesi olarak bize bağışladığı ganimet ve kazançlar konusunda biz Ehlibeyte zulmettin" dedi ve peşinden, "**Bilin ki kazandığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve yakınlarına... aittir.**"[\[503\]](#) ayetini okudu.

Fakat Ebubekir ona şöyle cevap verdi: "Babam, anam sana ve evlatlarına feda olsun. Bize Allah'ın Kitabı, peygamber ve yakınlarının hakkına itaat etmek düşer. Ben Allah'ın Kitabında senin okuduğun bu ayeti çok okudum; fakat ayetteki bu beşte bir hissesinin tümünün sizin hakkınız olup olmadığını anlayamadım!"

Fatıma, "Onun senin ve akrabalarının mı hakkı olduğunu sanıyorsun?!" dedi.

Ebubekir, "Hayır; onun bir bölümünü de size vereceğim ve geri kalanını ise Müslümanların genel maslahatlarında harcayacağım" cevabını verdi.

Fatıma, "Fakat Allah'ın hükmü böyle değil..." buyurdu.

b) Urve'den şöyle rivayet edilmektedir: "Fatıma, Fedek ve yakınların hakkı için Ebubekir'e müracaat etti. Fakat Ebubekir onu bunlardan mahrum ederek tümünü beytülmale kattı!"

c) Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebutalip (a.s)'dan şöyle rivayet edilmektedir: Ebubekir, Fatıma ve Haşimoğullarını yakınların hakkından mahrum edip onları Allah yolunda, silah, savaş aletleri ve binek satın almak için harcadı![\[504\]](#)

Kenzu'l - Ummal'de ise Ümm-ü Hanî'den[\[505\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: Fatıma, Ebubekir'e giderek ondan yakınların hakkını istedi. Fakat Ebubekir ona, "Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Ben hayatta oldukça yakınlarımın hisseleri vardır; fakat benim vefatımdan sonra ondan hisse almazlar!' buyurduğunu duydum" dedi.[\[506\]](#)

Ümm-ü Hanî'den nakledilen diğerk bir rivayette, Hz. Fatıma-ı Zehra (s.a)'nın onlarla miras ve yakınların hissesi konusundaki tartışması bir arada zikredilmiştir.

Futuhu'l - Buldan-i Belazurî, Tabakat-i İbn-i Sa'd, Tarih-i İslam-i Zehebî ve Şerh-u Nehci'l - Belaga-i İbn-i Ebi'l - Hadid-i Mu'tezilî'de Ümm-ü Hanî'den şöyle rivayet edilmiştir:

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma, Ebubekir'in yanına giderek ona, "Sen ölünce, senden kim miras alacak?" diye sordu.

Ebubekir, "Çocuklarım ve ailem" cevabını verdi.

Fatıma, "O halde nasıl oluyor ki bizim yerimize Resulullah (s.a.a)'ten sen miras alıyorsun?!" dedi.

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben senin babandan altın ve gümüş miras almış değilim" dedi.

Fatıma, "O halde bizim Hayber'den hissemiz ve Fedek'ten sadakalarımız[507] ne oldu?!" diye sordu.

İbn-i Sa'd'ın, Tabakat'ındaki sözü şöyledir:

Ebubekir, "Ben senin babandan miras olarak bir yer, altın, gümüş, köle ve bir mal almış değilim" dedi.

Fatıma, "O halde neden Allah Teala'nın bize has kıldığı hissesinin[508] tümü senin elindedir?" dedi.

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben Resulullah (s.a.a)'in, 'Allah Teala, ben yaşadıkça bunu benim geçim masraflarım için kılmıştır; ben öldükten sonra da Müslümanların olur' buyurduğunu duydum" cevabını verdi.[509]

İbn-i Ebi'l - Hadid'in Şerh-u Nehci'l - Belaga'sında ve Zehebî'nin Tarih-i İslam'ında şöyle geçer:

Ebubekir, "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben böyle bir iş yapmış değilim!" dedi.

Bunun üzerine Fatıma (s.a), "Evet, sen Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ait olan ve benim elimde bulunan Fedek'i benden alarak Allah Teala'nın gökten (bizim hakkımızda) nazil ettiği hükmü önemsemedin ve bizi ondan mahrum ettin!" dedi.

Ebubekir buna şöyle cevap verdi: "Ey Resulullah (s.a.a)'in kızı! Ben böyle yapmadım; Resulullah (s.a.a) bana, 'Allah Teala peygamberi hayatta olduğu sürece rızıklandırır, peygamber ölünce artık onu keser' buyurdu."

Fatıma, "Bunu sen ve Resulullah (s.a.a) daha iyi bilirsiniz; bundan böyle senden bir şey istemeyeceğim" dedi ve sonra oradan ayrıldı.

Hz. Fatıma (s.a)'nın "Allah'ın hissesi"nden maksadı, humustan hisseleri ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'e ait olan şeylerdir.

Hız. Fatıma (s.a)'nın, "Allah Teala'nın gökten bizim (gizim hakkımızda) indirdiği hükmü önemsemedin ve bizi ondan mahrum ettin" buyruğundan maksadı, hükmü Kur'an-ı Kerim'de geöen "yakınların hissesi" ve ister peygamber olsun, ister olmasın her Müslüman'ı kapsayan miras hükmüdür.

Bazı rivayetlerde de Abbas b. Abdulmuttalib'in, Fatıma-ı Zehra (s.a)'yla birlikte Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasını istediği geöer. İbn-i Sa'd'ın Tabakat'ında geöen rivayet bunun açık bir örneğin; Muttakî Hindî de Kenzu'l - Ummal'de onu izlemiştir.

İbn-i Sa'd yazıyor ki: Fatıma, Ebubekir'in yanına gelerek ondan mirasını istedi. Aynı zamanda Abbas b. Abdulmuttalim de Ali'yle birlikte miraslarını almak için Ebubekir'e müracaat ettiler. Ebubekir şöyle dedi: "Resulullah (s.a.a), 'Biz miras bırakmayız; bizim bıraktıklarımız sadakadır' buyurmuştur. Resulullah (s.a.a)'in diğerlerine yaptığı ödemelerden ben sorumluyum."

Bunun üzerine Ali dedi ki, "Fakat Kur'an-ı Kerim, "Süleyman (babası) Davud'dan miras aldı" buyuruyor; ve yine: "(Zekeriyya evlat arzusıyla dedi ki:) Benden ve Yakuboğullarından miras alsın" buyuruyor."

Ebubekir, "Elbette ki öyledir ve sen de bizim gibi biliyorsun bunu" dedi!

Ali, "Bunları Allah'ın Kitabı buyuruyor!" dedi ve sonra susarak kalkıp gitti.[\[510\]](#)

Bu rivayette, raviler bir yerde yanılmışlardır; öünkü Abbas ve Ali miras istemek için değil, Fatıma (s.a)'ya hakkını almasına yardımcı olmak için gitmişlerdi Ebubekir'in yanına.

Veya belki de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in amcası Abbas, Ebubekir'den humustan kendi hissesini istemiş ve raviler de yanılarak onun kendi mirasını istemek için Ebubekir'e müracaat ettiğini söylemişlerdir.

* * *

-Hz. Fatıma (s.a)'nın Kendisine Reva Görülen Zulümden Yakınması-

Ebubekir, Hz. Fatıma (s.a) hakkını istemek için getirdiği tüm delil ve şahitlerini reddedip Resulullah (s.a.a)'in terekesinden, ona yapmış olduğu hibe ve bağıştan hiçbir şey ona vermeyince Hz. Fatıma (s.a) davasını tüm Müslümanlara söz konusu edip babası Resulullah (s.a.a)'in ashabından yardım istemeye karar verdi. Muhaddis ve tarihçilerin dediğine göre işte bu hedefle Resulullah (s.a.a)'in mescidine doğru hareket etti. Bu mevzu İbn-i Ebi'l - Hadid-i Mu'tezilî'nin rivayetine göre Ebubekir-i Cevherî'nin "Sakife" adlı eserinde ve Ahmed b. Ebu Tahir-i Bağdadî'nin Belağeti'n - Nisâ adlı kitabında kaydedilmiştir, (biz Ebubekir-i Cevherî'den naklediyoruz):

Fatıma, Ebubekir'in Fedek'i ona vermek istemediğini anlayınca, başına bir başörtüsü bağlayıp bir çarşafa sarıldıktan sonra, gömleğinin eteği ayaklarını örttüğu halde Resulullah (s.a.a) gibi adımlarını alarak akrabalarının kadınlarından bir grubuyla birlikte mescide gelerek muhacir, ensar ve diğerlerinden oluşun kalabalık bir grubun arasında oturmuş olan Ebubekir'in yanına çıktı. Karşısına bir perde çektikten sonra içten bir feryat etti. Fatıma'nın feryadı oradakileri içten etkiledi; şiddetle ağlamaya başladılar ve böylece meclis karıştı.

Fatıma, ortalığın yatışması, bağrışma ve feryatların kesilmesi için biraz bekledikten sonra Allah'a hamd ve senâ edip Resul-i Ekrem (s.a.a)'e salat ve selam ederek sözüne başladı:

"Ben Muhammed kızı Fatıma'yım. Şimdi söylediklerimi göz önünde bulundurarak söylüyorum ki: "Andolsun, içinizden size öyle bir Elçi geldi ki sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; size düşkün, müminlere şefkatli, merhametlidir."[\[511\]](#) Ona ve Ehlibeytine bakacak olur da soyunu gözden geçirirseniz, onun sizin değil, benim babam olduğunu, sizin erkeklerinizin değil, benim amcamın oğlunun kardeşi olduğunu görürsünüz...

Siz şimdi bizim Resulullah (s.a.a)'ten miras almayacağımızı mı sanıyorsunuz?! **"Yoksa cahiliyye hükmünü mü arıyorlar? İyice bilen bir toplum için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?"**[\[512\]](#) Ey Ebu Kuhafe'nin oğlu! Sen babandan miras alıyorsun da ben babandan miras alamaz mıyım?! Gerçekten ne kadar şaşkıncı ve dehşet verici bir iddiadır bu!

Şimdi Fedek dizginlenmiş ve eyerlenmiş bir deve gibi afiyet olsun sana; kıyamet günü göreceksin onu; gerçekten Allah en güzel hükmeden, Muhammed (s.a.a) en güzel en üstün davacı ve kıyamet en güzel mahkeme zamanıdır. O günde zalimler zarara uğrayacaklardır."

Sonra babasının mezarına doğru dönerek şöyle dedi:

"Senden sonra olaylar oldu; fitneler çıktı

Eğer sen olsaydın tüm bunlar çıkmazdı

Biz, susuz yerin yağmuru kaybettiği gibi kaybettik seni

Şahid ol ki ümmetin hile yaparak senin Ehlibeytine ihanet etti."

Ravi şöyle diyor: O güne kadar kadınlı - erkekli o halkın öyle ağlayıp feryat ettiklerini görmemiştim! Sonra Fatıma-ı Zehra Ensar'a dönerek şöyle dedi: "Ey seçilmişler grubu! Ey dinin destekçileri ve İslam'ın koruyucuları! Neden bana yardım etmekte gevşeklik gösteriyor, yardım etmiyorsunuz? Neden benim hakkımı görmezden geliyor, onu istemekten gaflet ediyorsunuz?!

Resulullah (s.a.a), 'Evlada saygı göstermek, babaya saygı göstermek hükmündedir' buyurmamış mıdır? Ne kadar çabuk Allah'ın dinini değiştirip aceleyle bidat çıkardınız? Şimdi Resulullah (s.a.a) ölünce dinini de yok mu ettiniz?!

Kendi canıma andolsun ki onun ölümü çok büyük bir musibet, sürekli genişleyen ve hiçbir zaman bitişmeyen çok derin bir yarıktır. Ondandır ümitler kesildi, yeryüzü zifiri karanlık oldu ve dağlar dağılıverdi. Ondandır had ve sınırlar kalktı, saygınlık perdesi yırtıldı, güvenlik ortadan kalktı; Ve bütün bunları Kur'an-ı Kerim onun vefatından önce bildirip size haber verdi: **"Muhammed, sadece bir elçidir. Ondandır önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse siz topuklarınızın üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim topuklarınızın üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiçbir ziyan veremez. Allah, şükredenleri mükafatlandıracaktır."**[\[513\]](#)

Ey Kiyleoğulları! Gözlerinizin önünde babamın mirasını gasp ederlerken benim imdada çağırduğımı duyduğunuz halde neden bir şeyler yapmıyorsunuz?! Oysa sizin gücünüz var, kişileriniz var ve saygınlığa sahipsiniz. Allah'ın seçip çıkardığı ileri gelenler ve seçkin kişilersiniz. Araplara ters düşüp zorlukları kabullendiniz; nihayet İslam değirmeninin taşı sizin çabanızla dönmeye başladı, zaferler kazanıldı, savaş ateşi söndü, şirk ve putperestlik hareketleri yatıştı, karışıklık ortadan kalktı ve din düzeni sağlandı. Şimdi tüm bu ilerlemelerden sonra geri çekildiniz, o kadar direnişten sonra yenilgiye uğradınız, o kadar cesaret ve kahramanlıklardan sonra sadık kalacakları yönünde ahitleştikten sonra imanlarınızı geriye atıp, din ve inancınıza dil uzatan gerisin geriye yönelen bir avuç kişiden korkup kabuklarınıza çekildiniz?! **"O küfür önderleriyle savaşın. Çünkü onların andları yoktur; belki (böylece küfürden) vazgeçerler."** [\[514\]](#)

Fakat görüyorum ki alçaklık ve kendinize bakmaya yönelmiş, keyif ve rahatlığınıza düşkün olmuş ve inançlarınızı yalanlamaya başlamışsınız; rahat ve kolay bir şekilde elde ettiğiniz tüm şeyleri bir arada kaybetmişsiniz; fakat şunu bilin ki eğer siz ve yeryüzündeki tüm insanlar kafir olursa da, şüphesiz Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

Ben alçaklık ve düşüklüğünüzü bildiğim halde söylenmesi gerekenleri size söyledim. Şimdi bu size afiyet olsun; Allah'ın alevleri kalplerden yükselen ateşiyle bozulmaz bir ilişkisi olan onu tüm alçaklık ve utancıyla alın; yapmakta olduğunuz Allah'ın gözü önündedir ve yakında zulmedenler nereye döneceklerini göreceklerdir."

Ravi diyor ki: Muhammed b. Zekeriyya, Muhammed b. Zehhak'tan, o da Hişam b. Muhammed'den, o da Avane b. Hekem'den şöyle nakleder: Fatıma, söylemek istediklerini Ebubekir'e söyledikten sonra Ebubekir Allah'a hamd ve senâ edip Resulullah (s.a.a)'e salat ve selam edip peşinden şöyle dedi:

Ey kadınların en üstünü ve babaların en üstününün kızı! Vallahi ben Resulullah (s.a.a)'in görüşünün aksine davranmış ve onun emri dışında bir iş yapmış değilim. Öncü kafiledekilere yalan söylemez. Sen söyleyeceklerini söyledin, maksadını ulaştırdın, öfkeni dile getirdin ve sonra yüz çevirdin. O halde Allah bizi ve seni bağışlasın. Fakat sonra; ben Resulullah (s.a.a)'in savaş aletlerini, bineğini ve ayakkabılarını Ali'ye teslim ettim! Fakat bunun dışındaki şeylere gelince; ben Resulullah (s.a.a)'ten şöyle duydum: 'Biz peygamberler miras olarak kendimizden geriye altın, gümüş, yer, mal-mülk ve ev bırakmayız; bizim mirasımız iman, hikmet, ilim ve sünnettir!' Ben de Resulullah (s.a.a)'in bana emrettiği işi yaptım; bu konuda muvaffakiyetim ancak Allah'tandır; Ben O'na tevekkül ettim ve hacetimi O'na götürüyorum!"

Belagatu'n - Nisâ kitabında ise şöyle rivayet edilmektedir: Ebubekir'in bu sözlerinden sonra Fatıma şöyle dedi:

"Ey insanlar! Ben Fatıma'yım ve babam ise Muhammed (s.a.a)'dir. Daha önce de dediğim gibi **"Size kendi aranızdan bir peygamber gelmiştir..."** -Yukarıda kaydettiklerimizi söyledikten sonra şöyle devam etti:- Siz kasıtlı olarak Allah'ın Kitabını arkanıza attınız, emirlerini görmezden geldiniz. Oysa Allah Teala buyuruyor ki: **"Süleyman (babası) Davud'dan miras aldı"** buyuruyor; ve Yaya b. Zekeriyya'nın kıssasında ise şöyle buyuruyor: **"Rabb'im! Bana kendi katından bir çocuk ver de benden ve Yakuboğullarından miras alsın."** Ve yine buyuruyor ki: **"Allah'ın Kitabında yakınlardan bazıları bazılarında daha üstündür."** Ve de şöyle buyuruyor: **"Allah çocuklarımız hakkında size tavsiye ediyor: Erkeğe iki kadının payı verilir."** Ve yine buyuruyor ki: **"Eğer geriye bir hayır bırakırsa, baba ve anneye ve akrabalara güzel bir şekilde vasiyet etmek muttakiler üzerine bir haktır."** Bütün bunlara

rağmen benim babamdan bir hak ve miras alamayacağımı, bizim aramızdan hiçbir bağın olmadığını mı söylüyorsunuz?!

Acaba Allah size özel bir ayetle bir seçkinlik ve ayrıcalık verip peygamberini ondan müstesna mı etmiştir?! Veya bizim birbirinden miras almayan iki millet ve dinin kişileri olduğumuzu mu söylüyorsunuz?! Acaba ben ve babam bir dinden değil miyiz?! Şayet de sizler Kur'an'ın umun ve hususlarını peygamberden (s.a.a) daha iyi biliyorsunuz! "**Acaba cahiliyye hükmünü mü istiyorsunuz**"..."[\[515\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle diyor: "Fedek olayı ve Fatıma'nın Ebubekir'in yanına gidişi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından on gün sonra vuku buldu ve doğru görüşe göre Fatıma'nın o meclisten döndükten sonra ister erkek olsun ister kadın hiç kimse Resulullah (s.a.a)'in mirasından bir kelime bile bahsetmedi!"[\[516\]](#)

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:

Bu konuda geçen tüm hadisler, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kızı Fatıma (s.a)'nın hilafet düzeninin yönetmenlerine karşı itiraz ve davasının şu üç konuda sınırlandığını bildirmektedirler:

1- Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Bağışları Hakkında

Resul-i Ekrem (s.a.a), "**Yakınlara hakkını ver**" ayeti nazil olduktan sonra Fedek'i Fatıma'ya bağışladı. Fakat Resulullah (s.a.a) vefat edince Hazretin diğer terekeleri gibi Fedek'i de ele geçirdiler. İşte bu yüzden Hz. Fatıma (s.a) bu konuda onlarla tartışıp Fedek'te yaptığı tasarrufun doğruluğuna tanık olarak bir kadın ve bir de erkeği şahit getirdi. Onlar da Resulullah (s.a.a)'in kendi hayatı döneminde Fedek'i Fatıma'ya bağışladığına tanıklık ettiler. Fakat, gerekli sayıda şahit olmadığı bahanesiyle onların şahitliklerini kabul etmediler!

Ayrıca, Emirülmüminin Ali b. Ebutalib (a.s)'ın Basra valisi Osman b. Hanife yazmış olduğu mektup da Fedek'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hayatı döneminde Hz. Fatıma (s.a)'nın tasarrufunda olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Ali (a.s) bu mektubunda şöyle yazıyor:

"Evet; gökyüzünün üzerine gölge düşürdüğü şeylerden sadece Fedek bizim elimizdeydi; fakat bazılarını cimrilik ve kıskançlıkları ve bazılarını da hırs ve tamahları onu da bizden almaya sevk etti. Ve Allah ne de güzel hakemdir!"

2- Resulullah (s.a.a)'in Mirası

Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten mirasları şunlardan ibarettir:

- Yahudi Muhayrik'in Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bağışladığı yedi bağ.
- Ensar'ın Resulullah (s.a.a)'e verdiği su ulaşmayan araziler.
- Benî Nezir kabilesinin ziraat tarlaları ve hurmalıkları.
- Yemyeşil ve verimli Hayber arazilerininin 36 hissesinden on sekizi.
- Vadi'l - Kurâ'nın ziraat arazisi ve hurmalıkları.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra Ebubekir sadece kendisinin naklettiği, "Biz miras bırakmayız; bizim bıraktıklarımız sadakadır!" ve "Allah Teala peygamberin geçimi için bir rızık verirse, ondan sonra onu sonraki yöneticiye verir!" rivayetine dayanarak bunların tümüne el koydu!

Ve bu bahaneyle Ali ve Fatıma'nın (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) peygamberlerin miras bıraktıkları ve miras ayetlerinin genel olduğu yönünde getirdikleri delilleri kabul etmedi. Hz. Fatıma (s.a)'nın Ensar'ı tahrik etmesi de bir yarar sağlamadı. Bunun üzerine Hz. Fatıma (s.a) Ebubekir ve Ömer'e öfkeleni ve ölünceye kadar da onlarla konuşmayıp onlardan incinerek vefat etti.

3- Yakınların Hissesi

Hz. Fatıma (s.a) Ebubekir'den yakınların hissesini isteyerek, "Sen de çok iyi biliyorsun ki bize zulmettin" buyurdu ve peşinden **"Biliniz ki kazandığınız şeylerden beşte biri, Allah'a, Elçisine ve yakınlar... aittir."** ayetini okudu. Fakat Ebubekir Fatıma'yı ondan mahrum etti ve yakınların hissesini savaş teçhizatı ve binek hazırlamak, yani kendisine zekat vermekten çekinenlerle savaşmak için harcadı. Bunun üzerine Fatıma (s.a) dedi ki: "Allah'ın gökten (bizim hakkımızda) indirdiğini görmezden geldin ve onu bizden engelledin."

Buraya kadar geçen konuların özeti böyledir. Şimdi olayı geniş bir şekilde inceleyelim:

Halifelerin Humus, Resulullah (s.a.a)'in Mirası ve Hayber'deki Tasarrufları

A) Ebubekir ve Ömer'in Döneminde

Ebu Yusuf'un "Harac" adlı kitabında, Sünen-i Nesaî, Ebu Ubeyde'nin "Emval" adlı kitabında, Sünen-i Beyhakî, Tefsir-i Taberî ve Cessas'ın Ahkamu'l - Kur'an'ında (biz "Harac" kitabından rivayet ediyoruz) Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye'den şöyle rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra halk şu iki hissede ihtilafa düştü: Biri Resulullah (s.a.a)'in hissesi ve diğeri ise yakınların hissesi. Bir grup, Resulullah (s.a.a)'in hissesinin ondan sonraki halifenin olduğunu iddia etti. Diğeri bir grup, yakınların hissesinin Resulullah (s.a.a)'in yakınlarının olduğunu vurguladı. Bir başka grup ise, yakınların hissesinin, Resulullah (s.a.a)'ten sonraki halifenin yakınlarının olduğunu iddia etti. Nihayet görüş birliğiyle bu iki hisseyi savaş teçhizatı ve binek almak için harcamaya karar verdiler!

Sünen-i Nesaî ve Ebu Ubeyde'nin Emval'inde şöyle geçer: Bu karara Ebubekir ve Ömer'in döneminde uyuldu.[\[517\]](#)

Fakat İbn-i Abbasi'nin rivayetinde şöyle geçer: Allah ve Resulünün hissesini bir ederek onu yakınların hissesiyle birlikte savaş teçhizatları ve binek hazırlamak için harcadılar. Yetimler, yoksullar ve yolda kalmışların hissesini ise onlardan başkalarına verilmesine karar verdiler.[\[518\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle demiştir: Allah Teala, Resulünü bizden alınca Ebubekir yakınların hissesini Müslümanlara geri çevirdi ve onu hayır işlerde harcadı.[\[519\]](#)

Katade'ye "yakınların hissesi"ni sorduklarında dedi ki:

Yakınların hissesi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in geçimi için tahsis edilen bir maaş konumundaydı. Fakat Resulullah (s.a.a) vefat edince Ebubekir ve Ömer onu Müslümanların hayır işlerinde harcadılar.[520]

Şayet Cubeyr b. Mut'im'in de, "Resulullah (s.a.a)'in yakınlarına verdiği şeyi Ebubekir onlara vermekten sakındı" şeklindeki sözünden maksadı bu olabilir.[521]

* * *

Başından beri, özellikle Ebubekir'in hilafet döneminde bu rivayetlerde geçenler, hilafet düzeni yöneticilerinin Malik b. Nuveyre[522] gibi zekatlarını hakim güce vermekten sakınarak muhalefetlerini ortaya koyan kişileri bastırmak veya zekat görevlileriyle bazı konularda problem yaşayan ve bu nedenle mürtet ilan edilen Kinde kabilesi[523] gibi muhaliflerle savaşmak için ordu gönderme yönündeki gidişat ve siyasetlerini ortaya koymaktadır.

Bu muhalifleri bastırdıktan sonra hilafet düzeni ordusu fütuhât için teçhizatlanarak sınırlardan geçip fütuhatları genişletip servetlerini artırmaları peşinden humsu Haşimoğulları ve diğer Müslümanlar arasında bölüştürdüler ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı terekelerini de o hazretin sadakaları olarak dağıtma sorumluluğunu üstlenmeleri için Haşimoğullarına verdiler.

Cabir'den şöyle rivayet edilir: Humsu Allah yolunda (hayır işlerde) kullandılar, fakirlere ve yoksullara verdiler; ancak servet artınca onu bunların dışında harcadılar.[524]

Çoğu rivayetlerden bu değişimin Ömer'in hilafeti döneminde vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Ömer humusun bir miktarını Haşimoğullarına vermek istiyordu; fakat Haşimoğulları kabul etmeyip hisselerinin tümünü istediler. Bunu İbn-i Abbas'ın, yakınların hissesinin kime ait olduğunu soran Necd-i Harurî'ye verdiği cevapta apaçık bir şekilde görmekteyiz: "Biz diyorduk ki, yakınlar bizleriz; fakat kavmimiz (Kureyş) bunu kabul etmedi[525] ve dedi ki, 'Kureyş'in tümü Resulullah (s.a.a)'in yakınlarıdır.'"[526]

Başka bir rivayette İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Zevi'l - Kurbâ (yakınlar)ın hissesi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarına aittir. Resulullah (s.a.a) bu hisseyi şahsen onların arasında bölüştürüyordu. Fakat Ömer bu hisselerin bir bölümünü bize sundu. Biz ise bunu kendi hakkımızdan az olduğu için ona kabul etmekten sakınıp Ömer'e geri çevirdik."[527]

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: "O, biz Ehlibeyt'e aittir. Ömer onunla bizden eşî olmayanları evlendirmek, çıplaklarımızı giydirmek, yoksullarımızı borç sıkıntısından kurtarmak istedi. Biz ise onun tümünü vermedikçe kabul etmeyeceğimizi bildirdik. O kabul etmeyince biz de onu bıraktık.[528]

İbn-i Abbas'ın diğer bir rivayetinde şöyle geçmektedir: Ömer, humustan bizim hakkımız olduğunu sandığı miktarını bize önderdi. Fakat biz kabul etmeyerek yakınların hakkı humsun beşte biridir dedik. O, "Allah humsu belli tabakalara ve belli unvanlarla tayin etmiştir. Fakat nüfus ve geçim sıkıntısı bakımından yüksek seviyede olanlar diğerlerinden önceliklidir, dedi."

İbn-i Abbas konuşmasına devam ederek, "Aramızdan bazıları onu kabul ettiler ve bazıları ise kabul etmediler."[529]

Yine Beyhakî kendi Sünen'inde Abdurrahman b. Ebi Ya'la'dan şöyle rivayet eder: Ahcar'üz Zeyt denilen yerde Ali ile karşılaştım. Ona, "Babam - anam sana feda olsun; Ebubekir ve Ömer siz Ehlibeytin humusunu ne yaptılar?" diye sordum. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

"Ömer, 'Şüphesiz sizin hakkınız vardır; fakat bilmem humus miktarı çok olunca da tamamı sizin olur mu? Eğer isterseniz yeterli gördüğüm kadarını size vereyim' dedi. Ancak biz onun bize vermek istediği miktarı almaktan sakınıp hepsini istedik. O da hepsini vermektan çekindi."[\[530\]](#)

Bazı rivayetlerden halife Ömer'in kendi hilafeti döneminde Medine'de Peygamber'in mirasından bir miktarını sorumluluğunu üstlenmeleri için Peygamber'in amcası Abbas'a ve Ali'ye teslim ettiği anlaşılmaktadır.[\[531\]](#)

B- Halife Osman'ın Dönemi

Osman, Afrika fetihlerinden elde edilen humusu bir defasında Abdullah b. Sad b. Ebu Serh'e verdi.[\[532\]](#) İkinci kez Mervan b. Hakeme verdi.

İbn-i Esir kendi Tarih'inde der ki: Abdullah'a birinci gazvenin humusunu verdi. Mervan'a bütün Afrika'nın fethedildiği ikinci gazvenin humusunu verdi.[\[533\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle diyor: Osman, Trablusgarb'tan Tanca'ya kadar Batı Afrika fethinden elde edilen ganimetlerin tamamını hiçbir Müslüman'ı ortak etmeden Abdullah b. Ebi Serh'e verdi.[\[534\]](#)

Taberi der ki: Osman, Abdullah b. Sa'd'ı Afrika'ya gönderdiğinde onun Afrika'da yaptığı anlaşmalardan biri, iki milyon beş yüz yirmi bin dinar karşılığında "Cercir"le yaptığı uzlaşmaydı.

Ve der ki: Abdullah b. Sa'd 300 kintar* altın karşılığında sulh etti.. Osman onun tamamını Hakem veya Mervan ailesine verilmesini emretmiştir.[\[535\]](#)

İbn-i Abdülhakem, Futuh-i Afrika adlı kitabında şöyle rivayet eder: Muaviye b. Hüdeyc Afrika'da üç savaş yapmıştır. Bunların ilki Osman'ın öldürülmesinden önce, hicri 34 senesinde gerçekleşti. Ve Osman bu savaşın humusunu Mervan'a verdi. Bu savaşı halkın çoğu bilmez bile.[\[536\]](#)

Belazurî, halkın Osman'ın gidişatına itirazları konusunda ve Siyutî de Tarih-i Hulefa adlı kitabında şöyle rivayet etmişlerdir: Osman Afrika'nın humusunun Mervan'a verilmesini yazıldı.[\[537\]](#)

Abdullah b. Zübeyr şöyle rivayet eder: Osman hicretin 27. yılında bizi savaşmak için Afrika'ya gönderdi. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh büyük ganimetler ele geçirdi. Osman bu ganimetlerin humsunu Mervan b. Hakem'e verdi.[\[538\]](#)

Yine şöyle rivayet edilir: Mervan, Medine'de evini yapıp bitirince bir grup halkı yemeğe davet etti. Davet edilen kişiler arasında Musavver de vardı. Mervan onlarla konuşurken söz arasında dedi ki: "Vallahi bu evim için Müslümanların malından hatta bir dirhem veya bir dirhemden ziyade harcamadım" dedi. Bunun üzerine Müsevver dedi ki: "Susup yemeğini yemen senin için daha hayırlı olur. Zira sen bizimle beraber Afrika savaşına katılırken bizden daha az mal-mülk ve köleye sahiptin; hepimizden daha fakirdin. Sonra Osman b. Affan sana Afrika'nın humusunu

verdi; halktan sadaka toplamayla da görevlendirince Müslümanların mallarını da kendine aldın...."[539]

Osman'ın Baki'de defnedilmesini engelleyen Hazrec kabilesinden Eslem b. Evs b. Buret-i Saidî bu konuda şöyle demiştir:

"Halkın Rabbi olan Allah'a yemin ederim /
Allah Teala hiçbir mahluku boş bırakmamış,
Sen geçmişlerin sünnetine aykırı davranıp /
Lanetli (Hakem'i) davet edip kendine yakınlaştırdın."

"Haksız yere Mervan'a halkın humusunu verdin /
Umumî otlakları kendi otlağın ettin." [540]

Eğânî'de şöyle geçer: Mervan 500 bini aşkın ganimet humsuyla bir alış - veriş yaptı. Osman onun tamamını Mervan'a bıraktı. Bu da halkın Osman'a itiraz konularından biri oldu. Abdurrahman b. Hanbel b. Mulil de bu konuda şiirler söylemiştir. [541]

Halife Osman'ın humusla ilgili içtihadları bunlardır.

Fakat Osman'ın Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı mirasındaki içtihadı konusunda ise Ebu-l Fedâ ve İbn-i Abdurrabihi -ifade Ebu-l Fedâ'nındır- şöyle demişlerdir: Osman Fedek'i Mervan'a vermiştir. Oysa o da Fatıma'nın Ebubekir'den talep ettiği Resullah (s.a.a)'in bıraktığı sadakasıydı. [542]

İbn-i Ebi'l - Hadid der ki: Osman Fedek'i Mervan'ın mülkiyetine geçirmiştir. Oysa Fatıma babasının vefatından sonra onu gerek miras yoluyla, gerekse de hibe yoluyla talep etmiş, ancak, kendisine bir şey verilmemişti. [543]

Ebu Davud ve Beyhakî kendi Sünenlerinde, Ömer b. Abdulaziz'in Fedek konusunda şunları dediğini kaydetmişlerdir: Ömer halife olunca Fedek'te, kendisinden öncekiler (Resulullah ve Ebu Bekir) gibi tasarrufta bulunmuş, o şekilde devam edilmiştir. Sonra Osman onu Mervan'ın mülkiyetine geçirmiştir. [544]

Beyhakî hadisin tamamını zikrettikten sonra demiş ki: Fedek, Osman b. Affan döneminde Mervan'ın mülkiyetine geçmiştir. Sanki Osman, Resulullah (s.a.a)'den bu konuda nakledilen, "Allah bir Peygamber'i bir rızıkla rızıklandırır, o rızık Peygamber'den sonra onun makamına geçen kişiye kalır" rivayetini tevil etmiş ve kendisi bu rızka ihtiyacı olmadığı için onu akrabalarına tahsis ederek onlarla sıla-i rahim etmiştir!

İbn-i Abdurrabbih ve İbn-i Ebi'l - Hadid -ifade İbn-i Abdurrabbih'indir- şöyle demişlerdir: Resulullah (s.a.a) Medine çarşısındaki Mehzur'u Müslümanlara tasadduk etti. Sonra Osman onu Haris b. Hakem'in (Mervan'ın kardeşinin) mülkiyetine geçirdi.[\[545\]](#)

* * *

Bunlar, halife Osman'ın humus ve Resulullah'ın (s.a.a) mirası konusundaki içtihadından bize ulaşanlardır. Ancak halkın Osman'ı eleştirip, ona karşı kıyam etmesinin iki sebebi vardır:

Birincisi; ondan önceki halifeler bu malları genel kamunun giderlerine harcıyorlardı. Osman ise bu malları kendi yakınlarına tahsis etmişti.

İkincisi; Osman'ın akrabaları ve aile fertlerinin İslam'ın nezdindeki konumlarıdır. Şöyle ki:

Osman'ın Akrabalarının Özgeçmişleri

A- Osman'ın halasıoğlu[\[546\]](#) ve süt kardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh-i Amiriy-i Kurşî.[\[547\]](#)

Hakim bu konuda şöyle demiştir: Abdullah, Resulullah (s.a.a)'in vahiy katibi idi. Yazılarında vahye ihanetleri açıkça ortaya çıkınca Resulullah (s.a.a) onu azletti.[\[548\]](#) O da mürted olup Mekke ehline katıldı.[\[549\]](#)

O, Mekkeliler'e şöyle diyordu: Ben Muhammed'i istediğim gibi yönlendiriyorum. Bana "Azizun, Hakimun" yazdırıyordu ve ben ise veya, "Alimun, Hakimun" diyordum. O da "Evet, ikisi de doğrudur" diyordu.[\[550\]](#) Onun hakkında şu ayet nazil olmuştur:

"Allah'a karşı yalan uydurup iftira eden veya kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken 'Bana da vahy geldi' diyen ve 'Allah'ın indirdiğinin bir benzerini de ben indireceğim' diyenden daha zalim kimdir? Sen bu zalimleri, ölümün 'şiddetli sarsıntıları' sırasında meleklerin ellerini uzatarak onlara: 'Canlarınızı (bu kısıvrak yakalanıştan) çıkarın, bugün Allah'a karşı haksız olanı söylediğiniz ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek (yüz çevirmeniz) dolayısıyla alçaltıcı bir azapla karşılık göreceksiniz' (dediklerinde) onların halini bir görsen..." (En'am Suresi, 94)[\[551\]](#)

Resulullah (s.a.a) onun kanını helal kıldı. Mekke fethedilince bütün Mekke halkına eman verilmişti. Yalnız dört erkek ve iki kadın Ka'be'nin perdesinin altında bile bulunsalar bu güvenceden müstesnaydılar. Bunlardan biri olan Abdullah b. Sa'd, kaçarak Osman'a sığındı, Osman da onu sakladı. Nihayet Mekke'de durumlar sakinleşince Osman onu alıp Resulullah (s.a.a)'e getirerek onun için güvence vermesini istedi. Resulullah (s.a.a) uzun süre sessiz kaldı. Sonra, "Olsun" buyurdu. Osman geri dönünce Resulullah (s.a.a) yanındakilere, "Sizden biriniz kalkarak onun boynunu vursun diye susmuştum" buyurdu. Ensar'dan bir adam, "Ya Resulullah! O halde neden bana işaret etmediniz?!" diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), "Peygambere gözleriyle işaret etmek yakışmaz" buyurdu.[\[552\]](#)

Evet; Abdullah b. Sa'd böyle bir kişiydi.[\[553\]](#) Osman halife olunca, Mısır valisi olan Amr b. As'ı oranın haraç ve vergisini toplamaktan azledip ordu komutanlığıyla cemaat imamlığını Amr'a bıraktı, haraç ve vergi toplamak için de Abdullah'ı görevlendirdi. Fakat bir süre sonra bu ikisi anlaşamayınca Osman Amr'ı azledip namazı kıldırılmayı da Abdullah b. Ebi Sarh'a bıraktı. Osman'ın öldürülmesinden sonra Abdullah bu makamından geri çekildi. Muaviye'den nefret ediyor ve Osman'ın ölümüne sevinen bir kişi ile çalışmam, diyordu. Abdullah Hz. Ali'nin

hilafeti döneminde Remle'de (Mekke'de) vefat etti. Zehebî, "Ondan bir hadis rivayet edilmiştir" diyor.

B, C- Osman'ın amcası Hakem b. Ebi'l As'ın oğulları Mervan ve Haris:

Belazurî şöyle rivayet eder: Hakem b. Ebi'l As cahiliyye döneminde Resulullah (s.a.a)'le komşu idi. İslam'ın zuhurundan sonra Resulullah (s.a.a)'e en çok eziyet edenlerdendi. Medine'ye gelişi Mekke'nin fethinden sonradır. Dininden dolayı en çok ayıplanan kişilerdendi. Resulullah'ın arkasında yürür, ağız, borun hareketleri yapardı. Resulullah (s.a.a) namaz kılarken arkada durur, parmaklarıyla işaretler yapardı. Nihayet şek ve tereddüt ile kapıldığı deliliği ve cinneti üzere kaldı. Bir gün Resulullah (s.a.a)'i eşlerinden birinin yanındayken gizliden gözetlemeye çalışırken Hazret onu görüp tanıdı. Resulullah (s.a.a) bir sopayla onun üzerine yürüyerek, "Bu melun kertenkeleyi benden uzaklaştıracak kimse yok mu? Bundan böyle o ve çocukları benim olduğum yerde durmasınlar" buyurdu ve onların hepsini Taife sürgün etti. Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Osman, Ebubekir'le onların durumunu görüşüp geri getirilmelerini istedi. Fakat Ebubekir kabul etmeyerek, "Ben Resulullah (s.a.a)'in kovduklarını barındırmam" dedi. Sonra Ömer halife olunca onunla da onların durumunu görüştü. Ömer de Ebubekir'in verdiği cevabı verdi. Nihayet Osman'ın kendisi halife olunca onları Medine'ye getirdi. [\[554\]](#)

Hakem Medine'ye döndüğünde üstünde yağlı ve eski bir elbise vardı; önüne bir keçi salmış sürerek gelmişti. Beraberindekilerle birlikte halifenin evine varıncaya kadar halk, onların kötü durumlarını seyrediyordu. Bir süre sonra halifenin evinden; üstünde halis ipek kumaştan bir cübbe ile çıktı. [\[555\]](#)

Müslümanların sadakalarını toplamakla görevli memur akşamüzeri çarşıya indiğinde Osman da çarşıya gelerek, "Onları Hakem"e ver, dedi. [\[556\]](#)

Bir müddet sonra Kazâa'nın sadakalarının sorumluluğunu ona bıraktı. Toplanan zekatın meblağı 300.000 (üç yüz bin) dirheme ulaştı. Hakem bunları toplayıp Osman'a getirdiğinde hepsini kendisine hibe etti. [\[557\]](#) Hakem ölünce de Osman onun mezarının üstüne bir çadır kurdurup ona matem tuttu. [\[558\]](#)

Mervan b. Hakem Osman'ın kızı Ümm-ü Eban'ı ve kardeşi Haris de kızı Aişe'yi almaları nedeniyle Osman'ın eniştelerydi.

Onları lanetleme, yerme konusunda Resulullah (s.a.a)'ten birçok hadis rivayet edilmiştir. Resulullah (s.a.a) Hakem'i ve evlatlarını lanetleyerek, [\[559\]](#) *"Bunların soyundan gelecek olanların ellerinden çekecekleri beladan ötürü ümmetime eyvahlar olsun"* [\[560\]](#) buyurmuştur.

Yine buyurmuş ki: *"Allah'ın laneti ona ve onun soyundan gelenlere olsun. Ancak onlardan sayıları çok az olan iman edenleri hariç."* [\[561\]](#)

Yine şöyle buyurmuştur: Ebu Ass oğullarının sayısı otuza ulaşınca Allah'ın dinini aldatma vesilesi edecekler. Allah'ın kullarını kendilerine köle edecekler ve Allah'ın malını kendilerine has kılacaklar. [\[562\]](#)

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Ben rüyamda, Ebu'l As oğlu Hakem'in oğullarının minberimin üzerinde maymunlar gibi zıplayıp düştüklerini gördüm."* O günden sonra da Resulullah (s.a.a) vefat edinceye kadar halk arasında güldüğü görülmedi. [\[563\]](#)

Hakim, Abdurrahman b. Avf'tan şöyle rivayet eder: Birisinin çocuğu olunca mutlaka Resulullah'a (s.a.a) getirir, Resulullah (s.a.a) da onun hakkında hayır duada bulunurdu. Bu maksatla -daha yeni dünyaya gelen- Mervan b. Hakem'i onun huzuruna getirdiklerinde Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "O, kertenkele oğlu kertenkele, melun oğlu melundur."[\[564\]](#)

Bunlar, Resulullah (s.a.a)'ten onlar hakkında nakledilen bazı rivayetlerdir; daha önce Osman'ın onlara yaptığı bazı bağışları zikretmiştik.

* * *

Buraya kadar İmam Ali (a.s)'dan önceki halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasıyla ilgili içtihatlarını inceledik. Şimdi ise bu konuda İmam Ali (a.s)'ın kendi döneminde neler yaptığını inceleyeceğiz.

İmam Ali (a.s)'ın Humus ve Resulullah'ın (s.a.a) Mirası Konusundaki Tutumu

İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a) döneminde humus beş hisse idi. Allah'a ve Resulü'ne bir hisse, yakınlara bir hisse, yetimlere, miskinlere ve yolda harçsız kalan yolculara üç hisse verilirdi.

Sonra Ebubekir, Ömer ve Osman onu üç bölüme ayırarak Resulullah (s.a.a) ve yakınlarının hisselerini düşürüp geri kalanını yukarıdaki üç yerde harcıyorlardı. Sonra Ali (kerremellahu vecheh) de Ebubekir, Ömer ve Osman'ın yaptıkları gibi taksim etti.[\[565\]](#)

Ebu Ca'fer İmam Bâkır (a.s)'a, "Ali'nin (k.v) humusla ilgili görüşü ne idi?" diye sorulunca şöyle buyurdu: "Onun humus hakkındaki görüşü Ehlibeyti'nin görüşü gibiydi. Lakin o, Ebubekir ve Ömer'e muhalefet etmekten çekindi."[\[566\]](#)

Muhammed b. İshak der ki: Ebu Ca'fer Muhammed b. Ali'den (İmam Muhammed Bâkır) "Ali b. Ebutalip halkın yönetimini ele geçirince yakınların hissesini ne yaptı?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: "Ebubekir ve Ömer'in yolunu izledi." Ben, "Nasıl olur bu? Halbuki siz bunun tersini söylüyorsunuz?" dedim. İmam Bâkır (a.s), "Ailesi de onun görüşündedir; onun görüşünün aksine bir şey söylemezler onlar" dedi. Ben, "Onu Ebubekir ve Ömer'in yaptığına uymamaktan alıkoyan neydi?" diye sorunca, "Vallahi, Ebubekir ve Ömer'in hilafına davrandı diye aleyhinde çıkabilecek söylentilerden çekindi" buyurdu.[\[567\]](#)

Beyhakî'nin Sünen'indeki bir diğer rivayette de şöyle geçer: "Lakin Ebubekir ve Ömer'e muhalefet ettiği söylenmesinden çekindi."[\[568\]](#)

Bütün bu rivayetler şunu ortaya koyuyor ki, İmam Ali (a.s) kendinden öncekilerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasında yaptıkları uygulamada hiç bir değişiklik yapmamış ve daha doğrusu, bir değişiklik yapmaya gücü yetmemiştir.

Sünen-i Beyhakî'de Cafer b. Muhammed (İmam Bâkır) kanalıyla babasından şöyle rivayet edilmiştir: Hasan, Hüseyin, İbn-i Abbas ve Abdullah b. Cafer Hz. Ali'den humustan kendi paylarını istediler. Ali (a.s) onlara şöyle dedi: "Bu sizin hakkınızdır. Fakat şimdi ben, Muaviye ile savaşmaktayım; eğer dilerseniz bir süre için hakkınızdaki vazgeçin."[\[569\]](#)

Müellif: Bu rivayet İmam Ali (a.s)'ın humusu Muaviye'yle savaşmak amacıyla orduyu teçhizatlandırmak için harcadığını gösteriyor.

Emevi Halifeleri Döneminde Humus Ve Peygamber (s.a.a)'in Mirası

Elimizdeki rivayetlerden anlaşılabilir şudur: Muaviye'nin Haşimoğullarını humustan ve Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytini o hazretin mirasından menetmesi konusundaki içtihadı, kendisinden önceki ilk üç halifenin içtihadı gibidir.

Ancak onların içtihadına ilaveten kendi özel içtihadını da uyguluyordu. Fakat onları humustan menedişi şu iki rivayetten apaçık bir şekilde anlaşılıyor:

Tabakat-ı İbn-i Sa'd'da şöyle geçmektedir: Ömer b. Abdulaziz, Haşimoğulları'na humustan bir şey verilmesini emredince, Haşimoğulların'dan bir grup toplanarak ona bir mektup yazdılar. Bu mektupta kendilerine karşı akrabalık görevini yerine getirdiği için ona teşekkür edip Muaviye başa geçtiği andan itibaren kendilerine çok zulmedildiğini dile getirdiler...[\[570\]](#)

Yine bu mektupta Ali b. Abdullah b. Abbas ve Ebu Cafer Muhammed b. Ali, "Muaviye döneminden bugüne kadar bize humus dağıtılmamıştı" yazdılar.[\[571\]](#)

Muaviye'yi böyle bir eyleme sevkeden özel içtihadı ise şu rivayette yansımaktadır: Müstedrek-i Hakim, Talhis-i Zehebî, Tabakat-i İbn-i Sa'd, İsti'ab-ı İbn-i Abdülberr ve Usdu'l - Gabe-i İbn-i Esir'de, Taberî, İbn-i Esir, Zehebî ve İbn-i Kesir kendi Tarih'lerinde[\[572\]](#) hicretin ellinci yılının olaylarında, Hakim b. Amr'in biyografisinde şöyle rivayet etmişlerdir:

Hakim şöyle diyor: Ziyad b. Ebih, Hakem b. Amr-ı Gaffari'yi Horasan üzerine gönderdi. Hakem ve beraberindekiler bu savaştan büyük ganimetler elde ettiler. Bunun üzerine Ziyad ona şöyle yazdı: "Ama sonra; Emiru'l - Müminin (Muaviye) beyazlar (gümüş) ve sarıların (altınlar) kendisi için ayrılmasını ve Müslümanlar arasında taksim edilmemesini yazmıştır."

Bu mektup Tarih-i Taberî'de şöyle geçmektedir: "Emiru'l - Müminin (Muaviye) bana; bütün altın, gümüş ve ziynet eşyalarını kendisine ayırmamı ve bunları ayırmadan onları yerinden oynatmamamı yazmıştır."

Hakem, Ziyad'a şöyle yazdı: Mektubun ulaştı. Mektubunda müminlerin emirinin bana bütün altın, gümüş ve ziynet eşyalarını kendisi için ayırmamı ve hiçbir şeyi yerinden oynatmamamı emrettiğini hatırlatmışsın! Fakat Allah'ın Kitabı müminlerin emirinin mektubundan önce ulaşmıştır. Vallahi eğer gökler ve yer bir kul için dar gelse ve kul Allah'tan çekinse, Allah onun için bir çıkış yolu gösterecektir.

Sonra ordusunu toplayarak, "Sabahleyin gelip ganimetlerden hakkınızı alın" dedi. Ertesi gün ordusu toplanınca ganimetlerin humsunu aldıktan sonra geri kalanını onlar arasında bölüştürdü. Bu davranışından dolayı Ziyad ona şöyle yazdı: "Vallahi sana acımayacağım; seni alçaltacağım!"

Hakim diyor ki, "Hakem'in yaptıkları Muaviye'nin kulağına ulaşınca birini göndererek onun ellerini bağlatıp zindana attı. Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı ve ödlükten sonra oradan çıkarılarak defnedildi.

Tehzibu't - Tehzib kitabında Hakem'in hakkında şöyle geçer:... Muaviye onun yerine başka birini atadı. O Hakem'i bağlayarak zindana attın; Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı.[\[573\]](#)

Taberî ve diğerkleri şöyle rivayet ederler: Hakem tutuklanınca, "Allah'ım! Eğer senin yanında benim için bir hayır varsa canımı al benim" dedi ve Horasan'ın Merv şehrinde vefat etti.

Bazı alimler bu rivayetten hoşlanmadıkları için onu eksiltmiş ve tahrif etmişlerdir; örneğin Zehebî kendi Tarihîn'de şöyle yazıyor: Ona, "Altın ve gümüşleri bölüştürme" diye yazdı. Fakat o, "Vallahi eğer gökler..." dedi.

İbn-i Kesir de şöyle yazmaktadır: Ziyd'in, Muaviye'nin emrini içeren şu mektubu ona ulaştı: "Ganimetler içindeki altın ve gümüşleri Muaviye'in beytulmalı için ayır!"

İbn-i Hacer de Tehzib ve İsabe adlı kitaplarında Hakem'in biyografisinde şöyle yazmıştır: Muaviye, Hakem b. Amr'ı görevlendirerek Horasan'a gönderdi. Bir süre sonra bir konuda onu kınayıp yerine başka birini seçerek Horasan'a gönderdi. O da Hakem'i tutuklayarak bağladı. Hakem ölünceye kadar zindanda kaldı.

Hakem b. Amr'ın kıssası böyleydi. Fakat bu kıssayı Rabi' b. Ziyad-i Harisî'ye isnat eden hayale kapılmıştır. Çünkü Rabi' b. Ziyad, Hucr b. Adiy'in öldürüldüğünü haber alınca, "Allah'ım! Eğer Rabi'nin senin yanında bir hayrı varsa, canımı al!" dedi ve o meclisten çıkmadan öldü. [574]

Muaviye döneminde humsun durumu böyleydi. Onun döneminde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirası konusuna gelince; İbn-i Ebi'l - Hadid Fedek'le ilgili olarak şöyle yazıyor:

Muaviye, Hasan b. Ali (a.s)'in ölümünden sonra Fedek'in üçte birini Mervan b. Hakem'a, üçte birini Amr b. Osman'a ve üçte birini de oğlu Yezid b. Muaviye'ye verdi. Fedek onların tasarrufundaydı; nihayet daha sonra tamamı Mervan b. Hekem'e verildi. [575]

İbn-i Sa'd kendi Tabakat'ında şöyle kaydeder: Muaviye Mervan b. Hakem'e öfkelenip onu Medine hükümetinden alınca, Mervan'ın temsilcisi tarafından idare edilen Fedek'i de ondan geri aldı. Velid b. Utbe onu Muaviye'den istedi; fakat Muaviye Fedek'i ona vermedi. Sonra Said b. As talep etti, fakat Muaviye onunla da muvafakat etmedi. Fakat Mervan'ı tekrar Medine valiliğine atayınca, Mervan istemeden Fedek'i ona verdiği gibi geçmişteki mahsullerinin değerini de ona vermelerini emretti! [576]

Fakat bazı yazarları Muaviye'nin Fedek'i Mervan'a bağışlayan ilk kişi olduğunu sanmışlardır; oysa bu işi daha önce Osman yapmıştı. Bu yanlışlığın nedeni Muaviye'nin ikinci defada Fedek'i Mervan'a vermesi olabilir.

Muaviye'den Sonra Emevi Halifeleri Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası

Ömer b. Abdulaziz [577] dışında diğerk Benî Ümeyye halifeleri humusta kendi mallarıymış gibi tasarruf ediyorlardı. Onu istedikleri gibi bağışlıyor, bazen de kendi ellerinde tutup gelirini kendi servetlerine ekliyorlardı; örneğin Velid b. Abdulmelik onu oğlu Ömer b. Velid'e bağışlamıştır. [578]

Nesaî bu konuda şöyle söylemiştir: Ömer b. Abdulaziz, Ömer b. Velid'de şöyle bir mektup yazmıştır:

Baban humsun tümünü sana verdi; oysa babanın payı Müslümanlardan birinin payı kadardı. Ayrıca onun içinde Allah'ın, Resulünün, yakınlarının, yetimlerin, yoksulların ve yolda kamışların hakkı da var. Babanın bu zulmünden dolayı ne kadar da çok düşmanı var; bu kadar

düşmanın elinden kurtulmak nasıl mümkün olur? Oysa onun oğlu olan sen açıkça şarkı söylüyor, kaval çalıyor ve diğer çalgı aletleriyle uğraşip İslam dininde bidatlar çıkarıyorsun! Şimdi ben, içinde bulunduğun bütün o kötülüklerden seni kurtarması için birini göndermeye karar verdim.[\[579\]](#)

Biz bu hadis dışında başka bir yerde Muaviye'den sonra humus ve Resulullah (s.a.a)'in mirasından bahsedildiğini veya Muaviye'nin dönemindeki durumda bir değişiklik yapıldığını görmedik.

Ömer b. Abdulaziz Döneminde

Ömer b. Abdulaziz, Medine kadısı Ebubekir b. Muhammed'd b. Amr b. Hazm'a[\[580\]](#) bir mektup yazarak Hayber'in Resulullah (s.a.a)'in Hayber'den kendisine ulaşan humsu mu yoksa o hazretin kendisine has bir yer mi olduğunu araştırmasını istedi. Ebubekir araştırdıktan sonra onun Resul-i Ekrem (s.a.a)'in humsu olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Ömer b. Abdulaziz, Ebubekir b. Muhammed'e dört veya beş bin dinar gönderdi ve beş veya altı bin dinar da Fedek gelirinden alıp on bin dinarı tamamlayarak kadın erkek, küçük büyük demeden eşit olarak Haşim oğulları arasında bölüştürmesini emretti. Ebubekir de onun emrini yerine getirdi.[\[581\]](#)

İbn-i Sa'd kendi Tabakat'ında İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Abdulaziz yakınların hissesini Abdulmuttalib oğulları arasında bölüştürdü; fakat Abdulmuttalib boyundan olmayan kadınlara bir şey vermedi.

Ve yine şöyle diyor: Ömer b. Abdulaziz'in, humsu Haşim oğulları arasında bölüştürmesine yönelik mektubu Medine valisine ulaşınca vali Muttalib oğullarına bir şey vermeyip onları humustan mahrum etmeye karar verdi. Fakat Abdulmuttalib oğulları itiraz ederek, onlar da kendi hisselerini almadıkça biz bir dirhem bile almayız dediler. Medine valisi Ömer b. Abdulaziz'e bir mektup yazarak durumu bildirdi. Ömer b. Abdulaziz, onlar arasında bir fark yoktur. Onların hepsi eskiden beri Abdulmuttalib oğullarındandırlar. Dolayısıyla, Abdulmuttalib oğulları gibi humustan onlara da ver.[\[582\]](#)

Ebu Yusuf, "Harac" adlı kitabında şöyle yazmaktadır: Ömer b. Abdulaziz Resulullah (s.a.a) ve yakınların hissesini Haşim oğullarına gönderdi.[\[583\]](#)

İbn-i Sa'd da şöyle rivayet etmiştir: Hüseyin kızı Fatıma Ömer b. Abdulaziz'e bir mektup yazarak bu davranışından dolayı ona teşekkür etti ve dedi ki: "Sen bakıcısı olmayanlara hizmet ettin, çıplak olanları giydirdin." Ömer b. Abdulaziz bu mektuptan dolayı memnun oldu.[\[584\]](#)

İbn-i Sa'd daha sonra şöyle yazıyor: Ömer b. Abdulaziz Fatıma bint-i Hüseyin'e, "Sağ kalacak olursam sizin tüm haklarınızı vereceğim" şeklinde yazdı.[\[585\]](#)

Fedek ve Ömer b. Abdulaziz

Yakut Hamevî şöyle yazmaktadır: Ömer b. Abdulaziz hilafete geçince Medine'deki valisine bir mektup yazarak Fedek'i Fatıma (s.a) oğullarına geri verdi.[\[586\]](#)

Şerh-u Nehci'l - Belaga'da bunun hemen peşinden şöyle geçer: Ebubekir b. Hazm, Ömer b. Abdulaziz'e şöyle cevap yazdı: Fatıma'nın Osman oğullarında, falan ve filan oğullarında da çocukları vardır; maksadınız bunlardan hangisidir?"

Ömer b. Abdulaziz ona şöyle yazdı: Sana, "Bir koyun kes" diye yazacak olursam sen bana, "Boynuzlu mu olsun boynuzsuz mu?" yazacaksın veya sana, "Bir buzağı kes" diye yazacak olursam, sen bana, "Ne renkte olsun?!" diye mi yazacaksın. Bu mektubumu alınca Fedek'i Fatıma (s.a) ve Ali (a.s) evlatları arasında bölüştür. Vesselam.

İbn-i Ebi'l - Hadid daha sonra şöyle yazıyor:

Bu emir yüzünden Ümeyye oğulları Ömer b. Abdulaziz'i kınayarak, "Sen bu hareketinle Ebubekir ve Ömer'in girişimlerinin çirkin bir hareket olduğunu ortaya koydun!" dediler ve Kufe halkından bir grup da ayaklandılar. Bu grup Ömer b. Abdulaziz'i kınayınca onlara şöyle dedi: Sizler çok cahil ve unutkan kişilersiniz. Ben sizden daha iyi bilmekteyim. Ebubekir b. Ömer b. Hazm bana babası kanalıyla dedesinden Resulullah (s.a.a)'in, "Fatıma benim vücudumun bir parçasıdır; onu öfkelen diren şey beni öfkelen dirir, onu razı eden şey beni razı eder" buyurduğunu rivayet etmiştir. Fedek Ebubekir ve Ömer döneminde Resulullah (s.a.a)'a has bir yerdi. Daha sonra Mervan'a ulaştı. O da onu babam Abdulaziz'e bağışladı; nitekim Fedek'in hepsi benim malım oldu. Ben de onu Fatıma'nın evlatlarına vermeyi uygun gördüm.

Onlar, "Eğer bu kararında ciddiysen Fedek'i kendi elinde tut ve onun gelirini onlar arasında bölüştür" dediler. Bunun üzerine Ömer b. Abdulaziz de öyle yaptı.[\[587\]](#)

Başka bir rivayette şöyle geçer: Ömer b. Abdulaziz hilafete geçince Fedek asıl sahiplerine iade edilen zorla alınmış ilk maldı. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebutalib bir rivayete göre Ali b. Hüseyin (a.s)'ı çağırarak Fedek'i ona bıraktı. Ömer b. Abdulaziz'in hilafeti boyunca Fedek Fatıma (s.a)'in evlatlarının elinde kaldı.[\[588\]](#)

Ömer b. Abdulaziz'den Sonra Fedek

Ömer b. Abdulaziz'den sonra artık humustan bahsedilmedi; fakat Fedek hakkında Yakut-i Hamevî ve İbn-i Ebi'l - Hadid şöyle yazmaktalar: Yezid b. Atike[\[589\]](#) hilafete ulaştınca Fedek'i Fatıma evlatlarından geri alınca tekrar Mervan oğullarının eline geçti. Onlar da hilafetlerinin sonuna kadar onu elden ele gezdirdiler.

Abbasîler Döneminde Fedek

Ebu'l Abbas Seffah[\[590\]](#) hilafete ulaştınca Fedek'i Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali'ye verdi. Fakat Ebu Cafer Mensur Hasan oğullarının kıyıamları nedeniyle onu geri aldı! Daha sonra oğlu Medi Abbasî onu Fatıma oğullarına verdi. Fakat onun çocukları Musa ve Harun onu geri alarak kendi ellerinde bulundurdular. Fakat Me'mun hilafete geçince onu tekrar Fatıma (s.a) evlatlarına verdi.

Ebubekir şöyle diyor: Muhammed b. Zekeriyya, Mehdi b. Sabik'ten bana şöyle rivayet etti: Me'mun haksız yere alınan malları incelediğinde kendisine verilen ilk mektubu açıp okuyunca şiddetli bir şekilde ağladı. Sonra başının üstünde duran adama, "Fatıma'nın vekili nerededir?" diye sordu. Bunun üzerine cüppe, başında emame ve ayağında yırtık bir ayakkabı olan yaşlı bir adam ayağa kalkarak Fedek hakkında Me'mun'la tartışmaya başladı. Me'mun onun için delil getiriyor ve o da bunun karşısında delil sunuyordu. Nihayet Me'mun Fedek'i Fatıma evlatlarının adına geçirmelerini emretti. Fedek senedini hazırlanıp Me'mun'a getirdiler. Me'mun onu imzalayınca şair De'bel ayağa kalkarak bu beyitle başlayan şiirler okudu:

Zamanenin çehresi ne kadar da gülünç olmuş

Me'mun Haşim'e Fedek'i vermiş!

Bu fermanın tafsilatı Belazuri'nin Futuh-u Buldan adlı kitabında şöyle geçer: Hicretin iki yüz onuncu yılında müminlerin emiri Me'mun Abdullah b. Harun-i Reşid Fedek'in Fatıma evlatlarına verilmesini emretti ve Medine'deki valisi Kusem b. Cafer'e şöyle yazdı:

Ama sonra; müminlerin emiri Allah'ın dinine ilgi duyması, Resulullah (s.a.a)'in halifesi ve onun akrabası olması hasebiyle onun sünnetini izleyip, emrini yerine getirmesi, bağışlarını bağışladığı kimselere iade etmesi, sadakalarını yerlerinde harcaması daha evladır ve o böyle de yaptı. Bu konuda müminlerin emirine başarı vermek, sürçmelerden korumak ve kendisine Allah'a yaklaştıracak işleri yapmaya meyillendirmek Allah'a düşer.

Şüphesiz Resulullah (s.a.a) Fedek'i kızı Fatıma'ya bağışlamıştır ve bu herkesçe bilinen, Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytince üzerinde ihtilaf olmayan bir konudur. Onlar sürekli onda tasarruf etmede kendilerinin hak sahibi olduklarını iddia etmişlerdir. İşte bu nedenle müminlerin emiri onu Allah rızası, hak ve adaleti uygulamak ve Resulullah (s.a.a)'in emrini yerine getirmek için Fatıma'nın mirasçılara vermeye karar verdi ve bu konunun emlak ve hesap defterlerine işlenmesini ve bütün valilere bildirilmesini emretti.

Şimdi eğer Resulullah (s.a.a)'ten sonra her mevsimde (hac günlerinde) zulme uğrayan bir kişi bağırıp sadaka, hibe veya bunlardan belli bir miktarından zulme maruz kalan hakkını isterse sözleri kabul edilip iddiası dinlenecektir. Fatıma, Resulullah (s.a.a)'in kendisine bağışladığı şeyler konusunda sözleri dinlenen ve teyit edilen ilk kişidir.

İşte bu yüzden müminlerin emiri kölesi Mübarek Taberi'ye Fedek'i tümüyle ve bütün haklarıyla, mülkü, tahılı vs. tüm mahsulleriyle Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma'nın mirasçılara vermelerini ve müminlerin emirinden taraf onun yönetimini üstlenmeleri ve sahiplerinin lehine onu idare etmeleri için Muhammed b. Yahya b. Hüseyin b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'e ve Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib'e vermesini emretti.

Şimdi sen (Kusem b. Cafer) de bunun emirülmüminin görüşü olduğunu ve Allah Teala'nın onun kalbine kendisine itaat etmesini ilham ettiğini, onu kendisi ve peygamberine yaklaştırmaya muvaffak kıldığını bil ve senden taraf işlerin idaresini üstlenenleri de bilinçlendir; Muhammed b. Yahya ve Muhammed b. Abdullah'a kendi görevlin Muhammed Taberî gibi davran; o ikisine Fedek'i bayındırlaştırma, düzeltme, mahsullerini artırma konusunda yardım et. Vesselam.

Bu emirname hicretin 210. yılının Zilkade ayının ikisinde, Çarşamba günü düzenlenmiştir. Fakat Mütevekkil al'allah (Allah ona rahmet etsin!-) hilafete geçince Fedek'i geri alarak Me'mun'dan -Allah ona rahmet etsin -!) önce olduğu gibi idare edilmesini emretti![\[591\]](#)

İbn-i Ebi'l - Hadid bu rivayetin devamında şöyle yazıyor: Fedek Mütevekkil'in dönemine kadar onların (Fatıma oğullarının) elindeydi; fakat Mütevekkil onu alarak Abdullah b. Ömer-i Baziya'a verdi. O dönemde Fedek'te Resulullah (s.a.a)'in mübarek eliyle diktiği on bir hurma ağacı vardı; Fatıma evlatlarının o ağaçların hurmalarını toplayarak hac mevsiminde teberrük olarak hacılara hediye ediyorlardı; onlar da bunun karşısında Fatıma evlatlarına ikramda

bulunup bağış yapıyorlardı; ve onlar bu yolla büyük bir servet elde ediyorlardı. Fakat sonunda Abdullah b. Ömer onları kesti. Abdullah b. Ömer bu iş için Bişran b. Ebi Ümmeyye-i Sakafi'yi Medine'ye gönderdi. Bişran bu hurma ağaçlarını kesip Basra'ya dönünce felç oldu.[592]

Bu, Fedek ve humus hakkında Müslümanların halifeleri tarafından elimize ulaşan son rivayettir; fakat bu konuda Hulefa Mektebi ulemasının görüşleri şöyledir:

* * *

Daha önce humus konusunda halifelerin görüşlerine ve nesilden nesle yaptıklarına değindik ve onların görüşlerinin birbirleriyle nasıl çeliştiğini, humus konusunda Hulefa Mektebi ulemasının görüşlerinin de halifelerin davranışı gibi birbiriyle zıt olduğunu gördük.

İbn-i Rüşd diyor ki: Humus konusunda fakihler dört gruba ayrılmışlardır:

1- Kur'an-ı Kerim'in açık nassıyla humus beş kısma bölünür; Şafî de böyle diyor.

2- Humus dört kısma ayrılır...

3- Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra Resulullah (s.a.a) ve akrabalarının hissesi düştüğü için humus bugün üç kısma ayrılır.

4- Humus hem zengine ve hem de fakire verilen fey ve bağış hükmündedir.

Ancak humsun dört veya beş kısma ayrıldığını söyleyenler Resulullah (s.a.a)'ten sonra o hazretin ve yakınların hissesinin harcanması konusunda iki gruba ayrılmışlardır. Bazıları, onların hisselerinin humus alan diğer sınıflara eklendiğini söylerken, bazıları da Resulullah (s.a.a)'in hissesinin imama ve yakınlarının hissesinin de imamın yakınlarına verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Üçüncü bir grup da her iki hisselerin silah ve savaş araç-gereçleri temin etmek için kullanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Hulefa Mektebi uleması yakınlık ve yakınların kimler olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.[593]

İbn-i Kudame, el-Muğnî adlı kitabında Ebubekir'in humsu üç kısma ayırdığı rivayeti kaydettikten sonra şöyle yazıyor:

Bu Ebu Hanife ve izleyicileri gibi rey sahiplerinin görüşüdür. Onlar diyorlar ki, humus üç kısma bölüştürülür: Yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar. Peygamber ve yakınlarının hissesi ise o hazretin vefatıyla düşmüştür.

Fakat Malik fey ve humsun bir olduklarına ve her ikisinin de beytulmala ait olduğuna inanmaktadır.

Ancak Surî ve Hasan, "Humsu imam Allah Teala'nın gösterdiği şekilde harcar" diyorlar.

Fakat Ebu Hanife'nin sözleri humus ayetinin zahiriyle çelişmektedir; çünkü Allah Teala, peygamber ve yakınları için bir şey tayin etmiş ve humusta onlara kesin bir hak belirtmiştir; nitekim diğer üç gruba da belli bir hak belirtmiştir. O halde kim buna muhalefet ederse Kur'an-ı Kerim'in açık nassına muhalefet etmiş olur.

Fakat, "Ebubekir ve Ömer (Allah onlardan razı olsun) yakınların hissesini hayır işlerde harcıyorlardı" sözünü Ahmed b. Hanbel'e naklettiklerinde Ahmet susup başını sallayarak bunu kabul etmemiş, İbn-i Abbas ve onunla aynı görüşte olanların sözlerinin Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle daha çok uyum içerisinde olduğu için onun daha evla olduğunu belirtmiştir...[\[594\]](#)

Ebu Ye'la ve Mâverdî ise humsun masraf yerinin halifenin içtihiadıyla tayin edileceğini söylemişlerdir.[\[595\]](#)

* * *

Halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkı konusunda içtihadlarıyla ilgili bahsimiz oldukça uzadı ve bu konuda her ikisi sözkonusu edildi. Şimdi buraya kadar değinilen görüşleri toparlayıp sonuç almak ve daha fazla açıklama için ona bazı noktalar eklemek zorundayız.

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti

Halifelerin humus ve Resulullah (s.a.a)'in kızının hakkı konusundaki içtihadlarından maksadın asırlar buyu örtülü bırakıldıktan sonra ne olduğunu anlamak için ilk önce "zekat", "fey", "safa", "enfal", "ganimet" ve hums kavramlarını incelemek zorunda kaldık ve bu incelemede şunları gördük:

a- İslam dininde "Zekat" genel anlamıyla Allah'ın maldaki hakkıdır.

b- "Sadaka" altın, gümüş, tahıl ve hayvanlardan her biri nisap haddine ulaştığında onlardan ayrılması veya Ramazan bayramında ödenmesi gereken şeye verilen isimdir. Bunun delillerinden biri, Resulullah (s.a.a)'in mektuplarında humus, sadaka ve safiy sözcüklerinin zekat çeşitlerini beyan etmek için geçmiş olmasıdır. O halde sadaka zekat anlamında değil, aksine zekat çeşitlerinden biridir. Ayrıca, zekatın Kur'an-ı Kerim'in Mekki ayetlerinde ve Medine'den sadaka yasanmadan önce geçtiğini göz önüne bulundurarak onun sadaka anlamında olduğu nasıl söylenebilir?[\[596\]](#)

Buraya kadar söylediklerimizin ışığında Resulullah (s.a.a)'in, "Malının zekatını verince Allah'ın maldaki hakkını vermiş olursun" şeklindeki hadisi şöyle anlamlandırılmaktadır: Malında ödenmesi farz olan şeyi ödeyince, Allah'ın hakkını ödemiş olursun; fakat malın müstehap olarak ödenişi farz değil, "nafîle"dir. "Kim bir mal elde ederse üzerinden bir yıl geçmedikçe onda zekat yoktur" hadisi de şu anlamdadır: Üzerinden bir yıl geçmedikçe Allah Teala'nın bir kimsenin malında bir hakkı yoktur. Bunun benzerleri de aynı şekildedir.

Sadaka da bu söylediğimiz şeyle, yine insanın Allah rızası için kendi malından müstehap veya farz olarak ödediği şey arasında ortaktır ve bu ikisi arasındaki fark şudur: Altın, gümüş, tahıllar ve hayvanlardaki farz hakkı şerî hakim zor uygulayarak alırsa ona farz zekat ve sadaka denir; insanın sadece Allah rızası için ödediği şey ise farz sadaka değildir.

c- "Fey" savaşmadan düşmandan elde edilen mala denir. Benî Nazire mallarının fey olduğunda ve Resulullah (s.a.a)'in kendi malında tasarruf eden bir malik gibi onda tasarruf ettiğinde ittifak vardır.

d- "Enfal", "fey" sözcüğünün çoğulu olup bağış ve yine haddinden fazlalık anlamındadır. Dolayısıyla, "enfelehu", "ona daha fazla verdi" anlamındadır.

Kur'an-ı Kerim'de "enfal" kavramı Bedi savaşı hakkında kullanılmıştır; Allah Teala Müslümanların Bedir savaşında kafirlerden elde ettikleri malların sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Bu sözcük Ehlîbeyt İmamları (a.s)'ın hadislerinde de geçmiş olup savaşmadan düşman topraklarından elde edilen her şey veya sahiplerinin savaşmadan göç ettikleri topraklar anlamındadır; yine padişahların verdikleri mal ve topraklar, kaleler, surlar, işlenmemiş topraklar vb. şeyler anlamına da gelir.

e- Ganimet ve muğnim; Araplar cahiliye döneminde ve İslam'ın zuhurundan sonra bir şeyi zahmete katlanmadan ve meşakkat görmeden elde etselerdi ona, "ganimet" ve "muğnim" diyorlardı. İğtinam, ganimet toplamak için diğerlerinden öne geçmek anlamındadır. Fakat Araplar savaşta kendilerine mağlup düşen kimseden zahmet ve meşakkatle elbise, silah, merkep ve yanındaki diğer şeyleri aldıkları zaman "selebehu = yağmaladı" diyorlardı; o da kendisine. Fakat eğer onu tüm mal ve mülkünden mahrum etseydi, bu işe "harbe" denirdi. Onlarında yanında, yağmalama ise günümüzdeki ganimet ve muğnim anlamındaydı.

"Ğenem" sözcüğü ilk defa, meşakkat ve zahmeti göz önünde bulundurmaksızın düşmanda alınan mal kazancı anlamında Kur'an-ı Kerim'de, Bedir savaşı hakkında kullanılmıştır; Allah Teala ondan kişisel sahiplenme hakkını kaldırıp "enfal" diye adlandırarak tümünü Allah ve Resulüne has kılmış ve daha sonra onu ganimet ve kazanç olarak o savaşçılara bırakmıştır. Bu ayette genel olarak ganimet ve kazancın humsunu Allah, Resulü ve o hazretin yakınlarına has kılmıştır; oysa cahiliye döneminde onun dörtte biri sadece reise veriliyordu.

Allah Teala genel olarak kazançtan humus alınmasını yasamış ve dörtte biri beşte bire düşürmüş ve onun altı yerde eşit olarak harcanmasını emretmiştir; oysa cahiliye döneminde reisin hissesi sadece kendisine ulaşır ve hiç kimse ona ortak olmazdı.

Ayrıca, humsun genel olarak her türlü kazançta farz olduğunun başka bir delili ise Resulullah (s.a.a)'in maden, define ve hazine gelirlerinden humus aldığı konusunda bütün Müslümanlar ittifak içerisindedirler; oysa Müslümanlar bu gibi gelirleri savaş yoluyla elde etmemişlerdi.

Yine sünnette Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Abdulkays temsilcilerine kazançlarının humsunu vermelerini emrettiği geçmektedir. O hazret bu emri, İslam hükümlerini kabilenin diğer fertlerine öğretmeleri için onlara öğretince vermiştir. Çünkü onlar "Muzirr" kabilesinin korkusundan haram aylar dışında kendi kabilelerinden çıkamıyorlardı; böyle bir kabilenin savaş halinde olduğu ve dolayısıyla burada ganimetten, savaş ganimetlerinin kastedildiği düşünülemez. Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) "ganimetler" sözcüğünden maksadı, o kabilenin tüm malî gelir ve kazançları olması gerekiyor.

Ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Müslüman olan diğer Arap kabilelerine yazdığı mektuplarda da bu konu apaçık bir şekilde görünmektedir. Yine valilerine yazdığı mektuplarda; örneğin Yemen halkı Müslüman olduktan sora Yemen'e gönderdiği valilerine yazmış olduğu genelgede şöyle geçer: "Müminlere farz olan sadaka ve kazançlarının humsu onlardan alınsın."

Yine Resulullah (s.a.a)'in Sa'd kabilesine yazdığı mektupta humus ve sadakaları kendisinin iki elçisine vermelerini bildirmiştir. Bu kabile savaştan dönmediği için Resulullah (s.a.a)'in onlardan savaş ganimetlerinin humsunu istediği düşünülemez; dolayısıyla o hazret onlarda ilgili konularda sadakalarını ve kazançlarının humsunu vermelerini istemişti. Buna binaen, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Müslüman olan Arap kabilelerine yazdığı diğer mektuplarda geçen "humus" sözcüğünden maksat onların kazançlarının beşte biriydi.

Bu söylediklerimizi destekleyen bir nokta da şudur: İslam dininde savaş hükmü cahiliye döneminde Arapların yaptığı savaşlarla tamamen farklıdır. Cahiliye döneminde her kabile kendisiyle sözleşmesi olmayan kabilelere saldırıp her yolla onların mallarını yağmalama hakkını kendisine veriyordu; bu durumda saldırgan kabilenin fertleri kabile reisine has olan dörtte bir dışında yağmaladıkları şeylere sahipleniyorlardı; Oysa İslam dininde böyle değildir; dolayısıyla Resulullah (s.a.a)'in reislik hakkı olarak dörtte bir yerine beşte bir aldığı kabul edilemez. Aksine İslam kuralları dahilinde savaş ilan etme hakkına sadece İslam'ın en büyük hakimi sahiptir ve Müslümanlar onun emrine itaat ederler ve savaş sonunda o hakimin kendisi veya temsilcisi savaş ganimetlerini alır ve ordudaki savaşçılardan hiç birinin savaşta kendisinin öldürdüğü kişiden aldığı eşyalar dışında o ganimetlerde bir hakkı yoktur. Aksine her savaşçı bir iğne ve iplik bile olsa elde ettiği şeyi savaş hazinesine teslim etmelidir; aksi durumda ihanet etmiş ve insana utanç vesilesi ve kötü isim kazanmış olurlar ve kıyamette de aldığı o şey cehennem ateşi olarak kendisine verilir. Dolayısıyla, hakim ve baş kumandan bütün savaş ganimetlerini ele geçirdikten sonra onun humsunu alıp geri kalanını ordudakiler arasında bölüştürür.

O halde İslam dininde savaş ilan etme, savaş ganimetlerini teslim alıp humsunu çıktıktan sonra geri kalanını ordudaki askerler arasında bölüştürme hakkına ancak hakim sahiptir ve başka birinin böyle bir şeye hakkı yoktur.

İslam dininde böyle olduğu ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde humus alma o hazretin bu ümmetteki vazifelerinden olduğu için o hazretin kişilerden humus talep etmesi ve yazdığı çeşitli mektuplarda defalarca bunu vurgulamasının, bu mektupların muhataplarına sadaka gibi mallarının humsunu vermeleri de farz bir amel olduğu ve bunun savaş ganimetlerine has olmadığı dışında bir anlam ifade etmez.

Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) Müslüman olanlardan farz sadaka dışında bütün kazançlarının humsunu da vermelerini istiyordu. O dönemde "ganimet" sözcüğü genel olarak "kazanç" anlamında kullanılıyordu. Fakat Müslümanlar fütihat yaptıktan, halifeler humusta hisse sahiplerine humus vermekten sakındıktan sonra ve Müslümanlar da bu hükmü unuttunca humus kavramı Müslümanlar arasında değişti.

Ancak humsun harcanması gereken yerlere gelince; ayet-i kerime humsun Allah, Resülü, peygamberin yakınları ve o hazretin soyundan olan yetimler, miskinler ve yolda kalmışlara verilmesi gerektiğini apaçık bir şekilde vurgulamaktadır. Dolayısıyla, humus altı eşit hisseye bölünür.

Bazı rivayetlerde Allah ve Resulünün hissesinin bir hisse sayılışı ise, eğer bu ikisinin bir yönde harcanması gerektiği ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onda tasarruf ettiği kastedilmişse; bu doğrudur; aksi durumda ayetin zahirine aykırıdır.

Ehlibeyt İmalarından (a.s) nakledilen mütevatir rivayetlerde yakınların hissesi Resulullah (s.a.a)'in döneminde ve o hazretten sonra Ehlibeyte ve diğer Ehlibeyt İmamlarına (a.s) verildiği, Allah, peygamber ve peygamberin yakınlarının hisselerine gelince, Allah'ın hissesinin Resulullah (s.a.a)'e verildiği ve o hazretin onu uygun gördüğü bir şekilde harcadığı ve diğer iki hissenin de o hazretten sonra yerine geçen imama verildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla, günümüzde humsun yarısı imam olması hasebiyle Hz. Mehdi (a.f)'e ve diğer yarısı ise, Resul-i Ekrem (s.a.a)'le akrabalıkları nedeniyle ihtiyaçlarını gidermeleri için humus almayı hakkeden o hazretin yakınlarından olan yetimler, miskinler ve yolda kalmışlara verilir. Bundan bir şey

artarsa valinin kendisine taalluk eder ve az gelecek olursa vali onu telafi eder. Humus alan kişilerden biri ölünce de aldıkları şey kendilerinden sonra mirasçılarına ulaşır.

Şu noktayı da unutmamak gerekir ki Ehlibeyt dışında fakir olmaları nedeniyle humsun yarısına hak kazanan Resulullah (s.a.a)'in yakınları, Allah Teala'nın sadakayı kendilerine haram ettiği Abdulmuttalib ve Muttalib'in erkek çocuklarıdır. Resulullah (s.a.a) bu yakınlarının hiç birini ve hatta onların kölelerini bile sadakaları toplayarak ondan bir ücret hakkı almamaları için sadakaları toplamakla görevlendirmemiştir. Nitekim o hazret kendisinin azad ettiği kölesini sadaka memurlarıyla iş birliği yaparak bu yolla bir şey almaması için bu işten alıkoymuştur.[\[597\]](#) Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyti de bu konuda o hazreti izlemişlerdir.

İşte buradan İbn-i Hişam gibi Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, amcası oğlu Ali (a.s)'ı sadaka toplaması için Yemen'e gönderdiğini sanan kimselerin ne kadar yanıldıkları anlaşılmaktadır. Çünkü diğerlerinin de tasrih ettikleri gibi Resulullah (s.a.a) Ali (a.s)'ı humus alması için oraya göndermiştir.

İbn-i Hişam kendi Sire'sinde Resulullah (s.a.a) tarafından sadaka toplamak için görevlendirilenler babında şöyle yazıyor:

Resulullah (s.a.a) memurlarını sadaka toplamaları için görevlendirdi.... Ali b. Ebutalib'i de onların sadakalarını toplaması ve cizyelerini alması için Necran'a gönderdi.

Daha sonra Ali'nin (Allah ondan razı olsun) hacda Resulullah (s.a.a)'e ulaşması babında şöyle diyor: Ali (Allah ondan razı olsun) Yemen'den gelince emir altındaki ahabından birini kendi yerine geçirerek Resulullah (s.a.a)'le görüşmek için beraberindekilerden öne geçti. Bu adam ordudaki herkese giymeleri için Ali'nin beraberinde getirdiği elbiselerden bir tane verdi. Ordu yaklaşınca Ali onları görmek için dışarı çıktığında üzerlerindeki elbiseleri görüp ona, "Eyvahlar olsun sana! Nedir bu haliniz?!" diye sordu. Adam, "Ben ordunun halkın gözünde güzel görünmesi için böyle yaptım!" dedi. Ali, "Eyvahlar olsun sana! Resulullah (s.a.a)'in huzuruna varmadan hepsini çıkar" dedi. O da elbiseleri geri alarak yerlerine bırakınca askerler itiraz ederek Ali'yi Resulullah (s.a.a)'e şikayet ettiler.

Ravi diyor ki: Bu şikayetten sonra Resulullah (s.a.a) ayağa kalkarak şöyle buyurdu: "Ey insanlar Ali'den şikayet etmeyiniz. Vallahi Ali Allah için ve Allah yolunda hiçbir şikayetten çekinmez."[\[598\]](#)

İbn-i Hişam kitabının başka bir yerinde, "es-seraya ve'l buus" bölümünde Ali b. Ebutalib (a.s)'ın Yemen'deki savaşla ilgili görevi hakkında şöyle yazıyor:

Ali orada iki defa savaşmıştır... Resulullah (s.a.a) Ali b. Ebutalib'i Yemen'e gönderdi Halid b. Velid'i ise başka bir orduya verdi ve "İki ordu buluşursa baş kumandan Ali'dir" buyurdu...[\[599\]](#)

Buna binaen, İmam Ali (a.s)'ın iki defa savaş için ve bir defa da vergileri toplamak üzere Yemen'de toplam üç defa görev aldığı söylenmiştir. Bu görevlerin rivayetleri ulemaya ulaşmamış ve onlar işi karıştırmışlardır. Şimdi gerçeğin anlaşılması için bu rivayetleri aşağıda özetle naklediyoruz:

Sahih-i Buhari'de Berra b. Azib'den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a) bizi Halid b. Velid'le birlikte Yemen'e gönderdi ve bir müddet sonra onun yerine Ali b. Ebutalib'i göndererek ona, "Halid'in askerlerine, isteyenlerin senin orduna geçmelerini öner" buyurdu.[\[600\]](#)

Beyhakî bu rivayetin ayrıntılı bir şekilde Berra b. Azib'den şöyle rivayet etmektedir:

Resulullah (s.a.a), Halid b. Velid'i halkı İslam'a davet etmesi için Yemen'e gönderdi. Ben de bu görevde onunla birlikteydim. Biz altı ay kadar orada kalıp halkı İslam'a davet ettik; fakat hiç kimse kabul etmedi. Bu yüzden Resulullah (s.a.a) bu işe Ali b. Ebutalib'i görevlendirdi ve ona Halid b. Velid'in geri dönmesini; ancak Halid b. Velid'le olup da kendisiyle kalmak isteyenlerin kalabileceklerini emretti.

Berra diyor ki: Ben de Ali'ye katılanların arasındaydım. Yemen'e yaklaşıncaya Yemen halkı bizi karşılamak için dışarı çıkmışlardı. Sonra Ali öne geçti; biz de onun arkasında namaza durduk. Daha sonra hepimizi bir sıraya geçirdi. Kendisi de önümüze geçerek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mektubunu onlara okudur. Bunun üzerine Hemdan kabilesinin hepsi Müslüman oldu. Ali durumu Resulullah (s.a.a)'e raporlayıp onların Müslüman olduklarını bildirdi. Ali'nin mektubu Resulullah (s.a.a)'e ulaşıncaya onu okuduktan sonra secdeye kapandı. Başını secdeden kaldırıncaya, "Selam olsun Hemdan'a, selam olsun Hemdan'a" buyurdu.[\[601\]](#)

Uyunu'l - Eser ve Emtau'l - Esmâ kitaplarında bu olayın devamında şöyle geçer -ifade Emtau'l - Esmâ'nındır:- Resulullah (s.a.a) "Selam olsun Hemdan'a" buyurdu ve bu cümleyi üç defa tekrarladı. Daha sonra diğer Yemenliler de Müslüman oldular.[\[602\]](#)

Bu olayı, Buharî bazı bölümlerini sansür ederek naklederken, başkaları tamamını naklettiği Hz. Ali (a.s)'in Yemendeki iki savaşından biridir. Buharî'nin bu rivayeti sansür ederek rivayet etmesinin nedeni, bu rivayetin devamında Ali b. Ebutalib'in makamı karşısında Halid b. Velid gibi meşhur bir sahâbenin faziletini düşürecek konuların yer almasıdır. İmam-ı - Muhaddisin Buhari (r.a) şiddetli taassubundan dolayı ve onlara yediremediği için kitabında Hulefa sisteminde yüce bir makama sahip olan bir sahâbenin makam ve faziletini düşürecek konulara yer vermekten sakınmıştır.

İmam Ali (a.s)'ın Vakidî, Mukrizî ve İbn-i Side'nin söyledikleri şey açısından değil, sadece sayı bakımından Yemendeki ikinci savaşı ise özetle şöyledir:

Resul-i Ekrem (s.a.a), Ali (a.s)'ı üç yüz kişiyle birlikte Mezhaç'a gönderdi. İmam'ın emrindeki askerler o bölgeye giren ilk askerlerdi. İmam (a.s) askerlerini gruplara ayırarak çeşitli yerlere yerleştirdi ve onlar yağmaladıkları bir miktar mal ve esirlerle geri döndüler. Sonra onların savaşçılarından bir grupla karşılaşarak onları İslam'a davet ettiler. Fakat onlar kabul etmeyip savaştılar ve İmam'ın ordusunu ok yağmuruna tuttular. Bunun üzerine İmam Ali (a.s)'ın ordusu onlara saldırıp yirmisini öldürünce kaçmaya başladılar. Fakat İmamın ordusu onları takip etmedi. Onları tekrar İslam'a davet ettiler. Bu defa kabul ettiler ve onların başlarından bir kaçı İslam adına Ali (a.s)'a biat ettiler. Daha sonra Hz. Ali (a.s) ganimetlerin humsunu alıp geri kalan beşte dördünü ordusu arasında bölüştürdü. Sonra geri döndüler. İmam Ali (a.s) Ebu Rafi'î ordunun başına geçip kendisi Resulullah (s.a.a)'le bir an önce görüşmek için önde gitti. İmam Ali (a.s) gittikten sonra askerler Ebu Rafi'den humsun beşte birinden kendilerini giydirmesini istediler. Ebu Rafi' de onlardan her birine iki elbise verdi. İmam Ali (a.s) geri dönüp onları o halde görünce bu elbiseleri onlardan aldı. Onlar da Ali (a.s)'ı Resul-i Ekrem (s.a.a)'e şikâyet ettiler![\[603\]](#)

Bu iki savaşta geçenler özetle bunlardı. Ali (a.s)'ın malî vergileri almak için görevlendirilişine gelince; Buharî ve İbn-i Kayyim bu konuda, "Bu memuriyet humus almak içindi" demişlerdir.[\[604\]](#)

Fakat İbn-i Hişam ve onu izleyenler, "Bu memuriyet sadakaları toplamak ve Necran halkından cizye almak içindi" demişlerdir.

İmam Ali (a.s)'ın Yemen'e gidişiyle ilgili Sihah, Müsnet ve Sire kitaplarında dağınık bir şekilde nakledilen diğer rivayetler de vardır; fakat bu rivayetlerin hiç birisinde İmam Ali (a.s)'ın neden Yemen'e gittiği belirtilmemiştir. Örneğin Buharî, Nesâî ve Ahmed -ifade Buharî'nindir-, "Ali Yemen'de olduğu zaman Resul-i Ekrem (s.a.a)'e bir miktar altına bulaşmış toprak gönderdi" demişlerdir.[\[605\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Resul-i Ekrem (s.a.a)'e temizlenmiş bir deride altını daha ayrılmamış bir miktar toprak gönderdi."[\[606\]](#)

Bazı rivayetler Resulullah (s.a.a)'ın Ali (a.s)'ı kadı olarak Yemen'e gönderdiğini bildirmiş ve İmam Ali (a.s)'ın bazı hükümlerini açıklamışlardır. Örneğin Ahmed kendi Müsned'inde ve Ebu Davud kendi Sünen'inde "keyfe'l - kaza" babında Ali (a.s)'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

Resulullah (s.a.a) beni kadı olarak Yemen'e gönderdi. Ben, "Ya Resulullah! Ben hakimlikle ilgili bir şey bilmediğim halde beni aralarında olaylar çıkacak insanlara gönderiyorsun" diye arzettim. Resul-i Ekrem (s.a.a), "Allah senin kalbini hidayet edecek, dilin haktan sürçmeyecektir" buyurdu.

Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) elini göğsüme bırakarak şöyle buyurdu: "Allah seni sabit kılsın ve doğruya yöneltsin. Dava tarafları karşında oturduklarında diğerinin de sözlerini dinlemeden onlar arasında hükmetme; hüküm verme konusunda bu en güzel metottur." İmam Ali (a.s), "Ondan sonra hüküm vermede asla şek ve şüpheye düşmedim" buyuruyor.[\[607\]](#)

İmam Ali (a.s)'ın bu yolculukta verdiği bazı eşsiz ve göz alıcı hükümlerini getirmiş, örneğin demişlerdir ki: Yemenli üç kişi o hazrete müracaat ederek her biri babası olduğunu idda ettiği bir çocuk hakkında hüküm vermesini istemişlerdir. Onlar bir kadınla bir temizlenmede münasebette bulduklarını ve bu çocuğu o ilişkiden meydana geldiğini ileri sürüyorlardı!

Ali (a.s) onların ikisinden çocuğu üçüncü kişiye bırakmalarını istedi. Fakat onlar kabul etmediler. Ali (a.s) sonra onların diğer ikisinde aynı şeyi istedi, onlar da kabul etmediler. Üçüncü defasında bu öneriyi onların başka ikisine sundu; onlar da kabul etmeyince Ali (a.s) onlara, "Sizler kötü ahlaklı ortaklırsınız; ben sizin aranızda kur'a çekeceğim; kur'a kimin adına çıkarsa çocuk ona verilecektir. Bu durumda çocuğu alan kişi diğer iki kişiye diyetin üçte birini vermelidir" buyurdu. Sonra onlar arasında kur'a çekti ve kur'a kimin adına çıktıysa çocuğu ona verdi. Bu üç kişiden biri Medine'ye giderek durumu Resulullah (s.a.a)'e bildirdi. Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali (a.s)'ın bu hükmünden memnun kalarak azı dişleri görülecek şekilde güldü.[\[608\]](#)

İmam Ali (a.s)'dan rivayet edilen diğer bir olay özetle şöyledir: Ali (a.s) şöyle diyor: Resul-i Ekrem (s.a.a) beni Yemen'e gönderdi. O zaman bir grup aslan avlamak için hazırlık yaparak bir kuyu kazmış ve kendileri de pusuya yatmışlardı. Onların kazdığı o kuyuya bir aslan düşünce halk aslanı görmek için kuyunun etrafına toplandılar. İzdiham nedeniyle onlardan biri kuyuya düştü. Kuyuya düşen adam kendisini kurtarmak için ikinci kişiden, ikincisi üçüncüsünden ve üçüncüsü de dördüncüsünden tuttu ve her dört kişi kuyuya düştüler ve aslan onları öldürücü bir şekilde yaraladı. Nihayet biri cüretlenerek aslana bir darbe indirerek öldürdü. Aslanın yaraladığı o dört kişi de öldüler. Bunun üzerine kan sahipleri gelip kan pahasını isteyince birbirlerine karşı kılıç çektiler. Tam birbirlerini öldürmeye girişecekleri vakit İmam Asli (a.s) gelerek buna bir

çözüm bulmaya çalışıp, "Resulullah (s.a.a) hayatta olduğu halde sizleri birbirinizin canına mı düşmüşsünüz?" buyurdu. Başka bir rivayete göre de, "Dört kişi için iki yüz kişiyi mi öldürmek istiyorsunuz?!" buyurdu ve şöyle ekledi: "Ben sizin aranızda hükmedeceğim; kabul ederseniz ne güzel; aksi durumda hükmetmesi için Resulullah (s.a.a)'in yanına gidin ve ondan sonra hiç kimsenin kabul etmemeye hakkı yoktur."

Daha sonra kuyuyu kazan kabileden bir tane dördte bir, bir tane üçte bir, bir tane ikide bir ve bir tane de tam diyet almalarını, sonra dördte bir diyeti birinci adamın kan sahiplerine, üçte birini ikinci kişinin, ikide birini üçüncü kişinin ve tam diyeti ise dördüncü kişinin kan sahiplerine vermelerini emretti.

Fakat kan sahipleri bu hükmü kabul etmeyerek Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidip Makam-ı İbrahim'de o hazretle görüşerek olayı kendisine anlattılar. Resulullah (s.a.a), "Ben sizin aranızda hükmedeceğim" buyurdu ve hüküm vermeye hazırlandı. O sırada onlardan biri, "Aramızda Ali hüküm vermiştir" dedi. Resulullah (s.a.a) de Ali'nin verdiği hükmü teyit etti.[\[609\]](#)

Bunlar Ali (a.s)'in Yemen'e görevlendirilmesiyle ilgili rivayetlerdir; ulema bu olayları yanlışlıkla birbirine nispet vermişlerdir. Bazıları da bu üç Yemen yolculuğunu bir yerde,[\[610\]](#) bazıları iki yerde nakletmiş,[\[611\]](#) bu yüzden ve benzeri nedenlerle[\[612\]](#) İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki göreviyle ilgili rivayetler birbirine karışmıştır. Ancak nakledilen olaylara dikkat ederek İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki görevleriyle ilgili gerçeklere aydınlık kazandırmak mümkündür. Örneğin Muzhacılılarla savaş İmam Ali (a.s)'in Yemen'deki ilk görevi ve Hemdan'la savaşı ikinci göreviydi; üçüncü görevinde ise vali, hakim ve humusları toplamak için Yemen'e gitmiştir. Bunun delilleri ise şunlardır:

1- Muzhac kabilesiyle savaşıyla ilgili olarak, "Ali (a.s)'in askerleri Yemen'e giren ilk askerlerdi" söylenmiştir.

2- Muzhacılılarla savaş, Hemdanlılarla yapılan savaştan önce gerçekleşmiştir; onun için onların teslim olup İslam'ı kabul etmelerinden önce vuku bulmuş olması gerekiyor. Çünkü, "Hemdan kabilesinin tüm elemanları Müslüman oldular" söylemişlerdir ve yine, "ondan sonra tüm Yemen halkı Müslüman oldu" söylenmiştir.

Dolayısıyla, bu olaydan sonra Yemen'de savaş olmamış ve Resulullah (s.a.a) sadaka, vergi ve humus memurlarını oraya göndermiştir. Onlar arasında İmam Ali (a.s) da Yemen halkından humus toplama memuru olmuştur. Ve bu üçüncü görevinde Resul-i Ekrem (s.a.a) onu valisi ve kadı olarak ve yine humus alması için Yemen'e göndermiştir.

Ve yine altın tozu sadaka ve zekattan değildi; çünkü Resulullah (s.a.a)'in Ali (a.s)'ı sadaka toplamak için görevlendirmedeği ispatlanmıştır. Ehlibeyt (a.s) fikhında altın ve gümüşe ancak sikkeli olmaları durumunda zekatın farz olacağı belirtilmiştir.[\[613\]](#)

Yine altın tozu Necran halkının cizye olarak ödemesi gereken şeylerden değildi. Onların cizye olarak her biri dört dirhem değerinde olan iki bin kumaş vermeleri belirtilmişti.[\[614\]](#) O halde altın tozu onların muamelelerinin veya kazançlarının humusuydu.

Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) bu defasında İmam Ali (a.s)'ı humus görevlisi olarak Yemen'e göndermişti; nitekim Ubey ve Anbes isimlerindeki iki temsilcisini de sadaka ve humus toplamaları için Kazae'den olan Sa'd-ı Huzeym ve Cezam'a göndermişti.[\[615\]](#)

Resulullah (s.a.a)'in sadaka memurları olarak tanıttıkları bazı kişiler de bu görevleri dışında ilgili yerlerden humusu toplayıp Resul-i Ekrem (s.a.a)'e gönderen humus memurları da olabilirler. Fakat halifeler Resulullah (s.a.a)'ten sonra humus meselesini bir kenara bırakmış,[\[616\]](#) raviler ve ulema da onu unutmuşlardır. Çünkü esasen humus bütün dönemlerde halifelerin siyasetine ters düşmekteydi.

Ayrıca, o dönemde Arap yarımadasında yaşayan insanların servet ve mal varlıklarına da dikkat etmek gerekir; bunu incelediğimizde o bölgenin bütün kabilelerinin mal varlıklarını genellikle hayvanlar ve biraz da çiftçilik oluşturduğunu ve bunların tümünün humus değil, sadaka taalluk eden şeylerden olduklarını görmekteyiz. İslam'ın başkenti olan Medine şehri çiftçilik bölgesi sayılıyor ve bu bölgenin insanların mal varlıklarının genelini çiftçilik mahsulleri ve bağlar oluşturuyordu. Ticaret ve alış - veriş Mekke halkına ve ehl-i kitaptan olan bazı zenginlere hastı. Medine Müslümanlarının dikkati daha fazla Kureyş, Yahudiler ve diğer Arap kabilelerine karşı savaşa yoğunlaşmıştı. On yıl içinde sayıları sekseni bulan veya her yıl ortalama sekize varan savaş, gazve ve seriye yapmışlardır. Bütün bunlar o dönemde Hicaz'ın ticaret yollarının savaşçıların savaş ve yağmalama sahnesine dönüşmesine ve ticaret yollarının kapanmasına neden oluyordu. İşte bu nedenle sadakalar dışında kâr ve kazanç için çok az bir ortam kalıyordu.

Sayıdığımız bütün bu etkenler Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kazanç ve muamelelerden humus aldığıyla ilgili rivayetlerin hadis ve tarih kitaplarında yayımlanmamasına neden oldu.

Buna rağmen Resul-i Ekrem (s.a.a)'in define ve madenlerden humus aldığı, sadaka görevlileriyle birlikte humus toplamak için de insanları görevlendirdiği yönündeki rivayetleri az da olsa elimizde olan kaynaklardan yukarıda açıkladık.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten Sonra Sadaka

Ehlibeyt İmamları (a.s) da Resul-i Ekrem (s.a.a)'i izleyerek sadakayı o hazretin yakınlarına haram kılmışlardır. İmam Cafer-i Sadık (a.s) kendisinden, "Size humusun verilmediği bu dönemde sadaka helal midir size?" diye soran bir adama, "*Hayır vallahi*" buyurdu; "*Bize haram olan bir şey zalimler tarafından hakkımızın gasbedilmesiyle helal olmaz bize. Ve Allah'ın bize helal ettiği şeyin verilmeyişi Allah'ın bize haram ettiği şeyin helal olmasına neden olmaz.*"

Fakat halifeler Resul-i Ekrem (s.a.a)'in aşağıdaki mirasına el uzatarak onda tasarruf etmişlerdir:

a- Yedi bağ (Muhayrek'in vasiyet ettiği)

b- Benî Nazir'in Resulullah (s.a.a)'in mülkiyetine geçirdiği yerler.

c, d, e- Hayber'deki üç kale.

f- Vadi'l - Kurâ topraklarının üçte biri.

g- Mehzur (Medine pazarının yeri).

h- Fedek.

Resul-i Ekrem (s.a.a) yedi bağlardan altısını vakfetmişti; bu bağlar o hazretin sadakasıdır. Benî Nazir yerlerinden bir miktarını da Ebubekir, Abdurrahman b. Avf ve Ebu Ducane'ye

bağışlamıştı. Hayber kalelerinden eşlerine, Fedek'i kızı Fatıma (s.a)'ya ve Hazma b. Nu'man-i Uzri'ye de bir mızrak atımı Vadi's - Selam yerlerinden bağışlamıştı.

Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat edince Ebubekir ve Ömer Ali (a.s)'ın yanına geldiler. Ömer ona, "Resulullah (s.a.a)'in mirası konusunda görüşün nedir?" diye sordu. Ali (a.s), "*Resulullah (s.a.a)'in yakınları olan bize ulaşıyor*" cevabını verdi. Ömer, "Hayber de mi?" diye sordu. Ali (a.s), "*Hayber de*" karşılığını verdi. Ömer, "Peki Fedek?" diye sordu. Ali (a.s), "*Fedek de*" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Vallahi ben hayatta olduğum müddetçe böyle bir şey olmayacak" dedi!

Sonra Ebubekir Resul-i Ekrem (s.a.a)'in savaş aletlerini, merkebin ve ayakkabılarını Ali (a.s)'a vererek, "Bunların dışında hepsi sadakadır" dedi ve böylece bir anda Resulullah (s.a.a)'in tüm mirasına ve hatta Fedek'e bile el uzattı. Fakat Resul-i Ekrem (s.a.a)'in diğer Müslümanlara bağışladığı şeylere dokunmadı! Bu yüzden Fatıma (s.a) üç konuda davacı oldu:

1- Resulullah (s.a.a)'in kendisine bağışı olan Fedek hakkında. Ebubekir bu konuda Fatıma (s.a)'ten şahid istedi. Bunun üzerine bir kadın ve bir de erkek Fatıma (s.a) lehine şahitlik etti; fakat Ebubekir iki erkek veya bir erkek ve iki kadın olmadığı için onu kabul etmedi!

2- Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten alması gereken miras hakkında. Fatıma (s.a) Resulullah (s.a.a)'in vefatından on gün sonra Ali ve Abbas'la birlikte Ebubekir'in yanına giderek, "Babamın mirasını almaya geldim" dedi. Ebubekir, "Ev eşyaları ve kap-kaçakları mı söylüyorsun, yoksa mülkü mü?" dedi. Fatıma (s.a), "Kızların senden miras aldıkları gibi benim mirasım olan Fedek, Hayber ve onun Medine'deki vakıflarını istiyorum" karşılığını verdi. Bunun üzerine Ebubekir, "Vallahi baban benden daha üstündü ve vallahi sen de benim kızlarımdan daha üstünsün" dedi!

Başka bir rivayette şöyle geçer:

Fatıma-i Zehra, Ebubekir'e, "Sen ölünce senden kim miras alacak?" diye sordu. Ebubekir, "Çocuklarım, ailem" dedi. Bunun üzerine Zehra, "O halde nasıl olur da bizim yerimize Resulullah (s.a.a)'ten sen miras alıyorsun?!" dedi. Ebubekir, "Ey Resulullah'ın kızı! Ben böyle bir şey yapmış değilim; ben senin babandan ne bir yer, ne altın ve gümüş, ne köle ve ne de başak bir şey miras almış değilim" dedi. Zehra, "O halde Hayber'den bizim hissemiz ve Fedek'ten safiyemiz ne oldu?" diye sordu. Ebubekir, "Ben Resulullah (s.a.a)'ten, 'Biz peygamberler miras bırakmayız; bizim bıraktıklarımız sadakadır! Muhammed'in Ehlilbeyti de bu maldan -Allah'ın malından- yerler; bundan fazla bir şey düşmez onlara' buyurduğunu duydum. Resulullah (s.a.a)'in ailesinin masrafını karşılamak benim üzerimedir" dedi.

Bunun üzerine Ali (a.s), "Kur'an-ı Kerim'de, **"Süleyman Davud'dan miras aldı"** ve yine, **"Benden ve Yakub oğullarından miras alsın"** geçmiştir" dedi.

Ebubekir, "Öyledir elbette; benim bildiğimi sen de bilirsin" dedi.

Ali, "Bu Allah'ın Kitabı'nın buyruğudur" dedi.

Bunun üzerine susup karşılık vermediler ve onlar da geri dönmek zorunda kaldılar.

3- Yakınların hissesinde. Ebubekir Hz. Fatıma (s.a) ve Haşim oğullarını yakınların hissesinden alıkoyup onu savaş araçları ve binek satın almada harcayınca, Fatıma, Ebubekir'in yanına gidip, "Sen de çok iyi biliyorsun ki sen vakıflar ve Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'den bize has kıldığı yakınların hissesi konusunda biz Ehlilbeyte zulmettin (hepsini aldın)" dedi ve sonra şu ayeti

okudu: "**Bilin ki kazandığımız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve (Allâh'ın Elçisi ile) akrabâlığı bulunan(lar)a... âittir.**"

Başka bir rivayette ise Hz. Fatıma (s.a), "Allah Teala'nın gökyüzünde bize has kıldığı şeye tecavüz edip onu bizden aldın!" dedi. Ebubekir, "Anam - babam sana feda olsun! Ben Allah'ın Kitabı, Resulullah'ın ve Resulullah'ın kızının emrindeyim. Senin okuduğun bu ayeti ben de Allah'ın Kitabında okudum. Fakat bu ayette geçen bu humus hissesinin hepsinin mi sizin oluşunu anlayamadım!" dedi. Fatıma, "Yoksa senin ve senin yakınlarının mıdır?!" buyurdu. Ebubekir, "Hayır; ben onun geri kalanını hayır işlerde harcayacağım!" dedi. Fatıma, "Fakat Allah'ın hükmü böyle değildir!" dedi.

Yine başka bir rivayette şöyle geçer:

Ebubekir Hz. Fatıma'ya, "Resulullah bana, 'Allah Teala, peygamberi hayat olduğu sürece onu rızıklandırır; ölünce de rızıkını ondan alır' buyurdu!" dedi.

Ayrı bir rivayette ise Ebubekir'in şöyle dediği geçer: "Ben Resulullah'tan, 'Ben hayatta olduğum sürece yakınlarımın da hissesi var; fakat ölümünden sonra onların hissesi olmaz' buyurduğumu duydum."

Bunun üzerine Fatıma öfkelenerek, "Seni Resulullah'tan duyduklarınla baş başa bırakıyorum. Vallahi bundan sonra sizinle (Ebubekir ve Ömer) asla konuşmayacağım" dedi.

Ravi, "Fatıma vefat edinceye kadar onlarla konuşmadı " diyor.

* * *

Hz. Fatıma (s.a) tüm delillerini sunduktan sonra Ebubekir ondan aldığı şeylerin hatta bir bölümünü bile ona vermekten sakınınca Hz. Fatıma (s.a) davasını bir grup Müslüman'ın karşısında söz konusu edip babasının ashabından yardım almaya ve onları sorumlulukları konusunda bilinçlendirmeye karar verdi. Bu nedenle yakınları ve taraftarlarıyla birlikte mescide doğru hareket etti. Sanki Resulullah (s.a.a) yürüyordu. Muhacir ve ensardan bir grubun arasında oturmuş olan Ebubekir'in yanına gitti. Hemen karşısına bir perde çektiler. Hz. Fatıma (s.a) bu konuşmasında şöyle buyurdu:

"Ey insanlar! Ben Fatıma'yım. Babam Muhammed (s.a.a)'dir. Dediğim gibi Allah Teala şöyle buyurmuştur: "**Size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki...**" Acaba bilerek ve kasıtlı olarak Allah'ın Kitabını terk edip ardınıza mı attınız?! Oysa Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: "**Süleyman Davud'dan miras aldı.**" Yahya b. Zekeriyya'nın kıssasında ise, "**Katından bana bir oğul bağışla ki, bana ve Yakub oğullarına mirâsçı olsun**" veya, "**Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundur.**" Ve yine, "**Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder**" veya, "**Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) bırakacaksa, anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyyet etmek, korunanlar üzerine bir borçtur**" buyuruyor. Ve siz benim hiçbir hakkım olmadığını ve babamdan miras almadığımı ve benimle onun arasında bir bağın bulunmadığını sandınız?

Acaba Allah Teala sizi bir ayete has kılıp peygamberini o ayetin kapsamından çıkardı mı, yoksa iki dinin halkının birbirinden miras alamayacağını mı söylüyorsunuz? Acaba benimle babam

bir dinden değil miyiz? Yoksa sizler Kur'an-ı Kerim'in umun ve hususunu Resulullah (s.a.a)'ten daha mı iyi biliyorsunuz! Acaba cahiliyye kurallarını mı diriltmek istiyorsunuz?!"

Fatıma-ı Zehra (s.a) bu konuşmadan sonra evine gitti ve ölünceye kadar Ebubekir'den uzak durdu.

Fatıma-ı Zehra (s.a) babasından sonra altı ay yaşadı! Dünya yurdundan göçünce de eşi Ali (a.s), Ebubekir'e haber vermeksizin onu geceleyin defnetti!

Ebubekir sadece kendisinin rivayet ettiği bir hadisle içtihad edip Resulullah (s.a.a)'in kızını babasının mirasından mahrum etti! Ve yine içtihad ederek yakınların humsunu kesti! Ve onun hilafetinin sonuna kadar durum bu şekilde devam etti!

Ömer'in Hilafeti Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Yakınlarının Hakları

İmam Ali (a.s), kendisinden, "Babam-anam size feda olsun; Ebubekir ve Ömer siz Ehlibeitin humustan hakkınız konusunda ne yaptılar?.." diye soran bir kişinin cevabında şöyle buyurdu:

"Ömer, 'Sizin humusta hakkınız var; fakat miktarı çok olursa onun hepsinin size düşüp düşmeyeceğini bilemedik? Fakat eğer isterseniz ondan uygun gördüğüm miktarı size veririm' dedi. Biz de hakkımızın hepsini isteyip daha azını almaktan sakındık. Ömer de onu bize vermedi."

Ömer İmam Ali (a.s) ve amcası Abbas'a Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Medine'deki mirasının bir bölümünü vermek istiyordu; elbette Ömer, fütihat nedeniyle her taraftan Medine'ye servet akmaya başlayınca bu kararı verdi.

Evet; Ömer içtihad ederek yakınların hakkını vermekten sakınmaya devam etti. Ve yine içtihad ederek Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirasını zaptetmeyi sürdürdü. Ve sonunda her taraftan Medine'ye servet akınca bir daha içtihad yaparak o haklardan bir bölümünü Ehlibeite iade etmeye karar verdi ve ölünceye kadar da böyle sürüp gitti.

Osman'ın Döneminde Resulullah (s.a.a)'in Mirası

Osman, ilk Afrika savaşından elde edilen humsun tamamını teyzesi oğlu ve süt kardeşi Abdullah b. Ebu Serh'e bağışladı. Afrika'nın ikinci savaşının humsunu amcası oğlu ve damadı Mervan b. Hakem'e bıraktı! Fedek'i de onun adına geçirdi! Resulullah (s.a.a)'in vakıflarından olan ve o hazretin bütün Müslümanlara vakfettiği Medine pazarının yeri Mehzur'u, amcası oğlu ve damadı Haris b. Hakem'e verdi! Kazae sadakalarını amcası Hakem'e sundu; akşamleyin sadaka memuru Müslümanların pazarını görmeye çıkınca, bu sadakaları da Hakem'e bırakmasını emretti!

Beyhakî Osman'ın, Resulullah (s.a.a)'in mirasından kendi akrabalarına yaptığı bağışlardan bahsederken şöyle yazıyor: Osman, Resulullah (s.a.a)'ten rivayet edilen, "Allah Teala'nın peygamberine verdiği bir şey ondan sonra yerine geçen kişiye ulaşır" hadisini, "Osman zengin olduğundan ve ona ihtiyacı olmadığı için akrabalık haklarını yerine getirmek amacıyla onu akrabalarına bırakmıştır" şeklinde tevil etmiştir!

Dolayısıyla, Osman içtihad ederek Resulullah (s.a.a)'in miras ve vakıflarını kendi akrabalarına bağışlamıştır. Ve yine içtihad ederek humsu da onlara bağışlamıştır! Yine içtihad edip

sadakaları onlara bırakmış! Ve içtihad etmiş, içtihad etmiş, içtihad etmiştir; bu içtihadın kapısı ne kadar genişti sahi?!

Ali (a.s)'ın Döneminde Resulullah (s.a.a)'ın Mirası

Emirulmüminin Ali (a.s) Ebubekir ve Ömer'in sünnetlerde, özellikle Ehlibeytin haklarını onlara iade etme konusunda bir değişiklik yapamadı.

Muaviye'nin Hilafeti Döneminde Resulullah (s.a.a)'ın Mirası

Muaviye'nin Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yakınlarını humustan alıkoyma ve onun mirasını zaptetme konusundaki içtihadı da kendisinden önceki halifelerin içtihadı gibiydi. Ayrıca Muaviye halifelerin içtihadına bir içtihad daha ekleyerek tüm valilerine genelge göndererek fütuhatin ganimetlerinden elde edilen altın, gümüş, mücevher, güzel ve değerli şeyleri Müslümanlar arasında bölüşürmeyip kendisine ayırmalarını emretti!

Ömer b. Abdulaziz'in Döneminde Resulullah (s.a.a)'ın Mirası

Ömer b. Abdulaziz bu konuda şerî nassı izlemeye çalıştı. Bu nedenle Resulullah (s.a.a)'in evlatlarına humustan hisselerinden bir miktarını verdi ve Fedek'i onlara iade etti. Ve kısa bir süre sonra bizim açımızdan şüpheli bir şekilde öldü.

Ömer b. Abdulaziz'in Döneminden Sonra Resulullah (s.a.a)'ın Mirası

Yezid b. Abdulmelik içtihad ederek Fatıma evlatlarından Fedek'i aldı. Seffah başa geçince onu Fatıma evlatlarına iade etti. Sonra Abbasî halifesi Mensur içtihad ederek Fedek'i onlardan aldı. Daha sonra Mehdi-i Abbasî Fedek'i onlara iade etti.. Musa b. Mehdi içtihad ederek Fedeki tekrar Fatıma evlatlarından aldı; daha sonra Me'mun onu iade etti. Mütevekkil başa geçinceye kadar Fedek Fatıma evlatlarının elinde kaldı. Daha sonra Mütevekkil onu Fatıma evlatlarından alıp Abdullah-i Bazyar'a verdi. O da Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendi eliyle oraya diktiği on bir hurma ağacını kesti. Bu, halifelerin Resulullah (s.a.a)'in mirası ve humus konusundaki içtihadlarını bildiren son rivayettir.

Ulemanın halifelerin içtihad konularıyla ilgili görüşleri ise şöyledir:

Ulemanın Halifelerin Humsun Harcanmasıyla İlgili Görüşleri

Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten sonra humsun harcanması gereken yerler konusunda halifeler kendilerinden farklı davranışlar sergiledikleri gibi ulema da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlardan bazıları Resulullah (s.a.a)'in hissesi imama ve onun halifesine, yakınların hakkı ise o hazretin yakınlarına ve akrabalarına verilmelidir demişler; bazıları, yakınların hissesinin savaş araç-gereçleri hazırlamak ve savaşta güçlenmek için harcanmalıdır, söylemişlerdir. Başka bir grup, humusun halifenin içtihadı doğrultusunda harcanması gerektiğini ileri sürmüş; bir grup da Ömer'in Ehlibeytin humusunu engellemesiyle ilgili olarak, "Bu içtihadî bir konudur" veya "Ömer hüküm verince içtihad sınırlarını aşmıyordu. Kim bunu eleştirirse gerçekte sahabenin gidişatı olan içtihadı eleştirmiş olur" demiş veya "Bu mesele içtihadî bir konudur" söyleyip "Ömer Resulullah (s.a.a)'in eşlerine aylık tayin ediyor, fakat Resulullah (s.a.a)'in kızı ve Ehlibeytini kendi humuslarından alıkoymuyordu. Halbuki Resulullah (s.a.a)'in döneminde böyle

yapılmıyordu" diyerek Ömer'i eleştirenlere, "Bu konu içtihadı bir meselede bir müçtehidin başka bir müçtehidle ihtilafı gibidir" diyorlardı!

Unutmayalım ki bütün bu sözler savaş ganimetlerinin humsuyla ilgilidir ve bu sözleri söyleyenler, "**Bilin ki kazandığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve (Allâh'ın Elçisi ile) akrabâlığı bulunan(lar)a... âittir**" ayetinin sadece savaş ganimetlerine yönelik olduğunda ittifak içerisindeydiler. Buna rağmen diyorlar ki: Allah Teala savaş ganimetlerinin harcanması gereken yerleri bu ayette belirttiği halde humsun harcanması gereken yerlerin tayini halifelerin içtihadına bağlıdır!!!

Halifeler ise humsun harcanması gereken yerleri şöyle tayin etmişlerdir:

Ebubekir ve Ömer içtihad ederek Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma'yı ve o hazretin diğer yakınlarını, Haşim oğulları ve Muttalib oğullarından olan akrabalarını humustaki hisselerinden mahrum ettiler! Osman daha ileri giderek buna bir içtihad daha ekleyip Resul-i Ekrem (s.a.a)'in mirası ve humsu sıla-i rahim olarak kendi akrabalarına bağışladı! Muaviye de kendi payınca bu konuda yeni bir içtihad ederek savaş ganimetlerindeki bütün altın, gümüş ve nefis şeyleri kendi özel hazinesine ekledi! Emevî ve Abbasî halifeleri de bu halifeleri izleyerek içtihad ederek humsu kendilerine has kılp kişisel hazinelerine akıttılar ve ondan şairlere, çalgıcılara, şarkı söyleyen cariyelere bağışladılar!!

Nihayet içtihad sırası ulemaya geldi; onlar da içtihad ederek halifelerin tüm yaptıklarını İslam dininin hükümlerinden bir hüküm saydılar, Müslümanların onları tüm varlıklarıyla kabul etmelerini gerekli görüp ve onlara muhalefet edenlerin sünnet ve cemaatle muhalefet ettiklerini ileri sürdüler!

Dolayısıyla, "Bu konuda halife içtihad etmiştir" veya "Bu konu içtihadı bir meseledir" sözü, "bu konuda halifenin görüşü İslamî bir hükümdür" anlamındadır. O halde "Allah Teala böyle buyurmuştur", "Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur" ve "halifeler böyle içtihad etmiş, böyle görüş belirtmişlerdir" dediği zaman halifelerin içtihadı, İslam dininin yasama kaynaklarından biri olup Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle bir ayarda olduğu anlamındadır. O halde "inna lillah ve inna ileyhi raciun."

* * *

Hulefa Mektebi'nin humus konusundaki görüşlerini biraz ayrıntılı bir şekilde açıklayıp bu konudaki davranış ve delillerine değindik. Bu hususta Ehlibeyt İmamlarının (a.s) buyruklarına da işaret edip humusun Ehlibeyt İmamları (a.s) Mektebinde altı eşit kısma ayrıldığını, bunun üç kısmının Allah, Resulü ve o hazretin yakınlarına ait olduğunu ve Resulullah (s.a.a)'in kendi hayatında bu üç hisseyi kullandığını ve o hazretten sonra bu hisselerin Ehlibeyt İmamlarına verildiğini, diğer üç hissenin de Haşim oğullarının fakirlerine, yetimlerine ve yolda kalmışlarına ait olduğunu açıkladık.[\[617\]](#)

Ve yine her Müslüman'a ister savaşarak düşmandan alsın ister başka bir yerden, kazançlarının humsunu vermesi farzdır diyor[\[618\]](#) ve her iki konuda humus ayetinin umumiyeti ve ellerine ulaşan Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle delil getiriyorlar. Ehlibeyt (a.s) Mektebi fakihleri yine buna humus ayetini delil getirirken şöyle diyorlar: Her ne kadar humus ayeti Bedir savaşı ganimetleri hakkında nazil olduysa da, ancak ayetin bir konuda nazil olması genel hükmü o konuyla sınırlı kılmaz ve delilsiz sınırlandırma da batıldır.[\[619\]](#)

Bu istidlale yöneltilen eleştiri ve cevabı şöyledir:

Eleştiri: Bu ayet Bedir savaşı ganimetleri hakkında nazil olmuş ve savaş ganimetlerinden başka bir şeyi kapsamaz.

Cevap:[620] Ayetin Bedir savaşında nazil olması, ondaki ganimet ve diğer kazançlardan humus verme yönündeki genel hükmü savaş ganimetlerine has kılmaz. Sayıları dörde varmayan zina şahidlerine kırbaç vurma hükmü bunun en açık örneğidir. İfk olayından ibaret olan özel durum, ayetlerdeki, sayıları dörde varmayan şahidlere kırbaç vurma yönündeki genel hükmü sınırlandırıp o olaya has kılmamıştır.

Diğer bir örneği Mücadele Suresinde geçen zihar hükmüdür. Her ne kadar bu ayet o dönemde böyle bir konuda kocasıyla sorun yaşayan kadın hakkında nazil olduysa da ancak bu hüküm sadece o kadına has değildir. Diğer örnekler de böyledir.

Ve yine demişlerdir ki: Ayetin düşman topraklarındaki ganimetlerle sınırlı kılınması için bir delile gerek vardır. Böyle bir iddiada bulunup onu savaş ganimetlerine has bilen bir kimse konuyla ilgili bir delil göstermelidir.

Hulefa Mektebi alimlerinden olan Kurtubî'nin bu ayetin tefsiriyle ilgili söyledikleri bu cevabımızı teyit etmektedir. Kurtubî şöyle diyor: Bu konuda Hulefa Mektebi uleması, "mâ ğanimtum min şey" ayetinden maksadın, Müslümanların savaşarak elde ettikleri savaş ganimetleri olduğunda ittifak etmişlerdir. Fakat bu sözcük böyle bir sınırlandırmayı gerektirmiyor.[621]

Dolayısıyla, ganimetlerin, düşman topraklarından elde edilen ganimetlerle sınırlandırılması lügatçilerin bu sözcükten anladıkları anlamla çelişmektedir. Hulefa Mektebi ulemasının ayeti savaş ganimetleriyle sınırlandırma yönündeki sözleri, bu ayetin sınırlandırılmamış genel anlamına aykırıdır.

Ve yine bu iddiaya şöyle cevap vermişlerdir: Bu ayet her ne kadar Bedir savaşından ibaret olan özel bir konuda nazil olmuşsa da, ayetin bu konuyla sınırlandırılmadığı apaçık bellidir. Hatta humsun genel olarak ganimet ve kazançlarda farz olmadığını söyleyen Ehl-i Sünnet alimleri bile onu sadece Bedir savaşı ganimetleriyle sınırlı bilmemiş, bütün savaşlarda elde edilen ganimetlere genellemişlerdir. Dolayısıyla, eğer bu ayetten hükmü çıkarma konusunda düşüncemizi kısıtlayıp bu ayetin nazil olduğu konudan kesinlikle dışarı çıkmamak istersek, humsun sadece Bedir savaşında müşriklerden elde edilen ganimetlerde ve bu savaşa katılanlara farz olduğunu söylememiz gerekir. Oysa bugüne kadar hiç kimse böyle bir şey söylemiş değildir. O halde, hükmün bu ayetin nazil olduğu Bedir savaşı ganimetleri dairesinden dışarı çıkması gerekiyor; dolayısıyla biz onu ister savaş, ister ticaret, ister sanat ve ister diğer mesleklerle olsun "ganimet = gelir" denilebilecek her şeye genelleme yapıyoruz.

Ehlibeyt (a.s) Mektebi uleması bu konuda humus ayetiyle istidlallerinin yanısıra, diğer hükümlerde de olduğu gibi Ehlibeyt İmamlarından (a.s) rivayet edilen hadislerle de istidlal etmekte. Çünkü Resulullah (s.a.a) Sekaleyn hadisinde ve diğer hadislerde onlara sarılmayı emretmiştir. İster Ehlibeyt İmamları (a.s) hadislerini Resulullah (s.a.a)'a dayandırsınlar; örneğin Şeyh Saduk'un (r.a) Hisal adlı kitabında Cafer b. Muhammed'den, babasından, dedesinden, Ali b. Ebutalib'den, Resulullah'tan rivayet ettiği şu hadis gibi: Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali (a.s)'a vasiyetinde şöyle buyurmuştur: "Ey Ali! Abdulmuttalib cahiliye döneminde beş şeyi sünnet etmiş ve Allah Teala da onları İslam dininde geçerli kılmıştır. Abdulmuttalib, babanın eşini,

çocuklara haram kılmış ve Allah Teala da, "**Babalarınızın nikahladığı kadınlarla evlenmeyiniz.**" (Nisa, 22) buyurmuştur. Bulunan defineyi ve onun humsunu ayırarak sadaka vermiş, Allah Teala da, "**Bilin ki kazandığınız şeylerin beşte biri, Allah'a, Elçisine ve (Allâh'ın Elçisi ile) akrabâlığı bulunan(lar)a... âittir**" ayetini nazil etmiştir. Zemzem kuyusunu kazınca..."[622] Bu hadis, bu ayetin savaş ganimetleri dışındaki gelirleri de kapsadığını göstermektedir. Bu konuda Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetini de daha önce açıklamıştık.

Bu, Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicilerinin konuyla ilgili delillerinin özetidir.

-6-

İki Mut'a Konusunda Halife Ömer'in İçtihadı

Ömer hac mut'ası ve kadınlar mutasını haram etti. Ve onun bu hareketi içtihat konularından sayıldı. Nitekim İbn-i Ebi'l - Hadid, Şerh-u Nehci'l - Belaga'da[623] ve Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde Cabir b. Abdullah-i Ensari'den şöyle rivayet etmektedirler:

Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde hacda temettü umresi ve kadınlarla mut'a nikayı yapıyorduk. Fakat Ömer bunları yasaklarında onları yapmadık![624]

Siyutî tefsirinde ve Kenzu'l - Ummal'de Said b. Musayyeb'den[625] şöyle nakledilmektedir: "Ömer bizi kadınların mut'ası ve hacda temettüden alıkoydu." [626]

Bidayetu'l Müçtehid, Zadu'l - Mead, Şerh-u Nehci'l - Belaga, Muğni-i İbn-i Katade ve İbn-i Hazm'ın Muhallâ'sinde (biz ilk kaynaktan naklediyoruz) şöyle geçer: Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir (Zadu'l - Mead'da ise "Ömer'den şöyle kaydedilmiştir): "Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı; ben onları yasaklıyorum; kim bunları işlerse cezalandırırım onu: Onlardan biri hac mutası ve diğeri ise kadınlar mut'asıdır." [627]

Cessas ve İbn-i Hazm'ın rivayetlerinde Ömer'in sözü şöyle geçer: Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı ki ben sizi onlardan alıkoyuyorum; kim onları işlerse kırbaçlarım. Onlardan biri hac mutası ve diğeri ise kadınlar mut'asıdır. [628]

* * *

Yukarıda geçen rivayetler halife Ömer'in İslam hükümlerinden ikisindeki içtihatlarına işaret etmektedirler: Biri hac mut'ası ve diğeri ise kadınlar mut'ası. İleride bu ikisini genişçe inceleyeceğiz inşallah.

-A-

Hac Mut'ası

Hac mut'ası, temettü haccında yapılır. Şöyle ki: Hac üç kısma ayrılır: 1- Temettü haccı, 2- İfrad haccı, 3- Kıran haccı.

1- Temettü Haccı:

Temettü haccı, Mekke ahalisi dışındakilere farz olur. Bu amel şu şekilde yerine getirilir: Hac aylarında (Şevval, Zil'kaade ve Zil'hacce) hacı mikatta hac için ihrama girerek telbiye söyledikten sonra Mekke'ye gelip yedi defa Ka'be'yi tavaf eder. Sonra iki rekat tavaf namazı kılar ve peşinden de Safa'yla Merve arasında yedi defa sa'y yapar. Peşinden taksir yapar (saç, sakal ve tırnaklarından biraz kısaltır) ve böylece ihram nedeniyle ona haram olan tüm şeyler helal olur. Hacı daha sonra aynı yılın tevriye günü (Zil'hiccenin sekizinci günü)ne kadar Mekke'de kalır ve hac için tekrar ihrama bağlayarak Arafat'a gider. Dokuzuncu gün Arafat'tan Meşaru'l - Haram'a, oradan da Mina'ya doğru hareket edip hac amellerini sırasıyla yerine getirir. Ve nihayet saçını tıraş ederek veya taksir yaparak ihramdan çıkar. Bu hacca "Temettü Haccı" ve bunun umresine de "Temettü Umresi" denir. Allah Teala şöyle buyuruyor: "**Hac zamanına dek umre yapmak isteyen...**" Çünkü hacı umre ve hac ihramı arasında bütün helallerden yararlanır. İşe iki ihram arasındaki bu boşluğa "Hac mut'ası" denir. Ömer ve izleyicileri onu haram etmelerine rağmen bugün çoğu Müslümanlar yerine getirmektedirler.

2 ve 3- İftad ve Kıran Haccı

A) Ehlibeyt (a.s) Fıkında:

İftad haccı: İftad haccında hacı hac için mikattan veya eğer mikata ulaşmamışsa evinden ihram bağlayarak Arafat'a gidip dokuzuncu günde orada vakfe yapar. Daha sonra haccın diğer amellerini tamamlayıp ihramdan çıkar. Fakat umre-i mufrede yapmak ona farz olur. Dolayısıyla mikatlardan birinden tekrar ihrama girip umreyi tamamlar. Bu umreyi yıl boyunca da yerine getirebilir. Bu hac ve umreyi her birini ayrı ayrı yerine getirdiği için ifrad ve mufrede denir.

Kıran haccı da bütün amellerde ifrad haccı gibidir; ancak kıran haccını ifrad haccından ayıran tek fark, kıran haccında hacının hareket edip telbiye söylerken kurbanlığı yanında götürmesidir; oysa ifrad haccında kurban kesilmez. Mekke sakinleri için ifrad veya kıran haccı yapmaları vacib-i tehyirîdir (hacı bu ikisinden biriyi yapmada seçeneklidir).[\[629\]](#)

B- Hulefa Mektebi Fıkında:

Kıran haccında, hacı umreyle haccı bir araya toplayıp her ikisini bir niyet ve bir telbiye ile yapar "Lebbeyk bi-haccet-i ve umre (hac ve umre için lebbeyk)" der. Veya umre lebbeyklerini hac aylarında söyleyip ihramdan çıkmadan önce onu hacca bitştirir. Mekke sakini olmayıp kıran haccı yapmak isteyen kimsenin temettü kurbanı kesmesi gerekir.[\[630\]](#)

İftad haccında ise, hacı kıran ve temettü halinde değildir. Sadece hac için telbiye söyler;[\[631\]](#) böyle bir hacıya "ifradu'l - hacc" veya "cerid'ul - hacc", (umre yapmaksızın sadece haccı yerine getiren kişi), denir.[\[632\]](#)

* * *

Bunlar Müslümanları yerine getirdikleri hac çeşitleridir; fakat cahiliye döneminde müşrikler daha farklı bir şekilde hac yapıyorlardı. Buharî ve Müslim kendi Sahih'lerinde, Ahmed kendi Müsned'inde, Beyhakî Sünen-i Kubra'sında ve diğerleri de kendi eserlerinde (biz Buharî'den naklediyoruz) İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet ederler:

Cahiliye Arapları hac aylarında umre yapmayı yeryüzündeki en çirkin günahlardan sayar, Muharrem ayını Safer[633] ayı yaparak şöyle derlerdi: "Hayvanın sırtındaki yara iyileşip yollardaki izler kaybolunca ve peşinden Safer ayı son bulunca isteyen kimse umre yapabilir!"[634]

Bu Rivayetin Açıklaması:

Nevevî, Sahih-i Müslim'e yazmış olduğu şerhinde şöyle yazmıştır: Ulema bu rivayetin şerhinde şöyle demişlerdir:

"Muharremi Safer yaparak" sözünden maksat, cahiliye Arapları aralarında yaygın olduğu şekilde ayların yerini değiştirmektir. Cahiliye Arapları üç ay peş peşe haram ayda olup zorluk ve sıkıntıya düşmemek, yağma yapıp cinayet işlemede serbest olmak için Muharrem ayıyla Safer ayının yerini değiştirerek onu haram aylardan çıkarıp helal ediyor, Muharrem ayını ertelemekle bu aydaki haram hükmünü de Safer ayından sonraya erteliyorlardı!

"Hayvanın sırtındaki yara iyileşince" sözünden maksat, yük ve yolcu taşıma sonucu yolculuk boyunca develerin sırtında oluşan yaranın hacdan döndükten sonra dinlenerek iyileşmesidir.

"Yolardaki izler"den maksat ise, yolcular, develer ve kabilelerin zamanla yoldan kaybolan ayak izleridir.

İbn-i Hacer bunun nedeniyle ilgili olarak şöyle yazıyor: Umreyi, hac aylarından olmayan Safer ve Muharrem aylarından sonraya ertelemelerinin nedeni şudur: Muharrem ayını erteleyip onu Safer ayı sayarken bu ayı hac aylarına bitiştiriyorlardı ve bu ayın sonuna kadar develerin sırtlarındaki yaralar iyileşinceye kadar bekliyor ve umre ayını gerçekte Safer ayı olan Muharrem ayı kılıyorlar ve böylece umrenin hac aylarında gerçekleşmemesini istiyorlardı.[635]

Kureyş umreyi böyle yapıyordu; fakat Resul-i Ekrem (s.a.a) bu şekilde umre yapmaya karşı çıktı.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Umreyle İlgili Sünneti

İbn-i Kayyim şöyle yazıyor: Resulullah (s.a.a) hicretten sonra dört defa umre yaptı. Bu umrelerin tümü Zi'l-kaade ayında gerçekleşti. Enes, İbn-i Abbas ve Aişe'nin şu rivayetleri bu konuyu doğrulamaktadır: "Resulullah (s.a.a) Zi'l-kaade ayı dışında başka bir zamanda umre yapmamıştır."[636]

İbn-i Kayyim daha sonra diyor ki: Maksat, müşriklerin yaptıklarının aksine, Resulullah (s.a.a)'in tüm umrelerinin hac aylarında oluşudur. Çünkü müşrikler hac aylarında umre yapmaktan sakınıyor ve onu en çirkin günahlardan sayıyorlardı! Ve bu da hac aylarında umre yapmanın Receb ayında yapılan umreden daha faziletli olduğunu göstermektedir.

Yine şöyle diyor: Şüphesiz Allah Teala umre için Resulüne en iyi vakitleri seçer ve hac aylarında umrenin fazileti, kendine has aylarda yapılan hac amelleri gibidir. Allah Teala bu ayları bu amelleri yapmak için ve bu amellerin özel zamanı kılmıştır. Umre, küçük hacdir ve onun en faziletli vakti ise hac aylarıdır; Zi'l-kaade ise bu ayların ortasında yer almıştır. Allah Teala'nın bizim için seçmiş olduğu da budur işte; ilim ve akıldan pay almış olanlar bunu anlamakta zorluk çekmezler.[637]

* * *

Müşriklerin nasıl umre yaptıkları ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu konudaki sünnetine değindikten sonra tekrar Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde mut'a konusuna dönüyoruz; bunun da peşinden Ömer'in bu konudaki içtihadını ele alacağız.

Kur'an-ı Kerim'de Hac Mut'ası (Umre-i Temettü)

Allah Teala, müşriklerin yaptıklarının aksine hacla umre arasında bütün helallerden yararlanarak hac aylarında bu ikisini birleştirmeyi yasamış ve Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

"Güvene kavuştuğunuzda, hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurbanı bulamayan kimse üç gün hacda, yedi gün de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu, ailesi Mescid-i Haram (civarın)da oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin."[\[638\]](#)

Allah Teala bu ayette hac umresinden yararlanmayı ailesi Mescid-i Haram'da olmayanlar ve güvencede olanlar için yasamış. Sonraki ayette ise şöyle buyuruyor: "**Hac, bilinen aylardadır.**" O halde umre ve hac, hac aylarında birleştirilmelidir. Her iki ayet de apaçık bir şekilde bu ilahî hükmü ortaya koymaktadır. Sahih-i Buharî'de geçen rivayette sahabeden olan İmran b. Hasin'de bunu vurgulamaktadır:

"Mut'a ayeti Kur'an-ı Kerim'de nazil oldu ve biz Resulullah (s.a.a)'le birlikte bunu yapıyorduk. Kur'an-ı Kerim'de bunu haram edecek bir ayet de nazil olmadı. Resul-i Ekrem (s.a.a) de vefat edinceye kadar bunundan alıkoymadı..."[\[639\]](#)

Müslim ise bu hadisi şöyle beyan eder: "Mut'a ayeti (hac mut'ası) Kur'an-ı Kerim'de nazil oldu ve Resulullah (s.a.a) da bize bunu yapmamızı emretti. Daha sonra hac mut'asının hükmünü kaldıracak bir ayet nazil olmadı ve Resulullah (s.a.a) de vefat edinceye kadar insanları bundan sakındırmadı..."[\[640\]](#)

Müfessirler ve diğer ulema bu konuda ittifak etmişlerdir ve bu konuda hiçbir ihtilaf yoktur. Allah Teala'nın hac mut'asıyla ilgili ayeti, "**Allah'ın cezası çetindir**" cümlesiyle bitirmesi gerçekten düşündürücüdür!

Allah Teala hac mut'asını bu ayetin apaçık bir şekilde yasamış ve Sihah'larda mütevatir olarak geçen rivayetler gereğince Resul-i Ekrem (s.a.a) onu Veda Haccı'ndan sünnet olarak bırakmıştır. Buna örnek olarak aşağıdaki rivayetleri gösterebiliriz:

Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Hac Mut'ası (Temettü Haccı)

Cahiliye döneminde Kureyş'e göre hac aylarında umre yapmak en çirkin günahlardan sayıldığı için aşağıdaki rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Resulullah (s.a.a) temettü umresini tedricen tebliğ etmiştir:

Sahih-i Buharî, Sünen-i Ebu Davud ve Sünen-i İbn-i Mâce'de "hac" kitabında, "el-Akik-u vadu'n - mubarek" bölümünde Ömer b. Hattab'dan şöyle rivayet edilir (biz Sahih-i Buharî'den naklediyoruz): Resulullah (s.a.a)'in Vadi'l - Akid'de şöyle buyurduğunu duydum: "Allah

Teala'dan bir melek gelerek bana dedi ki: 'Bu mübarek vadide namaz kıl ve kıyamet gününe kadar umre hac amelleri arasına girdi söyle.'

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: "Umre hacla birliktedir."

Sünen-i Beyhakî'de bu rivayet şöyle geçer: "Bize Cebrail geldi..." Rivayetin sonunda ise, "Kıyamet gününe kadar umre hac amelleri arasına girdi" şeklinde geçmektedir.

Mucemu'l - Buldan'da "Akik" şöyle tanımlanmıştır: Akik, hakkında "Sen mübarek bir yerdesin" buyruğu geçen, Zu'l-huleyfe vadisi içerisinde bir yerdir. Iraklılar onun Zatu'l-Irak bölgesinden ihram bağlarlar.

İbn-i Hacer, Fethu'l - Barî adlı kitabında, bu hadisin şerhinde şöyle der: Akik'le Medine arasın dört mildir.[\[641\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisine vahiy gelerek hacla umrenin birleştirildiğini Ömer'e bildirmiştir; burada onun şahsına yapılan bu tebliğin bir hikmeti vardır; bu hikmet Ömer döneminde umreyle ilgili vuku bulan olaylardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Vadi'l - Akik'de vahiy geldiğini Ömer'e haber vermiş ve Afsan menzilinde Serrake'nin sorusunu yanıtlamıştır. Bu konu Sünen-i Ebu Davud'da geçen rivayette şöyle açıklanmaktadır:

Resulullah (s.a.a), Afsan'a ulaşınca Serrake b. Malik-i Mudlicî,[\[642\]](#) "Ey Allah'ın Resülü (s.a.a)! Bize bugün dünyaya gelmişiz gibi hac hükmünü açıkla" demesi üzerine Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "*Allah Teala umreyi haccinza katmıştır. Mekke'ye ulaştığınızda, yanında kurban getiren kimse dışında Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merfe arasında sa'y yapmanız ihramdan çıkar.*"[\[643\]](#)

Afsan, Cuhfe'yle Mekke arasında yer almıştır; Cuhfe ise Mekke'ye dört menzil uzaklıkta yer almıştır.

Resul-i Ekrem (s.a.a), Mekke'nin altı mil dışında veya daha uzakta yer alan Serf'de ashabına, "*İsteyen onu umre sayabilir*" buyurmuştur.

Bu konuda Aişe şöyle diyor:

"Biz hac aylarında hac yapmak için gelmiştik. Serf'te konakladığımızda Resul-i Ekrem (s.a.a) ashabı arasına çıkarak, "*Yanında kurbanlık olmayan ve bunu umre saymak isteyen kimse umre sayabilir. Fakat yanında kurbanlık olan bunu umre sayamaz*" buyurdu. Bunun üzerine ashaptan bazıları bu emre uydular ve bazıları ise uymadılar."[\[644\]](#)

Buraya kadar geçenlerden, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emrine uymayan ashabın cahiliye döneminde hac aylarında umre yapmayı en çirkin günahlardan sayan Kureyş Muhacirlerinden oldukları anlaşılmaktadır!

İbn-i Abbas'ın naklettiği rivayete göre Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekk'nin Betha bölgesine konakladıktan sonra bu konuyu defalarca tebliğ etmiştir. İbn-i Abbas şöyle diyor:

Zilhicce ayının dördüncü günü sabahleyin Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke'nin Betha bölgesinde sabah namazını bizimle birlikte kıldıktan sonra, "*İsteyen onu umre sayabilir*" buyurdu.[645]

Böyle Resulullah (s.a.a) bu hükmü tedricen beyan etti; nihayet tavaf ve sa'y bittikten sora vahiy geldi ve herkesin böyle yapmasını emretti.

Beyhakî şöyle diyor: Safa ile Merve arasına Resulullah (s.a.a)'e kesin hüküm nazil oldu ve Resulullah (s.a.a) hac için lebbeyk söyleyip yanında kurbanlık getirmeyenlerin onu umre saymalarını emrederek şöyle buyurdu: "*Eğer daha önce bilseydim yanımda kurbanlık getirmezdim. Fakat ben başımı bağlayarak yanımda kurbanlık getirdim ve kurban kesmeden ihramdan çıkamam.*"

Bunun üzerine Serrake b. Malik, "Ya Resulullah (s.a.a)! Bu gün dünyaya gelmişiz gibi hac hükümlerini bize açıkla. Acaba bu umre bu yıl için mi böyledir, yoksa her zaman böyle mi olacak?" dedi. Resulullah (s.a.a), "*Her zaman için böyle olacak. Kıyamet gününe kadar umre hac amelleri arasına girdi...*" buyurdu.[646]

* * *

Yukarıda geçen rivayetlerde Resul-i Ekrem (s.a.a), Ömer'e şöyle buyuruyor: Rabb'im bana, "Her hacda bir umre var" veya "Umreyle hac birdirler" söylememi; yani bu yolculukta hacla umreyi cem etmeyi niyet etmemi emretti.

Asfan'da Serrake'ye, "*Allah Teala bu haccınızda umre yasamıştır*" şeklinde cevap vererek özellikle "haccınızda" sözcüğünü kullanmıştır.

Daha sonra bu hükmü Serf'de, beraberindeki tüm hacılara, "*İsteyen onu umre saysın*" buyurarak iblağ etmiştir Mekke'nin Betha bölgesinde de "*İsteyen...*" sözcüğünü kullanmış ve umre ihramından çıkma zamanı gelinde de herkese hitap ederek sürekli olarak umrenin hac amelleri arasına girdiğini bildirmiştir.

Açıktır ki Serrake'nin her iki yerde, "Bugün dünyaya gelmişiz gibi hac hükümlerini bize açıkla" şeklindeki sözü de Kureyş'in cahiliye dönemindeki kurallarının görmezden gelinmesine işaret eder. Ve yine burada Resulullah (s.a.a)'in davranışı ve hacda temettü umresini yerine getirme hükmünü nasıl iblağ ettiği konusunda da mütevatir rivayetler gelmiştir; şöyle ki:

Müsned-i Ahmed ve el-Muntaka'de Enes'ten şöyle rivayet edilir:

Hac yapmak için çıktığımızı duyurmuştuk. Fakat Mekke'ye ulaşınca Resul-i Ekrem (s.a.a) onu umre saymamızı emretti ve "Eğer daha önce bilseydim ben de yanımda kurbanlık getirmez ve bunu umre sayardım; fakat ben yanımda kurbanlık getirdiğim için hac ve umrem kıran sayılacaktır." [647]

Sahih-i Müslim ve Müsned-i Ahmed'de Ebu Said-i Hurdî'den şöyle rivayet edilir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'le birlikte hacca gitmekte olduğumuzu duyurarak çıktık; fakat Mekke'ye ulaşınca Resulullah (s.a.a) yanında kurbanlık getirenle dışında herkesin onu umre saymasını emretti. Zilhicce ayının sekizinci günü olunca tekrar hac için ihram bağlayıp Mina'ya doğru hareket ettik.[648]

İbn-i Kayyim'ın Zadu'l - Mead'ında şöyle geçer: Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim'de Aişe'den şöyle rivayet edilir: "Resulullah (s.a.a)'le birlikte sadece hac için çıkmıştık... Fakat Mekke'ye ulaşınca Resulullah (s.a.a) ashaba, 'Bunu umre sayın' buyurdu. Böylece yanında kurbanlık getirenler dışında herkes ihramdan çıktı..."[649]

İbn-i Kayyim daha sonra şöyle devam ediyor: Bu hadis Buharî'de şöyle geçmektedir: Biz yalnız hac için Resul-i Ekrem (s.a.a)'le birlikte çıkmıştık; fakat Mekke'ye ulaşınca Ka'be'yi tavaf ettik. Daha sonra Resulullah (s.a.a), yanında kurbanlık getirmeyenlerin ihramdan çıkmalarını emretti. Böylece yanlarında kurbanlık getirmeyenler ihramdan çıktılar. Kurbanlık getirmeyen Resulullah (s.a.a)'in eşleri de ihramdan çıktılar.[650]

Sahih-i Müslim'de İbn-i Ömer kanalıyla Resulullah (s.a.a)'in zevcesi Hafsa'dan şöyle nakledilmektedir: Resul-i Ekrem (s.a.a) veda haccında eşlerine umreden sonra ihramdan çıkmalarını emretti. Ben, "Siz ihramdan çıkmayacak mısınız?" diye sordum. Hazret şöyle buyurdu: "*Ben başımı bağladım ve yanımda kurbanlık getirdim; onun için kurban kesinceye kadar ihramdan çıkamam.*"[651]

Sahih-i Buharî'de de İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Muhacir, Ensar, Resulullah (s.a.a)'in eşleri ve biz veda haccında hepimiz hac için telbiye söylemiştik. Fakat Mekke'ye girince Resul-i Ekrem (s.a.a) onu umre saymamızı emredip, "Yanında kurbanlık getirenleriniz dışında geri kalanınız haccınızın telbiyesini umre sayın..."[652]

Resulullah (s.a.a)'in nasıl hac yaptığı konusunda Cebir b. Abdullah'ın rivayetini bütün Sihah sahipleri kendi kitaplarında kaydetmişlerdir. Biz burada Sahih-i Müslim'den onun özetini naklederek konumuzu bitiriyoruz:

Sahih-i Müslim'in "haccetu'u - Nebi" bölümünde Cabir b. Abdullah-i Ensarî'den şöyle nakledilmektedir: Resulullah (s.a.a) dokuz yıl hac yapmamıştı. Hicretin onuncu yılında Resulullah (s.a.a)'in hacca gideceği bildirildi. Bu haber üzerine her taraftan bu merasimde Resulullah (s.a.a)'le birlikte olup hac amellerini onun gibi yapmak isteyen büyük bir kalabalık Medine'de toplandı.

Biz Resul-i Ekrem 'le birlikte Medine'den hareket ettik. Zulhuleyfe'ye ulaşınca Resulullah (s.a.a) o mescidde namaz kıldı. Sonra Kavsa isimindeki devesine bindi. Beraberinde bir insan seli hareket ediyordu. Baktığımda Hazretin sağından, solundan, önünden ve arkasından göz alabildiği kadar atlı ve yayaların onunla birlikte hareket etmekte olduklarını gördüm. Resul-i Ekrem (s.a.a) bizim aramızdaydı; öyle bir kişiydi ki o, kendisine Kur'an nazil olmuş, Kur'an'ın tevilini ve ona nasıl amel edileceğini biliyordu... Kendisi yaptığı şeyi bize öğretiyor ve biz de onun gibi yapıyorduk... Bizim hac yapmaktan başka bir niyetimiz yoktu; umreden haberimiz bile yoktu. Nihayet Mekke'ye ulaşıp rüknü istilam ettikten sonra... (Cabir bu şekilde Resulullah (s.a.a)'in yaptığı amelleri sıralıyor ve nihayet diyor ki:)

Resulullah (s.a.a) Merve'de son tavafi yaptıktan sonra şöyle buyurdu: "Eğer daha önce bilseydim yanımda kurbanlık getirmez bunu umre sayardım. Fakat aranızdan yanında kurbanlık getirmeyenleriniz ihramdan çıkararak bunu umre sayın."

O sırada Serak b. Cu'şum ayağa kalkarak, "Ya Resulullah (s.a.a)! Bu yılınız için mi böyledir, yoksa sürekli bu şekilde mi olacak?" diye sorunca Resulullah (s.a.a), parmaklarını birbirine geçirerek, "*Umre sürekli olarak hac amelleri arasına girmiştir*" buyurdu.[653]

Buhari'de şöyle geçer: Serrake b. Cu'şum, "Bu sadece bizim için midir?" diye sorunca Resulullah (s.a.a), "Hayır; bundan böyle her zaman bu şekilde olacaktır" buyurdu. [654]

Temettü Umresine Karşı Ashabın Tutumu

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hac aylarında temettü umresinin hükmünü tedricen nasıl açıkladığını gördük. Şimdi o günde Resulullah (s.a.a)'in ashabının bu hükme karşı nasıl davrandığını inceleyelim:

Sahih-i Müslim'de İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.a) ve ashabı Zilhicce ayının dördüncü günü, hac için telbiye söyleyip Mekke'ye girdiler. Orada Resulullah (s.a.a) onu umre saymalarını buyurdu.

Başka bir rivayette bu hadisin sonunda şöyle geçer: "Yanlarında kurbanlık getirenler dışında herkes ihramını umreye çevirsin." [655]

Üçüncü rivayette ise şöyle geçmiştir: Resulullah (s.a.a) ve ashabı dördüncü günün sabahı hac telbiyesini söyledikten sonra Mekke'ye girdiler. Orada Resul-i Ekrem (s.a.a) onu umre saymalarını emretti. Fakat bu emir onlara çok ağır geldi. Bunun üzerine, "Ya Resulullah (s.a.a)! Yapılması helal olan şeyler nelerdir?" diye sordular. Resulullah (s.a.a), "*Bütün helaller*" şeklinde cevap verdi. [656]

Dördüncü rivayette şöyle geçmektedir: "Bu umredir; biz bunda tüm helallerden yararlanacağız. O halde yanında kurbanlık getirmeyenler tüm helallerden yararlansınlar; çünkü umre kıyamet gününe kadar hac amellerinin içine girdi." [657]

Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim'de nakledilen diğer bir rivayette Cabir b. Abdullah-i Ensari'nin yanında kurban getirdiği halde Resul-i Ekrem (s.a.a)'le birlikte hac yaptığı ve herkesin sadece hac için telbiye söylemesi üzerine Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğu geçer: "*Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merve arasında sa'y yapıp taksir ettikten sonra hepiniz ihramlarınızdan çıkın ve Zilhicce ayının sekizinci (tevriye) gününe kadar ihram olmadan önce size helal olan tüm şeylere yönelin; sonra hac için telbiye söyleyin ve daha önce yaptığınız amelleri umre sayın.*"

"Biz onu hac kabul etmiştik (hac niyetiyle yapmıştık); şimdi nasıl umre sayalım?!" demeleri üzerine Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "*Size emrettiğim gibi yapın. Eğer ben de yanımda kurbanlık getirmemiş olsaydım size söylediğim gibi yapardım; fakat şimdi kurban kesinceye kadar hiçbir haram bana helal olmaz.*" [658]

Cabir'in Sahih-i Buharî, Sünen-i Ebu Davud, Müsned-i Ahmed ve diğer kaynaklardaki ikinci rivayetinde şöyle geçer (biz Buharî'den naklediyoruz): Onlar Resulullah (s.a.a)'e, "O halde bizim ...den meni damladığı halde Mina'ya mı gidelim?!" dediler. [659]

Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Sünen-i İbn-i Mâce, Sünen-i Ebu Davud ve Müsned-i Ahmed'deki üçüncü rivayette Ata'dan şöyle nakledilmiştir (biz Buharî'den naklediyoruz): Cabir'in bir gruba şöyle dediğini duydum. Biz Resulullah (s.a.a)'in ashabı sadece hac için telbiye söylemiştik; ama niyetimizde umre yoktu. Nihayet Resul-i Ekrem (s.a.a) Zilhicce ayının dördüncü gününün sabahı Mekke'ye girdi. Hepimiz etrafına toplanınca ihramdan çıkmamızı emrederek, "*İhramlarınızdan çıkın ve eşlerinizle ilişkide bulunun*" buyurdu.

Cabir diyor ki: Resulullah (s.a.a), eşleriyle ilişki kurmayı zorunlu kılmadı; fakat bu emirle onlara eşlerini helal etmişti. Bunun peşinden aramızda tartışmalar yükseldi. Nihayet, "Arafeye beş gün kadar bir zaman kaldığı halde ihramdan çıkıp eşlerimizle ilişkide bulunmamızı emrediyor. O zaman bizim ...den meni damladığı halde Arefe'ye gitmemizi istiyor!" şeklindeki sözümüz Resulullah (s.a.a)'e ulaştı. Bunun üzerine Hazret ayağa kalkarak şöyle buyurdu: *"Çok iyi biliyorsunuz ki ben sizden Allah'tan daha çok çekinen, daha doğru konuşan ve samimiyim. Eğer ben de yanımda kurbanlık getirmiş olmasaydım sizin gibi ihramdan çıkarak helal olan şeylerden yararlanırdım. Şimdi ihramdan çıkın... Eğer daha önce bilseydim ben de yanımda kurbanlık getirmezdim..."*[\[660\]](#)

Sahih-i Buharî'nin dördüncü rivayetinde Cabir'den şöyle nakledilmektedir: Resul-i Ekrem (s.a.a) Zilhicce ayının dördüncü günü hiçbir şeyi de eklemeyen hac niyetiyle Mekke'ye girdi. Mekke'ye ulaşınca bize onu umre sayarak ihramdan çıkmamızı, hatta eşlerimizle ilişkide bulunmamızı emretti. Bu söz yayıldı ve itirazla yükseldi... Nihayet itirazlarımız Resulullah (s.a.a)'e ulaştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) ayağa kalkıp bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: *"Bana bazılarının şöyle ve böyle söylediklerini haber verdiler. Vallahi ben Allah yanında onlardan daha takvalı ve daha salihim..."*[\[661\]](#)

Sünen-i İbn-i Mâce, Müsned-i Ahmed b. Hanbel ve Mecmau'z - Zevaid'de Berra b. Azib'den şöyle rivayet edilmektedir (biz Sünen-i İbn-i Mâce'den naklediyoruz): Resulullah (s.a.a) ve ashabı Medine'den çıktılar. Hepimiz hac niyetiyle ihram bağlamıştık; Mekke'ye girince Resul-i Ekrem (s.a.a) bize, *"Haccınızı umre yapın"* buyurdu. Bir grup, *"Ya Resulullah (s.a.a)! Biz hac için ihram bağlamıştık; bunu nasıl umre yapalım?!"* dedi. Resulullah, *"Size neyi emrettiğime bakın ve onu yerine getirin"* buyurdu. Tekrar her taraftan itiraz sesleri yükselince Resulullah (s.a.a) öfkelenerek onlardan yüzünü çevirdi ve o öfkeli haliyle Aişe'nin yanına gitti. Aişe o hazretin çehresindeki öfkeyi görünce, *"Kim öfkelenirdi sizi; Allah öfkelenin sizi öfkelenirene?!"* diye sordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), *"Nasıl öfkelenmeyeyim ki; ben bir işin yapılmasını emrediyorum, ama emrime itaat edilmiyor!"* buyurdu.[\[662\]](#)

Aişe bu olayı daha farklı bir şekilde anlatıyor; Aişe'nin rivayetini Buharî ve Müslim kendi Sahihlerinde ve diğerleri de başka kaynaklarda şöyle kaydetmişlerdir.

Zilhicce ayından dört veya beş gün geçmişti; Resulullah (s.a.a) Mekke'ye girdi. O gün Hazret çok öfkeli olduğu bir halde bana geldi. Ben, *"Ya Resulullah! Kim öfkelenirdi seni. Seni öfkelenireni Allah cehenneme atsın?"* diye sordum. Hazret, *"Halka bir şeyi emrettiğim halde onların onu yapmakta şüpheye düştüklerini bilmiyor musun?!"* buyurdu.[\[663\]](#)

Abdullah b. Ömer, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emirleri karşısında bazı sahabilerin sözlerini şöyle kaydeder: Onlar, *"Ya Resulullah! Yani aletinden meni damlayan bir kişi Arafat'a mı gitsin?!"* dediler. Resulullah (s.a.a), *"Evet"* buyurdu; *"Kokuluklarınızdan güzel koku yükselsin."* Bu cümle, hazırlandıktan sonra kadınlarla ilişkide bulunmak için kullanılan bir kinayedir.[\[664\]](#)

Sahih-i Müslim'de Cabir b. Abdullah'tan şöyle nakledilir: Resulullah (s.a.a)'le birlikte hac için telbiye söylemiştik. Fakat Mekke'ye girince, Resulullah (s.a.a) ihramdan çıkıp onu umre kılmamızı emretti. Gerçekten bu emir bize ağır geldi; tahammül ve sabrımızı tüketti. Rahatsızlığımız Resulullah (s.a.a)'e ulaştı. Hazret bize öyle bir çıkıştı ki, bunu gökten gelen bir haber mi, yoksa halktan gelen bir konu mu olduğunu anlayamadık. Resulullah (s.a.a), *"Ey insanlar! İhramdan çıkın. Eğer ben de beraberimde kurbanlık getirmemiş olsaydım, ben de sizin gibi yapardım"* buyurdu.

Cabir diyor ki: Nihayet ihramdan çıktık; eşlerimizle ilişkide bulunduk ve tüm helalleri yaptık. Sekizinci gün ulaşınca (terviye gönü) sırtımızı Mekke'ye dönerek hac için telbiye söyledik.[\[665\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Resulullah (s.a.a)'ten, "Hangi helalleri söylüyorsunuz?" diye sorduk. Hazret, "*Tüm helalleri*" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine hem güzel kokular süründük ve hem de eşlerimizle ilişkide bulunduk; sekizinci gün gelip çatınca da hac için telbiye söyledik.[\[666\]](#)

* * *

Tüm zorluklarına rağmen hac aylarında hacca umreyi birleştirmeyi ve umreyle hac arasında helallerden yararlanmayı işte bu şekilde kabullendiler! Çünkü bu sünnet cahiliye örf ve adabına aykırıydı! Ümmü'l - Müminin Aişe ay başı görmesi nedeniyle hacdan önce umre yapamadığı için Resulullah (s.a.a) hac amellerinden sonra onu kaza etmesini emretti. Aşağıdaki rivayet tüm açıklığıyla bunu beyan etmektedir:

Aişe Hacdan Önce Umre Yapamayınca Resulullah (s.a.a) Hacdan Sonra Kaza Etmesini Emretti

Sahih-i Müslim'de Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Sadece hac yapmak için Resulullah (s.a.a)'le birlikte Medine'den çıktık. "Seref" bölgesine veya ona yakın bir yere ulaştığımızda ben adet oldum. Ben bu halime ağlayınca Resulullah (s.a.a) içeri girip, "*Adet mi oldun?!*" diye sordu. Ben, "Evet" dedim. Bunun üzerine Hazret, "*Bu, Allah'ın Adem kızlarına yazdığı bir şeydir; temizlenip gusledinceye kadar sen de tavaf dışında hacıların tüm amellerini yap*" buyurdu.[\[667\]](#)

Sahih-i Müslim ve Sünen-i Ebu Davud'da yukarıdaki rivayetlerden daha mükemmel olan başka bir rivayette Aişe'den şöyle rivayet edilmektedir:

Veda haccında Resul-i Ekrem (s.a.a)'le birlikte hac yapmak için hareket ettik. Resulullah (s.a.a), "Kendisiyle birlikte kurbanlık getirenler hacca umre niyeti yapsınlar ve haccın tüm amellerini yerine getirinceye kadar ihramdan çıkmasınlar" buyurdu. Ben aybaşı gördüğüm halde Mekke'ye girdiğim için ne Ka'be'yi tavaf ettim ve ne de Safa'yla Merve arasında sa'y yaptım. Bu nedenle Resulullah (s.a.a)'e yakındım. Hazret, "Saçını açıp tara ve şimdilik umreyi bırakarak hac için niyet et" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Hac amellerini bitirince Resulullah (s.a.a), beni Abdurrahman b. Ebubekir'le birlikte Ten'im mescidine gönderdi ve ben umre amellerini oradan yaptım. Çünkü Resulullah (s.a.a) bana, "Buradan umre yap" buyurmuştu. Umre için telbiye söyleyenler Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merve arasında sa'y yapıp ihramdan çıkmışlardı; Mina'dan döndükten sonra da hacları için başka bir tavaf daha yaptılar.

Aişe başka bir rivayette ise şöyle demektedir: Kardeşim Abdurrahman beni devesinin terkine aldı. Ben boynumun etrafına sardığım örtümün bir köşesini yukarı kaldırdım. Bunun üzerine Abdurrahman kırbaça ayağıma vurdu. Ben, "Beni bir gören mi var acaba?" Daha sonra umre için telbiye söyleyip umre amellerini tamamlayıp cemreleri taşlamada Resulullah (s.a.a)'e ulaştım.[\[668\]](#)

Sahih-i Buhari'de şöyle rivayet edilmektedir: Aişe, Resulullah (s.a.a)'e, "Siz umre yaptınız; fakat ben yapmadım" demesi üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a), Abdurrahman b. Ebubekir'e

dönerek, "Ey Abdurrahman! Kız kardeşini umre yapması için Ten'ime götür" buyurdu ve böylece Abdurrahman, onu umre yapması için bir deveye bindirdi.[669]

Sünen-i Ebu Davud ve Beyhakî'de (biz Ebu Dabud'dan naklediyoruz) İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmektedir: Resulullah (s.a.a) o gece Aişe'yi, sırf müşriklerin, "Umre ancak hayvanların sırtları iyileşince, geliş-gidiş bitip Safer ayı girince yapılır" şeklindeki sözlerine karşı umreye gönderdi.

Beyhakî'nin kendi Sünen'indeki sözleri şöyledir: Resulullah (s.a.a)'in Aişe'yi Zilhicce ayında umreye göndermesinin tek nedeni müşriklerin adetlerini ortadan kaldırmaktı; çünkü Kureyş'in bu boyu ve onlarla aynı inancı paylaşanlar, "Umre ancak hayvanların sırtları iyileşince, geliş-gidiş bitip Safer ayı girince yapılır" diyorlar, Zilhicce ve Muharrem ayı bitinceye kadar umre yapılmasını haram biliyorlardı.

Bu konuyu Tahavî, İbn-i Abbas'tan şöyle nakletmiştir: Vallahi Resulullah (s.a.a)'in Aişe'yi Zilhicce ayında umreye göndermesinin tek nedeni cahiliye döneminin geleneklerini kırmaktı.[670]

* * *

Hac amelleriyle birlikte temettü umresinin yapılışı hususunda değindiğimiz bu olayların tümü Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hayatının son yılında ve veda haccında gerçekleşmiştir. Bütün bu olaylardan hacc amelleriyle birlikte temettü umresi yapılmasından rahatsız olan ve buna karşı çıkanların tümünün Kureyş muhacirlerinden ve Resulullah (s.a.a)'in ashabından oldukları anlaşılmaktadır. Bunun en açık delili ise şudur:

1- İbn-i Abbas'ın rivayeti: Kureyş'in bu boyu ve onlarla aynı inancı paylaşanlar, "Umre Zilhicce ve Muharrem ayı bitinceye kadar umre yapılmasını haram biliyorlardı.[671]

2- Hac aylarında Resulullah (s.a.a)'ten sonra umreyi yasaklayanlar da ileride değineceğimiz gibi Müslümanların Kureyş'ten olan ileri gelenleriydi.

Onlar bu yasaklamadan haccın saygınlığını korumayı ve halkın bir defa hac için ve bir defa da umre için olmak üzere iki defa Mekke'ye gelmelerini ve böylece Mekke halkının bundan bir yarar sağlamalarını amaçlıyorlardı kendi sanılarınca. Nitekim bu konu halife Ömer'in temettü umresini yasaklayan sözlerinden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.[672]

Halife Ebubekir Döneminde Temettü Umresi

Kureyş cahiliye döneminde, hac aylarında hacca umreyi cem etmeyi haram biliyor ve onu en çirkin günahlardan sayıyorlardı. Fakat İslam dini onu yasadı ve Resulullah (s.a.a) de sünnet etti. Ancak buna rağmen, bu hüküm Resulullah (s.a.a)'ten sonra Kureyş'in ileri gelenleri tarafından uygulanmadı ve Kureyşliler hac ve umreyi cahiliye döneminde olduğu gibi ayrı ayrı yaptılar. Umre yapmaksızın hac yapan ilk kişinin Kureyş'in ilk halifesi Ebubekir olduğu bildirilmiştir. Bu konu Beyhakî'nin Sünen'inde Abdurrahman b. Esved'den, onun da babasından naklettiği bir rivayette şöyle geçer: "Ben Ebubekir (r.a) birlikte hac yaptım. Ebubekir (umre yapmaksızın) sadece hac yaptı. Ömer'le (r.a) de hac yaptım. O da sadece hac yaptı. Daha sonra Osman'la (r.a) hac yapınca o da yalnız hac yaptı.[673]

Halife Ömer'in Döneminde Temettü Umresi

Resulullah (s.a.a)'ten sonra (umre yapmaksızın) yalnız hac yapan ilk kişi Kureyişli halife Ebubekir'di. Ve yine Resulullah (s.a.a)'ten sonra Müslümanları temettü umresi yapmaktan alıkoyan ilk kişi Kureyişli halife Ömer'di. Aşağıdaki rivayetleri bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadırlar:

1- Sahih-i Müslim, Müsned-i Teyalesî; Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda Cabir'den naklen şöyle rivayet edilmiştir. (Biz Sahih-i Müslim'den naklediyoruz): Biz Resulullah (s.a.a)'le birlikte temettü umresi yaptık. Fakat Ömer hilafete ulaşınca şöyle dedi: Allah Teala Resulüne revâ gördüğü şeyi helal etmiş ve o ilgili konularda nazil olmuştur. O halde hac ve umreyi Allah'ın emrettiği gibi yerine getirip tamamlayın ve kadınlarla geçici nikah yapmaktan sakının. Sakın bir kadını belli bir zamana kadar nikahlayan birini benim yanıma getirmesinler; aksi durumda onu recmederim!

Bunun peşinden Sahih-i Müslim'de şöyle geçmiştir: "Hac ve umreniz arasında mesafe bırakın; bu hac ve umrenizi daha mükemmelleştirir!"[\[674\]](#)

Beyhakî bu rivayeti kendi Sünen'inde daha geniş bir şekilde naklederek şöyle demiştir: Cabir demiştir ki: Biz Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir'le temettü umresi yaptık; fakat Ömer hilafete ulaşınca halka bir hutbe okuyarak şöyle dedi:

"Doğrusu Resulullah bu peygamber ve Kur'an da bu Kur'an'dır. Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı ki ben onları yasaklıyorum; onları yapanları cezalandıracağım. Onlardan biri kadınların mut'asıdır. Sakın benim yanıma bir kadınla geçici nikah (mut'a nikahı) yapan bir kişiyi getirmesinler; çünkü eğer bana böyle birisini getirecek olurlarsa onu taşlatarak öldürürüm! Ve diğeri ise, temettü umresidir. Hac ve umreniz arasına mesafe bırakın; gerçekten bu hac ve umrenizi daha mükemmel eder!"[\[675\]](#)

Halife Ömer birinci hadiste Allah Teala'nın Resulullah (s.a.a)'e hacla birlikte temettü umresini helal kıldığına, çünkü O'nun istediği her şeyi Resulüne helal kılabilceğine değinmekte ve umrenin hacla birlikte yapılması durumunda kamil olmayacağını vurgulayarak, o halde hac ve umrenizin daha mükemmel olması için bu ikisi arasında mesafe bırakın demektedir!

Aşağıdaki rivayet, Ömer'in temettü umresi yapmayı ve umreyi hacla birleştirmeyi yasaklamasına neden olan konuyu açıklamaktadır.

Esved b. Yezid'den[\[676\]](#) şöyle rivayet edilmektedir: İkinci vakti Ömer b. Hattab'la Arafat'ta durmuştuk. O sırada saçlarını taramış, süslemiş ve güzel koku sürünmüş bir kişi çıkageldi. Ömer, "Sen ihramlı mısın?" diye sordu. Adam, "Evet" dedi. Ömer, "Hiç de ihramlı gibi gözüküyorsun. İhramlı kişinin saçı başı dağınık, toz toprağa bulaşmış olur ve kötü koku verir!" dedi. Adam, "Ben temettü umresi yaptım ve eşim de benimle birlikteydi. Ben bugün hac için ihrama girdim" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Ömer, "Bundan böyle hac günlerinde umre yapmayın; eğer ben buna müsaade edecek olursam çok geçmeden gelin tahtlarında zıfaf yapar ve oradan da hac yapmak için hareket ederler" dedi![\[677\]](#)

İbn-i Kayyım bu rivayetin peşinden şöyle yazmaktadır: Bu rivayet, Ömer'in kişisel görüşünü ortaya koymaktadır.

İbn-i Hazm ise şöyle diyor: "Evet, böyleydi ve böyle olması da güzeldir. Resulullah (s.a.a) eşleriyle münasebette bulunuyor ve sabahleyin ihram bağlıyordu. İhramdan önce bir göz kırpma süresi içerisinde münasebette bulunmanın mubah olduğunda da hiç şüphe yoktur!"

Ebu Musa Eş'arî de Buharî ve Müslim'in kendi Sahihlerinde kaydettikleri rivayete göre umre konusunda kendisiyle Ömer arasında geçen olayı şöyle anlatmaktadır:

Resulullah (s.a.a) beni Yemen'e göndermişti. Ben, Resulullah (s.a.a)'in hac yaptığı yılda onunla birlikteydim. Resul-i Ekrem (s.a.a), "*Ey Ebu Musa! İhrama girerken ne söyledin?*" diye sordu. Ben, "Resulullah (s.a.a)'ın söylediği gibi lebbeyk söyledim" şeklinde cevap verdim. Resulullah (s.a.a), "*Berberinde kurbanlık getirdin mi?*" buyurdu. Ben, "Hayır" dedim. Hazret, "*O halde git, Ka'be'yi tavaf et, Safa'yla Merve arasında sa'y ederek ihramdan çık*" buyurdu...

Bu hadisin devamı bir önceki rivayette şöyle geçmektedir: Ben de Ka'be'yi tavaf ettim, Safa'yla Merve arasında sa'y yapıp ihramdan çıktıktan sonra akrabalarımın olan bir kadının yanına gittim. O benim saçlarımı tarayıp yıkadı.

Başak bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Daha sonra hac için telbiye söyledim."

Ahmed de kendi Müsned'inde "terviye günü"nü de buna eklemiştir. Ebu Musa daha sonra diyor ki: Ben Ebubekir ve Ömer'in hilafeti döneminde fıkhi konularda görüşümü bildiriyor ve hac mevsiminde halka fetva veriyordum. Bir gün yine fetva verirken bir adam gelerek, "Müminlerinin emirinin hac amelleri hakkında verdiği yeni emri bilmiyor musun?!" dedi.

Beyhakî bu konuyu şöyle anlatmaktadır:

Ben Hacer-i Esved'le Makam-ı İbrahim arasında halka Resulullah (s.a.a)'in bana buyurduğu şeylerle fetva veriyordum. O sırada bir adam gelerek kulağıma, "Fetva vermede acele etme. Çünkü müminlerin emiri hac amelleri hakkında yeni emirler vermiştir" dedi! [\[678\]](#) Ben bunun üzerine halka şöyle seslendim: "Ey insanlar! Bir konuda kime fetva veriysem müminlerin emirinin gelmesini beklesin ve onun emrine uygun davranın."

Halife Ömer Mekke'ye girince ona, "Ey müminlerin emiri! Hac amelleri hakkında yeni emirleriniz nelerdir?" diye sordum. Başka bir rivayete göre, Ebu Musa, halife Ömer'e, "Acaba hac amelleriyle ilgili yeni bir şey mi oldu?" dedi. Halife Ömer bu soru tarzına kızarak şöyle dedi:

"Allah'ın Kitabına müracaat edecek olursak, Allah'ın Kitabı tamamlamayı emrediyor."

Veya diğer bir rivayete göre, "Allah Teala, '**Hac ve umreyi Allah için tamamlayın**'[\[679\]](#) buyurmuştur. Ve eğer Resulullah (s.a.a)'in sünnetini göz önünde bulunduracak olursak, Hazretin ancak kurban olarak devesini kestikten sonra ihramdan çıktığını görmekteyiz", dedi.[\[680\]](#)

Her halukârda, halife Ömer diğer bir rivayette hac ve umreyi tamamlamaktan maksadını açıklamıştır. Bu konuyu Malik kendi Muvatta'sında ve Beyhakî kendi Sünen'inde Abdullah b. Ömer'den şöyle nakletmişlerdir: Ömer b. Hattab dedi ki: "Hac ve umreniz arasında fasıla verin. Hac ayları dışında umre yapacak olursanız, bu iş hac ve umrenizin tamamlanmasına neden olur."[\[681\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Hac ve umreniz arasında fasıla verin. Haccı, hac aylarında, umreyi ise hac ayları dışında yerine getirin; böylece hacc ve umrenizi tamamlayın![\[682\]](#)

Yukarıda Geçen Hadislerin Özeti

Halife Ömer, hacla umre arasında fasıla vermenin bunların daha mükemmel olmasına neden olacağını teşhis etmiş ve bu nedenle hacın, hac aylarında ve umrenin ise hac ayları dışında yapılmasını istemiştir. Halife Ömer bu konuda Kur'an-ı Kerim'in, "**Allah için hac ve umreyi tamamlayın**" ayetine ve Resulullah (s.a.a)'in Veda Haccında kurbanlık için bulundurduğu devesini kesinceye kadar ihramdan çıkmadığını hatırlatarak Hazretin bu sünnetine dayandığını bildirmiştir.

Oysa yukarıdaki ayette hac ve umreyi tamamlamaktan maksat, hac ve umre amellerinden engellenen veya onu yerine getirememekten korkan kimse karşısında hac ve umreyi yerine getirmek ve kurallarını sona erdirmektir. Ayet bu konudan sonra temettü umresinin yasandığına tasrih ederek şöyle buyurmaktadır: "**Hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse...**" Resulullah (s.a.a) açıkça kendisinin beraberinde kurbanlık getirdiği için ihramdan çıkmadığını bildirmiş ve "*Eğer bunu daha önce bilecek olsaydım beraberimde kurbanlık getirmez ve bunu umre yapardım*" diye vurgulamış ve yine "*Ebediyen umre de hac amelleri arasına girdi*" buyurmuştur. Dolayısıyla, halife Ömer'in bunların tümünü anlamamış olması imkansızdır; özellikle İbn-i Abbas'ın Sünen-i Nesaî'de ondan rivayet ettiği sözlere rağmen:

Ömer'in şöyle dediğini duydum: Vallahi ben sizin umre yapmanızı engelledim; oysa Allah'ın Kitabında umre yapılması emredilmiştir. Ben kendim de Resulullah (s.a.a)'in huzurunda temettü umresi yaptım.[\[683\]](#)

Dolayısıyla, halife Ömer'in, sözlerini yerine oturtmak için Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini tanık getirmesi doğru değildir; halife Ömer'i bu işe yönlendiren etken Ebu Nuaym'ın Hilyetu'l - Evliyâ ve Muttakî'nin Kenzu'l - Ummal'de naklettikleri diğer bir hadiste açık bir şekilde geçmektedir. Bu iki kaynakta Ömer b. Hattab'ın hac aylarında temettü umresi yapılmasını yasaklayarak şöyle dediğini kaydetmişlerdir:

"Ben şahsen Resulullah (s.a.a)'in huzurunda umre yaptım. Ve yine bunu yasaklayan da benim; çünkü bir kişi hac aylarında en uzak noktadan toz toprak içinde, saç başı dağınık, yorgun ve bitkin bir vaziyette umre yapmak için buraya gelip umre için telbiye söylüyor, Ka'be'yi tavaf edip ihramdan çıkıyor. Sonra elbiselerini giyip, güzel kokular sürünüyor ve eğer eşini yanında getirmişse onunla münasebette bulunuyor. Zilhiccenin sekizinci gününe kadar böyle devam ediyor. Sonra saç başı dağınık olmadan, toz toprağa bulaşmadan, yorgun ve bitkin olmadan Hac için telbiye söylüyor ve labbeyk söyleyerek hacılarla birlikte Mina'ya hareket ediyor ve bütün bunları bir günde yerine getiriyor. Oysa hac umreden üstündür. Bu durumda onlara bu fırsatı verirsek, eşleriyle kol boyun olup zifaf tahtlarında onlarla kucaklaşırlar! Oysa Haremde oturanlar yoksuldurlar, geçimlerini hac ve umre yapan kimselerden temin etmektedirler."[\[684\]](#)

Başka bir rivayette ise halife Ömer'in şöyle dediği geçer: "...Resulullah (s.a.a) ve ashabının umre yaptığını biliyorum; fakat ben tahtlar üzerinde zifaf odaları kurulmasından ve oradan da başlarından gusül suyu damladığı halde doğru hacca gidilmesinden hoşlanmıyorum!"[\[685\]](#)

Bu rivayette halife Ömer iki etkenin kendisini böyle bir emir vermeye sevk ettiğini bildirmektedir: Bunlardan biri hacın saygınlığıdır. Halife Ömer bu sözüne delil olarak aynen Veda Haccında Resulullah (s.a.a)'in ashabının hac amellerinden önce temettü umresi yapmaktan sakınmalarına getirdikleri delili gösteriyor. Buradan her iki yerde bu sözü söyleyenin bir kişi olduğu anlaşılmaktadır ki o da hac aylarında temettü umresi yapılmasını cahiliye döneminin hac ve umresine aykırı bilen Kureyş muhacirleridir.

Halife Ömer'i hac ve umreyi cem etmeyi yasaklamaya sevk eden ikincisi neden ise, iki emrinden birinde açıkça dile getirdiği şu konudur: "Ka'be sakinlerinin ne bir ziraatı ve ne de sürü ve hayvanları var; onların tek ümidi hac ve umre vakitleri elde ettikleri gelirleridir."

Demek ki halife Ömer hac ve umre arasında fasıla verip umreyi hac ayları dışında yapmalarını söylemesinin nedeni, Müslümanların bir defa hac ve bir defa da umre için olmak üzere iki defa Mekke'ye gelmeleri ve böylece Harem sakinleri olan Kureyşlilerin bir gelir sağlamalarıdır.

Sünen-i Beyhakî'de kaydedildiği üzere halife Ömer'in Emirülmüminin Ali b. Ebutalib (a.s)'a verdiği cevapta da onun bu hedefi güttüğü anlaşılmaktadır. Beyhakî şöyle yazıyor: Ali b. Ebutalib (k.v) halife Ömer (r.a)'a, "Sen temettü umresini yasakladın mı?!" diye sorması üzerine halife dedi ki: "Hayır; fakat Beytullah'ın daha fazla ziyaret edilmesini istiyorum" dedi. Ali (k.v), "Kim ifrad haccı yaparsa, bu güzel bir iştir; fakat temettü umresi yapan kimse Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini izlemiş olur" şeklinde karşılık verdi.[\[686\]](#)

* * *

Buraya kadar söylediklerimizden, konunun kaynaklarındaki tüm eksikliklere rağmen bütün bunlar halife Ömer (r.a)'in temettü umresini yasakladığını anlaşılmakta ve bu konuda getirdiklerimiz, bu hükümde halife Ömer'in içtihatlarından kesitleri ve bu husustaki tevillerinden hedeflerini ortaya koymaktadır. Ve yine buraya kadar söylediklerimizden genel olarak halife Ömer'in temettü umresini yasaklayışının şiddet ve sertlik içerdiği ve halkı bundan dolayı kırbaçladığı anlaşılmaktadır.[\[687\]](#)

Bu konuda İbn-i Kesir şöyle yazmaktadır: Sahabe (r.a) Ömer'den çok korkuyor ve ona muhalefet etme cüretini gösteremiyordu.[\[688\]](#) Halife Ömer'in hilafeti döneminde Ali'den başka hiç kimsenin ona muhalefet ettiğini veya dudağını kımıldatıp ona karşı bir şey söylediğini görmedik.[\[689\]](#) Ali, Ömer'in umreyi yasaklamasına karşı ona, "Temettü umresi yapan kimse Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini izlemiştir" dedi.[\[690\]](#)

O günden bu yana umresiz hac yapmak Ömer'in sünneti oldu ve Kureyşli halifeler onu izleyerek sünnetini kabul ettiler; nitekim ileride bu konuyu Osman'ın gidişatında da inceleyeceğiz.

Halife Osman'ın Döneminde Temettü Umresi

Osman, hac ve umreyi birbirinden ayırarak umre konusunda Ömer'in sünnetini izledi; bunun şaşılacak bir yanı da yoktur tabii. Çünkü her ikisi de Kureyş muhacirlerindendi ve onların ve bu hükmün icrasındaki girişimlerinin karşılıklarında duracak bir kişi de yoktu; ancak açıkça beraberindekilere bu konuda Osman'a muhalefet etmelerini emreden tek kişi Emirülmüminin Ali (a.s)'dı. Oysa halife Ömer'in döneminde hiç kimse ona açıkça muhalefet edemezdi; Ömer sarıh bir şekilde demişti ki:

"Resulullah (s.a.a)'in döneminde yapılan iki mut'ayı ben yasaklıyorum; onları yapanları cezalandıracağım: Onlardan biri temettü umresi ve diğer ise mut'a nikahıdır..." Ömer bu tehdidini yerine getirerek bu işi yapanları kırbaçladı.

Şimdi İmam Ali'nin bu konuda Osman'a nasıl muhalefet ettiğini bildiren rivayeti inceleyelim:

Müsned-i Ahmed'de Abdullah b. Zübeyr'den şöyle rivayet edilmektedir: Osman b. Affan'la birlikte Cuhfe'deydim. Etrafında başta Habib b. Müslime-i Fehrî olmak üzere Şam halkından

bir grup da vardı. Hacda temettü umresinden bahsedilince Osman, "Hac ve umrenin daha mükemmel olması için ikisinin hac aylarında bir arada yapılmaması daha iyidir. Umrenin ertelenerek böylece Beytullah'ın iki defa ziyaret edilmesi daha uygundur. Çünkü Allah Teala hayrı geniş tutmuştur" dedi. O sırada Ali b. Ebu Talib çölde devesini otlatmaktaydı. Osman'ın bu sözünü duyunca gelerek onun karşısında durup, "Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı sünneti ve Allah Teala'nın kullarına verdiği izni engelleyip insanlara sıkı tutarak bunu önlüyor musun?!" dedi ve peşinden hac ve umre için bir arada lebbeyk söyledi. Osman bunu görünce etrafındakilere dönerek şöyle dedi:

"Ben onu yasakladım mı ki?! Ben onu yasaklamadım; ben sadece kendi görüşümü söyledim. İsteyen yapsın, isteyen de yapmasın."[\[691\]](#)

Malik'in Muvatta'sında İmam Sadık (a.s) kanalıyla babasından naklen şöyle geçmektedir: Mikdad b. Amr "es-Sekya" denilen bölgede Emirülmüminin Ali (a.s)'ın huzuruna çıktı. Hazret o sırada develeri için saman ve arpa karıştırıp onlara yem vermekle meşguldü. Mikdad, o hazrete, "Osman b. Affan hacca umreyi birleştirmeyi yasakladı" dedi. Hz. Ali (a.s), yüz ve ellerinde saman ve arpa belirtileri olduğu halde -ravi "Ben Hazretin ellerindeki arpa ve saman tozlarını hala hatırlıyorum" diyor- gelerek Osman'ın karşısına dikilip, "Hac ve umreyi birleştirmeyi sen mi yasakladın?" dedi. Osman, "Benim görüşüm budur!" dedi. Ali öfkeli bir halde, "lebbeyk Allahumme lebbeyk, bi hacetin ve umretin mean" (Allahım! Bir arada hac ve umren için lebbeyk) söyleyerek Osman'ın yanından ayrıldı.[\[692\]](#)

Yine Sünen-i Nesaî, Müstedreku's - Sahihayn ve Müsned-i Ahmed'de Said b. Museyyeb'den naklen şöyle kaydedilmiştir (biz Sünen-i Nesaî'den naklediyoruz): Ali ve Osman hac için yola koyulmuşlardı. Yolda Osman temettü umresini yasakladı. Ali, "Osman hareket edince siz de hareket edin" buyurdu. Sonra Ali'yle arkadaşları temettü umresi için telbiye söylediler; Osman da onları engellemedi. Sonra Ali Osman'a dönerek, "Acaba umreyi sen yasaklamadın mı?" diye sordu. Osman, "Evet" dedi. Ali, "Resulullah (s.a.a)'in umre yaptığını duymuş musun?" dedi. Osman, "Evet" karşılığını verdi.[\[693\]](#)

İmam Sindî bu olayın haşiyesinde şöyle yazmıştır: Ali, "Osman hareket edince siz de hareket edin" dedi. Yani sizin Resulullah (s.a.a)'in sünnetini onun sözünden öne geçirdiğini bilmesi için umre için telbiye söyleyerek onunla birlikte hareket edin; çünkü Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı olan bir konuda ona itaat etmek caiz değildir.[\[694\]](#)

Ahmed b. Hanbel bu olayı daha farklı bir şekilde kaydetmiştir. Şöyle ki:

Osman hac için yola koyuldu. Ali yolda Osman'ın, arkadaşlarına temettü umresiyle haccı bir arada yapmalarını yasakladığını öğrendi. Bunun üzerine Ali kendi arkadaşlarına, "Osman hareket edince siz de hareket edin" dedi. Orada Ali ve arkadaşları umre için telbiye söylediler ve Osman ise onlara bir şey söylemedi. Fakat Ali ona, "Senin umreyi yasakladığın doğru mu? Resulullah (s.a.a) temettü umresi yapmadı mı?" dedi. Ravi, "Bunun üzerine Osman'ın Ali'ye ne söylediğini anlayamadım" diyor![\[695\]](#)

Yukarıda geçen rivayetlerden Osman'ın umre konusunda gevşek davrandığını görmekteyiz; oysa diğer yerlerde şiddet, sertlik ve öfke sergilemektedir kendisinden. Örneğin:

Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed, Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda Şu'be'den, Katade'den, Abdullah b. Şakik'den şöyle nakledilmektedir (biz Sahih-i Müslim'den naklediyoruz):

Osman temettü umresini yasaklıyordu; Ali ise onun yapılmasını emrediyordu. Sonuçta Osman Ali'ye bir şey söyleyince Ali ona, "Resulullah (s.a.a)'le birlikte temettü umresi yaptığımızı sen de biliyorsun" dedi. Osman, "Evet; fakat o zaman biz korkuyorduk" cevabını verdi!

Bu konu Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: Sonra Osman, Ali'ye "Sen şöyle, böylesin!" dedi. Başka bir rivayette Şu'be diyor ki: Ben Kadate'ye, "Neden korkuyorlardı?" diye sordum. Katade, "Bilmiyorum" karşılığını verdi! [\[696\]](#)

Ulema bu rivayette Osman'ın Ali (a.s)'a söylediklerini bir yerde, "Sen şöyle ve böylesin" ve başka bir yerde ise "Osman, Ali'ye bir şey söyledi" şeklinde değiştirmişlerdir. Fakat halife Osman'ın Ali (a.s)'a, "Evet, fakat biz korkuyorduk" şeklindeki sözünün neyi ifade ettiğini sadece Katade değil biz de anlamış değiliz; hatta hiçbir müneccim de onların neden korktuklarını bilmemiştir! Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccı'nda onlara temettü umresi yapmalarını emretmiş ve onlar da Resulullah (s.a.a)'in son haccında bunu yapmışlardır. İslam dini o dönemde Arap yarım adasında tamamen yayılmış ve şirk etkileri tamamen yok olup gitmişti.

İbn-i Kesir de şöyle diyor: Ben de bu korkuyu neye ilişkilendirdiklerini ve neden korktuklarını anlayamadım.

İbn-i Kesir bunlardan önce şöyle yazmıştır: Bu iddianın hiçbir yeri yoktur; çünkü Allah Teala İslam dinini Resulüne Arap yarım adasında indirmiş, Mekke'yi fethetmiş ve bir yıl önce Mina'da, "Bundan böyle müşrik olan hiç kimsenin hac yapmaya hakkı yoktur ve hiç kimse çıplak olarak Ka'be'yi tavaf edemez" buyurmuştur.

Yukarıdaki rivayette Osman fetvasının doğruluğuna, "Biz korktuğumuz için temettü umresi yaptık!" şeklinde delili getirmektedir. Fakat aşağıdaki rivayetlerde bir delil getirilmeden zorba ve kaba bir davranış sergilemektedir:

Sahih-i Müslim, Sahih-i Buharî, Sünen-i Nesaî, Müsned-i Teyalesî ve Müsned-i Ahmed'de Said b. Museyyeb'den şöyle rivayet edilmektedir (ifade Sahih-i Müslim'indir):

Ali'yle Osman, Asfan [\[697\]](#) denilen bölgede bir araya geldiler. Osman daha önce umre yapmayı yasaklamıştı. Orada Ali, Osman'a dönerek, "Neden Resulullah (s.a.a)'in yapılmasını emrettiği bir işi yasakladın?!" dedi. Osman, "Bizi kendi halimize bırak" dedi. Ali, "Seni kendi haline bırakamam" dedi ve peşinden hemen umreyle hac için telbiye söyledi. [\[698\]](#)

Sahih-i Buharî, Sünen-i Nesaî, Sünen-i Daremî, Sünen-i Beyhakî, Müsned-i Ahmed, Müsned-i Teyalesî ve diğer kaynaklarda Mervan b. Hakem'den şöyle rivayet edilmektedir (ifade Buharî'nindir): Osman ve Ali'yi bir arada gördüm. Osman hacla birlikte temettü umresi yapılmasını yasaklamıştı. Ali bunu öğrenince her ikisini de bir arada yapmak için telbiye söyleyip, "Ben hiç kimsenin sözüyle Resulullah (s.a.a)'in buyruğunu terk etmem" dedi.

Bu konuda Nesaî'nin sözü şöyledir: Osman hacla temettü umresi yapılmasını yasaklamıştı. Dolayısıyla Ali'ye dönerek, "Ben bunu yasakladığım halde sen yapıyor musun?" dedi. Ali, "Ben hiç kimsenin hatırı için Resulullah (s.a.a)'in sünnetini terk etmem" ve başka bir rivayete göre de "... Senin hatırın için terk etmem" dedi. [\[699\]](#)

* * *

İbn-i Kayyim yukarıdaki hadislerin peşinden şöyle yazmaktadır:

Bu konu, Ali'yle Osman'ı karşı karşıya getiren şeyin temettü umresi olduğunu göstermektedir; oysa Resulullah (s.a.a) bu ameli yapmış, Osman'ın kendisi de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onu yaptığını itiraf etmiştir. Ali ona, "Resulullah (s.a.a)'in yaptığı bir işi yasaklamaktan amacın nedir?" diye sorunca, Resulullah (s.a.a)'in böyle bir şey yapmadığını söylememiştir; çünkü eğer Resulullah (s.a.a)'in hacla birlikte temettü umresi yaptığını kabul etmeseydi kesinlikle bunu reddederdi. Diğer taraftan, Ali de Resul-i Ekrem (s.a.a)'i izlemek, onun emrini yerine getirmek ve amelde bu emrin feshedilmediğini vurgulamak istiyordu. Ali'nin açıkça hacla birlikte temettü umresi için telbiye söylemesi Resulullah (s.a.a)'a uyduğu, Kur'an'ı ve Osman'ın teville yasakladığı sünneti izlediğini ilan etmek anlamına geliyordu.[\[700\]](#)

* * *

Yukarıda geçen tüm rivayetlerden Emirülmüminin Ali (a.s)'ın kasıtlı olarak ve açıkça temettü haccı niyeti ederek bu konuda halife Osman'a karşı olduğunu ilan ettiği, Osman'ın da bu muhalefete bazen yumuşak ve bazen de sert karşılık verdiği anlaşılmaktadır. Ve yine Osman'ın yumuşak davranışının hilafetin başında, şiddet ve sertliğinin ise daha sonralarına ait olduğunu gördük; nihayet bu sertliği böyle bir yere vardı ki bu konuda emrine itaat etmeyenlere kırbaç vurup başlarını tıraş ediyordu!

İbn-i Hazm bu konuda şöyle diyor:

Osman bir kişinin hacla birlikte temettü umresi için lebbeyk söylediğini duyunca onu yanına getirmelerini emretti. Adamı getirdiklerinde onu kırbaçlayarak cezalandırdı ve saçını tıraş etti.[\[701\]](#) Halifenin onu kırbaçlaması cezalandırmak için, saçını tıraş etmesi ise diğerlerine ibret olması içindi.

Bütün bu şiddete rağmen Müslümanların eleştirileri bu dönemde başladı; bu konuda onu eleştiren ve bu hareketini sorgulayan ilk kişi Emirülmüminin Ali (a.s)'dı; İmam Ali (a.s) açıkça bu aykırı hareketlere karşı koymuş, arkadaşlarına da bunu yapmalarını emretmiştir. Bu eleştiri ve itiraz o zamandan itibaren diğer halifelere de yapıldı. Fakat İmam Ali (a.s)'ın döneminde vuku bulan olay şöyledir:

İmam Ali (a.s) Döneminde Temettü Umresi

İmam Ali (a.s)'ın Osman'ın hilafeti döneminde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu sünnetini yaşatmak için sert bir şekilde halifeye karşı çıktığını gördük.[\[702\]](#) Hz. Ali (a.s)'ın bunu kendi hükümeti döneminde icra etmesi gerekiyordu; çünkü karşısında bir muhalif olmadığı gibi genel olarak Müslümanların buna eğilimli olması da ona destek veriyordu. Bu nedenle Emirülmüminin Hz. Ali (a.s)'ın döneminde temettü umresi hakkında bahsetmek anlamsız olduğundan bu konunun tartışılıp kitaplara yansımaları da yersiz olurdu. Bu konu hakkındaki tartışmalar ikinci defa, Ömer'in sünnetini diriltmeye çalışan Muaviye'nin döneminde başladı.

Muaviye'nin Hilafeti Döneminde Temettü Umresi

Muaviye kendi hilafeti döneminde var gücüyle ilk üç halife Ebubekir, Ömer ve Osman'ın sünnetlerini yaşatmaya çalışıyordu; özellikle Ehlibeyt'in yenik düştüğü, mekteplerine muhalefet edildiği ve özellikle Hz. Ali (a.s)'a muhalefet edildiği durumlarda daha fazla bir çaba

sarf ediyordu. Bu onun genel siyasetiydi; Muaviye ve taraftarlarının temettü umresi hükmüne karşı girişimlerini rivayetler şöyle açıklıyor.[\[703\]](#)

Sünen-i Nesaî'de İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmektedir:

"Muaviye halkın temettü umresi yapmasını engelledi; oysa Resulullah (s.a.a) temettü umresi yapıyordu."[\[704\]](#)

Sünen-i Dâremî'de Muhammed b. Abdullah b. Nevfel'den şöyle rivayet edilmiştir:

Hac mevsiminde Muaviye'nin Sa'd b. Malik'ten, "hacla birlikte temettü umresi yapmak konusunda görüşün nedir?" diye sorduğunu, Sa'd'ın, "Güzel bir iştir" demesi üzerine Muaviye'nin, "Ömer bunu yasaklamıştır; sen Ömer'den daha mı üstünsü?!" dediğini duydum. Sa'd, Muaviye'nin bu sözüne karşı, "Ömer benden üstündür; fakat umreyi Resul-i Ekrem (s.a.a) yapmıştır ve o da Ömer'den üstündür" cevabını verdi.[\[705\]](#)

Bazı rivayetlerden Muaviye döneminde bu gibi girişimlerin onun kendisine has olmadığı, Muaviye sisteminin bazı yordakçılarının da bu konuda ona yardımcı oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin:

Malik'in Muvatta'sında, Sünen-i Nesaî, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda (tabir Muvatta'nındır) Muhammed b. Abdullah[\[706\]](#) b. Haris'in, Muaviye'nin hac yaptığı yılda Sa'd b. Ebi Vakkas'la Zehhak b. Kays'ın temettü umresiyle haccı birleştirme konusunda tartışıp görüş belirttiklerini duyduğu rivayet edilmiştir. Bu tartışmada Zehhak, Sa'd'a, "Umre ve haccı Allah'ın hükmüne cahil olan kimseden başkası birleştirmez!" dedi. Sa'd ise, "Ey kardeşimin oğlu! Çirkin bir şey söyledin!" dedi. Zehhak, "Fakat Ömer bunu yasaklamıştı" dedi. Sa'd, "Resulullah (s.a.a) böyle yaptı ve biz de onunla birlikte bu ameli yerine getirdik" şeklinde karşılık verdi.[\[707\]](#)

Bu rivayette geçen Zehhak, Zehhak b. Kays-i Kurşî Fehrî'dir; işte bu nedenle Sa'd ona, "Ey kardeşimin oğlu!" diye hitap etmiştir. Zehhak, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından yedi yıl önce dünyaya gelmiş, Muaviye'nin güvenlik görevlilerinin sorumluluğunu üstlenmiş, savaşlarda başarılar göstermiş, Muaviye de onu Emirulmüminin Ali (a.s)'ın hükümet alanında kargaşa çıkarmak için görevlendirdiği ordunun kumandanlığına atamıştır. Zehhak Irak şehirlerinde yağma yapıp halktan bir grubunu öldürmüş, hac kafilesine saldırarak azık ve bineklerini yağmalamış ve onlardan bir grubunu kılıçtan geçirmiştir!

Zehhak Muaviye'nin cenazesine gusül verip, kefenleyip denfnetti, sonra babasının ölüm haberini Yezid'e verdi. Yezid'in ölümünden sonra Abdullah b. Zübeyr'e biat etti ve Merc-i Rahit'te Merven b. Hakem'le savaştı ve aynı yıl hicretin 64'inde öldü.[\[708\]](#)

Zehhak b. Kays, Muaviye'nin yordakçılarının başta gelenlerinden biriydi. Onun Muaviye'nin yanında yer alıp, onun ipine sarılması ve Muaviye'nin isteklerini yerine getirmede ona yardımcı olması şaşırılacak bir şey değildir tabii.

Ve yine Muaviye'nin bu kaydettiklerimiz dışında temettü umresini engellemek için hadis uydurmaya başvurmasına da şahit olmaktayız. Beyhakî ve Nesaî kendi Sünenlerinde şöyle kaydetmektedirler (ifade Beykahî'nindir):

Muaviye, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bazı ashabına şöyle sordu (Ebu Davud, "Resulullah (s.a.a)'in ashabına sordu" demiştir): Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, hayvanın eğerinin altına serilen örtünün panter derisinden olmasını yasakladığını kabul ediyor musunuz?"

Onlar, "Allah şahittir ki evet" dediler.

Muaviye, "Ben de buna tanıklık ediyorum" dedi ve sonra, "Peki Resulullah (s.a.a)'in parça dikme dışında altın dokumalı elbise giymeyi yasakladığını kabul ediyor musunuz?" diye sordu.

Onlar yine, "Allah şahittir ki evet" diye cevap verdiler.

Bunun peşinden Muaviye, "Peki Resulullah (s.a.a)'in hacla temettü umresini bir arada yapmayı yasakladığını da kabul ediyor musunuz?!" dedi.

Onlar, "Allah şahittir ki hayır!" dediler.

Muaviye, "Vallahi bu da onlar gibidir!" dedi.

İbn-i Kayyım bu rivayeti naklettikten sonra şöyle yazıyor: "Biz da Allah'ı tanık tutuyoruz ki bu, Muaviye'nin zihninin ürettiği hayallerden biridir veya yalan yere ona isnat edilmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.a) hiçbir zaman hacla temettü umresini bir arada yapmayı yasaklamamıştır.[\[709\]](#)

İbn-i Kayyım bu sözü Muaviye hakkındaki iyimserliğinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda Muaviye'nin kendisinin Resulullah (s.a.a)'ten naklettiği aşağıdaki rivayet onun birinci sözünü reddetmektedir.

Buharî ve Müslim kendi Sahihlerinde ve Ahmed b. Hanbel Müsned'inde İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet etmişlerdir (ifade Buharî'nindir): Muaviye bana, "Merve'de Resulullah (s.a.a)'in saçını okumun ucuyla taksir ettiğimi (kısalttığımı) biliyor musun?" dedi. Ben, "Bunu bilmiyordum; fakat bu konu kendi aleyhine bir delildir!" dedim.*

El-Muntaka kitabında "Merve" kelimesinden sonra "fi eyyamin aşer" (on gün içinde) tabiri geçmiştir. İbn-i Kayyım diyor ki, "Bu Muaviye'nin halk tarafından eleştirilmesine neden olan ve bunu Muaviye'nin hatalarından saydıkları bir kondur."[\[710\]](#)

Birinci rivayette, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in ashabı Muaviye'nin sözünü reddederek Hazretin temettü umresiyle haccı bir arada yapmayı yasaklamadığına dair yemin etmektedirler; fakat Muaviye, Resulullah (s.a.a)'in onu da yasakladığına yemin etmektedir! Bu rivayet, Muaviye'nin görüşüne uygun diğer rivayetlerin de onun döneminde uydurulduğunu göstermektedir. Biz bu konuyu bahsimizin sonunda işleyeceğiz inşallah.

Fakat Muaviye'nin birinci rivayetini reddeden ikinci rivayeti kendisinin Resul-i Ekrem (s.a.a)'e yakın kişilerden olduğunu, Hazretin huzurunda bulunduğunu göstermek ve böylece övünmek içindir; fakat bu sözün kendisinin birinci fetvasıyla çeliştiğini unutmuş galiba.

Muaviye, Ömer'in sünnetini ihya etme yolunda Sa'd b. Ebi Vakkas'ın sert muhalefetiyle karşılaştı; çünkü Müslim'in kendi Sahih'indeki rivayetlerine göre Ganim b. Kays şöyle demiştir: Ben Sa'd b. Ebi Vakkas'tan temettü umresinin hükmünü sordum. Sa'd, "Biz temettü umresi

yapınca o daha Mekke'de kafirdi" cevabını verdi. Başka bir rivayete göre şöyle dedi: "Biz temettü umresi yaparken o daha uruşta (veya arşa) kafirdi."

"Uruş" Mekke evlerine denir. Fakat Sa'd b. Ebi Vakkas, "uruş" değil de "arş" söyleyip arşın Rabbi olan Allah'ı kastetmiş olabilir. (Buradaki fark, bu kelimenin Arapça'da farklı bir şekilde hareketlendirilmesinden kaynaklanıyor -müt.-)[\[711\]](#)

Böylece Sa'd b. Ebi Vakkas bir çok yerde Muaviye'yle muhalefet etmiştir. Oysa o zaman mevcut sahabe arasında hiç kimse Sa'd b. Ebi Vakkas'ın makam ve mevkisine sahip değildi. O Irak'ın fatihi ve halife Ömer'in altı kişilik şuraya seçerek halife adayı kıldığı kişilerden biriydi. İşte bu nedenle Sa'd o dönemde hakim hilafet düzenine karşı çıkma gücüne sahipti. Halbuki o dönemde hayatı boyunca gerçekler karşısında sesi soluğu çıkmayan İmran b. Hasin[\[712\]](#) gibi diğer sahabiler de vardı. İmran b. Hasin kendisini ölümün eşiğinde görünce sessizliğini bozup temettü umresi hakkında görüşünü açıkça belirtti. Müslim ve diğerlerin bu konuyu Mutarreften şöyle nakletmektedirler:

İmran b. Hasin ölüm yatağında birini benim peşime göndererek şöyle dedi: "Sana bazı hadisler hakkında bazı bilgiler vereyim de şayet benden sonra Allah seni bu hadislerden yararlanı. Ben yaşarsam bunu kimseye söyleme; fakat eğer ölürsem istersen bunu halka anlatabilirsin; çünkü benim güvencem bundadır. Bunu bil ki Resulullah (s.a.a) hacca temettü umresini birlikte yaptı; bu hükmü kaldıran bir ayet inmedi ve Resul-i Ekrem (s.a.a) de bizi ondan engellemedi. Ancak bir adam bu konuda canı istediği her şeyi söyledi."[\[713\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Bu gün sana bir hadisten bahsedeceğim; ileride Allah Teala seni bu hadisten faydalandıracaktır. Şunu bil ki Resulullah (s.a.a) Ehlibeyt'inden bir gruba Zilhicce ayının ilk on gününde temettü umresi yapmayı emretti. Ondan sonra bu hükmü kaldıran bir ayet inmedi ve Resul-i Ekrem (s.a.a) hayatta olduğu sürece de bundan sakındırmadı. Nihayet bir adam bu konuda canı istediklerini söyledi!"

Başka bir rivayette de, "Bir adam -Ömer- kendi görüşünü dile getirdi."[\[714\]](#)

* * *

Muaviye hayatta olduğu sürece bu konu böyle devam etti; Muaviye'nin ölümünden sonra halife diye oğlu Yezid'e biat edilince, hilafetin ilk yılında İmam Hüseyin (a.s)'la savaşın onun Ehlibeyt'ine baskı yapmaya, peşinden de Medine'de sahabe ve tabiini ezmeye başladı. Bu konuda o kadar direndi ki nihayet Medine'ye girip orada yaptı yaptıklarını. Oradan Mekke'deki Abdullah b. Zübeyr'le savaşmak için hareket etti ve Abdulah'ı Mekke'de kuşattı.

Yezid'in ölmesi üzerine Abdullah b. Zübeyr'e halife diye biat edilince, o da temettü umresi konusunda var gücüyle ilk üç halifenin sünnetlerini yaşatmaya çalıştı.

Abdullah b. Zübeyr Döneminde Temettü Umresi

Ebubekir ve Ebu Hubeyb, Abdullah b. Zübeyr, Kureşî Esedî, annesi Aişe'nin kız kardeşi (Ebubekir'in kızı) Esmadır. Dolayısıyla, Ümmü'l - Müminin Aişe, Abdulah b. Zübeyr'in teyzesidir. Abdullah hicretten sonra Medine'de dünyaya gelmiş ve Cemel savaşında teyzesi Aişe'nin yanında İmam Ali (a.s)'a karşı savaşmıştır. Emirülmüminin Ali (a.s) Abdullah b. Zübeyr hakkında şöyle buyurmuştur:

"Abdullah b. Zübeyr dünyaya gelmeden önce Zübeyr bizim Ehlibeyt'ten sayılıyordu."

Yezid'in ölümünden sonra Hicaz, Yemen, Irak ve Horasan'da Abdullah b. Zübeyr'e biat edildi. Nihayet Abdumelik b. Mervan saltanata ulaşınca Abdullah b. Zübeyr'in işine son vermesi için Haccac b. Yusuf-i Sekafi'yi gönderdi. Haccac hicretin 73. yılının Cemadiulahir ayının ortasında Abdullah b. Zübeyr'i öldürerek onun hareketine son verdi.[\[715\]](#)

* * *

Abdullah b. Zübeyr Mekke'de on yıldan fazla hükümet etti. O ve babasının çocukları temettü umresi yapılmaması için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. İşte bu nedenle aşağıdaki rivayetler gereğince onlarla Emirülmüminin Ali b. Ebutalib (a.s)'in mektebinin izleyicileri arasında oldukça fazla tartışma ve sürtüşmeler çıktı.

Sahih-i Müslim'de şöyle geçer: İbn-i Abbas halkı temettü umresi yapmaya teşvik ediyordu; fakat Abdullah b. Zübeyr buna engel oluyordu...[\[716\]](#)

Sahih-i Müslim ve Sahih-i Buhari'de Ebu Cumre-i Zubaî'den[\[717\]](#) şöyle rivayet edilmektedir:

Temettü umresi yapmak istedim; fakat bir kişi bunu yapmamı engelledi. Ben de İbn-i Abbas'a giderek niyetim açıkladım. İbn-i Abbas bana temettü umresi yapmamı emretti. Bu nedenle eve dönerek uyudum. Rüya aleminde bir kişinin bana, "Umren makbuldür ve haccın doğrudur" dedi. Ben kalkarak tekrar İbn-i Abbas'a gidip gördüğüm rüyayı anlattım. Bunun üzerine İbn-i Abbas tekbir getirerek, "Temettü umresi Resulullah (s.a.a)'in sünnetidir" dedi.[\[718\]](#)

Yine Müsned-i Ahmed ve diğer kaynaklarda (ifade Müsned-i Ahmed'indir) İbn-i Abbas'ın azat ettiği kölesi Kureyb'den[\[719\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İbn-i Abbas'a dedim ki: "Sen, beraberinde kurbanı olmayan ve Ka'be'yi tavaf ettikten sonra umre niyetiyle ihramdan çıkmayan kimsenin haccı doğru değil; beraberinde kurbanlık olan kimse ise hac ve umresini birleştirmelidir, diyorsun. Diğerlerinin söyledikleriyle farklı olan bu sözünle anlatmak istediğin nedir?" dedim.

İbn-i Abbas şöyle dedi: Vay haline! Resul-i Ekrem (s.a.a) ashabıyla birlikte sadece hac yapmak için hareket etmişlerdi. Sonra Resulullah (s.a.a), beraberinde kurbanlık getirmeyenlerin Ka'be'yi tavaf etmelerini ve temettü umresi niyetiyle ihramdan çıkmalarını emretti. Onlardan biri Hazrete, "Ya Resulullah! Biz hac yapmak için gelmiştik" dedi. Resulullah (s.a.a) ise, "Bu hac değil, umredir" cevabını verdi.[\[720\]](#)

Temettü Umresi Konusunda İbn-i Abbas ve İbn-i Zübeyr'in Delilleri

Müslim kendi Sahih'inde Müslim-i Kura'dan şöyle rivayet etmişti: İbn-i Abbas'a temettü umresinin hükmünü sordum; İbn-i Abbas temettü umresine izin verdi; oysa Abdullah b. Zübeyr onu yasaklamıştı. İbn-i Abbas bunu duyunca şöyle dedi:

Bu Abdullah b. Zübeyr'in annesi Resulullah (s.a.a)'in temettü umresi yapmayı emrettiğini söylüyor. Gidin ondan sorun, dedi!

Ravi diyor ki, Abdullah b. Zübeyr'in annesinin yanına gittik. Şişman ve gözleri kör yaşlı bir kadındı.

O, bize, "Resulullah (s.a.a) temettü umresinin yapılmasını emretmiştir" dedi.[721]

Zadu'l - Mead kitabında, Abdullah b. Zübeyr'in şöyle dediği geçer: "İfrad haccı yapın -yani hacla temettü umresini birleştirmeyin- ve bu körünüzün sözünü bırakın."

Bunu üzerine Abdullah b. Abbas, "Kalbi kör olan sensin. Neden bu konuyu annenden sormuyorsun?" dedi. Abdullah b. Zübeyr birini annesine gönderip gerçeği öğrenmek istedi. Annesi, "İbn-i Abbas doğru söylüyor" dedi; "Biz hac yapmak için Resulullah (s.a.a)'le birlikte hareket etmiştik. Resulullah (s.a.a)'ın emri üzerine onu umre olarak tamamladıktan sonra ihramdan çıktık ve böylece ihram nedeniyle haram olan şeyler bize helal oldu; öyle ki kadın ve erkeklerin kokuluklarından güzel kokular etrafı sardı.[722]

Urve b. Zübeyr[723] ve İbn-i Abbas'ın Delilleri

Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: Urve b. Zübeyr, İbn-i Abbas'a, "Ey İbn-i Abbas! Daha ne kadar insanları saptıracağını!" dedi. İbn-i Abbas, "Ey Urvecik! Neden bahsediyorsun?" dedi. Urve, "Bize hac aylarında umre yapmamızı emrediyorsun; Ebubekir ve Ömer bundan sakındırmıştır!" dedi. İbn-i Abbas, "Fakat Resulullah (s.a.a) bunu yapmıştır..." cevabını verdi.[724]

Başka bir rivayete göre İbn-i Abbas, Urve'ye şöyle cevap vermiştir: "Onların helak olacaklarını adeta görüyorum. Ben onlara Resulullah (s.a.a)'in bu ameli yapmayı emrettiğini söylüyorum. Fakat onlar Ebubekir ve Ömer'in bundan sakındırdı, diyorlar!"[725]

Diğer bir rivayete göre Urve, "Ey İbn-i Abbas! Halka temettü umresi yapma fetvası veriyorsun; Allah'tan hiç korkmuyor musun?!" dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbas, "Ey Urvecik bu konuyu annenden sor" şeklinde karşılık verdi. Urve, "Ebubekir ve Ömer umre yapmamışlardır" dedi! Fakat İbn-i Abbas, "Ben Resulullah (s.a.a)'ten söylüyorum, siz ise bana Ebubekir ve Ömer'den cevap veriyorsunuz?!" dedi.[726]

Yine Zadul - Mead'da geçen başka bir rivayette umre konusuyla ilgili Urve b. Zübeyr'in kimliği belirsiz bir kişiye şu şekilde delil getirdiği geçer: Urve b. Zübeyr ashaptan bir kişiye, "Sen halka Zilhiccenin ilk on gününde temettü umresi yapmayı emrediyorsun; oysa bu günlerde umre yapılmaz!" dedi. Adam, "Bu konuyu neden annene sormuyorsun?!" dedi. Urve, "Ebubekir ve Ömer umre yapmamışlardır!" dedi. Bunun üzerine adam şöyle dedi: "İşte bu nedenle kendinizi helakete düşürmüştünüz. Allah Teala kesinlikle sizi cezalandıracaktır. Ben size Resulullah (s.a.a)'ten konuşuyorum; siz ise bana Ebubekir ve Ömer'in davranışından bahsediyorsunuz!" Urve, "Vallahi! Ebubekir ve Ömer, Resulullah (s.a.a)'in sünnetini senden daha iyi biliyorlardı" diyince adam susup konuşmadı.[727]

Kimliği belirsiz olan bu adamın Abdullah b. Abbas olduğunu görmekteyiz.

Yine Mecmau'z - Zevaid kitabında, Urve b. Zübeyr'in İbn-i Abbas'la görüşerek ona şöyle dediği geçer: "Ey İbn-i Abbas! Uzun zamandan beridir halkı saptırmakla uğraşıyorsun?" dedi. İbn-i Abbas, "Ey Urvecik! Neden bahsediyorsun?" diye sordu. Urve, "Adamın biri hac yapmak veya umre için ihrama girip hareket ediyor; Ka'be'yi tavaf ettikten sonra sen onun ihramdan çıkması gerektiğine fetva veriyorsun; oysa Ebubekir ve Ömer bunu yasaklamışlardır!" dedi! İbn-i Abbas, "Eyvahlar olsun sana! Sen Ebubekir ve Ömer'i mi öne geçiriyorsun, yoksa Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in ashap ve ümmeti arasındaki sünnetini mi?" dedi. Urve, "Ebubekir

ve Ömer Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini benden ve senden daha iyi biliyorlardı!" cevabını verdi.

Ravi diyor ki: Urve, İbn-i Abbas'a düşmanlık ediyordu.[\[728\]](#)

Urve b. Zübeyr'in Temettü Umresini Engelleyişi

Sahih-i Müslim'de Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmektedir: Irak ahalisinden bir kişi, "Urve b. Zübeyr'e, hac için telbiye söyleyen bir adamın Ka'be'yi tavaf ettikten sonra ihramdan çıkıp çıkamayacağını sor. Eğer çıkamaz derse, ona bir kişinin böyle fetva verdiğini söyle" dedi.

Muhammed b. Abdurrahman diyor ki: Ben bunu Urve'den sordum. Urve, "Hac için telbiye söyleyen bir kimse, hac amellerini yapmadan önce ihramdan çıkamaz" dedi. Ben, "Fakat bir kişi böyle fetva veriyor" dedim. Urve, "Yersiz ve yanlış fetva veriyor" cevabını verdi.

Iraklı adam tekrar benimle görüşerek olup bitenleri sordu. Ben de olanları anlattım. Iraklı adam bunun üzerine Urve'ye, bu fetvayı veren kişinin Resulullah (s.a.a)'in ve yine Zübeyr ve Esmâ'nın böyle yaptıklarını söylediğini bildirmemi istedi.

Muhammed b. Abdurrahman diyor ki: Ben tekrar Urve'nin yanına giderek Iraklı adamın sözlerini ona ulaştırdım. Urve, "Kimdir bu adam?" diye sordu. Ben, "Bilmiyorum" dedim. Urve, "Neden kendisi gelip sormuyor? Bu adamın Iraklı olduğunu sanıyorum" dedi. Ben, "Bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine Urve şöyle dedi: "Her halukârda yalan söylüyor. Aişe (r.a) bana dedi ki: Resulullah (s.a.a) hac yaptı ve Mekke'ye girince ilk önce abdest alıp Ka'be'yi tavaf etti. Resulullah (s.a.a)'den sonra Ebubekir de her şeyden önce Ka'be'yi tavaf etti (umre yapmadı). Ebubekir'den sonra Ömer de onun gibi hac yaptı. Sonra ben Osman'ın da ilk işinin Ka'be'yi tavaf etmek olduğunu ve ondan sonra bir şey yapmadığını gördüm. Daha sonra Muhacirler ve Ensar da böyle yaptılar; bunun peşinden başka bir şey yapmadılar.

Bu konuda gözümle gördüğüm son şey Abdullah b. Ömer b. Hattab'ın ameliydi; o da haccını umreyle çevirmedi. Abdullah b. Ömer onların yanındadır; neden ondan sormuyorlar?

Ayrıca, gelmiş-geçmiş kişilerden Mekke'ye girdiklerinde her şeyden önce Ka'be'yi tavaf etmeyen ve ihramdan çıkan birisi yoktur. Ben annem ve halamın Mekke'ye girer girmez yaptıkları ilk işin Ka'be'yi tavaf etmek olduğunu ve buna rağmen ihramdan çıkmadıklarını gördüm.

Annem bana kız kardeşi, Zübeyr, falanca ve filancayla sadece umre için geldiklerini ve rüknü meshettikten sonra ihramdan çıktıklarını söyledi. Dolayısıyla o adamın söyledikleri yalandır.[\[729\]](#)

(Burada yazarın konunun lügatleriyle ilgili incelemesini Türkçe okuyucularımız için gereksiz gördüğümüzden çevirmedi. -müt.-)

Bu Rivayetle İlgili Bir Araştırma

Bu rivayette Urve, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in tavaftan sonra ne yaptığına değinmemiştir; fakat Ebubekri, Ömer, Osman ve Muaviye'ye nispet verdiği şeylerin tümü doğrudur. Ama, "Gelmiş-geçmiş kişilerden hiç biri... ihramdan çıkan birisi yoktur... Ben, annem ve halamın... tavaf

ettiklerini ve ihramdan çıkmadıklarını gördüm... Onun bu konuda söyledikleri yalandır..." şeklindeki sözünün yukarıda geçen çeşitli rivayetlerde doğru olmadığını gördük. Yine Urve'nin annesi ve halasıyla ilgili sözleri, Müslim'in bu rivayetin peşinden annesi Ebubekir kızı Esmâ'dan naklettikleriyle çelişmektedir. Esmâ diyor ki:

"Biz ihram bağlayarak Mekke'ye girdik. O sırada Resulullah (s.a.a), beraberinde kurbanlık getirmiş olanlar ihramdan çıkmasınlar; fakat beraberinde kurbanlık getirmeyenler ihramdan çıksınlar, buyurdu. Ben beraberimde kurbanlık getirmediğim için ihramdan çıktım. Fakat Zübeyr, beraberinde kurbanlık getirdiği için ihramdan çıkmadı. Ben ihramdan çıktıktan sonra elbisemi giyerek dışarı çıkıp Zübeyr'in yanında oturdum. Zübeyr bana, kalk yanımdan uzaklaş! dedi. Ben, seni tahrik etmemden mi endişeleniyorsun?! dedim."

Başka bir rivayette şöyle geçer: Zübeyr'in Esmâ'ya, "Benden uzaklaş, benden uzak dur" dedi. Bunun üzerine Esmâ, "Seni tahrik etmemden mi korkuyorsun" şeklinde karşılık verdi. Diğer bir rivayette ise, Ebubekir kızı ve Abdullah b. Züeyr'in ve Urve'nin annesi Esmâ'nın azad ettiği kölesi Abdullah'tan şöyle rivayet edilmektedir: Esmâ sürekli Cuhun'dan[730] geçince Allah'ın selamı Resulü'nün üzerine olsun. Hazretle birlikte burada indik. O dönemde biz fakirdik, durumumuz pek iyi değildi ve yanımda pek fazla azık ve binek yoktu. Ben, kardeşim Aişe, Zübeyr, falanca ve filanca umre yaptık. Ka'be'yi tavaf ettikten sonra ihramdan çıktık. Ve akşamüzeri tekrar hac için telbiye söyledik.[731]

Nihayet Urve b. Zübeyr'in Abdullah b. Ömer b. Hattab'a nispet vererek, "Abdullah b. Ömer de umreden sonra ihramdan çıkmadı; Abdullah b. Ömer onların yanındadır; gidip ondan sorsunlar!" dediğine şahit olduk. Fakat biz Abdullah b. Ömer'in sözlerinin birbirinden farklı olduğunu ve rivayetlerinin birbiriyle çeliştiğini gördük.

Abdullah b. Ömer'in Temettü Umresiyle İlgili Görüşü

Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebu Davud, Sünen-i Nesaî, Tirmizî, Beyhakî ve diğer kaynaklarda (ifade Sahih-i Müslim'indir) Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.a) Veda Haccı'nda umre ve hacı birlikte yaptı. İnsanlardan bazıları beraberlerinde kurbanlık getirmiş ve bazıları da getirmemişlerdi. Resulullah (s.a.a) Mekke'ye girince, "Beraberinde kurbanlık getirenlere, hac amelleri bitinceye kadar ihramlı kimseye haram olan şeylerin hiç biri helal olmaz; fakat beraberlerine kurbanlık getirmeyenler Ka'be'yi tavaf ettikten sonra Safa'yla Merve arasında sa'y yapıp ihramdan çıksın ve sonra bir kez de hac için telbiye söylesinler..."[732]

Tirmizî kendi Sünen'inde Abdullah b. Ömer'in oğlu Salim'den, halkın babasının (Ömer'in) temettü umresini yasaklayan bu sözüne itiraz ettiklerini nakletmiştir. Şöyle ki: Şamlı bir kişinin Abdullah b. Ömer'den hac aylarında temettü umresi yapmanın hükmünü sorduğunu duydum. Abdullah, "Helaldir" dedi. Şamlı adam, "Fakat baban bunu yasaklamıştı" dedi. Abdullah, "Sen ne dersin? Eğer babam bir şeyi yasaklar, fakat Resulullah (s.a.a) onu yaparsa; acaba babamın mı emrine uyarsın, yoksa Resulullah (s.a.a)'in mi?" dedi. Şamlı adam, "Elbette Resulullah (s.a.a)'in emrine uyarım" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer, "O halde bilesin ki Resulullah (s.a.a) temettü umresi yapmıştı" dedi.[733]

Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: "Resulullah (s.a.a) hac amellerinden önce umre yapmıştır."[734]

İbn-i Kesir şöyle yazmıştır: Abdullah b. Ömer temettü umresi konusunda babasının aksine fetva veriyordu. Ona, "Baban temettü umresini yasaklamıştır!" diyorlardı. Fakat o, "Ben gökten size taş yağmasından korkuyorum; biz Resulullah (s.a.a)'in sünnetine mi uymamız gerekiyor, yoksa Ömer b. Hattab'ı sünnetine mi?" cevabını veriyordu.[\[735\]](#)

Temettü umresi konusunda Abdullah b. Ömer'den bu tutumun aksini de rivayet etmişlerdir.[\[736\]](#) Abdullah b. Ömer'in bu konuda farklı fetvalar vermiş olmasının nedeni, bu fetvaları değişik zamanlarda vermesi olabilir. Örneğin, eğer bir kişi babasının veya Osman'ın hilafeti döneminde ondan böyle bir şeyi sorsaydı, ona zaman şartları ve hakim gücün isteği doğrultusunda bir cevap verirdi. Fakat eğer Abdullah b. Zübeyr ve Ümeyyeoğulları'nın onunla çekişmeleri döneminde böyle bir şey sorulsaydı, zamanın hükümetine rahat bir şekilde muhalefet ederdi.

Böylece bu dönemde temettü umresi hakkında şiddetli bir ihtilaf ve ikilik çıktı. Hakim gücün çevresi temettü umresini yasaklarken, temettü umresinin yapılmasından yana olan bazıları da Resul-i Ekrem (s.a.a)'in temettü umresi yapılması doğrultusundaki emrini halka bildiriyorlardı. Bunlar, halka Resulullah (s.a.a)'in sünnetini tebliğ eden Cabir b. Abdullah-i Ensarî gibi Hazretin ashabından geriye kalanlardı. Örneğin:

Sahih-i Müslim'de Ebu Nazre'den şöyle rivayet edilmiştir: Cabir b. Abdullah-i Ensarî'nin yanında oturduğum bir sırada biri gelerek ona, "İbn-i Abbas'la Abdullah b. Zübeyr temettü umresi ve mut'a nikahı konusunda görüş ihtilafı var" dedi. Cabir, "Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde her ikisini de yapıyorduk. Fakat Ömer onları bize yasaklayınca, bir daha yapmadık" dedi.[\[737\]](#)

Bu ihtilaf bir süre her iki mektebin izleyicileri arasında devam etti. Musa b. Nafi-i Esedî'nin rivayeti bunu ortaya koyan örneklerden biridir. Musa b. Nafi diyor ki: Mekke'ye girdim ve terviyeye üç gün kala temettü umresi yaptım. Bunun üzerine Mekkeli bir kişi bana, "Senin hacın Mekke sayılır" dedi. Bunun üzerine hükmü sormak için Ata b. Ebi Ribah'ın yanına gittim. Ata dedi ki: Cabir b. Abdullah-i Ensarî bana, Resulullah (s.a.a)'le birlikte hac yaparken, Hazretin beraberinde kurbanlık getirdiği ve sadece hac için telbiye söylediği halde Mekke'ye girdi, sonra onlara şöyle buyurduğunu söyledi: "Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merve arasında sa'y ve taksir yaptıktan sonra ihramdan çıkın ki ihramın haramları size helal olsun. Zilhicce'nin sekizinci günü hac için telbiye söyleyin ve daha önce yaptığımız ameli temettü umresi sayın." Halkın, "Biz hac için telbiye söylemiştik; şimdi onu nasıl temettü umresi sayalım?" demeleri üzerine Hazret şöyle buyurdu: "Emrettiğim şekilde yapın; eğer beraberimde kurbanlık getirmemiş olsaydım ben de size söylediğim gibi yapardım. Fakat kurban kesinceye kadar ihram nedeniyle haram olan şeyler bana helal olmaz." Böylece halk itaat edip Resulullah (s.a.a)'in söylediği gibi yaptılar.[\[738\]](#)

Abdullah b. Zübeyr'in hilafeti döneminde de -Abdullah istemediği halde- Resulullah (s.a.a)'in sünnetinin ihyasının başarısının nişanesi belirdi ve halk temettü umresi yapmaya ilgi gösterdiler. Bunu Sahih-i Müslim'de geçen rivayetlerden açık bir şekilde anlamak mümkündür. Örneğin:

Benî Hecim kabilesinden bir kişi İbn-i Abbas'a, "Ka'be'yi tavaf eden herkesin ihramdan çıkabileceği yolunda verilen ve halkı yanıltıp temettü umresine yönelten bu fetvalar da neyin nesidir?" diye sorması üzerine İbn-i Abbas, "İstememenize rağmen bu peygamberinizin sünnetidir" cevabını verdi. Bundan sonraki rivayette ise şöyle geçer: Ka'be'yi tavaf eden bir kimsenin temettü umresinin ihramından çıkacağı her tarafa yayılmıştı.[\[739\]](#)

İbn-i Kayyım, İbn-i Abbas'tan nakledilen yukarıdaki rivayet hakkında şöyle demiştir: "İbn-i Abbas doğru söylemiştir. Beraberinde kurban getirmeyip Ka'be'yi tavaf eden herkes, haccı ister ifrad olsun, ister kıran ve ister temettü, tavaftan sonra hükmen veya farz olarak ihramdan çıkar; bu, hiçbir tartışma götürmeyen bir sünnet olup tıpkı Resulullah (s.a.a)'in, "*Gün burada bitince veya gece buradan başlayınca oruçlu kimse iftar etsin*" şeklindeki buyruğu gibidir. Oruçlu kimse için bu iftar etmek ister hüküm anlamında olsun, ister iftar vaktinin yettiğini belirtsin fark etmez. Aynı şekilde Ka'be'yi tavaf eden kimse ister hükmen ihramdan çıksın, ister ihram değil, serbestlikten yararlanma vakti olsun, o zamanda ihramdan çıkmak gerekir. Bu, beraberinde kurbanlık getirmeyenlerin vazifesidir ve sünnette bu konu açık bir şekilde bildirilmiştir.

İbn-i Abbas'tan naklen Ebu Şe'sa'dan şöyle rivayet edilmiştir: İbn-i Abbas, "Hac için telbiye söyleyen herkes, istese de istemese de tavaftan sonra ameli umre sayılır" dedi. Ben ona, "Halk senden böyle bir şeyi kabul etmez!" dedim. İbn-i Abbas, "İstemeseler bile bu peygamberlerinin sünnetidir" dedi.[740]

İbn-i Abbas kendi döneminde Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetinin ihyası uğrunda bu şekilde çaba harcıyor, Ehlibeyt (a.s) mektebi izleyicilerinden Cabir b. Abdullah-i Ensari gibi kimseler de bu yolda ona yardımcı oluyorlardı; nihayet bu kişiler tarafından ve onların peşinden temettü umresi Hulefa Mektebinde de söz konusu edilmeye başladı.

İbn-i Hazm'ın Mensur b. Mu'tamer'den[741] rivayeti bu konuyu teyit etmektedir. Mensur diyor ki: Hasan Basrî'nin[742] hac yaptığı yılda ben de onunla birlikte hacca gittim. Mekke'ye ulaştığımızda adamın biri Hasan'ın yanına gelerek, "Ey Ebu Said!" dedi, "Ben Horasanlıyım. Çok uzak bir yoldan geldim ve hac için telbiye söyledim." Hasan, "Yaptığın şeyi umre sayarak umreden çık" dedi. Halk Hasan'ın bu sözüne şaşırarak onu kabul etmediler.[743] Hasan'ın fetvası Mekke'de yayılıp herkesin kulağına ulaştı. Nihayet bu fetvayı Ata b. Ebi Ribah'a[744] ulaştırdılar. Ata, "Hasan Basrî doğru söylemiştir; fakat biz bu gerçeği açıklamada uyum içerisinde değiliz!" dedi.[745]

Abbasîler döneminde umre gerçeğini ifşa etme korkusu yok oldu ve onların hilafeti döneminde temettü umresinden her tarafta bahsedildi; Abbasî halifelerinin temettü umresini teyit edip desteklemesinde dedeleri İbn-i Abbas'ın tutumunun önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Ve yine Abbasîler döneminde Hanbelî'lerin imamı Ahmed b. Hanbel temettü umresine fetva verdi. Böyle bir fetvanın Hulefa Mektebinde sürüp gitmesi tabii ki doğal bir şeydi.

İbn-i Kayyım'ın şu sözleri de bu konuyu teyit etmektedir: Temettü umresini ister ismini söylediklerimiz ve ister diğerleri Resulullah (s.a.a)'ten rivayet etmiş, tabiinin ileri gelenlerinden bir grup da onlardan alarak rivayet etmişlerdir. Bu rivayetler öyle bir hadde ulaştı ki artık bunun sihatinde hiçbir şek ve şüphe kalmadı, bu konuda yakın edinilmesine neden oldu. Hiç kimsenin onu inkâr edemez veya böyle bir şey gerçekleşmemiştir diyemez. Bu, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Ehlibeyti'nin, ümmetin bilgisi ve bilim okyanusu İbn-i Abbas'ın ve arkadaşlarının, Ebu Musa Eş'arî'nin, Ehl-i Sünnet ve hadis imamı Ahmed b. Hanbel'in, onun izleyicileri ve tüm hadis ehlinin görüşüdür.[746]

Böylece temettü umresi konusunda o günden günümüze kadar Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetini izleyen Müslümanlardan baskı kalktı.

Halifelerin Görüşlerine Geçerlilik Kazandırmak İçin Uydurulan Hadisler

Buraya kadar Resulullah (s.a.a)'in temettü umresi konusunda cahiliye örf ve adetlerini ortadan kaldırmak için yaptığı girişimleri, Hulefa Mektebinin örf ve adetlerini canlı tutmak için harcadığı çalışmaları ve Ehlibeyt Mektebinin sonunda Müslümanları temettü umresi yapmaya meyillendiren, cahiliye örf ve adetlerini ortadan kaldırıp Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetini geri getirip yaşatmak için yaptığı faaliyetleri inceledik.

Şimdi ise halifelerin temettü umresini yasaklama konusundaki tutumlarına geçerlilik kazandırma ve savunmak için hadis uydurmak gibi harcanan çabaları sergileyerek bu konuyu bitirmemiz uygun olacak.

1- Müslim, Ebu Davud, Nesaî, İbn-i Mâce, Beyhakî ve diğerleri Kasım b. Muhammed b. Ebi Bekir'den, Ümmü'l - Müminin Aişe'den şöyle rivayet ederler: "Resulullah (s.a.a) ifrad haccı (umresiz hac) yaptı.[\[747\]](#)

2- Urve b. Zübeyr kanalıyla Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.a) ifrad haccı yaptı yapmıştır."[\[748\]](#)

3- Cafer b. Muhammed'den, babasından, Cabir'den şöyle rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.a) ifrad haccı yaptı."[\[749\]](#)

4- Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilir:

a) "Resulullah (s.a.a), Ebubekir, Ömer ve Osman ifrad haccı yapmışlardır."

b) "Resulullah (s.a.a)'le birlikte ifrad haccı için telbiye söyledik."[\[750\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: "Resulullah (s.a.a) ifrad haccı için telbiye söyledi."[\[751\]](#)

5- Said b. Museyyeb'den şöyle rivayet ediliyor: Resulullah (s.a.a)'in ashabından bir kişi Ömer b. Hattab'ın (r.a) yanına gelerek Hazretin ölüm hastalığında hacdan önce umre yapmayı yasakladığına tanıklık etti.[\[752\]](#)

6- Cabir b. Abdullah-i Ensarî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.a), Ebubekir, Ömer ve Osman ifrad haccı yaptılar."[\[753\]](#)

7- Haris b. Bilal'den[\[754\]](#) şöyle rivayet ediliyor: Ben Resulullah (s.a.a)'e, "Ya Resulullah! - Umreyle- haccın sadece bizim için mi feshedildi, yoksa bütün insanlara mı?" diye sordu. Hazret, "Sadece bizim için feshedildi" buyurdu.[\[755\]](#)

8- Muhammed b. Hanefiyye'nin oğulları Abdullah ve Hasan,[\[756\]](#) babalarından Ali b. Ebutalib (r.a)'in ona, "Oğlum! İfrad haccı yap!" buyurduğunu rivayet etmişlerdir.[\[757\]](#)

9- Ebuzerden şöyle rivayet edilmiştir: "Temettü umresi sadece Resulullah (s.a.a)'in ashabına hastı."

10- Ebuzerden nakledilen başka bir rivayette ise şöyle geçer: "Sadece bizim temettü umresi yapmamıza müsaade edilmişti."

11- Ondan nakledilen ayrı bir rivayette ise, "İki mut'a (temettü umresi ve mut'a nikahı) sadece bizim içindir; bizden başkası yapamaz."

12- Abdurrahman b. Ebu Şe'sa'dan[758] şöyle rivayet edilmiştir: Ben İbrahim Nehaî[759] ve İbrahim-i Timî'nin[760] yanına giderek, "Bu yıl temettü haccı (hacdan önce umre) yapmak istiyorum" dedim. İbrahi-i Nehaî, "Baban böyle bir karar vermezdi" dedi. Daha sonra İbrahim Timî kanalıyla babasının şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rebeze'de Ebuzer-i Gaffari'nin yanına giderek olayı ona anlattım. Ebuzer, "Temettü haccı sizin için değil, sadece bize hastı" dedi.

Sünen-i Beyhakî'de ise Ebuzer-i Gaffari'nin haclarını umreye dönüştürenler hakkında, "Bu amel Resul-i Ekrem (s.a.a)'le birlikte hac yapanlara hastı" dediği rivayet edilmiştir.[761]

Bu Rivayetlerin Yetersizlikleri

Hanbelilerin imamı Ahmed b. Hanbel yedinci rivayet hakkında şöyle demiştir: "Haris b. Bilal'in rivayeti benim yanımda sabit olmuş değil; ben onu teyit etmiyorum ve böyle bir kişiyi de tanımıyorum... Haris b. Bilal tanınan ve meşhur bir kişi olsa bile haccın feshedildiğini rivayet eden Resulullah (s.a.a)'in on bir ashabi karşısında yeri ne olabilir?"[762]

Ahmed b. Hanbel'in on bir sahabenin haccın feshedildiğine dair rivayetlerinden maksadı, ihramdan çıkıp umreyle hac arasında tüm helallerden yararlanmaktır. Ahmed b. Hanbel'in "Haris'i tanımıyorum" sözünden de esasen böyle birini tanımadığını değil, onu güvenilir bilmediğini kastetmiş olabilir.

Ahmed b. Hanbel Ebuzer'in rivayeti hakkında şöyle diyor: "Allah Ebuzer'e rahmet etsin. Kur'an-ı Kerim'de "**Hac zamanına dek umre yapmak isteyen...**" ayeti geçmektedir.[763]

Burada İmam Hanbel'in maksadı şudur: "Bu ayet, bu hükmün, sadece bazılarına has değil genel olup herkesi kapsadığını bildiriyor. Ve Ebuzer gibi birinin böyle bir hükmün aksine bir şey söylemiş olması gerçekten şaşırtıcıdır!" Oysa İmam Hanbel böyle bir rivayetin Ebuzer adına uydurulduğuna dikkat etmemiştir; nitekim bu konuda diğer rivayetleri de başkaları adına uydurup Resulullah (s.a.a)'in umresiz hac yaptığını söylemişlerdir. Veya Emirülmüminin Ali (a.s)'a yalan bağlayarak, oğlu Muhammed-i Hanefiyye'ye, "Oğlum! İfrad haccı yap!" buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Oysa daha önce Hz. Ali (a.s)'ın bu konuda Osman'la muhalefetine şahid olmuştuk!

Yine Said b. Museyyeb'den, Resulullah (s.a.a)'in ashabından bir kişinin halife Ömer'in yanına gelerek Resulullah (s.a.a)'in ölüm hastalığında hacdan önce umre yapmayı yasakladığını tanıklık ettiğini rivayet etmişlerdir! Biz bu sahabenin kim olduğunu bilemedik ve halife Ömer'in kendi hayatında ve yine Osman'ın, Muaviye'nin, Zübeyr oğulları ve diğerlerinin neden bu sahabenin sözüne isnat etmediklerini anlayamadık!

Bu rivayetlerin tümü ve benzeri diğer rivayetler daha sonraları halifelerin temettü umresini yasaklama konusunda girişimlerine geçerlilik kazandırmak için uydurularak dillere düşürülmüştür.

Bu konuda İbn-i Kayyım "Zadu'l - Mead" ve İbn-i Hazm "el-Muhallâ" adlı kitaplarında ne de güzel söylemişlerdir. İbn-i Kayyım diyor ki:

Allah şahittir ki, eğer hac için ihram bağladıysak Resulullah (s.a.a)'in emirlerini yerine getirip o hazretin gazap ve öfkesinden sakınmak için onu umreye dönüştürmek bize farz olur. Vallahi Resulullah (s.a.a) bu hükmü ne kendi hayatında feshetmiş ve ne de ondan sonra fesholmuştur;

bunun aksine bir kelime bile konuşmak doğru değildir. Resulullah (s.a.a) onu bazı ashabına has kılıp diğerlerini ondan mahrum etmemiştir; tam aksine, Allah Teala bu hükmün Resulullah (s.a.a)'e has olup olmadığını sorması için Surake'nin diline akıtmış ve Hazret de onun ebedi bir hüküm olduğunu buyurmuştur. Nihayet biz bu hadisler ve muhalefeti Resulullah (s.a.a)'i öfkeliendiren bu önemli emirden öne geçirmemiz gereken şeyin ne olduğunu anlamış değiliz.

İmam Hanbel (r.a) de Seleme b. Şebib'e ne güzel cevap vermiştir. Seleme kendisine, "Ey Ebu Abdullah! Bir işin dışında senin bütün işlerin güzel ve beğenilirdir" diyince. Ahmet b. Hanbel, "Nedir o?" diye sordu. Semle, "Haccın feshedilerek umreye dönüştürüldüğüne inanıyorsun!" dedi. Bunun üzerine Ahmed, "Ey Seleme! Ben seni akıllı bir kişi sanıyordum! Bu konuda Resulullah (s.a.a)'ten on bir sahih hadis var; senin sözün için bütün hadisleri görmezden mi geleyim?!" şeklinde karşılık verdi.[\[764\]](#)

İbn-i Kayyim daha sonra şöyle devam etti: Haccın feshedilerek umreye dönüştürülmesi konusu Resulullah (s.a.a)'in on dört sahabe tarafından rivayet edilmiştir ve onların tüm hadisleri sahihtir. Bu kişiler şunlardır: Ümmü'l - Müminin Aişe, Ümmü'l - Müminin Hafsa, Ali b. Ebutalib, Resulullah (s.a.a)'in kızı Fatıma, Ebubekir-i Sıddık'ın kızı Esmâ, Cabir b. Abdullah, Ebu Said-i Hudrî, Berra b. Azib, Abdullah b. Ömer, Enes b. Malik, Ebu Musa Eş'arî, Abdullah b. Abbas, Subret b. Said-i Cuhnî ve Surake b. Malik-i Mudlicî (r.a).[\[765\]](#)

İbn-i Hazm ise şöyle demiştir: Resul-i Ekrem (s.a.a)'in, "Beraberinde kurbanlık getirmeyen haccını umreye dönüştürüp ihramdan çıkmalıdır" şeklindeki emrini Cabir b. Abdullah-i Ensari ve Resulullah (s.a.a)'in ashabından on beş kişi (r.a) vurgulamış ve yirmi küsur tabiin onlardan bunu rivayet etmişlerdir. Bu konuda tabiinin sözlerini kaydedenlerin sayısını Allah'tan başka kimse bilmiyor. Bu kadar delil karşısında hiç kimse ondan yüz çevirip yerine getirmekten sakınamaz.[\[766\]](#)

Ve yine demiştir ki: Resulullah (s.a.a), "*Beraberinde kurbanlık getirmeyen umre yaparak ihramdan çıksın*" buyurmuştur ve bu, o hazretin Mekke ve Sefa'da verdiği son emirdir. Resul-i Ekrem (s.a.a) temettü umresinin insanın beraberinde kurbanlık getirmesinden çok daha faziletli olduğunu bildirmiş ve kendisinin böyle bir şeyi yapmadığı için üzülmüştür. Haccdan önce umre hükmünün kıyamete kadar devam edeceğini bildirmiş ve onun için biz de bu hükmün hiçbir zaman kaldırılmadığına eminiz. Bu durumda temettü umresinin kaldırılmasını caiz bilenler kasıtlı olarak Resulullah (s.a.a)'in rivayetine yalan bağlamayı caiz görmüş olur ve eğer bu iş kasıtlı olursa kafir olur. Biz şuna inanıyoruz ki umre hac amelleri içine girmiş ve umresiz hac yapmak caiz değildir; ister haccdan önce yapılan ve kendisiyle hac amelleri arasında serbestlikten yararlanılan temettü umresi olsun, ister hac amellerine yakın olan kıran umresi olsun; bu konuda son söz budur.[\[767\]](#)

İbn-i Hazm sonra şöyle devam ediyor: Ebu Musa Eş'arî, Ebubekir'in hilafeti boyunca ve Ömer'in (r.a) hilafetinin başlarında buna (temettü umresinin yapılmasına) fetva veriyordu. Halife Ömer'in bunu yasakladığını duyduktan sonra, Resulullah (s.a.a)'ten nakledilen rivayet karşısında ondan vazgeçmek hüccet olmaz. Bu konuda bizim delilimiz Ebu Musa'nın Ömer'e söylediği, "Hac amelleri konusunda yeni ne çıkardın?" sözü ve Ömer'in de bunu (bid'at çıkarmayı) reddetmemesidir.

Halife Ömer'in "**Hac ve umreyi Allah için tamamlayın**" ayetindeki sözüne gelince; Resulullah (s.a.a)'in hac ve umrenin tamamlanması konusunda halka söylemediği hüküm yoktu. Bu ayet de Resulullah (s.a.a)'e inmiş ve Hazret bu ve benzeri ayetleri beyan etmekle görevlendirilmiştir.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kurbanlık olarak beraberinde getirdiği deveyi kesinceye kadar ihramdan çıkmadığına gelince, Ömer'in kızı Hafsa bunu şöyle açıklamıştır: Ben Resulullah (s.a.a)'e, "Neden halk ihramdan çıktıkları halde siz umre yaparak ihramdan çıkmıyorsunuz?" diye sorunca şöyle buyurdu: "*Ben beraberimde kurbanlık getirmişim ve onu kesinceye kadar ihramdan çıkamam*" buyurmuştur.

Bu konuyu Ali de rivayet etmişti... ve demiştir ki: "*Buna uymak, Ömer'in kişisel görüşünü izlemekten çok daha iyidir.*"[\[768\]](#)

İbn-i Hazm kitabının başka bir yerinde, haccı umreye dönüştürmenin Resulullah (s.a.a)'in ashabına has olduğunu bildiren rivayetleri getirdikten sonra bunları çürütmek için Surake b. Malik'in kıssasına değinerek şöyle diyor: Resulullah (s.a.a) haccın umreye dönüştürülmesini emredince Surake, "Ya Resulullah! Sadece bu yıl için mi böyledir, yoksa her zaman böyle mi olacak?" diye soruyor. Bunun üzerine Hazret, "Her zaman böyledir" buyurdu.

İbn-i Hazm daha sonra yazıyor ki: "Böylece tahsis ve nash olayı her zaman için olumsuzdur. Ve vallahi bunu duyduktan sonra Resulullah (s.a.a)'in emri karşısında başka birinin sözünü getiren kimse Ümmü'l - Müminin Aişe veya Ümmü'l - Müminin Hafsa ya da onların babaları (r.a) olsa bile kendisini helakete itmiş olur; nerde kaldık ki halk arasında yeri olmayan Haris b. Bilal vb. kişiler tarafından yayılan örümcek ağı gibi gevşek ve zayıf olan temelsiz yalanlar olursa.

Ve kimseye Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sadece, "*Umre kıyamet gününe kadar hac amellerine dahil oldu*" buyruğuyla yetinip, "Resulullah (s.a.a)'in maksadı hac aylarında umre yapmanın caiz olduğudur" söylemek de yetişmez. Cabir ve İbn-i Abbas'ın, "Resulullah (s.a.a), haccın umreye dönüştürülmesi yönündeki emrinin kendi ashabına has veya o yıla has oluşunu reddetmiştir" şeklindeki net ve açık sözlerini görmezden gelmek kimsenin haddine değildir. Kim böyle yaparsa Resulullah (s.a.a)'e açıkça yalan bağlamış olur."

İbn-i Hazm daha sonra şöyle yazmaktadır: Bazıları cesaret ederek İbn-i Abbas'ın, "Müşrikler hac aylarında umre yapmayı yeryüzündeki en çirkin günahlardan biliyorlardı" şeklindeki kesin rivayetine işaret ederek şöyle demişlerdir: "Resulullah (s.a.a), hac aylarında umre yapmanın caiz olduğunu söz ve amelle onlara bildirmek için böyle bir emir vermiştir." Bu çok büyük bir yanlıştır; çünkü her şeyden önce, "Resulullah (s.a.a), hac aylarında umre yapmanın caiz olduğunu halka bildirmek için haccın umreye dönüştürülmesini emretmiştir" iddiasıyla Resul-i Ekrem (s.a.a)'e yalan isnat etmiş olurlar. Böyle olduğunu kabul etsek bile -böyle olduğunu söylemekten Allah'a sığınıyorum-, bu durumda soruyoruz: "Acaba Resulullah (s.a.a)'in böyle bir emri haklı olarak mı vermiştir, haksız olarak mı?" Eğer, "Haksız olarak vermiştir" söylerlerse kafir olurlar. Ve eğer, "Haklı olarak vermiştir" söylerlerse bu durumda diyoruz ki, Resulullah (s.a.a) bu emri hangi şekilde vermişse versin, bu emirden sonra ona itaat etmek farzdır. Ve eğer bütün bunlar onların söylediği gibiyse, o halde neden beraberlerinde kurbanlık getirmeyenlere has olup beraberlerinde kurbanlık getirenleri kapsamıyor?

Bütün bunlardan daha acısı şudur: Bu sözleri söyleyen cahil, Resulullah (s.a.a)'in her yıl Zilkade ayında ve Mekke'nin fethinden önce ashabıyla birlikte umre yaptığını, Mekke'nin fethedildiği yılın Zilkade ayında da umre yaptığını, Veda haccında Zulhuleyfe'de onlara, "*İsteyen umre yapabileceği gibi isteyen de hac ve umre için telbiye söyleyebilir ve yine isteyen sadece hac için telbiye söyleyebilir*" buyurduğunu[\[769\]](#) ve Hazretin yanındakilerin de böyle yaptığını biliyor ve kabul ediyor.

Allah'ım! Ey Müslümanlar! Resulullah (s.a.a)'in ashabını (r.a) cehalet ve aptallık mı sarmıştı ki bütün bunlara rağmen ve her yıl Resulullah (s.a.a)'le birlikte ve hac aylarında umre yaptıkları halde, hac aylarında umre yapmanın caiz olduğunu anlayamadılar da haccın umreye dönüştürülmesi için emre ihtiyaç duydular ve bu yolla onu idrak edebildiler?!

Vallahi zır cahil bir kişi bile bu değindiklerimizden çok daha azıyla bile bir gerçeği tanır! İnsan körü körüne taklidi savunmak için asil ve kesin sünnetlerle mücadele etmek için insanın ne kadar cüretkar olması gerekir? Bir defa rezil edici yalanla girişimde bulunur, bir defa kendisini cehalet ve aptallığa vurur, bir defa da temelsiz ve gerçeği olmayan şeyleri uydurur! Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir.

İbn-i Kayyım, İbn-i Hazm ve İmam Ahmed b. Hanbel'in mektebinin diğer izleyicileri, temettü umresini inkar edenlerin bu konuyu inkar etmelerinin asıl nedeninin Resulullah (s.a.a)'in sahih ve mütevatir hadislerini bilmediklerinden ve dolayısıyla onlara ışık tutmaya gerek olduğundan değil veya onların zihni bu rivayetleri anlama ve kavrama gücüne sahip olmadığından onlara bu rivayetlerin anlamlarını aktarmak gerektiğinden değil, bunun asıl nedeninin onların izledikleri hedef ve açık hüküm karşısında halifelerin tutumlarına geçerlilik kazandırmaya ısrarlı oluşları ve asırlar boyu bu konuda ayak diretişleri olduğundan gaflet etmişlerdir. İşte bu nedenledir ki onlardan bazıları bu yolda kurbet kastıyla ve Allah rızasını kazanmak için hadisler uydurmuş ve bazıları da Beyhakî gibi onlar için bir takım mazeretler getirmişlerdir.

Bu konuda Beyhakî şöyle diyor: Halife Ömer'in (r.a) umreyi yasaklamaktan amacı, umre ve haccın her birinin ayrı ayrı ve tam olarak yapılmasını istemesidir. Çünkü Allah Teala, "**Allah için hac ve umreyi tamamlayın...**" buyurmuştur. Ve yine Ka'be'nin yılda iki defa ziyaret edilmesini istiyordu. İşte bu yüzden temettü umresinin hacla birlikte yapılmasını ve böylece halkın yılda sadece bir defa Ka'be'ye gelmelerini istemiyordu.

Başka bir yerde diğerlerini savunarak şöyle diyor: Onlar Ömer b. Hattab'a karşı iyimserliklerinden dolayı bu konuda ona itaat edip onun sünnetini yerine getirdiler.[\[770\]](#)

Bazı alimler de bu konuda hakla batılı karıştırmış, doğruyu yanlıştan ayırt edememişler, bazıları onu temelden inkar ederek reddetmişler, bazıları da halifelerin gidişatlarında içtihad ederek Kitap ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde hiçbir delili olmayan hükümler çıkarmışlardır! Öyle ki araştırmacı bir kişi bu konuda onları izleyecek olursa doğru ve isabetli bir görüşe varamaz. Bunun en açık delili Nevevî'nin Sahih-i Müslim'e şerhinde kaydettikleridir. Nevevî'nin sözü özetle şöyledir:

Ulema, üç çeşit hacdan hangisinin daha faziletli olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Şafî, Malik ve çok sayıda diğerleri haccın en faziletlisinin "ifrad haccı", daha sonra "temettü haccı" ve sonra da "kıran haccı" olduğuna inanmaktalar.

Fakat Ahmed ve diğerleri en faziletli haccın temettü haccı olduğunu kabul etmekte. Ebu Hanife ve bir grup da "kıran haccının" üstünlüğünü kabul etmektedir ve bu iki görüş Şafî'nin diğer iki görüşüdür.[\[771\]](#)

Daha sonra diyor ki: Doğru olanı, önce ifrad haccının, sonra temettü ve daha sonra da kıran haccının üstünlüğüdür.

Fakat Resulullah (s.a.a)'in yaptığı hacda ve o hacın ifrad haccımı, yoksa temettü veya kıran haccı mı olduğunda ulema kendi mezheplerine göre üç gruba ayrılmış ve her biri kendine göre birini tercih edip Resul-i Ekrem (s.a.a)'in onu yaptığını iddia etmişlerdir...

İfrad haccının tercih edilmesinin delilerinden biri, Resulullah (s.a.a)'den sonra Hulefa-i Raşidin'in (r.a) hepsinin ifrad haccı yapmış olmaları[772] ve böyle bir haccı sürdürmeleridir; yani Ebubekir, Ömer ve Osman'ın yaptığı iş. Fakat bu konuda Ali (a.s)'in gidişatı farklıdır.[773] Eğer ifrad haccı daha faziletli olmasaydı ve Resulullah (s.a.a)'in de ifrad haccı yapmadığını bilselerdi böyle bir haccı yapmaya devam etmezlerdi. Onların İslam'ın önderleri ve ileri gelenleri oldukları, hayatlarında ve hatta ölümlerinden sonra kendilerine uyuldu için Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetine aykırı bir şeyi sürdürmüş olmaları yakışmaz.

Ali ve diğerlerinin bu konuda onlarla ihtilafı ise böyle bir şeyin caiz olduğunu belirtmek içindi.[774] Ve bu, sahih hadislerden net bir şekilde anlaşılmaktadır!

İfrad haccının tercih edilmesinin delillerinden biri de ifrad haccında kurban kesmeye gerek olmadığına icma vardır; bu da onun daha mükemmel ve daha faziletli olduğunu gösteriyor; oysa temettü ve kıran haccında, mikatta olmamayı vs. telafi etmek için kurban kesilmesi gerekiyor. Ve açıktır ki geçmişte telafi edilmeye gerek olmayan bir şey daha iyidir.

Ayrıca, İslam ümmeti hiçbir hoşnutsuzluk söz konusu olmadan ifrad haccının caiz olduğu konusunda ittifak içerisindedir. Oysa Ömer ve Osman temettü ve kıran haccından hoşnut olmadıklarını dile getirmişlerdir. O halde bu delillerle ifrad haccı daha faziletlidir; Allah daha iyi bilir.

"Resul-i Ekrem (s.a.a) bir hac yaptığı ve ashap da bu hacda tanık oldukları tek olayı bildirdikleri halde ashap arasında, Resulullah (s.a.a)'in nasıl hac yaptığı konusunda ihtilaf nasıl çıktı?!" diye sorulacak olursa Kadı İyaz bu konuda şöyle diyor:

Halk bu hadisler (söz konusu ifrad, temettü ve kıran haccı hadisleri) konusunda çok bahsetmişlerdir. Bazıları bu konuda sabırlı ve insafli davranırken, bazıları kısa görüşlülük ve zorbacılık sergilemiş, bir grup edebiyat yaparak, bir grup kısa, işaretle ve gerçekleri görmezden gelerek bu konuyu geçiştirmişlerdir. Bu konuyu en geniş işleyenler sırasıyla şunlardır: Bu konuda binden fazla sayfa karalayan Ebu Cafer Tahavî-i Hanefî, sonra Ebu Cafer Taberî, sonra Ebu Abdullah b. Ebu Safra, sonra Muhelleb, sonra Kadı Ebu Abdullah-i Murabit ve kadı Ebu'l - Hasan b. Kısar-i Bağdadî ve Hafız Ebu Ömer b. Abdulbir ve diğerleri...[775]

Daha sonra şöyle devam ediyor: Bütün bu rivayetlerden anlaşılan ve o hadislere en yakın olan, onların sözlerinde yaptığımız incelemeler ve onun seçmelerinden yaptığımız seçmelere göre bu konuda söylenmesi gereken en iyi şey şudur: Resulullah (s.a.a) her üç haccın caiz olduğunu bildirmek için halka bu üç çeşit haccı mubah kılmıştır. Çünkü eğer Resulullah (s.a.a) hac çeşitlerinden sadece birinin yapılmasını emrederse olsaydı, diğerlerinin caiz olmadığı sanılırdı. İşte bu nedenle her üç haccı Resulullah (s.a.a)'e nispet vermişlerdir; ashaptan her biri de Resulullah (s.a.a)'in kendisine emrettiği ve mubah ettiği haccı rivayet etmiş ve onu ya Resulullah (s.a.a)'ın kendisine emrettiği için ya da kendi tevil ve içtihadıyla Hazrete nispet vermiştir.[776]

Nevevî, Sahih-i Müslim'e yazdığı Şerh'inin başka bir yerinde Mazirî'den şöyle rivayet etmektedir: Ömer'in yasakladığı mut'a konusunda ihtilaf vardır. Bazıları, bu mut'anın haccın feshedilip umreye dönüştürülmesi olduğunu söylerken, bazıları da hac aylarında umre yapmak

ve peşinden de aynı yılda hac yapmak olduğunu söylemekte. Bu durumda halife Ömer temettü umresinin batıl veya yasak olduğuna inandığı için değil onu, halkı hacın en faziletlisi olan ifrad haccına teşvik etmek için [\[777\]](#) yasaklamıştır.

Yine Kadı İyaz şöyle demiştir: Cabir, İmran ve Ebu Musa'nın rivayetlerinin zahiri, ihtilaf konusu mut'anın hacın umreye dönüştürülmesi olduğunu ve Ömer'in (r.a) insanları sırf hac aylarında temettü haccı yaptıkları için değil, haccı umreye dönüştürdükleri için cezalandırdığını bildiriyor. Çünkü Ömer ve diğer sahabeler hacın umreye dönüştürülmesinin Veda Haccına has olduğuna ve bunun daha önce değindiğimiz nedenle yapıldığına inanıyorlardı.

İbn-i Abdulberr de şöyle diyor: Allah Teala'nın "**Hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse...**" şeklindeki buyruğundan maksadın, hac aylarında, hac amellerinden önce yapılan temettü haccı olduğunda -Hulefa Mektebi- uleması arasında hiçbir ihtilaf söz konusu değildir...

Hacda yapılan temettü çeşitlerinden biri de kıran haccıdır. Kıran haccında halk kendi şehir ve diyarından hareket ederek tekrar hac amellerini yapmak konusunda serbesttir. Başka bir temettü ise, hacın umreye dönüştürülmesidir. Kadı İyaz böyle diyor.

Fakat ben (Mazirî) şöyle söylememiz daha iyi olur diyorum: "Ömer, Osman ve diğerleri, hac aylarında umre yapıp aynı yılda onun hemen peşinden hac yapmaktan ibaret olan mut'ayı yasaklamışlardır. Onlar bu yasaklamadan sadece halkı çok faziletli olan ifrad haccına teşvik etmeyi amaçlıyorlardı ve bundan başka bir gayeleri yoktu!" [\[778\]](#)

-Nevevî Şerhi'nden özetle naklettiklerimiz burada bitiyor.-

Bu alimlerin hepsi ve bu konuda binlerce sayfa karalayan diğer bilginler Kur'an-ı Kerim'in, "**Hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse...**" şeklindeki ayetini okumuşlar ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu konuda çok sayıdaki mütevatir ve sahih hadisleri ve Hazretin temettü umresi yapılmasına dair müekket emirlerini görmüşlerdir. Ve yine Ömer'in bunu yasakladığını, bu yasağa muhalefet edenleri sert bir şekilde cezalandırdığını da okumuşlar ve onun kendisinin bu girişimine getirdiği, hac ve umrenin ifrad şeklinde (ayrı ayrı) yapılmasının daha iyi ve daha kamil olduğu ve bu emirde Mekke halkının daha fazla gelir elde etmelerini de göz önünde bulundurduğu yönündeki mazeretini görmüşlerdir. Bütün bunlara rağmen, bu konuta söylenen çelişkili sözlerde şunlara tanık olmaktadır: Resulullah (s.a.a) ashaptan bir gruba temettü haccını, bir gruba ifrad haccını ve bir gruba da kıran haccını mubah kılmıştır! Ve Resulullah (s.a.a)'ın Veda Haccındaki buyruk ve emirlerindeki ihtilaf nedeniyle bu konuda ulema arasında ihtilaf çıkmıştır ve yine Ömer temettü haccını değil, haccı umreye dönüştürmeyi yasaklamıştır! Ömer, Osman ve diğerlerinin temettü umresini yasaklamalarının nedeni, halkı ifrad haccına teşvik etmek ve ifrad haccının diğer haclardan üstün olmasıdır!

Bu ilim ve bilgi sahiplerinin Kur'an-ı Kerim açık ayetine ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı olan bir hükmü nasıl daha faziletli ve üstün saydıklarını görüyor musunuz!!!

Veya gerçekten insanları kırbaçlayıp eziyet etmeyi ve başlarını tıraş edip rezil etmeyi nasıl teşvik diye adlandırdıklarına dikkat ediyor musunuz?!

Fakat bütün bunlara rağmen, biz İbn-i Hazm gibi ulemayı kınamakla yükümlü değiliz; aksine yaptıkları ve söyledikleri konusunda onları mazur görmemiz gerekiyor; çünkü onlar hayır severlikleri nedeniyle halifeleri temize çıkarmaya ısrar etmiş ve onları temize çıkarmak için

Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeyt'inin dilinden ve yine sahabesinin ileri gelenlerinin dilinden yalan hadisler uydurup dillere düşürmüşlerdir!

Ve yine bu iyimserlik nedeniyle halifelerin amellerini içtihad sayarak, "Halifeler hayır üzere tevil ve içtihad etmişlerdi" demişler! Buna göre gerçekten bu alimler de yaptıkları ve yazdıklarında hayır üzere tevil ve içtihad etmişlerdir.

* * *

Yukarıda geçenlerden Resul-i Ekrem (s.a.a)'e istinat edilen hadislerde nasıl ihtilaf çıktığını ve bunların asırlar boyu Müslümanlara arasında nasıl yayıldığını gördük. Şimdi şunlara dikkat edin:

İhtilafın Kökü ve Gidermenin Yolu

Sadr-ı İslam Müslümanları Resul-i Ekrem (s.a.a)'in temettü umresi, yani umreyle haccı bir arada yapma yönündeki emrini direkt olarak Hazretin mübarek dudaklarından dudular ve onu duydukları gibi diğerlerine rivayet ettiler. Ve Resulullah (s.a.a) temettü umresindeki sünnetini nasıl yerine getireceklerini onlara öğrettiği gibi onlar da o sünnetleri diğerlerine aktardılar. İşte böylece sadr-ı İslam Müslümanları ve onlardan sonra gelenler Resulullah (s.a.a)'in temettü umresi konusundaki hadis ve sünnetlerini birbirlerine aktardılar ve bu metot halife Ömer'in dönemine kadar bu şekilde devam etti. Nihayet Ömer b. Hattab Müslümanların Resulullah (s.a.a)'in temettü umresindeki sünnetini yerine getirmelerini yasakladı. Osman b. Affan, Mekke hakimi Abdullah b. Zübeyr ve Muabiye b. Ebu Süfyan da bu konuda onu izlediler. Daha sonra Hulefa Mektebi izleyicileri Resulullah (s.a.a)'in temettü umresini, yani hacla umreyi birleştirmeyi yasakladığına dair o hazretin dilinden hadis uydurmaya koyuldular! Ve bu hadisleri sırf hulefa-i raşidinden bazı kişilerin siyasetlerini teyit etmek ve sözde hayır severliklerinden dolayı uydurup yaydılar bunları Resul-i Ekrem (s.a.a)'den olduğunu söylediler! Müslümanlar da uydurma hadisleri elden ele aktarıp Resulullah (s.a.a)'in birinci hadisleriyle bir arada yaydılar.

Ömer b. Abdulaziz hilafete ulaşmış Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yazılmasını emredince her iki kısım hadis, yani hem Resulullah (s.a.a)'ten rivayet edilen sahih hadisler ve hem de uydurma hadisler Hulefa Mektebinin sahih hadis kitaplarında, sünen ve müsnedlerinde yan yana kaydedildi. İşte buradan bu hadisler arasında ihtilaf çıktı ve Müslümanlar arasında ihtilaf ve ikilik baş gösterdi. Resul-i Ekrem (s.a.a)'den rivayet edilen hadislerle, o hazrete nispet verilen uydurma hadisler arasındaki ihtilaf Resulullah (s.a.a)'in sünnetine ters düşen hadisler her ne kadar Sahih kitaplarda kaydedilmiş olsalar bile çıkarılıp atılmadıkça giderilmeyecektir.

Ve yine Resulullah (s.a.a)'in gerçek sünnetine yönelip Hulefa-i Raşidin'e ait olsa bile ona aykırı gidişatlardan yüz çevirmedikçe Müslümanlar arasındaki ihtilaf ve ikilik giderilip aralarında tam anlamıyla vahdet ve söz birliği gerçekleşmeyecektir.

Hulefa-i Raşid'inin Sünnetini İzleme Hadisi

Buraya kadar geçenlerden, Resul-i Ekrem (s.a.a)'tan olduğu söylenen, "Benim sünnetimle hidayet edici Hulefa-i Raşidin'in sünnetine sınımsız sarılıp onu dışınızla, tırnağınızla koruyun"[779] meşhur hadis, her ne kadar Hulefa Mektebinin sahih kitaplarında ve müsnedlerinde geçse bile doğru olması imkansız olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hulefa-i Raşidin'in sünnetlerinde açıkça Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle çelişen şeyler vardır ve

Resulullah (s.a.a) hiçbir zaman kendi sünnetiyle çelişen bir sünnete uyulmasını emretmez. Ayrıca, bu hadisin aşağıda sıralayacağımız diğer kusurları da vardır.

Hulefa-i Raşidini İzlemeyi Emreden Hadisin Kusurları

1- Daha önce, bu kitabın birinci cildinde imamet ve hilafet ıstılahları konusunda, Kur'an-ı Kerim, Resulullah (s.a.a)'in hadislerinde, ikinci halife başa geçinceye kadar sadr-ı İslam Müslümanlarının sözlerinde "halife" kelimesinden bütün İslam aleminin hakim ve yöneticisi anlamında değil, bu sözcük Kur'an-ı Kerim, Resulullah (s.a.a)'in sünnetin ve halife Ömer'in dönemine kadar Müslümanların arasında lügat anlamı olan "bir kişinin yerine geçen" ve "kaim makam" anlamında olup "halife" kelimesinden sonraki diğer bir isme eklenerek o kişinin kaim makamı anlamına geliyordu. Nitekim daha sonraki asırlarda da bu anlamda kullanılıyordu.

Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a)'e nispet verilen bir hadiste veya o dönemde yaşayan bir kişinin sözlerinde halife sözcüğü İslam aleminin en üst hakim ve yöneticisi anlamında kullanıldığını görürse o hadisin uydurma olduğuna emin oluruz.

Yine, Hulefa Mektebi tarafından sadr-ı İslam'daki ilk dört halifenin "Raşidin" diye sıfatlandırılması bazı zorba Emevî ve Abbasî halifelerinin iktidara geçmesinden sonra yapılmıştır. İşte buradan da ilk dört halifeyi "Raşidin" diye tavsif eden hadislerin de ilk dört halifenin döneminden sonra uydurularak yayıldığı anlaşılmaktadır.

2- Bu hadis Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hulefa-i Raşidin'in sünnetini Allah'ın Kitabı ve o hazretin sünnetiyle eş değer ve bir ayarda tuttuğuna ve İslam'ın teşrii için onu muteber bir kaynak olarak tanıttığına tasrih etmektedir. Böyle bir şeyin Resulullah (s.a.a)'ten uzak olduğu da apaçık bellidir.

3- Resulullah (s.a.a)'in Hulefa-i Raşidin'in sünnetini izlemeyi emrettiği kabul edilirse, bu, o hazretin birbirine zıt ve çelişkili iki şeyin yapılmasını emrettiği anlamına gelir; çünkü o dört Hulefa-i Raşidin arasında temettü umresi konusunda halife Ömer ve Osman'ın sünnetiyle apaçık muhalefet eden ve diğerlerini de ona muhalefet etmeye sevk eden Emirülmüminin Ali (a.s) da var. Bu durumda Resulullah (s.a.a) bir işi yapmaya emrettiği halde aynı zamanda ondan sakındırmış oluyor! Resulullah (s.a.a)'in böyle çelişkili ve birbirine zıt emirler vermiş olması da imkansızdır.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak bu hadisin halifelerin siyasetlerini teyit etmek için uydurularak yayılan hadislerin başında geldiğini söylüyoruz.

* * *

Muaviye ve Abdullah b. Zübeyr'in dönemine kadar ilk halifeler Resulullah (s.a.a)'in ashabından olduklarından ve içtihat ve gidişatlarında birbirleriyle çok şiddetli bir şekilde ihtilaf ettiklerinden Hulefa Mektebi izleyicilerinin sahabe hakkındaki, "Ashabın adalet ve güvenilirliğinde, İslam hükümlerini onlardan almanın doğruluğunda hiçbir şek ve şüphe yoktur" şeklindeki sözleri doğru olamaz. Biz bu konuyu kitabımızın birinci cildinde, Resulullah (s.a.a)'in sahabesinin adaleti bölümünde inceledik.

Temettü umresi konusunda Osman'la Ali (a.s) arasında geçenleri incelediğimizde Ehlibeyt İmamları (a.s)'ın kendi izleyicilerine Resulullah (s.a.a)'in sünnetine uymayı emrettiklerini,

kendilerinin de bu konuda var güçleriyle çaba harcadıklarını ve izleyicilerine de bu alanda çaba harcamalarını emrettiklerini görmekteyiz.

Bu konuda Abdullah b. Zübeyr'le İbn-i Abbas arasında geçenlerden Ehlîbeyt Mektebiyle Hulefa Mektebi arasındaki kavga ve tartışmaların örneklerine şahit olup bu kavga ve tartışmaların sırf Hulefa Mektebinin Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında kendi içtihatlarıyla özel gidişatlarına karşı Ehlîbeyt Mektebinin Resulullah (s.a.a)'in sünnetini izlemeye kararlı olmalarından kaynaklandığını gördük.

* * *

Yukarıda geçenlerden İslam dünyasında iki mektebin nasıl ortaya çıktığını anladık: Bir mektep dışı ve tırnağıyla Resulullah (s.a.a)'in sünnetini koruyup o hazretin sünneti karşısında hiç kimsenin içtihat edip kendi görüşü sunmasına müsaade etmeyen ve bu yolda var gücüyle çaba harcayan Ehlîbeyt Mektebi, diğer ise içtihad dayanan, Resulullah (s.a.a)'in sahabesi olan halife ve yöneticilerin o hazretin sünneti karşısında içtihat edip görüş belirtme hakkına sahip olduklarına inanan ve bu sahabelerin sünnet ve gidişatlarını dış ve tırnaklarıyla koruyan Hulefa Mektebidir.

* * *

Her iki mektebin tutumları Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünneti etrafında döndüğünden Resulullah (s.a.a)'in sünnetini tanımak ve o hazretin, müçtehitlerin içtihatlarına karışmayan gerçek sünnetini -hadis ve gidişatını- elde etmenin yollarını tanımak için bu kitabımız ve kırk yıldan beridir yayınladığımız diğer kitaplarımızın çeşitli konularını huzurlarınıza sunmak zorundayız. Bu yüzden kınayıcılar ve eleştiriciler bizleri mazur görsünler.

Buraya Kadar Geçenlerin Özeti:

Halife Ömer'in içtihatlarından bahsederken, özellikle temettü umresi konusunda Kureyş'in cahiliye döneminde hac aylarında temettü umresi yapmayı haram bildiğini ve onu en büyük günahlardan saydığını gördük. Kureyş bu konuda görüşünü şöyle belirtiyordu: Umre yapmak isteyen kimseye, Safer ayı bittikten sonra umre helal olur. Fakat Resul-i Ekrem (s.a.a)'in bu konuda onlara katılmadığını ve hac aylarında dört defa umre yaptığını gördük.

Hacla umrenin birleştirildiği temettü umresinde ise, Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde, "**Hac (zamanı)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse...**" şeklinde buyurduğunu ve Resulullah (s.a.a)'in Veda Haccı'nda bunu sünnet haline getirdiğini görmekteyiz. Çünkü Resulullah (s.a.a) Medine'ye hicret ettikten sonra dokuz yıl boyunca sabredip hac yapmadı. Nihayet hicretin onuncu yılının Zilkade ayında hac yapmaya karar verdi ve bu kararı verince Arap yarımadasının tamamı ve Yemen toprakları Müslüman olmuşlardı. Böyle bir ortamda Resulullah (s.a.a) hac yapacağını ilan etti. Bunun üzerine Hazreti izleyip sünnetine uygun amel etmek isteyen kalabalık bir halk kitlesi Medine'de toplandı.

Resul-i Ekrem (s.a.a) eşleri, Ehlîbeyti, muhacirler ve ensar, çok sayıda Arap kabileleri ve sayılarını onları rızıklandıran Allah'tan başka kimsenin bilmediği[780] diğer halk kitleleri Medine'den hareket ettiler.[781]

Çöl insanlarla dalgalanıyordu. Resulullah (s.a.a)'in önünde, arkasında, sağında ve solunda göz alabilirdiğince insan vardı.[782] Cabir b. Abdullah-i Ensarî bu hareketi şöyle tavsif ediyor:

Resulullah (s.a.a) aramızdaydı. Kendisine Kur'an nazil olan, Kur'an'ın tevilin bilen tek kişi oydu. O hazret ne yapsaydı biz de onu izliyorduk. Bu dalgalanan insan okyanusu Akik vadisine ulaşınca Resulullah (s.a.a) Ömer'e dönerek şöyle buyurdu: *"Cebrail inerek bana, hacda umre yap; kıyamete kadar umre hac amelleri arasına girdi, dedi."* Asfan'da Serrake Hazret'in huzuruna çıkarak, *"Ya Resulullah! Hac amellerini bugün dünyaya gelmişiz gibi gize anlat"* dedi. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: *"Allah Teala umreyi hac amellerinizin içine soktu. Mekke'ye ulaştığımızda beraberinde kurbanlık getirmeyenleriniz Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merve arasında sa'y yaptıktan sonra ihramdan çıksın; fakat beraberinde kurbanlık getirenler böyle yapmasınlar."*

Resulullah (s.a.a) Serefte bunu bütün ashabına bildirerek şöyle buyurdu: *"Beraberinde kurbanlık getirmeyenler, isterlerse bunu umre yapabilirler."* Aişe diyor ki: Resulullah (s.a.a)'in bu emrini asaptan bazıları yerine getirirken bazıları da yerine getirmeliler. O hazret bunu Mekke'nin Betha bölgesinde, *"İsteyen haccını umreye dönüştürebilir"* tebliğini tekrarladı.

Yazar diyor ki: Buraya kadar söylenenlerden Resulullah (s.a.a)'in temettü umresi hükmünü tedricen tebliğ ettiği anlaşılmaktadır.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Akik'de, özellikle Ömer'e kendisine vahiy nazil olup kendisinin hacca umreyi birleştirmekle görevlendirildiğini bildirdi. Asfan'da Serrake'ye şöyle buyurdu: *"Allah Teala yaptığımız bu hacda umre kılmış, beraberinde kurbanlık getirenler dışında diğerlerinin Ka'be'yi tavaf edip Safa'yla Merve arasında sa'y edenlerin ihramın haramlarının kendisine helal olması için ihramdan çıkmasını bildirmiştir."*

Serefte bütün sahabelere umre hükmünü iblağ ediyor. Fakat bazıları bu hükmü kabul ediyor, bazıları da kabul etmiyorlar. Ve Resulullah (s.a.a)'in bu emrini yerine getirmeyen sahabelerin cahiliye döneminden beri hac aylarında umre yapmayı en çirkin günahlardan sayan Kureyş muhacirlerin olduğu görülüyor.

Bu nedenle Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccında beraberindekilere temettü umresi hükmünü tedricen ve yavaş yavaş tebliğ ediyor.

Durum bu şekilde devam etti. Nihayet Safa'yla Merve arasında temettü umresinin kesin hükmünün uygulanma vakti ulaştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a)'e vahiy inerek müekket emir verildi. Resulullah (s.a.a) o sırada Merve'nin son şavtıdaydı. Hacı için telbiye söyleyip beraberlerinde kurbanlık getirmeyen yanındakilere oraya kadar yaptıkları amellerini umre sayıp ihramdan çıkmalarını emrederek, *"Daha önce haberim olsaydı ben de beraberimde kurbanlık getirmezdim. Fakat ben saçlarımı bağlayıp beraberimde kurbanlık getirdiğim için kurban kesinceye kadar haramlardan hiç biri bana helal olmaz"* buyurdu. Bunun üzerine Serrake, Resulullah (s.a.a)'e, *"Hac hükmünü bugün dünyaya gelmişiz gibi bize açıkla. Acaba bu umre sadece bu yıl için midir, yoksa her yıl böyle mi olması gerekiyor?"* demesi üzerine Resulullah (s.a.a), *"Her yıl böyle olacak"* buyurdu ve sonra iki elinin parmaklarını birbirine geçirerek, *"Umre kıyamet gününe kadar hac amelleri içerisine girdi"* buyurdu ve bu sözünü iki defa tekrarladı.

İşte o zaman hac aylarında umre yapmayı haram bilen sahabeler kıyameti kopardılar. Bu hükmü uygulamak onlar için zor ve tatsızdı. İşte bu nedenle içlerinde gizlediklerini açığa çıkararak, *"Ya Resulullah! Bize neler helal olacak?"* dediler. Hazret, *"Bütün helaller"* şeklinde karşılık verdi ve sonra şöyle devam etti: *"Bu umredir; biz bundan yararlandık. Dolayısıyla beraberinde kurbanlık getirmeyenler ihramdan çıksınlar; tüm helaller onlara helaldir artık. Kıyamete kadar"*

umre hac amelleri arasına girdi. Tüm helallerden yararlanın. Zilhicce'nin sekizinci günü hac için telbiye söyleyin ve ondan önceki amellerinizi ise umre sayın."

"Biz hac için geldiğimiz halde bunu nasıl umre yapabiliriz?" şeklinde itiraz etmeleri üzerine Resulullah (s.a.a), *"Size emrettiğim şekilde yapın; eğer ben de beraberimde kurbanlık getirmeseydim size söylediklerimi kendim de yapardım. İhramdan çıkın ve eşlerinizle ilişkide bulunun"* buyurdu. Bunun peşinden her taraftan sesler yükselip itirazlar başladı. Nihayet Hazrete bazılarının, *"Arafeye beş gün kala bize ihramdan çıkıp eşlerimizle ilişkide bulunmamızı ve aletlerimizden meni damladığı halde Arafeye gitmemizi emrediyor!"* söyleyerek itiraz ettiklerini bildirdiler. Resulullah (s.a.a)'in emrine bu şekilde karşılık verdiler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) öfkeleni ve onlardan yüzünü çevirerek Aişe'nin yanına gitti. Aişe, Resulullah (s.a.a)'in çehresindeki öfkeyi görünce, *"Kim öfkelenirdi seni? Seni öfkelenirene Allah gazap etsin"* ve başka bir rivayete göre de, *"Allah seni öfkelenireni ateşe atsın"* dedi. Resulullah (s.a.a), *"Emrettiğim halde emrime itaat etmezlerken nasıl öfkelenmeyeyim!"* buyurdu.

Daha sonra şöyle bir hutbe okudu: *"Bazılarınızın şöyle-böyle söylediklerini bildirdiler bana. Vallahi ben onların hepsinden daha takvalı ve Allah katında daha sevimliyim."* Başak bir rivayete göre de şöyle buyurdu: *"Benim hepinizden daha takvalı, daha doğru konuşan ve Allah katında daha iyi olduğumu biliyorsunuz. Eğer beraberimde kurbanlık getirmeseydim kesinlikle ben de ihramdan çıkardım."* Bunun üzerine, *"Ya Resulullah! Aramızdan birinin aletinden meni damladığı halde Mina'ya gitmemizi mi emrediyorsun?"* dediler. Hazret, *"Evet"* buyurdu; *"İhramdan çıkın, güzel konu sürünün, eşlerinizle ilişkide bulunun, helallerden yararlanın ve sekizinci günde hac için telbiye söyleyin."*

Sonunda bu zorluk ve sıkıntıyla Allah ve Resulünün emrine itaat ettiler ve aybaşı göre Ümmü'l - Müminin Aişe dışında diğerleri hac ayında temettü umresi yaptılar. Resul-i Ekrem (s.a.a) Aişe'ye haccını bitirmesini emretti. Hac bittikten sonra haccının ifrada dönüşmesini diye Aişe'nin kardeşi Ebubekir oğlu Abdurrahman'a umre yapması için onu "Tenim'e götürmesini buyurdu.

Resul-i Ekrem (s.a.a) dünyadan göçtükten sonra yerine Ebubekir geçip hacca giderek ifrad haccı yaptı! Sonra hilafete Ömer geçti ve o da ifrad haccı yaptı. Arafat'ta bir kişinin saçlarını taradığını görüp neden böyle yaptığını sorunca, adam, *"Ben umre yaparak ihramdan çıktım ve bugün bir daha da hac için ihram bağladım"* dedi. Bunun üzerine Ömer, *"Hac ayında umre yapıp onun serbestliğinden yararlanmayın. Temettü umresine izin verecek olursam ağaçlar altında zifaf tahtları kurulur ve oradan da doğru hacca giderler."* Dedi. Ve yine, *"Hacla umreniz arasında mesafe düşürün; şöyle ki hac ve umrenizin tamamlanması için haccı hac aylarında ve umreyi ise hac ayları dışında yapın"* dedi.

Ebu Musa Eş'arî ondan, *"Hac amellerinde bu çıkardığın şeyler de neyin nesi?"* diye sorunca, *"Allah'ın Kitabına müracaat edecek olursa Allah Teala'nın, "Hac ve umreyi Allah için tamamlayın..."* buyurduğunu görürüz. Resulullah (s.a.a)'in sünnetine baktığımızda da Hazretin kurban kesinceye kadar ihramdan çıkmadığını görürüz.

Bu ve benzeri hadislerde halife Ömer'in haccın tamamlanması için hacla umre arasında mesafe düşürülmesini gerekli görmüş, umrenin hac ayların dışında yapılmasını emretmiş ve Resulullah (s.a.a)'in kurbanlık olarak getirdiği devesini kesinceye kadar ihramdan çıkmadığını iddia etmiştir. Ebu Musa Eş'arî ve diğerleri de korkularından ona, Resulullah (s.a.a)'in değil bir defa, birkaç defalarca apaçık bir şekilde kendisi beraberinde kurbanlık getirdiği için ihramdan

çıkmadığını ve kurbanlık olarak getirdiği devesini kesinceye kadar ihramdan çıkamayacağını buyurduğunu ve umreden yararlanmanın Kur'an-ı Kerim'de geçtiğini söyleme cüretini gösterememişlerdir. Fakat Emirulmüminin Ali (a.s) Ömer'e cevap olarak, "Temettü umresi yapanlar Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine uygun amel etmiş olur" buyurdu.

Ömer'in bu delili itirazla karşılaşınca içinde sakladığı gerçek niyetini hutbesinde açığa vurarak, "Resulullah'ın döneminde iki mut'a vardı ki ben onları yasaklıyorum; kim onları yaparsa cezalandırırım" şeklinde söylemek zorunda kalmış olması mümkündür.

Yine halife Ömer şöyle söylemiştir: "Vallahi temettü umresi Allah'ın Kitabında geçtiği halde ve ben Resulullah (s.a.a)'le birlikte onu yapmama rağmen temettü umresi yapmanızı yasaklıyorum!"

Halife Ömer bu açık sözleri ashabın Ali'ye uymasını ve Resulullah (s.a.a)'tan kendi konumunu zayıflatan hadis nakledilmesini engellemek için söylemiştir elbet. Görüyoruz ki kendisi sözlerinde umre yapmayı yasaklamasının nedenini, "Ağaçların altında zifaf tahtları kurulmasından ve halkın saçlarından gusül suyu süzülmesi halde hac yapmalarından hoşlanmıyorum!" şeklinde belirtiyor.

Diğer bir yerde ise şöyle diyor: "Mekke halkının ziraatı, hayvanı ve bir gelir kaynağı yoktur. Onlar tek gelirlerini oraya giden yolculardan karşılıyorlar!"

Dolayısıyla, Kureyişli halife Ömer ilk kez Veda haccında temettü haccının yapılmasına muhalefete ederek Resulullah (s.a.a)'e karşı söylediği sözlerini tekrarlıyor! Bu konuda doğru olan şudur: Halife Ömer Mekke'de oturan Kureyişli akrabalarının hayrını dilediği için içtihad ve tevil yaparak temettü umresini yasaklamıştır. İşte böylece haccın tamamlanmasından, Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı olsa bile hac ve umrenin birbirinden ayrılmasını ve umrenin hac ayları dışında yapılmasını kastetmiştir!

Halife Ömer'in bu emri üzerine Müslümanlar onun hilafeti döneminde onun sünnetine uyarak ifrad haccı yaptılar. Ondan sonra Kureyişli halife Osman b. Affan da onu izleyerek hac ve umrenin ayrı ayrı ve tam bir şekilde yapılmasını, hac aylarında hac ve umrenin birleştirilmesinden kaçınılmasını emretti. O, "Ka'be'yi iki defa ziyaret etmek için umreyi ertelemeniz daha iyidir", dedi. Fakat İmam Ali (a.s) ona muhalefet ederek, "Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı sünnete karşı çıkıyor, hac ve umre için bir arada niyet eden muhtaçları ve Ka'be'den çok uzak bölgelerde oturanları göz önünde bulundurmuyor musun?" buyurdu. Bunun üzerine Osman umre yapılmasını yasakladığını inkar ederek, "Ben kendi görüşümü söyledim" dedi.

Fakat başka bir yerde İmam Ali (a.s) ona, "Sen mi umreyi yasaklıyorsun?" diyince, "Evet!" cevabını verdi. İmam Ali (a.s), "Sen Resulullah (s.a.a)'in şahsen umre yaptığını duymamış mısın?" diye sordu. Osman, "Evet, duydum" dedi! Bu cevabı alınca İmam Ali ve arkadaşları açıkça umre için lebbeyk söylediler.

Başka bir rivayete göre de İmam Ali (a.s) ona, "Resulullah (s.a.a)'la birlikte umre yaptığımızı sen de çok iyi biliyorsun" dedi. Osman, "Evet; fakat biz çok korkuyorduk" karşılığını verdi!

Diğer bir rivayette ise İmam ona, "Ne yapmak istiyorsun; Resulullah (s.a.a)'in şahsen yapmış olduğu bir işi mi yasaklıyorsun?" dedi. Osman, "Bırak bizi" şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine İmam Ali (a.s), "Ben Resulullah (s.a.a)'in bırakmış olduğu bir sünneti hiç kimsenin emriyle terk etmem" buyurdu.

Kureyişli Sahabe halife Osman b. Affan, Emirülmüminin Ali (a.s)'ın makam ve mevkiinde olmayanlara sert bir şekilde karşılık veriyor, umre için telbiye söyleyen muhalifleri kırbaçlamalarını ve saçlarını tıraş etmelerini emrediyordu.

Muaviye'nin döneminde, Sa'd b. Ebi Vakkas umre hakkında Muaviye'ye, "Temettü umresi güzel ve beğenilir bir ameldir" dedi. Muaviye, "Fakat Ömer onu yasaklamıştır!" dedi. Muaviye'nin emniyet komiseri, "Temettü umresi yapan kimse Allah'ın emri konusunda cahildir!" diyor ve buna delil olarak da Ömer'in yasaklamasını gösteriyordu!

Muaviye de Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten, "O hazret hacla umreyi birleştirmeyi yasaklamıştır" diye bir rivayet uydurmuş ve bunun doğruluğuna sahabeyi tanık tutmuştur. Sahabe kabul etmeyip bu rivayeti reddedince de Muaviye onun doğruluğunda ısrar etmiştir!

Ve yine Muaviye döneminde çok fazla bir şiddet uygulanıyordu. Onun için İmran b. Hasin sırrını ölüm anına kadar sinesinde saklamış, ölümünün yaklaştığını anlayınca güvenilir bir kişiden, "Yaşarsam bunu kimseye söylemeyeceksin" diye söz aldıktan sonra içinde gizlediklerini ona açarak şöyle demiştir: "Resul-i Ekrem (s.a.a) hacla umreyi birleştiriyordu; hayatta olduğu müddetçe onu yasaklamadı ve Allah'ın Kitabında da bu hükmü kaldıran bir ayet nazil olmadı; ancak Resulullah (s.a.a) vefat edince bir kişi kendi reyini ile bu konuda canı istediklerini söyledi.

* * *

O dönemden burada bütün kaydettiklerimiz, o dönemin iki açıdan geçmişten farklı olduğunu ortaya koymaktadır:

Birincisi onların o dönemde Ömer'in sünnetini uygulanabilir bir din ve ilke kabul ederek ona amel edip bunu herkese bildirmişlerdir; öyle ki Muaviye'nin emniyet güçleri sorumlusu Zehhak, "Umre yapan Allah'ın emrine cahildir" demiş ve sonra o ve Muaviye buna delil olarak Ömer'in yasaklamasını getirmişlerdir! Oysa Sa'd b. Ebi Vakkas umre yapılması gerektiğine Resulullah (s.a.a)'in amelini delil göstermiştir.

İkincisi o dönemde Resulullah (s.a.a)'in dilinden, o da Ömer'in emrini teyit etmek için hadis uydurulmuştur.

Muaviye'nin döneminden sonra, Hulefa Mektebi izleyicileri bu iki konuyu sürdürmüş ve onu canlı tutmak için çaba harcamışlardır; Zübeyr oğlu Abdullah ve Urve'nin Mekke'deki girişimleri bunun en açık örneğidir. Abdullah ve Urve Mekke'de Ömer'in sünnetini sürdürmüş, Ebubekir ve Ömer'in yasaklamasına dayanarak temettü umresi yapılmasını engellemişlerdir. Oysa Ehlibeyt Mektebi izleyicilerinden İbn-i Abbas sürekli temettü umresi yapılmasını emretmiş ve bu nedenle kendisine, "Ne zamana kadar halkı hac aylarında umre yapmaya zorlayarak saptıracaksın? Halbuki Ebubekir ve Ömer onu yasaklamışlardı?!" diyorlar, İbn-i Abbas ise şöyle diyordu: "Yakında onların helak olacağını görüyorum gibiyim; ben, Resulullah (s.a.a) böyle buyurmuştur, diyorum. Fakat onlar, Ebubekir ve Ömer yasaklamıştır diyorlar!"

İki cephe arasında çatışma ve düşmanlık bu şekilde devam ediyordu; nihayet Urve Resulullah (s.a.a) ve ashabına uydurma bir hadisi nispet vererek şöyle dedi: "Onlar Veda haccında ve diğer haclarda ifrad haccı yapmışlardır!" Ebubekir'in kızları annesi Esman ve halası Aişe'yi de tanık olarak göstermiş; fakat onlar, "Biz Veda Haccında umre yaptık!" demişlerdir!

Hulefa Mektebi izleyicileri bu dönemden sonra da Resulullah (s.a.a) ve Ali b. Ebutalib (a.s)'in dilinden, onların ifrad haccı yaptıklarına ve halka da ifrad haccı yapmaya emrettiklerine dair hadis uydurmaya devam ettiler. Ve yine Ebuzer'in dilinden, "Temettü umresi biz Resulullah (s.a.a)'in ashabına hastı" dediler ve buna benzer ustaca bir çok hadis uydurdular. Örnek olarak, Rebeze'de Ebuzer'den, Emirülmüminin Ali (a.s)'in oğlu Muhammed-i Hanefiyye'ye nasihat ederken ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in ashabının birinin Ömer'e, Resulullah (s.a.a)'in ölüm yatağında kendisine temettü umresiyle haccı bir arada yapmayı yasakladığını uydurdular!

Fakat bütün bu çabalara rağmen halk temettü umresine kalben ilgi duymuş ve bunun İbn-i Abbas'a bildirmişlerdir. Ve bu, Ömer'in sünnetine muhalefet etmek için değil, böyle bir emri yerine getirme gücüne sahip olmadıkları içindi. Çünkü Müslümanlar geniş İslam topraklarının en uzak noktasından bir defa hac ayları dışında umre için ve bir defa da hac aylarında hac için olmak üzere iki defa Mekke'ye gelmeleri mümkün değildi. Mekke'de Hasan Basrî'den yükümlülüğünü soran ve "Ben Horasanlıyım ve çok uzak bir yerden geldim..." söyleyen o Horasanlı adam veya Mucahid'e, "Bu hacca ilk gelişimdir ve içim rahat değil; sence hangisi daha iyidir: Burada mı kalayım, yoksa onu umre mi sayayım?" söyleyen başka biri gibi.[\[783\]](#)

Bu gibi insanlar Hicaz'da yaşamıyorlardı; onun için Ömer, Osman ve izleyicilerinin istediği gibi evlerinden Mekke'ye iki defa gelemezlerdi. Ömrü boyunca sadece bir defa Mekke'ye gidip hac yapma imkanı bulan kimse ne yapsın? Böyle bir kişi Ömer'in sünnetine nasıl uysun? Atalar demişlerdir ki, "Emrine uyulmasını istemiyorsan, mümkün olmayan bir şeyi yapmalarını iste." İşte bu yüzden Müslümanlar Ömer'in umresiz hac yapma yönündeki sünnetini yapamadıklarından terk etmek zorunda kaldılar. Bunu yapma imkanı olan bazıları da hacca umre arasında helallerden yararlanmayı terk ettiler; Ahmed b. Hanbel'in izleyicileri gibi bir grup da umre sünnetini temelden yerine getirmedi.

Dikkat çeken nokta şu ki, Müslüman asırlar boyu halifelerin amellerine geçerlilik kazandırıp görüşlerini teyit etmek için Resulullah (s.a.a), o hazretin Ehlibeyti ve ashabının dilinden hadis rivayet etme gibi ellerinden gelen hiçbir şeyden çekinmediler ve bu konuda konuşabildikçe konuştular; örneğin şöyle dediler: "Halifeler halkı diğer hac kısımlarından daha üstün bildikleri ifrad haccı yapmaya teşvik etmek için kırbaçlayıp saçlarını tıraş ettiler!" Bu taraflı davranışlarında o kadar ileri gittiler ki halifelerin işlerini içtihad diye nitelendirerek, "Bu konu içtihadî bir konudur; halife bu konuda içtihat yapmıştır!" dediler. Onların bu hizmetinden, "Allah şöyle buyurdu, peygamber böyle dedi ve halife Ömer şöyle içtihad etti!" sonucu doğru ve böylece halife Ömer'in içtihadından, İslam dininin hükümlerinden bir hüküm çıkardılar!

Bir Örnek, Bir İbret

Bütün engelleme ve bahanelere rağmen sonunda Veda Haccından Resulullah (s.a.a)'in huzurundan olan yetmiş veya yüz bin ya da daha fazla Müslüman temettü umresi yaptı. Yani Resulullah (s.a.a)'in bu sünnetine şahsen tanık olan ve o hazretle birlikte tüm ayrıntılarıyla onu yerine getiren bu kadar sahabe onu rivayet etti. Fakat buna rağmen Kureyişli sahabe halife Ömer b. Hattab Müslümanların bu sünneti yerine getirmelerini engelleyip muhalefet edenleri cezalandırabilirdi!

Ve gördüğümüz gibi sahabeden tutun tabiine kadar Müslümanlar halifenin emrini teyit etmek için Resulullah (s.a.a)'in temettü umresini yasakladığına dair o hazretten rivayetler naklettiler. Ve bu konuda yukarıda gördüğümüz diğer rivayetleri uydurdular!

Bu olay onların Kur'an-ı Kerim'in sarıh ayeti ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında içtihatlarından, sahabe ve tabiinden tutun diğerlerine kadar Müslümanların kayıtsız-şartsız onlara itaatlerinden bir örnektir.

Bu da onların, Resulullah (s.a.a)'in Veda Haccında, Gadir-i Hum'da İmam Ali (a.s)'a itaat etmeleriyle ilgili nassına ve bunun gibi diğer hadislerine muhalefet etmelerinin hiç de şaşılacak bir şey olmadığını gösteren bir derstir. Çünkü onların hükümet ve yönetim konusunda kendi içtihatlarına uymadaki hedefleri temettü umresini değiştirme hedeflerinden çok daha güçlüydü. "Öyleyse bundan ibret alın en akıl sahipleri!"

-B-

GEÇİCİ EVLİLİK (MUT'A NİKAHI)

Mütevâtir olarak Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı; ben onları yasaklıyorum ve onları yapanları cezalandıracağım: -Biri- hac mut'ası ve -diğeri ise- kadınlar mut'ası." [\[784\]](#)

Hac mut'ası veya temettü umresini yukarıda genişçe inceleyip halife Ömer'in onu yasaklamak konusunda nasıl içtihat yaptığına değindik. Şimdi ise geçici evliliği, halife Ömer'in onu neden yasakladığını ve bu konuda nasıl bir içtihat yaptığını inceleyelim. Önce Allah'ın izniyle asıl konu, yani geçici evliliği Hulefa Mektebi kaynaklarından, daha sonra Ehlibeyt Mektebi fıkhı açısından, onun peşinden Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinden inceleyeceğiz.

Hulefa Mektebi Kaynaklarında Geçici Evlilik

Kurtubî tefsirinde, geçmiş ve günümüz uleması arasında mut'anın içinde miras alma söz konusu olmayan, karı-kocanın birbirinden ayrılışının talak vs. gibi herhangi bir teşrifata ihtiyaç olmadan, sadece belirlenen sürenin bitmesiyle gerçekleşen geçici bir evlilik olduğunda görüş birliği vardır.

İbn-i Atiyye şöyle diyor:

Mut'a, erkeğin bir kadını aralarında miras alma söz konusu olmadan ve üzerinde anlaşmışları şeyi kadına vermesi şartıyla iki şahidin huzurunda ve veli izniyle belli bir süre için kendisine nikahlamasıdır. Belirlenen süre bitince artık kadının üzerinde bir sorumluluk kalmaz ve rahmini temizlemesi gerekir. Bu evlilikten dünyaya gelen çocuk da şüphesiz babanıdır. Eğer kadın hamile olmazsa başka biriyle evlenebilir. [\[785\]](#)

Sahih-i Buharî'de Resul-i Ekrem (s.a.a)'den şöyle rivayet edilmektedir:

Her erkek ve kadın -geçici evlilikte- anlaşarak üç geceyi birlikte geçirebilirler; ve eğer isterlerse onu sürdürebilecekleri gibi birbirlerinden ayrılabilirler de. [\[786\]](#)

Abdurrazzak'ın Musennef'inde Cabir b. Abdullah-i Ensarî'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Kadınla erkeğin kendi aralarında anlaşmışları süre (geçici evlilikte) bitince onu sürdürmek isterlerse, erkeğin kadına başka bir mehir daha belirtmesi gerekir." Kadın ne kadar iddet

gözetmelidir?" diye sorduklarında, "İlişkide bulunmuşlarsa bir temizlenme (bir defa aybaşı görünceye kadar)" şeklinde cevap verdi.[787]

Tefsir-i Kurtubî'de de İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Geçici evlilikte iddet, bir temizlenmedir; bu evlilikte kadın ve erkek birbirlerinden miras almazlar." [788]

Tefsir-i Taberî'de Sudey'den şöyle rivayet edilmektedir: "**O halde onlardan -belli bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini bir hak olarak onlara verin. Hakkın kesiminden sonra karşılıklı anlaşma(k sûretiyle kesilenden az veya çok vermeniz)de üzerinize bir günâh yoktur. Allâh bilendir, hikmet sâhibidir**" [789] ayeti geçici evlilik hakkındadır. Bu evlilikte erkek bir kadını belli bir süre için olmak şartıyla kendine nikahlar ve bu evliliğe iki de şahit tutar. Bu evlilik kadının velisinin izniyle gerçekleşir. Belirlenen süre bitince erkeğin o kadın üzerinde bir hakkı kalmaz ve kadın serbest olur. Fakat rahmini - ihtimalen- bırakılan nutfeden temizlemek zorundadır. Yani eğer hamile olursa çocuğu dünyaya getirinceye kadar bekler. Onlar arasında miras da söz konusu değildir ve hiç biri diğerinden miras almaz.[790]

Zamehşerî'nin Tefsir-i Keşşaf'ında şöyle geçer: Bu ayetin üç günlük geçici evlilik hakkında nazil olduğu ve bu hükmün Allah Teala'nın Mekke'ye fethettirinceye kadar geçerli olduğu ve ondan sonra kaldırıldığı söylenmektedir! Bu evlilik şöyle gerçekleşmekteydi: Erkek bir gece veya iki gece ya da bir hafta gibi bir süre belirterek ve bir gömlek ve vb. bir ücret tayin ederek bir kadını kendine nikahlar ve ihtiyacını giderdikten sonra onu serbest bırakırdı. Bu evlilikte erkek kadından yararlandığı ve kadına verdiği bir şey karşısında ondan faydalandığı için bu evliliğe mut'a nikahı denmiştir.[791]

Mut'a nikahı veya kadın mut'ası Hulefa Mektebi kaynaklarında bu şekilde tanımlanmıştır. Ehlibeyt Mektebinde ise şöyle tanımlanmaktadır:

Ehlibeyt (a.s) Mektebinde Mut'a Nikahı

Mut'a nikahı veya kadın mut'ası, kadının soy, sebep veya süt kardeşi veya başka birinin iddetini gözetmek veya kocası olması gibi şerî bir engel olmaması şartıyla kendisini şahsen veya vekili aracılığıyla ve eğer küçükse velisi aracılığıyla belli bir mehir karşılığında ve belli bir süreye kadar bir erkekle nikahlar; süre bitince de birbirlerinden ayrılırlar. İlişkide bulunmuşlarsa, kadın kocasından ayrıldıktan sonra yaiselik yaşına ulaşmamış ve aybaşı görüyorsa iki defa adet geçirmeli, aksi durumda kırk beş gün iddet gözetmeli (beklemeli)dir. Eğer münasebette bulunmamışlarsa kadının iddet gözetmesi gerekmez. Bu evlilik sonucu bir çocuk dünyaya gelirse, bu çocuk sürekli evlilikten dünyaya gelen çocuğun sahip olduğu tüm haklara sahip olur.[792]

Kur'an-ı Kerim'de Mut'a Nikahı

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "**O halde onlardan yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini onlara verin.**"

Bu ayet hakkında:

1- Abdurrazzak kendi Musennef'inde Ata'dan naklen İbn-i Abbas'ın bu ayeti şöyle okuduğunu kaydeder: "**O halde onlardan -bir süre- yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini onlara verin.**" [793]

2- Tefsir-i Taberî'de Habib b. Ebi Sabit'ten şöyle rivayet edilmektedir: İbn-i Abbas bir Mushaf vererek, "Bu Ubey'in kıraatine göredir" dedi. Bu mushafta şöyle geçmiştir: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini onlara verin."**[\[794\]](#)

3- Yine Tefsir-i Taberî'nde Ebu Nezra'den iki kanalla şöyle rivayet edilmiştir: İbn-i Abbas'a geçici evliliği sorduğumda bana, "Nisa Suresini okudun mu?" diye sordu. Ben, "Evet, okudum" dedim. İbn-i Abbas, "O zaman '**O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- onlardan yararlanmanıza karşılık...**' ayetini okumadın mı?" dedi. Ben, "Bu ayeti böyle okumuş olsaydım senden sormazdım" karşılığını verdim. Bunun üzerine İbn-i Abbas, "Evet, böyledir" dedi.

4- Ebu Nezra'da şöyle rivayet edilmiştir: Ben, '**O halde onlardan yararlanmanıza karşılık...**' ayetini İbn-i Abbas'a okudum. İbn-i Abbas, "Belirlenmiş bir süreye kadar" cümlesini ekledi. Ben, "Biz onu böyle okumuş değiliz!" dedim. Bunun üzerine İbn-i Abbas üç defa bana, "Vallahi Allah Teala onu böyle indirmiştir" dedi.

5- Umeyr ve Ebu İshak, İbn-i Abbas'ın yukarıdaki ayeti şöyle okuduğunu rivayet etmişlerdir: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık..."**

6- Mucahid'den şöyle rivayet edilmiştir: **"O halde onlardan yararlanmanıza karşılık..."** ayeti geçici nikahtır.

7- Amr b. Merre'nin kendi kulağıyla Said b. Cubeyr'in bu ayeti şöyle okuduğunu duyduğu rivayet edilmiştir: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık..."**

8- Katade'den ise şöyle rivayet edilmiştir: Ubey b. Ka'b bu ayeti şöyle okumuştur: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık..."**

9- Şu'be'den şöyle rivayet edilmektedir: Hakem'den, acaba, **"O halde onlardan yararlanmanıza karşılık..."** ayetinin hükmü kalkmış mıdır? diye sordum. Hakem, hayır dedi.[\[795\]](#)

10- Cessas'ın Ahkamu'l - Kur'an'ında da Ebu Nezra, Ebu Sabit, İbn-i Abbas ve Ubey b. Ka'b'ın kıraati gelmiştir. [\[796\]](#)

11- Beyhakî Sünen-i Kubra adlı eserinde Muhammed b. Ka'b'dan İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Sadr-ı İslam'da mut'a nikahı vardı ve halk o ayeti şöyle okuyorlardı: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık..."**"[\[797\]](#)

12- Nevevî'nin Sahih-i Müslim'e Şerhinde İbn-i Mes'ud'un yukarıdaki ayeti şöyle okuduğu geçer: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık..."**[\[798\]](#)

13- Tefsir-i Zemahşerî'de şöyle geçer: Bu ayetin geçici nikah hakkında nazil olduğu ve onun süresinin de üç gün olduğu söylenmiştir... Geçici evliliğe faydalanma açısından mut'a demişlerdir. İbn-i Abbas'tan bu ayetin muhkemattan olduğu, nesh edilmediği ve onu şöyle okuduğu rivayet edilmiştir: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık kesilen ücretlerini onlara verin."**[\[799\]](#)

14- Kurtubî şöyle demiştir: Cumhur, bu ayetten maksadın sadr-ı İslam'daki geçici nikah olduğuna inanmaktadır. İbn-i Abbas, Ubey b. Ka'b, Said b. Cubeyr ve Sudey bu ayeti şöyle okumuşlardır: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık kesilen ücretlerini bir hak olarak onlara verin..."**[\[800\]](#)

15- Tarih-i İbn-i Kesir'de şöyle geçer: İbn-i Abbas, Ubey b. Ka'b, Said b. Cubeyr ve Sudey bu ayeti şöyle okumuşlardır: **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık kesilen ücretlerini onlara verin..."** Ve Mucahid bu ayetin geçici evlilik hakkında nazil olduğunu söylemiştir.[\[801\]](#)

16- Tefsir-i Siyutî'de Ebu Sabit, Ebu Nezra, Katade ve Said b. Cubeyr'in Ubey b. Ka'b'den rivayetinde, Mucahid, Sudey ve Ata'nın İbn-i Abbas'tan rivayetinde ve yine hakem'in rivayetinde bu ayetin nesh olmadığı (hükümünün kaldırılmadığı) geçer. Ata kanalıyla İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Nisa suresinde geçen, **"O halde onlardan -şu şu süreye kadar ve şu şu üzerine- yararlanmanıza karşılık..."** ayetinden onlar arasında miras söz konusu değildir; süre bittikten sonra görüşlerini değiştirip birlikte yaşamaya karar verirlerse ne güzel; ama eğer birbirlerinden ayrılmak isterlerse de bir sakıncası yoktur.[\[802\]](#)

Bu ayetin tefsiriyle ilgili getirdiklerimizi tüm müfessirler ve diğerleri kendi kitaplarında kaydetmişlerdir. Ve İbn-i Abbas, Ubey b. Ka'b, Said b. Cubeyr, Mucahid, Katade ve onlardan nakleden diğerlerinin[\[803\]](#) söz konusu ayeti, **"O halde onlardan -belirlenmiş bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık kesilen ücretlerini onlara verin..."** şeklinde okuduklarını ve "-belirlenmiş bir süreye kadar" ibaresini ayeti tefsir edip anlamını tam olarak ortaya koymak için eklediklerini görmekteyiz. Bunun nedeni ise İbn-i Abbas'ın şu son rivayetidir: **"O halde onlardan -şu şu süreye kadar ve şu şu üzerine- yararlanmanıza karşılık.."**

Ubey'in maksadı, bu tefsiri Resulullah (s.a.a)'den duyduğu veya Resulullah (s.a.a)'in "belirlenmiş süreye kadar" cümlesini ekleyerek bu ayeti tefsir ettiği.

Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Geçici Evlilik

Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Musennef-i Abdurrazzak, Musennef-i İbn-i Ebi Şeybe, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda Mut'a nikahı" babında Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Biz Resulullah (s.a.a)'le birlikte müşriklerle savaşırken eşlerimiz yanımızda değildi. Onun için kendimizi erkeklikten düşürmek için Hazret'ten izin istedik. Fakat Resulullah (s.a.a) önerimizi kabul etmedi; ama bir gömlek karşılığında bile olsa, belli bir süre tayin etmek şartıyla geçici evlilik yapmamıza müsaade etti. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in şu ayetini okudu: **"Ey inananlar, Allâh'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri (kendinize) harâm etmeyin, sınırı aşmayın. Çünkü Allâh, sınırı aşanları sevmez."**[\[804\]](#)[\[805\]](#)

Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Musennef-i Abdurrazzak'da Cabir b. Abdullah-i Ensarî ve Muslime b. Eku'den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'in münadisi bizim aramızda Hazretin geçici evliliğe izin verdiğini haykırdı."[\[806\]](#)

Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed b. Hanbel ve Sünen-i Beyhakî'de Subre-i Cuhnî'den şöyle rivayet edilmiştir:

Resulullah (s.a.a) geçici evlilik yapmamıza izin verdi. Bunun üzerine ben ve arkadaşım Benî Amir kabilesinden güçlü ve uzun boylu bir genç bir kadınla görüştük. Kendimizi ona sunup isteğimizi kendisine bildirdik. O, "Ne vereceksiniz?" dedi. Ben, "Abamı!" dedim. Arkadaşım, "Ben de abamı veririm" dedi. Arkadaşım abası benimkinden daha yeni ve iyiydi. Fakat ben ondan daha gençtim. Kadın arkadaşımın abasını görünce onu daha çok beğendi; daha sonra bana bakıp, "Seninle aban bana yeter" diyerek beni seçti. Üç gün o kadınla birlikteydik. Nihayet Resulullah (s.a.a) geçici evlilik yapmış olanların eşlerinden ayrılmasını emretti.[\[807\]](#)

Yine Müsned-i Tayalesî'de Müslim-i Kurşî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebubekir kızı Esmâ'nın yanına giderek ondan geçici evliliğin hükmünü sorduk. Esmâ, "Resulullah (s.a.a)'in döneminde biz böyle yapıyorduk" cevabını verdi.[\[808\]](#)

Müsned-i Ahmed ve diğer kaynaklarda Ebu Said-i Hudrî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde hatta bir gömlek vererek bile geçici evlilikten yararlanıyorduk."[\[809\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak'da ise şöyle geçmektedir: "Aramızda bir ölçek unla bile geçici evlilik yapanlar vardı."[\[810\]](#)

Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed ve diğer kaynaklarda (ifade Sahih-i Müslim'indir) Ata'dan şöyle rivayet edilmiştir: Cabir b. Abdullah-i Ensarî umre yapmak için bize (Mekke'ye) geldi. Yanına gittiğimizde halk ondan bir takım şeyler soruyorlardı. Mut'a ve geçici evlilikten söz açılınca Cabir, "Evet" dedi; "Biz Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve Ömer'in döneminde geçici evlilik yapıyorduk."[\[811\]](#)

Fakat Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde, "Ömer'in hilafetinin sonlarına kadar" tabiri geçer.

Bidayetu'l - Müctehid'de, "Ömer'in hilafetini yarısına kadar (mut'a nikahı yapıyorduk); saha sonra Ömer yasakladı" geçmektedir.[\[812\]](#)

Ömer Neden Geçici Evliliği Yasakladı?!

Sahih-i Müslim, Musenef-i Abdurrazzak, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda (ifade Sahih-i Müslim'indir) Cabir b. Abdullah-i Ensarî'den şöyle geçmektedir: "Biz Resulullah (s.a.a) hayatında ve Ebubekir'in hilafeti döneminde bir avuç hurma ve un karşılığında birkaç günlüğüne geçici evlilik yapıyorduk. Fakat daha sonra Ömer Amr b. Hureys yüzünden onu yasakladı."[\[813\]](#)

Abdurrazzak kendi Musenef'inde Ata kanalıyla Cabir'den şöyle rivayet etmiştir: Biz Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve Ömer'in döneminde geçici evlilik yapıyorduk. Fakat Ömer'in hilafetinin sonlarında Amr b. Hureys bir kadınla mut'a yaptı. O kadının ismini Cabir söyledi, fakat fen unuttum. O kadın Amr'dan hamile kaldı. Bu haber Ömer'e ulaşınca o kadını çağırarak gerçeği sordu. O kadın da durumu anlatarak itiraf etti. Ömer, "Buna şahidini kimdir?" diye sordu. -Ata diyor ki:- Bilmem, annem mi dedi, yoksa velim mi?! Ömer, işte bir bit yeniği olmasından endişelendiği için, "Bu ikisi dışında başka kimse yok muydu?!" diye sordu...[\[814\]](#)

Başka bir rivayette Cabir şöyle demiştir: Amr b. Hureys Kufe'den gelerek azad olmuş bir cariyeyle geçici evlilik yaptı. O kadın hamile oldu. Bunun üzerine onu Ömer'in yanına götürdüler. Ömer ona olayı sordu. Kadın, "Amr b. Hureys benimle geçici evlilik yaptı" dedi. Ömer, Amr b. Hureys'ten olayı sordu. O da gizli bir iş yapmadığına itiraf etti. Bunun üzerine

Ömer, "Sadece bu mu?" diye sordu. Çünkü bu olay Ömer'in geçici evlilik yapmayı yasaklamasından sonra gerçekleşmişti.[\[815\]](#)

Başka bir rivayette Muhammed b. Esved b. Halef'ten şöyle rivayet edilmiştir: Amr b. Huşeb, Benî Amir b. Luî kabilesinden bir kadınla geçici evlilik yaptı. O kadın hamile kaldı. Olayı Ömer'e anlattıklarında o kadını çağırıp bitenleri sordu. Kadın Amr b. Huşeb'i tanıttı. Ömer, olayı Amr'dan sordu; o da itiraf etti. Bunun üzerine, "Buna kim şahit oldu?" diye sordu. Ravi diyor ki, bilmem annem veya kız kardeşim veya erkek kardeşim ve annem mi dedi. Ömer rahatsız olarak minbere çıkıp şöyle dedi: "Ne oluyor ki erkekler geçici evlilik yapıyorlar; fakat işlerine adil şahit tutup bunu açığa çıkarmıyorlar?! Bundan sonra böyle bir şey yapana had uygulamam!" dedi.

Ravi diyor ki: "Ömer'in bu konuşmasını dinleyenler duyduklarını anlattılar; halk da onlardan aldı."[\[816\]](#)

Yine Kenzu'l - Ummal'de Ebu Hayseme kızı Ümm-ü Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: Şam'dan bir kişi bana gelerek, "Bekarlık beni çok rahatsız ediyor; geçici evlilik yapabileceğim bir kadın tanıt bana" dedi. Ben onu bir kadınla tanıştırdım. O da o kadınla anlaşma yaptı ve bu iş için birkaç da şahit tuttu. Onlar bir süre birlikte yaşadıkdan sonra ayrıldılar. Bu haber Ömer b. Hattab'a ulaştıncaya birini benim peşime gönderip, "Böyle bir şey oldu mu?" diye sordu. Ben, "Evet" dedim. Ömer, "O adam dönünce bana haber ver" dedi. Ben de öyle yaptım. Ömer onu çağırarak, "Neden böyle bir şey yaptın?" diye sordu. Adam, "Ben Resulullah (s.a.a)'in zamanında da bunu yaptım ve o hazret hayatta olduğu müddetçe biz bu işten sakındırmadı. Ben bunu Ebubekir'in zamanında ve senin hilafetin döneminde de yaptığım halde senden bir yasak duymadım" dedi. Ömer, "Canım elinde olan Allah'a andolsun ki, eğer bunu yasakladığımı bildiğin halde böyle bir şey yapmış olsaydın zinanın nikahla ayırt edilmesi için seni taşlatarak öldürtürdüm!" dedi.[\[817\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak'da Urve'den şöyle rivayet edilmiştir: Rabia b. Ümeyye b. Halef, biri Hakim kızı Hule olan iki kadının şahitliğiyle Medineli ebelerinden iyi bir kadınla geçici evlilik yaptı ve çok geçmeden o kadın hamile kalınca Hule bunu Ömer'e haber verdi. Ömer bu haberi duyunca öfkelenerek yerinden kalktı ve cüppesinin bir tarafı yerde süründüğü halde minbere çıkarak şöyle konuştu: "Bana Rabia b. Ümeyye'nin iki kadının huzurunda Medine ebelerinden bir kadınla geçici evlilik yaptığını haber verdiler; daha önce bilseydim taşlatarak öldürtürdüm onu!"[\[818\]](#)

Malik'in Muvatta'sında ve Beyhaki'nin Sünen'inde (ifade Malik'indir) şöyle geçer: Hule bint-i Hakim Ömer b. Hattab'a giderek, "Rabia b. Ümeyye bir kadınla geçici evlilik yaptı ve kadın ondan hamile kaldı" dedi. Bunun üzerine Ömer öfkelenerek abasının bir tarafı yerde sürüklendiği halde çıkıp dedi ki: "Bu geçici evliliktir! Daha önce bilecek olsaydım taşlatarak öldürtürdüm onu!"[\[819\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak'da İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Müminleri emiri (Ömer), yanına hamile olarak gelen Ümm-ü Erake dışında geçici evlilik yapmış olan hiçbir kadını mazur görmedi. Ömer, Ümm-ü Erake'yi o halde görünce, "Kimden hamile kaldın" diye sordu. O, "Semle b. Ümeyye'de[\[820\]](#) benimle geçici evlilik yaptı..." dedi.[\[821\]](#)

İbn-i Ebi Şeybe'nin Musenef'inde ise Ala b. Museyyeb'den, babasından şöyle rivayet ediliyor: Ömer dedi ki: "Eşi olduğu halde geçici evlilik yapan bir erkeği yanıma getirseler taşlatarak öldürtürüm onu ve eğer eşi olmasa kırbaç vururum ona!"[\[822\]](#)

* * *

Yukarıda geçen rivayetlerde sahabenin, "**O halde onlardan yararlanmanıza karşılık...**" ayetinin geçici evlilik hakkında nazil olduğu, Resulullah (s.a.a)'in geçici nikah yapmaya emrettiği ve onların da Ebubekir'in hilafeti döneminde ve Ömer'in hilafeti döneminin yarısına kadar hatta bir avuç un ve hurma karşılığında mut'a nikahı yaptıklarını ve Ömer'in bunu Amr b. Hureys'in olayı yüzünden yasakladığını söylediklerine tanık olduk.

Yine geçici nikahın halife Ömer'in döneminde onun tarafından yasaklanmadan önce yapıldığını ve yaygın olduğunu, bazı rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Ömer'in onu tedricen yasakladığını, bu yasaklamaya geçici nikaha şahitlerin tanık olması konusunu sıkı tutup onların adil müminlerden olması gerektiği şartıyla başlayıp sonunda onu tamamen yasakladığını ve "Ben yasakladığım halde böyle bir şey yapılırsa taşlatarak öldürtürüm" dediğini, bu uyarıdan sonra İslam toplumunda geçici evliliğin haram sayıldığını, halifenin de kendi hilafetinin sonuna kadar bu kararını direttiğini ve bu konuda aracılardan nasihatlerinin de bir yararı olmadığını gördük.

Taberî Ömer'in gidişatı hakkında İmran b. Sevade'den naklen şöyle der: İmran izin alarak halife Ömer'in yanına gidip, "Sana bir nasihatte bulunmak istiyorum" dedi.

Ömer, "Sabah ve akşamüzeri bana nasihatte bulunan kişiye merhaba" dedi.

İmran, "Ümmet dört konuda seni kınıyor" dedi.

Ömer şaşırarak kırbacının başını çenesinin altına ve son tarafını da dizine bırakıp İmran'a, "Nelerdir onlar?" diye sordu.

İmran, "Halk hac aylarında yapılması helal olan umreyi, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ebubekir yasakladıkları halde senin yasakladığını söylüyorlar" dedi.

Ömer, "Evet; helaldir. İnsanlar hac aylarında umre yapacak olsalar, hac yerine umreyi yeterli bilirler; oysa Mekke Allah'ın azamet ve yüceliğinin tecellisidir ve eğer böyle yapacak olsalar yılın diğer günlerinde boş kalır. Ben bu kararında isabetliyim" dedi.

İmran, "Senin geçici evliliği yasakladığını; oysa Allah Teala onu helal ettiğini; biz bir avuç hurmayla geçici nikah yapıyor ve üç gün sonra da ayrılıyorduk söylüyorlar" dedi.

Ömer, "Resulullah (s.a.a) bir zaruret durumunda geçici evliliği helal etmişti. Şimdi Müslümanlar rahatlığa çıktıktan sonra bir kişinin geçici evlilik yaptığını ve buna yöneldiğini duymadım. Bugün de kim isterse bir avuç hurmayla sürekli evlilik yapsın ve üç gün sonra da eşini boşasın. O halde bu da isabetli bir girişimdir..."[\[823\]](#)

* * *

Halife Ömer'in temettü umresini yasaklamasına, "İnsanlar hac aylarında umre yapacak olsalar artık hac yapmaya gerek duymazlar" şeklindeki bahanesi hac ve umrenin birleştirilmesini önlemek için doğru değildir; aksine onun asıl bahanesi, daha önce değindiğimiz şu rivayette geçen sözleridir: "Mekke halkının ne ziraatı var ve ne de bir gelirleri. Onların geçimi Ka'be'ye gelenlerden elde ettikleri gelirlerle temin olmaktadır. Onun için Ka'be'ye bir defa sadece hac

için (ifrad haccı) ve bir defa da sadece umresi için olmak üzere iki defa gelmeli ve Kureyş muhacirlerinin akrabaları bu yolla bir gelir elde etmelidirler!"

Halife Ömer'in geçici evliliği yasaklamasını ise, Resulullah (s.a.a)'in döneminde Müslümanların zor durumda olduklarını, fakat kendi döneminde refah ve rahatlık olduğu bahanesiyle geçiştiriyor. Oysa çoğu rivayetler bu gibi evliliklerin Resulullah (s.a.a)'in döneminde ve o hazretin izniyle savaşlarda ve yolculuklarda yapıldığını, Resulullah (s.a.a)'in dönemiyle halife Ömer'in dönemi arasında veya bizim dönemimizle kıyamete kadar hiçbir fark olmadığı ve olmayacağını ortaya koymaktadır.

İnsan yeryüzüne indiği andan itibaren zaman zaman yolculuk yapmış, haftalar, aylar ve bazen uzun yıllar boyu eşinden uzak kalmıştır. Eğer bir kişi yolculuk yapmak ve eşinden ayrı uzak kalmak zorundan kalırsa cinsel içgüdüğü karşısında ne yapması gerekiyor?! Acaba cinsel ihtiyacını dönüştürmek için evinde bırakabilir mi, yoksa ister yolculukta olsun ister evinde cinsel ihtiyacının ondan ayrılması imkansız mıdır? İhtiyacının ondan ayrılması imkansızsa acaba ondan göz yumup yolculuğu boyunca cinsel ihtiyacının tahriklerinden güvende kalabilir mi?!

Çok az kişinin kendilerini kontrol ettiğini kabul edecek olursak, acaba tüm erkekler kendilerini kontrol edebilirler mi, yoksa çoğusu cinsel içgüdüğünün gücü karşısında yenik mi düşer? Ve şüphesiz çoğunluğu oluşturan bu grup içgüdülerini tatmin etmeyi engelleyen ve kendilerinden fitnat ve tabiatlarının aksine davranmalarını isteyen bir toplumda olurlarsa ne yapmaları gerekir? Acaba toplumun namusuna ihanet etmekten başka bir çareleri var mı?! Ve her soruna uygun bir çare öngören İslam dini acaba bu fitrî soruna bir çare göstermemiş midir? Hayır; kesinlikle öyle değil. İslam dini bu sorun için geçici evliliği bırakmıştır ki Emirulmüminin Ali (a.s)'in buyurduğu gibi, "Eğer Ömer geçici evliliği yasaklamasaydı kalbi katlaşmış kişilerden başkası zina yapmazdı."

Ayrıca, bu konuda söylediklerimiz sadece memleketinden uzak yolcu ve yolculuk meselesiyle ilgili değildir; çünkü insan ister erkek olsun, ister kadın, kendi memleketinde de sürekli evlilik yapmasını önleyecek sorunlarla karşılaşabilir. Uzun yıllar boyu sürekli evlilik yapması olanaksız olan bir kişinin bu durumlarda ne yapması gerekir? Acaba geçici evliliğe yönelmekten başka bir çaresi var mıdır? Böyle bir kişi ne yapsın; oysa Kur'an-ı Kerim, "**Gizlice kadınlarla sözleşmeyin**" veya "**Erkek veya kadın arkadaşlar tutarak kendinizi fehşa ve günaha bulaştırmayın**" buyurmaktadır.

Halife Ömer'in sunduğu geçici evliliğin sürekli evliliğe dönüştürülmesi ve erkekle kadının üç gün sonra boşanma akdi okuyarak birbirlerinden ayrılmasıyla bu sorunun giderileceği yönündeki önerisini iki şekilde değerlendirmek mümkündür: Böyle bir evlilik eşlerin bilgi ve rızasıyla gerçekleşmelidir diyorsak, bu sürekli evlilik değil, geçici evliliktir! Yok eğer erkek üç gün sora kadından ayrılmak ister ve bu niyetini ondan gizlerse gerçekte hile yapmış ve onu aldatmış olur. Çünkü bu durumda erkek sürekli evlilik anlaşması yaptığı halde ayrılmak istediğini ondan gizlemiştir. Acaba bu durumda kadınların ve akrabalarının sürekli evliliğe artık güveni kalabilir mi?!

Son olarak bu söylenenlerden ve halife Ömer'in bu konudaki sözlerini nakleden bütün rivayetlerden, Resulullah (s.a.a)'in temettü umresi ve geçici evliliği yasakladığı ve insanları bunlardan sakındırdığı yönünde nakledilen ve Hulefa Mektebi izleyicilerinin muteber hadis ve tefsir kitaplarını doldurup sayfalarını süsleyen rivayetlerin tümünün Ömer'in hilafetinden sonra uydurulduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü halife Ömer'in döneminde, yanında

Resulullah (s.a.a)'ten Ömer'in temettü haccı ve geçici evliliği yasaklaması konusundaki siyasetini teyit edici bir tek rivayet bulunan bir sahabe olsaydı o hadisi gizleyip yayınlamaktan çekinmesine ve böylece halifenin sözünü kürsüye oturtmak için kükreyip, "Emrime muhalefet edenleri şiddetli bir şekilde cezalandırırım!" diye tehdit etmesine bir neden yoktu.

Eğer halife Ömer hilafeti boyunca Resulullah (s.a.a)'ten kendi siyasetini onaylayan bir tek hadis bile bulsaydı kesinlikle Müslümanları tehdit etmeye ve onlara zor kullanmaya gerek duymazdı.

Ömer'in hilafeti, siyasetine muhalif olanlar, görüşlerini belirtme ve nefes alam cüretini gösteremediği ve halifenin korkusundan -"Resulullah (s.a.a)'in Hadisi" bölümünde değindiğimiz gibi- hatta o hazretin hadislerini bile rivayet etmekten korktukları bir halde son buldu.

Bu şiddet ve hışım üçüncü halife Osman'ın hilafetinin yarısına kadar devam etti ve böyle uzun bir zamanın geçmesiyle halifelerin emir ve içtihatları İslam toplumunda belli bir yer açtı ve yavaş yavaş yeni sünnetler eski nesillerden yeni ve genç nesillere aktarıldı ve onlar da İslam hükümlerine hilafet düzeni siyasetinin bakış açısından bakıp onları hilafet düzeninin istediği ve yaydığı gibi tanıdılar. İleride bu konu hakkında daha geniş bir şekilde bahsedeceğiz.

Ömer'in Hilafetinden Sonra Mut'a Nikahı

Osman'ın hilafetinin ikinci yarısında hilafet gücü kendi içinden ikiye ayrıldı: Ümmü-İ Müminin Aişe, Talha, Zübeyr, Amr-ı As ve izleyicileri bir grubu oluştururken Mervan, Amr- As oğulları, diğer Ümeyye oğullarının ve onların izleyicileri de bir grubu oluşturup birbirinin karşısına durup kendilerine taraftar toplamaya başladılar.

Birbirine muhalif bu iki grubun çarpışması Müslümanlara kendilerine gelip kaybettikleri serbestliklerin bir kısmını tekrar ele geçirme fırsatı verdi, hilafet düzeni tarafından yayılması yasaklanan hadisler yayılmasına ve halifelerin sıkı bir şekilde engelledikleri şeylerle muhalefet etmelerine neden oldu. Bu sebeple yeni nesil eski nesilden o zamana kadar duymadıkları şeyleri duyuyor, o zamana kadar görmedikleri şeyleri görüyorlardı; temettü umresi konusunda Emirülmüminin Ali (a.s)'ın Osman'a muhalefeti bunun en açık örneğidir.

Şimdi geçici evlilik konusunda bazı açık muhalefetleri inceleyelim.

Musenef-i Abdurrazzak'da İbn-i Cureyc'den, Ata'dan şöyle rivayet edilmektedir: Geçici evliliği söz konusu eden ilk kişi Safvan b. Ye'la'ydı. Safvan dedi ki: Bana, Muaviye'nin Taifli bir kadınla geçici evlilik yaptığını haber vermişlerdi. Ben buna inanmadım. Nihayet bir grupla İbn-i Abbas'ın yanına gittiğimizde aramızdan bir kişi olayı ona anlattı. İbn-i Abbas, "Bu olay doğrudur!" dedi. Fakat İbn-i Abbas'ın sözü de ikna etmedi beni. Nihayet Cabir b. Abdullah-i Ensarî gelince ziyaret etmek için evine gittik. Herkes bir şey hakkında konuşuyor, insanlar ondan bir takım şeyler soruyorlardı. Nihayet mut'a nikahından söz açıldı. Cabir şöyle dedi: "Doğrudur; biz Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve Ömer'in döneminde mut'a nikahı (geçici evlilik) yapıyorduk; ancak Ömer'in hilafetinin sonunda Amr b. Hureys..."[\[824\]](#)

Yine Musenef-i Abdurrazzak'da şöyle geçmektedir: Muaviye Taif'te Sakif kabilesine girince İbn-i Hazremî'nin azad ettiği cariyesi Muane ile mut'a nikahı yaptı. Cabir diyor ki: "Ben Muaviye'nin hilafeti döneminde hayatta olan Muane ile görüştim. Muane hayatta olduğu sürece Muaviye her yıl ona belli bir miktarda para gönderiyordu."[\[825\]](#)

Yine o kitapta Abdullah b. Osman b. Haysem'den şöyle rivayet edilmiştir: Mekke'de çok güzel Iraklı bir kadın yaşıyordu. Onun Ebu Ümeyye isminde bir oğlu vardı; Said b. Cübeyr o kadının yanına çok giderdi. İbn-i Haysem diyor ki: Ben Said b. Cübeyr'e, "Ey Eba Abdullah! Bu kadının evine bu kadar fazla gitmenin nedeni nedir?" diye sordum. Said b. Cübeyr, "Biz özel bir nikah (geçici evlilik) yaptık" dedi ve daha sonra şöyle devam etti: "Geçici evlilik (mut'a nikahı) su içmekten daha helaldir."[\[826\]](#)

* * *

O zamandan itibaren kadınlarla mut'a nikahı yapmanın helal olduğu yayılmaya ve bu doğrultuda fetvalar verilmeye başlandı.

Musenef-i Abdurrazzak'da Hz. Ali (a.s)'ın Kufe'de şöyle dediği geçer: Eğer Ömer b. Hattab daha önce görüş belirtmemiş olsaydı mut'a nikahını serbest olduğunu söylerdim ve o zaman artık kalbi katılaşılanlardan başkası zina yapmazdı."[\[827\]](#)

Taberî, Nişaburî, Fahrurrazi, Ebu Hayan ve Siyutî tefsirlerinde Emirülmüminin Ali (a.s)'ın sözü şöyle kaydedilmiştir: "Eğer Ömer mut'a nikahını yasaklamamış olsaydı kalbi katılaşılanlardan başka kimse zina yapmazdı."[\[828\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak, Ahkamu'l - Kur'an-i Cessas, Bidayetu'l - Müctehid-i İbn-i Rüşd, ed-Dürrü'l - Mensur-i Siyutî, Nihayetu'l - Lüfat-i İbn-i Esir ("şaki" sözcüğünün altında), Lisanu'l - Arab-i İbn-i Menzur, Tacu'l - Arus ve diğer lügat kaynaklarında Ata'dan şöyle rivayet edilmektedir: İbn-i Abbas'ın şöyle dediğini duydum:

"Allah Ömer'e rahmet estin. Mut'a Allah Teala'nın kendisiyle ümmet-i Muhammed'e lütufta bulunduğu bir rahmetti. Eğer Ömer onu yasaklamamış olsaydı katı kalplilerden başka kimse zina yapmazdı."[\[829\]](#)

el-Musenef'te şöyle geçer: "Bir rahmetti" yerine "bir ruhsattı" ve rivayetin sonunda da "şefa" (kalbi katılmış) sözcüğü yerine "şaki" ifadesi geçmiştir. Ata diyor ki: Vallahi şimdi İbn-i Abbas'ın "şakiden başkası" dediğini duyuyor gibiyim.

Bidayetu'l - Müctehid'de ise şöyle geçmiştir: "Eğer Ömer onu yasaklamasaydı kalbi katılmış kimseden başkası zina yapmak zorunda kalmazdı."

Ömer'in Mut'ayı Yasaklamasından Sonra Onun Helal Olduğunu Diretenler

İbn-i Hazm "Muhallâ" adlı kitabında şöyle diyor: Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten sonra seleften (r.a) bir grubu mut'a nikahının helal olduğu konusunda sebat gösterdiler. Bu sahabelerden bazıları şunlardır: Ebubekir kızı Esmâ, Cabir b. Abdullah-i Ensarî, İbn-i Mes'ud, İbn-i Abbas, Muaviye b. Ebusüfyan, Amr b. Hureys, Ebu Said-i Hudrî, Seleme ve Ümeyye b. Halef'in oğlu Ma'bed. Mut'anın helal olduğunu Cabir, Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir'in dönemindeki ve Ömer'in döneminin sonlarındaki tüm sahabeden rivayet etmiştir.

İbn-i Hazm daha sonra şöyle diyor: Ömer b. Hattab'dan da, mut'a nikahını, gerçekleştigiğine iki adil şahit tanıklık etmezse yasakladığı ve iki şahit tanıklık ettiğinde ise helal bildiği rivayet edilmiştir. Daha sonra şöyle devam ediyor: Tabiinden Tavus, Ata, Said b. Cübeyr ve Mekke'nin diğer fakihleri de -Allah onları aziz etsin- mut'a nikahının helal olduğu konusunda sebat göstermişlerdir...[\[830\]](#)

Kurtubî de kendi Tefsir'inde şöyle kaydetmiştir: Ömer'in mut'a nikahını yasaklamasından sonra İmran b. Hasin, aşıptan bir grubu ve Ehlîbeytten bir gurubu dışında kimse mut'a nikahının helal olduğunu söylememiştir.

Daha sonra şöyle diyor: Ebu Ömer, İbn-i Abdübirr şöyle yazmıştır: Mekke ve Yemen'de İbn-i Abbas'ın taraftarları onun fetvası üzerine mut'a nikahını helal biliyorlardı.[\[831\]](#)

Yine İbn-i Kudame'nin el-Muğnî adlı eserinde şöyle geçer: İbn-i Abbas'tan mut'a nikahının helal olduğu rivayet edilmiştir. Tavus ve Ata gibi bir çok ashabı onun bu sözü üzerinde ittifak içerisinde idiler.

İbn-i Cüreyc de bu konuyu kaydetmiştir. Ebu Daid-i Hudrî ve Cabir b. Abdullah-i Ensari'den de böyle rivayet edilmiştir. Şia da bu görüştedir. Çünkü Resulullah (s.a.a)'in buna izin verdiği ispatlanmıştır.[\[832\]](#)

Ömer'in Yasaklamasını İzleyenler

Ömer'in mut'a nikahı yasağını izleyenlerden biri Abdullah b. Zübeyr'dir. İbn-i Şeybe kendi Musannef'inde İbn-i Ebi Zi'b'den bunu şöyle anlatmaktadır: Abdullah b. Zübeyr'in bir hutbesinde, "Kurdun künyesi Eba Cu'dedir ve mut'a da zinadır" dediğini duydum.[\[833\]](#) Yani isim değiştirmek gerçeği değiştirmez.

Onlardan biri de ileride kendisinden bahsedeceğimiz İbn-i Safvan'dır. Başka biri, Ömer b. Hattab'ın oğlu Abdullah b. Ömer'dir; ileride değineceğimiz bu konudaki iki görüşünden birinde bunu dile getirmiştir.

Halife Ömer'in bu görüşünü izleyenlerle ona karşı olanlar arasında bir takı münakaşalar çıkmıştır; onlardan bazıları şöyledir:

Mut'a Nikahını Helal Bilenlerle Haram Bilenler Arasındaki Tartışmalar

Müslim'in kendi Sahih'inde ve Beyhakî'nin de kendi Sünen'inde Urve b. Zübeyr'den naklettiğine göre mut'a nikahı veya geçici evliliğin helal olup olmadığı konusunda İbn-i Abbas'la Abdullah b. Zübeyr gibi bir grup arasında şiddetli tartışmalar çıkmıştır. Müslim kendi Sahih'inde Urve b. Zübeyr'den şöyle rivayet eder: Abdullah b. Zübeyr Mekke'de bir konuşmasında, "Allah'ın kalplerini de gözleri gibi kör ettiği kişiler mut'anın helal olduğuna fetva veriyorlar" söyleyerek o kişiyi (İbn-i Abbas'ı) kastetmiştir. Bunun üzerine İbn-i Abbas, "Sen saçmalayan zalim birisin. Kendi canıma andolsun ki mut'a takvalıların önderinin - Resulullah (s.a.a)- döneminde yaygındı" diye bağırdı. Abdullah, "Öyleyse dene de görelim! Vallahi eğer böyle bir şey yaparsan taşlatarak öldürtürüm seni!" şeklinde cevap verdi.

İbn-i Şehab diyor ki: Halid b. Muhacir b. Seyfullah bana şöyle anlattı: Bir kişinin yanında oturmuştum. Ansızın biri gelip mut'anın helal olup olmadığını sordu. O da mut'a yapabileceğini söyledi. Bunun üzerine Ebu Umre-i Ensari ona, "Bekle" dedi. Adam, "Ne oldu?" diye sorunda. Ebu Umre, "Vallahi takvalıların önderi -Resulullah (s.a.a)- döneminde ben mut'a nikahı yaptım" dedi.[\[834\]](#)

* * *

Anlaşıldığı kadarıyla bu tartışmaların Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de hüküm sürdüğü dönemde ve bu toplantının Beytullah'ta gerçekleşmiştir. Ve büyük bir ihtimalle bu tartışmalar Cuma namazı hutbesinde ve çok sayıda Müslüman'ın önünde yaşanmıştır. Çünkü İbn-i Abbas, katılmak zorunda kaldığı Cuma namazı dışında Abdullah b. Zübeyr'in konuşmalarına iştirak etmekten sakınıyordu.

Ve yine o dönemde Abdullah b. Zübeyr ve onun düzeninde yer alan adamlarının hiç birinin elinde Resulullah (s.a.a)'in geçici evliliği yasakladığına dair bir belge (hadis, sünnet, onaylama) olmadığı anlaşılıyor; çünkü eğer ellerinde böyle bir belge olsaydı onunla, "Biz takvalıların önderi -Resulullah (s.a.a)- döneminde böyle yapıyorduk" söyleyen İbn-i Abbas'a karşılık verirlerdi.

Tam aksine o dönemde mut'a nikahı ve temettü umresini yasaklayan yöneticilerin sadece zor kullandıklarını, bunların helal olduğuna inananların ise konuşma ve görüşlerini açıklama fırsatı bulduklarında sürekli Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle onlara karşılık verdiklerini görmekteyiz.

Bu cümleden Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Tayalesi, Sünen-i Beyhakî, ve diğer kaynaklarda Ebu Nazre'den şöyle rivayet edilmektedir (ifade Sahih-i Müslim'indir): Cabir b. Abdullah-i Ensari'nin yanında oturmuştum. O sırada biri gelerek, "İbn-i Abbas ve Abdullah b. Zübeyr'in mut'a nikahı ve temettü umresi hakkında tartıştılar" dedi. Cabir, "Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde bu ikisini yapıyorduk; fakat daha sonra Ömer bunları yasaklayınca biz de bir daha bunları yapmadık!" dedi.[\[835\]](#)

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Ben Cabir'e, "Abdullah b. Zübeyr mut'a nikahını engelliyor; fakat İbn-i Abbas onun helal olduğuna fetva veriyor!" dedim. Cabir, "Hadis mahzeni bendedir; biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde temettü umresi yapıyorduk; fakat Ömer hilafete geçince şöyle dedi: Allah Teala istediği her şeyi peygamberine helal etmiş ve Kur'an-ı Kerim de onu onaylamıştır. Ben şimdi size hacla umreniz arasında mesafe düşürmenizi ve kadınlarla mut'a nikahı yapmaktan sakınmanızı emrediyorum; eğer yanıma mut'a nikahı yapan bir kişiyi getirselers kesinlikle taşlatarak öldürtürüm onu!"[\[836\]](#)

Sünen-i Beyhakî'de Cabir'in sözü şöyle kaydedilmiştir: Biz Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir (r.a)'in döneminde mut'a dan yararlanıyorduk; fakat Ömer başa geçince aramızda bir konuşma yaparak şöyle dedi: "Resulullah (s.a.a) bu peygamber ve Kur'an da bu Kur'an'dır. Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı ki ben onları yasaklıyorum ve insanları bu nedenle cezalandıracağım: Bunlardan biri mut'a nikahıdır; bir kişinin bir kadını belli bir süre için nikahladığını görmeyeyim; aksi durumda onu taşlatarak öldürtürüm; ve diğer ise temettü haccıdır; haccınızı umrenizden ayırın; bu sizin haccınız ve umreniz için daha mükemmel ve tamamlayıcıdır."[\[837\]](#)

İbn-i Abbas'la Diğerleri Arasında Geçenler

Musenef-i Abdurrazzak'da şöyle geçer: [İbn-i] Safvan, "İbn-i Abbas zina yapmaya fetva veriyor" dedi! Bunun üzerine İbn-i Abbas, "Ben zinaya fetva vermiyorum. İbn-i Safvan Ümm-ü Erake'nin olayını unuttu mu? Vallahi Ümm-ü Eraka'nin oğlu bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Cumh kabilesinden bir kişinin ondan faydalanması zina mıdır?!" dedi.[\[838\]](#)

Bu kaynaktaki başka bir rivayette Tavus'tan şöyle rivayet edilmektedir: İbn-i Safvan, "İbn-i Abbas zina etmeyi caiz biliyor!" dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbas mut'a nikahından dünyaya

gelen bazı kişilerin isimlerini sıraladı. Fakat ben onların arasından sadece Muabbed b. Ümeyye'yi (Muabbed b. Seleme b. Ümeyye) söylüyorum.[\[839\]](#)

Ayrı bir rivayette şöyle kaydedilir: İbn-i Abbas diyor ki: "Müminlerin emiri Ömer bu konuda Ümm-ü Erake'den başka kimseyi mazur görmedi. Ümm-ü Erake hamileyken dışarı çıktığında Ömer onu görüp olayı sordu. O da, Seleme b. Ümeyye benimle mut'a nikahı yaptı dedi." Fakat İbn-i Safvan, İbn-i Abbas'ın bu sözünü kabul etmedi. Bunun üzerine İbn-i Abbas, "O halde amcandan sor!" dedi.[\[840\]](#)

İbn-i Hazm'ın Cemhere-i Ensab adlı kitabında şöyle geçmiştir: Ümeyye b. Halef-i Cumhî'nin çocukları şunlardı: Ali, Savfan, Rabia, Mes'ud, Seleme, Muabbed'in annesi, Seleme b. Ümeyye'nin oğlu ve onun annesi Ümm-ü Erake; Selem Ömer veya Ebuberki'nin hilafeti döneminde onunla mut'a nikahı yapmış ve bu evlilikten Muabbed dünyaya gelmiştir. Savfan b. Ümeyye'nin oğlu da Abdullah Ekber'dir...[\[841\]](#)

O halde bu tartışma İbn-i Abbas'la İbn-i Safvan, yani Abdullah Ekber arasında geçmiş, Abdullah kabul etmeyince İbn-i Abbas, "O halde git amcandan sor!" demiştir. Ve yine ona, "Ümm-ü Erake'yi unuttu mu? Vallahi oğlu -Muabbed- mut'a nikahından dünyaya gelmiştir; o halde zina mı etmiştir o?!" demiştir ve mut'a nikahından dünyaya gelen kişilerin isimlerini sıralamıştır.

İbn-i Abbas'la Abdullah b. Ömer Arasında Geçenler

Bu konuda Abdullah b. Ömer'den nakledilenler arasında ihtilaf görülmektedir. Örneğin Ahmed b. Hanbel kendi Müsned'inde Abdurrahman b. Nuaym-i A'racî'den şöyle rivayet etmektedir: Abdullah b. Ömer'in yanında oturduğum bir sırada biri gelerek mut'a nikahını sordu. Bunun üzerine Abdullah öfkelenerek, "Vallahi biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde ne zinakârdık ve ne de fasid...." dedi.[\[842\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak'da şöyle rivayet edilmektedir: Abdullah b. Ömer'e, "İbn-i Abbas, geçici evliliği caiz bilmektedir" dediklerinde Abdullah, "İbn-i Abbas'ın böyle bir şey söyleyeceğini sanmıyorum!" dedi. Fakat, "Evet, vallahi böyle demiştir" dediklerinde Abdullah, "Vallahi Ömer'in döneminde o böyle bir şeyi ağzına almadı. Ömer hayatta olsaydı diğerlerine ibret olasınız diye sizi cezalandırırdı. Ben böyle birin zinakâr biliyorum!" dedi.[\[843\]](#)

İbn-i Şeybe'nin Musannef'inde ve Siyutî'nin Dürü'l - Mensur'unda şöyle geçer: Abdullah b. Ömer (r.a)'ten mut'a nikahını sorduklarında, "Haramdır" dedi. "İbn-i Abbas helal olduğunu söylüyor" dediklerinde, Abdullah, "O halde neden Ömer'in zamanında yavaşıca bile söylemiyordu?!" dedi.[\[844\]](#)

Sünen-i Beyhakî'de, Abdullah b. Ömer'in "haramdır" sözünden sonra şöyle geçmiştir: "Eğer Ömer b. Hattab birini bu suç üzerine yakalaysaydı taşlatarak öldürtürdü!"[\[845\]](#)

Hulefa Mektebinin Diğer İzleyicilerinin Mut'a Nikahı Hakkında Geniş Çabaları

Gördüğümüz gibi Abdullah b. Zübeyr'in dönemine kadar halifelerin mut'a nikahını yasaklamada dayanakları zor kullanmaktı; fakat o zamandan itibaren, bu mektebin izleyicileri yön değiştirerek hadis uydurup gerçekleri gizlemeye başladılar. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

1- Sünen-i Beyhakî'de şöyle geçer: İbn-i Abbas mut'a nikahının helal olduğunu fetva veriyordu ve bu konu onun ulema tarafından eleştiriye yağmuruna tutulmasına neden oldu. İbn-i Abbas görüşün değiştirmeyince şairler şiirlerinde onu kınamaya başladılar. Bu cümleden:

Eyvahhh! Biliyor musun İbn-i Abbas'ın fetvasını?

Tertemiz bir kızın ister misin bulaşmasını?

İster misin insanların evine gelip gitmesini?!

O diyor ki: Şairler mut'a nikahı hakkında şiir söylemeye başlayınca, ulema buna öfkelenerek yürekleri yanıp tutuştu![\[846\]](#)

Musenef-i Abdurrazzak'da Zuhri'den şöyle nakledilmektedir: Ulema, "Ey vah! Biliyor musun İbn-i Abbas'ın fetvasını?" mısrasını duyunca mut'a nikahını daha fazla çirkin saydılar![\[847\]](#)

Bu rivayette şöyle geçer: Her ne kadar insanlar İbn-i Abbas'ı kınayıp bu fetvası hakkında şiirler söyledilerse de o yine de bu inancından vazgeçmedi.

2- Yukarıdaki rivayeti tahrif ederek Said b. Cubeyr'den şöyle nakletmişlerdir: İbn-i Abbas'a, "Senin bu fetvanın ne yaptığını biliyor musun? Fetvan kıyameti kopardı ve şairleri seni kınayan şiirler söylemeye sevketti" dedim. İbn-i Abbas, "Şairler ne diyorlar ki?" diye sordu. Dedi ki: "Şairler senin bu fetvan hakkında şu şiirleri okuyorlar:

Meclisi uzadıkça uzayan şeyhe diyorum ki:

Eyvah! Biliyor musun İbn-i Abbas'ın fetvasını?

Eyvah! İster misin evindeki kızın bulaşmasını?

İster misin evine gelip insanları gitmesini?!"

Bunun üzerine İbn-i Abbas şöyle dedi: "İnna lillah ve inna ileyhi raciun. Vallahi ben böyle bir şeye fetva vermiş değilim. Böyle bir amacım yok ve Allah Teala'nın ölü eti, kan ve domuz etini helal kıldığı durum dışında onu helal de saymış değilim!"[\[848\]](#)

İbn-i Kudame'nin "el-Muğni" adlı eserinde şöyle geçer: İbn-i Abbas bir konuşmasında şöyle dedi: "Mut'a nikahı ölü eti, kan ve domuz eti gibidir. Resulullah (s.a.a) onu helal etmişti; fakat daha sonra nesh edildiği (hükümünün kalktığı) kesinleşti."[\[849\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Aceleci davranarak bu hadisi Said b. Cubeyr'e isnat etmişlerdir;[\[850\]](#) halbuki Said b. Cubeyr'in Mekke'de mut'a nikahı yapan kişilerden olduğundan,[\[851\]](#) İbn-i Abbas'ın Mekke ve Yemenli taraftarlarının tümünün onun inancına göre mut'a nikahını helal bildiklerinden[\[852\]](#) ve yine eğer İbn-i Abbas önceki fetvasını değiştirmiş olsaydı Ata ve Tavus gibi ashabı da onun helal saymaya devam etmeyeceklerinden gaflet etmişlerdir![\[853\]](#)

Heysemî de Mecmau'z - Zevaid adlı kitabında bu rivayetin sahih olmadığını ortaya koyarak onun senedi hakkında şöyle demiştir: Haccac b. Ertat düzenbaz ve hilekar bir kişidir.[\[854\]](#)

Bu rivayetin ravisi Haccac b. Ertat hakkında Tehzibu't - Tahzib'de şöyle geçmektedir: O, bu rivayeti Yahya b. Kesir ve Mekhul'dan duymadığı halde mürsel olarak onlardan nakletmiştir! Halk onu hilekârlık ve aldaticılıkla suçluyor ve "Kendi yanından bir şey eklemeyen bir hadis nakletmez" diyorlardı.

İbn-i Mübarek şöyle diyor: "Haccac hilekar bir kişiydi. O, Arzumî'nin kendisine söylediği bir şeyi bize Amr b. Şuayb'den naklediyordu! Onun rivayetine itina edilmez."

Yakub b. Ebu Şeybe ise şöyle diyor: "Haccac'ın rivayeti anlamsızdır; ondan çok fazla sapmalar vardır."[\[855\]](#)

3- Tirmizî ve Beyhakî Musa b. Ubeyd'den, Muhammed b. Ka'b'dan, İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet etmişlerdir: "Mut'a nikahı asr-ı saadete hastı. Bir adam bir yere gittiğinde orada bir tanışı olmadığı için eşyaların koruyup işlerini yoluna koysun diye orada olduğu süre için bir kadı nikahlıyordu. **"Yalnız eşlerine ya da ellerinin altında bulunan(câriyelerin)e karşı..."** ayeti nazil oluncaya kadar bu durum böyle devam etti. Bu ikisi (eşleri ve elleri altında bulunan cariyeleri) dışında diğerleri haram sayıldı!"[\[856\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Bu rivayetin senedinde Musa b. Ubeyde vardır. Tehzibu't - Tehzib'de Musa b. Ubeyde hakkında Ahmed b. Hanbel'den şöyle rivayet edilmektedir: "Musa b. Ubeyde reddedilmiştir. Benim yanımda ondan rivayet edilmesine izin vermiyorum. O, doğru olmayan hadisler söz konusu etmiştir."[\[857\]](#)

Hadisin metnine gelince; "Mut'a asr-ı saadete hastı... **"Yalnız eşlerine..."** ayeti inince... bu ikisi dışında mut'a haramdır" sözü gerçekten İbn-i Abbas'ın sözüyse, o halde bu ayetin inmesinden yarım asır geçtikten sonra neden mut'a nikahının helal olduğunu savunarak Abdullah b. Zübeyr'le tartışıyor?!

Diğer taraftan, mut'a nikahı da bir evlilik değil midir? Eğer bu rivayet doğruysa ve İbn-i Abbas bu ayet nazil olduktan sonra Resulullah (s.a.a)'in döneminde fetvasını değiştirmişse, "Sihah'taki Hadisler" bölümünde değineceğimiz rivayet gereğince, Ali (a.s) mut'a nikahı konusunda gevşeklik gösterdiğini görünce ona ne zaman, "Sen şaşkın bir kişisin" diyor?!

4- Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: Mut'a nikahı yaptığımız kadınlarla dışarı çıktığımızda Resulullah (s.a.a), "Onlar kıyamet gününe kadar haramdır!" buyurdu. Resulullah (s.a.a)'in bu emri üzerine oracıkta sürekli olarak birbirimizden ayrıldık. Ve o günden sonra orası "Senyetu'l vida" (ayrılık dönüğü) olarak adlandırıldı; oysa daha önce oraya "Senyetu'r - Rukkab" (binek dönüğü) deniliyordu![\[858\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Heysemî diyor ki: Bu rivayeti Taberanî "Evsat" adlı kitabında kaydetmiş ve senedinde Sadaka b. Abdullah geçmiştir. Ahmed b. Hanbel, Sadaka hakkında şöyle demiştir: "O hiçbir şeyle mukayese edilmez! Onun bütün rivayetleri değersizdir."

Müslim de onun hakkında, "Onun rivayetleri itibarsızdır" demiştir.[\[859\]](#)

Bu rivayetin kendisine gelince; Cabir'den, Resulullah (s.a.a)'ın, "Bu kadınlar kıyamete kadar haramdırlar!" buyurduğu rivayet etmiştir. Halbuki Sihah kitaplarında Cabir'den, "Biz Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve Ömer'in döneminde mut'a nikahı yapıyorduk; nihayet Ömer Abr b. Hureys'in yaptığı işi bahane ederek bizi ondan sakındırdı" şeklinde mütevatir rivayetler nakledilmiştir.

5- Beyhakî kendi Sünen'inde ve Heysemî Mecmau'z - Zevaid'de Ebu Hureyre'den şöyle rivayet etmişlerdir (ifade Beyhakî'nindir): Biz Tebuk savaşında Resulullah (s.a.a)'le birlikte Medine'den çıkıp Senyetu'l - Veda'da indik. Orada ağlayan kadınlarla karşılaştık. Resulullah (s.a.a), "Nedir bu?" diye sordu. "Kocaları kendileriyle mut'a nikahı yapan ve sonra da terk edilen kadınlardır" denildi. Bunun üzerine Hazret, "Talak, iddet ve miras hükmünün nazil olmasıyla mut'a nikahı haram edilmiş veya kaldırılmıştır" buyurdu.

Mecmau'z - Zevaid'de ise, "Resulullah (s.a.a) ışıkları ve ağlayan kadınları gördü" şeklinde geçmiştir![\[860\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Bu rivayetin senedinde, Mekke'ye yerleşen ve hicri 205 veya 206 yılında vefat eden Advilerin kölesi ve taraftarı Muemmel b. İbrahim diye bilinen Ebu Abdurrahman geçmiştir. Tehzibu't - Tehzib'de onun hakkında şöyle geçmiştir: Buharî onun rivayetini itibarsız bilmiştir. Başka biri ise onun hakkında şöyle diyor: "Muemmel'in yazılarını toprağa göm. O, kendi yanından hadis rivayet eden ve oldukça fazla hatası olan bir kişiydi. Ulemanın onun rivayetlerine şüpheli bakmaları gerekir. Daha kötüsü, onun meşhur ve güvenilir kişilerden meçhul hadisler rivayet etmesidir; eğer bu meçhul rivayetleri zayıf ve güvenilir olmayan kişilerden nakletmiş olsaydı onun mazur görürdük."[\[861\]](#)

Bu rivayetin kendisiyle ilgili olarak da şöyle geçmiştir: "Onlar Senyetu'l - Veda'da indiler. Senyetu'l - Veda ise Hamevî'nin Mu'cemu'l - Buldan'ında geçtiği üzere Medine üstünde ve Mekke yolu üzerinde bir tepedir. Bu kaynakta, doğrusu onun, bu tepenin cahiliye dönemindeki ismi ve yolcuların vedalaştığı yer olduğu vurgulanmıştır."[\[862\]](#)

Resulullah (s.a.a)'in Mekke'den Medine'ye hicret ederken ensar kadınları, "telee'l - bedru aleyna min seniyyati'l veda" (ayrılık döneminde üzerimize ay parladı) sözleriyle Hazreti karşılamaya koşmaları da bunu teyit etmektedir.[\[863\]](#)

Dolayısıyla, cahiliye döneminden itibaren Senyetu'l - Veda yolcuların vedalaşma yeriydi ve bu isim İslam'ın zuhurundan sonra değil ondan önce oraya verilmiştir.

Ayrıca, neden sadece mut'a yapan kadınlar kocalarıyla birlikte çıkmışlardı ve neden sürekli evlilik yapan kadınlar gelmemişlerdi? Ve neden ağlayıp sızlıyorlardı; kocaları dönüşü olmayan bir yolculuğa mı gidiyordu?!

6- Beyhakî, Ali b. Ebutalib (a.s)'dan şöyle rivayet etmektedir: Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasaklayarak, "Bu çaresiz kalan kimselere hastır. Fakat eşler arasında nikah, talak, iddet ve miras hükümleri nazil olduğu için mut'a nikahı hükmü kaldırıldı" buyurdu![\[864\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Bu rivayetin senedinde Ukeyli'nin zayıf saydığı, Yahya b. Muin ve Sacî'nin, "Hadisine itibar edilmez" diye tavsif ettikleri Musa b. Eyyub'a rastlanmaktadır.[\[865\]](#)

Hadisin kendisinde ise Ali (a.s)'a, "Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasaklamıştır" dediği isnat edilmiştir. Oysa Ali (a.s), "Eğer Ömer b. Hattab görüş belirtmemiş olsaydı mut'a nikahı yapılmasını emrederdim ve o zaman artık kalbi katılmış kişiden başkası zina yapmazdı" buyurmuştur.

7- Beyhakî, Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle rivayet etmiştir: "Mut'a nikahı hükmü talak, mehir, iddet ve mirasla kaldırılmıştır."

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Bu rivayetin senedinde "Haccac b. Ertat'ın Hakem'den, Abdullah'ın ashabından nakletmiştir...." şeklinde geçer.

İkinci rivayette Haccac'ın rivayetinin itibarı olmayan ve kendi yanından rivayete bir şeyler ekleyen sahtekâr biri olduğunu bildik. Fakat Hakem'in bunu Abdullah'ın hangi ashabından aldığını anlayamadık.

Başka bir senette ise şöyle diyor: Ashabımızdan biri Hakem b. Uteybe'den, Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle riayet etmiştir... Burada geçen ashabın kim olduğunu anlayamadık.

Bütün bunların dışında, hicri 113 yılında ve altmış küsur yaşında vefat eden Hakem b. Uteybe, hicretin 32. yılında vefat eden Abdullah b. Mes'ud'dan nasıl hadis olarak rivayet etmiş olabilir acaba?![\[866\]](#)

Rivayetin kendisi de İbn-i Mes'ud'dan rivayet edilen şeyler çelişmektedir. Çünkü Abdullah b. Mes'ud'un Resul-i Ekrem (s.a.a)'den sonra mut'a nikahının helal olduğuna fetva verdiği ve mut'a ayetini tefsir etmek için, "**O halde onlardan -belli bir süreye kadar- yararlanmanıza karşılık...**" şeklinde okuduğu ispatlanmıştır.[\[867\]](#)

Ve yine 5, 6 ve 7. rivayetlerde mut'a nikahının nikah, talak, iddet ve miras ayetleriyle haram kaldırıldığı veya kalktığı bildirilmiştir. Bu iddia, mut'a nikahının sürekli evlilik ve onunla ilgili hükümler yasanmadan önce meşru olduğu, evliliğin ilk önce geçici evlilik şeklinde olduğu ve daha sonra sürekli evlilik hükmünün inşiyle geçici evlilik olan mut'a nikahı hükmünün kalktığı anlamına geliyor. Dolayısıyla, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve ashabının evlendiği tüm kadınların sürekli evlilik hükmü nazil oluncaya kadar mut'a nikahıyla (geçici evlilikle) evlenmiş olmaları gerekiyor!

8- Mecmau'z - Zevaid'de Zeyd b. Halid-i Cuhnî'den şöyle rivayet edilmiştir:

Arkadaşımınla birlikte bir kadınla mut'a nikahı yapmak üzere tartışıyorduk. Tam o sırada Resulullah (s.a.a) tarafından biri gelerek Hazretin mut'a nikahını, azı dışı olan yırtıcı hayvanların etini ve eşek etini haram ettiğini haber verdi![\[868\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Heysemî bu rivayetin senediyle ilgili şöyle diyor: Bu rivayeti Taberanî kaydetmiştir ve bunun senedindeki Musa b. Ubeyd-i Rabezi zayıftır.[\[869\]](#)

Biz de yukarıda üçüncü rivayetten bahsederken onun zayıf olduğuna işaret etmiştik.

Bu hadisin kendisine gelince; bunu uyduran, Subre-i Cuhnî'nin Mekke fethindeki rivayetiyle Hayber savaşıyla ilgili rivayeti bir araya toplamış, azı dışı olan her hayvanı da ona eklemiş, sonra ona bir senet uydurarak tümünü bir arada nakletmiş olabilir!

9- Heysemî'nin Mecmau'z - Zevaid'inde Haris b. Ğazyye'den şöyle rivayet edilmiştir: Mekke fethinde Resulullah (s.a.a)'in üç defa, "Mut'a nikahı haramdır" buyurduğunu duydum!

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Heysemî diyor ki: Bu rivayeti Taberanî getirmiş ve senedinde İshak b. Abdullah b. Ebi Ferve geçmiştir.[\[870\]](#) Fakat diğer alimler İshak hakkında, "O meçhul hadisler rivayet etmiştir; onun rivayet ettiği hadislerle delil getirmemiş, rivayetine değer vermemişlerdir. Ondan rivayet etmek ve rivayetini yazmak caiz değildir... " demişlerdir.[\[871\]](#)

10- Heysemî'nin Mecmau'z - Zevaid'inde Ka'b b. Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.a) kadınlarla mut'a nikahı yapılmasını yasaklamıştır!"[\[872\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Heysemî diyor ki: "Bu rivayeti Taberanî getirmiş ve onun senedinde Yahya b. Enise vardır."

Fakat ulema Yahya hakkında şöyle yazmışlardır: "O zayıftır ve muhaddisler onu rivayetini yazmıyorlar. O, yalancı bir kişidir ve rivayetine itibar edilmez..."[\[873\]](#)

11- Beyhakî, Sünen-i Kubra adlı eserinde Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer minbere çıkarak Allah'a hamd u sena ettikten sonra şöyle dedi: "Neden erkekler kadınlarla mut'a nikahı yapıyorlar; oysa Resulullah onu yasaklamıştır?! Benim yanıma mut'a nikahı yapmış olan birini getirirlerse onu taşlatarak öldürtürüm!"[\[874\]](#)

Bu Rivayete Yöneltilen Eleştiriler

Bu rivayetin senedinde Mensur b. Dinar göze çarpmaktadır. Oysa Yakya b. Mu'in onu şöyle tanıtıyor: "Hadisi zayıftır ve itina edilmez."

Nesaî de onun hakkında şöyle yazmaktadır: "Onun rivayeti sağlam ve güçlü değildir."

Buharî ise şöyle yazmıştır: "Onun rivayetinde sorun vardır!"

Yine Ukeylî de onun ismini Kitabu'z - Zuefa'da (zayıf kişiler) kaydetmiştir.[\[875\]](#)

* * *

Buraya kadar rical alimlerinin tanımına göre senetleri zayıf olan rivayetlere değindik. Şimdi ise "Sahih" diye meşhur olan kitaplarda kaydedilmeleri nedeniyle sahih olduklarına inanılan veya en azından senetlerinin doğruluğu eleştirilemeyen riayetlere değineceğiz.

Birinci Hadis:

Sahih-i Müslim, Sünen-i Nesaî, Sünen-i Beyhakî ve Musennef-i Abdurrazzak'da şöyle geçmiştir:[\[876\]](#) İbn-i Şehab-i Zuhri'den, Muhammed b. Ali'nin oğulları Abdullah ve Hasan'dan, babalarından Ali b. Ebutalib'in İbn-i Abbas'a şöyle dediğini duyduğunu rivayet edilmiştir: "Sen şaşkın bir kişisin. Resulullah (s.a.a) onu (mut'a nikahını) Hayber savaşında evcil eşek etini yemekle birlikte yasaklamıştır."[\[877\]](#)

Bu hadis aynı senetle, birazcık farkla Sahih-i Buhari, Sünen-i Ebu Davud, Sünen-i İbn-i Mâce, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Dâremî, Muavtta-i Malik, Musannef-i İbn-i Ebi Şeybe, Müsned-i Ahmed b. Hanbel, Müsned-i Tayalesî ve diğer kaynaklarda da geçmiştir.[\[878\]](#)

İkinci Hadis

Ebuzer-i Gaffari'den şöyle rivayet edilmiştir: Mut'a nikahı üç günlüğüne biz Resulullah (s.a.a)'in ashabına hastı; daha sonra Resulullah (s.a.a) onu yasakladı.[\[879\]](#)

Başka bir yerde de ondan şöyle rivayet edilmektedir: Mut'a nikahı sadece korkumuz ve düşmanla savaştığımız için caiz kılınmıştı![\[880\]](#)

Üçüncü Hadis

Sahih-i Müslim, Sünen-i Dâremî, Sünen-i İbn-i Mâce, Sünen-i Ebu Davud ve diğer kaynaklarda (ifade Sahih-i Müslim'indir) Mekke fethinde Resulullah'ın (s.a.a) safından savaşan Subre-i Cuhri'den şöyle rivayet edilmiştir: Orada kaldığımız on beş gün içerisinde Resulullah (s.a.a) kadınlarla mut'a nikahı yapmamıza izin verdi. Bu yüzden kendisinden daha yakışıklı olduğum, biraz çirkin olan akrabalarımın biriyle mut'a yapmak için yola koyulduk.

Her birimizin üzerinde yünden bir âba vardı. Benim âbam arkadaşımınkinden daha eski ve yıpranmıştı. Nihayet Mekke'yi enine boyuna gezdikten sonra uzun boylu güzel bir kızla karşılaştık. Ona, "Bizden biriyle mut'a nikahı yapmak ister misin?" diye sorduk. Kız, "Karşılığında ne vereceksiniz?" dedi. Her birimiz âbamızı açarak, "Bunu" dedik. Fakat o âbada ziyade bizlere baktı. Arkadaşım onun göz altından beni süzdüğünü görünce ileri atılarak, "Onun âbası eski ve yıpranmış; fakat benimki yenidir" dedi. Fakat kız iki üç defa, "Bu adamın âbasında problem yok; ben bunu kabul ediyorum" dedi. Böylece onunla mut'a nikahı yaptım ve Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasaklayıncaya kadar da ondan ayrılmadım.[\[881\]](#)

Başka bir rivayette şöyle geçer: Resulullah (s.a.a), "Ey insanlar! Ben kadınlarla mut'a nikahı yapmanıza izin vermiştim. Fakat Allah Teala kıyamete kadar onu haram kıldı..."[\[882\]](#)

Ayrı bir rivayette, "Resulullah (s.a.a)'in Rükünle Ka'be'nin kapısı arasında durmuş şöyle buyurduğunu gördüm:..." şeklinde geçer.[\[883\]](#)

Diğer bir rivayette ise şöyle geçer: "Resulullah (s.a.a) Mekke'nin fethedildiği yıl, Mekke'ye girdiğimizde kadınlarla geçici nikah yapmamızı emretti. Fakat Mekke'den çıkmadan önce onu yasakladı." [884]

Bir rivayette de şöyle dediği geçer: "Ben Resulullah (s.a.a)'in döneminde Benî Amir kabilesinden bir kadınla kızıl renkli iki bord kumaşı karşılığında mut'a nikahı yaptım; fakat Resul-i Ekrem (s.a.a) daha sonra bizi mut'a nikahından alıkoydu." [885]

Ayrı bir rivayete de şöyle geçmektedir: "Mekke fethinde Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasakladı." [886]

Başka bir rivayette şöyle nakledilmiştir: "Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasaklayarak, bugünden kıyamete kadar mut'a nikahı haramdır, buyurdu." [887]

Sünen-i Ebu Davud, Sünen-i Beyhakî ve diğer kaynaklarda (ifade Sünen-i Ebu Davud'undur) Rabi b. Subre'den şöyle rivayet edilmiştir: Şehadet ederim ki babam şöyle demiştir: "Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccında mut'a nikahını haram etmiştir!" [888]

Dördüncü Hadis

Sahih-i Müslim, Musannef-i İbn-i Ebi Şeybe, Müsned-i Ahmed b. Hanbel ve diğer kaynaklarda (ifade Müslim'indir) Seleme b. Ekva'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.a) Evtas savaşında [889] mut'a nikahına üç gün izin verdi ve daha sonra ise onu yasakladı." [890]

Bu Hadise Yöneltilen Eleştiriler

1- En büyük hadis kitapları, siyah, müsnetler, sünenler, musanneflerin kaydettikleri ve bizim on dört kaynaktan naklettiğimiz Emirulmüminin Hz. Ali (a.s)'ın hadisinde apaçık bir şekilde Resulullah (s.a.a)'in Hayber savaşında iki şeyi haram ettiği belirtilmektedir: Biri mut'a nikahı veya geçici evlilik ve diğeri ise evcil eşek etinin yenmesi. Hayber'de mut'a nikahının yasaklandığını belirten tek rivayet budur; oysa Hayber'de evcil eşek etinin yasaklandığını bildiren diğer rivayetlerin hiç birinde mut'a nikahının da yasaklandığına işaret edilmemiştir. Şimdi bu iki yasaklamayı inceleyelim:

A- Hayber Savaşında Mut'a Nikahının Yasaklanması

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hayber savaşında mut'a nikahını yasakladığı o günkü tarih gerçeklerle bağdaşmıyor; nitekim ulemeden bir kısmı da bunu açıkça belirtmişlerdir. Örneğin İbn-i Kayyim "Zadu'l - Mead" adlı kitabında mut'a nikahının yasaklanış tarihiyle ilgili bölümünde şöyle yazıyor:

"Hayber savaşında ne sahabeden bir kişi Yahudî bir kadınla mut'a nikahı yapmış, ne de bu konuda Resulullah (s.a.a)'tan izin almış, ne hiç kimse Hayber savaşında böyle bir olayı rivayet etmiş, ne mut'a nikahı yapıldığından ve ne de onun yasaklandığından bahsedilmiştir." [891]

Ve yine şöyle yazıyor: "Hayber'de Müslüman kadınlar yoktu; bütün kadınlar Yahudi'ydi ve o tarihte ehl-i kitap kadınlarla evlenme izni verilmemişti; ondan çok daha sonra, **"Bugün size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı... sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar -zinâ etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir biçimde (evlenmek üzere) mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir."** [892] ayetinin inmesiyle izin verildi ve bu izin

Veda Haccından sonra veya Veda Haccında verilen son emirdi ve Hayber savaşında ehl-i kitap kadınlarıyla evlenildiği ise ispatlanmış değildir...[\[893\]](#)

İbn-i Hacer "gazvetu'l - Hayber" babından bu hadisin şerhinde şöyle diyor: Hayber savaşında mut'a nikahı için ortam müsait değildi ve bu savaşta kadınlarla mut'a nikahı yapılmamıştır.[\[894\]](#)

"Neha'r - Resulullah an nikahi'l - mut'a ahiren" babında, bu hadisin açıklamasında Suheylî'den şöyle rivayet etmektedir: "Bu hadis ile ilgili diğer bir problem ise mut'anın Hayber'de yasaklanmasıdır; oysa hiçbir siyer sahibi ve muhaddis böyle bir şeyi nakletmiş değildir."[\[895\]](#)

Daha sonra İbn-i Kayyim'in yukarıdaki sözlerini naklediyor.[\[896\]](#)

Mut'a nikahının Hayber savaşında yasaklandığıyla ilgili söylenenler bunlardır.

B- Hayber Savaşında Evcil Eşek Etinin Yasaklanması

İbn-i Hacer, İbn-i Abbas'ın, "**De ki: Bana vahyolunanda, (bu harâm dediklerinizi) yiyen kimse için harâm edilmiş bir şey bulamıyorum...**" (En'am, 145) ayetiyle evcil eşeğin etinin helal olduğuna delil getirdiğini rivayet etmiştir.[\[897\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in evcil eşeğin etinin yenmesini yasaklayışı aşağıdaki rivayetlerde geçen bir sebeple Hayber'deki evcil eşeklere has olabilir:

Sahih-i Buharî'de Ebu Evfa'dan şöyle rivayet edilmektedir: Hayber savaşında kıtlık nedeniyle açlık yaşadık. Kazanlarımızın kaynadığı bir sırada Resulullah (s.a.a)'in münadisi, "Eşek etlerini yemeyin ve onları atın gitsin" buyurdu.

İbn-i Ebi Evfa diyor ki: Bunun üzerine kendi aramızda bu yasaklamanın nedenini konuşmaya başladık. Bazıları, "onun yasaklanmasının nedeni humsunun verilmeyişidir" derken diğer bazıları da, "Bu hayvanın pislik yediği için eti yasaklanmıştır" dediler.[\[898\]](#)

Ebu Davud'un kendi Sünen'inin "harac" bölümünde, "te'şir-u ehli'z - zimme" babında Arbaz b. Sariye-i Selemî'den[\[899\]](#) bunun nedenini şöyle rivayet etmektedir: Biz Hayber'de indik. Resulullah (s.a.a)'in bazı ashapı da onunla birlikteydi. Haşin ve sert bir kişi Hayber kumandanı Resulullah (s.a.a)'in yanına gelerek, "Ey Muhammed! Eşeklerimizi kesip, meyvelerimizi yiyip kadınlarımızı dövmeniz doğru mudur?!" dedi. Resulullah (s.a.a) bu sözden öfkelenerek İbn-i Avfı çağırarak, "Ey İbn-i Avf! Hemen atına bin ve cennet ancak müminlere helaldir; namaz için toplanın, diye ilan et" buyurdu.

Ravi diyor ki: Halk namaz için toplandılar. Resulullah (s.a.a) onlara namaz kıldırttıktan sonra şöyle buyurdu: "Sizden biriniz tahtına yaslanarak Allah'ın tüm haramlarının Kur'an'da bulunduğunu mu sanıyor. Halbuki size en az bir Kur'an kadar veya daha fazla nasihatte bulundum, emrettim ve sakındırdım. Kitap ehli üzerlerine aldıkları şeyi size verdikleri halde izinsiz evlerine girip kadınlarını dövmeniz veya meyvelerini yemenize Allah razı olmaz."[\[900\]](#)

İbn-i Ebi Evfa'nın rivayetine göre, o gün ashap kendi aralarında Resulullah (s.a.a)'in evcil eşek etini neden yasakladığı konusunu konuşmuşlar, olaya tanık olan bazıları onun yasaklanış nedenini, hırsızlık konusundaki rivayetlerin de teyit ettiği gibi humsunun verilmeyişi veya aşağıdaki hadisin de desteklediği gibi o eşeğin yağmalanmış olması olarak belirtmişlerdi:

Sünen-i Ebu Davud'da ensardan bir kişiden şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'le birlikte bir yolculuğa çıkmıştık. Yiyecek azlığından biraz sıkıntı çektik. O sırada arkadaşlarımız gördükleri bir koyunu yağmaladılar... Kazanlarımız kaynadığı sırada Resulullah (s.a.a) yayına yaslandığı halde gelerek elindeki o yayla kazanları devirip etleri yere döküp, "Yağma malı leşten daha helal değildir" buyurdu.[\[901\]](#)

Bazıları da evcil eşek etinin yenilmesinin haram oluşunun sebebi pislik yemiş olmasıydı demişlerdi.

Evcil eşek etinin yenilmesinin haram oluşunun nedeni ne olursa olsun hiçbir şeyi değiştirmez; önemli olan, evcil eşek etinin yenilmesinin haram oluşu savaşta yanlarında olan eşekleri has oluşudur. Bu durum Hayber'de mut'a nikahının yasaklanması konusunda da geçerlidir. Çünkü Arbaz b. Sariye, o haşin ve sert Yahudi'nin, Resulullah (s.a.a)'e, "Eşeklerimizi kesip, meyvelerimizi yemeniz ve kadınlarımızı rahatsız etmeniz doğru mudur?!" şikayette bulunması üzerine o hazretin ashabı toplayıp, "Kitap ehli üzerlerine aldıkları şeyi ödemeleri durumunda izinsiz evlerine girip kadınlarını rahatsız etmeniz ve meyvelerini yemeniz helal değildir" buyurduğunu rivayet etmiştir.

Dolayısıyla, Resulullah (s.a.a)'in menedişi cizyelerini ödeyen kitap ehlinin kadınlarını rahatsız etmeye has olup mut'a nikahıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Buraya kadar söylenenlerden Hayber savaşındaki yasaklamanın bundan ibaret olduğu anlaşıldı. Fakat Hulefa Mektebi izleyicilerinden biri daha farklı bir girişim izleyerek Emirulmüminin Ali (a.s)'ın bir torunundan, Muhammed-i Hanefiyye'den o hazretin mut'a nikahına fetva veren İbn-i Abbas'a, "Sen şaşkın bir kişisin" dediğini ve daha sonra Resulullah (s.a.a)'in Hayber savaşında mut'a nikahını ve evcil eşek etini haram kıldığını bildirdiğini rivayet etmiştir.

Fakat bu hadisi uyduran kişi, müminlerin emiri Hz. Ali (a.s)'ın, "Ömer mut'a nikahını yasaklamasaydı kalbi katılmış bedbahtlardan başka kimse zina yapmazdı" buyurduğunu unutmuştur.

İlginç olanı, bunların burada Muhammed'in Hanefiyye'nin oğullarından, Muhammed-i Hanefiyye kanalıyla Hz. Ali (a.s)'dan mut'a nikahının yasak oluşunu rivayeti sonra yine aynı senetle İmam Ali (a.s)'ın rivayetini umresiz ifrad haccı konusunda da rivayet etmeleridir! Kim bilir, belki de her iki rivayeti uyduran aynı kişidir!

Ebuzer-i Gaffari'den nakledilen ikinci hadis de böyledir. Çünkü Ebuzer'den, "temettü umresi Muhammed (s.a.a)'in ashabına hastı, o mesele bize (ashaba) hastı" dediğini rivayet etmişlerdir. Mut'a nikahında da Ebuzer'den, "Bu nikahın üç günlüğüne Resulullah (s.a.a)'in ashabına helaldi ve o hazretin daha sonra onu yasakladı" veya "Mut'a nikahı korktuğumuz için ve savaş nedeniyle helal kılınmıştı" dediğini rivayet etmişlerdir!

İlginç olan diğer nokta da, Ebuzer'den nakledilen temettü umresi ve mut'a nikahıyla ilgili her iki rivayetin senetlerinde İbrahim Temimî ve Abdurrahman b. Esved'in geçmesi ve yine Ebuzer'den nakledilen bu iki rivayetin senediyle Hz. Ali (a.s)'dan nakledilen iki rivayetin senedinin biri oluşudur.

Subre-i Cuhni'den olan üçüncü ve dördüncü rivayette ise doğru olanı konunun başında Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî'den naklettiğimiz rivayettir: Resulullah (s.a.a) onların mut'a nikahı yapmalarına izin vermiş ve Subre de abâsı karşılığında Benî Amir kabilesinden bir

kadınla üç gün mut'a yapmış ve daha sonra Resulullah (s.a.a), "Kim bir kadınla mut'a nikahı yapmışsa bıraksın" buyurmuştu.

Resul-i Ekrem (s.a.a) mut'a nikahı yapanların o kadınlardan ayrılıp Mekke'den gitmek için hazırlanmalarını emretmişti. Fakat daha sonraları Halife Ömer'in hareketine geçerlilik kazandırmak isteyenler, mut'a nikahın Mekke fethinden itibaren haram kılındığına destek olarak Resulullah (s.a.a)'in, "kadını bıraksın" buyruğunu "Bugünden itibaren kıyamete kadar mut'a nikahı haramdır" şeklinde tahrif etmişlerdir!

Fakat bu rivayet, mut'a nikahının yasaklanış tarihini "Mekke fethinde", "Hayber savaşında" gibi tabirlerle açık bir şekilde belirten veya net olarak mut'aya izin verilmesi veya yasaklanışını Mekke fethinden sonra belirten diğer rivayetlerle çeliştiği ve kendilerini bu rivayetlerin tümünü kabullenmeye şartlandırdıkları için bu çelişkiler için bir cevap uydurmak zorunda kaldılar ve onu İslamî teşrie nispet vererek bu olaydaki bu kadar çelişkiyi hükmün feshedilişine bağladılar!! Oysa İslamî teşrii kesinlikle böyle bir çelişkiden münezzehtir.

Mut'a Nikahının Bir veya Birkaç Defa Neshedilişi

Müslim kendi Sahih'inin, "nikahu'l - mut'a ve beyanu ennehu ubihe summe nusihe, summe ubihe summe nusihe, ve istekarre hokmuhu ila yevmi'l - kıyame" adlı babında mut'a nikahının defalarca helal ve haram olduğundan söz etmiştir.[\[902\]](#)

İbn-i kesir de kendi Tefsir'inde şöyle yazıyor: Şafiî ve ulemeden bir grubu mut'a nikahının idi defa helal ve daha sonra fesholdüğüne inanıyorlar.[\[903\]](#)

İleride sözlerine genişçe yer vereceğimiz İbn-i Arabî de mut'a nikahının iki defa fesholdükten sonra sonunda haram olduğunu vurgulamıştır.

Zemahşerî de Keşşaf adlı tefsirinde buna işaret etmiştir.[\[904\]](#)

Diğerleri de mut'a nikahı hükmünün iki defadan fazla fesholdüğüne bildirmişlerdir.[\[905\]](#)

Fakat isabetli olan bu son grubun görüşüdür; çünkü hadislerdeki çelişki nedeniyle şerî bir hükmün defalarca feshedildiğine söylersek, böyle bir hükmün bu çelişkili hadisler sayısınca feshedildiğini kabul etmek zorundayız. Dolayısıyla, Kurtubî'nin İbn-i Arabî'nin sözlerinden sonra şu söyledikleri doğrudur: Onların dışında, hadisleri çeşitli kanallardan toplayanlar mut'a nikahının yedi defa helal ve haram olduğunu söylemişlerdir! Çünkü İbn-i Umre'den sadr-ı İslam'da böyle bir hükmün olduğu rivayet edilmiş, Seleme b. Ekva onun Evtas yılında olduğunu söylemiş, Ali'nin rivayetlerinden mut'a nikahının Hayber savaşında yasaklandığı, Rabi b. Subre'nin rivayetinden Mekke fethinde izin verildiği anlaşılmaktadır; bunların hepsi de Sahih-i Müslim'de kaydedilmiştir. Başka bir yerde Hz. Ali'den mut'a nikahının Tebuk savaşında yasaklandığı, Sünen-i Ebu Davud'da Rabi b. Subre'den onun Veda Haccında yasaklandığı rivayet edilmiş ve Ebu Davud bu rivayetin bu konudaki en doğru rivayet olduğunu söylemiştir. Amr da Hasan'dan böyle bir hükmün ne ondan önce ve ne de sonra helal olduğunu nakletmiştir! Ve orada böyle bir şey Subre'den de rivayet edilmiştir. Demek ki mut'a nikahı bu yedi yerde helal ve daha sonra da haram olmuştur![\[906\]](#)

* * *

Böylece Hulefa Mektebi ulemasının "sahih" diye meşhur olan kitaplarında geçen her şeyin sahih olduğuna şartlanmaları, onları İslam dininde mut'a nikahının defalarca feshedildiğini söylemek zorunda bırakmıştır! İbn-i Kayyim'ın bu konudaki şu sözü gerçekten dikkat çekicidir: İslam dininde ne geçmişte böyle bir fesh gerçekleşmiş ve ne de onun bir benzerine rastlanmıştır![\[907\]](#)

İbn-i Arabî'nin, "Bu konu fesheden ve feshedilen hükümlerde apaçık bir şekilde ve kesin olarak tespit olmuştur; ve İslam dininde bu hükmün iki defa fesh oluşu gerçekten şaşırtıcıdır!..."[\[908\]](#) şeklindeki sözü onun bu konuda söylediklerinin ne kadar temelsiz ve gayr-i makul olduğunu ortaya koymaktadır.

* * *

Ayrıca, bu rivayetlerin bir tekinin bile mütevatir olarak Ömer'den nakledilen, "Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı ki ben onları yasaklıyorum: Biri mut'a nikahı ve diğer ise hac mut'ası (temettü umresi)" Bazı rivayetlerde ise, "Ben onları haram ediyorum!" rivayetiyle nasıl bağdaştığını anlayamadık!

Bu rivayetlerden hangi biri Cabir b. Abdullah-i Ensarî'nin şu sahih rivayetiyle nasıl bağdaşıyor acaba:

"Biz Resulullah (s.a.a)'in, Ebubekir ve Ömer'in döneminde mut'a nikahı yapıyorduk." Başka bir rivayette ise, "Ömer'in hilafetinin sonuna kadar..." Ayrı bir rivayette ise, "Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir'in döneminde biz bir avuç hurma ve un karşısına mut'a nikahı yapıyorduk. Fakat daha sonra Ömer, Amr b. Huresy olayında onu yasakladı!"[\[909\]](#)

Bu rivayetlerden bir tekinin nasıl sahih olduğunu söyleyebiliriz; oysa ne Ömer'in kendisi, ne sahabeden biri ve ne de Abdullah b. Zübeyr'in dönemine kadar tabiinden biri onları duymuştur?! Hatta o dönemlerde yaşayan bir tek Müslüman'ın bile bu rivayetlerin birinden haberi yoktu? Bu hadislerden bir teki bile doğru olsaydı kesinlikle halife Ömer ona dayanarak onunla istidlal eder, hilafet düzeninin yöneticileri de Abdullah b. Zübeyr'in döneminde kadar ondan yararlanarak muhaliflerini onunla sustururlardı; oysa onların İbn-i Abbas, Cabir, İbn-i Mes'ud gibi muhalifleri Resulullah (s.a.a)'in sünnetini örnek gösterip birbirlerini tanık tutarak onların karşısında tavır koymuşlar, böylece gerçeği gidip Ebubekir'in kızı ve Abdullah b. Zübeyr'in annesi Esmâ'dan sormuşlardır. Yine Ali (a.s) ve İbn-i Abbas da açıkça, "Ömer mut'a nikahını yasaklamasaydı kalbi katılaşmış kişilerden başkası zina etmezdi" diyorlar ve hiç kimse de Resulullah (s.a.a) mut'a nikahını yasaklamıştır, demiyordu.

Evet; bütün bu hadisler iyi niyetle ve Müslümanların ikinci halifesi Ömer b. Hattab'ın tutumunu onaylamak ve ona yöneltilen eleştirileri defetmek için uydurulmuştur! Nitekim yine bu iyi niyetle ve halife Ömer'e yöneltilen eleştirileri önlemek için haccın ifrad şeklinde yapılması ve temettü umresi yapılmaması yönünde de hadisler uydurulmuştu. Veya tıpkı yine iyi niyetle Kur'an-ı Kerim surelerinin faziletleri hakkında uydurulan hadisler gibi. Nitekim Nevavî'nin Taktirbu't - Taktib kitabında şöyle geçer:

"Hadis uyduranlar birkaç kısımdır. Bunların en zararlı olanı, işlerini uhrevî sevaba dayandıran, kendilerine takvalı bir görünüm veren kişilerin uydurdukları hadislerdir. Diğerleri de onların zühte ve takvalarına güvenerek uydurdukları hadisleri kabul ederler."[\[910\]](#)

Takribu't - Takrib'in şerhinde ise şöyle geçer: Ecir ve mükafatı var deyip uydurulan hadislerden biri de Hakim'in kendi senediyle Ebu Ammar-i Mervezî'den naklettiği şu rivayettir:

Ebu İsmet Nuh b. Ebi Meryem'e, "Sen İkrime kanalıyla İbn-i Abbas'tan Kur'an-ı Kerim'in tüm surelerinin faziletlerini nasıl öğrendin; halbuki İkrime'nin ashabından hiç biri böyle bir şey söylemiş değillerdir?!" diye sorulduğunda, "Ben insanların Kur'an'a sırt çevirip Ebu Hanife'nin fikhı ve İbn-i İshak'ın Meğazî'siyle uğraştıklarını görünce Allah rızası ve sevap almak amacıyla halkın dikkatini Kur'an'a çekmek için bu hadisleri uydurdum" dedi!

Zerekşî bu rivayeti kaydettikten sonra şöyle yazıyor:

Nuh b. Ebi Meryem'den sonra müfessirler halkı ezber ve okumaya teşvik etmek için her surenin başında onun faziletin kaydetmeyi bir alışkanlık haline getirdiler; ancak Zemahşeri bu faziletleri her surenin sonunda kaydetmiştir![\[911\]](#)

Kureyş taraftarlarından olan Nuh b. Meryem-i Mervezî'nin künyesi Ebu İsmet'tir. Merv kadısı Nuh b. Meryem fikhı Ebu Hanife ve İbn-i Ebi Leyla'dan, hadisi kendisiyle aynı tabakadan olan Haccac b. Ertah'tan, Resulullah (s.a.a)'in savaşlarını İbn-i İshak'tan, tefsiri Kelbî ve Mekatil'den aldığı ve yine dünya işlerinden de anladığı için "cami" (kapsamlı) lakabı da verilerek "Nuhi'l - Cami" diye meşhur olmuştur. O, Cemhiyye mezhebine karşı olup sert bir şekilde onu reddetiyordu.

Hakim onun hakkında şöyle yazıyor: Ebu İsmet ilimde önde gelen, her açıdan kapsamlı olan bir kişiydi. Doğruluk ve dürüstlük dışında her şeye sahipti; onun rivayetini Tirmizî kendi Sünen'inde ve İbn-i Mâce de Tefsir'inde kaydetmişlerdir.[\[912\]](#)

Tedribu'r - Ravî, Mizanu'l - İ'tidal ve Lisanu'l - Mizan kitaplarında İbn-i Mehdi'den şöyle rivayet edilmiştir:

Meysere b. Abdurabbih'e, "Sen, 'kim filan sureyi okursa falan hayra ulaşır' şeklindeki hadisleri nereden aldın" diye sordum. Meysere, "Ben, insanları Kur'an okumaya teşvik etmek için bunları kendi yanımdan uydurdum" dedi!

Tedribu'r - Ravi kitabında şöyle geçer: Meysere yüce, görünüşte takvalı, dünya arzu ve isteklerinden uzak bir kişiydi. Öldüğü zaman Bağdat çarşısı tatil oldu. Fakat buna rağmen kendi yanından hadis uyduruyordu!

Ve yine Meysere'nin surelerin fazileti hakkında hadis uydurma yanlışlıklarından biri, daha önce değindiğimiz İbn-i Abbas'ın dilinden naklettiği hadis ve bir diğeri ise Deylemî'nin Selam b. Selim-i Medenî kanalıyla naklettiği Ebu Emame-i Bahelî'nin hadisidir.

Lisanu'l - Mizan'da şöyle geçer: Meysere Kazvin şehrinin fazileti hakkında kırk hadis uydurmuş ve "bu hadisleri sevaba ulaşmak için uydurdum", demiştir![\[913\]](#)

Takrib-i Nevavî'de ise şöyle kaydedilmiştir: Uydurulan hadislerden biri de Kur'an-ı Kerim'in her bir suresinin fazileti hakkında Ubey b. Ka'b'dan rivayet edilip edilen hadistir...

Takrib-i Nevavî'nin şerhinde genişçe şöyle geçer: Ravi rivayetinin aslını araştırınca muhaddis onu Medain'deki başka bir muhaddise gönderiyor, o da Vasit'deki muhaddise, Vasit'teki Basra'dakine ve Basra'daki muhaddis de onu Abadan'daki muhaddise gönderiyor. Abadan'daki

muhaddise, "Sen bu hadisi nereden aldın?" diye soruyor. O da, "Ben bu hadisi bir kimseden almış değilim; insanların Kur'an'a sırt çevirdiklerini görünce onların kalbini Kur'an'a yöneltmek için bu hadisi uydurdum!" diyor.

Daha sonra Takrib'e şerh yazan Siyutî şöyle diyor: "Ben bu hadisin adına ne denilmesi gerektiğini anlayamadım!" diyor. Fakat İbn-i Cevzî bu olayı "el-Mevzuat" adlı kitabında Buzey' b. Hissan kanalıyla kendi senediyle Ubey b. Ka'b'dan naklettikten sonra, "Bu afeti Buzey getirdi başımıza" diyor ve daha sonra aynı hadisi Muhalled b. Abdulvahhab kanalıyla rivayet edip, "Bu belayı Muhalled getirdi başımıza" diyor! Güya bu hadisi bu ikisinden birisi uydurmuş ve diğeri de ondan çalmış veya her ikisi de yukarıda işaret ettiğimiz bu hadisi uyduran kişiden çalmışlar, Sa'lebî, Vahidî, Zemahşerî ve Beyzavî gibi müfessirler de yanılarak onu kendi kitaplarında kaydetmişlerdir.[\[914\]](#)

Yine Tedribu'r - Ravî kitabında şöyle geçiyor: İnsanlar arasında geceleri en fazla ibadet eden ve gündüzleri en çok oruç tutan Ebu Davud-i Nehaî hadis uyduranlardan biridir!

İbn-i Habban da şöyle demiştir: Ebu Beşer Ahmed b. Muhammed-i Fakih-i Mervezî sünneti yerine getirme konusuna kendi döneminin en dirençlisi, sünnetlerin sınırlarını korumada en sebatlısı ve sünnete muhalif olanlara karşı en sert olanıydı; fakat buna rağmen kendi yanından hadis uyduruyordu!

İbn-i Adiy de şöyle diyor: Vehab b. Hafs salih kişilerden sayılıyordu. O, büyük takvasından dolayı yirmi yıl susup kimseyle konuşmadı; fakat buna rağmen çok büyük ve açık yalanlar uydurmuştur![\[915\]](#)

* * *

Takva, ibadet, dünyaya sırt çevirme ve zahitlikleriyle meşhur olan bu kişiler Kur'an'ın surelerinin ve sınır şehirlerin faziletleri hakkında hadis uydurmuş ve yeri geldiğinde kendileri de buna itiraf etmişler, fakat buna rağmen bu uydurma hadisler tefsir kitapları ve diğer kaynaklarda kaydedilmiş ve yayılmıştır.

Ve yine halife Ömer'in hac mut'ası (temettü umresi) ve mut'a nikahını yasaklamasının teyidinde uydurulan hadislerin de bu türden olduğunu görmekteyiz; özellikle Resulullah (s.a.a)'tan mut'a nikahını yasakladığı konusunda rivayet edilen hadisin Abdullah b. Zübeyr'in iktidarından sonra ve hadis yazma yaşının kalkmasından önce, yani hicretin birinci asrının sonlarında ve ikinci asrının başlarında, salih ve takvalı olarak tanınan bu kişiler tarafından ikinci halifenin bu amelini temize çıkarmak için uydurdukları hadislerden olduğunu ve bu konuda adeta yarıştıklarını görüyoruz.

İşte bu nedenledir ki biri Resulullah (s.a.a)'in mut'a nikahını Hayber savaşında yasakladığı yönünde hadis uydururken, bir diğeri o hazretin mut'a nikahını Kayziyye umresinde helal ettiğini, fakat daha sonra yasakladığını rivayet ediyor, üçüncüsü bu olayın Mekke fethinde gerçekleştiğini, dördüncüsü ise Evtas'ta vuku bulduğunu, beşincisi Tebuk'da, altıncısı Veda Haccında gerçekleştiğini rivayet ediyor;[\[916\]](#) bu şekilde her biri halife Ömer'i tebriye etmek için mut'a nikahının Resulullah (s.a.a)'in döneminde, belli bir zaman ve mekanda helal ve haram olduğunu ve halife Ömer'in de onu bu yüzden yasakladığını söylemek istemişlerdir. İşte bu nedenle bu hadisler arasında çelişki meydana gelmiş ve ulema bu çelişkiden çıkmak ve bu çıkmazdan kurtulmak için çaba harcamak zorunda kalmışlar ve sonunda bu çelişkiden çıkmak için kutlu İslam dinin eksik olduğunu söylemekten başka bir çare bulamayarak bu iftirayla aziz

İslam dinini yalanlarına hedef alıp demişlerdir ki: "Bu hüküm iki defa helal edilip daha sonra feshedilmiştir" Ve yine, "Bu hüküm ikiden fazla, hatta yedi defaya kadar helal olmuş ve sonra haram edilmiştir!!!"

Evet; Hulefa Mektebi uleması kendilerini bu çelişkili hadislerin doğruluğunu kabullenmek zorunda gördükleri müddetçe aziz İslam dini bu hakaretlerden güvende kalmayacaktır.

Hulefa Mektebi uleması mut'a nikahını yasaklamak konusunda bu uydurma hadislerden yeteri kadar yararlanmışlardır. Hicretin üçüncü yılının başlarında Yahya b. Eksem'le[917] Abbasî halifesi Me'mun arasında geçenler bunun açık bir örneğidir. İbn-i Hallikan bu olayı Muhammed b. Mensur'dan şöyle rivayet ediyor:

Şam yolunda Abbasî halifesi Me'mun'la birlikte olduğumuz bir sırada Me'mun münadiye mut'a nikahının helal olduğunu ilan etmesini emretti. Yahya b. Eksem benimle Ebu Ayna'ya, "Sabahleyin erkenden halifenin huzuruna gidin; durumu müsait görürseniz konuşun; aksi durumda susup benim gelmemi bekleyin" dedi. Biz Yahya'nın söylediği gibi Me'mun'un huzuruna gittik; Me'mun dişlerini misvaklıyor ve öfkeli bir şekilde şöyle diyordu: "Resulullah (s.a.a)'in ve Ebubekir'in döneminde iki mut'a vardı; (mut'a nikahı ve temettü haccı) ben onları yasaklıyorum! Ey siyah böcek! Sen kim oluyorsun da Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir'in yaptığı bir işi yasaklıyorsun?!"

O sırada Ebu'l Ayna, Muhammed b. Mensur'a işaret ederek, "Halife bunları Ömer b. Hattab hakkında söylüyor" dedi. Böylece susup ses çıkarmadık. Nihayet Yahya gelip oturunca biz de oturduk. Halife, Yahya'ya dönerek, "Neden bu gün rahatsız görünüyorsun?!" diye sordu. Yahya, "İslam dininde çıkan bir bid'at üzdü beni" dedi. Me'mun, "Nedir bu bi'at?" diye sordu. Yahya, "Zinanın helal ilan edilişi!!!" cevabını verdi. Me'mun şaşırarak, "Zina mı?" dedi. Yahya, "Evet, mut'a nikahı zinadır!" dedi. Me'mun, "Nereden söylüyorsun bunu?" dedi. Yahya, "Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in hadisine dayanarak diyorum" dedi; "Çünkü Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de, **"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir;... Ve onlar ırzlarını korurlar. Ancak eşleri, yahut ellerinin sâhip olduğu (câriyeler) hariç. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı da) onlar kınanmazlar. Ama bunun ötesine gitmek isteyen olursa, işte onlar haddi aşanlardır"**[918] buyuruyor. Ey müminlerin emiri! Acaba mut'a nikahı yapılan bir kadın cariye sayılır mı?" Me'mun, "Hayır" karşılığını verdi. Yahya, "Acaba böyle bir kadın Allah katında insanın miras alan, miras bırakan, çocuk kendisine ilhak olan ve onun şartlarından yararlanan eşi gibi midir?" dedi. Me'mun, "Hayır" karşılığını verdi. Yahya, "O halde Kur'an'ın hükmü gereğince kim bu ikisinin (cariye veya insanın sürekli eşi) dışına çıkarsa Allah'ın sınırlarını çiğnemiş ve ona karşı çıkmış olur!" dedi.

Daha sonra şöyle devam etti: "Ey müminlerin emiri! Zührî Muhammed b. Hanefiyye'nin oğulları Abdullah ve Hasan'dan, babaları kanalıyla Ali b. Ebutalib (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.a) bana mut'a nikahının helal olduktan sonra yasaklandığını ve haram olduğunu ilan etmemi emretti." Bunun üzerine Me'mun bize dönerek, "Bu rivayet Zührî'den sabit olmuş mudur?" diye sorudu. Biz, "Evet, ey müminlerin emiri. Aralarında Malik (r.a) de olan bir grup onu rivayet etmiştir" dedik. Me'mun, "Esteğfirullah; mut'anın haram olduğunu ilan edin" dedi ve böylece mut'a nikahının haram olduğunu ilan ettiler.

Kadı, fakih Ebu İshak İsmail b. Hammad b. Zeyd b. Dirhem-i Ezdî Malikî Basrî, Yahya b. Eksem'i büyük bir kişi olarak övdükten sonra, "İslam tarihinde onun parlak bir dönemi var" söyleyip yukarıdaki olayı anlatıyor.[919]

Hulefa Mektebi uleması bu konuda birileriyle tartışırken delil olarak yukarıdaki hadisleri gösteriyor ve halife Ömer'in, "Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı; ben onları yasaklıyorum ve kim bunları yaparsa onu cezalandırırım" şeklindeki sözüne karşı, "Halife böyle içtihad etmiştir" diyorlar! O halde bu sözlerden şu sunuca varıyoruz: Allah Teala böyle buyurmuş, Resulullah (s.a.a) de böyle emretmiş; fakat halife Ömer bu şekilde içtihad etmiştir![\[920\]](#)

Buraya Kadar İşlediklerimizin Özeti

Halife Ömer'in, "Resulullah (s.a.a)'in döneminde iki mut'a vardı; ben onları yasaklıyorum ve kim bunları yaparsa onu cezalandırırım" şeklindeki sözü mütevatir olarak nakledilmiştir; biz daha önce temettü haccından ibaret olan hac mut'ası konusunda bunu incelemiştik. Mut'a nikahına gelince; Hulefa Mektebine göre erkeğin iki şahit huzurunda bir kadını velisinin izniyle belli bir zamana kadar nikahlaması ve bunun karşılığında aralarında anlaşmışları şeyi kadına vermesidir. Bu nikahta belirlenen süre bitince de erkeğin artık o kadın üzerinde bir hakkı kalmaz. Kadın bu evlilikten hamile kalmışsa çocuğun o erkeğe ait olduğu anlaşılması için rahmini temiz tutar; başka biriyle ilişki kurmaz. Aksi durumda kadın başka bir erkekle evlenme konusunda serbesttir. Kadının başka bir erkekle evlenmek için beklemesi gereken müddet bir defa aybaşı (adet) görmesidir. Bu evlilikte erkekle kadın birbirlerinden miras almazlar; evlilikte belirlenen süre bittikten sonra bu evliliği sürdürmek isterlerse erkek kadın için başka bir mehir belirtip önermelidir.

Ehlibeyt (a.s) Mektebinde ise, kadın veya vekili ya da -eğer küçükse- velisi onu evlenmesi helal olan ve soy, sebep, süt kardeşi olma, iddet veya başka birinin eşi olma gibi engellerin olmaması şartıyla bir erkekle belli bir mehir karşılığında, belli bir süreye kadar evlendirir. Belirlenen süre bitmesiyle veya erkek geri kalan süreyi kadına bağışlamasıyla kadınla erkek birbirlerinden ayrılırlar. Kadın, eğer kocası kendisiyle ilişkide bulunmuşsa ve yaiselik yaşına da varmamışsa, aybaşı gören kadınlardansa iki defa aybaşı (adet) görmelidir; aksi durumda kırk beş gün iddet tutmalıdır. Fakat eğer kocası onunla ilişkide bulunmamışsa iddet tutması gerekmez. Bu evlilikten meydana gelen çocuk da sürekli evlilikten dünyaya gelen çocuk hükmündedir. Bu evlilikte karı - koca birbirlerinden miras almazlar.

Kur'an-ı Kerim'de Mut'a Nikahı

Allah Teala şöyle buyuruyor: **"O halde onlardan yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini bir hak olarak onlara verin. Hakkın kesiminden sonra karşılıklı anlaşmada üzerinize bir günâh yoktur."** Nisa, 24.

İbn-i Abbas'ın mushafında ise şöyle geçer: **"O halde onlardan belli bir süreye kadar yararlanmanıza karşılık..."** Bu ayeti Ubey b. Ka'b, İbn-i Abbas, Said b. Cubeyr ve Sudey de bu şekilde okumuş, Kadate ve Mucaid de böyle rivayet etmişlerdir.

Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinde Mut'a Nikahı

Abdullah b. Mesud'da şöyle rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.a) bir gömlek karşılığında bile belli bir süreye kadar nikah yapmamıza müsaade etti." Daha sonra şu ayeti okudu: **"Ey inananlar, Allâh'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri (kendinize) harâm etmeyin, sınırı aşmayın."** (Maide, 87)

Cabir ve Seleme b. Evke'den ise şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'in münadisi çıkarak şöyle ilan etti: "Resulullah (s.a.a) faydalanmanıza, yani mut'a nikahı yapmanıza izin verdi."

Subre-i Cuhni'den de şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a) mut'a nikahı yapmamıza izin verdi. Bunun üzerine bir kişiyle birlikte Benî Amir kabilesinden bir kadına giderek kendimizi ona sunduk. Kadın, "Karşılığında ne vereceksiniz?" diye sordu. Ben, "Abamı vereceğim" dedim... Kadın, "Seninle aban bana yeter" dedi. Ben üç gün onunla kaldım. Daha sonra, "Kim mut'a nikahı yapmışsa, artık onu serbest bıraksın" buyurdu...

Ebu Said-i Hudri'den ise şöyle rivayet edilmektedir: "Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde bir gömlek vererek mut'a nikahı yapıyorduk."

Ebubekir kızı Esmâ şöyle demiştir: "Biz Resulullah (s.a.a)'in döneminde böyle yapıyorduk."

Cabir b. Abdullah-i Ensarî ise, "Biz Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve Ömer'in döneminde bir avuç hurma ve un karşılığında mut'a nikahı yapıyorduk; fakat Ömer'in hilafetinin sonlarında Amr b. Hureys bir kadınla mut'a yaptı ve kadın hamile kaldı. Bu haber Ömer'e ulaştınca mut'a nikahını yasakladı" demiştir.

Başka bir rivayette, "Amr b. Huşeb Benî Amir b. Luî kabilesinden bekar bir kızla mut'a nikahı yapınca kadın hamile kaldı. Bunun üzerine Ömer, neden erkekler adil şahitler tutmadan mut'a nikahı yapıyorlar?! Bundan böyle erkekler şahit tutmadan böyle bir şey yapacak olurlarsa had uygulamam, dedi ve halk da onu kabul etti" şeklinde geçer.

Ayrı bir rivayette ise şöyle kaydedilir: Rabia b. Ümeyye b. Halef, iki kadının şahidin tanıklığıyla bir ebeyle mut'a nikahı yapması sonucu kadın hamile kaldı. Ömer bunu öğrenince minbere çıkarak, "Daha önce bilseydim onu taşlatarak öldürtürdüm" dedi.

Bir rivayete göre; Seleme b. Umeyye, Hakim b. Ümeyye'nin azad ettiği bir cariye ile mut'a nikahı yaptı. Cariye bir çocuk doğurunca Seleme o çocuğun kendisinden olduğunu inkar etti. Ömer bu olayı duyunca mut'a nikahın yasaklayarak, "Bundan sonra bir kadınla mut'a nikahı yapmış olan bir erkeği yanıma getirecek olsalar, eşi olursa onu taşlatarak öldürtürüm; aksi durumda ona kırbaç vurdurturum" dedi.

Ömer'in yasaklamasından sonra mut'a nikahı İslam toplumunda haram ilan edildi ve onun direktmesi sonucu bu hüküm bu şekilde yerine oturdu.

Bir rivayette şöyle geçer: Bir gün Ümran b. Sevade, Ömer'e şöyle dedi:

- Müsaade edersen sana bir nasihat edeyim.

- Bana nasihat eden sağ olsun.

- Ümmet, hac aylarında helal olan temettü umresini Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir yasaklamadığı halde senin yasaklamamı kınıyor.

- İnsanlar hac aylarında umre yapacak olurlarsa doğru ve güzel bir iş yapmış olurlar; fakat bu durumda Mekke artık boş kalır, kimse oraya gitmez; ben bunu önlemek için böyle bir emir verdim ve doğru bir şey yaptım.

- Diyorlar ki, Allah Teala mut'a nikahına izin verdiği halde Ömer yasakladı; biz daha önce bir avuç hurma karşısında üç gün mut'a nikahı yapıyor ve daha sonra ayrılıyorduk!!

- Resulullah (s.a.a) onu sıkıntı durumunda helal kılmıştır; fakat daha sonra insanlar rahatlığa kavuştular; şimdi isteyen bir avuç hurma veya un karşılığında daimi nikah yapıp üç gün sonra da talakla ayrılabilir! -Bu konuda da benim görüşüm isabetlidir-

Allah Teala'nın helal kılığı hac mut'ası (temettü umresi)ni kimsenin yılın diğer günlerinde umre yapmak için Mekke'ye gitmeyeceği ve Mekke'nin boş kalacağı bahanesiyle yasaklamak caiz midir?!

Mut'a nikahında da; acaba yolculuk yapmak Resulullah (s.a.a)'in döneminin insanlarına mı hastı ve bu nedenle mi insanlar o hazretin izniyle yolculukta mut'a nikahı yapıyorlardı? Diğer asırlarda yolculuğu aylar ve bazen yıllar boyu süren bir yolcu ne yapsın? Herhangi bir nedenle kendi şehir ve memleketinde evlenemeye kimseler iç güdülerine sırt çevirebilirler mi? Acaba bu dudumdaki bir kişi gizlice zina mı yapacak, yoksa günümüzde bir çok yerlerde yaygın olduğu gibi toplum onun açıkça zina yapmasına müsaade mi edecektir?!

Halife, "Bir avuç hurma ve unla daimi nikah yapıp üç gün sonra talakla ayrılınsınlar" söylemiştir. Kadın ve erkek evlenmeden önce böyle bir anlaşma yaparlarsa, bu zaten geçici evlilik (mut'a nikahı)dır. Fakat eğer erkeğin böyle bir niyeti olur da onu kadından gizlerse, kadına karşı ihanet ve hile yapmış olur ve İslam dini bunu asla kabul etmez.

Ömer'in mut'a nikahı hakkında bu sözü ve diğer sözleri ve yine Resulullah (s.a.a)'in ashabının hadisleri ve onların Resulullah (s.a.a), Ebubekir ve hatta Ömer'in kendi döneminde mut'a nikahı yaptıklarını söylemeleri, mut'a nikahının yasaklanmasıyla ilgili Resul-i Ekrem (s.a.a)'in dilinden rivayet edilen tüm hadislerin Ömer'in hilafetinden sonra uydurulduğu anlaşılmaktadır. Aksi durumda halife Ömer kendisini eleştirenlere o hadislerle delil getirir ve sahabe de mut'a nikahının Ömer'in hilafetinin sonlarında yasaklandığını iddia etmezlerdi. Nitekim Ali (a.s) ve İbn-i Abbas, "Eğer Ömer mut'a nikahını yasaklamasaydı, kalbi katılaşınlardan başka kimse zina yapmazdı" demişlerdir.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra mut'a nikahının helal olduğu konusunda sebat gösteren sahabeler Emirulmüminin Ali (a.s), İbn-i Mes'ud, İbn-i Abbas, Ebubekir kızı ve Abdullah b. Zübeyr'in annesi Esmâ, Ebu Said-i Hudrî, Cabir b. Abdulah-i Ensârî, Seleme b. Ümeyye, Muaviye b. Ebusüfyan, İmran b. Hasin ve tabiinden Tavus, Ata, Said b. Cubeyr, diğer Mekke fakihleri ve bütün Yemen halkıdır.

Fakat halife Ömer'in yasağını izleyenlere gelince; onlardan bazıları yalan yere Resulullah (s.a.a)'e isnat edilen rivayetlere güvenmişler ve bazıları da halifenin bu konuda içtihat ettiğini söyleyip onun içtihadını din ve bir şeriat kanunu olarak kabul etmişlerdir.

* * *

Yukarıda halifelerin İslam hükümlerinde kendi görüşlerine dayanarak din adına görüş belirtmelerinden bazı örneklerle değindik ve izleyicilerinin de bunu "içtihad" diye adlandırdıklarına şahit olduk. Hulefa Mektebinin tarih ve fikhını izleyen herkes bunun Hulefa Mektebiyle Ehlibeyt Mektebinin ayrılık noktası olduğunu görecektir. Çünkü Ehlibeyt Mektebi izleyicileri bu konuda onlara karşıdırlar. İlerideki konularda inşallah buna değineceğiz.

Şimdi bu bölümde Hulefa mektebinin sahabenin girişiminden vardıkları sonucu ve içtihadın bu mektepte nasıl İslam dininin kaynaklarından biri sayıldığını inceleyeceğiz.

Resulullah (s.a.a)'in Rivayetlerinde Çelişki Nasıl Meydana Geldi?

Son olarak şunu söyleyelim ki, temettü umresi hakkında Resul-i Ekrem (s.a.a)'den rivayet edilen hadisler arasında çelişki olduğunu görmekteyiz. Çünkü bazı rivayetlerde Resulullah (s.a.a)'in ifrad haccı (umresiz hac) yaptığı, hacla umrenin birleştirilmesini yasakladığı söylenirken bazı rivayetlerde de o hazretin Veda Haccında hacda temettü umresi yapılmasını emrettiği ve beraberinde olan bir grubun da temettü umresi yaptığı geçmektedir. Resul-i Ekrem (s.a.a)'in rivayetlerindeki bu çelişki nasıl meydana geldi?

Bu sorunun cevabı şudur: Resulullah (s.a.a)'den ifrad haccı yapıp temettü umresi yapılmaması yönünde rivayet edilen hadislerin tümü ifrad haccı yapılmasını emreden ve temettü umresini yasaklayan halifelerin görüşlerini teyit etmek için uydurulmuştur.

Dolayısıyla buradan anlaşılan şudur: Eğer iki hadisin birbiriyle çeliştiğini görürsek, hangisi hakim gücün istek ve görüşü yönündeyse onu kenara itmemiz gerekiyor.[\[921\]](#)

-7-

İKİNCİ ASIRDAN İTİBAREN İÇTİHAD VE HÜKÜMLERİN SAHABENİN AMELLERİNDEN ÇIKARILIŞI

İçtihad:

Hulefa Mektebinde içtihad, daha önce de değindiğimiz gibi kişinin kendi görüşüne göre amel etmesidir. Bunun kaynağı ise ashap ve halifelerin kendi görüşlerine amel etmeleridir; Hulefa Mektebi izleyicileri de bunu kendilerine örnek edinmişlerdir.

Devalibî[\[922\]](#) bu konuda şöyle diyor: Bazen sahabeye, Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde açık bir nas bularak cevaplayamadıkları bir olayı götürüyorlardı. Bu durumda "rey" de dedikleri içtihadı baş vuruyorlardı; yani Ebubekir (r.a)... ve Ömer'in yaptığı iş...

Devalibî daha sonra halife Ömer'in Şureyh ve Ebu Musa'ya yazdığı mektubu tanık getirerek şöyle diyor:

Sahabenin içtihadlarında belli başlı bir kanun ve kural veya herkesçe biline bir ölçü yoktu; onların belirttikleri görüşlerde dayandıkları delil yasamanın hakikatinden hissettikleri şeylerdi...

Daha sonra şöyle devam ediyor: Onların yerine geçenlerin de bunu hissetmeleri ve tanımaları o kadar kolay değildi... İşte bu nedenle onlardan sonra içtihad çok şiddetli ve hissedilir bir değişime uğradı... İctihad, müçtehidin yaşadığı ortamdan oldukça etkileniyor, müçtehidin dönemiyle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in veya Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin iniş dönemi arasındaki mesafe arttıkça fıkıh hükümleri hakkında ihtilaf ve kavga da bir o kadar artıyordu. İşte bu konu müçtehidleri içtihad konusunda bir takım kanun ve kurallar koymaya yönlendirdi; daha sonra

bu kurallara usul-i fıkıh ilmi denildi. Bu tarihten itibaren, belli bir kanun ve kural çerçevesine sokulan içtihad, şeraitin gizli hükümlerini elde etmenin ölçüsü sadece kişisel zevk olan ilk dönemdeki içtihatla tamamen ayrıldı.[\[923\]](#)

Devalibî, "Kur'an açısından hükümlerin kaynakları" babında şöyle diyor:

Kur'an-ı Kerim açısından ahkam ve hukukun birinci kaynağı Kur'an ayetleridir.

İkinci kaynağı sünnettir. Bu konuda Allah Teala buyuruyor ki: "Resul size neyi getirirse kabul edin."

Ahkam ve hukukun üçüncü kaynağı icma ve içtihad gibi sünnette kabul edilen şeydir.[\[924\]](#)

Böylece teşri için dört kaynak veya temel ilke belirtildi: Kur'an, sünnet, icmâ, içtihad.

Devalibî diyor ki: Bu söylediklerimizden dördüncü kaynağa içtihad veya rey ya da akıl dendiği anlaşılmaktadır.[\[925\]](#)

Hulefa Mektebinin İctihadın Doğruluğuna Getirdiği En Önemli Deliller

1- Muaz'ın Hadisi

Sünen-i Dâremî ve diğer kaynaklarda şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman ondan, "Nasıl hükmedeceksin?" diye sordu. Muaz, "Halk arasında Kur'an'a uygun hükmedeceğim" dedi. Resulullah (s.a.a), "Ya hükmü Kur'an'da olmazsa?" diye sordu. Muaz, "Resulullah (s.a.a)'in sünnetine müracaat edeceğim" dedi. Resulullah (s.a.a), "Peki Resulullah'ın sünnetinde de olmazsa?" diye sordu. Muaz, "Kendi görüşüme göre davranırım ve bu konuda kusur etmem" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) onu överek eliyle Muaz'ın göğsüne birkaç defa vurarak, "Elçisinin gönderdiğini muvaffak edecek olan Allah'a şükürler olsun" buyurdu.[\[926\]](#)

2- Amr-ı As'ın Hadisi

Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Müsned-i Ahmed ve diğer kaynaklarda -ifade Buhari'nindir- Amr-ı As'tan şöyle rivayet edilir: Resulullah, "Eğer bir hakim hükmeder, içtihad eder de isabetli olursa iki ecir alır; fakat içtihad eder de yanılırsa bir ecir alır" buyurdu.[\[927\]](#)

3- Halife Ömer'in Ebu Musa Eş'arî'ye Mektubu

Halife Ömer'in Ebu Musa Eş'arî'ye yazdığı mektupta şöyle geçer: "Anlamada seni şüpheye düşüren, Kitap ve sünnette olmayan bir konuda işleri birbiriyle kıyasla."[\[928\]](#)

Bunlar Hulefa Mektebinin içtihadın doğruluğunu ispatlamak için getirdikleri en önemli delillerdir; bunun dışındaki diğer delilleri senetlerinin zayıf olması onların maksatlarını açık bir şekilde desteklemediği için tartışmaya gerek duymuyoruz. Yukarıdaki iki hadisi ve Ömer'in Ebu Musa Eş'arî'ye yazmış olduğu mektubu İbn-i Hazm eleştirmiş, Muaz'ın hadisi hakkında şöyle demiştir:

Muaz'ın hadisi reddolunmuştur; onun için bu konuda tartışmaya gerek yoktur. Çünkü bu hadis sadece kimliği belli olmayan Haris b. Amr tarafından nakledilmiştir. Buharî Tarihi Evsat adlı

eserinde onun hakkında şöyle yazıyor: Haris ancak bu hadisiyle tanınmaktadır; bu hadis ise doğru değildir.

Ayrıca Haris hadisini kimlikleri belli olmayan Hams halkı kanalıyla nakletmektedir! Ve ilginç olanı şu ki, böyle bir hadisten ne sahabenin döneminde kimsenin haberi vardı ve ne de tabiinin döneminde; nihayet onu sadece Ebu Avn bilinmeyen bir kişiden almış, rey ve içtihad taraftarları Şu'be'nin yanında böyle bir rivayetin olduğunu öğrenince hemen aslı olmayan bu hadisi elde edip dünyanın dört bir yanına yaydılar![\[929\]](#)

İbn-i Hazm bunun peşinden şöyle yazıyor: Bu rivayetin uydurma oluşunun delili şudur: Resulullah (s.a.a)'in ona, "Allah'ın Kitabı ve Resulullah'ın sünnetinden bir şey bulamazsan" şeklinde bir şey demiş olması imkansızdır. Çünkü Resul-i Ekrem Allah Teala'nın, "**Size Rabbinizden ineni izleyin**" buyruğunu ve, "**Bugün size dininizi kemale erdirdim**" ve yine, "**Allah'ın sınırlarını aşan kendi nefesine zulmetmiş olur**" buyruğunu almıştı; ayrıca o hazretin dinde görüş belirtmeyi haram kıldığı sabittir...

Bütün bunlara rağmen böyle bir hadis doğru olursa, Muaz'ın, "içtehidu re'yî" şeklindeki sözü, "Hakkı Kur'an ve sünnetten bulmak için ben tüm çabamı harcayacağım ve sürekli onun peşinde olacağım" anlamına gelir.

Ve yine, eğer bu hadis doğru olursa şu iki durumdan hariç değildir: Bu hüküm ya sadece Muaz'a hastır; bu durumda diğerlerinin Muaz'a tabi olmaları gerekiyor; oysa içtihad taraftarları böyle bir şey söylemiş değillerdir. Ya da bu hüküm Muaz'la birlikte diğerlerini de kapsıyordu; bu durumda görüşünü belirten herkes emre uymuş olacak ve herkes haklı sayılacak, hiç kimsenin kendi yolunu tutmada diğerlerine bir üstünlüğü olmayacaktır. Bu durumda çeşitli ve çelişkili görüş ve hükümler arasında hak gizli kalacaktır; bu ise makul olmadığı gibi onların sözlerine de aykırıdır; hatta imkansız olduğu bile söylenebilir. Çünkü bu durumda diğeri de kendisi gibi kendi görüşüne uyduğu için hiç kimse haklı olduğuna bir delil ortaya koyamayacaktır. Onların dayandıkları hadiste içtihad ve rey dışında bir şey geçmemiş ve onlar da o hadiste geçmeyen bir şeyi ona eklemeyi tercih edemezler. Ayrıca hiç kimsenin de diğerine bir üstünlüğü yoktur. Ve apaçık belli ki, Muaz'ın hadisi doğru olursa, bu hadiste cahillerin düşündüğü gibi kendi görüşüne göre bir helali haram veya bir haramı helal edebileceği, bir mirası haksız yere bağışlayabileceği ve bir hakkı sebepsiz olarak engelleyebileceği bir izin verilmiş değildir ona. Bunu hiçbir Müslüman kabul etmiyor ve şeriat de bu söylediklerimiz dışında bir şey söylemiyor.[\[930\]](#) -İbn-i Hazm'ın sözleri burada son buluyor-

İbn-i Hazm, Amr-ı As'ın hadisiyle ilgili olarak da şöyle yazıyor: Amr'ı As'ın hadisine gelince; bu hadis onlara karşı en büyük delildir. Çünkü bu hadiste, müçtehid olan hakimın yanılabilirliği gibi isabetli olabileceği de vurgulanmıştır. Eğer böyleyse dinde yanlış hüküm vermek haramdır ve Allah Teala yanlış teyit etmeyi kesinlikle reva göremez. O halde onların bu delilleri de geçerli değildir.[\[931\]](#)

İbn-i Hazm, Ömer'in Ebu Musa'ya yazmış olduğu mektubun iki senedini eleştirdikten sonra şöyle yazıyor:... Bu doğru değildir. Çünkü birinci senette hadisi terk edilen, hadisinin itibarsız oluşunda icma olan, babasının da kimliği belirsiz olan Kufeli Abdulmelik b. Velid b. Mi'dal geçmiştir. İkinci senette ise el-Kerecî ile Süfyan'ın arasındaki raviler meçhuldürler, bu rivayet mursel ve munkatidir (raviler arasında bağlantı kopmuştur); tek cümlede ifade etmek gerekirse bu hadis merduddur (kabul edilmez).[\[932\]](#)

İçtihad Konusuna Eleştirimiz

Yukarıda aktardıklarımız İbn-i Hazm'ın içtihad konusuna eleştirileriydi; fakat bizim eleştirilerimiz iki konu etrafında yoğunlaşmaktadır:

1- İctihad teriminin anlamı.

2- Hulefa Mektebinin içtihadın caiz olduğu konusunda ileri sürdükleri üç delilin anlamı.

İctihad teriminin anlamıyla ilgili daha önce bu terimin hicretin birinci yüz yılında lügat anlamında, yani her işte "çaba harcamak" anlamında kullanıldığına değindik. Muaz ve Amr-ı As'tan nakledilen rivayetlerin senetleri doğru olsa bile içtihad kelimesi bu rivayetlerde sadece bu lügat anlamında kullanılmıştır.

Diğer taraftan bu iki hadisin kullanıldığı yerle söz konusu asıl mevzumuzla hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü her iki hadis fetva verme konusunda kullanılmıştır; oysa bizim söz konumuz ahkâmın müçtehidler tarafından teşriinin (yasanmasının) caiz olup olmayışıdır. Halife Ömer'e isnat edilen ve delil olarak getirilen diğer mektuplar da böyledir. Bu mektupların uydurma olduklarını ortaya koyan senetlerindeki zaaf dışında, bunlar İslam hükümlerinin teşriinde değil, sadece fetva verme konusunda kullanılmışlardır.

Fetva verme konusunda da bu hadisler hakimin ihtiyaç duyduğu konularda teşri ve yasama yapabileceğini göstermiyor. Muaz'ın hadisinin onların bu iddialarını ispatladığını sanmaları da ancak bir hayaldir. Çünkü bu hadisin içeriğinden anlaşılan Kitap ve sünnette İslam hükümlerinin iki kısımdır oluşudur: Bazen bunların birinde veya her ikisinde cüzî bir şey -yani özel bir konu- için açık hüküm verilmiştir ve artık bu konuda içtihad yapmaya gerek yoktur; bazen de hüküm genel bir kural içerisinde verilmiştir ki burada hakimin, ihtiyaç duyduğu konuyla bağdaşan genel hükmü tanımak için çaba harcaması gerekiyor. Bu ise içtihadın, kişinin ihtiyaç duyduğu hükmü elde etmek için çaba harcamasından ibaret olan lügat anlamıdır.

Fakat Hulefa Mektebi alimlerinin bu hadisi kullanma şekli onları şunu dedikleri anlaşılıyor: Resulullah (s.a.a)'in tebliğ ettiği İslam hükümleri bazı konularda eksiktir; onun için kadılar, müftüler ve hakimlerin İslam dininde dikkat edilmeyen ve hüküm verilmeyen konularda kendi görüşlerine göre hüküm yasamaları gerekir!

İleride, sahabenin davranışından hükümlerin nasıl elde edildiği konusunun peşinden bu mevzuu geniş bir şekilde inceleyeceğiz.

Hükümlerin, Sahabenin Davranışından Elde Edilişi

Devalibî içtihadı şöyle tanımlıyor: İctihad, üzerinde icma edilmeyen bireysel bir görüştür; bu içtihad üzerinde görüş birliği sağlanırsa icmâ olur; dolayısıyla içtihad önem bakımından icmadan sonra yer alır.[\[933\]](#)

İctihadı üç kısma ayırmışlardır:

1- Kur'an ve sünnetin nasslarının tefsir ve açıklaması.[\[934\]](#)

2- Kitap ve sünnetteki örneklerinin kıyaslanması.

3- Özel bir nassa değil, sadece tüm nasslardaki şariat ruhuna dayanan görüş ve rey. Çünkü rey ve görüşün asıl hedefi maslahattır ve nerede maslahat söz konusu olursa Allah'ın hükmü de

oradadır ve kesinlikler Müslümanların iyi olduğunu teşhis ettiği her şeyi Allah yanında da iyidir!

Yine şöyle diyor: Resulullah (s.a.a)'den sonra sahabenin döneminde vuku bulan en ilginç içtihadî konu İslam ordularının Irak, Şam ve Mısır fetihlerinde savaşarak elde ettikleri toprakların bölüştürülmesidir. Oysa Kur'an-ı Kerim'in görmezden gelinmez açık nassı ganimetlerin humsunun (beşte biri) beytülmale dönmesi ve "**Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir**" ayetinin tayin ettiği yerlerde harcanması, geri kalan beşte dördünün ise Kur'an-ı Kerim'in açık nassı ve Resulullah (s.a.a)'in Hayber savaşındaki sünneti gereğince ganimet olarak o savaşa katılanlar arasında bölüştürmesi gerekirdi. Dolayısıyla ganimet alan İslam savaşçıları Kur'an-ı Kerim'in emri ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti gereğince onların Allah ve diğer yerler için belirlenen humsunu alıp ve geri kalanını kendi ararında bölmesi için Ömer b. Hattab'ın yanına getirdiler.

Fakat Ömer, "Gelecek Müslümanlar yeryüzünün üzerinde çalışan tüm çiftçilerle bölüştürüldüğünü, gelecek neslin geçmiş nesilden miras alarak onların gelirlerini kendilerine has kıldıklarını görürlerse ne olacak halleri? Hayır; ben böyle bir şeyi kabul etmem" dedi.

Ömer, "Dediğin gibidir; fakat ben onu böyle bilmiyorum!" dedi.

Her taraftan Ömer'e baskı yaparak, "Sen savaşa katılıp kılıç sallamayan kimseler için Allah'ın kılıçlarımız sayesinde bize ihsan ettiği lütfü karşısında dikilip durmuşsun...!" dediler.

Fakat Ömer, "Benim görüşüm budur!" dedi. Sonunda onlar da, "İstedığın gibi olsun!" demek zorunda kaldılar.[\[935\]](#)

İbn-i Hazm diyor ki: "Rey ve görüş insanın bir delil ve burhanı olmaksızın isabetli olduğunu sandığı şeydir."

Ve yine diyor ki: "Kıyas ise, hakkında açık bir nass gelmeyen bir şeyi, hükmü olan başka bir şeyle kıyaslayarak onun hakkında da aynı hükmü vermektir."[\[936\]](#)

Devalibî ise el-Medhal adlı kitabında istihsanı şöyle tanımlıyor: "İstihsan, delilinin daha güçlü olması veya maslahatın icab etmesi ya da sıkıntıyı gidermek için kıyasta meşhur olan hükmün aksine bir hüküm vermektir."[\[937\]](#)

Daha sonra Ebu Hanife'nin istihsanla ilgili şu görüşünü naklediyor: "İstihsan, hükmü değiştirmeyi gerektiren daha güçlü bir delil olması nedeniyle benzer konularda bir meselenin hükmünden başka bir hükme geçiştir."

Bu konuda Malikiler ise şöyle derler: İstihsan, fakihin konunun ayrıntılarını araştırırken tüm meseleleri kıyasın sonucuyla bağdaştırmak zorunda olmayışı, istihsana dayanarak zarar, sıkıntı, meşakkat ve maslahatı defetmeyi gerektirse bile kendisi bazı genel maslahatları kıyasın sonucuna tercih etmesidir.[\[938\]](#)

Daha sonra istislahı şöyle tanıtlıyor: İstislah gerçekten bir maslahat nedeniyle bir nevi reye göre verilen hükümdür.[\[939\]](#)

Üç usul arasındaki farkı ise şöyle tanımlıyor: Kıyas ve istihsanın meseleleri diğer meselelerle sürekli kıyas halindedir. Çünkü kıyasta, kıyas meselelerini, illetlerinin bir olması nedeniyle bir hükme sahip olan, kendisine kıyas edilen diğer meselelerin hükmüyle bir saymak gerekiyor.

İstihsanda, benzeri meselelerde verilen hükümden, bazı yönlerden daha güçlü görünen illetlerinin bir olmayışı nedeniyle istihsan meselelerine dönmek gerekiyor.

İstislahın meseleleri ise, hüküm vermek için kıyas ve istihsan meselelerinde değindiğimiz gibi başka meselelerle kıyaslama yapmaya gerek yoktur; istislah meselelerinde hüküm vermek için sadece maslahat göz önünde bulundurulur.[\[940\]](#)

"en-Nusus ve teğyirü'l - ahkam bi - tağyirü'z - zaman fi şer'i-l İslam" ise babında şöyle yazıyor: Kadı ve müftülerden ibaret olan müçtehidler, kanun koyucusu tarafından kaldırılmayan hükmü zamanın maslahatına göre değiştirmeyi caiz bilmekteler. Ve bu din bu açıdan diğer dinlerden üstün olup apaçık bir şekilde içtihadta düşünme özgürlüğünün varlığını ortaya koymakta, toplumun maslahatı için hükümlerde gerekli yumuşaklığın olması gerektiğini kabul etmektedir. Ve böyle güzel bir başlangıçla hareket, İslam teşriinde sağlam bir kural olup apaçık bir şekilde, hükümlerin değişiminin zaman değişimiyle paralel olarak gerçekleştiğinin inkar edilemeyeceğini ilan etmektedir.[\[941\]](#)

Daha sonra buna tanık olarak İbn-i Kayyım'ın A'lamu'l - Mu'kiin adlı kitabındaki sözlerini getirerek şöyle diyor: "Ve bu ise şüphesiz beraberinde büyük faydalar getirecek bir üstünlüktür..."[\[942\]](#)

İbn-i Kayyım bu alanda çeşitli örnekler getirmiştir; örneğin yedinci örnekte şöyle yazıyor: Resulullah (s.a.a) ve Ebubekir'in döneminde ve Ömer'in hilafetinin başlarında bir adam bir defada "üç talak" sözcüğünü kullansaydı Sahihlerde kesinleşen rivayetler gereğince bir talak sayılırdı...

Daha sonra İbn-i Kayyım bu konudaki sahih hadislerle değinmiş, bu cümleden Rukane b. Abdulyezid'in başından geçen olaya yer vermiştir. Rukane bir defada eşine üç talak verdikten sonra bu işten pişmanlık duyarak durumu üzüntü içerisinde Resulullah (s.a.a)'e anlattı. Hazret ona, "Eşini nasıl boşadın?" diye sorunca Rukane dedi ki: "Ona üç talak verdim" dedim. Resulullah (s.a.a), "Bir mecliste mi?" diye sordu. Rukane, "Evet" diye cevap verince Hazret, "Bu bir talak sayılır. İstersen eşine rücu et" buyurdu. Rukane de eşine rücu etti.

Ve yine demiştir ki: Ömer b. Hattab bunun sünnet olduğunu, Allah Teala'nın kullarını rahatlatmak için onlara bir lütfü olduğunu ve talakın farklı oturumlarda ve bir kaç defada gerçekleşmesi gerektiğini, mükellefin bir defada gerçekleştiremeyeceğini biliyordu.

Nitekim lian da böyledir. Eğer mükellef dört defa söyleyeceğine bir defada, "Allah'ı dört defa tanık tutuyorum ve yemin ediyorum; gerçekten o doğru konuşarlardandır" söylerse, bu sadece bir defa sayılır. Ve eğer bir adam "Elli defa Allah'a yemin ederim ki bu adam katildir" derse, sadece bir yemin sayılır...

İbn-i Kayyım bu şekilde örnek veriyor ve nihayet şöyle diyor: "Bu Allah'ın Kur'anı, bu Resulullah (s.a.a)'in sünneti, bu Arap lügati, bu konuşma örfü, bu da Resulullah (s.a.a)'in halifesi ve onunla aynı zamanda yaşayan, sayıları bini geçen o hazretin ashabı; durum da Ömer'in hilafetinden üç yıl sonrasına kadar böyleydi... "

Daha sonra şöyle yazıyor: "Bundan maksat şudur: Eskiden beri Kur'an, sünnet, kıyas ve icma bu konu için delil ifade ediyordu ve ondan sonra da onu çürütecek bir icma gelmemiştir; fakat müminlerin emiri Ömer kendi döneminde bunun Müslümanların maslahatına olduğunu görerek bir defada üç talak verilmesini ilan etmiştir![\[943\]](#)

Devalibî icmanın tanımında onu iki kısma ayırmaktadır:

1- Bahis konusu olan mevzuda ümmetin hepsinin değil, sadece ulemasının icması.

2- Her yerde değil, sadece Medine gibi o olayın gerçekleştiği mekanda vuku bulan icma.

Daha sonra şöyle diyor: Sahabelerin döneminden sonra diğer alimler gelince icmayı şeriatin temel ilkelerinden biriymiş gibi kabul ettiler; fakat arada tek fark onların karşılarında sınırları apaçık belli bir ilke görmediler...[\[944\]](#)

* * *

Buraya kadar tüm söylediklerimiz onların rey'e amel etmeyle ilgili sözlerinden öte bir şey değildir; ister kendi reylerini tevîl diye adlandırsınlar, ister içtihad desinler ve ister diğer isimler versinler, hepsi aynıdır.

Çünkü gerçekte kıyas, müçtehidin iki mesele arasındaki benzerlikten dolayı bir meseledeki bir hükmü göz önünde bulundurarak diğer meselede hükmetmesidir.

İstihsan ise müçtehidin bir hükmün aksine hüküm vermeyi maslahat gördüğü bir yerde meselenin benzerinin hükmünü terk etmesidir.

İstislah müçtehidin kıyaslama yapmadan maslahat teşhis ettiği bir konuda içtihad yaptıktan sonra görüşünü belirtmesidir.

İcma ise, herhangi bir konunun hükmünde ulemanın veya bir bölge halkının görüş birliğine varmasıdır. Hulefa Medresesinde tüm içtihad kuralları bu şekilde rey ve görüş belirtmede noktalanıyor; ayrıca onlar kendi kişisel görüşlerini şerî nassa tercih etmekte! Halife Ömer'in savaş yoluyla fethedilen toprakların beşte dördünü İslam savaşçıları arasında bölüştürmekten sakınması bunun en açık örneğidir; bu davranış Kur'an-ı Kerim'in açık nassı ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetine aykırıdır! Veya üç defada talak vermek yerinde bir defada, "sana üç talak verdim" söylenmesinin yeterli görülmesi de Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine aykırı olan diğer bir örnektir.

İşte bu nedenledir ki rey mektebi önderi bazen açık bir şekilde müçtehidler arasında, onun görüşünün Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadisinden öncelikli olduğunu, kendi görüşünün hazreti Resulün emrine uymaktan daha üstün olduğunu dile getiriyor! Aşağıda bunun bazı örneklerine değineceğiz:

Hanefî Önderi ve Rey'e Amel

Hatib Bağdadî, Tarih-i Bağdad adlı eserinde Yusuf b. Esbat kanalıyla Ebu Hanife'den şöyle rivayet etmektedir: "Resulullah'la ben bir dönemde olsaydık, Resulullah benim bir çok görüşüme uyardı! Din, güzel rey ve isabetli kişisel görüşten başka bir şey midir ki?!"

Ve Ali b. Asim'den ise şöyle rivayet etmektedir: Ebu Hanife Resulullah'tan bize hadis rivayet ediyordu. Sonunda, "Ben bunu kabul etmiyorum?" dedi. Ben, "Peygamberin hadisini mi?" diye sordum. Ebu Hanife, "Evet; ben kabul etmiyorum" dedi![\[945\]](#)

İshak-i Fezarî'den ise şöyle rivayet edilmektedir: Savaşla ilgili bir soru sormak için Ebu Hanife'nin yanına gittim. Sorumu sordum Ebu Hanife cevap verdi. Ben, "Bu konuda Resulullah (s.a.a)'ten şöyle ve böyle rivayet edilmiştir" dedim. Bunun üzerine Ebu Hanife, "Bizi kendi halimize bırak" dedi![\[946\]](#)

Ve yine şöyle diyor: Bazen Resulullah (s.a.a)'in bazı hadislerini Ebu Hanife'ye söylüyorlar ve o da açık bir şekilde karşı çıkıyordu!

Ve yine, "Ben Seyf'i reddetmek için Ebu Hanife'ye bir hadis rivayet ettim. Fakat Ebu Hanife, "Bu hurafe bir hadistir" dedi!

Hatib Bağdadî yine Hammad b. Seleme'den şöyle rivayet etmiştir: "Ebu Hanife rivayetleri alıyor, fakat onları kendi reyine göre reddediyordu!"

Veya, "Hadis ve sireyi kendi reyiyile reddediyordu!"[\[947\]](#)

Vukey, "Biz Ebu Hanife'nin Resulullah (s.a.a)'in iki yüz hadisini apaçık bir şekilde reddettiğini gördük!" diyor.[\[948\]](#)

Salih Ferra ise Yusuf b. Esbat'tan şöyle duyduğunu rivayet eder: Ebu Hanife Resulullah (s.a.a)'in dört yüz veya daha fazla hadisini reddetmiştir! Ben bu yüzden ona, "Ey Ebu Muhammed! Bunların tümünün Resulullah (s.a.a)'in hadisleri olduğunu biliyor musun?!" dedim. Ebu Hanife, "Evet!" dedi. "Olardan birini söyler misin?" dedim. Ebu Hanife, "Resulullah atın iki pay ve savaşçının ise bir pay aldığını söylemiş. Fakat ben bir hayvanın payını bir müminin payından fazla tayin etmem" dedi!

Resulullah (s.a.a) ve ashabı kurbanlık deveye bedeninin bir yerini keserek alamet bırakıyorlardı. Fakat Ebu Hanife, bu şekilde alamet bırakmak musledir* demiştir!

Ve yine demiştir ki, Resulullah "Satıcı ve müşteri muamele toplantısından ayrılmadıkça muameleyi feshetme hakkına sahiptirler" buyurmuştur. Fakat Ebu Hanife, "Muamele gerçekleşikten sonra feshetme hakkına sahip olmak anlamsızdır" demiştir!

Yine Resulullah (s.a.a) bir yolculuğa çıkmak istediğinde eşleri arasında kura çekiyordu, kimin adına çıksaydı onu yanına alıyordu. O hazretin ashabı da kendisini izleyerek böyle yapıyorlardı. Fakat Ebu Hanife, kur'a çekimi kumardır, diyordu![\[949\]](#)

Yine Hammad'dan şöyle rivayet edilmiştir: Mescid-i Haram'da Ebu Hanife'nin yanında oturduğum bir sırada biri gelerek ondan, "Sandanlarını kaybetmesi nedeniyle ayakkabı giyen ihramlı kişinin vazifesi nedir?" diye sordu. Ebu Hanife, "Kurban kesmelidir" dedi! Bunun üzerine ben şöyle dedim: "Subhanallah! Eyyub bize, Resulullah (s.a.a)'in ihramlı kişi hakkında, eğer sandallarını bulamazsa ayakkabı giysin ve onu topuklarına kadar kessin buyurduğunu rivayet etmişti. Oysa sen ayakkabı giyip kurban kesmesini söylüyorsun!"

Bişr b. Mufazzal'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Hanife'ye dedim ki: Nafi, İbn-i Ömer'den Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Muamelede feshetme hakkı satıcıyla

müşteri birbirlerinden ayrılıncaya kadardır." Ebu Hanife, "Bu bir recezdir" dedi! Ben, "Katade, Enes'ten bir Yahudi'nin bir kız çocuğunun başını iki taş arasında kırdığını ve bunun üzerine Resulullah (s.a.a)'in de o Yahudi'ni başını iki taş arasında kırdığını rivayet etmiştir" dedim. Ebu Hanife, "Boş bir sözdür" dedi.[\[950\]](#)

Abdussamed babasından şöyle rivayet etmiştir: Ebu Hanife'ye Resulullah (s.a.a)'in, "-Ramazan ayının gündüzünde hacamet yapan da yaptırın da orucunu bozmuş olur" buyruğunu naklettiklerinde Ebu Hanife, "Bu kafiyeli ve şiirimsi bir sözdür" dedi![\[951\]](#)

Abdulvaris'ten şöyle rivayet edilmiştir: Mekke'de olduğum bir sırada Ebu Hanife de Mekke'ye geldi. Bir gün onun yanına gittiğimde bir grup etrafımı sarmıştı. Bir adam ondan bir soru sordu, o da cevap verdi. Adam inanamayarak, "O halde Ömer b. Hattab'tan nakledilen rivayet ne olacak?" dedi. Ebu Hanife, "O Şeytanın sözüdür" dedi! Ben, "Subhanellah!" dedim. Oradakilerden biri, "Şaşırdın mı?" dedi, "Bundan önce bir kişi gelip bir meseleyi sordu. Ebu Hanife soruyu cevaplayınca adam, o halde Resulullah (s.a.a)'ten nakledilen, hacamet yapan da yaptırın da orucunu bozmuş olur, şeklindeki rivayet ne olacak? diye sordu. Ebu Hanife, bu şiirimsi bir sözdür dedi." Ben içimden, "Bu meclis benim yerim değil; bir daha asla buraya dönmeyeceğim" dedim.[\[952\]](#)

Yahya b. Adem der ki: Ebu Hanife'ye Resulullah (s.a.a)'in, "*Abdest imanın yarısıdır*" şeklindeki hadisi aktarıldığında Ebu Hanife -alaylı bir şekilde-, "O zaman iki defa abdest alalım da imanımız kamil olsun" dedi. Yahya, "Burada imandan maksat namazdır" dedi; "Çünkü Allah Teala '*Allah sizin imanınızı zayı etmez*' buyurmuştur. Burada imandan maksat namazdır. Resulullah (s.a.a) de, '*Taharetsiz namaz geçerli değildir*' buyurmuştur. O halde taharet imanın veya namazın yarısıdır ve taharet olmadan namaz kılınmaz."

Süfyan b. Uyeyne şöyle diyor: Ben Allah Teala'ya karşı Ebu Hanife'den daha küstah birini görmedim. O, Resulullah (s.a.a)'in hadislerine misal getirerek reddediyordu! Ona benim, muamelede feshetme hakkının satıcıyla müşterinin birbirlerinden ayrılıncaya kadar olduğunu rivayet ettiğimi haber vermişlerdi. O, bu hadisi reddetmek için sürekli, "Peki satıcıyla müşteri zindanda ya da gemide bir muamele yapmış olsalar ne olacak?! Eğer bu muamele yolculukta gerçekleşecek olursa satıcıyla müşteri ne zaman birbirlerinden ayrılacaklar?!" diyordu.[\[953\]](#)

* * *

Yukarıda rey taraftarlarının önderi müctehid Ebu Hanife'den naklettiğimiz hadisleri muteber kitaplardan bulduk ve hepsinin Resulullah (s.a.a)'den rivayet edildiğini gördük. Daha sonra Ebu Hanife'nin fetvalarına müracaat ettiğimizde Resulullah (s.a.a)'in bu hadislerine aykırı fetva verdiğiğe tanık olduk:

1- Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Sünen-i Ebu Davud, Tirmizi, Muavtta-i Malik ve Müsned-i Ahmed'de şöyle geçer: "Resulullah (s.a.a) at için iki pay ve sahibine ise bir pay tayin etmiştir."[\[954\]](#)

Ebu Hanife'nin bu hadisle muhalefeti İbn-i Rüşd'in Bidayetu'l - Müctehid'inde geçmiştir.[\[955\]](#)

2- Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Sünen-i İbn-i Mâce, Daremî, Tirmizî ve Müsned-i Ahmed b. Hanbel'de şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) devenin hörgüğünün sağ tarafına kurbanlık için alamet bıraktı.[\[956\]](#)

el-Muhallâ kitabında şöyle geçer: Ebu Hanife, "Ben hayvana alamet bırakılmasından hoşlanmıyorum; bu amel musledir" demiştir.

İbn-i Hazm ise şöyle demiştir: "Resulullah (s.a.a)'in yaptığı bir amelin musle diye nitelendirilmesi gerçekten şaşılacak bir şeydir. Resulullah (s.a.a)'in hükmünü eleştiren bir akla yazıklar olsun!"[\[957\]](#)

3- Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Müşteri ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muameleyi feshetme hakkı devam eder."[\[958\]](#)

Fakat Ebu Hanife ve Şafî Bidayetu'l - Müctehid kitabında geçtiği üzere, "Feshetme hakkı üç gündür" demişlerdir.[\[959\]](#)

İbn-i Hazm el-Muhallâ adlı eserinde Resulullah (s.a.a)'in bu konudaki rivayetlerini kaydettikten sonra şöyle demiştir: Ebu Hanife, Malik ve izleyicileri bunları aykırı bilerek, "Muamele, satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmasalar bile, hiç biri diğerine feshetme hakkı vermezse sözleşme kesinleşir" demiş ve bu şekilde Resulullah (s.a.a)'in kesin sünnetiyle muhalefet etmişlerdir.[\[960\]](#)

4- Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Daremî, İbn-i Mace ve diğer kaynaklarda şöyle geçer: "İhramlı bir kişi sandallarını kaybederse ayakkabı giysin."[\[961\]](#)

İbn-i Hazm bu hükmü ayrıntılı bir şekilde açıklamış ve el-Muhallâ kitabında Ebu Hanife'nin buna muhalefet ettiğini kaydetmiştir.[\[962\]](#)

5- Sahih-i Buharî, Sahih-i Müslim, Ebu Davur, İbn-i Mace ve diğer kaynaklarda şöyle geçer: Resulullah (s.a.a) bir kız çocuğunun başını iki taşla kıran Yahudi'nin başına aynı şekilde kırdı.[\[963\]](#)

Fakat İbn-i Rüşd, Bidayetu'l - Müctehid adlı eserinde şöyle yazıyor: Ebu Hanife ve izleyicileri kısas babında şöyle diyorlar: "Cani nasıl öldürmüştü öldürsün sadece kılıçla kısas edilmelidir."[\[964\]](#)

Bu konu ayrıntılı bir şekilde İbn-i Hazm'ın el-Muhallâ adlı eserinde işlenmiştir.[\[965\]](#)

6- Sahih-i Buharî, Sünen-i Ebu Davud, Tirmizî, Daremî ve diğer kaynaklarda Resulullah (s.a.a)'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Hacamet yapan da yaptırana da orucunu bozmuş olur."[\[966\]](#)

Fakat İbn-i Rüşd'ün Bidayetu'l - Müctehid adlı eserinde şöyle geçmektedir: Ebu Hanife ve izleyicileri, "Bu iş ne mekruhtur ve ne de orucu batıl eder!"[\[967\]](#)

7- Sünen-i Tirmizî, Nesaî, İbn-i Mace, Daremî ve diğer kaynaklarda, "Abdest imanının yarısıdır" şeklinde geçmiştir.[\[968\]](#)

8- Sahih-i Buharî, Müslim, Sünen-i Ebu Davud, Daremî ve diğer kaynaklarda şöyle geçer: "Resulullah bir yolculuğa çıkmak istediğinde eşleri arasında kura çeker ve kimin adına çıksaydı beraberinde onu götürürdü."[\[969\]](#)

* * *

Bütün bu hadisler ve hadis kitaplarında Resulullah (s.a.a)'ten rivayet edilen yüzlerce diğer sahih hadise Ebu Hanife ve diğer müçtehidler şahsi görüşlerini gündeme getirerek muhalefet etmişlerdir! Bu hadislerin sayısı Hatib Bağdadî'nin Tarih-i Bağdad adlı eserinde kaydettiği gibi belki de iki yüz ve bir görüşe göre de dört yüzün üzerindedir. İbn-i Hazm'ın el-Muhallâ kitabı gibi hilaf kitaplarına müracaat edenler bu hadisleri ve onların bu hadislere muhalefetlerini yeterli bir açıklamayla görecektir.

Ayrıca, onlar Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında kendi yanlarından kıyas, istihsan, ve mesalih-i mursele gibi kurallar çıkararak İslam teşriinde yeni bir bölüm açmış, İslam hükümlerini çıkarmak için Kitab ve sünnetin yanında onlara müracaat etmiş ve bazen de yukarıda örneklerine değindiğimiz gibi kendi çıkardıkları bu kuralları Kur'an ve sünnetten öne geçirmişlerdir. Resul-i Ekrem (s.a.a)'den sonra İslam hükümleri böylece değişime uğratılmış ve bütün bunlar İslam dinine isnat edilmiştir. İşte bu yüzden bazı Müslümanlar dışında,[\[970\]](#) İslam düşmanları, İslam dininin Resul-i Ekrem (s.a.a)'in döneminde eksik bir din olduğunu ve daha sonra ilerleyip mükemmelleştiğini sanmışlardır! Tıpkı Yahudî müsteşrik Guldizihir'in kendi kitabında "Tetavvur'l - Akide ve's - Şerita-i fi'l - İslam" (İslam dininde inanç ve yasama değişimi) başlığı altında dediği gibi.

Rey'e haddinden fazla güven öyle bir yere varmıştır ki bazı Hulefa Mektebi müçtehidleri benzeri dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen, insandan utanç terleri akıtan "şerî hileler" diye bir takım hükümler vermişlerdir![\[971\]](#)

Daha acısı, bu müçtehidlerin övgüsünde bir takım hadisler uydurulup onların Resulullah (s.a.a)'e isnat edilmiştir. Hatib Bağdadî'nin Ebu Hureyre kanalıyla Resulullah (s.a.a)'ten rivayet ettiği Ebu Hanife'yi öven şu hadis gibi: "Ümmetimde ismi Nu'man ve künyesi ise Ebu Hanife olan bir kişi gelecek; o ümmetimin meşalesidir, o ümmetimin meşalesidir, o ümmetimin meşalesidir!"[\[972\]](#)

Bilmem, hicri 665 yılında Mısır bölgelerinden birinin padişahı olan Melik Zahir Bibrus Benkadarî bu gibi içtihadların kapısını kapatarak İslam'a hizmet mi etmiştir ihanet mi?![\[973\]](#) Fakat her halükarda, içtihad ve reye göre amel in kapısını başından beri Hulefa-i Raşidin döneminde Hulefa Mektebinde hakim düzen açmış ve yine onlar kapatmış ve günümüze kadar da kapalı kalmıştır!

* * *

Hulefa Mektebinde içtihad ve reye göre amel böyleydi. Fakat Ehlibeyt Mektebinde içtihad gelince; bu mektebin izleyicileri Masum İmamlarını izleyerek bu bilimi "fıkıh" ve bu bilimdeki uzman kişileri ise "fakih" diye adlandırmaktadırlar.

Keşşî, Marifetu'r - Rical adlı kitabında, Ebu Cafer (İmam Bâkır) -a.s- ve Ebu Abdullah (İmam Sadık) -a.s-ın ashabından olan fakihlerin tanıtımı bölümünde şöyle yazıyor: Bu mektebin ileri gelenleri İmam Bârkı (a.s) ve İmam Sadık (a.s)'ın ashabından olan bu ilk kişilerin fakihliğinde ittifak içerisinde olup onlar arasında şu altı kişinin diğerlerinden daha üstün olduğunu söylemektedirler: Zurare, Maruf b. Harbuz, Bureyd-i İclî, Ebu Basir-i Esedî, Fuzeyl b. Yesar, Muhammed b. Müslim-i Taifi; ve bunların içinde de en fakihî Zurare'dir...[\[974\]](#)

İmam Sadık (a.s)'ın ashabından ismini saydığımız bu altı kişi dışında diğer fakihlerin tanıtımında ise şöyle yazıyor: Bu mektebin ilimde ileri gelenleri, bu altı kişinin İmam Sadık (a.s)'dan sahih olarak naklettikleri şeylerin sahih olduğunu teyit etme ve açıklamalarını

doğrulamada ittifak içerisinde olup onların fakihliğini vurgulamaktadırlar. Onlar sırasıyla şunlardan ibarettir: "Cemil b. Derrac, Abdullah b. Miskan, Abdullah b. Bekir, Hammad b. İsa, Hammad b. Osman, Eban b. Osman." Ve daha sonra şöyle ekliyor: Ebu İshak-i Fakih, yani Sa'lebe b. Meymun bunların arasında Cemil b. Derrac'ın diğerlerinden daha fakih olduğunu ve hepsinin İmam Sadık (a.s)'ın ashabından olduğunu söylemiştir.[\[975\]](#)

Keşşî daha sonra İmam Musa b. Cafer (a.s) ve İmam Rıza (a.s)'ın altı ashabını tanıtırken şöyle yazıyor:

Ashabın tümü bu kişilerin tasdik ettiği şeyi teyit etme konusunda ittifak içerisinde olup onların bilim bakımından yüce bir makama sahip olduklarını ve fakihliklerini itiraf etmekte.[\[976\]](#)

Şeyh Saduk (ö. 381 hk.) Ehlibeyt (a.s) Mektebindeki tüm fıkıh alanlarını kapsayan ve hadise dayanan ilk kapsamlı ve büyük kitabı yazmış ve onu "Fekihu Men La Yahzuruhu'l - Fakih" diye adlandırmıştır. Bu büyük fakihin öğrencilerinden olan Şeyh Mufid (ö: 413 hk.) Usul-i Fıkıh kitabını yazmıştır. Ehlibeyt (a.s) Mektebi fakihlerinin fıkha "içtihad" demedikleri herkesçe bilinmektedir. Şeyh Tusî, "el-Mebcut" adlı kitabının başında şöyle yazıyor:

Ben ... muhaliflerimizden sürekli ...kıyas ve içtihadı kabul etmeyenler bir çok fıkıh hükümlerini elde edemeyecekler, dediklerini duyuyorum...

Daha sonra içtihad ve müçtehid terimleri yavaş yavaş Ehlibeyt Mektebinin usul-i fıkıh kitaplarına ve hocaların hadis naklinde kendi öğrencilerine verdikleri icazetlere geçti.

Bu icazetler ilk başta hocanın öğrencisine Masum Ehlibeyt İmamları (a.s)'dan hadis rivayet etmesine izin ve muvafakati anlamına geliyordu;[\[977\]](#) fakat daha sonra değişime uğradı ve öğrencinin hocası yanında okuduğu veya ondan duyduğu hadis kitaplarından rivayet etme icazeti anlamına geldi.[\[978\]](#)

Sonunda bu icazetler öğrencinin hocasının huzurunda okuduğu hadis kitapları ve diğer kitaplardan rivayet etmeyi kapsadı. İşte böylece o icazetler mezun olanlara verilen ilmî belgeler konumuna geldi.

Fakat hicretin sekizinci yüz yılında bazı icazet belgelerinde ulemanın "müçtehidler" diye tavsif edildiklerini görüyoruz! Bunlardan biri Allame Hillî'nin oğludur; Allame'nin oğlu hicri 741 yılında Şeyh Muhsin b. Mezahir adına verdiği icazette babasını, "Babam şeyhu'l - İslam, müçtehidlerin imamı..." şeklinde tavsif ediyor.

Veya Şeyh Ali Neylî'nin hicri 791 yılında İbn-i Fehd'e verdiği icazette, Allame Hillî'nin oğlu olan şeyhini, "Şeyhimiz mevla, imam, allame, müçtehidlerin sonuncusu..." şeklinde anıyor.[\[979\]](#)

Nihayet bu icazetlerden bazılarında mezun olan kişinin içtihad derecesine ulaştığına tanıklık edilmektedir. Örneğin Merhum Muhammed Bakır Meclisî hicri 1085 yılında telif eserlerini rivayet etmesi için torunu Hatunabadî'ye verdiği icazette onun içtihad derecesine ulaştığını vurgulamıştır.[\[980\]](#)

Son zamanlarda Ehlibeyt (a.s) Mektebi fakihleri öğrencilerinin içtihad derecesine ulaştıklarını belgeleyen yeni bir icazetler vermekteler.

Böylece "içtihad" ve "müctehid" terimleri bu şekilde Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicilerinin örfüne intikal etti. Fakat bu gerçekte iki Mektep arasında isim ortaklığından başka bir şey değildir. Ama buna rağmen, bu isim ortaklığı bile Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicilerinden olan bazı Ahbarileri yanıltarak bir takım nadir görüşlere sevketmiştir.

O halde her iki mektep her ne kadar aynı ismi paylaşıyorlarsa da, ancak bu terimlerin anlamında aralarında büyük bir ihtilaf vardır. Bunun nedeni ise, Ehlibeyt (a.s) Mektebi fakihlerinin hiçbir şekilde Hulefa Mektebi izleyicilerinin kendi müctehidlerinin reyi üzerine bina ettikleri hiçbir usul-i fıkiha güvenmezler; aksine hükümleri istinbatında sadece Kur'an ve sünnete dayanırlar. İnşallah ileride buna geniş bir şekilde yer vereceğiz.

4. Bölüm

EHLİBEYT (a.s) MEKTEBİNDE TEŞRİ KAYNAĞI KUR'AN VE SÜNNETTİR

- * Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hükümlerde İçtihadta Güvenmezler
- * Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Hadislerinin Senedi Allah ve Resulüne Dayanır
- * Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali (a.s)'a Diğer İmamlar İçin Yazmasını Emretti
- * Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) İlim Kitaplarını Birbirinden Almak Suretiyle Resulullah (s.a.a)'ten Almışlar ve Gerektiğinde Ona Müracaat Etmektedirler

Ehlibeyt (a.s) Mektebinde ahkâmın Kur'an-ı Kerim'den sonra kaynaklarından söz etmek istersek bu mektebin araştırma kaynaklarına müracaat etmemiz gerekiyor; nitekim Hulefa

Mektebinin de yönelişini anlamak için bu metottan yararlanarak onların kendi mekteplerindeki araştırma kaynaklarına müracaat ettik. Çünkü bilimsel konularda emanetçiliği gözetmek bu metodu gerektiriyor.

Şimdi Ehlibeyt (a.s) Mektebinin araştırma kaynaklarına müracaat ettiğimizde bu mektebin İmamlarının (a.s) İslam hükümlerinin beyanında Hulefa Mektebinde "içtihad" denilen rey ve kişisel görüşe güvenmediklerini, aksine özel kitaplarda hadis ve sünnet adında Resulullah (s.a.a)'ten kendilerine ulaşan mirasa dayandıklarını görmekteyiz.

Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hükümlerde Kişisel Görüşe Güvenmezler

Kâfi kitabında şöyle geçer: Adamın biri İmam Sadık (a.s)'dan bir mesele sordu. Hazret adamın sorusunu cevapladı. Adam tekrar, "Eğer şöyle, böyle olursa o zaman ne dersin?" diye sorunca İmam Sadık (a.s), "Sus!" buyurdu, "Sana verdiğim cevap Resulullah (s.a.a)'tendir. Biz kendi yanımızdan görüş belirtmeyiz."[\[981\]](#)

Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hadislerinin Kaynağı

İmam Sadık (a.s)'ın yukarıdaki soruya verdiği cevap Besairu'd - Derecat kitabında şöyle geçmiştir: "Sana verdiğim cevap Resulullah (s.a.a)'e aittir; biz bir konuda kendi başına görüş belirten kimselerden değiliz."[\[982\]](#)

Meclisî (r.a) diyor ki: Bu soruyu soran, "Bu konuda zan ve içtihad yoluyla seçtiğin görüşü bana bildir" demek istediği için İmam (a.s) onu bu yersiz düşünceden çıkarıp Ehlibeyt İmamların (a.s)'ın Resul-i Ekrem (s.a.a)'den kendilerine ulaşan ve yakın dışında bir şey söylemedikleri konusunda aydınlatmıştır.[\[983\]](#)

Yine Besairu'd - Derecat'ta Fuzeyl b. Yesar[\[984\]](#) kanalıyla İmam Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz kendi rey ve görüşümüze göre konuşacak olursak, bizden öncekiler gibi biz de saparız. Fakat biz Allah Teala'nın Resulü'ne bildirdiği ve o hazretin bize bildirdiği kaynakla konuşmaktayız."[\[985\]](#)

Ve yine bu kitapta Fuzeyl b. Yesar kanalıyla İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Biz Rabb'imizin Resulüne bildirdiği ve Resulullah (s.a.a)'in bize haber verdiği delille konuşuruz; eğer bu olmasaydı biz de diğerleri gibi sapardık."[\[986\]](#)

Yine bu kitapta Sumae'den[\[987\]](#) şöyle rivayet edilmektedir: İmam Musa Kâzım (a.s)'dan, "Sizin hakkında konuştuğunuz her şeyi Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine dayanarak mı söylüyorsunuz, yoksa kendi yanınızdan mı söylüyorsunuz?" diye sordum. Hazret, "Hakkında konuştuğumuz her şey Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde geçmiştir" buyurdu.[\[988\]](#)

Ehlibeyt İmamları (a.s) İlimlerini Miras Almışlardır

Besairu'd - Derecat kitabında Davud b. Ebu Yezid-i Ahvel[989] kanalıyla İmam Cafer-i Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Eğer biz insanlara kendi rey ve canımızın istediği gibi fetva verecek olursak, helak olanlardan oluruz; bizim ilmimizin kaynağı Resulullah (s.a.a)'in mirasıdır. Biz imamlardan her biri bu mirası bir önceki imamdan almışlardır; biz onu insanların altın ve gümüşü korudukları gibi korumaktayız." [990]

Ve yine aynı kaynakta üç senetle Cabir b. Abdullah'tan, [991] İmam Muhammed Bâkır (a.s)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ey Cabir! Vallahi eğer biz insanlarla kendi reyimizle konuşacak olsak veya onlara kendi reyimizle hadis söylersek helak olanlardan oluruz; biz insanlarla yanımızdaki bir önceki imam kanalıyla Resulullah (s.a.a)'ten miras aldığımız şeyle konuşur ve onu insanların altın ve gümüşlerini korudukları gibi koruruz." [992]

Yine bu kitapta üç senetle Muhammed b. Şureyh'ten İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Eğer Allah Teala emrimize itaat edilmesini ve velayetimizi farz kılıp bizi sevmeyi emretmemiş olsaydı, sizi kapımızda tutmaz, evime sokmazdık. Vallahi biz kendi reyimize göre, kendi hevesimizden konuşmayız, Allah Teala'nın emrettiği şeyden başkasını ağızımıza almayız. Bizim yanımızda bir takım ilkeleri var ki, insanların altın ve gümüşlerini korudukları gibi onları korumaktayız." [993]

Ehlibeyt İmamları (a.s) Hadislerini Resulullah (s.a.a)'e İsnat Etmektedirler

Yukarıda geçen hadislerde Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hiçbir şeyi kendi rey ve görüşlerine göre söylemediklerini, onları Resulullah (s.a.a)'ten naklettiklerini vurgulamışlardır. Aşağıda Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hadislerinin dedeleri Resulullah (s.a.a)'e isnadını inceleyeceğiz:

Sumae b. Mehran İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Allah Teala helal, haram ve tevili Resulullah (s.a.a)'e öğretmiş ve Resulullah (s.a.a) de onların hepsini Ali (a.s)'a öğretmiştir." [994]

Bunun benzeri de dört senetle Hamran b. A'yun'dan [995] ve yine Ebu Basir, [996] Ebu'l - A'ezz ve Hammad b. Osman'dan [997] da rivayet edilmiştir. [998]

Yine Yakub b. Şuayb'den [999] iki senetle İmam Sadık (a.s)'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Teala Resul-i Ekrem (s.a.a)'e Kur'an'ı öğretti ve Kur'an dışında ona başka bir şey daha öğretti. Sonra Allah Teala Resulullah (s.a.a)'e ne öğrettiyse o da onları Ali (a.s)'a öğretti." [1000]

Muhammed Halebî [1001] İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resul-i Ekrem'in bildiğini Ali de biliyordu. Allah Teala Resulullah'a ne öğrettiyse Resulullah da onu Emirülmüminin Ali'ye öğretmiştir." [1002]

Suleym b. Kays [1003] Emirülmüminin Ali (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Resulullah (s.a.a)'ten bir şey sorduğum zaman bana cevap verir, sorularım bittince de kendisi konuşurdu. Dolayısıyla, gece ve gündüz, gök ve yer, dünya ve ahiret, cennet ve cehennem, dağ ve çöl, aydınlık ve karanlık hakkında ne kadar ayet indiyse Resulullah (s.a.a) onu bana okudu, bana imla etti ve ben de kendi elimle onu yazdım. Kur'an'ın tevil ve tefsirini, muhkem ve müteşabihini, özel ve genelini bana öğretti, nasıl, nerede ve kıyamet gününe kadar kimin hakkında nazil olduğunu bana haber verdi. O hazret Allah Teala'dan bana anlama ve ezberleme

gücü vermesini istedi. İşte bu yüzden ben Kur'an'ın bir tek ayetini bile unutmuş değilim ve Resulullah (s.a.a)'in biri hakkında inen bana imla etmediği bir ayet bile yoktur." [\[1004\]](#)

Yukarıdaki hadisi Ehl-i Sünnet kaynaklarından Tabakat-i İbn-i Sa'd'dan aldığımız aşağıdaki üç rivayet teyit etmektedir:

1- Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebutalib (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ali'ye, "Senin Resulullah (s.a.a)'in hadislerini diğer ashabından daha fazla bilmenin nedeni nedir?" diye sorulunca şöyle buyurdu: "Ben Resulullah'tan sorduğum zaman bana cevap verir, sustuğumda ise onun kendisi konuşmaya başlardı."

2- Süleyman Ahmesî babası kanalıyla Emirülmüminin Ali'den şöyle rivayet etmiştir: "Vallahi hangi konuda, nerede ve kime karşı nazil olduğunu bilmediğim bir ayet nazil olmamıştır. Allah Teala bana bilinçli bir kalp ve konuşan bir dil vermiştir."

3- Ebu Tufeyl kanalıyla Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: "Benden Allah'ın Kitabını sorun; benim gece mi, gündüz mü, çölde mi, dağda mı nazil olduğunu bilmediğim bir ayet yoktur." [\[1005\]](#)

Besairu'd - Derecat'da Zeyd b. Ali'den [\[1006\]](#) Emirülmüminin Ali (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Cebrail'in Resulullah (s.a.a)'a hangi konuda ve kimin hakkında, hangi helal ve haramı, sünnet ve gidişatı, emir ve nehyi indirdiğini bilmeden gözüme uyku girmiş ve Resulullah (s.a.a) benimle sözleşmiş değildir."

Ravi diyor ki: Zeyd'in yanından dışarı çıkınca bir grup Mu'tezililerle karşılaştık; Zeyd'in sözlerini onlara aktarınca dediler ki: "Bu çok büyük bir iddiadır; böyle bir şey nasıl olabilir oysa kesinlikle Resulullah'la Ali'nin bir süre birbirlerini görmedikleri olmuştur. Bu durumda Ali onları bilebilir?"

Biz tekrar Zeyd'in yanına dönerek Mu'tezililerin eleştirilerini kendisine aktardık. Bunun üzerine Zeyd şöyle dedi: Resulullah (s.a.a) Ali'nin olmadığı günleri aklında saklayıp Ali'ye görüşünce, "Ey Ali! Falan gün filan ayet indi ve şu günde bu ayet indi" buyurarak Ali'yle görüştüğü güne kadar inan ayetleri birer birer ona söylüyordu.

Ravi der ki. Sonra biz Zeyd'in söylediklerini Mu'tezililere aktardık. [\[1007\]](#)

Zeyd b. Ali'ni rivayetini Hulefa Mektebi'nin önemli ve muteber kaynaklarından olan Sünen-i Nesaî, Sünen-i İbn-i Mâce, Müsned-i Ahmed b. Hanbel'de geçen aşağıdaki üç rivayet teyit etmektedir; ifade Nesaî'nindir:

1- Abdullah b. Nuceyy'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ali (a.s); ben Resulullah (s.a.a)'in yanında hiç kimsenin sahip olmadığı bir makama sahiptim. Ben her sabah Resulullah (s.a.a)'in huzuruna çıkıp kapının arkasından, 'Allah'ın selamı senin üzerine olsun ey Allah'ın peygamberi!' diyor, Hazret yavaş bir şekilde öksürecek olsaydı evime dönüyordum, aksi durumda içeri giriyordum."

2- "Benim Resulullah (s.a.a)'in huzuruna özel bir zamanda giriyordum. Ben gelerek içeri girmek için izin istiyordum. Resulullah (s.a.a) namazda olsaydı yavaşça öksürüyor, aksi durumda girmem için izin veriyordu."

3- Ali şöyle buyurmuştur: "Her gün Resulullah'la bir gece ve biri de gündüz olmak üzere iki defa görüşme iznim vardı; geceleyin görüşmeye gidince Hazret yavaşça öksürüyordu." [\[1008\]](#)

Yukarıda, Emirülmüminin Ali (a.s)'ın Resul-i Ekrem (s.a.a)'den öğrendiğini belgeleyen bazı rivayetlere değindik. Şimdi ise Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Resulullah (s.a.a)'in emriyle Hz. Ali (a.s)'dan öğrendiklerini belgeleyen bazı rivayetlere değinelim:

Resulullah (s.a.a) Hz. Ali (a.s)'a Diğer İmamlar İçin Yazmayı Emrediyor

Emalî-i Şeyh Tusî, Besairu'd - Derecat ve Yenabiu'l - Mevedde'de Ahmed b. Muhammed b. Ali'den, İmam Muhammed Bâkır (a.s) kanlıyla babalarından şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'in Hz. Ali (a.s)'a, "Sana söylediklerimi yaz" buyurdu. Ali, "Ya Resulullah! Unutmamdan mı endişeleniyorsunuz?" diye sordu. Resulullah, "Hayır! Unutmamdan endişelenmiyorum. Çünkü ben Allah'tan senin hafızanı güçlendirmesini ve senin unutmamanı istedim. Bunları kendinden sonraki imamlar için yaz" buyurdu.

Ali, bunun üzerine ben, "Ya Resulullah! İmamet konusunda benim ortaklarım kimlerdir!" diye sordum. Hazret, "İmamlar senin evlatlarındandır. Allah onların sebebiyle ümmetime yağmur yağdırır. Ümmetimin duası onlar sebebiyle kabul olur ve Allah onların sebebiyle ümmetinden belayı giderir ve gökyüzü onlara rahmet indirir" buyurdu ve sonra Hasan'a işaret ederek, "Bu onların birincisidir" buyurdu ve peşinden de Hüseyin'e işaret ederek, "İmamlar Hüseyin'in evlatlarındandırlar" şeklinde ekledi. [\[1009\]](#)

Emirülmüminin Ali (a.s) da "Mesken"deki sözlerinde bu konuya işaret etmiş ve Ebu Arake [\[1010\]](#) de onu şöyle rivayet etmiştir:

Biz "Mesken"de Emirülmüminin Ali (a.s)'ın huzurundaydık; oturmuş o hazretin Resulullah (s.a.a)'den aldığı miras konusunda konuşuyorduk. Bazıları, "Resulullah'ın kılıcını miras almıştır" derken bazıları da, "O hazretin katırını miras almıştır" diyorlar, üçüncü bir grup, "Kılıcının kınındaki yazıyı miras aldığını" iddia ediyorlardı. O sırada Ali (a.s) geldi ve şöyle buyurdu: "Vallahi fırsat olsaydı ve bana izin verilseydi sizin için bir yıl boyunca konuşurdum; hem de sözlerimde tekrar olmaksızın. Vallahi benim yanımda Peygamber ve Ehlibeytine ait sahifeler var; bu sahifeler arasında "Abita" denilen bir sahife var ki Araba ondan daha zor bir şey gelmiş değildir; bu sahifede Araplar arasında Allah'ın dininden nasip almamış altmış batıl kabile olduğu kaydedilmiştir." [\[1011\]](#)

* * *

Emirülmüminin Ali (a.s)'dan sonra onun evlatlarından olan Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) biri diğerinden sonra bu sahifeleri miras almışlardır. Nitekim aşağıdaki rivayetler bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadırlar.

Besairu'd - Derecat'ta Cabir b. Yezid'den şöyle rivayet edilmektedir: İmam Muhammed Bâkır (a.s), "Benim yanımda Resulullah (s.a.a)'ın hibe ettiği on dokuz kitabı içeren bir sahife var" buyurdu. [\[1012\]](#)

Fuzeyl b. Yesar'dan şöyle rivayet edilmiştir: İmam Muhammed Bâkır (s.a.a) şöyle buyurdu: "Ey Fuzeyl! Bizim yanımda Ali'nin kitabı var; yetmiş zıra (yaklaşık otuz beş metre) uzunluğunda olan bu kitapta yeryüzünde ihtiyaç duyulan her şey bu kitabın içindedir; hatta

küçük bir tırmalamanın diyeti bile bu kitapta yazılıdır" İmam daha sonra bu tırmalamayı göstermek için eliyle baş parmağına bir çizgi çizdi.[\[1013\]](#)

Harman b. A'yun'dan ise şöyle rivayet edilmiştir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) büyük bir sandığa işaret ederek şöyle buyurdu: "Ey Harman! Bu sandığın içinde Ali'nin hattı ve Resulullah'ın imlasıyla yazılmış olan yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var; halk hükümeti bize bırakacak olurlarsa Allah'ın indirdiğiyle hükmedeceğiz ve bu sahifede yazılanlardan dışarı çıkmayacağız."[\[1014\]](#)

Muhammed b. Müslim'den[\[1015\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurdu: "Bizim yanımızda Ali (a.s)'ın yazılarından yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var. Biz bu sahifede yazılanları izler ve onun sınırlarından dışarı çıkmayız." Ben, "Bu sahifenin konusu nedir? Acaba tüm bilimleri mi içeriyor, yoksa talak ve miras gibi insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin açıklaması mı var?" diye sordum. İmam (a.s), "Ali bu sahifede bütün ilimleri, hüküm verme ve mirasla ilgili her şeyi yazmıştır; öyle ki hükümet bize ulaşırsa, onda yazılamayan bir şey olmayacaktır ve biz ona göre davranacağız" buyurdu.[\[1016\]](#)

Başka bir rivayette de şöyle geçer: "Hükümet bize ulaşırsa, hükmü onda yazılamayan bir şey olmayacak ve biz ona göre davranacağız"[\[1017\]](#)

Yine Muhammed b. Müslim'den, İmam Bâkır veya İmam Sadık (a.s)'dan naklen şöyle rivayet edilmiştir: "Bizim yanımızda Ali'nin kitabı veya sahifesinden yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var; biz onu izleriz ve onda dışarı çıkmayız."[\[1018\]](#)

Abdullah b. Meymun'dan,[\[1019\]](#) İmam Sadık (a.s)'dan, babasından şöyle rivayet edilmiştir: "Ali (a.s)'ın kitabında ihtiyaç duyulan her şey var; bu kitapta hatta tırmalama ve şiddetli baskının bile diyeti belirlenmiştir."[\[1020\]](#)

Ve yine bu kitapta Mervan'dan şöyle nakledilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın, "Bizim yanımızda Ali'nin yetmiş zıra uzunluğundaki bir kitabı vardır" buyurduğunu duydum.[\[1021\]](#)

Başka bir rivayette de şöyle geçer: "Ali onda yazmadığı bir şeyi bırakmamıştır; hatta küçük bir tırmalamanın diyetini bile yazmıştır."[\[1022\]](#)

Yine İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Vallahi biz yanımızda uzunluğu yetmiş zıra olan bir sahife var; bu sahifede insanların ihtiyaç duyduğu her şey kayıtlıdır; hatta küçük bir tırmalamanın diyeti bile belirtilen bu kitabı Resulullah (s.a.a) imla etmiş ve Ali (a.s) de yazmıştır."[\[1023\]](#)

Abdullah b. Sinan'dan[\[1024\]](#) ise şöyle rivayet etmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Bizim yanımızda Resulullah (s.a.a)'ın imla ettiği ve Ali (a.s)'ın üzerine kendi eliyle yazdığı yetmiş zıra uzunluğunda bir deri var; onda insanların ihtiyaç duyduğu her şey; hatta tırmalamanın diyeti bile kaydedilmiştir."[\[1025\]](#)

Mensur b. Hazim'den[\[1026\]](#) İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bizim yanımızda ihtiyaç duyulan her şeyin, hatta tırmalamanın diyetinin bile yazıldığı bir sahife var."[\[1027\]](#)

Osman b. Ziyad'dan ise şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın huzuruna çıktım. İmam, "otur" dedi. Ben oturunca parmaklarını diğer elinin arkasına sürerek, "Bizim yanımızda bunun ve hatta bundan daha küçüğünün bile diyeti vardır -bunun bile hükmünü biliyoruz-." [1028]

Mensur b. Hazim ve Abdullah b. Ebi Ya'fur'dan şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: "Benim yanımda yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var; bu sahifede ihtiyaç duyulan her şeyin hükmü, hatta tırmalamanın diyeti bile kayıtlıdır." [1029]

Abdurrahman b. Ebi Abdullah'tan [1030] şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: Bizim evimizde içinde Allah Teala'nın yarattığı tüm helal ve haramların, hatta tırmalamanın diyetinin bile bulunduğu yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var." [1031]

Muhammed b. Abdulmelik'ten [1032] şöyle rivayet edilmiştir: Altmış kişi İmam Sadık (a.s)'ın huzurunda oturduğumuz bir sırada o hazretin şöyle buyurduğunu duydum: "Vallahi bizim yanımızda içinde Allah Teala'nın yarattığı tüm helal ve haramların, hatta tırmalamanın diyetinin bile bulunduğu yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var." [1033]

Süleyman b. Halid [1034] de İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bizim yanımızda Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali (a.s)'ın eliyle yazılmış olan yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var; yeryüzünde ne kadar helal ve haram varsa bu sahifede kayıtlıdır; hatta tırmalamanın diyeti bile..." [1035]

Hammad ise İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Allah'ın yarattığı tüm helal ve haramların sınırı bir evin sınırı gibi bellidir; Muhammed'in helali kıyamete kadar helal ve onun haramı da kıyamete kadar haramdır. Bizim yanımızda uzunluğu yetmiş zıra olan bir sahife var ki Allah'ın onda olmayan yarattığı bir helal ve haram yoktur; yolla ilgili olan şey yolla ve evlerle ilgili olan şey evlerle beyan edilmiştir; hatta tırmalamanın, kırbacın ve yarım kırbacın diyeti bile açıklanmıştır." [1036]

Abdulah b. Eyyub [1037] kendi babasından şöyle rivayet etmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Ali (a.s) Şiilerini helal ve haram konusunda birine muhtaç bırakmamıştır. Biz onun kitabında hatta tırmalamanın diyetini bile bulduk." İmam daha sonra şöyle buyurdu: "Eğer sen bu kitabı göreceksen onun ilklerin kitaplarından -çok muteber ve değerli- olduğunu anlarsın." [1038]

Muhammed b. Hekim [1039] İmam Kâzım (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Kıyasla hükmeden sizden öncekiler helak oldular. Çünkü Allah Teala hiçbir peygamberini helal ve haram konusunda dinini tamamlamadan dünyadan götürmemiştir. Resul-i Ekrem (s.a.a) de kendi döneminde ihtiyaç duyduğunuz şeyleri size getirdi; onun vefatından önce ondan ve vefatından sonra da Ehlibeytinden yardım istediniz. O halde şunu bilin ki, onun Ehlibeytinin yanında, içinde hatta tırmalamanın diyeti bile yazılmış olan bir sahife vardır." İmam daha sonra şöyle devam etti: "Ebu Hanife, 'Ali şöyle diyor, ben ise böyle diyorum!' diyen bir kişidir." [1040]

Besairu'd - Derecat ve Usul-i Kâfi'de Bekir b. Kerb-i Sayrafi'den [1041] şöyle geçer -ifade Besairu'd - Derecat'ındır-: İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğunu duydum: "Onlar nerede ve siz neredesiniz! Onlar ne istiyorlar; neden sizi eleştirip size rafizi diyorlar? Evet; vallahi sizler yalanı rafz(terk) edip hakkı izlediniz. Vallahi bizim yanımızda öyle bir şey var ki kimseye ihtiyaç duymayız; aksine insanlar bize ihtiyaç duyar. Bizim yanımızda Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali'nin kendi eliyle yazmış olduğu yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife vardır; onda bütün helal ve haramlar yazılmıştır." [1042]

Ahkam'da Ali (a.s)'ın Kitabının İsmi

Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Resul-i Ekrem (s.a.a)'in imla ettiği Ali (a.s)'ın kitabının ismini "Câmia" olarak belirtmişlerdir. Nitekim aşağıdaki rivayetlerde bunu açık bir şekilde görmekteyiz:

Usul-i Kâfi ve Besairu'd - Derecat'da Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir -ifade Usul-i Kâfi'nindir:- İmam Sadık (a.s)'ın huzuruna girip, "Fedanız olayım! Sizden bir sorum var. Söyleyeceklerimi duyacak olan biri var mı?" diye arzettim.

İmam (a.s) iki oda arasına asılmış olan perdeyi bir kenara çekerek başını odaya uzatıp orada kimsenin olmadığından emin olduktan sonra, "Ey Ebu Muhammed! Ne istersen sorabilirsin" buyurdu.

Ben, "Fedanız olayım; Şiilerin Resulullah (s.a.a)'in Ali'ye her birinden bin kapı açılan bin ilim öğrettiğini söylüyorlar..." dedim.

İmam (a.s), "Ey Ebu Muhammed! "Câmia" bizim yanımızdadır; diğerleri "Câmia"nın ne olduğunu ne bilirler!" buyurdu.

Ben, "Fedanız olayım; "Câmia" nedir?" diye sordum.

İmam (a.s), "Resulullah'ın mübarek dudaklarından çıkan imlasıyla Ali'nin kendi eliyle yazdığı Resulullah'ın zırasıyla* yetmiş zıra uzunluğunda bir sahifedir; onda bütün helal ve haramlar ve yine halkın ihtiyaç duyduğu her şey, hatta bir tırmalamanın diyeti bile kaydedilmiştir."

İmam (a.s) daha sonra eliyle bana vurarak, "Ey Ebu Muhammed! İzin veriyor musun?" diye buyurdu.

Ben, "Fedanız olayım; ben sizin emrinizdeyim; istediğiniz şeyi yapabilirsiniz" dedim.

Bunun üzerine İmam (a.s) eliyle bana hafif bir şekilde basarak, "Hatta bunun bile diyeti bile - mevcuttur bu sahifede-" buyurdu. İmam (a.s) biraz sert bir şekilde buyurdu.

Ben, "Vallahi bu ilmin özüdür..." dedim.[1043]

Süleyman b. Halid'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'tan şöyle duydum: "Bizim yanımızda "Câmia" denilen bir sahife var; ne kadar helal ve haram varsa, hatta tırmalamanın diyeti bile bu sahifede mevcuttur." [1044]

Başka bir rivayette ise şöyle geçer: "Bizim yanımızda Resulullah'ın imla edip Ali'nin eliyle yazdığı yetmiş zıra uzunluğunda bir sahife var; ne kadar helal ve haram varsa, hatta tırmalamanın diyeti bile bu sahifede mevcuttur." [1045]

Ali b. Riab'den [1046] şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'a, "Câmia"nın içeriği sorulduğunda şöyle buyurdu: "Deriye yazılmış ve sarılmış olan yetmiş zıra uzunluğunda bir sahifedir; insanların ihtiyaç duyduğu her şey onda yazılmıştır; onda yazılmayan bir şey yoktur; hatta tırmalamanın diyeti bile kaydedilmiştir." [1047]

Besairu'd - Derecat'ta Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İbn-i Şibrime[1048] ve onun fetvasından söz açılınca İmam Sadık (a.s), "Câmia" hakkında ne biliyor ki o! Câmia Ali (a.s)'ın eliyle yazılan Resulullah'ın imlasıdır; onda bütün helal ve haramlar, hatta tırmalamanın diyeti bile mevcuttur" buyurdu.[1049]

Usul-i Kâfi ve Besairu'd - Derecat'da Ebi Şeybe'den[1050] şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'dan şöyle buyurduğunu duydum: "Resulullah (s.a.a)'ın imlası ve Ali (a.s)'ın hattıyla yazılmış olan Câmia karşısında İbn-i Şibrime'nin bilgisi apaçık bir sapıklıktır. Câmia kimseye söz bırakmamıştır; Câmia'da helal ve haram ilmi vardır. Kıyas taraftarları kıyasla ilme ulaşmak isterler; bu nedenle hedeften uzaklaşmaktan başka bir şey elde etmezler. Allah'ın dinine kıyasla ulaşmaz." [1051]

Böylece Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) kendi rey ve görüşlerine göre konuşmaktan sakınıyor, konuşmalarında Resulullah (s.a.a) tarafından Cebrail'den, Allah Teala'dan ulaşan şeylere isnat ediyorlardı.

Cefr Kitabı ve Fatıma (s.a)'nın Mushafı

Bazı hadislerden Ehlibeyt İmamlarının (a.s) yanında babaları Emirülmüminin Ali (a.s)'den biri, içinde helal ve haram hükümleri bulunan "Câmia" ve diğeri ise gelecekte vuku bulacak haberleri içeren "Cefr" adında iki kitabın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bunun dışında anneleri, Resulullah (s.a.a)'ın kızı Fatıma'dan "Mushaf-ı Fatıma" diye biline ve gelecekte vuku bulacak olayları içeren üçüncü bir kitabın da bulunduğu açıklık kazanmaktadır. Bu üç kitap Hz. Ali (a.s)'ın hattıyla yazılmıştır; aşağıda Ehlibeyt İmamlarından (a.s) rivayet edilen hadisler ışığında bu kitapları ne olduğunu incelemeye çalışacağız:

Besairu'd - Derecat kitabında Ebu Meryem'den[1052] şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s) bana şöyle dedi: "Bizim yanımızda uzunluğu yetmiş zıraya varan, içinde her şey, hatta tırmalamanın diyeti bile bulunan, Resulullah (s.a.a)'ın imlası ve Ali (a.s)'ın hattıyla yazılmış olan "Câmia" var; yine bizim yanımızda metin ve haşiyesi ... derisi üzerine yazılmış olan Cefr kitabı var. Bu kitap geçmişte vuku bulan ve kıyamete kadar gelecekte vuku bulacak olayları içermektedir." [1053]

Yine Besairu'd - Derecat kitabında çeşitli kanallarla şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın, Resulullah (s.a.a)'ın Hz. Ali (a.s)'a ve Hz. Ali (a.s)'ın da İmam Hasan (a.s)'a neler bıraktığını soran insanlara şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Resulullah (s.a.a) bize içinde ihtiyaç duyulan her şey bulunan, hatta tırmalama ve tırnağın diyeti bile belirtilen bir kitap bırakmıştır; Fatıma da bize bir kitap bırakmıştır; fakat o kitap Kur'an değildir..." [1054]

Yine Besairu'd - Derecat kitabında Eban b. Osman'dan, Ali b. Hüseyin'den, İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Abdullah b. Hasan[1055] kendisinin herkesin bildiğinden fazla bir şey bilmediğini sanıyor." İmam daha sonra şöyle devam etti: "Abdullah b. Hasan doğru söylemiştir; o, diğer insanların bildiğinden fazla bir şey bilmiyor. Fakat vallahi bizim yanımızda bütün helal ve haramların yazılı bulunduğu Câmia var. Yine bizde Cefr var. Abdullah b. Hasan Cefr'in ne olduğunu, keçi derisi mi yoksa koyun derisi mi olduğunu biliyor mu? Fatıma'nın Mushaf'ı da bizim yanımızdadır; vallahi onda Kur'an'dan bir harf bile yoktur; o ancak Resulullah (s.a.a)'ın imlası ve Ali (a.s)'ın hattıyla yazılmış bir kitaptır. Abdullah b. Hasan, insanlar dünyanın dört bir yanından üstüne üşüşüp onu soru yağmuruna tutunca ne yapabilir?" [1056]

Yine bu kitapta Eban b. Osman'dan, Ali b. Ebu Hamza'dan bunun benzeri bir rivayet kaydedildikten sonra sonunda şöyle geçmiştir: "Kıyamet günü bizim eteğimizden tutmak istemez misiniz; o gün biz peygamberimizin eteğine ve o da Rabbi'nin rahmetine sarılacak."[\[1057\]](#)

Resulullah (s.a.a)'in Silahı ve Kitapları

Besairu'd - Derecat kitabında Ali b. Said'den[\[1058\]](#) şöyle rivayet edilmektedir: İmam Sadık (a.s) bir hadisinde şöyle buyurdu: "Bizim yanımızda Resulullah'ın silahı, kılıcı ve zırhı var; vallahi bizim yanımızda Fatıma'nın Muahafı var; onda Kur'an'dan bir harf bile yoktur; bu kitap Ali'nin kendi eliyle yazdığı Resulullah'ın imlasıdır; vallahi bizim yanımızda Cefr vardır; onun ne olduğunu, koyun derisi mi yoksa deve deri mi olduğunu ne bilirler?"

İmam daha sonra bize dönerek şöyle devam etti: "Müjdeler olsun size! Acaba kıyamet günü Ali (a.s)'ın eteğine ve Ali de Resulullah (s.a.a)'in eteğine yapıştığı halde mahşer sahrasına girmek istemez isiniz?"[\[1059\]](#)

Yine aynı kitapta Muhammed b. Abdulmelik'ten şöyle rivayet edilmiştir: Altmış kişi İmam Sadık (a.s)'ı aramıza alıp oturduğumuz bir sırada Abdulhalik b. Abdurabbih gelerek İmam (a.s)'a şöyle dedi: İbrahim b. Muhammed'in yanında oturmuştum. O sırada sizin, "Bizim yanımızda Ali'nin kitabı var" söylediğinizi haber verdiler ona. Bunun üzerine İbrahim b. Muhammed şöyle dedi: "Vallahi Ali (a.s) kendinden geriye bir kitap bırakmamıştır; bir şey bırakmış olsa bile bir işe yaramaz kurumuş bir deri parçasından başka bir şey değildir; eğer böyle bir şey benim bu kölemin bile yanında olsaydı yine de önemsemezdim!"

İmam Sadık (a.s) bu sözleri işittikten sonra oturdu ve bize dönerek şöyle buyurdu.

"Vallahi onun söylediği gibi değildir. Birinin içinde yazılar ve diğerinde ise Resulullah (s.a.a)'in silahı bulunan taze ve yeni iki deri mahfazadır onlar. Vallahi içinde Allah'ın yarattığı bütün helal ve haramlar kaydedilen, hatta tırmalamanın diyeti bile belirtilen yetmiş zıra uzunluğunda bir kitabımız var bizim."

İmam (a.s) sonra tırnağıyla dirseğini çizerek, bu tırmalamayı bilfiil gösterdi bize ve daha sonra şöyle devam etti: "Vallahi bizim yanımızda Kur'an mushafı olmayan bir mushaf var."[\[1060\]](#)

Abdullah b. Sinan'dan ise şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'a İmam Hasan (a.s)'ın oğlunun başına gelenleri anlatıyorlardı; biz de Cefr'den bahsettik. Bunun üzerine İmam şöyle buyurdu: "Vallahi bizim yanımızda üzerine Resulullah (s.a.a)'in imlasıyla Ali'nin yazmış olduğu bir kuzu ve bir de keçi derisi var. Bunun dışında bir de bizde, içinde insanların ihtiyaç duyduğu şeyler bulunan ve hatta tırmalamanın diyeti bile belirtilen yetmiş zıra uzunluğunda bir Sahife var."[\[1061\]](#)

Ebu Kasım-ı Kufi'nin rivayetinde ise şöyle geçer: İmam Hasan'ın torununa Cefr'den bahsedilip, "Cefr bir şey değildir!" söylediler. Biri bunu imam Sadık (a.s)'a haber verdi. Bunun üzerine İmam, "Cefr, içi ilimle dolan biri kuzu ve diğeri ise keçi derisinden olan iki mahfazadır" buyurdu.[\[1062\]](#)

Abdullah b. Sinan'ın hadisinde, yukarıdaki hadisin peşinden şöyle geçer: "Ali'nin hattıyla yazılan Resulullah (s.a.a)'in mübarek dudaklarından çıkan imlasıdır."[\[1063\]](#)

Süleyman b. Halid İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Bahsettikleri Cefr'de onları rahatsız eden şeyler var. Çünkü onlar hakkı söylemiyorlar; oysa Cefr'de geçenlerin hepsi haklıdır. Eğer onlar gerçekten sözlerinde samimi iseler Ali (a.s)'ın hükümlerini ve hüküm verdiği miras meselelerini getirsinler. Onlardan teyze ve halanın mirastan altıkları hisseyi sorun da içinde Fatıma (s.a)'in vasiyeti ve Resulullah (s.a.a)'in silahı bulunan onun Mushaf'ını gösterebilirler..."[1064]

Mualla b. Huneys[1065] İmam Sadık (a.s)'ın amcası oğulları hakkında şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Onlar sizi çağırınca davetlerini kabul ettiğiniz zaman kendilerine, 'Biz size söyledikleri gibi değiliz; bu ilmi -din bilgisini- ve onun sahibini isteyen insanlarız. Bu ilim sizin yanınızda olsa her konuda sizi izleriz; ve eğer başkasının yanında ise onu bulmak için ararız' söylemenizi isterim."

İmam (a.s) daha sonra şöyle devam etti: "Kitapların (Câmia, Cefr ve Fatıma'nın Mushafı) hepsi Ali b. Ebitalib (a.s)'ın yanındaydı; Irak'a gidince onları Ümm-ü Seleme'ye emanet etti. Şehid edilince bu kitaplar İmam Hasan (a.s)'a ulaştı. O hazret de şehid olunca İmam Hüseyin (a.s)'a ve sonra da babama ulaştı..."[1066]

Yine bu kitapta Ali b. Said veya Sa'd'dan şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın yanında oturmuştum. Dostlarımızdan bir grubunun da bulunduğu orada Mualla b. Huneys İmam (a.s)'a, "Fedanız olayım! Hasan b. Hasan'dan size ne ulaştı!" dedi. Sonra Tayyar İmam (a.s)'a şöyle dedi: "Fedanız olayım! Bir sokaktan geçerken bir eşeğin üzerinde hareket eden ve etrafını bir grup Zeydiler saran Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ı gördüm..."

Tayyar bu görüşmeden Muhammed b. Abdullah'a aralarında geçenleri İmam (a.s)'a anlattıktan sonra İmam Cefr hakkında şöyle buyurdu: "Su kırbaşı gibi insanların kıyamete kadar ihtiyaç duyacakları bilimler ve yazılarla dolu olan tabaklanmış bir inek derisidir. Resulullah (s.a.a) onu imla etmiş ve Ali (a.s) de kendi eliyle yazmıştır. Ve yine içinde Kur'an'dan hatta bir ayet bile bulunmayan Fatıma'nın Mushafı, Resulullah (s.a.a)'in yüzüğü, zırhı, kılıcı ve özel sancağı da bizim yanımızdadır. Evet; onlar görmek istemese de Cefr bizim yanımızdadır."[1067]

Anbese b. Mus'ab'dan[1068] şöyle rivayet edilmektedir: 'Biz İmam Sadık (a.s)'ın yanında oturmştuk...' Anbese rivayetinin sonunda İmam Sadık (a.s)'ın iki mahfaza hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Her birinin apaçık bir içeriği var. Resulullah (s.a.a)'in silahları, kitapları ve Fatıma'nın Mushafı ondadır. Vallahi onun Kur'an olduğunu sanmıyorum."[1069]

Bazı rivayetlerde, Fatıma (s.a)'in Mushaf'ında yukarıdaki hadislerde geçenler dışında Resul-i Ekrem (s.a.a)'in vefatından sonra kendisini teselli etmek için gelip kendisiyle konuşan bir melekten bahsedilmektedir. Hammad b. Zeyd'in İmam Sadık (a.s)'dan naklettiği rivayet bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Usul-i Kâfi'de Hammad b. Zeyd'in[1070] İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet ettiği kaydedilmektedir: "Allah Teala peygamberinin (s.a.a) ruhunu alınca o hazretin vefatından dolayı Fatıma (s.a)'i ağırlığını Allah'tan başka kimsenin bilmediği bir üzüntü ve keder sardı. Bu nedenle Allah onunla konuşarak üzüntüsünü teselli etmesi için bir melek gönderdi. Fatıma bunu Ali'ye bildirdi. Ali de ondan tüm duyduklarını yazdı ve böylece Mushaf oluştu... Fakat onda helal ve haramlarla ilgili bir şey yoktur; onda ancak gelecekte vuku bulacak bilgi ve haberler vardır."[1071]

Ebu Ubeyde'den ise şöyle rivayet edilmiştir: Ashabımızdan biri İmam Sadık (a.s)'dan Cefr'in ne olduğunu sorunca İmam (a.s), "İçi ilimle dolu öküz derisinden bir mahfazadır" buyurdu.

Adam, "Peki Câmia nedir?" diye sordu.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "İki hörgüçlü büyük bir devenin budu büyüklüğünde, yetmiş zıra uzunluğunda deri yüzerine yazılmış ve dürülmüş bir yazıdır. İnsanların ihtiyaç duydukları her şey bu kitapta kaydedilmiştir; onda yazılmayan bir şey yoktur; hatta tırmalamanın diyeti bile onda belirtilmiştir."

Adam, "Peki Fatıma'nın Mushafı?" diye sordu.

İmam (a.s) bir süre sustuktan sonra şöyle buyurdu: "Siz aklınıza gelen, gerekli olan, olmayan her şeyi soruyorsunuz. Fatıma (s.a) Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra yetmiş beş gün yaşadı... Fatıma (s.a)'in babasının vefatından dolayı musibetini teskin edip onu gam ve kederden çıkarması, babasının makam, mevkisini ona ve kendisinden sonra evlatlarının başına neler geleceğini ona bildirmesi için (Allah bu meleği gönderdi); Ali (a.s) ise onların tümünü yazıyordu..."[\[1072\]](#)

* * *

Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) İmam Ali (a.s)'ın ahkam konusundaki "Câmia" kitabını, gelecekte vuku bulacak tüm olayları içeren Cefr'i ve Hz. Fatıma'nın Muhsaf'ını miras aldıkları mütevatir olarak rivayet edilmiştir.

Bu hadislerden ve daha sonra nakledeceğimiz diğer hadislerden bu kitapların inek derisinden bir mahfazada olduğu ve ona "Cefr-i Ebyaz" dendiği ve yine Resul-i Ekrem (s.a.a)'in silahını Ehlibeyt İmamlarının miras aldıkları ve onu "Cefr-i Ahmer" dedikleri öküz derisinden başka bir mahfazada korudukları anlaşılmaktadır.

Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Miras Hazinesi

Usul-i Kâfi ve Besairu'd - Derecat kitaplarında Hüseyin b. Ebi Alâ'dan[\[1073\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın, "Cefr-i Ebyaz benim yanımdadır" buyurduğunu duyunca, "Onda ne var?" diye sordum.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Onda Davud'un Zebur'u, Musa'nın Tevrat'ı, İsa'nın İncil'i, İbrahim'in Suhuf'u, bütün helal ve haramlar, Kur'an olmayan Fatıma'nın Mushafı ve insanları bize muhtaç kılan her şey onda kaydedilmiştir; insanlar onları öğrenmek için bize müracaat ederler; biz ise kimseye muhtaç değiliz; onda kırbaç, yarım kırbaç, çeyrek kırbaç ve tırmalamanın diyeti bile kaydedilmiştir. Cefr-i Ahmer de benim yanımdadır."

Ben, "Cefr-i Ahmer'de ne var?" diye sordum.

İmam (a.s), "Resulullah (s.a.a)'in silahı..." buyurdu.[\[1074\]](#)

İmam (a.s), "Onda insanları bize muhtaç kılan her şey..." sözüyle, Cefr ve mahfazada Ali'nin kitabı olduğu ve Ali'nin kitabında ise insanların ihtiyaç duyduğu her şeyin bulunduğunu kastetmiştir.

Ebu Hazma,[\[1075\]](#) İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet eder: "Fatıma'nın Mushafı'nda Kur'an'dan bir şey yoktur; onda babasının (s.a.a) vefatından sonra kendisine telkin edilen sözler var."[\[1076\]](#)

Başka bir rivayette ise İmam Sadık (a.s)'dan şöyle nakledilmektedir: Fatıma'nın Mushafı benim yanımdadır; onda Kur'an'dan bir şey yoktur!"[\[1077\]](#)

İmam Sadık (a.s) halkın "mushaf" kelimesini günümüzde olduğu gibi Kur'an'la karıştırmaması için çeşitli hadislerde Fatıma (s.a)'in Mushafında Kur'an'dan bir şeyin olmadığını vurgulamıştır.

Besairu'd - Derecat kitabında Ali b. Said'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın yanında oturmuştum. Dostlarımızdan bir grubunun da bulunduğu orada Mualla b. Huneys İmam (a.s)'a, "Fedanız olayım! Hasan b. Hasan'dan size ne ulaştı!" dedi. Sonra Tayyar İmam (a.s)'a şöyle dedi: "Fedanız olayım! Bir sokaktan geçerken bir merkebin üzerinde hareket eden ve etrafını bir grup Zeydiler saran Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ı gördüm..."

-Tayyar bu görüşmeden Muhammed b. Abdullah'a aralarında geçenleri İmam (a.s)'a anlattıktan sonra İmam şöyle buyurdu:-

Cefr hakkında "Su kırbaşı gibi insanların kıyamete kadar ihtiyaç duyacakları bilimler ve yazılarla dolu olan tabaklanmış bir inek derisidir. Resulullah (s.a.a) onu imla etmiş ve Ali (a.s) de kendi eliyle yazmıştır. Ve yine içinde Kur'an'dan hatta bir ayet bile bulunmayan Fatıma'nın Mushafı, Resulullah (s.a.a)'in yüzüğü, zırhı, kılıcı ve özel sancağı da bizim yanımdadır. Evet; onlar görmek istemese de Cefr bizim yanımdadır."[\[1078\]](#)

Bu rivayeti iki senetle rivayet etmiştir; biz bunlardan en mükemmel olanını naklettik.[\[1079\]](#)

* * *

Bu bölümde Ehlibeyt Mektebinde ilmin kaynaklarıyla ilgili söylediklerimiz, "Bir şeyin ispatı diğer şeyleri nefyeymeyi gerektirmez" kuralı gereğince, Ehlibeyt İmamlarının (a.s) ilimlerinin kaynaklarının sadece bunlarla sınırlı olduğu anlamına gelmez. Nitekim İmam Musa Kazım (a.s)'dan bu konuda şöyle rivayet edilmiştir: "Bizim ilmimizin kemali üç bölümdür: Geçmiş, sürüp giden ve yeni çıkacak olan. Geçmiş açıklanmıştır. Sürüp giden kesin olan ilimdir. Yeni çıkacak ilimler ise kalplere dökülen ve kulaklara değen şeylerdir. İlmin bu üçüncü bölümü ilmimizin en yüksek seviyesidir ve peygamberimizden sonra hiçbir peygamber olmayacaktır."[\[1080\]](#)

Bu Hadisin Şerhi

Allame Meclisî'nin Miratu'l - Ukul kitabında bu hadisin şerhinde yazıkları özetle şöyledir: Hadiste geçen "mebleğ-u ilmına" yani ilmimizin son sınırı ve kemali veya başlangıç noktası. "mazin" geçmişle ilgili ilimdir. "Ğabir" ise gelecekle ilgili ilimdir.

"Fe emme'l mazi fe mufesser" yani geçmiş ilimleri Resulullah (s.a.a) bize tefsir ve şerhetmiştir.

"Fe emma'l - ğabir" yani gelecekle ilgili kesin ilimler.

"Fe mezbur", yani Câmi, Fatıma'nın Mushafı ve diğer kitaplarımızda yazılmış olan şeyler; içlerinde veya onlardan birindeki yasa ve hükümler.

"Ve emma'l - hadis" yani yeni ve kesin olaylar veya Rabbanî ilim ve maarifler ya da kapalı şeylerin teşrihi.

"Fe kazife fi'l - Kulub" yani bir melek vasıta olmaksızın ilham yoluyla ve sadece Allah Teala tarafından kalbe düşürülen.

"Ev nukirre fi'l - esma" yani melekleri sözleriyle kulaklarına okunan. İlimin bu bölümü onlara has olması ve bir insan vasıta olmaksızın İmamlara (a.s) ulaştığı veya diğer iki ilim bu özelliğe sahip olmadığı için onların ilminin en yüksek seviyesidir. Selman ve Ebuzer gibi bazı özel sahabenin şahsen Resulullah (s.a.a) kanalıyla bu ilmin bir bölümüne ulaşmış ve onların ashabından bir grubu da o kitapları gözleriyle görerek ona vakıf olmuşlardır.

Fakat İmam (a.s)'ın bu sözü peygamberlik iddiasıyla eşdeğer olup ve halkın güzüne gayip hakkında bilgi sahibi olmak ve gayıptan haber vermek peygamberlere has olduğu için, "peygamberimizden sonra peygamber gelmeyecekti" sözüyle bu yanılgıyı gidermiştir. Çünkü peygamberle muhaddes arasındaki fark, peygamberin vahiy alırken meleği görmesi, muhaddesin ise sadece sesi duymasıdır. -Allame Meclisi (r.a)'in şerhi burada bitiyor-.

Usul-i Kâfi'de İmam Muhammed Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Muhammed (s.a.a)'in vasilerini hepsi muhaddestirler."

İmam Musa Kâzım (a.s) ise, "Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) doğru konuşan, iyi kavrama gücüne sahip muhaddestlerdir" buyurmuştur.

Muhammed b. Müslim ise bu konuda şöyle rivayet etmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın huzurunda muhaddes konusundan söz açılınca İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Muhaddes meleğin sesini duyan, fakat onu görmeyen kimsedir" buyurdu.

Ben, "Fedanız olayım! Bu durumda onun melek olduğunu nasıl anlar?" diye sordum.

İmam (a.s), "O sırada sözün meleğe ait olduğunu anlayabileceği bir sükunet ve huzur bulur" buyurdu.[\[1081\]](#)

Fakat Hulefa Mektebinin hadis kitaplarında bu özelliklerin benzerlerini halifelerden bazıları için ispatlayan hadislere rastlamaktayız; tıpkı Ümmü'l - Müminin Aişe'nin halife Ömer hakkındaki şu rivayeti gibi:

Aişe der ki: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: "Sizden önceki ümmetlerde muhaddestler vardı; benim ümmetimde de muhaddest olacak olursa Ömer b. Hattab onlardan biridir."

Ebu Hureyre de Ömer hakkında bu hadisin bir benzerini rivayet etmiştir.[\[1082\]](#) Fakat Hulefa Mektebi kaynaklarında geçen bu gibi hadislerde, onlardan birinin, apaçık bir şekilde Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hakkında geçtiği gibi Resulullah (s.a.a)'ten bir kitap miras aldığı geçmiş değildir.

Şimdi Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Resulullah (s.a.a)'ten miras aldıkları bu kitapların onlar arasında nasıl elden ele geçtiğini inceleyelim.

İmam Ali, Hasan, Hüseyin, Seccad ve Bâkır (a.s)

Besairu'd - Derecat kitabında Mualla b. Huneys kanalıyla İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Bu kitaplar Ali (a.s)'ın yanındaydı. Ancak Irak'a gidince onları emanet olarak Ümm-ü Seleme'ye bıraktı. Ali (a.s) şehid olunca bu kitaplar Hasan (a.s)'a ulaştı ve Hasan (a.s)'dan sonra ise Hüseyin (a.s)'a geçti. Hüseyin şehid olunca Ali b. Hüseyin'e ulaştı ve ondan sonra da babama -İmam Bâkır- ulaştı."[\[1083\]](#)

Besairu'd - Derecat kitabında bu konuda üç rivayet daha var. Bunlardan ikisi Ümm-ü Seleme'dendir. Şöyle ki: "Resulullah bana bir kitap emanet etti. Resulullah (s.a.a)'ten sonra ben o kitabı İmam Ali'ye teslim etti."

Aynen yukarıdaki anlamda olan üçüncü rivayet ise İbn-i Abbas'tandır.[\[1084\]](#)

Usul-i Kâfi'de Suleym b. Kays'tan şöyle rivayet edilmiştir: Emirülmüminin Ali (a.s) oğlu Hasan'a vasiyet edip Hüseyin (a.s), Muhammed ve tüm çocuklarını, Şia'nın ileri gelenlerini ve kendi Ehlibeytini buna tanık tuttuğunda ben de oradaydım. Emirülmüminin Ali (a.s) Hasan (a.s)'a bir kitap ve silah verip şöyle buyurdu: "Oğulcağızım! Resulullah (s.a.a) beni kendisine vasi tayin edip silah ve kitaplarını bana verdiği gibi bana da seni kendime vasi tayin etmemi, silah ve kitaplarımı sana teslim etmemi emretti. Ve bana emretti ki, sana, ölüm vaktin gelince onları kardeşin Hüseyin'e vermeni emrederim." Daha sonra oğlu Hüseyin'e dönerek şöyle buyurdu: "Ve Resulullah (s.a.a) sana onları bu oğluna vermeni emretti." Sonra Ali b. Hüseyin'in elinden tutup ona, "Resulullah (s.a.a) sana da onları oğlun Muhammed b. Ali'ye vermeni, Allah'ın Resülü ve benden ona selam ulaştırmanı emretti."[\[1085\]](#)

Yazar diyor ki: Emirülmüminin Ali (a.s)'ın oğlu Hasan (a.s)'a teslim ettiği bir kitaptı; bu kitap o hazretin Medine'den hicret ederken Medine'de Ümmü'l - Müminin Ümm-ü Seleme'nin yanında emanet bıraktığı ve Ümm-ü Seleme'nin daha sonra İmam Hasan (a.s) Medine'ye dönünde ona teslim ettiği kitaplardan farklıdır.

İmamet Mirasları ve İmam Seccad (a.s)

Şeyh Tusî'ni Gaybet adlı eserinde, İbn-i Şehr Aşub'un Menakıb'ında ve Meclisî'ni Biharul - Envar'ında Fuzeyl, İmam Bâkır'ın kendisine şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

İmam Hüseyin (a.s) Irak'a hareket edince, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in zevcesi Ümm-ü Seleme'nin yanına vasiyetname, bir takım kitaplar ve... bırakıp ona; "Yanında emanet bıraktığım şeyleri büyük oğlum gelince ona ver" buyurdu. İmam Hüseyin (a.s) şehid olunca Ali b. Hüseyin (a.s) Ümm-ü Seleme'nin yanına gitti. O da İmam Hüseyin (a.s)'ın kendisine bıraktığı emanetleri İmam Zeynulabidin (a.s)'a teslim etti.[\[1086\]](#)

Usul-i Kâfi, E'lamu'l - Verâ, Menakıb-i İbn-i Şehraşub ve Meclisî'nin Biharul - Envar'ında Ebubekir-i Hazremî'den[\[1087\]](#) İmam Sadık (a.s)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Hüseyin (a.s) Irak'a gidince vasiyetname ve kitaplarını Ümm-ü Seleme'ye emanet bıraktı. Ali b. Hüseyin Ümm-ü Seleme'ye müracaat edince onları ona teslim etti.[\[1088\]](#) Bu vasiyet name İmam Hüseyin (a.s)'ın Kerbela'da yazıp diğer miraslarıyla birlikte kızı Fatıma'ya emanet ettiği, onun da daha sonra Ali b. Hüseyin (a.s)'a verdiği vasiyetnameden farklıdır; o sırada şiddetli bir şekilde hasta olan İmam Seccad (a.s)'ın yaşayabileceğini tahmin etmiyorlardı.[\[1089\]](#)

İmamet Mirasları ve İmam Bâkır (a.s)

Usul-i Kâfi, E'lamu'l - Verâ, Besairu'd - Derecat ve Biharul - Envar'da İsa b. Abdullah'tan,[\[1090\]](#) babasından, dedesinden şöyle rivayet edilmiştir -ifade Usul-i Kâfi'nindir: Ali b. Hüseyin ölüm yatağında etrafını saran evlatlarına döndü; sonra oğlu Muhammed b.Ali'ye (İmam Bâkır) yönelerek, "Ey Muhammed! Bu sandığı kendi evine götür" buyurdu. Daha sonra diğer evlatlarına yönelerek şöyle devam etti: "Bu sandıkta dinar ve dirhem yoktur; bu sandık ilimle doludur."[\[1091\]](#)

Besairu'd - Derecat ve Biharul - Envar'da İsa b. Abdullah b. Ömer'in İmam Sadık (a.s)'dan şöyle riayet ettiği kaydedilir: "İmam Ali b. Hüseyin (a.s)'ın ölüm yatağında oğluna (Muhammed'e), "Ey Muhammed! Bu sandığı kendi evine götür" buyurdu. İmam Bâkır (a.s) o sandığı dört kişiyle kendi evine götürdü. İmam Seccad (a.s) şehid olunca İmam Bâkır (a.s)'ın kardeşleri gelerek o sandığın içindekilerden miras iddiasında bulunarak, "Sandığın içindekilerden bizim hissemize düşeni ver" dediler. Bunun üzerine İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurdu: "Vallahi sandığın içindekilerde sizin bir payınız yoktur; sizin onda bir payınız olsaydı babam onu bana vermezdi." O sandıkta Resulullah (s.a.a)'in silahı ve kitapları vardı."[\[1092\]](#)

İmamet Mirasları ve İmam Sadık (a.s)

Besairu'd - Derecat kitabında Zurare'den[\[1093\]](#) şöyle rivayet edilmektedir: İmam Sadık (a.s), "Babamın (İmam Bâkır) hayatında kitapları ve imamet mirasları bana ulaştı" buyurdu.[\[1094\]](#)

Ve yine bu kitapta Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'dan, "Babam Ebu Cafer -İmam Bâkır- dünyadan geçmeden Fatıma'nın Mushafı bana ulaştırdı" buyurduğunu duydum.[\[1095\]](#)

Ve yine bu kitapta Anbese-i Abid'den[\[1096\]](#) şöyle rivayet etmiştir: Biz İmam Cafer-i Sadık (a.s)'ın amcası oğlu Hüseyin'in yanında oturmuştuk. O sırada Muhammed b. İmran gelerek ondan yer kitabını istedi. Hüseyin, "Bekle onu Ebu Abdullah'tan (İmam Sadık) alayım" dedi. Ben, "O kitabın onun yanında ne işi var?" diye sordum. Bunun üzerine Hüseyin şöyle dedi: "O kitap önce İmam Hasan (a.s)'ın yanındaydı. Sonra imam Hüseyin (a.s)'a ulaştı; ondan Ali b. Hüseyin (a.s)'a, sonra İmam Bâkır (a.s)'a ve sonra da Cafer-i Sadık (a.s)'a ulaştı; biz ihtiyaç duyduğumuz şeyleri onun yanındaki kitaptan yazıyoruz."[\[1097\]](#)

Usul-i Kâfi ve Besairu'd - Derecat kitaplarında Hamran'dan şöyle rivayet edilmektedir: İmam Bâkır (a.s)'a, "Halk, Ümm-ü Seleme'ye teslim edilen mühürlü bir sahifeden bahsediyorlar" dedim.

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Resul-i Ekrem (s.a.a) vefat edince Ali (a.s) o hazretin ilmini ve silahını miras aldı; onlar öylece onun aynındaydı. Daha sonra Hasa (a.s)'a geçti; sonra da Hüseyin (a.s)'a ulaştı. Onların yok olmasından endişelendiğimiz zaman İmam Hüseyin (a.s) onları Ümm-ü Seleme'ye emanet etti. Daha sonra Ali b. Hüseyin (a.s) onları aldı."

Burada ben İmam (a.s)'ın sözüne girerek, "Evet, ondan sonra babanıza ulaştı ve ondan sonra ise sizin sıranız geldi ve o hazretten sonra onları siz aldınız" dedim.

İmam, "Evet" buyurdu.[\[1098\]](#)

İmran b. Eban'dan şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'dan Ümm-ü Seleme'ye emanet bırakılan halkın hakkında konuştuğu mühürlü sahifenin ne olduğunu sorduğumda şöyle

buyurdu: "Resulullah (s.a.a) vefat edince Ali (a.s) o hazretin ilmini ve silahını miras aldı. Daha sonra Hasa (a.s)'a ve sonra da Hüseyin (a.s)'a ulaştı."

Ben, "Sonra Ali b. Hüseyin (a.s)'e, sonra oğluna ve ondan sonra da size ulaştı" dedim.

İmam (a.s), "Evet" buyurdu.[\[1099\]](#)

İmamet Mirasları ve İmam Musa Kâzım (a.s)

Gaybet-i Nu'manî ve Biharul' - Envar'da -Meclisî- Hammad-i Saniğ'den şöyle rivayet edilmiştir: Mufazzal'ın[\[1100\]](#) İmam Sadık (a.s)'dan sorularını dinledim... Nihayet Ebu'l - Hasan (İmam Kazım) -a.s- içeri girdi. İmam (a.s), Mufazzal'a dönerek, "Ali (a.s)'ın kitabının sahibini görmek ister misin?" buyurdu. Mufazzal, "Bundan daha büyük ne olabilir ki?!" dedi. Bunun üzerine İmam Sadık (a.s), "Bu, o kitabın sahibidir..." buyurdu.[\[1101\]](#)

İmamet Mirasları ve İmam Rıza (a.s)

Ali b. Yaktin[\[1102\]](#) şöyle rivayet eder: İmam Ebu'l - Hasan'ın (İmam Rıza -a.s-) parmağıyla oğlu Ali'ye işaret ederek bana, "Ey Ali! Bu çocuklarımın en fakihidir. Ben kitaplarımı sadece ona verdim" buyurdu.

Başka bir rivayette de şöyle geçer: İmam Musa Kâzım (a.s)'dan, "Oğlum Ali evlatlarımın efendisidir ve ben kitaplarımı ona bıraktım" buyurduğunu duydum.[\[1103\]](#)

Usul-i Kâfi, İrşad-i Şeyh Mufid, Gaybet-i Şeyh Tusî ve Biharul' - Envar'da şöyle geçer: Naim-i Kabusî,[\[1104\]](#) Ebu'l - Hasan Musa'dan -İmam Kazım- (a.s) şöyle rivayet etmiştir: "Oğlum Ali çocuklarımın en büyüğü, benim yanımda en iyisi ve en sevimlisidir; o, benimle birlikte Cefr'e bakabilir; oysa ona ancak peygamber veya vasi bakabilir."[\[1105\]](#)

Rical-i Keşşî ve Biharul' - Envar-i Meclisî'de Nasr b. Kabus'dan[\[1106\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İmam Musa Kâzım (a.s)'ın evinde olduğum bir sırada İmam Rıza (a.s)'ın Cefr kitabına baktığımı gördüm. İmam Kâzım (a.s), "Bu oğlum Ali Cefr kitabına bakmaya hakkı olan tek kişidir" buyurdu.[\[1107\]](#)

Böylece kitapları bu yüce kişilerden her biri diğerinden miras almış, nesilden nesle ona müracaat etmiş, ondan ilim ve hükümleri çıkarmışlardır; aşağıdaki hadisler bunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadırlar:

Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Miras Aldıkları Kitaplara Müracaatı

İmam Sadık (a.s)'ın, İmam Hasan (a.s)'ın çocuklarının iktidarı gele geçirip geçiremeyeceklerini öğrenmek için Cefr kitabı ve Fatıma'nın Mushafı'na müracaat ettiğini gördük; nitekim Usul-i Kâfi ve Besairu'd - Derecat kitaplarında Fuzeyl b. Sukre'den[\[1108\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın huzuruna girince İmam (a.s) bana, "Sen gelemeden önce neye baktığımı biliyor musun?" buyurdu. Ben, "Hayır" dedim. İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Sen gelmeden önce Fatıma'nın kitabına bakıyordum; yeryüzünde hükümete ulaşacak olan herkesin kendisinin ve babasını adı bu kitapta geçmiştir. Fakat İmam Hasan (a.s)'ın çocukları hakkında onda bir şey bulamadım."[\[1109\]](#)

Valid b. Subeyh'ten[1110] şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s) bana, "Ey Velid!" buyurdu, "Ben Mushaf'a baktım ve falancanın çocukları için ayakkabı üzerine konan toz miktarı dışında bir şey göremedim." [1111]

Süleyman b. Hali'den ise şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s)'ın, "Benim yanımda padişahların isimleri kaydedilen bir sahife var; fakat onda Hasan'ın evlatları için bir şey yoktur" buyurduğunu duydum. [1112]

Ömer b. Uzeyne bir grubun İmam Sadık (a.s)'ın, "Muhammed'den soruldu. Benim yanımda içinde bütün peygamberlerin ve yönetime geçecek bütün padişahların isimleri bulunan iki kitap var; vallahi Muhammed b. Abdullah bunların hiç birinde yoktur" buyurduğunu duyduklarını rivayet etmektedir. [1113]

İmam (a.s)'ın "iki kitap"tan maksadı biri Cefr ve diğeri ise Fatıma (s.a)'in Mushafıdır. "Bütün peygamberlerin ismi"nden maksadı ise dedesi Resulullah (s.a.a)'ten önce gelip geçen diğer peygamberlerdir. Bu konu aşağıdaki hadisten de net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Besairu'd - Derecat kitabında Mualla b. Huneys İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet etmektedir: "İsmi benim yanımdaki kitapta yazılmayan hiçbir peygamber, peygamber vasisi ve padişah yoktur. Vallahi bu kitapta Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ın geçmemiştir. [1114]

Bu hadisin bir benzeri de Ays b. Kasım'dan [1115] rivayet edilmiştir. [1116]

Mualla b. Huneys'ten şöyle rivayet edilmektedir: İmam Sadık (a.s)'ın huzurunda olduğum bir sırada Muhammed b. Abdullah b. Hasan o hazretin huzuruna gelerek selam verdi ve sonra da ayrılıp gitti. İmam Sadık (a.s) Muhammed'e acıdı ve gözlerinde yaş belirdi. Bunun üzerine ben, "Şimdiye kadar sizin ona karşı böyle bir şey yaptığınızı görmemiştim!" dedim. İmam (a.s), "Onun haline acıdım; çünkü o kendisinin olmayan bir işe girişmiştir; ben Ali (a.s)'ın kitabında bu ümmetin halifeleri veya padişahları arasında onun ismini görmedim" buyurdu. [1117]

Anbese b. Bicad-i Abid'den şöyle rivayet edilmektedir: İmam Sadık (a.s)'ın gözerli Muhammed b. Abdullah b. Hasan (a.s)'a takılınca gözleri yaşla doluyor ve şöyle buyuruyordu: "Canım feda olsun ona! Halk onun vaadı verilen Mehdi olduğunu söylüyorlar; halbuki o öldürülecektir; onun ismi babası Ali (a.s)'ın kitabında bu ümmetin halifeleri arasında geçmiyor." [1118]

İmam Sadık (a.s)'ın "Ali'nin kitabı"ndan maksadı, babası Emirülmüminin Ali (a.s)'dan miras adlığı "Cefr" kitabıdır.

Kâfi kitabında Fuzeyl b. Yesar ve Bureyd b. Muaviye, [1119] ve Zurare'den şöyle rivayet edilmiştir: Abdulmelik b. A'yun İmam Sadık (a.s)'a, "Zeydiler Muhammed b. Abdullah'ın etrafında toplanmışlar; acaba o hükümete ulaşacak mı?" diye sordu. İmam, "Vallahi bende, içinde bütün peygamberlerin ve fetih yapan bütün padişahların ismi geçen iki kitap var; vallahi Muhammed b. Abdullah'ın ismi bu kitapların için birinde geçmemiştir" buyurdu. [1120]

İmam Sadık (a.s)'ın amcası Hasan (a.s)'ın oğullarının hareket ve girişimleri karşısında tutumu Cefr-i Ebyaz ve Fatıma'nın Mushafında geçen konulara dayanıyordu; Hazret bazen onlara bu kitaplarda geçen başlarına gelecekleri bildiriyordu. Fakat amcası oğulları o hazretin öğüt ve nasihatlerini kabul etmiyorlardı. Bu konuyu Ebu'l - Ferec-i İsfahanî Mekatilu't - Talibiyin adlı eserinde şöyle kaydetmiştir:

Aralarında İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'ın,[\[1121\]](#) Ebu Cafer Mensur,[\[1122\]](#) Salih b. Ali, Abdullah b. Hasan b. Hasan (a.s) ve oğulları Muhammed ve İbrahim ve yine Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osman[\[1123\]](#) da bulunan Haşim oğullarından bir grup "Ebvâ"da bir araya toplandılar

Salih b. Ali bu toplantıda şöyle konuştu: "İnsanların size göz diktiğini ve sizin hareket ve işaretinizi beklediklerini biliyorsunuz. Allah'ın sizi bir araya topladığı bu toplantıda kendi aranızdan birini seçip biat edin ve canınızla onu koruyun ki fatihlerin en hayırlısı olan Allah size fetih versin.

Sonra Abdullah b. Hasan Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle konuştu: "Bildiğiniz gibi falancanın (Muhammed'in) oğlu Mehdi'dir; o halde hemen ona biat edin."

Ebu Cafer Mensur ise şöyle konuştu: "Neden kendinizi aldatıyorsunuz?! Halbuki Allah'a andolsun halkın gözlerinin bu gence (Muhammed b. Abdullah b. Hasan'a) dikildiğini, boyunların ona doğru uzandığını ve onun emrini can-ı gönülden kabul ettiklerini herkesten iyi biliyorsunuz.

Oradakiler, "Allah için doğru söyledin; bu hepimizin bildiği kişidir" dediler ve sonra hep birlikte kalkıp Muhammed'e biat ettiler ve -biatlerinde sadık olduklarına dair- ellerin onun eline sürdüler. Daha sonra -bu seçim ve biate katılması için- birini Cafer b. Muhammed'e -İmam Sadık (a.s)'ı- gönderip o hazreti çağırdılar.[\[1124\]](#)

Cafer b. Muhammed -İmam Sadık- (a.s) gelince Abdullah b. Hasan yerinden kalkarak o hazreti karşılayıp yanında yer verdi ve sonra da ilk sözlerini tekrarladı.

İmam Sadık (a.s), "Bu işe girişmeyin; bir sonuca ulaşamayacaksınız" buyurdu ve sonra Abdullah'a dönerek şöyle buyurdu: "Bunun vaadı verilen Mehdi olduğunu sanıyorsan yanıyorsun; o, Mehdi olmadığı gibi bu zaman da Mehdi'nin zuhur zamanı değildir; fakat eğer onun Allah için ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmak için kıyam etmesini istiyorsan Allah'a andolsun sen bizim ailemizin büyüğüsün ve seni yalnız bırakmaz, oğluna biat ederiz."

Abdullah bu sözlere öfkelenerek, "Senin muhalefet edeceğini biliyordum; vallahi Allah sana gaybî ilim vermemiştir; sen ancak oğlumu kışkırdığın için muhalefet ediyorsun" dedi!

İmam (a.s) bunun üzerine, "Vallahi benim muhalefetimden nedeni bu değildir" buyurdu. Ve sonra elini Ebu Abbas Seffah'ın sırtına vurarak, "Fakat bu, kardeşleri ve çocukları sizden öne geçecekler" buyurdu.

Sonra elini Abdullah b. Hasan'ın omzuna vurarak şöyle buyurdu: "Vallahi hükümet ne sana ve ne de senin çocuklarına ulaşmayacak; hükümet onlarındır ve senin her iki oğlun da öldürülecektir."

İmam (a.s) daha sonra kalkarak Abdulaziz b. İmran-i Zührî'nin eline yaslanarak, "Şu omzuna sarı cüppe alan adamı -Eba Cafer Mensur-i Devanikî- görüyor musunuz? Vallahi bu onu (Muhammed'i) öldürecektir" buyurdu.

Abdulaziz İmran üstüne basa basa, "Yani Muhammed öldürülecek mi?" diye sordu.

İmam (a.s), "Evet" buyurdu.

Abdulaziz, ben içimden, "Vallahi kıskançlıktan dolayı böyle söylüyor" dedim. Fakat ölmeden önce onların ikisinin de -Mensur-i Devanikî tarafından- öldürüldüğünü gördüm.

Ebu Ferec daha sonra şöyle diyor:

İmam Sadık (a.s)'ın bu sözlerinden sonra oradan ayrılınca onlar da kalkıp dağıldılar ve bir daha toplanmadılar. Fakat Abdussamed ve Ebu Cafer, İmam Sadık (a.s)'ın peşinden giderek, "Ey Eba Abdullah! Bu söylediklerini bir daha tekrarlar mısın (hakikati söyler misin)?" dediler.

İmam (a.s), "Evet; yine söylerim ve ben buna vakıfım" buyurdu.[\[1125\]](#)

Başka bir rivayette ise İmam Sadık (a.s)'ın Abdullah b. Hasan'a şöyle buyurduğu geçer: "Bu hareket ne sana ve ne de senin evlatlarına ulaşmayacak; aksine, (Ebu Abbas-i Seffah'a işaret ederek) buna ve ondan sonra da (Mensur'a işaret ederek) buna ve sonra da çocuklarına ulaşacaktır; hükümet bunların elinde olacak; öyle ki çocukları hüküm sürecek ve kadınları hükümette görüş belirtecekler!"

Abdullah b. Hasan bu sözleri işittikten sonra, "Ey Cafer!" dedi, "Vallahi Allah sana gaybını bildirmemiştir..."

İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Hayrı vallahi; ben senin oğlunu kıskanmıyorum; gerçekten bu -Eba Cafer- onu zeytin yağı çıkarılan taşların üzerinde öldürecek ve sonra da kardeşini Tufufta atının ayakları suda olduğu bir halde öldürecektir..."[\[1126\]](#)

Taberî ve Ebu'l - Ferec, Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin (a.s)'ın kızı Ümmü'l - Hüseyin'den şöyle rivayet etmişlerdir: Amcam Cafer b. Muhammed'e, "Fedanız olayım! Muhammed b. Abdullah b. Hasan'ın sonu ne olacak?" diye sordum. Cafer b. Muhammed şöyle buyurdu: "Muhammed bir fitnede bir Rum evinin yakınlarında ve kardeşi ise Irak'ta, atının ayakları suda olduğu bir halde öldürecekler..."[\[1127\]](#)

Diyorlar ki, Mensur-i Devanikî'nin ordusunun baş kumandanı İsa Medine'ye girince İmam Sadık (a.s), "Bu, o mudur?!" diye sordu. Oradakiler, "Ey Eba Abdullah! Kimden bahsediyorsun?" dediler. İmam (a.s), "Bizim kanımızla oynayacak olan kişiden! Vallahi o Muhammed ve İbrahim'e aman vermeyecek!" buyurdu.[\[1128\]](#)

Ravi diyor ki: Muhammed'le birlikte Hazma b. Abdullah b. Muhammed b. Ali de kıyam etti. Oysa amcası İmam Sadık (a.s) onu sakındırarak öldürüleceğini söylemişti![\[1129\]](#)

İmam Sadık (a.s)'ın Hasanoğullarının Başına Gelecekleri Haber Verişinin Yaygınlaşması

İmam Sadık (a.s)'ın İmam Hasan (a.s)'ın evlatlarının başına gelecek olayları haber verdiği her tarafa yayıldı, bu haber yakın, uzak herkesin kulağına ulaştı. İşte bu nedenledir ki İmam Sadık (a.s)'ın ashabından biri olan Fuzeyl b. Yesar kendisine Abdullah b. Hasanın oğulları Muhammed ve İbrahim'in kıyam ettiklerini bildiren kişiye, "Kıyamları sonuç vermeyecek" dedi.

Ravi diyor ki: Defalarca onların kıyam ettiğini Fuzeyl b. Yesar'a ulaştırdım; fakat o yine aynı cevabı veriyordu; nihayet bir gün ona, "Allah'ın rahmeti üzerine olsun senin. Bu haberi kendi

yanından mı söylüyorsun?" dedim. Fuzeyl, "Hayır vallahi; ben İmam Sadık (a.s)'dan, kıyam edecek olurlarsa öldürüleceklerdir, buyurduğunu duydum" dedi.[\[1130\]](#)

Ve yine İbrahim Basra'da kıyam edip Mensur'un ordusunu bozguna uğratıp ordunun öncülerini dağıtıp Kufe'ye ulaşınca Ebu Cafer Mensur kolay bir şekilde kaçabilmek için yük develerini ve diğer hayvanları Kufe kapılarında hazır tutmalarını emretti.[\[1131\]](#) Mensur o halde endişe içine sürekli, "Ey Rabi! Vay haline; nasıl olur bu? Daha çocuklarımız hükümete ulaşmadı; peki çocuklarımızın hükümete geçmesi ne olacak?" diyordu.[\[1132\]](#)

Ebu Cafer Mensur-i Devanikî açık bir şekilde İmam Sadık (a.s)'ın, "-Abbasilerin- çocukları saltanata geçecek ve hükümet işlerinde kadınlarla müşavere edecekler!" şeklindeki buyruklarına işaret ediyordu.

İki Kardeşin Kıyamının Sonu

Taberî ve Ebu'l - Ferec şöyle rivayet etmişlerdir: "Sonunda Muhammed Medine'de yağ taşlarının yanında öldürüldüler."[\[1133\]](#)

Eğanî'den şöyle geçmiştir: Muhammed'in kardeşi İbrahim de atının üzerinde oturup Mensur'un kaçan ordusunu takip ederken ansızın isabet eden bir okla öldürüldü.[\[1134\]](#)

Abdullah b. Hasan'ın oğulları Muhammed ve İbrahim'in sonu İmam Sadık (a.s)'ın ondan çok önce buyurduğu gibi oldu.

* * *

Buraya kadar İmam Cafer-i Sadık (a.s)'ın İmam Hasan (a.s)'ın evlatlarının hükümete geçip geçmeyeceğini yönünde haber almak için Cefr kitabı ve Fatıma (s.a)'in Mushafına müracaat ettiğini bildiren rivayetlere değindik. Aşağıda da İmam Zeynulabidin (a.s)'dan Ömer b. Abdulaziz'in hilafete ulaşacağı rivayet edilmiştir.

Abdullah b. Ata-i Temimî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Medine'de Mescid-i Nebi'de İmam Ali b. Hüeyin (a.s)'ın huzurunda oturmuştum; o sırada güzel yüzlü bir genç olan ve ayağında gümüş tasma bir nalın bulunan Ömer b. Abdulaziz yanımdan geçti. İmam Zeynulabidin (a.s) ona bakarak, "Ey Abdullah! Bu kendini beğenmiş zengini görüyor musun? O saltanata ulaşacak" buyurdu. Ben, "Bu fasıkı mı söylüyorsunuz?" dedim. İmam (a.s), "Evet; fakat hükümet dönemi çok kısa olacaktır..." buyurdu.[\[1135\]](#)

İmam Rıza (a.s)'ın Cefr'den Delil Getirişi

Erbilî'nin (ö. 693 hicri) Keşfu'l - Gumme adlı eserinde, İmam Rıza (a.s)'ın hakkında şöyle geçmiştir: Hicri 670 yılında, İmam Rıza (a.s)'ın mukaddes türbesinin bakıcılarından biri Me'mun'un yazılan ve arkası İmam Rıza (a.s)'ın hattıyla süslene bir anlaşmayı bana gösterdi. Ben İmam Rıza (a.s)'ın mübarek hattını öpüp sözlerinin gülistanında gözlerimi gezdirdim ve bu mübarek hattı ziyaret etme nimetini Allah Teala'nın bana bir lütfü olarak algıladım. Me'mun Abbasî bu anlaşmada kendi hattıyla şöyle yazmıştı:

Bismillahirrahmanirrahim

Bu Emirülmüminin Harun Reşid'in oğlu Abdullah'ın kendi eliyle veli ahdı Ali b. Musa b. Cafer'e yazdığı anlaşmadır. Ama sonra; Alla Teala İslam'ı insanların dini kıldı ve kulları arasından onları kendisine hidayet etmeleri için elçiler seçti; öyle elçiler ki onların ilki sonuncusunu müjdelemiş, her biri bir önceki peygamberi teyit etmiştir; nihayet uzun bir zaman vahiy kesilip yeryüzü Allah'ın elçilerinden boş kalıp ilim yok olup kıyamet yaklaştıktan sonra Allah Teala'nın peygamberliği Muhammed Mustafa (s.a.a)'le son buldu. Allah Teala onu peygamberlerin sonuncusu, onların şahidi ve koruyucusu kıldı. İçinde batıl bulunmayan Kur'an'ı Hakim ve Hamid Allah'ın tenzili olan Kitabı ona indirdi. Öyle bir kitaptır ki, etkin hücceti insanlara ulaşması, helak olan veya kurtulanların bir delil ve burhan üzere helak olması veya kurtulması için onda helal ve haram, müjde ve korkutma, sakındırma ve inzar, emir ve nehiy vardır. Gerçekten Allah duyan ve bilendir.

Resulullah (s.a.a) O'nun elçiliğini tam olarak iblağ edip insanları kendisine emredildiği gibi önce öğüt ve güzel nasihatle, sonra güzel tartışmayla ve sonunda da cihad ve şiddetle Allah'ın yoluna davet etti. Nihayet Allah onun ruhunu aldı ve onun için kendi yanında olanı seçti.

Peygamberlik son bulup Allah, Muhammed (s.a.a)'le vahiy ve risaleti sona erdirince dini ve Müslümanların işlerini hilafetle ayakta tuttu; onun izzeti ve hakkın yerini bulması için itaati şart kıldı; böylece Allah'ın farzları, İslam'ın kanun ve kurallarının, sünnet ve gidişatlarının yerine getirilmesini ve böyle bir itaatle Allah'ın düşmanlarıyla cihad edilmesini diledi.

Dolayısıyla, onları seçip din ve kullarının korumasını kendilerine bıraktığı için Allah'ın halifelerinin O'na itaat etmeleri farz olduğu gibi Müslümanlara da hakkın ayakta tutulması, adaletin yayılması, yollarda emniyetin sağlanması, kanların saygınlığının korunması ve halk arasında barış sağlanması için halifelerine itaat ve yardım etmeleri farzdır. Aksi durumda Müslümanların birliği dağılacak, işleri bozulacak, inançlarında ihtilaf çıkacak, din yenik düşecek, düşmanları onlara sulta kuracak, söz birlikleri bozulacak, dünya ve ahiret hüsrana düşecekler.

Dolayısıyla, Allah'ın yeryüzünde halife kıldığı ve kulları için emin kıldığı kimsenin Allah'ın için kendini çaba harcaması, Allah'ın itaat ederek O'na rızasını kendi isteklerinden öne geçirmesi, hak ölçülerinde hükümet etmesi, hak üzere hükmetmesi ve adaletle davranması gerekir. Çünkü Allah Teala peygamberi Davud'a şöyle buyurmuştur:

"Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır." [\[1136\]](#)

Ve yine şöyle buyuruyor: **"Senin Rabbin hakkı için biz onların hepsine mutlaka soracağız: Yaptıkları şeylerden."** [\[1137\]](#)

Ömer b. Hattab'ın, "Bir su nehrinin kıyısında bir kuzu bir olayla karşılaşırsa Allah'ın bu nedenle beni sorumlu tutmasından korkarım" dediği ulaştırır bize.

Vallahi, sadece kendi nefisinden sorumlu olup kendisiyle Rabbi arasında sorumlu tutulacak olan kimse çok büyük ve önemli bir işle karşı karşıyadır. O halde ümmetin işinden sorumlu olan kimsenin durumu nasıl olur acaba?! O halde bize sebat verip, cennete, kendi rızası, rahmet ve rızvanı yönlendirmesi için Allah'a güvenmek, O'na yönelmek, O'ndan yardım dilemek, sapmamak, korunmak ve hidayet bulmak için O'ndan muvaffakiyet istemek gerekir.

İnsanlar arasında kendi nefisini herkesten iyi gören, yeryüzünde Allah'ın dini ve kulları konusunda herkesten samimi ve halis olan kimse Allah'a, Kitabına ve Resulullah (s.a.a)'in hayatında ve ölümünden sonra onun sünnetine itaat eden, kendine halife, Müslümanlara imam, onların işini üstlenecek ve kendisinden sonra hallerini gözetecek kimseyi seçmede tüm gayretini sarfeden kimsedir; öyle ki seçeceği bu kişi onlara örnek, sığınak, dertlerinin devası, kanlarının koruyucusu, şeytanın hile ve fitnelerini onlardan uzaklaştıran olmalıdır; çünkü Allah Teala veliahtlığı hilafetten sonra İslam'ın tamamı, kemali, ümmetin izzet ve salahı kılmış ve kendi gücüyle halifelerini kendi yerlerine geçirecekleri kimseyi seçmeyi ilham etmiştir; çünkü böyle bir seçimde nimetin büyüklüğü, ümmetin din ve dünyasının salahı saklıdır ve Allah bu vesileyle hilecilerin, insanlar arasında ihtilaf ve ikilik yaratanların ve düşmanların hile ve fitnesini yok etmeyi dilemiştir.

Müminlerin emiri Me'mun hilafetin kendisine ulaştığı andan itibaren omuzlarındaki böyle bir sorumluluğun ağırlığını hissedip, acılık ve zorluğunu anlamıştır. Çünkü böyle bir sorumluluğu üstelenen kimse Allah Teala'yla tam bir bağlantı içerisinde olmalı, üzerine aldığı şeyi tam anlamıyla korumalı, dinin izzeti, müşriklerin kökünün kazınması, İslam ümmetinin salahı, adaletin yayılması, Kitab ve sünnetin uygulanması için tüm varlığını adamalı, gözlerini dikip uzun uzadıya düşünmelidir.

İşte bu ve benzeri şeyler onu (Me'mun'u) ilgisizlik, refah taleplik ve keyif sürmekten alıkoyuyordu. Çünkü o, Allah Teala'nın kendisini sorumlu tutacağı şeylerden haberdar olup kıyamet günü Allah'la ömrünü kullarının hayrı ve hallerini gözetmek için harcıyıp kendisinden sonra ümmetin halini gözetmede, züht, takva ve ilimde yeryüzünde insanların en üstünü olan, Allah'ın emrini ve farzlarını ikame etmede herkesten çok çaba harcayan birini veliaht ve ümmete yönetici seçmiş olarak mülakat etmeyi arzuluyordu. (Me'mun) münacat ederek Allah'tan hayır talep ediyordu, kendi rızası olan böyle birinin ismini kendisine ilham etmesini istiyordu. Ve gece ve gündüzlerini sürekli bu düşünceyle geçiriyor, Abdullah b. Abbas ve Ali b. Ebutalib oğullarından teşkil olan kendi ailesi arasında böyle birini arıyordu, düşüncesini kullanıyordu; onları tanıdığı kadarıyla onların ahlak, davranış, hal ve hareket ve düşünceleri kendisine aşikar olması için bu aramada oldukça fazla çaba harcıyordu.

Bu konuda gücü yettiği kadar çaba harcıyıp uzun uzadıya sorup soruşturarak onların karanlık ve gizli yönlerinden haberdar oldu. Nihayet bütün bu çaba ve araştırmalardan ve Allah'tan ümmeti için hayır diledikten sonra bu iki aile arasında en iyisi, en takvalısı, kullar arasından Allah'ın hakkını yerine getirmede en fedakârını Ali b. Musa b. Caber b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebutalib görerek onu seçti. Çünkü onun apaçık üstünlüğünü, nur veren ilmini, parlak takvasını, halis zühdünü, dünyaya rağbetsizliğini ve halkın onun emrine itaat ettiğini görmüş, hakkındaki haberlerin tevatür haddine ulaştığını, sözlerinin bir olduğunu, onun çocukluk ve gençliğinden itibaren yaşanıncaya kadar fazilet, takva, makam ve mevkinin yüceliğinin dillere destan olduğu ona (Me'mun'a) aşikar olmuştur. İşte bu nedenle onu kendine veliaht seçmiş, kendisinden sonra hilafeti ona bırakmış ve bu seçimde Allah'ın hayrına emin olmuştur. Çünkü Allah çok iyi biliyor ki o (Me'mun), İslam ve Müslümanların hayrı, hakkın istikrarı ve alemlerin Rabbi Allah'ın huzuruna çıkacağı günden kendisinin kurtuluşunu dileyerek fedakarlık etmiştir.

Böylece müminlerin emiri çocuklarını, ailesini, yakınlarını, ordusunun kumandanlarını ve hizmetçilerini biate davet etmiş, onlar da aceleyle, sevinerek ve müminlerin emirinin Allah'a itaat için yolunda hava ve heveslerinden, evlatları ve hatta yakınlık bakımından müminlerin emiri kendisinden razı olunduğu için "Rıza" diye adlandırdıkları Ali b. Musa'dan kendisine daha yakın olan kimselerden geçerek fedakarlık ettiğinden haberdar olarak ona biat ettiler.

Öyleyse ey müminlerin emirinin ailesi, ey şehirdeki insanlar, ordu komutanlarına, askeri güçlere ve Müslümanlar! Müminleri emirine ve ondan sonra da halife olarak Rıza'ya biat edin.

"Ondan sonra Rıza'ya" sözünden sonra kendi kalemıyla şöyle yazdı: Müminlerin emirinden sonra Allah'ın adı ve bereketi, dini ve kulları için hükmünün güzelliğiyle eli ve göğsü açık bir halde ailesinden olan Ali b. Musa Rıza'ya biat edin ve sizin için kendisinin ve sizin hayrınız olan şeyi seçen müminlerin emrinin isteğini bilin. Müminlerin emirine sizin din ve dünya hayrınızı ilham eden Allah'a şükredin. Bunun sizin aranızda sıcaklık ve birlik vesilesi olması, kanlarınızı koruması, dağınıklığınızı engellemesi, sınırlarınızı koruması, din ve dünyanızı güçlendirmesi, düşmanlarınızı yok etmesi ve işlerinizi sağlamaştırması ümidiyle.

O halde Allah'a ve müminlerin emirine itaate koşun; çünkü ona itaatte sizin için emniyet ve güvence var; bu konuda Allah'a şükredecek olursanız Allah'ın izniyle hayrı da size dönecektir. Bu konuları müminlerin emiri kendi hattıyla hicri 201 yılının Ramazan ayının yedisi Pazartesi yazmıştır.

Bu anlaşmanın arkasına ise İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) kendi hattıyla şöyle yazmıştır:

Bismillahirrahmanirrahim

Hamdolsun Allah'a ki istediği her şeyi yapar, hükmünde niye ve neden olmaz, iradesini engelleyen olmaz. Gözlerin hıyanetini ve kalplerin gizlediğini bilir. Allah'ın salat ve selamı peygamberlerin sonuncusu elçisi Muhammed'e ve onun tertemiz Ehlibeytine olsun.

Ben Ali b. Musa b. Cafer diyorum ki: Allah müminlerin emirine hayır işlerinden yardımcı olsun ve onu doğru yolda muvaffak kılsın; o bizim diğerlerinin görmezden geldikleri bazı haklarımızı tanıdı, parçalanmış akrabalıkları birleştirdi, korku içerisindeki kalplere emniyet verdi, hatta öldükten sonra diriltti, muhtaç olduktan sonra ihtiyaçlarını giderdi. Bütün bunları alemlerin Rabbi'nin rızası için yaptı ve Allah'tan başka kimseden bir mükafat beklemedi. Yakında Allah şükredenlerin mükafatını verecek iyilik yapanların ecrini zayi etmeyecektir.

O, kendisinden sonra yaşayacak olursam beni kendine veliaht tayin etmiş, bu büyük yönetimi bana bırakmıştır. Fakat Allah'ın sağlamaştırılmasını istediği düğümü çözen, Allah'ın güvenli kılmasını istediği kulpu kıran, onun saygınlığını çiğnemiş, haramını helal kılmış olur; bu durumda önderine zulmetmiş ve İslam'ın saygınlık perdesini yırtmış olur. Geçmiştekiler böyleydiler; dinde ihtilafın baş göstermemesi ve Müslümanları birbirlerine bağlayan ipin kopmaması için sürçmeler karşısında sabır göstermiş ve zararlar karşısında itiraz etmemişlerdir. Çünkü daha cahiliye döneminde fazla bir zaman geçmemiş, fırsat kollayanlar, İslam dinini bela ve musibete düşürmek ve böylece kin ve öfkelerini kusmak için uygun bir fırsatı gözlüyorlardı.

Allah'ı tanık tutuyorum ki eğer beni Müslümanların yönetimine atayıp hilafetini benim üzerime bırakacak olursa bütün insanlara, özellikle Abbas b. Abdulmuttalib oğullarına karşı Allah ve Resulüne (s.a.a) itaat ilkesiyle hükmedeceğim. Haksız yere kan dökmeyip, insanların namusunu ve malını kimseye mubah kılmayacağım. Ancak Allah'ın sınırlarının izin verdiği ve farzlarının mubah kıldığı şeyi isteyeceğim.

Yine eşitlik ve beraberliği seçip gücüm yettiği kadar onu sağlamaya çalışacağım. Ben bu ahdi kendi üzerime vurgulu bir sözleşme yaptım; (eğer bu konuda gevşeklik gösterecek olursam)

Allah bundan dolayı beni sorumlu tutsun. Gerçekten Allah Teala buyuruyor ki: "**Ahd de yerine getirin, çünkü ahd'den sorulacaktır.**"

Eğer bir bidat çıkaracak veya bir değişiklik yapacak veya bir şeyin yerine başka bir şey bırakacak olursam cezalandırılmak üzerime bir hak olsun. Allah'ın gazabından O'na sığınır, Allah'a itaat etmek için benimle kendisine itaatsizlik arasında ayrılık düşürmesi, bana ve diğer Müslümanlara afiyet vermesi için O'na yönelirim.

Buna rağmen Câmia ve Cefr bunun aksini söylüyor; Bana ve size ne yapacağını bilmiyorum "**Hüküm vermek, yalnız Allah'a âittir. (O) gerçeği anlatır ve O, (dâvâyı çözüp) ayırdedenlerin en iyisidir.**"[\[1138\]](#) Fakat ben müminlerin emirine itaat edip onun hoşnutluğunu seçtim. Allah beni ve onu kendi koruması altına alsın. Bu konuda Allah'ı kendime şahid tutuyorum ve şahid olarak Allah yeter.

Ben bu konuyu kendi yazımla müminlerin emiri -Allah uzun ömürler versin- huzurunda, Fazl b. Sehl, Sehl b. Fazl, Yahya b. Eksem, Abdullah b. Tahir, Semame b. Eşres, Bişr b. Mu'temer ve Hemmad b. Nu'man'ın ayında hicri 201 yılının Ramazan'ında yazdım.

Ahitnamenin Sağ Tarafının Şahidleri

Yahya b. Eksem bu sözleşmenin ister metninin ve ister arkasında yazılı olanları doğruluğunu onaylayarak Allah'tan bu veliahtlığın müminlerin emirine ve tüm Müslümanlara hayırlı ve bereketli olmasını diliyor. Yahya ahitnamenin yazıldığı tarihte bu şahitliği kendi el yazısıyla yazmıştır. Abdullah b. Tahir b. Hüseyin de ahitnamenin yazıldığı tarihte onu teyit etmiştir. Yine Hammad b. Osman ahitnamenin yazıldığı tarihte onun arkasındaki yazıyı kendi yazısıyla onaylamıştır. Bişr b. Mu'temer de bu anlamda onaylamıştır.

Ahitnamenin Sol Tarafının Şahidleri

Müminlerin emiri -Allah ona uzun ömürler versin- veliahtlık sözleşmesi olan ve bu vesileyle Sırat köprüsünden geçmesi umduğu bu yazının ön ve arka tarafının efendimiz Resulullah (s.a.a)'in mutahhar haremünde Ravza'yla Minber arasında, Haşimoğullarıyla diğer ileri gelenlerin ve askeri makamların gözleri önünde biat şartları yerine getirildikten sonra açık bir şekilde ve herkesin karşısında okunmasını, böylece cahil kişilerin halk arasında yaydığı şüphenin ortadan kalkmasını emretmiştir; nitekim müminlerin emiri bununla hücceti tamamlamış ve Müslümanlara kaçış yolunu kapatmıştır ki "**Allah, müminleri içinde bulunduğunuz (şu) durumda bırakacak değildir.**" (Âl-i İmran, 179) Fazl b. Selh müminlerin emirinin fermanı üzerine bunu sözleşme tarihinde yazmıştır.

Erbilî'nin Keşfu'l - Gumme'de kaydettikleri burada bitiyor.[\[1139\]](#) Bu iki mektubu, kitabımızın özetleme metodunu izlediğimiz diğer yerlerinde yaptığımız aksine özetlemeden, olduğu gibi naklettik; çünkü her iki mektup ve şahitlerin şahitliği içeriklerinin doğruluğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır; eğer bunu özetleyecek olsaydık böyle açık bir sonuç alamazdık.

İbn-i Tiktakî (ö. 709 hicri) her iki mektubun özetini "el-Fahrî" adlı eserinin "adabu's - sultaniye" bölümünde kaydederek şöyle demiştir:

Me'mun kendisinden sonraki hilafeti düşünerek (kendi hayalince) üzerinden sorumluluğu atmak için onu salih bir kişiye bırakmak istedi. İşte bu nedenle Abbasî ve Alevî ailesinin ileri gelenlerinin durumunun göz önünde bulundurup Ali b. Musa Rıza (a.s)'dan daha salih, daha

üstün, daha takvalı ve daha dindar birini bulamadığını söylemiş; böylece onu kendine veliaht seçti; bu konuda kendi eliyle sözleşme yazdı ve İmam Rıza (a.s)'a onu kabul etmesi için baskı uyguladı. O hazret başta bu veliahtlığı kabul etmediyse de sonunda kabul etti ve Me'mun'un mektubunun arkasına şu anlamda bir yazı yazdı:

Her ne kadar da Cefr ve Câmia bunun aksini ortaya koyuyorsa ve şahidler onlara tanıklık ettilerse de ben halifenin emrine itaat etmek için kabul ediyorum.[\[1140\]](#)

Allame Meclisî (ö. 1111 kameri) her iki mektubun tamamını Keşfu'l - Gumme'den alarak Biharul - Envar adlı eserine nakletmiştir.[\[1141\]](#)

Hulefa Mektebinde Cefr ve Câmia

Mir Seyyid Ali b. Muhammed b. Ali Hanefi Esterabadî (ö. 816), Kadı Azdulicî'nin (ö. 756) "Mevakif" adlı eserine yazdığı şerhte "Cefr" ve "Câmia"dan şöyle bahsetmiştir:

Cefr ve Câmia İmam Ali'nin -Allah ondan razı olsun- harif ilmi yoluyla dünyanın sonuna kadar vuku bulacak olayları yazmış olduğu iki kitaptır; onun soyundan gelen imamlar onları biliyor ve onlardan yararlanarak hüküm veriyorlardı. Ali b. Musa Rıza'nın (r.a) Me'mun'un veliahtlığını kabul ettiğine dair yazdığı mektupta şöyle geçer: Sen babalarımın inkar ettiği bizim haklarımızın bir bölümünü tanıdın; ben senin veliahtlığını kabul ediyorum; fakat Cefr ve Câmia bu işin tamamlanmayacağını bildiriyorlar...[\[1142\]](#)

Taş Köprüzade Mevla Ahmed b. Mustafa (ö. 962 kamerî) Miftahu's - Seade ve Misbahu's - Siyade adlı eserinde şöyle yazıyor:

Halife Me'mun kendisinden sonra hilafetin Ali b. Musa Rıza'ya ulaşmasını kararlaştırıp ona bir ahitname yazınca, Ali b. Musa Rıza, Me'mun'un mektubunun sonunda şöyle yazdı: "Kabul; fakat Cefr ve Câmia bunun tamamlanmayacağını ortaya koymaktadırlar." Nitekim onun söylediği gibi de oldu; çünkü Me'mun bundan dolayı Haşimoğulları tarafından bir fitnenin çıkmak üzere olduğunu anlayınca, tarih kitaplarında geçtiği üzere Ali b. Musa Rıza'yı üzümle zehirledi.[\[1143\]](#)

Hulefa Mektebinde Cefr ve Câmia'dan bahseden kişilerden biri de Şeyh Kemaluddin Ebusalim İbn-i Talha Muhammed b. Talha-i Nusaybinî-i Şafî'dir (ö. 652 hicri kameri). Keşfu'z - Zunun'da söylendiğine göre küçük bir kitap olup başında, "elhamdulillah'il-lezi etlea men ictebahu..." şeklinde geçen Şeyh Kemaluddin, "el-Cefru'l - Câmi ve'n - Nuru'l - Lami" adlı eserinde İmam Sadık (a.s)'ın soyundan olan imamların Cefr'i tanıdıkları geçmektedir...[\[1144\]](#)

Yine Cefr ve Câmia ilmi hakkında ondan şöyle nakledilmiştir: Cefr ve Câmia iki değerli kitaptır. Onlardan birini İmam Ali b. Ebutalib (r.a) Kufe mescidinin minberinde yaptığı konuşmasında bahsettiği ve diğeri ise Resulullah (s.a.a)'ın sır olarak Ali'ye imla edip yazmasını emrettiği ve Ali'nin de dağın harfler şeklinde ve Adem'in Sıfırı metoduyla ince ve işlenmiş bir deve derisi üzerine yazdığı kitaptır. Bu kitap geçmiş olaylardan ve gelecekte vuku bulacak hadiselerden bahsettiği için halk arasında meşhurdur.[\[1145\]](#)

İbn-i Haldun kendi Mukaddime'sinde şöyle diyor: (İmam) Cafer-i Sadık ve Ehlibeytten olan onun gibilerin çok sayıda keşif ve kerametleri vardır; bu konuda onların kaynağı sahip oldukları velayet makamıdır -Allah daha iyisini bilir-. Eğer Resulullah (s.a.a)'ın soyundan olmayan Allah'ın velilerinden bu gibi şeylerin baş gösterdiği inkar edilmezse, o halde haklarında

Resulullah (s.a.a)'in, "Aranızda muhaddesler olacaktır" buyurduğu kimseler bu yüce makama, büyük kerametlere herkesten daha layıktırlar.[\[1146\]](#)

İbn-i Haldun'un daha sonra söylediği sözler özet olarak şöyledir:

Zeydiye fırkasının önderi Harun b. Said-i İclî'nin (İmam) Cafer-i Sadık'tan rivayet ettiği bir kitabı vardı. Onun gelecekte (Resulullah -s.a.a-'ın) Ehlibeytinin, özellikle onların bazılarının karşılaşacakları olayları bildirilmişti. (İmam) Cafer-i Sadık ve Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytinden olan diğerleri, Allah'ın bu gibi velilerine has olan keramet ve mükâşefe yoluyla gelecekte haber veriyorlardı. Gelecekle ilgili verilen bu bilgilerin tümü İmam Cafer-i Sadık'ın yanındaki bir buzağının derisi üzerine yazılmıştır... Bu kitapta İmam Cafer-i Sadık'tan Kur'an-ı Kerim tefsiri ve onun batınından anlaşılan hayret verici derin anlamlar yazılmıştır... Eğer bu kitabın (İmam) Cafer-i Sadık'a istinadı doğru ise, ister o hazretin kendisinden olsun ve ister tümü keramet sahibi olan o ailenin diğer ileri gelenlerinde şüphesiz iyi bir isnattır. O hazretin akrabalarından bazılarının gelecekte kendilerini bekleyen olayları haber verip onları sakındırdığı ve sonunda onun buyurduğu gibi olduğu doğrudur.

Cafer-i Sadık hazretleri amcası oğlu Zeyd'in oğlu Yahya'yı kıyamının sonucundan sakındırdığı, öldürüleceğini bildirerek onu uyardığı; fakat Yahya'nın kabul etmeyerek kıyam ettiği ve sonunda Cafer-i Sadık'ın buyurduğu gibi Cevzcan'da öldürüldüğü meşhurdur.

Onların dışında herkesin keramet sahibi olabileceği kabul edilirse, ilim, din, Resulullah (s.a.a)'in rivayet ve sünneti konusunda herkesten önde olan ve Allah'ın özel lütuf ve inayetine sahip olan Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Ehlibeytinin mükâşefe ve keramete sahip olmalarında şüphe edilebilir mi?!!! Oysa köklerinin asaleti dal ve budakların temizliğine tanıklı eder. Ehlibeytten belli bir kişinin ismi getirilmeden onların gelecekle ilgili haber verdikleri bir çok defa rivayet edilmiştir[\[1147\]](#).

Ebu'l Alâ-i Muarra (ö. 449 hk.) bu konuda şu beyitleri okumuştur:

Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytin ilminin /

Cefr'de (bir deride) gelmesine şaşırdılar

Halbuki müneccimin daha küçük aynası /

Onlara tüm bayındırlıkları ve çölleri gösterir.[\[1148\]](#)

* * *

Yukarıdaki hadislerde Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) geçmiş ve gelecekle ilgili olayları kapsayan Ali'nin Cefr'i ve Fatıma'nın Mushaf'ına müracaat ettiklerini gördük. Ve yine "Cefr"den Hulefa Mektebinin muteber kitaplarında bahsedildiğini ve hatta bazılarının Ehlibeyt İmamlarının (a.s) onlara müracaat ettiklerini kaydettiklerini gördük. Şimdi ise Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Emirulmüminin Ali (a.s)'in İslam hükümlerini kapsayan Câmia kitabına müracaat edişlerini inceleyeceğiz.

Ehlibeyt İmamlarının (a.s) Câmia Kitabına Müracaatı

Yaptığımız araştırmada direkt olarak İmam Ali (a.s)'ın kitabından rivayet eden ilk kişinin Ali b. Hüseyin (İmam Zeynulabidin) (a.s) olduğunu gördük. Nitekim Kâfi, Men La Yehzuruhu'l - Fakih, Tehzib, Meani'l - Ahbar ve Vesail kitaplarında şöyle geçer: -ifade Kâfi'nindir:-

Eban'dan[1149] şöyle rivayet edilmiştir: Ali b. Hüseyin (a.s)'dan, "Adamın biri mal varlığından bir şeyin belli bir yerde harcanmasını vasiyet etmiş, fakat onun miktarını belirtmemiştir; bu konuda vazifemiz nedir?" diye sorduklarında İmam (a.s), "Ali (a.s)'ın kitabında onun miktarı terekenin altında biri olarak belirtilmiştir" buyurdu.[1150]

İmam Seccad (a.s)'dan sonra İmam Ali (a.s)'ın Câmia kitabından İmam Muhammed Bâkır (a.s) rivayet etmiştir. Bu konu Hisal, İkabu'l A'mal ve Vesail kitaplarında kaydedilmiştir. İmam Muhammed Bâkır şöyle buyurmuştur:

"Ali'nin kitabında şu üç özelliğe sahip olanın ölmeden önce onun vebalini göreceği kaydedilmiştir: Zulüm, akraba ilişkilerini kesmek ve yalan yer yemin ederek Allah'la savaştık." [1151]

Yine İmam Muhammed Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "İnsanın babası ve evlatlarının malından alması, oğlunun cariyesiyle cinsel münasebette bulunması,[1152] evlenirken kadının kusurunun gizlenmesi,[1153] yalan yere yemin etmek[1154] ve ihramlıyken avlanan kişinin hükmü Ali (a.s)'ın kitabında şöyledir.[1155]

Ve yine şöyle buyurmuştur: Biz Ali (a.s)'ın kitabında, Allah hakkında iyi zan ve iyi ahlakın farz olduğunu,[1156] dilsizin dilinin kesilmesinin hükmünü,[1157] bir yeri bayındırlaştırdıktan sonra bırakın kimsenin hükmünü,[1158] zekat vermeyi önlemenin etkisi[1159] ve dışın diyetinin hükmünün[1160] ne olduğunu gördük."

Bir gün Ali b. Hüseyin (a.s)'ın kendisine ilgi duyduğu Meysem-i Temmar'ın oğlu Yakub İmam Muhammed Bâkır (a.s)'ın huzuruna girerek, "Ben babamın kitabında Ali (a.s)'ın babama, 'Ey Meysem! Âl-i Muhammed-i sevmek istiyor musun?... Ben Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğunu duydum...' buyurduğunu okudum" dedi. İmam Bâkır (a.s) Yakub'a, "Yanımızdaki Ali (a.s)'ın kitabında da böyle geçmiştir" buyurdu.[1161]

İmam Sadık (a.s) da değerli babası Muhammed Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ben Ali (a.s)'ın kitabında Resulullah (s.a.a)'in muhacirler, ensar ve Medine halkından onlara katılanlar arasında bir sözleşme yazdığını okudum..." [1162]

Yine İmam Sadık (a.s) Ali (a.s)'ın kitabından şu meseleler hakkında rivayet etmiştir: Hilali görmekle ayın başladığının anlaşılması,[1163] öğlenin fazilet vaktinin beyanı,[1164] muhaliflerle Cuma namazı kılmanın hükmü,[1165] kedi yemeğinden artakalanın hükmü,[1166] ihram halinde ölen kimsenin hükmü,[1167] lübade* giyen ihramlı kişinin hükmü (iki hadiste),[1168] bağırtlak kuşunu avlamanın kefareti (iki hadis),[1169] bağırtlak kuşunun yumurtasının kefareti (üç hadis),[1170] Ka'be'yi belli sayısından fazla tavaf etmek (bir hadis),[1171] umre-i mufrede,[1172] büyük günahların sayısı (iki hadis),[1173] yetimin malını yeme (bir hadis),[1174] dedeleri olduğu halde erkek kardeşlerin anneden miras almaları hükmü (iki hadis),[1175] delil ve yemin hükmü (iki hadis),[1176] dünya misali (bir hadis),[1177] yaşa göre had uygulamada kırbaç vurma şekli,[1178] livat (oğlancılık) haddi (cezası),[1179] içki ve şarap içene had uygulanmasının isbatı,[1180] şarap ve içki içenin haddi,[1181] av köpeğinin

diyeti,[1182] kadınların avret mahallini kesmenin haddi,[1183] kesilen hayvanın kesildikten sonra can verme hali (iki hadis),[1184] ölen kişinin terekesinde payı belli olmayan kişinin mirastan hakkı,[1185] evcil eşek etinin yenmesinin keraheti,[1186] yenmesi haram olan balık çeşitleri (altı hadis);[1187] amcalarla birlikte dayıların mirası,[1188] iddet günlerinde rücu etmeksizin talak,[1189] suda boğulan ve enkaz altında kalanın mirası.[1190]

Yine o hazret, "Biz Ali (a.s)'ın kitabında eli kesik bir kişiyi öldürenin hükmünü gördük" buyurmuştur.[1191]

Bu konuda İmam Sadık (a.s)'dan nakledeceğimiz son konu o hazretin şu buyruğudur: "Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Hz. Ali (a.s)'a imla ettiği kitapta, Allah Teala'nın namaz ve orucunun çokluğundan dolayı azaplandırmayacağı, aksine onun ecir ve mükafatını artıracığı geçmiştir." [1192]

* * *

Buraya kadar Ehlibeyt İmamlarının (a.s) İmam Ali (a.s)'ın kitabından naklettikleri ve o hazrete isnat ettikleri bazı hadislerle değindik. Biz bu konudaki tüm hadisleri rivayet etmek istemedik; aksine sadece konumuz için bazı örneklere değindik.

Şimdi aşağıda İmam Ali (a.s)'ın kitabını kendi gözleriyle gören, onu okuyan ve tavsif eden Ehlibeyt İmamlarının (a.s) ashabının rivayetlerine değineceğiz.

Ehlibeyt İmamlarının Ashabından Ali (a.s)'ın Kitabını Görenler

1- Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) bana üzerinde helal ve haramlar ve miras hissesi yazılmış olan bir kitap gösterdi. Ben o hazretten, "Bu nedir?" diye sordum. İmam (a.s), "Bu Resulullah (s.a.a)'in imlasıdır; Ali (a.s) onu kendi eliyle yazmıştır" buyurdu. Ben, "Bu kitap çürümez mi?" dedim. İmam, "Neden çürüsün ki?" buyurdu. Ben, "Eskimez mi?" diye sordum. İmam (a.s), "Niye eskisin ki?" buyurdu ve daha sonra, "Bu Câmia'dır (veya Câmia'nın bir parçasıdır)" şeklinde ekledi.[1193]

2- İki senetle Muhammed b. Müslim'den şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Cafer -İmam Sadık- (a.s) bana Ali (a.s)'ın kitabından biraz okudu. Okuduğunun bir bölümü şöyleydi: "Pulsuz balık, zimmir balığı*, yılan balığı, su yüzünde yüzenler ve dalak yemeniz yasaklanmıştır." Ben, Ey Resulullah (s.a.a)'in torunu! Allah'ın rahmeti sizin üzerinize olsun; biz derisi olmayan bir balık gördük" dedim. İmam (a.s), "Derisi olan balıkları ye; fakat derisi olmayan balıkları yemekten sakın" buyurdu.

Yukarıda çeşitli senetlerle İmam Sadık (a.s)'dan naklettiğimiz altı hadiste İmam (a.s) hükümleri İmam Ali (a.s)'ın kitabından rivayet etmişti; biz bu hadislerin kaynağını, yenmesi haram olan balıklar dipnotunda getirmiştik.[1194]

3- Besairu'd - Derecat kitabında Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben İmam Bâkır (a.s)'ın huzurundayken Câmia'yı getirmelerini emretti, Câmia'yı getirdiklerinde İmam (a.s) onun, "Bir kadın ölür de kocasından başka mirasçısı olmazsa, terekesinin hepsi kocasını ulaştır" konusunu okumaya başladı.[1195]

4- Abdumelik b. A'yun'dan[1196] şöyle rivayet edilmiştir: "Ebu Cafer (a.s) bana Ali (a.s)'ın kitabının bir kısmını gösterdi..."[1197]

5- Ve yine Besairu'd - Derecat kitabında Abdülmelik'ten şöyle rivayet edilmektedir: "İmam Bâkır (a.s) Ali (a.s)'ın kitabını getirmelerini emretti. İmam Sadık (a.s) onu getirdi. İnsan bacağı büyüklüğünde dürülmüş bir kitap olan bu kitapta şunlar geçmişti..."[1198]

6- Kâfi ve Tehzib'de Muhammed b. Müslim'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Bâkır (a.s)'ın okuduğu kitaba bakınca onda şöyle yazıldığını gördüm: "Erkek kardeşin oğluyla dede mirasta eşit paya sahiptirler." İmam Bâkır (a.s)'a, "Bizim tanıdığımız bu adamlar böyle bir hüküm vermezler; onlar dedeyle birlikte erkek kardeşin oğlunun bir şey almasını kabul etmezler" dedim. İmam (a.s), "Bu okuduğun Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali (a.s)'ın yazısıdır" buyurdu.

7- Başka bir rivayette Muhammed b. Müslim'den şöyle nakledilmiştir: İmam Sadık (a.s) miras kitabını açıp karşıma koyunca ilk karşılaştığım şey erkek kardeşin oğluyla dedenin miras payıydı...[1199]

Muhammed b. Müslim'in bu soru ve cevaptan sonra bu kitabın miras hisseleri konusundan önemli şeyler elde ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kâfi, Men La Yehzuruhu'l - Fakih, ve Tehzib'de Muhammed b. Müslim'den bir çok rivayet nakledilmiştir:

8- İmam Bâkır (a.s), bana, Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali (a.s)'ın el yazısıyla yazılmış olan miras kitabını okuttu. Ben bu kitapta ölen kişiden geriye kalan kızı ve annesinden, terekesinin yarısını kızının alacağını gördüm... (hadis uzundur).[1200]

9- Tehzib'de Muhammed b. Müslim'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Muhammed Bâkır (a.s) bana Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali (a.s)'ın yazısıyla yazılmış olan miras kitabını okuttu. Ben o kitapta miras hissesinin avl'ı[1201] olmayacağını gördüm.[1202]

Zurare de İmam Ali (a.s)'ın miras kitabıyla Hulefa Mektebi fakihlerinin görüş farklılığını görünce hayrete düşmüştür. Ömer b. Uzeyne bu konuyu rivayet eder:

10- Ömer b. Uzeyne Zurare'den şöyle rivayet eder: Eba Cafer'den -İmam Muhammed Bâkır (a.s)- dedenin miras payını sorunca İmam (a.s) bana, "Emirulmüminin Ali (a.s) dışında gördüğüm herkes bu konuda kendi reyini söylemiştir" buyurdu. Ben, "Allah hayrınızı versin; Emirulmüminin Ali (a.s) bu konuda ne söylemiştir?" diye arzettim. İmam (a.s), "Yarın gel de Ali (a.s)'ın kitabında yazılanı kendin oku" buyurdu. Fakat ben, "Allah size hayır versin; kendiniz buyurun; ben kendim kitaptan okumaktansa sizin sözünüzü duymayı daha çok seviyorum" dedim. Ama İmam (a.s) tekrar, "Sana ne söylüyorsam onu dinle! Yarın gel de onu kitaptan kendin oku" buyurdu.

Ertesi gün öğleden sonra İmam (a.s)'ın huzuruna gittim. Normalde öğle ve ikinci namazı arasında bir süre İmam (a.s)'la bir köşeye çekilip konuşuyorduk. Fakat ben huzuruna gelen kişiler nedeniyle İmam (a.s)'ın bana takkiye yaparak cevap vermesinden endişelendiğim için sorumu yalnız olmadığımız zaman sormak istemiyordum!

İmam (a.s)'ın evine girdiğimizde oğlu İmam Sadık (a.s)'a dönerek, "Miras kitabını okuması için Zurare'ye ver" buyurdu ve sonra kendisi uyumak için kalkıp gitti. Odada İmam Sadık (a.s)'la yalnız kaldık. İmam Sadık (a.s) kalkarak deve bacağı gibi büyük olan sayfeyi getirip karşıma bırakarak, "Bunda gördüklerini hiç kimseye anlatmayacağına dair yemin etmedikçe onu okumana müsaade etmem" buyurdu, ama, "Babam sana müsaade etmez" buyurmadı. Ben, "Allah size hayır versin; neden bu kadar sıkı tutuyorsunuz; babanız da size böyle bir şey emretmedi?!" dedim Fakat İmam (a.s), "Söylediğim gibi sen ancak bu şartla kitabı görebilirsin"

buyurdu. Ben, "Dediğinizi gibi olsun; kabul ediyorum" dedim. Ben miras hissesini bölüştürmek ve vasiyet konusunu iyi bilen bir kişiydim; bilinçli ve bu konuda hesabı güçlü olan biriydim; bir süredir miras ve vasiyet konusunda yeni bir şeyle karşılaşmak istiyordum. Dolayısıyla büyük bir iştihakla gözelerimi bu kitaba diktim. Bu kitabın bir bölümünü açınca geçmişlere ait olduğunu gösteren çok büyük bir kitap olduğunu gördüm. Kitabı okumaya başladım ve hayretle bağışta bulunmaktan marufu emretme konusuna kadar bu kitapta geçenlerin halk arasında yaygın olan kesin şeylerin tam aksine olduğunu gördüm; bu nedenle rahatsız olarak onları önemsemeden, düşüncesiz ve dikkatsiz bir şekilde baştan sonuna kara okudum ve kendi kendime, "Yanlıştır!" dedim. Sonra onu yeniden eskisi gibi sarıp İmam Sadık (a.s.)'a teslim ettim. Ertesi gün İmam Bâkır (a.s.)'ın huzuruna varınca benden, "Miras kitabını okudun mu?" diye sordu. Ben, "Evet" dedim. İmam (a.s.), "Onu nasıl buldun?" diye sordu. Ben, "Yanlış ve değersiz; hepsi halkın kabul ettiklerinin tam tersineydi!" dedim. İmam (a.s.), "Hayır vallahi" buyurdu, "Ey Zurare! O gördüklerinin tümü haktır. O yazılar Resulullah (s.a.a.)'in imlası ve Ali (a.s.)'in yazısıdır."

Şeytan içimden beni vesvese edip, "İmam onların Resulullah (s.a.a.)'in imlası ve Ali (a.s.)'in kendi eliyle yazdığı yazısı olduğunu nereden biliyor?" diye düşünmeye başladım. Daha konuşmaya başlamadan İmam (a.s.), "Ey Zurare!" buyurdu, "Şüphe etme; Şeytanı kendinden uzaklaştır; vallahi sen şüpheye düştün. Ben bu yazının Resulullah (s.a.a.)'in imlası ve Ali (a.s.)'in yazısı olduğunu nasıl bilmem?! Oysa babam dedemden bunları Emirülmüminin Ali (a.s.)'in buyurduğunu nakletmiştir." Ben, "Hayır! Nasıl olur?" dedim; "Allah beni size feda etsin; şimdi o kitaptan bir şey aklımda kalmadığı için pişmanım. Eğer onu okumadan önce makam ve önemini bilecek olsaydım, onun bir harfini bile kaçırmazdım..."[\[1203\]](#)

Bu rivayetlerden o dönemde İslam toplumu miras hissesini bölüştürme konusunda tamamen Hulefa Mektebinin fakihlerinin içtihad ve reyine göre davranıp ona alışımlı, Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) mirasın taksimini Ali (a.s.)'in kitabının Resulullah (s.a.a.)'ten açıkladığı şekilde yayma konusunda oldukça çaba harcadıkları anlaşılmaktadır. İşte bu konuda Zurare ve Muhammed b. Müslim şaşırılmış, daha sonra tövbe ederek miras sahifesinde okudukları şeye müracaat edip onu rivayet etmeye başladılar. Bu konuda Zurare'nin kendisi şöyle rivayet etmiştir:

11- İmam Bâkır (a.s.), İmam Sadık (a.s.)'a miras sayfasını okumama müsaade etmesini emretti. Bu sahifede gördük ki...[\[1204\]](#)

İki hisse hakkında ise (iki hadis) şöyle diyor:

12- İmam Sadık (a.s.) miras sahifesini bana gösterdi...[\[1205\]](#)

Ve yine diyordu ki...

13- Ben miras sahifesinde şu konuyu okudum:...[\[1206\]](#)

14- İmam Sadık (a.s.)'ın sahifeyi gösterdiği kimselerden biri de Ebu Basir'dir.

Kâfi ve Tehzib'de Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s.)'dan miras hakkında bir meseleyi sordum. O hazret bana, "Ali (a.s.)'in kitabını görmek istiyor musun?" buyurdu. Ben, "Ali (a.s.)'in kitabı yıpranmamış mı?" diye sordum. İmam (a.s.), "Ey Ebu Muhammed! Ali (a.s.)'in kitabı yıpranmamıştır -başka bir nüshada ise 'yıpranmaz'-" buyurdu. Sonra İmam Sadık (a.s.) Ali (a.s.)'in kitabını getirdi. Büyük ve değerli bir kitaptı. O kitapta şöyle yazıldığını gördüm:

"Eğer biri ölür de kendisinden geriye amca ve dayısı kalırsa. Mirasından amcasına üçte iki, dayısına ise üçte bir verilir."[\[1207\]](#)

Bu hadiste Ebu Basir, Ali (a.s)'ın kitabının üzerinden bir asır geçmesine rağmen yıpranmayışına şaşırıyor; oysa şimdi üzerinden asırlar geçtiği halde yeniliğini koruyan kitaplar görmekteyiz. Buna rağmen Ebu Basir diğer rivayetlerinde böyle şaşkın görünmüyor. Örneğin:

15- Kâfi'de Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s), Ali (a.s)'ın miras kitabını(n bir bölümünü) bana okudu. Onda geçen hisselerin çoğu beş ve dört ve en fazlası ise altı hisseydi.[\[1208\]](#)

Meclisî, Mir'atu'l - Ukul'da şöyle yazıyor: Kız çocuğuyla ebeveynden biri kalırsa Şia Mektebine göre miras dört kısma ayrılır.

16- Yine Kâfi ve Tehzib'de Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir:

Ben İmam Sadık (a.s)'ın huzurunda oturmuştum. O sırada Câmia'yı getirmelerini emretti. İmam (a.s) o kitabı okumaya başladı. İmam (a.s) bu kitapta, "Eğer bir kadın ölür de tek mirasçısı kocası olursa, mirasının hepsi kocasına verilir" konusunu okuyordu.[\[1209\]](#)

17- Muatteb'dan[\[1210\]](#) şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s), Ali (a.s)'ın kitaplarından olan eski bir sahife getirdi; bu sahifede şahitlik yaparken ne söylememiz gerektiğinden bahsedilmişti.[\[1211\]](#)

18- İbn-i Bukeyr'den[\[1212\]](#) ise şöyle rivayet edilmiştir: Zurare, İmam Sadık (a.s)'dan tilki, sansar, sincap ve... kürkü üzerinde namaz kılmanın hükmünü sordu. İmam (a.s) bir kitap getirerek, "Bu kitap Resulullah (s.a.a)'ın sözleridir" buyurdu ve sonra onu açarak şöyle okudu: "Etinin yenmesi haram olan her hayvanın kürkü, kılı, derisi, idrarı ve pisliğiyle namaz kılmak batıldır. Etinin yenmesi helal olan başka bir hayvana ait bu şeyler üzerine yenilemedikçe böyle bir namaz kabul değildir." İmam (a.s) daha sonra şöyle buyurdu: "Ey Zurare! Bu Resulullah (s.a.a)'tendir; bunu ezberle..."[\[1213\]](#)

Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) bazen vuku bulacak olaylar hakkında bilgi edinmek için Cefr kitabı ve Fatıma'nın Mushafına müracaat ediyorlardı. İslam hükümleri ve adabını beyan etmek için de Câmia kitabına müracaat ediyorlardı; Câmia'dan da bazen senedini kaydederek ve bazen de senedine değinmeden rivayet ediyorlardı. Aşağıdaki iki örnek bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

A- Erkek Kardeşin Oğluyla Dedenin Miras Hissesi

Muhammed b. Müslim yukarıdaki rivayette demiştir ki: İmam Sadık (a.s) miras sahifesini getirip önüme açtı. Bu sahifede gözüme çarpan ilk şey mirasın erkek kardeşin oğlu ve dede arasında eşit olarak bölüştürülüp her birine malın yarısının verilmesi gerektiği idi. Bu nedenle İmam (a.s)'a, "Fedanız olayım!" dedim; "Kadılar böyle hükmetmiyorlar ve ölenin dedesi olursa erkek kardeşin oğluna bir şey vermiyorlar!" İmam (a.s), "Bu kitap Ali (a.s)'ın yazısı ve Resulullah (s.a.a)'ın imlasiyla yazılmıştır" buyurdu.

Ve yine bu konuda, Kâfi'deki diğer iki rivayet de Ali (a.s)'ın kitabına işaret etmeksizin bu anlamda gelmiştir:

Eban b. Tağlib'den olan birinci rivayette şöyle geçer: İmam Sadık (a.s)'dan, erkek kardeşin oğlu ve dedenin mirastan payını sorduğumda, "Mal aralarında yarı yarıya bölüştürülür" buyurdu.

Ebu Basir'den olan ikinci rivayette ise şöyle geçmiştir: Biri İmam Bâkır (a.s) veya İmam Sadık (a.s)'dan erkek kardeşin oğlu ve dedenin hissesinin ne kadar olduğunu sorduğunda, "Malın tamamı o ikisi arasında ikiye bölünür" buyurduğunu duydum.

Aynı sonuca sahip olan üçüncü rivayeti Kasım b. Süleyman İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet eder: Ali (a.s) dedeyle birlikte olan erkek kardeşin oğlu babasının mirasını vermiştir.

B- Ehlibeyt İmamları (a.s) "Avl"ı Batıl Biliyorlar

Avl fıkhıta, mirasçılarının hissesinin mirastan fazla olmasıdır. Bu ise eşlerden birinin ölen kişinin mirasçılarında olması durumunda söz konusu olmaktadır. Örneğin, eğer biri ölür de ondan geriye iki kızı, babası, annesi ve karısı olursa, mirasından kızların her birine üçte bir, babasıyla annesinin her birine altıda bir ve karısını ise sekizde bir verilir. Paylar en fazla altı olduğu için farz gereği sekizde bir miktarı fazla geliyor. Bu durumda miras payını denkleyenler bu miktarı Hulefa Mektebi fikhî gereğince mirasçılarının her birinin payından düşürmektedirler. Fakat Ehlibeyt Mektebinde böyle değildir; Ehlibeyt Mektebinde eksiltme Allah Teala'nın kendisi için başka bir pay belirtmediği mirasçının payında yapılır.

Dolayısıyla, bazı şartlarda karısının mirasının yarısını alan ve şartlar değişince de payı yarıdan dörtte bire düşen, yani iki hisseye düşen erkekten bir şey eksilmez. Yine kocasının mirasının dörtte birini alan ve şartlar değiştiğinde payı sekizde bire düşen kadından da bir şey eksiltilmez. Çocuklarının mirasının üçte birini alan ve şartlar değiştiğinde payları altıda bire düşen baba ve annenin payından da bu azaltma yapılmaz.

Dolayısıyla, bu saydıklarımızın hisselerinden azaltma yapılmaz; bu örnekle bu eksiltme kızı ve kız kardeşinden yapılır. Şöyle ki, bir kişi olursa yarı ve eğer birden fazla olurlarsa üçte iki ve eğer mirasçılarının hisselerinin fazla olması nedeniyle onlara mirastan bu kadarı ulaşmazsa, geriye kalan onların malı olur. Buna göre miras, yukarıdaki örnekteki mirasçılar arasında şu şekilde taksim edilir:

Baba ve annenin her birini mirastan altıda bir ve karısına ise sekizde bir verilir. Mirastan geriye kalanı ölen kişinin iki kızına verilir.[\[1214\]](#)

Şimdi aşağıda, avl konusunda Ehlibeyt İmamlarından (a.s) nakledilen rivayetleri gözden geçirelim.

1- Muhammed b. Müslim, Fuzeyl b. Yesar, Bureyd-i İclî ve Zurare b. A'yen Ebu Cafer -İmam Bâkır- (a.s)'dan şöyle rivayet etmişlerdir. "*Miras payları avl kabul etmezler ve altı payı da geçmez.*"[\[1215\]](#)

2- Ebu Meryem Ensarî, İmam Bâkır (a.s)'dan şöyle rivayet etmiştir: "*Biriken kumların sayısının bilen kimse* mirasın altı paydan fazla olmadığını kesinlikle biliyordur.*"[\[1216\]](#)

3- Bukeyr,[\[1217\]](#)'den şöyle rivayet edilmişti: "*Miras altı paydan oluşur; bu sayıyı geçmez; avl da kabul etmez; ölen kişinin mirası Allah'ın Kitabında geçtiği üzere pay sahiplerine aittir.*"[\[1218\]](#)

4- İbn-i Ebi Umeyr[1219] ve diğer birkaç kişi kanalıyla İmam Sadık (a.s)'dan şöyle rivayet edilmiştir: *"Miras payı altıdır; bu sayıyı geçmez..."*[1220]

5- Ali b. Said'den şöyle rivayet edilmiştir: Zurare'ye, "Bukeyr b. A'yen, İmam Bâkır (a.s)'dan bana, miras paylarının avl kabul etmediğini ve altıdan da fazla olmayacağını rivayet etti" dedim. Zurare, "Bu, İmam Bâkır ve İmam Sadık (a.s)'dan rivayet edilen doğru bir konudur; bizim dostlarımız bunun doğruluğunda şüphe etmezler" dedi.[1221]

İmam Bâkır (a.s) ve İmam Sadık (a.s) senedine değinmeksizin bu konuda Allah'ın hükmünü bu şekilde beyan etmişlerdir. Fakat bu pâk imamlar aşağıda zikredeceğimiz rivayetlerde onların senetlerini de belirtmişlerdir:

6- Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Bâkır (a.s)'a, "Bazen mirasta hisseler yüze varmakta ve hatta yüzü de geçmektedir" diye arzettim. İmam (a.s), *"Altı hisseden fazla olmaz"* buyurdu ve sonra şöyle devam etti: *"Emirulmüminin Ali (a.s), 'Üst üste biriken kumları sayan -Allah-, -mirasta- hisselerin altıdan fazla olmayacağını biliyordur; onun çeşitli yönlerine dikkat edecek olurlarsa onun altıyı geçmediğini görürler' buyurmuştur."*[1222]

7- Yine Ebu Basir'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Sadık (a.s) bana Ali (a.s)'ın miras kitabını okudu; ondaki hisselerin çoğu dört, beş ve en fazla altıydı.[1223]

8- Muhammed b. Müslim'den şöyle rivayet edilmiştir: İmam Bâkır (a.s) Resulullah (s.a.a)'ın imlası ve Ali (a.s)'ın yazısıyla yazılmış olan miras kitabını okumamı emretti. Ben o kitapta hisselerin avl kabul etmediğini gördüm.[1224]

İkinci örnekte İmam Bâkır ve İmam Sadık (Allah'ın selamı onların üzerine olsun), çeşitli rivayetlerde miras hisselerinde avl'ın olmayacağını ve altı hisseyi de geçmeyeceğini bildirmişlerdir. Ve bu rivayetlerin birinde de, *"Üst üste birikmiş kum tanelerini sayan -Allah'ın hisselerde avl'ın olmayacağını kesin olarak biliyordur"* şeklinde vurgulanmıştır.[1225]

Bu rivayetlerde meselenin hükmü senedine işaret edilmeden açıklanmışken altıncı hadiste Emirulmüminin Ali (a.s)'a isnat edilmiştir. Yedinci hadiste İmam (a.s)'ın kendisi Ali (a.s)'ın miras kitabını istenilen konuda raviye okumuş, sekizinci rivayette ise ravinin kendisi o konuda Resulullah (s.a.a)'ın imlası ve Ali (a.s)'ın yazısıyla yazılmış olan miras sahifesini okumuştur; bütün bu rivayetlerde meselenin hükmü aynı şekilde beyan edilmiştir.

İmam Rıza (a.s)'ın miras konusunda Me'mun'a yazmış olduğu mektupta da yine aynı durumla karşılaşmaktayız. İmam (a.s) bu mektupta şöyle buyurmuştur: *"Miras Allah Teala'nın kendi Kitabında da buyurduğu gibi avl kabul etmez."*

Bu iki durum dışında ve Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) şerî hükmü açıklarken de durum aynen böyledir. Çünkü onlar bütün her şeyde dedeleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'ın buyruklarına müracaat etmektedirler. Öyle bir resul ki **"kendi nefsinden, heva ve hevesinden konuşmaz; konuştuğu her şey vahiydir."** İşte bu nedenle Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hadislerinin senedi birdir. Onların hadisleri bir olduğu gibi sözleri de birdir.

İşte bu nedenledir ki İbn-i Sinan'ın dediğine göre İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Benden duyduğunuz bir şeyi babam adına ve babamdan duyduğunuz bir şeyi de benden rivayet etmeniz sakıncasızdır ve bu isimlerin değiştirmenizin bir mahzuru yoktur."*[1226]

Ve yine o hazretten, "Acaba sizden duyduğum bir hadisi babanızdan veya babanızdan duyduğum bir hadisi sizden rivayet edebilir miyim?" diye soran Ebu Basir'e, "*İkisi de birdir; ancak onu babamdan rivayet etmeni daha çok isterim*" buyurmuştur.[1227] Veya Cemil'e,[1228] "*Benden duyduklarını babamdan rivayet et*" buyurmuştur.[1229]

Ve yine bu nedenledir ki, "Sizden duyduğum bir hadisi, -bir süre sonra- sizden mi, yoksa babanızdan mı duyduğumu bilemiyorum. Bu konuda vazifem nedir?" diye soran Hafs-ı Bahteri'e,[1230] "*Benden duyduğunu babamdan rivayet et; benden duyduğun hadisi Resulullah (s.a.a)'ten rivayet et*" buyurmuştur.[1231]

Hişam b. Salim,[1232] Hammad b. Osman ve diğerlerinin o hazretten rivayet ettikleri şu rivayet de bu esasa dayanmaktadır: "Benim hadisim babamın hadisidir, babamın hadisi dedemin hadisidir, dedemin hadisi Hüseyin'in hadisidir, Hüseyin'in hadisi Hasan'ın hadisidir; Hasan'ın hadisi Emirulmüminin Ali'nin hadisidir; Emirulmüminin Ali'nin hadisi Resulullah (s.a.a)'in hadisidir ve Resulullah (s.a.a)'in de hadisi Allah Teala'nın buyruğudur." [1233]

Ve yine bu nedenledir ki Ebu Cafer -İmam Bâkır- (a.s), "Bana bir hadis buyurduğunuzda onun senedini de buyurun" söyleyen Cabir'e, "*Babam bana Resulullah (s.a.a)'ten, Cebrail'den ve Allah Teala'dan rivayet etmiştir. Sana söylediğim hadislerin hepsinin senedi budur...*" buyurmuştur.[1234]

Sure b. Kelib'le Zeyd b. Ali b. Hüseyin (a.s) arasında geçen aşağıdaki konuşma da buna dayanmaktadır. Keşşi, Sure'den şöyle rivayet eder: Zeyd b. Ali benden şöyle sordu:

- Ey Sure! -İmam- Sadık'ın senin söylediğin gibi olduğunu nasıl anladın?

- Bu konuda bilgili birisiyle karşılaştın.

- O halde söyle de görelim.

- Biz kardeşin Muhammed b. Ali'nin (İmam Bâkır) huzuruna çıkıp ondan sorularımızı soruyorduk. O, "*Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur ve Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de böyle buyurmuştur*" söylüyordu. Kardeşin Muhammed'den sonra siz Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeytine geldik; sen de onların arasındaydın. Siz onların bir bölümünü cevapladınız; fakat sorduklarımızın hepsini cevaplamadınız. Nihayet kardeşinizin oğlu Cafer'e gittik. Cafer bize babası gibi, "*Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur ve Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de böyle buyurmuştur*" şeklinde cevap verdi.

Bunun üzerine Zeyd tebessüm ederek şöyle dedi:

- Vallahi bunun nedeni Ali (a.s)'ın kitaplarının onun yanında olmasıdır.[1235]

Ve yine bu nedenledir ki İbn-i Şibrime şöyle demiştir: Hiç unutmam; Cafer b. Muhammed -İmam Sadık- ne zaman, "*Babam bana dedemden ve Resulullah'tan şöyle rivayet etmiştir*" söyleseydi -bu senedin yüceliğinden dolayı- neredeyse kalbi yarılacaktı. Vallahi o hazretin babası dedesine ve dedesi de Resulullah (s.a.a)'e yalan bağlamamıştır.

İbn-i Şimbirme daha sonra şöyle devam ediyor: İmam (a.s), Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "*Kıyas ilkesine göre davranan kendisi helak olduğu gibi diğerlerini de helakete*

sürüklemiş olur; bilgisi olmadan, nasih ve mensuh*, muhkem ve müteşabihi bilmeden fetva veren kimse de kendisi helak olduğu gibi diğerlerini de helakete çekmiş olur." [\[1236\]](#)

Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) hükümleri açıklarken Allah ve Resulü (s.a.a)'in buyruklarına, Hulefa Mektebi ulaması ise rey ve kıyasa dayandıkları için hükümlerin beyanında bu iki mektep arasından ihtilafın baş göstermesi kaçınılmazdır. Nitekim aşağıdaki hadis de bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Azafir Sayrefi'den [\[1237\]](#) şöyle rivayet edilmektedir: Hakem b. Uteybe'yle [\[1238\]](#) birlikte Ebu Cafer (İmam Bâkır) -a.s-'ın huzurundaydık. Hakem sürekli İmam (a.s)'dan soru soruyor ve İmam (a.s) da ona ikramda bulunuyor, sorularını cevaplıyordu. Bir ara bir konuda ihtilaf ettiklerinde İmam Bâkır (a.s) oğluna dönerek, "Oğulcağızım! Kalk, şu kitabı getir" buyurdu. Oğlu kalkarak büyük bir sahifeyi getirip babasının önüne bıraktı. İmam (a.s) o sahifeyi açıp okumaya başladı. Nihayet aradığını bularak, "Bu yazılar Resulullah (s.a.a)'in imlası ve Ali (a.s)'ın eliyle yazılmıştır" buyurdu. Sonra Hekem'e dönerek şöyle buyurdu: "Ey Eba Muhammed! Sen, Seleme [\[1239\]](#) ve Ebu Mikdam [\[1240\]](#) ister sağa gidin ister sola; nereye giderseniz gidin, vallahi Cebrail'in kendilerine nazil olduğu kişiler arasında bundan daha güvenilir bir bilgi bulamazsınız." [\[1241\]](#)

Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) her zaman Resul-i Ekrem (s.a.a)'den kendilerine ulaşan ve Hulefa Mektebinin görüşüne ters düşen hükümleri rahat bir şekilde beyan etme imkanına sahip değillerdi. Bu konuda İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

"Babam doğan ve şahinle avlanan hayvanlar hakkında fetva verirken çekiniyor ve biz de korkuyorduk. Fakat şimdi hiç çekinmeden bu kuşların avladıkları hayvanlar ölmeden şerî üsluba göre kesilmezse helal olmadığını ilan ediyoruz. Çünkü Ali (a.s)'ın kitabında Allah Teala'nın şöyle buyurduğu geçer: Yetiştirdiğiniz avcı hayvanların..." [\[1242\]](#)

Ali (a.s)'ın Resulullah (s.a.a)'in Sünnetinin Değiştirilmesinden Yakınışı

İmam Sadık (a.s) hükümleri Emirülmüminin Ali (a.s)'ın kitabında olduğu şekilde açıklamaktan endişelenmediklerini beyan ettiği, Emevilerin hükümetinin sonlarına ve Abbasilerin hükümetinin başlarına rastlıyor. Fakat bu tarihten önce Ehlibeyt İmamları (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) Hulefa Mektebinin kabul etmediği bir şeyi dile getiremiyorlardı. Ancak Ali b. Ebutalib (a.s)'ın döneminde bazı hükümleri açıklarken onlara değinmişlerdir; ve bu yüzden o hazretin hilafeti döneminde kendisi ve ashaptan olan izleyicileri o konuların doğru hükmünü ve Kur'an'ın o konudaki doğru tefsirini açıklarken o konular üzerinde iki mektep arasında ihtilaf çıkmıştır. Nitekim bu ihtilaf Kâfi, İhticac, Vesail, Müstedrek-i Vesail kitaplarında ve özet olarak Nehcu'l - Belaga'da (ifade Kâfi'nindir) şöyle yansımıştır:

Kuleynî "Kâfi" adlı eserinde Suleym b. Kays-i Hilalî'den şöyle rivayet etmiştir: Emirülmüminin Ali (a.s)'a şöyle dedim: "Selman, Mikdad ve Ebuzer'den halkın söylediklerinden farklı olan Kur'an-ı Kerim tefsiri ve Resulullah (s.a.a)'in rivayetlerini duydum. Daha sonra sizin onlardan bu duyduklarımı tasdik ettiğinizi gördüm. Ve yine halın elindeki çok miktardaki Kur'an-ı Kerim tefsirine ve Resulullah (s.a.a)'in hadislerine sizin muhalif olduğunuzu ve onların hepsini batıl bildiğinizi gördüm. Acaba sizce insanlar bilerek ve kasıtlı olarak Resulullah (s.a.a)'e yalan bağlayıp Kur'an'ı kendi reylerine göre mi tefsir etmişlerdir?!"

Bunun üzerine Ali bana dönerek şöyle buyurdu: "Bu soruyu sorduğun için cevabını da iyi dinle: Halkın elinde hakla batıl, doğruyla yalan, nasihle mensuh, genelle özel, muhkemle müteşabih,

doğru ezberlenenle hayal ve kuruntu karıştırılmıştır. Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendi döneminde o hazrete o kadar yalan bağladılar ki nihayet ayağa kalkarak şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Bana çok miktarda yalan isnat ettiler. Bilerek ve kasıtlı olarak bana yalan isnat edenin yeri cehennemdir.' Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra yine o hazrete yalan isnat ettiler. -Bunu göz önünde bulundurarak- hadis size ancak dört kişi tarafından ulaşmaktadır; beşinci kişi söz konusu değildir:

*Görünüşte iman getirdiğini söyleyen münafık, ne yaptığı işi günah bilen ve ne de kasıtlı olarak Resulullah (s.a.a)'e yalan isnat etmekten çekinen İslam'da hile yapan kişiden; halbuki insanlar onun münafık ve yalancı olduğunu bilselerdi ne hadisini kabul ederler ve ne de sözlerine inanırlardı. İnsanlar bundan gafil oldukları için, "O, Resulullah (s.a.a)'in sahabesidir, o hazretin huzuruna çıkmış, onu görmüş ve vasıtasız olarak onun buyruklarını duymuştur" derler. İşte bu nedenle durumuna vakıf olmadan sözlerini dinleyip rivayetlerini kabul ediyorlar. Allah Teala, Resulünü münafıklardan haberdar etmiş, onların sıfatlarını sayarak şöyle buyurmuştur: **"Onları gördüğün zaman cisimleri hoşuna gider, konuşmalar sözlerini dinlersin."***

Münafıklar o hazretten sonra -nifakları üzerine- kaldılar. Hile, yalan ve iftirayla dalalet önderlerine ve cehennem ateşine davet edenlere yaklaştılar. Onlar da ülkenin hassas makamların onlara bırakıp onları insanların boynuna bindirdiler ve onların vasıtasıyla dünyayı aşırıldılar. Çünkü Allah'ın kendisini koruduğu dışında insanlar padişahlar ve dünyayla birliktedirler. İşte bu o dördünden biridir.

Diğeri Resulullah (s.a.a)'ten bir şey duyup da onun anlamayan ve ondan sadece kendi hayalinde bir şeyler canlandıran kimseden. Bu adam Resulullah (s.a.a)'e yalan isnat etmek istememesine rağmen kendi hayalinde canlandırdığı şeyleri söyler, rivayet eder ve kendisi de amel eder. "Resulullah (s.a.a)'ten kendim duydum!" der. Eğer Müslümanlar onun kendi hayallerine esir olduğunu, söylediklerinin sadece bir hayal ve kuruntu olduğunu bilselerdi kabul etmez ve onu terk ederlerdi.

Üçüncüsü, Resulullah (s.a.a)'in bir şeyi emrettiğini duyduğu halde daha sonra onu yasakladığından haberi olmayan veya o hazretin bir şeyi yasakladığını duyduğu halde daha sonra onun yapılmasını emrettiğinden haberi olmayan, hükmü kaldırılan şeyi aklına yerleştirdiği halde onu kaldıran hükmü aklına yerleştirmeyen kimseden; böyle birisi eğer onun hükmünün kaldırıldığını bilseydi onu terk eder, yanaşmazdı; Müslümanlar da ondan onu duyunca hükmünün kaldırıldığını bilselerdi onu kabul etmezlerdi.

*Dördüncüsü ve sonuncusu, Allah'tan korktuğu ve Resulullah (s.a.a)'in yüce makamına saygı duyduğu için o hazrete yalan isnat etmekten nefret eden, Resulullah (s.a.a)'ten duyduğunu iyice aklına yerleştiren, unutmayan, onu artırıp eksiltmeyen, nasihile mensuhu tanıdığı için nasihle amel eden ve mensuhu bırakan kimsedir. Resul-i Ekrem (s.a.a)'in emirlerinde de nasih ve mensuh, (genel ve özel,) muhkem ve müteşabih vardır. Onun için Resulullah (s.a.a)'in sözü iki yönlü olup Kur'an-ı Kerim gibi genel ve özel anlam ifade edebilir. Ve Allah Teala, **"Resulün size getirdiğini alın ve sizi sakındırdığı şeyden sakındırın"** buyurmuştur. Bunu bilmeyen bir kişi konuyu karıştırıp Resulullah (s.a.a)'in maksadını anlamayabilir. Resulullah (s.a.a)'ten bir şey soran ashabin hepsi onu anlamıyorlardı; onlar arasında o hazretten bir şey sordukları halde onu anlamayan kimseler vardı; öyle ki yoldan bir garibin gelip o hazretten bir şey sormasını ve kendilerinin de onun cevabını dinlemesini arzuluyorlardı.*

Fakat ben bir defa gündüz ve bir defa da gece -olmak üzere her gün iki defa- Resulullah (s.a.a)'in huzuruna gidiyordum ve o hazret benimle yalnız konuşuyordu; nereye gitse peşice

gider, konuştuğu her konuya dikkat ederdim. Resulullah (s.a.a)'in ashabı o hazretin benden başka hiç kimseyle böyle yapmadığını bilirlerdi; bazen bu iş benim evimde olurdu; Resulullah (a.s) daha fazla benim evime gelirdi. Bazı evlerinde o hazretin huzuruna gittiğimde eşlerini uzaklaştırıp benimle yalnız kalır ve benden başka yanında kimse kalmazdı. Fakat benimle yalnız kalmak için evime geldiğinde ne Fatıma'yı yanımdan uzaklaştırırdı ve ne de çocuklarımdan biri. Ne zaman ondan sorsaydım bana cevap verir, sorumun bitmesi üzerine susunca da o konuşmaya başlıyordu. Resulullah (s.a.a)'e ne zaman bir ayet indiyse onu bana okudu ve imla etti ve ben de onu kendi hattımla yazdım. Nazil olan o ayetin tevilini, tefsirini, nasihini, mensuhunu, muhkemini, müteşabihini, genelini ve özelini bana öğretti ve Allah Teala'dan bana kavrama ve onları ezberleme gücü vermesini istedi. Ve o hazretin duası nedeniyle Allah'ın Kitabından bir ayeti bile unutmadım, bana imla ettiği ve benim de yazdığım bir ilmi bile unutmadım.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Allah Teala'nın kendisine öğrettiği helal ve haram, emir ve nehiy, geçmiş ve gelecekle ilgili her şeyi veya kendisinden önce birine nazil olmuş kitabı, itaat, ibadet ve günahların hiç birini kalemden düşürmeden hepsini bana öğretti. Ben de onları ezberledim; bir tek harfîni bile unutmadım; daha sonra elini göğsüme bıraktı ve kalbimi ilim, anlayış, hikmet ve nurla doldurması için Allah'a dua etti. Ben o hazrete, "Ya Resulullah! Anam babam feda olsun size. Benim hakkımda böyle bir dua ettikten sonra artık ne bir şeyi unuttum ve ne de yazmadığım bir şey aklımdan çıktı. Acaba buna rağmen yine de unutacağımdan endişeleniyor musunuz?!" dedim. O hazret, "Hayır" buyurdu; "Ben senin unutmandan veya kavrayamamandan endişelenmiyorum" buyurdu. [\[1243\]](#)

* * *

İmam Ali (a.s)'in bu buyruğundan ve ashabına yönelik bunun benzeri diğer buyruklarından ve soyundan gelen diğer Ehlibeyt İmamlarının (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) kendi ashab ve dostlarına buyruklarından, özellikle İmam Bâkır ve İmam Sadık'ın (Allah'ın selamı onların üzerine olsun) buyruklarından onların yanındaki Kur'an-ı Kerim tefsiri ve hadislerin Hulefa Mektebi izleyicilerinin yanında bulunanların aksine olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni ise, ilk üç halifenin, ashabı, Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yaymaktan engellemeleri ve meydanı Yahudi ulemasının ileri gelenlerinden Hristiyan rahip Temim-i Darî ve Ka'b-i Ahbar gibi kişilerin at koşturmaları ve hikaye uydurmaları için boş bırakmalarındır. Onlar da hiçbir şeyden çekinmeden kendi israiliyatlarını yayabildikçe yaydılar. Bazı sahabeler de bu israiliyatı onlardan alıp geniş bir şekilde halk arasında yayıp doğruyla yalanı iyice birbirine karıştırdılar! Böyle çökürtücü bir faaliyet karşısında Emirülmüminin Ali (a.s) ve Selman, Ebuzer, Ammar ve Mikdad gibi takipçileri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in siret ve hadislerini yaymada oldukça fazla çaba harcadılar; bu yolda eziyet ve işkencelere maruz kaldılar ve bu konuda bu iki mektep arasında ihtilaf meydana geldi.

Ayrıca, önceki halifeler Resulullah (s.a.a)'in kendi siyasetlerine aykırı olan bazı sünnetlerini değiştirmiş ve izleyicileri de daha sonraları onların bu girişimlerini "içtihad" diye adlandırmışlardır; bunun örneğini daha önce "halifelerin içtihadları" konusunda açıklamıştık. Onlardan sonra -uzun bir zaman sonra- Emirülmüminin Ali (a.s) hükümete geçince Resulullah (s.a.a)'in sünnetini yeniden topluma geri çevirmeye ve ilk üç halifenin çıkardığı gidişatları değiştirmeye çalıştı. Fakat o hazret kendi özel dostlarına buyurduğu gibi bu konuda pek başarılı olamadı. Hz. Ali (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Her zaman fitne, heva ve hevesleri izleyip din hükümlerinde bidat çıkararak Allah'ın hükümlerine muhalefet etmekle başlar. Bazı kişiler de onları teyit edip desteklerler. Eğer hak

batıla bulaşmaktan kurtulsaydı bir tek ihtilaf çıkmazdı; eğer batıl hak örtüsünden dışarı çıkıp çıplak olarak görünseydi, hakkı arayanlara onun batıl olduğu gizli kalmazdı. Fakat hakkın bir bölümü batılın bir bölümüyle karışıp örtülür. Böylece şeytan kendi dostlarına sulta kurar ve ondan yalnız Allah'ın rahmetine mahzar olanlar kurtulurlar. Ben Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğunu duydum: Bir fitne sizi kaplayıp çocuğu yaşlandırıp, yaşlıları yıpratınca, insanlar bidatleri sünnet sanıp onlara amel edince ve onlardan biri değiştirildiğinde, "Resulullah'ın sünneti değiştirildi" diyerek rahatsız olunca, sonra insanlara çirkinlikler ve kötülükler ulaşip bela ve musibetler şiddetlenince, çocuklar esri düşünce, ateşin odunu ve değirmen taşının taneyi ezdiği gibi fitneler onları ezince haliniz ne olacak? İşte böyle bir durumda Allah'tan başkası için fıkıh edinir ve ilimi öğrenirler, fakat amel etmek için değil; ahiret işleriyle tezahür yaparak onları dünya işleri için vesile ederler!"

Emirulmüminin Ali (a.s) daha sonra etrafını saran Ehlibeyt, özel ashabı ve Şiilerine dönerek şöyle buyurdu: "Benden önceki yöneticiler kasıtlı olarak ve bilerek Resulullah (s.a.a)'e ters düşen işler yaptılar, ahdini bozdular, sünnetini değiştirdiler; öyle ki bugün insanları onları terk etmeye davet edip durumu Resulullah (s.a.a)'in dönemine döndürmek istesem ordum etrafımdan dağılır, beni yalnız başıma veya Allah'ın Kitabından ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinden benim fazilet ve üstünlüğümü ve imametimin kendilerine farz olduğunu bilen Şiilerimden az bir grupla yalnız bırakırlar. Örneğin, eğer makam-ı İbrahim'i Resulullah (s.a.a)'in bıraktığı asıl yerine döndürmelerini[1244] veya Fedek'i Fatıma (s.a)'in mirasçılarına iade etmelerini,[1245] Resulullah (s.a.a)'in ölçüsünün daha önce olduğu gibi vermelerini,[1246] Resulullah (s.a.a)'in bazı kişilere verilmesini emrettiği halde onlara verilmeyen yerlerin onlara verilmesini ve o hazretin itaat edilmeyen bu emrine itaat edilmesini, Cafer'in evini mescidden ayırarak onun mirasçılarına vermelerini,[1247] haksız yere verilen bazı hükümlerin eski hallerine döndürülmesini,[1248] haksız yere yabancı erkeklere verilen kadınları asıl kocalarına döndürüp onlar hakkında evlilik ve miras hükümlerini yeniden uygulamak,[1249] Beni Teğleb oğullarını esir almak,[1250] Hayber'in bölüştürülen topraklarını geri almak istesem, bağış divanlarını kaldırmak[1251] ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in yaptığı gibi herkese eşit olarak ödemek,[1252] zenginlerin daha zengin olması için bir kaynak kılınan bu düzeni ve yüz ölçüme göre değerlendirmeyi kaldırmak istesem,[1253] evliliği insanların eşitliği üzerine kılmak,[1254] Resulullah (s.a.a)'in humsunu Allah Teala'nın nazil ettiği ve farz kıldığı şekilde geçerli kılmak,[1255] Resulullah (s.a.a)'in mescidine açılan kapıları kapatıp kapatılan kapıyı açarak onu eski haline döndürmek,[1256] -abdestte- mestliklere meshetmeyi haram kılmak ve şarap içmeye had uygulamak,[1257] iki mut'ayı helal etmek,[1258] cenazelere beş tekbir söylenmesini emretmek istesem,[1259] halkı namazda "besleme"yi sesli söylemeye mecbur etmek istesem,[1260] Resulullah (s.a.a)'in mescidden kovduğu halde o hazretten sonra tekrar mescide gelen kimseleri oradan kovmak ve Resulullah (s.a.a) mescide yerleştiği halde o hazretten sonra mescidden çıkarılan kimseleri tekrar mescide getirmek istesem,[1261] insanları Kur'an'ın hükmü karşısında teslim olmaya zorlayıp talakı Resulullah (s.a.a)'in sünneti gereğince kılmak,[1262] zekat alınması gereken şeylerden kurallarına göre zekat almak,[1263] abdest, gusül ve namazı kendi vakitlerine ve kurallarına döndürmek,[1264] Necran halkını kendi yerlerine,[1265] Fars ve diğer milletlerini esirlerini Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine döndürmek istesem insanlar etrafımdan dağılır, beni yalnız bırakırlar. Çünkü Allah'a andolsun ki ben halka ramazan ayında farz namazı eda etmek dışında cemaat oluşturmamalarını emrettim ve sünnet namazını cemaatle kılmanın bidat olduğunu söyledim. Fakat benimle birlikte savaşan ordumdan bazıları, "Ey Müslümanlar! Eyvah! Ömer'in sünneti değiştirildi. Ramazan ayında bizi cemaatle sünnet namazı kılmaktan alıkoyuyorlar" diye haykırdılar. Ordumun bir köşesinde fitne ve isyan çıkmasından endişelendim!!![1266] Ben, bu ümmetin benimle uyumsuzluğundan ve diğerlerine itaatlerinden neler gördüm, neler...!!!"[1267]

İmam (a.s)'ın, İslam ümmetini Resulullah (s.a.a)'in sünnetine çekmeye muvaffak olmayışından yakındığı bu hutbenin sonuna kadar böyle devam ediyor; nihayet bu yolda üzüntüleri yudumlayarak ölümü arzulayıp şöyle buyurmuştur:

"O kalbi katılaştırmış eşkıyanızı gelip beni öldürmekten engelleyen şey nedir?! Allah'ım! Onlar benden ve ben de onlardan yoruldum; onları benden ve beni de onlardan kurtar!"[\[1268\]](#)

İmam Ali (a.s)'ın böyle konuşmasının nedeni şudur: Resulullah (s.a.a) kendisine, "Ey Ali! Geçmiştekilerin ve gelecektekilerin en şakvetlisinin kim olduğunu biliyor musun?" buyurunca İmam (a.s), "Allah ve Resulü daha iyi bilirler" cevabını verdi. Bunun üzerine o hazret, "-Ali'nin sakalına işaret ederek- Bunu -yine Ali'nin başına işaret ederek- bununla boyayacak olan kimsedir!" buyurdu. Resulullah (s.a.a), insanların en şakisinin Ali (a.s)'ın sakalını başının kanyla boyayacak olan kimsenin olduğunu vurgulamak istemiştir.[\[1269\]](#)

İbn-i Mulcem-i Muradî Kufe mescidinde Ali (a.s)'ın şehid etmesi üzerine nihayet Muaviye İslam hükümetini ele geçirmeyi başarinca İmam (a.s)'ın bir kenara bıraktığı geçmiş halifelerin tüm sünnetlerini ihya etti ve bunun dışında onlara cahiliye adet ve sünnetlerini ve kabilecilik düşüncesini de ekledi. Daha kötüsü; bir grup ashap ve tabiini daha önce değindiğimiz gibi kendisinin siyasetini destekleme doğrultusunda Resulullah (s.a.a)'in dilinden hadis rivayet etmeye yönlendirdi. Onu bu işe sevkeden şey ise hükümeti kendi ailesi arasında babadan oğla geçen bir miras haline getirmek istemesi dışında Haşim oğullarına karşı öteden beri beslediği düşmanlığıydı. Nitekim Zübeyr b. Bekkar "el-Muvaffakiyyat" adlı kitabında bu konuyu Mutrif b. Muğire b. Şu'be'den şöyle rivayet etmektedir:

Babamla birlikte Muaviye'nin yanına gittik. Babam yanına gidip onunla konuşuyor, dönüp gelince Muaviye'yi ve onun akıl ve zekası övüp övüp bitiremiyor, ondan gördüğü şeylere şaşırıp kalıyordu. Bir gece Muaviye'nin yanından üzgün bir halde geldi; sofrada elini bile yemeğe sürmedi! Bir süre bekledikten sonra başımıza bir bela geldiğini düşürerek, "Bu akşam neden seni üzgün görüyorum?" diye sordum. Bunun üzerine, "Oğulcağızım! Ben şimdi insanların en kafiri, en kötüsünün yanından geldim!" dedi. "Ben, "Ne oldu ki?" diye sordum. Babam, "Muaviye'yle yalnız oturmuştuk. Ben ona, Ey müminlerin emiri! Şimdi bütün arzularına ulaştın ve yaşlanmaya başladın; ne olur adaletli davranıp hayırda bulunsan, Haşim oğullarından olan kardeşlerine şefkat ve muhabbet göstersen ve onlarla akrabalık bağlarını sağlamlaştırsan; vallahi bugün onlardan korkmanı gerektirecek bir şeyleri kalmamıştır. Şüphesiz onların hakkında hayırda bulunman isminin iyi anılmasına ve ahiret sevabına ulaşmana neden olacaktır", dedim. Fakat Muaviye, "Heyhat, heyhat!" dedi, "Hangi iyi anılmayı umabilirim? O Timî'nin kardeşi Ebubekir hükümete geçip adaleti uyguladı ve yaptı yapacağını. Fakat ölünce adı da öldü! Sadece bazen, "Ebubekir" diye adı söylenmektedir! Ondan sonra Adiy'nin kardeşi Ömer hilafete geçip on yıl boyunca ciddi bir şekilde çalışıp çaba harcadı. Fakat o da ölünce adı da yok olup gitti. Sadece bazen biri, "Ömer" diye anmaktadır onu. Fakat bu Ebu Kebeş'in (koç) oğlunun her gün beş defa adı anılarak 'Eşhedu enne Muhammeden Resulullah' denilmektedir. O halde ey babasız! O var oldukça hangi amel kalır ve hangi isim anılır?! Hayır vallahi! Bu adı toprağa gömmedikçe asla boş durmayacağım!"[\[1270\]](#)

Evet; işte bu yüzden bir çok hadisler uydurulup, yalan ve iftiralar yayıldı.[\[1271\]](#) Bundan daha fecisi Müslümanların hilafet makamına karşı edindikleri bakış açıydı. Müslümanlar bu makama, karşılarında, "**Allah'a itaat edin, Resüle itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de**" ayetindeki emir sahiplerinin en bariz örneği durmuş gibi baktılar. Onlar halifelere karşı o kadar büyük bir sevgi beslediler ki onların Kur'an hükümleri ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine muhalefetlerini "içtihad" diye adlandırdılar. Zaman geçtikçe hilafet makamı onların gözünde

öyle büyüdü ki onları ilk başta Resulullah (s.a.a)'in halifeleri saymaları halde daha sonraları Allah'ın yeryüzündeki halifeleri olarak kabul ettiler! Örneğin:

Ermeniye valisi Mervan b. Muhammed, fasık bir kişi olan Velid b. Yezid b. Abdulmelik hakkında, "Allah'ın kullarına halifeligi ona mübarek olsun" şeklinde yazmıştır.[\[1272\]](#)

Velid o kadar fasık birisiydi ki kardeşi Süleyman onu öldürmeye çalışarak onun hakkında, "Şehadet ederim ki o çokça şarap içen, açıkça fisk-u fücür işleyen ve benden murad almak isteyen bir kişidir!" demiştir.

Velid Ka'be'nin damına çıkarak orada şarap içmek istiyordu! Mehdî Abbasî'nin meclisinde Velid'in zındık olduğu söylenince Abbasî halifesi Mehdi, "Allah yanında halifetullah makamı onu bir zındığa bırakmayacak kadar yücedir" dedi.[\[1273\]](#)

Ebu Davud kendi Sünen'inde Süleyman-ı A'meş'ten şöyle rivayet etmiştir: Cuma günü Cuma namazını Haccac b. Yusuf'la birlikte kıldım. Haccac bir hutbe okudur... ve hutbesinde şöyle dedi: "Dinleyin ve itaat edin Allah'ın halifesi ve seçtiği kulu Abdulmelik b. Mervan'a."[\[1274\]](#)

Ebu Davud, Mes'udî ve İbn-i Abdurabbih, Rabi' b. Halid-i Zabbîy'den şöyle rivayet etmiştir: Haccac b. Yusuf'un konuşmasında oturmuştum. Haccac hutbesinde şöyle dedi: "Bir iş için gönderdiğiniz elçi mi sizin yanınızda daha değerlidir yoksa sizin halifeniz ve yerinize oturan kimse mi?" Haccac bu sözleriyle Abdulmelik Mervan'ın Allah yanında Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten daha değerli olduğunu söylemek istiyor!![\[1275\]](#)

Haccac, Abdulmelik Mervan'a yazdığı mektupta hilafet makamını yücelterek göklerin ve yerin sadece onun için yaratıldığını, Allah yanında halifenin makamının mukarreb meleklerden ve mürsel peygamberlerden çok üstün olduğunu iddia etmiş ve demiştir ki: Çünkü Allah Teala kendi eliyle Adem'i yaratmış, meleklerini ona secde ettirmiş ve onu cennetine yerleştirmiş, sonra da onu yeryüzüne indirerek orada kendi halifesi kılmış ve melekleri onun elçileri kılmıştır.

Abdulmelik Mervan böyle bir övgüden dolayı şaşırıp sevinmiş ve, "Keşke Haricilerden bazıları burada olsaydı da onlarla bu delille tartışsaydım..." demiştir.[\[1276\]](#)

Bir defasında da halifeyi çıkardığı bu yüce makamdan aşağı düşürerek hutbesinde onu peygamberle eşit kılmıştır. Bu konu Sünen-i Ebu Davud ve İku'd - Ferid'de şöyle geçer: Haccac bir hutbesinde şöyle dedi:

Allah Teala'nın yanında Osman, hakkında, "**Allâh demişti ki: "Ey İsa, ben senin canını alacağım, seni kendime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyâmet gününe kadar inkâr edenlerin üstünde tutacağım"**[\[1277\]](#) buyrulan İsa b. Meryem gibidir.

İku'd - Ferid'de, "**Seni inkâr edenlerden temizleyeceğim**" cümlesinden sonra şöyle geçmiştir: Haccac buraya ulaşınca Şam halkına işaret etti.[\[1278\]](#) Yani Şam halkı Osman'ı izlemiş ve Allah onların makamını inkâr eden Irak halkından üstün kılmıştır.

Velid b. Abdulmelik, Halid b. Abdullah-i Kasrî'ye Mekke'de bir su kuyusu kazmasını emretti. Bunun üzerine Abdullah Mekke'de bir kuyu kazdı; o kuyudan tatlı bir su çıktı ve halk o sudan istifade ettiler. Bunun üzerine Abdullah Mekke'de minbere çıkarak şöyle konuştu: "Ey insanlar!

Sizce kim daha üstündür: Kişinin ailesi arasındaki halifesi mi, yoksa elçisi mi? Vallahi siz daha halifenin makam ve mevkisinin yüceliğini anlamış değilsiniz! Dikkat edin; İbrahim Halilullah Allah'tan su istedi; Allah da ona acı ve tuzlu bir su verdi; bu halife de Allah'tan su istedi; fakat Allah ona tatlı bir su verdi!"

Abdullah-i Kasri bu sözleriyle Zemzem suyuyla Velid b. Abdulmelik'in emriyle Tuva ve Hacun boğazındaki kazdığı kuyudan çıkardığı suya işaret etmektedir. Halkın bu kuyu suyunun Zemzem suyundan daha üstün olduğuna görmeleri için onu getirerek Zemzem yanında deri bir kaba boşaltıyorlardı!

Ravi diyor ki: Çok geçmeden o kuyunun suyu kurudu ve bir müddet sonra onun eseri bile kayboldu; bugün onun nerede olduğu bilinmemektedir. [\[1279\]](#)

* * *

Hilafet düzeni yöneticileri öyle bir yere vardılar ki, İslam ümmetinin hilafet makamını, özellikle ilk iki halife Ebubekir ve Ömer'in makamını takdis etmeye sevfettiler. Ve yine Ömer'in hilafetinin sonlarında halkın zihniyeti ve düşünce tarzı öyle bir hadde vardı ki, bu kutsallığı kabullenmekle genel olarak Müslümanlar ve özellikle Resulullah (s.a.a)'in ashabı bu iki halifenin siret ve gidişatının Resulullah (s.a.a)'in sünnetiyle eş değer olduğunu ve İslam toplumunun uyması gereken kurallardan olması gerektiğini kabul ettiler. Dolayısıyla Osman'a, Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünneti ve bu iki halifenin gidişatına uyması şartıyla hilafete getirildi! [\[1280\]](#)

Daha önce Ebubekir ve Ömer'in İslam hükümlerinin icrasında kendi rey ve görüşlerine göre davrandıklarına ve Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde açıkça belirtilmesine rağmen humustan genel olarak Haşim oğullarının ve özellikle Resulullah (s.a.a)'in Ehlibeyt'inin hissesini attıklarına değindik.

Ebubekir kendi reyine göre ve şerî nassa aykırı olarak Halid b. Velid'de had ve kısas uygulanmasını kaldırdılar.

Ömer, temettü umresi ve mut'a nikahını kendi rey ve içtihadıyla yasakladı ve beytülmalın bölüşürülmesinde tabaka sistemini oluşturdu. Ve bu iki halife özel veya genel maslahatlarla İslam hükümlerinin bir çoğunu kendi reylerine göre değiştirdiler.

Üçüncü halife Osman b. Affan da bu iki halifeyi izleyerek onların gidişatını teyit etti.

Hilafet Emirülmüminin Ali (a.s)'a ulaşınca İslam hükümlerinde yapılan onca değişikliklerden yakındı; ama bu hükümleri Resulullah (s.a.a)'in dönemindeki hallerine döndürmeyi başaramadı.

Daha sonra hilafet Muaviye'nin eline geçince elinden geldiği kadar bidatler çıkardı, İslam hükümlerini değiştirdi ve yerine başka şeyler çıkardı.

Sonuçta, İslam hükümleri perde arkasında gizli kaldı ve Müslümanlar gerçek hükümleri karıştırdılar. Öyle ki Müslümanların halifeleri takdis etme düşüncesiyle halifelerin İslam toplumunda değiştirdikleri hükümleri yeniden eski haline döndürmek mümkün olmadı. Böyle bir durumda Ehlibeyt İmamları (a.s) ne yaptılar? İslam hükümlerini topluma tekrar nasıl kazandırdılar? Bunlar ilerideki inceleyeceğimiz sorulardır.

5. Bölüm

İslam Dininin Kaynakları Konusunda İki Mektep Konusunun Özeti

- * Halifelerin Kitab ve Sünnetin Nassı Karşısında İçtihadlarından Örnekler
- * Halifelerini Girişimlerine Geçerlilik Kazandırmak İçin Hadis Uydurmak
- * Müslümanların Vahdet ve Söz Birliği İçerisinde Olmalarının Yolu

Kur'an, sünnet, fıkıh, ve içtihad İslam ve Müslümanların kavramlarındandır. Kur'an Allah'ın kitabıdır. Allah Teala onu Arapça olarak peygamberlerinin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.a)'e indirmiştir. Arapça'da onun karşısında şiir ve nesir yer almıştır. Dolayısıyla, Arapça olan her söz ya Kur'an'dır, ya şiirdir, ya da nesirdir.

Kur'an'ın tümüne "Kur'an" dendiği gibi onun bir suresine, bir ayetine ve hatta bir ayetinin bir bölümüne bile Kur'an denmektedir; nitekim bir şiir divanı, bir kaside, gazel, dörtlük ve hatta bir şiirin bir beytine bile "şiir" denmektedir.

Kur'an-ı Kerim Allah Teala'nın kelamı ve Resulullah (s.a.a)'in sözlerinde geçtiği için İslamî bir kavramdır. Ulema, Allah Teala'nın Kur'an-ı Kerim'i vasfetmek ve tanımlamak için kullandığı, Kur'an'da sıfat olarak geçen "Kitap" ve "Zikir" gibi bazı sözcükleri bu ilahî kitabın diğer isimleri saymışlardır.

Halife Ebubekir Kur'an-ı Kerim'i "Mushaf" diye adlandırmıştır. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de ve Resulullah (s.a.a)'in buyruklarında böyle bir isim geçmemiştir; bu nedenle biz "Mushaf" sözcüğünü İslamî bir kavram değil, Müslümanların kavramı bilmemekteyiz.

Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisine nazil olan Kur'an-ı Kerim ayetlerini etrafındaki Müslümanlara öğretiyordu. Medine'de Müslümanlara Kur'an'ı yazmalarını ve Allah Teala'nın buyruğunu ezberlemelerini emretti. İşte bu nedenle Müslümanlar iştiyakla Kur'an'ı ezberleme ve onu deri, sayfa ve omuz kemiği gibi ellerinde bulunan her şeyin üzerine yazmaya yöneldiler; Resulullah (s.a.a) vefat edince Emirülmüminin Ali (a.s) Kur'an-ı Kerim'i ayrı ve müstakil bir kitapta topladı. İbn-i Mesud gibi ashaptan bazılarında da kendilerine has bir Kur'an nüshası vardı.

Ebubekir onu bir nüshada toplamalarını emretti ve sonra onu Ümmü'l - Müminin Hafsa'nın yanına bıraktılar.

Osman da Hafsa'nın yanındaki nüshanın üzerinden birkaç nüsha çıkarmalarını emretti ve onları Müslümanların çeşitli şehirlerine gönderdi. Müslümanlar da onların üzerinden binlerce nüsha çıkardılar. Bu nüshalar yüz binlere ve milyonlara ulaştı ve tıpkı şair tarafından yazıldığı günden bugüne kadar hiçbir değişikliğe uğramayan İbn-i Malik'in Elifiyesi gibi eksiltip artırılmadan sapaşğlam bir şekilde günümüze kadar ulaştı. Çünkü Kur'an-ı Kerim talimi uzun yıllar boyu ilmiye havzalarında tatil olmuş ve durdurulmuş değildir. Ve yine bugüne kadar tarihin hiç bir döneminde hiç bir Müslüman'ın yanında elimizdeki Kur'an'la hatta bir kelimesi bile farklı başka bir Kur'an nüshasının olduğu duyulmuş değildir.

Hulefa Mektebi veya Ehlibeyt (a.s) Mektebinde geçen bazı hadislerde Kur'an'da eksiltme veya artırma olduğu yönündeki söylentilere gelince; hiçbir asırda, hiçbir Müslüman bu rivayetleri kaile almamış ve onlar hadis kitaplarında öylece kalmışlardır.

Fatıma (s.a)'in Mushafına gelince; Ehlibeyt İmamları (a.s) bu kitapta İslam ümmetini yönetecek yöneticilerin isimlerinin bulunduğu ve onda Kur'an-ı Kerim'den bir şey bulunmadığına tasrih etmişlerdir. Hz. Fatıma (s.a)'in bu kitabına "Mushaf" denilmesi ise tıpkı Sibeveyh'in nahivdeki kitabına "el-Kitap" denilmesi gibidir; "Kitap" sözcüğü orada Kur'an anlamında kullanılmadığı gibi burada da "Mushaf" Kur'an anlamında değildir.

Sünnet ise lügatte yol ve gidişat, İslam örfünde de Resulullah (s.a.a)'in ameli, hadisi ve onayı anlamında kullanılmıştır. Resulullah (s.a.a)'in hadisinde o hazretin sünnetinin alınması ve tutulmasına teşvik edildiği için "sünnet", Resulullah (s.a.a)'in hadis ve onayına zımnen delalet etse bile İslamî bir kavramdır.

Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünneti ancak o hazretten rivayet edilen hadisi, ameli ve onayıyla elde edilebilir.

Fıkıh ise lügatte, anlama ve kavrama, Kur'an ve hadiste İslam dini bilgisi ve İslam uleması kavramında ise din hükümleri bilgisi anlamındadır. Bu sözcük Kur'an-ı Kerim ve hadislerde genel din bilgisi anlamında kullanıldığı için özel olarak din hükümleri bilgisi anlamında kullanılması onu İslamî bir kavram olmaktan çıkarmaz.

İçtihadla gelince; Hulefa Mektebi örfünde Kitab, sünnet ve kıyas yoluyla İslam hükümlerini elde etmek anlamındadır.

Ehlibeyt (a.s) Mektebi uleması örfünde ise fıkıh sözcüğüyle aynı anlamdadır.

Kur'an-ı Kerim'de ve kendi yanlarında sabit olan Resulullah (s.a.a)'in sünnetinde geçen her şeye sarılmak gerektiğinde iki mektep arasında görüş birliği olmasına rağmen sünnetin kimden alınması gerektiği konusunda ihtilaf vardır.

Hulefa Mektebi izleyicileri İslam hükümlerinin sahabe denilen herkesten alınabileceği görüşünü savunurken, Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicileri ister sahabe olsun, ister tabiinden ve ister onlardan sonra gelenlerden, Hz. Ali (a.s)'a düşmanlık eden harici İmran b. Hattan gibi kimselerin rivayetini kabul etmemekteler. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.a) Ali (a.s)'a şöyle buyurmuştur: "Ey Ali! Seni ancak mümin sever ve sana ancak münafık buğzeder." Allah Teala ise şöyle buyurmuştur: **"Ve Medine halkından iki yüzlülüğe iyice alışmış münâfıklar vardır. Sen onları bilmezsin, onları biz biliriz..."** (Tevbe, 101)

Yine iki mektep Resulullah (s.a.a)'in vefatından sonra o hazretin hadislerinin yayılması ve yazılmasında ihtilaf etmişlerdir. İlk halifeleri Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadislerinin yayılmasını ciddi bir şekilde engelleyip onların yazılmasını yasaklamış ve hadis yazma yasağı Ömer b. Abdulaziz'in dönemine kadar devam etmiştir; Ehlibeyt (a.s) Mektebi ise nesilden nesle Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yayma ve yazma konusunda ciddi bir şekilde çaba harcamışlardır.

Yine iki mektep şerî hükümlerde içtihad ve reye göre amel etme noktasında da ihtilaf etmişlerdir. Çünkü Ehlibeyt (a.s) Mektebi var gücüyle şerî hükümlerde rey ve içtihadla amel etmeyi engellerken Hulefa Mektebi izleyicileri de şerî hükümlerden kendi rey ve içtihadlarına amel ediyorlardı; biz bunlardan bir kısmına kendi yerine değinmiştik.

ALLAH'IN KİTABI VE SÜNNETİN APAÇIK NASSI KARŞISINDA HALİFELERİN İÇTİHADLARINDAN ÖRNEKLER

1- Allah Teala şöyle buyurmuştur: **"Peygamber size ne verdiyse onu alın ve size ne yasakladıysa ondan da sakının."** [\[1281\]](#)

Yine şöyle buyurmuştur: **"O hevâ'dan konuşmaz. Onun konuştukları kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir."** [\[1282\]](#)

Başka bir yerde ise şöyle buyurmuştur: **"Kendilerine indirileni insanlara açıklayasın diye sana Zikr'i indirdik."** [\[1283\]](#)

Resul-i Ekrem (s.a.a) Müslümanları hadislerini yaymaya teşvik etmiş, onları yazmayı emretmiş ve bu konuyu önemle vurgulamıştır. Fakat halifeler içtihad ederek Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin yayılmasını önleyip, yazılmasını yasakladılar ve onların bu içtihadları İslamî bir hüküm haline geldi. Daha sonra halifelerin konumunu korumak için Resulullah (s.a.a)'tan hadis yazımını yasakladığını rivayet ettiler!

Duru bu şekilde devam etti ve doksan yıl boyunca Müslümanların Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yazmalarını engellediler. Nitekim Emevî halifesi Ömer b. Abdulaziz hilafete geçince Resulullah (s.a.a)'in hadislerinin toplanıp yazılmasını emretti. İşte o zaman Hulefa

Mektebi izleyicileri Resulullah (s.a.a)'in hadislerini yazmaya başladılar ve onlardan çok sayıda Sihah, Müsned ve Musnefler telif ettiler.

2- Allah Teala, "**Kazandığınız şeylerin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun yakınlarına... aittir**"[\[1284\]](#) buyurmuştur ve Resulullah (s.a.a) de humus (beşte bir) ödemeyi sünnet etmiş ve kendi döneminde bunu yapmıştır. Fakat halifeler içtihad yaparak Resulullah (s.a.a) ve yakınlarının hissesini ödemeyerek onu hayvan ve savaş malzemeleri temin etmek için kullanmışlardır. Onların bu içtihadı da bir İslam hükmü sayılmıştır!

3- Allah Teala, "**Hac (zamanın)a kadar umre ile faydalanmak isteyen kimse**"[\[1285\]](#) buyurarak temettü umresi yapılmasını emretmiş, Resul-i Ekrem (s.a.a) bunu bir sünnet etmiş ve Müslümanlar da Veda Haccından ona amel etmişlerdir. Daha sonra halifeler içtihad ederek temettü umresini yasaklayarak haccın ifrad şeklinde (umresiz) yapılmasını emretmişler. Onların bu içtihadları da İslamî bir hüküm olarak kabul edilmiştir. Daha sonra halifelerin bu girişimini onaylamak için Resulullah (s.a.a)'ten haccın ifrad olarak yapılmasını emrettiğini ve temettü umresini yasakladığını rivayet etmişlerdir! Müslümanlar da umresiz hac yapmışlar ve onlardan bazıları bugüne kadar böyle yapmaya devam etmişlerdir.

4- Allah Teala, "**Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin**"[\[1286\]](#) buyurarak mut'a nikahına izin vermiş; Resulullah (s.a.a) onu sünnet etmiş ve dönemindeki Müslümanlar da ondan yararlanmışlar. Fakat Resulullah (s.a.a)'ten sonra halifeler içtihad yaparak mut'a nikahını haram etmişler ve onların bu içtihadları da İslamî bir hüküm olarak kabul edilmiştir. Halifelerin bu içtihadını desteklemek için de yine Resulullah (s.a.a)'in dilinden mut'a nikahını yasakladığına dair rivayetler nakletmişlerdir! Böylece Hulefa Mektebi izleyicileri bugüne kadar mut'a nikahından sakınmışlardır!

5- Allah Teala, "**Allâh Beytu'l - Haram (saygıdeğer ev) olan Ka'be'yi, insanlar için ayakta kurma vesilesi kıldı.**"[\[1287\]](#) Buyurarak Mekke ve etrafını güvenli bir yer kıldı ve Resulullah (s.a.a) de bunu bir sünnet edip Allah'ın haremünün sınırlarını belirtti. Fakat halifeler içtihad ederek Ka'be'nin saygınlığını çiğneyip onu mancanıkla taş yağmuruna tuttular!

6- Allah Teala, peygamberine hitaben, "**De ki: Ben ona (risaletime) karşılık sizden yakınlarıma sevgi göstermekten başka bir ücret istemiyorum**" buyurdu,[\[1288\]](#) Resul-i Ekrem (s.a.a) de Ehlibeytinin (a.s) hak ve hukukunun gözetilmesini tavsiye etti. Faka daha sonra halifeler içtihad ederek o hazretin torununu ve ailesini öldürüp kadınlarını esir ettiler!

Bunun gibi Allah ve Resulünün buyurduğu bir çok şeyi halifeler içtihad ederek aksini yapmışlar, onların bu içtihadları bunların bir bölümünde İslamî bir hüküm sayılmış ve Hulefa Mektebinin takipçileri de onları izlemişlerdir.

Buraya kadar kaydettiklerimizin tümü sadece birer örnektir; halifelerin Kitab ve sünneti açık nassı karşısında içtihadları bunlarla sınırlı değildir. Çünkü halifelerin, tarihçiler tarafından "evveliyat" diye adlandırılan bunlar dışında diğer içtihadları da vardı. Örneğin, Siyutî kendi kitabında Ömer'in evveliyatıyla ilgili şöyle yazar:

Osman'ın evveliyatı hakkında şöyle yazmıştır:

Osman mülk ve emlaki bağışlamaya girişen ilk kişidir; nitekim Fedek'i Mervan'ın bağışlamıştır. Ve yine o umumi otlakları belli kişilere has kılan ilk kişidir; nitekim Rebeze'yi kendine has kılmıştır.

Muaviye'nin evveliyatı hakkında ise şöyle yazmaktadır:

Muaviye oturarak hutbe okuyan, bayram namazında ezan okuma bid'atini çıkararak, tekbirlerin sayısını azaltan, mescide kendisi için özel bir oda yapan ilk kişidir ve yine kendi hayatında halife diye oğlu (Yezid) için biat alan ilk kimsedir.

Ömer talak hükmünde Resulullah (s.a.a)'in sünnetinin aksine bir mecliste "üç defa talak verdim" sözüyle kadının üç talakla kocasından boşanmasını içtihad etmiştir![\[1292\]](#)

Ezanda "Hayye ala hayri'l - amel" söylenmesini yasaklamış ve sabah ezanında "es-salat-u hayru'n - mine'n - nevm" söylenmesini emretmiştir![\[1293\]](#)

Ve yine içtihad ederek musibete uğrayanların ölümlerine ağlamalarını yasaklamış ve Resulullah (s.a.a) kendisini bu işten alıkoyduğu halde onları kırbaçlamıştır! Halbuki Resul-i Ekrem (s.a.a)'in kendisi ölüye ağlamış[\[1294\]](#) ve Müslümanlardan da Hz. Hamza'ya ağlamalarını istemişti.[\[1295\]](#)

Yine Resulullah (s.a.a) hiçbir zaman ikinci namazından sonra iki rekat sünnet namazı kılmayı terk etmediği halde Ömer onu yasaklamıştır.[\[1296\]](#)

Veya Osman, yolculukta iki rekat kılınması gereken dört rekatlık namazı, dört rekat kılmıştır.[\[1297\]](#)

Veya Muaviye'nin, Müslümanların bütün mescidlerinde, bütün minberlerinde Cuma ve bayram namazı hutbelerinde Emirulmüminin Ali (a.s)'a lanet okunmasını emretmesi ve bu çirkin sünnetin hicretin kırkıncı yılından Ömer b. Abdulaziz tarafından yasaklanıncaya kadar devam etmesi gibi.

Ya da halife Yezid'in yaptığı ameller gibi!!!

Halifelerin ve Hulefa Mektebinin ileri gelenlerinin Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında içtihadları bu şekilde baş alıp gitti. Çoğu zaman İslam hükümlerini değiştirip bu girişimlerini bir defasında "tevil" ve bir defasında da "evveliyat" diye adlandırdılar; fakat bunlardan daha meşhuru "içtihad"dır. Hepsinden daha acısı halifelerin amel ve sözlerini teyit etmek için uydurdukları şu rivayetlerdir:

Halifelerin Amellerine Geçerlilik Kazandırmak İçin Rivayet Uydurulması

Daha önce Kur'an-ı Kerim'in nassı ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında halifelerin içtihadlarından ve İslam dininde çıkardıkları yeni kurallardan bazı örneklerle değindik. Bunlardan daha şaşırtıcısı, bazı Hulefa Mektebi muhaddis ve ravilerinin sırf Allah rızası ve sevap kazanmak için Resul-i Ekrem (s.a.a) bu içtihadları teyit etmiştir diye o hazretin dilinden hadis uydurmalarıdır! Bu arada ayrıca Muaviye de halifelerini siyasetlerini teyit etmek için hadisler uydurup yaymıştır. Bütün bunları bu kitabımızda kendi yerinde açıklamıştık.[\[1298\]](#)

Halifeleri teyit etmek için Resul-i Ekrem (s.a.a)'in dilinden nakledilen bazı rivayetler şöyledir:

Resulullah (s.a.a)'tan, o hazretin halifelere karşı kıyam etmeyi yasakladığını ve her durumda Müslümanlara onlara itaat etmeyi farz kıldığını rivayet etmişlerdir. Örneğin:

Müslim, İbn-i Kesir ve diğerleri şöyle rivayet etmişlerdir (ifade İbn-i Kesir'indir): Medine halkı Yezid b. Muaviye'yi hilafetten alınca Abdullah b. Ömer çocuklarını ve ailesini toplayarak onlardan tanıklık aldıktan sonra şöyle konuştu:

Ama sonra; biz bu adama (Yezid'e) Allah ve Resulüne biat esası üzerine biat ettik. Ben Resulullah (s.a.a)'ten şöyle duydum: "Kim itaat etmekten vazgeçerse bu çirkin işinden dolayı bir mazereti olmaksızın Allah'ı mülakat edecektir! Üzerinde bir kişinin biati olmadan ölen kimse de cahiliye ölümüyle ölmüş olur." O halde sakın aranızdan biri Yezid'i hilafetten almasın veya bu konuda bir girişimde bulunmasın; kim böyle yaparsa benden değildir![\[1299\]](#)

Müslim de Huzeyfe'den Resulullah (s.a.a)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Benden sonra benim hidayetimle hareket etmeyen ve benim sünnetime uymayan imamlar gelecektir. Onların arasında insan bedeninde şeytan kalpleri olan kişiler olacaktır." Ben, "Ya Resulullah! Böyle bir zamanda yaşayacak olursam vazifem nedir?" diye sordum. O hazret, "Sırtına kırbaç vursalar ve malını yağmalasalar bile itaat et" buyurdu![\[1300\]](#)

Müslim kendi Sahih'inde şu rivayetleri kaydetmiştir:

1- Zeyd b. Veheb'den, Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a), "*Benden sonra bencil kişiler iş başına geçerek çirkin işler yapacaklardır!*" buyurdu. "Ya Resulullah! Birimiz böyle bir günü görürsek ne yapmamızı emrediyorsun?" diye sordular. Resulullah (s.a.a), "*Sorumluluğunuzu yerine getirin ve hakkınızı da talep edin*" buyurdu.

2- Vail-i Hazremî'den şöyle rivayet edilmiştir: Seleme b. Yezid Resulullah (s.a.a)'ten, "Ey Allah'ın peygamberi! Eğer başımızdaki yöneticiler bizim hakkımızı gözetmedikleri halde bizden kendilerine itaat etmemizi isteseler ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordu. O hazret şöyle buyurdu: "*...Emirlerini dinleyin ve onlara itaat edin. Onlar kendi vazifelerinden sorumludurlar ve siz de kendi vazifenizden.*"

3- Ebu Hureyre ise Resulullah (s.a.a)'ten şöyle rivayet etmiştir: "*Her kim itaatten çıkar ve cemaatten ayrılarak ölürse, cahiliye ölümüyle ölmüş olur...*" İbn-i Abbas'tan da bunun benzeri bir hadis rivayet edilmiştir.

4- Avn b. Malik-i Eşcaî'den şöyle rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.a)'ten şöyle duydum: "*Önderlerinizin en hayırlısı sizin kendilerini sevdiğiniz ve kendileri de sizi seven kimselerdir; siz onlara dua edersiniz, onlar da size. Önderlerinizin en kötüsü ise sizin kendilerine düşman olduğunuz ve kendileri de size düşman olan kimselerdir; siz onlara lanet edersiniz, onlar da size!*"

Biz, "Ya Resulullah! Bu durumda onlarla savaşalım mı?" diye sorduk; o hazret, "*Sizin aranızda namaz kıldığı sürece hayır; sizin aranızda namaz kıldığı sürece hayır!*" buyurdu; "*Eğer birisi birine yönetici olur da onun Allah'a karşı günah işlediğini görürse, Allah'a karşı işlediği o günahı dolayısıyla onlara yüzünü ekşiltsin! Evet; Allah'a karşı işlediği o günahı dolayısıyla onlara yüzünü ekşiltsin! Fakat ona itaat etmekten el çekmesin!*"[\[1301\]](#)

Daha önce sahabe, tabiin ve özellikle halifelerin İslam hükümlerinde yaptıkları bir takım içtihadlarını, hükümetlerinin siyasetinin vs... gereğince Kur'an-ı Kerim'in apaçık nassı ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında kişisel rey ve içtihadlarına göre davrandıklarını gördük. Ve yine Hulefa Mektebi izleyicilerinin bu içtihadları Allah'ın Kitabının açık nassı ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısından İslam hükümleri için bir kaynak olarak kabul ettiklerini, bu nedenle bazı Hulefa Mektebi fakihlerinin kıyas ve istihsan gibi reye göre hareket etmeyi içtihad konularından biri saydıklarını gördük. İşte bu nedenle Hulefa Mektebinde içtihad günümüze kadar Kur'an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti gibi İslam hükümlerinin kaynaklarından sayılmıştır. Buradan Hulefa Mektebiyle kişisel rey ve içtihadlarına göre davranmayan ve sadece Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetinden elde edilen hükümlerle yetinen Ehlibeyt (a.s) Mektebi arasındaki fark ortaya çıkmaktadır; çünkü Ehlibeyt İmamları (s.a.a) Allah'ın Kitabından aldıkları ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'den kendilerine miras olarak ulaşan sünnete uygun davranıyor, mekteplerinin izleyicileri olan fakihlere bunları öğreterek onları kendi reylerine, kıyas, istihsan ve içtihad denilen şeye -ilerideki incelemelerimizde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz inşaallah-uyumaktan sakındırıyorlardı.

İşte bu konu, (yani bir taraftan Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine amel etmek ve bazı hükümlerde halifelerin yatığı içtihadlardan sakınmak ve diğer taraftan ise bu konularda halifelerin içtihadlarına amel etmek, Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini terk etmek) Müslümanlar arasından ihtilaf çıkmasına neden oldu. Halife Ömer -örneğin- temettü umresini emreden Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünneti karşısında içtihad yaparak temettü umresini yasaklayınca ondan sonra Müslümanlar arasında ihtilaf ve farklı görüşler çıktı. Hanbeliler ve günümüzdeki Selefilere gibi bir grup Allah'ın Kitabı ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetine uyararak hacda temettü umresi yaparken bir grubu da halife Ömer'in bu konuda yapmış olduğu içtihadı uyararak Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetini terk ettiler. Bu durumda Müslümanlar arasındaki bu ihtilafı giderip söz birliğine varmak için yapılması gereken nedir?

Müslümanların Sözbirliğine Varmalarının Yolu

Bu söylediklerimize binaen Müslümanlar söz birliğine şu iki yolla varabilirler:

1- Allah'ın Kitabı ve Resulullah (s.a.a)'in sünnetine dönüş, İslam hükümlerinde bunlara uymak, sahabe ve tabiinin ve yine onlardan sonra gelen müçtehidlerin içtihadlarına uymayı bırakmak; nitekim hicretin ikinci asrında Müslümanlar böyle yapmış, hadis yazma ve rivayet etme yasağı kalktıktan sonra var güçleriyle Resul-i Ekrem (s.a.a)'in hadislerini toplayıp yazmaya yönelmişlerdir. Oysa daha önce hadis yazmak ve rivayet etmek yasaklanmıştı.

2- Bu hadislerin ravileri ve onları çok büyük külliyyatlarda toplayanlar masum olmadıklarından ve yine bu kitaplarda Resul-i Ekrem (s.a.a)'ten çelişkili hadisler rivayet edildiğine şahit olduğumuz için bir hadis alimini Resulullah (s.a.a) gibi ve yine bir hadis kitabını Allah'ın Kitabı gibi hata ve sürçmelerden masun görmemiz doğru olmaz. Çünkü Allah'ın Kitabı, batılın hiçbir zaman kendisine yol bulmadığı tek kitaptır. Baştan sona kadar tümü sahih olup artırıp eksiltmeden güvende kalan yegane kitap Kur'an-ı Kerim'dir.

Dolayısıyla, Müslümanların söz birliğine varmaları için küfür ve çirkin sözlerden uzak bir şekilde ve edep kurallarını gözeterek herhangi bir kitapta geçen herhangi bir hadisin metin ve senedini tanımak için tamamen bilimsel bir inceleme yapmamız gerekiyor. Müslümanları söz birliğine vardıracak yegane yol budur.

Dualarımızın sonu: Hamd alemlerin Rabb'i Allah'a hastır.

Okuyucuların Kitapla İlgili Görüşleri

Üstad Cezairî'nin Mektubu

Serverim ve Büyük Alim Allame Askerî'ye -Allah sayesinde başımızdan eksiltmesin-

Selamun aleykum ve rahmetullahi ve berekatuh

Bir süredir değerli mektubunuzu almış bulunuyorum. Fakat İsveç'ten ayrılıp İsveç'e gibi başka bir gurbet yurduna hareket edişim mektubunuzu hemen cevaplamama engel oldu. Buna rağmen mazeretim kabahatimden daha büyüktür.

Mealimu'l - Medreseteyn ve Abdullah b. Sebe kitabının bir nüshasını bana gönderdiğiniz için teşekkür ederim. Şunu bildireyim ki birinci derecede Allah'ın lütfü ve ikinci derecede sizin Mealimu'l - Medreseteyn adlı kitabınızdaki istidlal gücünüzle hak yol ve Ehlibeyt (a.s) Mektebiyle şereflenen birkaç kardeşimle birlikte onları inceledik. Rabbiniz tüm hayırlarıyla sizi mükafatlandırın. Şimdi biz dört gözle sizin diğer yararlı eserlerinizi beklemekteyiz; çünkü hakikat peşinde olanlar o kadar kolay doymazlar.

Serverim ve velinimetim! Biz başlangıç olarak Mealimu'l - Medreseteyn kitabının birinci cildini tercüme ettirmek için Fransızca'yı çok iyi bilen iki kardeşimize müracaat ettik. Yakında bu

kitabın tercümesinin bitmesini ve Batı insanların ondan yararlanmalarını umarım. Ben bu kitabın tanıtımı için el-Cezayir gazetelerinde ve asil düşünceye zıt olmayan dergilerde bir makale yazarak bu kitabı tanımayanları bunu okumaya yönlendirmek istiyorum.

Gerçekten eğer bu kitap yayınlanacak olursa büyük alim Abdülhüseyin Şerefuddin'in çok güzel ve akıcı bir üslupla sunduğu el-Muracaat adlı kitabından daha yararlı olacağına inanıyorum. Çünkü o tek başına bir şey ve sizin Mealimu'l - Medreseteyn adlı kitabınız da başlı başına bambaşka bir şeydir....

Efendim! Tahran'a gelerek sizi yakından ziyaret etme nimetinden yararlanmak ve bu vesileyle içime gölge düşüren bazı hayret ve şaşkınlıklarımı gidermek, sizin ilim okyanusunuzdan az da olsa susuzluktan kuruyan ağzıma alıp susuzluğumu gidermek isterdim. Fakat maddi gücümüzün kısıtlı olması ve meşguliyetimizin çokluğu yapmayı arzuladığım şeyleri engelliyor. Gurbetin de kendine has hükümleri vardır. İnşallah Allah Teala yakında sizi ziyaret edip huzurlarınızdan yararlanmayı bana nasip eder. Gerçekten O'nun her şeye gücü yeter.

Bir kez daha göndermiş olduğunuz nefis kitaplarımızdan dolayı teşekkür ederim. Allah Teala size bereketli ömürler versin. Dört gözle onların gerisini bekliyorum.

Sizi Allah'a emanet ediyorum. Gerçekten siz O'nun vaadlerini zayi etmediniz

Muhammed Fazil Hasanî Cezairî

10 / 12 / 1990

* Cezayirli Üstad Muhammed Fazil şair, edebiyatçı, yazar ve Cezayir'in meşhur bilginlerinden biridir. Cezayir'in çok okunan gazete ve dergilerinde makalelerinin oldukça taraftarı vardır. (müt)

Üstad Ebu Zeyben Rubeyf'nin Yazara Mektubu

Bismillahirrahmanirrahim

Ham Allah'a mahsustur; salat ve selam Allah'ın yarattıklarının en hayırlısı Muhammed b. Abdullah'a ve onun tertemiz Ehlibeytine olsun.

Mısır'da Ehlibeyt (a.s) kültürünün yayılışıyla ilgili gördüklerimin özetidir.

Mısır'da bu alanda biraz faaliyet gösterdikten sonra bu bereketli bölgeden şu sonuçları aldım:

1- Mısır bölgesinde tüm yönlerini inceleyip dikkatli bir şekilde Ehlibeyt (a.s) kültürünü yaymaktan başka hiçbir şeye ihtiyaç yoktur; bunu en güzel bir şekilde gerçekleştirebilecek olanlar bu konuda derin tecrübe sahibi olup dürüstlük ve niyetinin temizliği denenmiş olan kimselerdir. Allah'a şükürler olsun ki Mısır'da bu özelliğe sahip üniversite hocaları, doktorlar, mühendisler, hakimler, düşünürler, yazarlar vs.nin sayısı oldukça fazladır. vardır. Daha sonra bu konuda geniş bir şekilde konuşacağım.

2- Tecrübe ve amelle gerçekte mektebimizin hizmetinde olan kitapların Allame Askerî, Allame Şerefuddin gibi kişiler tarafından yazılan güvenilir kitapların olduğunu anladım.

Meailmu'l Medreseteyn kitabının birinci ve ikinci cildi gerçekte dalalet ve körlüğün tepesine inen keskin bir kılıçtır ve gerçekten bu konuda söylenmesi gerekenleri söyleyip batılın kalbinden hakkı çıkardığı söylenebilir. Bu kitap makul ve menkul delillere güvenen üniversite ortamı, bilimsel ve İslamî toplantılarda kabul edilen bir delildir.

3- Bu kitabın Mısır'da oldukça fazla bir şekilde bulunması gerekir; özellikle Allah Teala'nın, kendilerini şirk ve müşriklerin baş düşmanları olduklarını ve sadece kendilerinin muvahhid olduklarını dile getiren kimselerin yüzünden maskeyi düşürdüğü bu günlerde buna daha fazla ihtiyaç vardır. Müşriklerin baş düşmanı olduklarını iddia eden bu kişiler bir taraftan sürekli Ehlibeyt (a.s) Mektebi izleyicilerini müşrik sayarken diğer taraftan var güçleriyle Allah ve insanlık düşmanlarına yardım etmekte, slogan ve yalanları kulakları sağır etmektedir. Öteden beri ilerlememize engel olanlar işte bunlardır.

Fakat şimdi çaba ve faaliyet meydanı açık ve Allah'ın ayetleri parlaktır ve bu yolda hareket etmek için bu susuz topraklara ve bu toprakların susuz insanlarına asıl kaynakları ulaştırmaktan başka hiçbir şeye gerek yoktur. Ben onları hak mektebe hizmet etmek için en fedakar, ülkelerinin konumunu en iyi bilen, en güçlü kişiler olarak gördüm.

O halde siz böyle bir münasip fırsatı, uygun مکانı ganimet bilerek hakkın yardımına koşun. Ve zafer ancak Allah'tandır. Hamd başta da sonda da Allah'a hastır.

Ehlibeyt (a.s) hadimi

Rubeyî

* Ustad Ebu Zeyneb Rubeyî Mısır'da Ehlibeyt Mektebinin ileri gelen alimlerinden ve faal mübelliğlerinden olup bu mektebi tebliğ etmek için yaptığı değerli faaliyetlerinden dolayı Mısır'da iki yıl zindana atılmıştır. (müt)